

ชุดศึกษาวิจัย

พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรม ทางอาญาในประเทศไทย

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์

หัวหน้าโครงการ

อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ

บุญทิพย์ ผ่องจิตร แลนเกรฟ

ประธาน วัฒนวาณิชย์

สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มูลนิธิโครงการตำรา
ศึกษาศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ชุดศึกษาวิจัย

พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

พิมพ์ครั้งแรก

โดย

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และมูลนิธิโครงการตำรา สหาคคมสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มกราคม ๒๕๒๕

ISBN 974-570-604-3

ราคา ๑๓๐ บาท

ตัวแทนจำหน่าย

ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โทร. ๒๒๑-๖๑๑๑ ต่อ ๒๗๑

สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรม ทางอาญาในประเทศไทย

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์

หัวหน้าโครงการ

อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ

บุญทิพย์ ผ่องจิตร แฉนเกรฟ

ประธาน วัฒนวาณิชย์

สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

คำขอบคุณ

โครงการวิจัยชุด “พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย” นี้ ได้รับทุนอุดหนุนร่วมกันจากมูลนิธิฟอร์ด มูลนิธิร็อกเก้เฟลเลอร์และมูลนิธิเอเชีย นอกเหนือไปจากการสนับสนุนด้านเงินทุนแล้ว ข้อที่เห็นสมควรต้องจารึกให้ปรากฏไว้ คือ ความริเริ่มของ ดร. Peter Geithner ผู้แทนมูลนิธิฟอร์ดในครั้งนั้น รวมทั้งความร่วมมือของ ดร. Peter Weldon เจ้าหน้าที่ฝ่ายโครงการสังคมศาสตร์ของมูลนิธิฟอร์ดเช่นเดียวกัน ซึ่งมีส่วนผลักดันอย่างสำคัญให้โครงการวิจัยฯ ได้บังเกิดผลจริงจางขึ้นมา แรงความสนับสนุนร่วมมือเหล่านี้ ตลอดจนความเข้าใจในเจตนารมณ์ของการดำเนินงานศึกษาวิจัยอย่างอิสระเสรี ย่อมเป็นที่ตระหนักซาบซึ้งอย่างยิ่งในความรู้สึกร่วมกันของคณะผู้วิจัยทุกคน อีกประการหนึ่งที่มีอาจจะเว้นกล่าวถึงได้ ก็คือความร่วมมือร่วมใจของบรรดามิตรทั้งหลาย ทั้งในและนอกวงการมหาวิทยาลัย ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยให้โครงการวิจัยฯ ดำเนินไปเท่านั้น หากยังช่วยสร้างสรรค์ให้นึกคิดและความเข้าใจในปัญหาสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย เป็นไปอย่างรอบด้าน และสอดคล้องกับชีวิตความเป็นจริงชน สำหรับทั้งหมดเหล่านี้ คณะผู้วิจัยใคร่ขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่น

คำนำบรรณาธิการ

บทความเรื่อง **สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย** นี้ นับเป็นรายงานวิจัยส่วนหนึ่งในชุดโครงการวิจัย “พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย” ย่อมเป็นที่ตระหนักกันดีว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นเงื่อนไขและหลักประกันอันสำคัญและจำเป็นยิ่งต่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลในเชิงประวัติศาสตร์ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นองค์ประกอบควบคู่อยู่ในเป้าหมายของการต่อสู้ เพื่อสถาปนาสิทธิราษฎรและการเมืองในโลกตะวันตก และเพราะฉะนั้น จึงถือเป็นตัวแบบของหลักการและอุดมการณ์สิทธิมนุษยชนเสมอมา อย่างไรก็ตาม เรื่องของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็คงต้องประสบกับปัญหาช่องว่างระหว่างรูปแบบกับเนื้อหาสาระ ทำนองเดียวกันกับเรื่องของสิทธิมนุษยชนด้านอื่น ๆ เพราะในที่สุดแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็มีใช้สิ่งที่จะดำรงอยู่หรือพัฒนาโดยลำพังตนเอง หากยังต้องอาศัยกรอบพื้นฐานทางสังคม – การเมืองที่อำนวย อย่างในกรณีของสังคมตะวันตก กระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้บรรลุผลและพัฒนาไกล่ปฏิบัติงานก้าวหน้าเป็นลำดับมา ก็ด้วยอาศัยกรอบโครงสร้างทางการเมืองและรัฐธรรมนูญให้หลักประกันความมั่นคงในสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้เป็นพื้นฐาน ความแตกต่างอย่างสำคัญในกรณีพัฒนาการทางการเมืองของไทยก็เป็นที่ ดร. เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ใน “ความนำ” ของหนังสือเล่มนี้ว่า “รัฐธรรมนูญของไทย มิได้ให้หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาและจำเลยแต่อย่างใด...เพราะว่ารัฐธรรมนูญโยงไปหากฎหมายธรรมดา...เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็หมายความว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะมีอยู่แต่อย่างใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นการขยายสิทธิหรือลดรอนสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยเพียงใดก็ตาม”

(ก)

ภายในกรอบโครงสร้างทางการเมืองและรัฐธรรมนูญเช่นว่านี้เองที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย จะพึงได้รับการวิเคราะห์และประเมิน แต่นอกเหนือไปจากนี้แล้ว เรื่องของกระบวนการยุติธรรมทางอาญายังมีข้อพิจารณาทางเทคนิค และตัวกฎหมายในรายละเอียดอยู่มากมายตามขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่เป็นผู้ต้องหา เป็นจำเลย และในที่สุด เป็นผู้ต้องโทษ ทั้งหมดเหล่านี้รวมอยู่ในขอบข่ายของงานวิจัยซึ่งได้นำมาเสนอ ณ ที่นี้ ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้ว่าจะมีข้อจำกัดของกรอบใหญ่ทางการเมืองและรัฐธรรมนูญอยู่ การเคลื่อนไหวภายในวงวิชาสหนิติศาสตร์ทั้งในและนอกราชการ ในการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงเป็นบทบาทสำคัญอีกระดับหนึ่งต่อพัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย ถ้ามองย้อนดูประวัติศาสตร์การต่อสู้ทางการเมืองและสิทธิมนุษยชนของตะวันตกแล้ว บทบาทของวงวิชาสหนิติศาสตร์เป็นสิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการศาลยุติธรรม เงื่อนไขจำเป็นประการหนึ่งของความเป็นไปได้และพัฒนาการสิทธิมนุษยชน ก็คือ หลักนิติธรรม (The rule of law) ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการยุติธรรมเป็นกลไกรากฐาน ความสำนึกรับผิดชอบทางวิชาชีพจึงมีส่วนอยู่ไม่น้อยที่จะกำหนดทิศทางของกระบวนการยุติธรรมให้ไปในทางส่งเสริมคุ้มครองหรือว่าบั่นทอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน ผลงานวิจัยทั้งสามส่วนที่นำเสนอนี้ไม่เพียงแต่เป็นการวิเคราะห์ความตามตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องเท่านั้น หากยังได้ค้นคว้าไปถึงผลปฏิบัติต่าง ๆ ของศาลยุติธรรมและเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้อง เท่ากับช่วยให้ได้เห็นภาพและแนวโน้มการทำงานขององค์กรภายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย ทั้งนี้ในสถานะของความผันผวนและสับสนทางการเมืองและรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่กรอบโครงสร้างทางการเมืองและรัฐธรรมนูญยังไม่เป็นที่ตกลงปลงใจกันแน่นอนตามสมควร ตราบนั้น ความถักถักรวนเรของกระบวนการยุติธรรมก็ย่อมจะมีอยู่เป็นธรรมดา และตราบนั้น ความเสมอภาคภายใต้กฎหมายอันเป็นหัวใจของหลักนิติธรรมก็ย่อมเป็นไปได้โดยยาก ทั้งฐานะความเป็นอิสระของศาลยุติธรรมเองก็ย่อมเป็นที่เคลือบแคลง แต่อย่างน้อยที่สุด ผลงานวิจัยเรื่อง สิทธิมนุษยชนและ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย^๕ น่าจะเป็นเครื่องสะท้อนถึงความพยายามในหมิ่นก้นนิติศาสตร์ไทยส่วนหนึ่งในอันที่จะผลักดันให้กระบวนการยุติธรรมได้สอดคล้องกับแนวทางพัฒนาสิทธิมนุษยชนอันเป็นสัญลักษณ์ของคุณภาพชีวิตชุมชนผู้เป็นอารยะ^๖ เป็นทหวังว่าความพยายามทางวิชาการในชนนี้ จะเป็นแรงกระตุ้นให้ ได้เกิดการถกเถียงแลกเปลี่ยนที่ส่นะและกิดก้นในวงทกว้างขวางยั้ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ

เสนห์ จามริก

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตุลาคม ๒๕๒๘

ความนำ

รายงานวิจัยเรื่องสิทธิมนุษยชน และกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทยได้แยกพิจารณาสิทธิของบุคคลที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมในทางอาญา โดยแยกเป็นสิทธิของผู้ต้องหา สิทธิของจำเลย และสิทธิของผู้ต้องหาโทษ เป็นต้น่าับ

อาจจะกล่าวได้ว่า สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลย ซึ่งเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในปัจจุบันยังไม่เป็นการเพียงพอที่จะให้ความเป็นธรรมแก่บุคคลเหล่านั้น เพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับหลักของรัฐธรรมนูญที่ว่า “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด”

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่ายินดีที่ได้มีแนวโน้มในการขยายสิทธิให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมากขึ้น กล่าวคือ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ มีการออกพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพิ่มเติมสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลย ๒ ประการคือ

๑. เพิ่มมาตรา ๗ ทวิ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สิทธิผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมหรือขัง ที่จะ

- (๑) พบและปรึกษาผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง
- (๒) ได้รับการเยี่ยมตามสมควร
- (๓) ได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย

นอกจากให้สิทธิดังกล่าว กฎหมายยังบัญญัติบังคับให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหาแจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาทราบถึงสิทธิดังกล่าวด้วย

๒. เพิ่มมาตรา ๑๑๕ ทวิ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งศาลที่ไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว ซึ่งสาระสำคัญของมาตรา ๑๑๕ ทวิ มีดังนี้

ในกรณีที่ศาลสั่งไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว ผู้ร้องขอมีสิทธิยื่นคำร้องอุทธรณ์ คำสั่งนั้นได้ ดังต่อไปนี้

- (๑) คำสั่งของศาลชั้นต้น ให้อุทธรณ์ไปยังศาลอุทธรณ์
- (๒) คำสั่งของศาลอุทธรณ์ ให้อุทธรณ์ไปยังศาลฎีกา

ให้ศาลชั้นต้นรับคำร้องอุทธรณ์คำสั่ง ปล่อยชั่วคราวดังกล่าวพร้อมด้วยสำนวน ความหรือสำเนาสำนวนความเท่าที่จำเป็นไปยังศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกา แล้วแต่กรณี เพื่อพิจารณาและมีคำสั่งโดยเร็ว

คำสั่งของศาลอุทธรณ์ที่ไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวยื่นตามศาลชั้นต้น ให้เป็นที่สุด แต่ทงไม่ตัดสิทธิ์ที่จะยื่นคำร้องให้ปล่อยชั่วคราวใหม่

๓. แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๑๗๓ ซึ่งมีสาระสำคัญที่แก้ไขใหม่ดังนี้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบขึ้นไป และในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบเจ็ดปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มพิจารณา ให้ศาลถามจำเลยว่ามี ทนายหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการ ก็ให้ศาลตั้งทนายให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินห้าปี แต่ไม่ถึงสิบปี ถ้าจำเลยแถลงต่อ ศาลก่อนเริ่มพิจารณาว่าจำเลยยากจนและต้องการทนาย ก็ให้ศาลตั้งทนายให้จำเลย

ในการพิจารณาตั้งทนายให้จำเลยตามวรรคสอง ศาลอาจได้สวนเพื่อให้ได้ ความว่าจำเลยเป็นคนยากจนจริง

ให้ศาลจ่ายเงินรางวัลแก่ทนายที่ศาลตั้งตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ตาม ระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด

บทบัญญัติที่แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตามที่กล่าว มา เป็นการขยายสิทธิให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยให้มากขึ้น ซึ่งนับเป็นนิมิตหมาย อันดี เพราะทำให้ผู้ต้องหาและจำเลยได้รับความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น และเป็น การแสดงให้เห็นว่ารัฐได้คำนึงถึงความสำคัญของสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่จะ ได้รับความคุ้มครองจากการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานของรัฐอยู่พอสมควร เป็นที่ นำสังเกตว่านับตั้งแต่มีการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นต้นมา การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายฉบับนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖

ตามที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการให้ขยายสิทธิให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยอย่างมากที่สุดเท่าที่เขยมีมาในประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยที่รัฐได้ขยายเพิ่มเติมให้ ก็ยังไม่เป็นการเพียงพอที่จะให้ความเป็นธรรมอย่างแท้จริงแก่ผู้ต้องหาและจำเลยได้ เพราะรัฐยังคงสงวนรักษาอำนาจที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมเมื่อครั้งประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ อยู่อย่างมาก เช่น อำนาจในการควบคุมผู้ต้องหาไว้เจ็ดวันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๘๗ ซึ่งอำนาจที่รัฐให้แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจในส่วนนี้ยังขาดมาตรการในการตรวจสอบจากองค์กรที่เป็นกลางเช่นศาล จึงทำให้ผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมขาดหลักประกันความมั่นคงในสิทธิเสรีภาพของตน นอกจากนี้ การใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนในการสอบสวนผู้ต้องหาที่ขาดการควบคุมจากองค์กรภายนอก แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา ๑๓๕ จะบัญญัติห้ามการล่อลวง หรือขู่เข็ญ หรือให้สัญญากับผู้ต้องหาเพื่อจูงใจให้ผู้ต้องหาให้การอย่างไรๆ ในเรื่องที่ต้องหาหนั้น แต่ในทางความเป็นจริงก็ยากที่จะเกิดความเชื่อมั่นว่าการปฏิบัติตามบทบัญญัติดังกล่าวอย่างแท้จริง เพราะการสอบสวนผู้ต้องหาเป็นเรื่องระหว่างพนักงานสอบสวนและผู้ต้องหาเท่านั้น บุคคลภายนอก เช่น ทนายความ อัยการ หรือศาลไม่มีบทบาทที่จะเข้ามาควบคุมดูแล ทั้งนี้ต่างกับกฎหมายของประเทศอื่น ๆ ที่เจริญแล้วซึ่งจะไม่ยอมให้การสอบสวนเป็นเรื่องลับเฉพาะระหว่างผู้สอบสวนและผู้ถูกสอบสวนเท่านั้น*

ปัญหาที่จะต้องพิจารณาก็คือ ทำอย่างไรจึงจะมีการขยายสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยให้มากขึ้นกว่าเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันได้ กรณีเช่นนี้ในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาได้อาศัยหลักจากรัฐธรรมนูญเป็นแนวทาง ในการพัฒนาสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา โดยศาลฎีกาของสหรัฐได้ใช้อำนาจตุลาการโดยอ้างอิงบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญเป็นแนวทาง ในการตีความขยายสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยออกไปอย่างมากมาจนเกิดหลักกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยแทบจะทุกขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

* ดูตัวอย่างจากสหรัฐอเมริกา จาก เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ “การควบคุมอำนาจพนักงานสอบสวน : ตัวอย่างของสหรัฐอเมริกา,” นิติศาสตร์ ๗ (๒๕๒๑), ๔๔-๖๐

สำหรับประเทศไทยนั้น บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๑) มิได้ให้หลักประกันเพียงพอที่จะทำให้เกิดแนวทางในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยแต่อย่างใด ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัด คือ มาตรา ๒๘ ซึ่งบัญญัติว่า “...การจับกุม คุมขัง หรือตรวจค้นตัวบุคคล ไม่ว่ากรณีใดๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย” การบัญญัติในลักษณะเช่นนี้อาจจะกล่าวได้ว่าไม่ได้ให้ความคุ้มครองสิทธิแก่ประชาชนแต่อย่างใด เพราะรัฐธรรมนูญได้โยกให้ไปที่กฎหมาย ซึ่งกฎหมายนั้น โดยหลักก็คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นเพียงพระราชบัญญัติฉบับหนึ่ง จะมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ได้ และแม้บทบัญญัติในกฎหมายนั้นจะมีข้อความที่ขัดต่อหลักความเป็นธรรม เช่น ให้ตำรวจชั้นผู้ใหญ่มีอำนาจออกหมายจับ หมายค้นได้เอง บทบัญญัตินี้ก็มีผลใช้บังคับได้ เพราะรัฐธรรมนูญได้ยอมรับหลักการในกฎหมายนี้เสียแล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ไม่ว่ากฎหมายจะแปรเปลี่ยนไปและบัญญัติหลักที่ขัดต่อความเป็นธรรมเพียงใด กฎหมายนั้นก็ไม่ได้ขัดต่อรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐธรรมนูญได้ยอมรับกฎหมายนั้นไว้ล่วงหน้าเสียแล้ว ไม่ว่ากฎหมายนั้นจะมีการแก้ไขเพิ่มเติมในทางใด ๆ ก็ตาม ตรงกันข้าม หากรัฐธรรมนูญมาตรา ๒๘ บัญญัติว่าในทำนอง “การจับกุม หรือตรวจค้นตัวบุคคลจะต้องมีหมายซึ่งออกโดยศาล เว้นแต่กรณีฉุกเฉินอย่างยิง อาจจับกุม หรือตรวจค้นโดยไม่มีหมายได้” ในกรณีเช่นนี้ก็เท่ากับว่ารัฐธรรมนูญได้ให้หลักประกันแก่สิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็น การดีกว่าที่บัญญัติอยู่ในปัจจุบันเพราะไม่ได้ให้ความคุ้มครองใด ๆ เพิ่มเติมจากกฎหมายที่มีอยู่แล้วแต่อย่างใด กรณีของมาตรา ๓๒ ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน เรื่องการค้นในเคหสถานก็เช่นเดียวกัน

มีข้อสังเกตว่า บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๘ ก็มีได้ก่อให้เกิดผลในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่ยากจนแต่อย่างใด มาตรา ๒๘ บัญญัติว่า “ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้ยากไร้ไม่มีทุนทรัพย์พอที่จะจัดหาทนายความสำหรับตนเองได้ บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ” สำหรับกรณีจำเลยที่ยากจนนั้น มาตรา ๑๑๑ ซึ่งแก้ไขใหม่ระบุให้ศาลตั้งทนายให้จำเลยในคดีที่มอตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินห้าปี แต่ไม่ถึงสิบปี

หากจำเลยแสดงต่อศาลก่อนเริ่มพิจารณาว่ายากจน และต้องการทนาย อย่างไรก็ตาม กรณีผู้ต้องหาที่ยากจนในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายบัญญัติถึงเรื่องนี้ไว้ เพราะฉะนั้น ผู้ต้องหาซึ่งยากจนและไม่สามารถจัดหาทนายได้เองที่ถูกควบคุมตัวอยู่ที่สถานตำรวจจึงไม่สามารถใช้สิทธิในการ “พบและปรึกษาผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง” ได้เลย จึงเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองแก่ผู้ต้องหาที่ยากจนแม้จะมีบทบัญญัติในมาตรา ๒๕ ระบุว่า ผู้ต้องหาที่ยากจนมีสิทธิได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ แต่การช่วยเหลือดังกล่าว รัฐธรรมนูญกลับบัญญัติว่า “ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ซึ่งก็หมายความว่า หากไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ ก็ไม่มีการให้ความช่วยเหลือจากรัฐ ปัญหาที่น่าคิดก็คือ เมื่อใดรัฐจึงจะออกกฎหมายมาช่วยเหลือรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ บัดนี้เวลาก็ได้ผ่านมานานพอสมควรแล้ว ก็ยังมีได้มีการออกกฎหมายมาให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาที่ยากจนแต่อย่างใด มีข้อสังเกตว่า หากรัฐธรรมนูญมาตรา ๒๕ ไม่มีถ้อยคำที่ว่า “ตามที่กฎหมายบัญญัติ” อาจจะมีผลเป็นการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาที่ยากจนโดยทันทีก็ได้ โดยถือว่าบทบทบังคับจากรัฐธรรมนูญโดยตรง ซึ่งหากรัฐไม่ดำเนินการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาที่ยากจน ก็อาจก่อให้เกิดผลในทางกฎหมายติดตามมาอีกหลายประการ

กรณีจำเลยที่ยากจนก็เช่นเดียวกัน แม้มาตรา ๑๓๓ ที่ได้แก้ไขใหม่จะให้ศาลตั้งทนายให้จำเลยที่ยากจน แต่ก็จำกัดเฉพาะคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี ซึ่งก็หมายความว่า หากอัตราโทษจำคุกอย่างสูงต่ำกว่าห้าปี แม้จำเลยจะยากจนและแสดงต่อศาลว่าต้องการทนาย ศาลก็ไม่อาจตั้งทนายให้จำเลยได้ซึ่งเมื่อพิจารณาดูแล้ว จะเห็นได้ว่าจำเลยประเภทนี้สมควรได้รับการช่วยเหลือจากรัฐด้วยการตั้งทนายให้เช่นเดียวกัน

รัฐธรรมนูญของไทย มิได้ให้หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาและจำเลยแต่อย่างใด ซึ่งตามที่ได้อธิบายมาแล้วก็เป็นเพราะว่ารัฐธรรมนูญของไทยไปหากฎหมายธรรมดา เช่น มาตรา ๒๘ เรื่องการจับกุม และตรวจค้นตัวบุคคล โยงไปหากฎหมายซึ่งโดยหลักคือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เมื่อเป็นเช่นนี้ก็หมายความว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะ

บัญญัติอย่างไรก็ได้ไม่ว่าจะเป็นการขยายสิทธิหรือรัดรอนสิทธิของผู้ต้องหา หรือ
จำเลยเพียงใดก็ตาม กรณีตามมาตรา ๒๕ ก็เช่นกัน รัฐธรรมนูญบัญญัติว่า ผู้ต้องหา
หรือจำเลยที่ยากจนมีสิทธิได้รับการช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ บัญญัติ
คือ เมื่อใดจึงจะมีกรรบัญญัติกฎหมายเช่นนั้นออกมา ? และหากบัญญัติออกมาแล้ว
จะให้สิทธิมากน้อยเพียงใดก็ได้ขึ้นอยู่กับผู้บัญญัติกฎหมายเช่นนั้นหรือ ? กรณีหลัง
นี้เห็นได้ชัดจาก มาตรา ๑๗๓ ที่แก้ไขใหม่ ซึ่งให้สิทธิจำเลยที่ยากจนที่จะได้รับ
การแต่งตั้งทนายให้เฉพาะคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินห้าปี ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้น
ก็จะมีปัญหาตามมาอีกคือเหตุใดจึงต้องโทษจำคุกเกินห้าปี หากโทษจำคุกต่ำกว่านั้น
เช่นสามปี เหตุใดจึงไม่ตั้งทนายให้ กรณีเหล่านี้รัฐธรรมนูญของไทยมิได้ให้แนว
ทางไว้แต่อย่างใดเลย

เมื่อรัฐธรรมนูญมิได้วางแนวทางในการให้หลักประกันแก่สิทธิและเสรีภาพ
ของผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้แต่อย่างใดแล้ว การพัฒนาสิทธิมนุษยชนของประชาชน
ซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาและจำเลยจึงไร้ทิศทางที่แน่นอน ไม่มีผู้ใดคาดการณ์ได้ล่วงหน้า
ว่าในอนาคตสิทธิในส่วนนี้จะได้รับการขยายหรือตัดทอนลง อย่างไรก็ตามปัจจุบัน
รัฐบาลก็ได้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ
อาญาขึ้นโดยเริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๒๖ ซึ่งการพิจารณา
ปรับปรุงแก้ไข คงจะออกไปในรูปของกฎหมายแก้ไขเพิ่มเติมเป็นกรณีๆ ไป แทน
ที่จะเป็นการแก้ไขทั้งประมวลซึ่งเป็นเรื่องยุ่งยากและใช้เวลานานมาก ผลงานของ
คณะกรรมการชุดนี้ เป็นเรื่องที่ผู้ทสสนใจในการพัฒนาสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย
จะต้องเฝ้าติดตามกันต่อไป

เกียรติจักร วัจนะสวัสดิ์

คณะนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๑๔ มิถุนายน ๒๕๒๘

คำชี้แจง
โครงการศึกษาวิจัย
“พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย”
เสน่ห์ จามริก

“เป็นการง่ายเกินไปที่จะถือเอาหลักความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพมูลฐาน รวมทั้งปัญหาอันเกี่ยวเนื่องโดยใกล้ชิดกับเรื่องของหลักนิติธรรม ว่าเป็นเรื่องของนามธรรม และทฤษฎีหรือว่าเป็นเพียงสูตรสำเร็จทางการเมืองอย่างหนึ่งเท่านั้น โดยแท้จริงแล้ว เรากำลังเกี่ยวข้องกับเรื่องของความคิดขั้นปฏิบัติและมีชีวิตอันเปี่ยมด้วยความหมายและความเป็นจริง และซึ่ง...มีผลกระทบต่อโดยตรงต่ออนาคตและชีวิตประจำวันของเรา...”

(คำปราศรัยของ J.F. Lalive ใน *The Rule of Law in a Free Society*, 1959.)

โครงการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย” นี้ เป็นความพยายามที่จะประสานประเด็นปัญหาและความรู้ด้านต่าง ๆ เพื่อศึกษาหาความเข้าใจถึงเรื่องราวของสิทธิมนุษยชนอย่างมีระบบบนรากฐานของชีวิตความเป็นจริง ข้อสังเกตของ J.F. Lalive อดีตเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีการะหว่างประเทศ (International Commission of Jurists) ที่อ้างถึงข้างต้น ถือเป็นคติเตือนใจกำกับความคิดอ่านและดำเนินงานศึกษาวิจัยภายใต้โครงการนี้มาแต่ต้น แน่นนอนเหลือเกินว่า ข้อขาดตกบกพร่องย่อมจะต้องมีอยู่ไม่น้อยทีเดียว ทั้งในแง่แนวทางและ

เนื้อหา ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องประเมินและแก้ไขปรับปรุงกันต่อ ๆ ไป แต่จุดสำคัญ
ของโครงการวิจัยอยู่ที่ความมุ่งมั่นพยายามเข้าถึงปัญหาสิทธิมนุษยชนในฐานะที่เป็น
“ความคิดขั้นปฏิบัติและมีชีวิต” กล่าวคือ นอกเหนือออกไปจากความคิดขั้น
“นามธรรมและทฤษฎี” หรือ “สูตรสำเร็จทางการเมือง” ข้อควรสังวรณเช่น
มิได้หมายความว่า จะลดคุณค่าความสำคัญของหลักการทฤษฎี และอุดมการณ์สิทธิ
มนุษยชนลงไปแต่ประการใดเลย หากมิได้ เพราะจริง ๆ แล้ว หลักอุดมการณ์สิทธิ
มนุษยชน ก็ได้มีบทบาทอิทธิพลเป็นตัวกระตุ้นเร่งเร้าให้เกิดการตื่นตัวเปลี่ยนแปลง
อย่างกว้างขวางทั่วโลก จนถือได้ว่าเป็นหลักการสากล ดังที่ปรากฏผลเป็นปฏิญญา
สากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. ๑๙๔๘ ขององค์การสหประชาชาติ แต่ในขณะที่
เดียวกันก็ต้องยอมรับความจริงด้วยว่า หลักอุดมการณ์ทั้งหลายมิใช่สิ่งที่สถิตย์
อยู่ในสุญญากาศ หากย่อมมีรากฐานเป็นมา และสัมพันธ์อยู่กับสภาวะแวดล้อม
ทางสังคม-วัฒนธรรมตามกาลและเทศะ โดยอาศัยรากฐานเป็นมา และสภาวะ
แวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมเอง ที่หลักอุดมการณ์ได้พัฒนาขึ้นเป็นหลักการที่
ใช้ประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตของสังคมนั้นๆ ในกาลเทศะเช่นว่านั้น หลักอุดมการณ์
กับการปฏิบัติ จึงบรรจบสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มิใช่ถัดกันขัดแย้งกัน
กรณีของสิทธิมนุษยชนก็คงเป็นไปตามกฎความจริงทำนองเดียวกัน

เรื่องของสิทธิมนุษยชนเป็นปรากฏการณ์ถัดกันขัดแย้ง ก็เพราะเกิดปัญหา
ช่องว่างระหว่างหลักอุดมการณ์กับการปฏิบัติ แม้ในสังคมตะวันตกอันถือเป็นต้น
กำเนิดของอุดมการณ์สิทธิมนุษยชน ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงพ้นไปจากปัญหาถัดกันขัดแย้ง
ในเรื่องสิทธิมนุษยชนเหมือนกัน เป็นแต่ว่าปัญหาเหล่านี้จำกัดตัวอยู่ภายในกรอบ
ทางสังคม-วัฒนธรรม และสถาบันอันอำนวยส่งเสริมสิทธิมนุษยชนอยู่โดยพื้นฐาน
ซึ่งเท่ากับเป็นเครื่องช่วยระงับยับยั้ง มิให้ปัญหาถัดกันขัดแย้งเรื่องสิทธิมนุษยชน
ขยายตัวออกไปสู่ระดับรุนแรง เมื่อพิจารณาโดยเปรียบเทียบเช่นนี้แล้ว ก็ที่จะเห็น
กันได้ว่าปรากฏการณ์สิทธิมนุษยชนเป็นปัญหาแตกต่างกันออกไปในกรณีของสังคม
นอกตะวันตก สังคมตะวันตกและวันโลกเหล่านี้ต่างมีรากฐานทางสังคม-วัฒนธรรมและ

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของตนเอง ในขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพล
อุดมการณ์สิทธิมนุษยชนของตะวันตกในลักษณะต่าง ๆ กันไป ในประการสำคัญ
ที่จะมองข้ามกันไปไม่ได้ ก็คือ สังคมนอกตะวันตกเหล่านั้น ต่างก็มีรากฐานทาง
ความคิดและอุดมการณ์เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคม อันเป็น
ลักษณะเฉพาะของตน ทำนองเดียวกันกับที่หลักการใหญ่ๆ ใน *ปฏิญญาสากล* เป็น
ลักษณะเฉพาะของสังคม-วัฒนธรรมตะวันตก ด้วยเหตุนี้ ความเป็นสากลของ
ปฏิญญาสากล ๗ จริง ๆ แล้ว จึงมีข้อจำกัดอยู่ในตัวเอง ที่น่าสนใจยิ่งกว่านั้น ก็คือ
ข้อจำกัดนี้ไม่ใช่แต่ในแง่ที่นำเอาไปปรับใช้กับสังคมนอกตะวันตก ซึ่งรากฐานเป็น
มาทางประวัติศาสตร์ และสภาพแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรม แตกต่างกันเท่านั้น
หากแม้แต่ความสมบูรณ์ในตัวหลักการของ *ปฏิญญาสากล* เอง ก็มีข้อจำกัดและขาด
ฐานความคิดและหลักปฏิบัติของความเป็นสากลอย่างแท้จริง ดังที่จะได้เอ่ยถึงไว้
บ้างต่อไปพอให้เห็นเป็นเค้าในคำชี้แจง

ข้อคิดคำนึงที่ว่านี้ ทำให้ต้องตระหนักใคร่ครวญกันตามสมควรในการที่จะคิด
อ่าน วางแนวทางการศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชนในกรณีประเทศไทย ซึ่งเข้าอยู่ใน
ลักษณะของสังคมนอกตะวันตก และได้รับอิทธิพลอุดมการณ์สิทธิมนุษยชนของ
ตะวันตก ดังที่กล่าวมาข้างต้น นับเป็นกรณีปัญหาช่องว่างระหว่างหลักอุดมการณ์
กับการปฏิบัติ ที่จำเป็นต้องพยายามแสวงหาความเข้าใจกันเป็นเบื้องต้น และ
เป็นเจตนารมณ์หลักของโครงการวิจัยนี้ แม้ว่าโครงการวิจัยนี้ จะยังคงยึดถือหลัก
การต่าง ๆ ของ *ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน* เป็นมาตรฐานอ้างอิง แต่ก็
เพื่อประโยชน์ในเชิงเกณฑ์เปรียบเทียบเป็นสำคัญ มิใช่ถึงกับยึดถือเป็นหลักการหรือ
สัจธรรมอันสมบูรณ์ครบถ้วน การยึดมั่นถือมั่นเช่นนั้น มักเป็นแนวโน้มนิยม
กันทั้งในวงวิชาการ และนักปฏิบัติทางด้านสิทธิมนุษยชน และเป็นจุดอ่อนอัน
หนึ่งของขบวนการสิทธิมนุษยชนทั้งภายในและระดับระหว่างประเทศ เป็นแนวโน้ม
ที่ทำให้เรื่องของสิทธิมนุษยชนดูเป็นเรื่องง่าย ๆ หนึ่ง ๆ โดยเพียงแต่อาศัยใช้ *ปฏิญญา
สากล* ๗ เป็นมาตรฐานอ้างอิง เพื่อสำรวจตรวจสอบการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ว่า

สอดคล้องหรือฝ่าฝืนมาตรฐาน “สากล” ใดๆหรือไม่ การศึกษาและปฏิบัติการ
ทำนองนี้ย่อมมีคุณค่าและความสำคัญอยู่อย่างแน่นอน ไม่ต้องสงสัยเพราะอย่างน้อย
ก็อาจมีบทบาทสำคัญช่วยสกัดยั้งไม่ให้ขบวนการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือบั่นทอนทำลาย
สิทธิมนุษยชนลูกหลานรุนแรงจนกว่าที่รู้เห็นกันอยู่ นอกจากนั้นยังมีส่วนช่วยกระตุ้น
ให้เกิดมิติมหาชนต่อต้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนในหลาย ๆ ระดับด้วยกัน แต่
กระนั้นก็ดี จากทัศนะของโครงการวิจัยนี้ เข้าใจว่า ยังไม่น่าจะเป็นการเพียงพอ
และทั้งยังอาจชวนให้หลงผิดกันไปได้ในเรื่องของสิทธิมนุษยชน แน่หนอนช่องว่าง
ลึกลับระหว่างหลักอุดมการณ์ (ตามปรัชญาสากล ฯ) กับการปฏิบัติ (ในสภาพ
แวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมของสังคมนอกตะวันตก) เป็นสิ่งที่จะต้องขจัดแก้ไข
ดังที่กล่าวถึงกระทำกันอยู่ในหมู่ขบวนการสิทธิมนุษยชนระดับต่าง ๆ การศึกษาและ
ปฏิบัติการเช่นว่านี้ เป็นไปอย่างกว้างขวางทั่วโลก แต่ก็มักจำกัดอยู่แต่กับกรณี หรือ
ปัญหาเฉพาะหน้าเสียจนทำให้เรื่องของสิทธิมนุษยชนดูกลายเป็นเพียงปัญหาระหว่าง
สิทธิเสรีภาพทางการเมืองและรัฐบาลเผด็จการ ผลก็คือเราจะเห็นแต่เรื่องราวของ
การ รณรงค์เรียกร้องสิทธิและความเป็นธรรมสำหรับบรรดาผู้ต้องคดีการเมืองกัน
เป็นส่วนใหญ่ ผลก็คือเป้าหมายของการต่อสู้เรียกร้องมุ่งเฉพาะไปในการ
คุกคามลิดรอนสิทธิเสรีภาพจากฝ่ายอำนาจรัฐบาล จริงอยู่ปัญหาสิทธิเสรีภาพด้าน
การเมือง เป็นฐานและกุญแจสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการสิทธิมนุษยชนด้านอื่น ๆ และ
จำเป็นต้องได้รับความใส่ใจ และผลักดันส่งเสริมเป็นพิเศษ ความสำคัญในข้อนี้
เป็นที่ยืนยันได้จากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของตะวันตก แต่ในขณะเดียวกัน
ก็เป็นความสำคัญและจำเป็นอยู่ไม่น้อยเลยที่จะต้องขยายขอบข่าย เป้าหมายความ
เข้าใจให้ลึกกลงไปถึงรากฐานทางสังคม-วัฒนธรรมของระบบอำนาจนิยมและพฤติกรรม
กรรมอันสอดคล้องหรือลึกลับขัดแย้งกับหลักการสิทธิมนุษยชนด้วย

รวมความแล้ว ปัญหาสิทธิมนุษยชน จึงเป็นทั้งเรื่องของทั้งเฉพาะหน้าและ
ระยะยาว โครงการวิจัย “พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย” นับเป็นความ
พยายามส่วนหนึ่งที่จะประสานและเสริมความรู้ความเข้าใจ โดยหวังว่าอาจจะมีส่วน

ช่วยให้ได้มองเห็นแนวทางคลี่คลายปัญหาอันขัดแย้งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับชีวิตความเป็นจริงของสังคมไทยขึ้น จุดมุ่งหมายจึงไม่ใช่เรื่องของกรณีหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน หากเป็นการศึกษาวิเคราะห์ถึง “พัฒนาการ” เกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์อันกำหนดฐานะสิทธิ-หน้าที่ และแม้จะระบุเฉพาะอยู่ในเรื่องของสังคมไทย แต่ในแนวเนื้อหาสาระ ก็คงให้การรับรู้ถึงบทบาทความสำคัญของปรัชญาสาขาค่ายสิทธิมนุษยชน ของสหประชาชาติ ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่ออาศัยใช้เป็นมาตรฐานวัดสภาพการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทย แต่เป็นการรับรู้ในแง่ของกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งสังคมไทยเป็นส่วนหนึ่ง ในข้อนี้ สมควรขยายความสักเล็กน้อยเพื่อประกอบการพิจารณาถึงแนวทางศึกษาพัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

ว่าโดยสถานะทางกฎหมายแล้ว ปรัชญาสากล ๆ ก.ศ. ๑๕๘๘ เป็นเพียงคำประกาศลอย ๆ มิได้มีค่าหรือผลบังคับใด ๆ ทางกฎหมาย นี่เป็นเหตุผลสำคัญที่ช่วยให้ทุกฝ่ายยอมรับกันได้ รวมทั้งประเทศไทย ก็ให้การยอมรับนับถือในฐานะประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ โดยแท้จริงแล้ว ปรัชญาสากล ๆ เป็นผลของการเมืองระหว่างประเทศ โดยอาศัยการประนีประนอมระหว่างมหาอำนาจ ๒ ฝ่าย หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งมีจุดยืนขัดแย้งแตกต่างกัน กล่าวคือ มหาอำนาจฝ่ายตะวันตกมีแนวโน้มเน้นหนักไปในด้านสิทธิราษฎรและการเมือง (civil and political rights) ส่วนมหาอำนาจฝ่ายสังคมนิยม ไน้มุ่งเน้นไปทางด้านสิทธิเศรษฐกิจและสังคม (economic and social rights) ในฐานะคู่ขนานสงครามใหม่ ๆ มหาอำนาจสองฝ่ายสามารถรวมกันได้ โดยรวมหลักการของสิทธิทั้ง ๒ ประเภทเข้าไว้ในเอกสารฉบับเดียวกันใน ปรัชญาสากล ๆ นี้ ครั้นเมื่อการดำเนินงานเรื่องสิทธิมนุษยชน ก้าวมาถึงขั้นที่ต้องการให้เกิดผลบังคับขึ้นในรูปของ “กติกาสัญญาระหว่างประเทศ” (International Covenant) การเจรจาต่อรองระหว่างมหาอำนาจทั้งสองจึงต้องใช้เวลาถึงเกือบ ๓๐ ปี มาบรรจบผลเอาในปี ก.ศ.

๑๕๗๖ แต่กระนั้นก็ยังต้องแยกทำเป็น ๒ ฉบับ คือ กติกาสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ค.ศ. ๑๙๗๖ และกติกาสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิราษฎรและการเมือง ค.ศ. ๑๙๗๖ ทั้งนี้โดยปล่อยให้เป็นเรื่องของแต่ละประเทศ ที่จะรับรองให้สัตยาบันเป็นรายประเทศ เป็นรายฉบับไป เพื่อให้เกิดผลบังคับเฉพาะแก่ประเทศที่ให้สัตยาบัน มิใช่มีผลบังคับเป็นการสากล เป็นที่น่าสังเกตว่าประเทศไทยยังมีไม่ได้ให้สัตยาบันแก่ฉบับใดเลย จนกระทั่งปัจจุบันนี้^(๑)

แม้จะมีที่มาจกจุดขัดแย้งแตกต่างกันดังกล่าวก็ตาม แต่เมื่อมองจากแง่ของพัฒนาการโดยส่วนรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ปฏิญญาสากล เท่ากับเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ในประวัติศาสตร์การต่อสู้ เพื่ออิสรภาพของมนุษย์อันสั่งสมมานับศตวรรษ ๆ และข้อเน้นความหมายความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ของเอกสารระหว่างประเทศอันปราศจากกำบังกับท่างกฎหมายฉบับนี้ กล่าวคือ เป็นการผสมผสานประสบการณ์อันเป็นแม่บท ครอบคลุมความหมายและหลักการว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวางรอบด้าน ทั้งในด้านสิทธิราษฎร และการเมือง และในด้านสิทธิเศรษฐกิจและสังคม ดังที่ได้กล่าวแล้ว สิทธิประเภทแรกได้รับแรงบรรดาลใจจากกระแสอุดมการณ์ของฝ่ายโลกทุนนิยมตะวันตก สิทธิประเภทหลังมาจากกระแสอุดมการณ์ของฝ่ายโลกสังคมนิยม อุดมการณ์สิทธิมนุษยชนทั้งสองกระแสอาจบังเกิดผลขึ้นมาจากวิถีและรูปแบบของพลังปฏิวัติทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่แตกต่างกัน อันเป็นความละเอียดซึ่งไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงในที่นี้ จุดน่าสนใจอยู่ตรงที่ว่า พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของสิทธิมนุษยชนดังกล่าวนี้ ได้มาผสานและกลายเป็นตัวแบบและแรงบรรดาลใจส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการต่อสู้เพื่ออิสรภาพในหมู่ชนชาติโลกที่สามหรือที่กำลังพัฒนา รวมทั้งประเทศไทยเราในปัจจุบัน

ที่ว่า เป็นตัวแบบและแรงบรรดาลใจส่วนหนึ่ง ก็เพราะว่าในประการแรกทีเดียว เรื่องของสิทธิมนุษยชนนั้น ความจริงแล้ว นับเป็นปรากฏการณ์สากลของมนุษยชาติทั้งหมด ทั้งนี้ก็โดยวิสัยธรรมชาติของมนุษย์เราเอง ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด ทั้ง

ยุคก่อนและหลังปฏิญาสากลฯ ย่อมต้องการต่อสู้แสวงความก้าวหน้าด้วยกันทั้งนั้น ในเบื้องต้นที่เดิยวคนเรารู้จักจนขววยคิดค้นเทคโนโลยี เพื่อช่วยให้ตนเองหลุดพ้นเป็นอิสระจากธรรมชาติ และครั้นเมื่อสถาบันสังคมมนุษย์ทวีความสลบซับซ้อนเกิดการกดขี่ขูดรีดมาก ๆ ขึ้น มนุษย์ก็จำต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อช่วยให้ตนเองหลุดพ้นเป็นอิสระจากพันธระอำนาจอันไม่เป็นธรรมของมนุษย์ด้วยกัน การณ์เป็นไปเช่นนี้ทั้งในระดับชาติและระหว่างชาติ เราเพียงแต่ติดตามข่าวสาร และมองไปรอบ ๆ ตัวเราก็จะเห็นประจักษ์ในกฎความจริงที่ว่า กระแสความคิดและการต่อสู้จากประสบการณ์ของฝ่ายโลกทุนนิยมตะวันตกก็ดี และของฝ่ายโลกสังคมนิยมก็ดี นับเป็นเพียงส่วนหนึ่งขั้นตอนหนึ่งในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของสัทธิมนุษย์ชน ถ้าจะมีอะไรสักอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุบังจยร่วม ก่อให้เกิดการดิ้นรนต่อสู้เพื่ออิสระภาพของมนุษย์เราแล้ว ก็เห็นจะเป็นวิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลง นี้เอง ซึ่งทุกสังคมย่อมต้องประสบไม่อาจหลีกเลี่ยงได้และวิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นเครื่องผลักดันให้ต้องเกิดการปรับเปลี่ยนสถานะ บทบาท สัทธิ - หน้าที่อันประกอบเป็นระบบความสัมพันธ์ และความคิดความเชื่อ และการประพฤติปฏิบัติภายในสังคมหนึ่ง ๆ การปรับเปลี่ยนที่ว่านี้ อาจเป็นไปโดยสันติ หรือรุนแรงมากน้อยตามแต่กรณี และระดับความยืดหยุ่นหรือแข็งกระด้างของแต่ละสังคม

ในประการต่อมา พัฒนาการสัทธิมนุษย์ชนสำหรับชนชาติโลกที่สาม หรือที่กำลังพัฒนานับเป็นอีกส่วนหนึ่ง อีกขั้นตอนหนึ่งออกไปจากกระแสของฝ่ายโลกทุนนิยมตะวันตก หรือของฝ่ายโลกสังคมนิยม เป็นความจริงที่ว่า พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมมนุษย์ ย่อมไม่อาจแยกออกจากกันโดยเด็ดขาดได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคสมัยใหม่ซึ่งความเจริญรุดหน้าทางวิชาการ เป็นเครื่องช่วยกระชับให้ชนชาติส่วนต่าง ๆ ของโลก ได้เข้ามามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันตามลำดับ และด้วยเหตุฉะนี้เองที่กระแสอุดมการณ์ และประสบการณ์เหล่านี้ จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นทั้งตัวแบบ และแรงบรรดาลใจ ซึ่งความจริงก็ได้เข้ามามีส่วนอยู่ในแนวความคิดกำลังถึงในโครงการวิจัยที่กำลังพูดถึงนี้

จะอย่างไรก็ตาม เราจะต้องยอมรับรู้อีกด้วยในขณะเดียวกันว่า สภาพทางสังคม-วัฒนธรรมและปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสังคมกำลังพัฒนา รวมถึงสังคมไทยเราย่อมมีมิติและลักษณะแนวทางที่แตกต่างออกไป และแม้ในบรรดาสังคมที่กำลังพัฒนาด้วยกัน ความแตกต่างเล็กน้อยมีอยู่เป็นธรรมดาด้วยเหตุผลของความเบมจริงในข้อนี้ การศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชนจึงจำเป็นต้องแยกแยะกันให้กระหว่างปรัชญา อุดมการณ์ และหลักการด้านหนึ่ง กับอีกด้านหนึ่ง ความเป็นไปได้ และลักษณะรูปแบบรวมทั้งวิถีทางของพัฒนาการสิทธิมนุษยชนภายในสังคมหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ ความยากลำบากที่จะยอมรับรู้อีกถึงลักษณะเฉพาะของปัญหา ส่วนหนึ่งเกิดจากธรรมชาติของปัญหาสิทธิมนุษยชนเอง ซึ่งมักเป็นเรื่องขั้วขั้วให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกแรง มองเห็นปัญหาแบบขาวกับดำ โดยปราศจากการใคร่ครวญกันตามสมควรถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรมและความคิดความเชื่อของคนส่วนใหญ่ ผลก็คือ เรื่องของสิทธิมนุษยชนกลายเป็นปัญหาเผชิญหน้าและทำลายล้างซึ่งกันและกัน ดังที่เห็นๆ กัน คายคั้นอยู่ทุกวันนี้ ความร้อนแรงของปัญหาสิทธิมนุษยชนในตัวเอง คงไม่ใช่ของผิดแปลกอะไรนัก ประวัติศาสตร์สิทธิมนุษยชนไม่เคยเป็นมาโดยปราศจากการต่อสู้และการเสียสละ สังคมใดมีพื้นฐานทางขนัตติธรรม มีสถาบันสังคมการเมืองอันอำนวย กระบวนการต่อสู้และเปลี่ยนแปลงก็อาจเป็นไปได้โดยราบรื่น ในทางตรงกันข้าม สังคมใดที่ขาดคุณสมบัติทำนองนี้ ก็มีแนวโน้มขั้วขั้วและเร่าเร้าผลักดันให้การเรียกร้องต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ ต้องกลายเป็นความรุนแรงขึ้น และเป็นปัญหาวิกฤตของสังคมโลกที่สาม ในกรณีของสังคมไทยเราก็อยู่ในสภาพปัญหาทำนองเดียวกันนี้ เหตุการณ์อย่างเช่น ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๘ เป็นประจักษ์พยานอย่างดี ซึ่งให้เห็นถึงสภาพปัญหาความรุนแรงถึงขั้นทำลายล้างและสูญเสียชีวิตเลือดเนื้อ ซึ่งได้อุบัติขึ้นแล้วในบ้านเมืองของเรา ไคชอวาเป็นเมืองพุทธศาสนา

เรื่องของสิทธิมนุษยชนจึงเกี่ยวข้องอยู่โดยตรง กับปัญหาของการเลือกวิถีทางเปลี่ยนแปลงและการดำรงชีวิตร่วมกัน สิทธิ (และหน้าที่) เป็นเครื่องกำหนดระบบ

ความสัมพันธ์ทางสังคม และเป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับโครงสร้าง ค่านิยม ของสังคม
หนึ่ง ๆ ในยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงและการเรียกร้องต่อสู้เพื่อสิทธิสำหรับ
คนในวงกว้างออกไป ย่อมหมายถึงการปรับเปลี่ยนในระดับโครงสร้างของสังคม
นั้น ๆ ไม่ว่าจะไปในวิถีของสันติหรือความรุนแรงก็ตาม เพราะฉะนั้น เรื่องราว
และปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนจึงเต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนเกินไปจากที่จะเพียง
แต่เรียนรู้และยึดถือตัวแบบหรือหลักอุดมการณ์ในเชิงนามธรรมเท่านั้น หากยัง
จำเป็นจะต้องขยายขอบข่ายการเรียนรู้เฉพาะกรณีของแต่ละสังคม ๆ ไป ซึ่งอาจเป็น
ช่องทางให้ได้เห็นและเข้าใจถึงสมรรถฐานของปมปัญหาที่แท้จริง รวมทั้งจุดและหน
ทางที่จะแก้ไขและเปลี่ยนแปลง ที่พยายามเน้นในประเด็นข้อนี้ ก็เพราะมีบ่อยครั้ง
เหลือเกินที่เรามักจะพะวงสนใจกันอยู่แต่ประเด็นปัญหาปลายเหตุ อย่างเช่นกรณี
รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่รัฐทำการละเมิดสิทธิเสรีภาพของราษฎร ดังที่ทราบกับ
กันโดยทั่วไป แน่นนอน ในกรณีละเมิดสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ เหล่านี้ โดยหน้าที่ของ
พลเมืองดีแล้ว ก็ต้องช่วยกันประท้วงให้มีการแก้ไขและหาทางระงับยับยั้งมิให้เกิด
เหตุการณ์เลวร้ายขึ้นอีกต่อไป ความจริงถ้าคนส่วนใหญ่พร้อมใจกันทำได้เช่นนั้น
เรื่องก็คงง่ายเข้า แต่ในทางปฏิบัติมิได้เป็นเช่นนั้น โดยประสบการณ์ในสังคมโลก
ที่สาม รวมทั้งสังคมไทยเรา บรรดาคนที่มั่งคั่งสำนักเดียดเนอรอนใจถึงชนชั้นร
ต่อสู้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพจริง ๆ นั้น ยืนยันว่ามีอยู่ค่อนข้างน้อยมาก แล้วฝ่ายผู้
อำนาจก็มักประสบความสำเร็จอยู่เสมอ ๆ ที่สามารถชชวนให้คนส่วนใหญ่พากัน
เห็นว่า การต่อสู้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพเป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อยที่ไม่ประสงค์ต่อชาติ
บ้านเมือง ปรากฏการณ์ทำนองนี้ในตัวเองเท่ากับเป็นเครื่องชี้ว่า ยังมีช่องว่างอยู่
มากระหว่างฝ่ายผลักดันเรื่องสิทธิมนุษยชนกับมวลชนส่วนใหญ่ ประเด็นคงจะไม่ได้
อยู่ที่ว่าใครผิดใครถูก แต่เห็นจะเป็นปัญหาที่ว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ
มนุษยชนยังมีได้ผสานเข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมของไทยอย่างแท้จริง
นั่นเอง

อีกประเด็นหนึ่งที่เห็นจำเป็นต้องหยิบยกขึ้นพูดถึงในที่นี้ ก็คือ ปัญหาระหว่าง
สิทธิราษฎรและการเมืองด้านหนึ่งกับสิทธิเศรษฐกิจและสังคมอีกด้านหนึ่ง ว่าอะไร
จะสำคัญกว่า สำหรับสังคมโลกที่สามในเรื่องนี้ได้มีการถกเถียงกันมาพอสมควร
และก็เริ่มมีผู้ตั้งข้อสังเกตถึงหลักการเสรีนิยมแบบตะวันตก ซึ่งเน้นหนักไปในด้าน
สิทธิราษฎรและการเมือง ว่าอาจไม่ถูกต้องเหมาะสมกับสังคมโลกที่สามหรือ
ที่กำลังพัฒนา ซึ่งกำลังต้องเผชิญอยู่กับปัญหาเรื่องปากท้องเรื่องท้อง ความยากจน
ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสภาพความทุกข์ยากแร้นแค้นเช่นนี้ สิทธิการเมืองอาจจะเป็น
เป็นของไม่พียงและไม่อาจแก้ปัญหาปากท้องของคนส่วนใหญ่ได้ สรุปรวมความ
แล้วมันก็จะเกิดความเข้าใจไปว่า สำหรับสังคมที่กำลังพัฒนา ปัญหาเฉพาะหน้าอัน
สำคัญสูงสุด อยู่ที่จำเป็นจะต้องได้รัฐบาลหรือผู้นำและ "ผู้" ที่สามารถระดม
กำลังทรัพยากรทั้งหมดของชาติเพื่อทำการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโต เพื่อแก้
ปัญหาความอดอยากขาดแคลน ส่วนสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิทางการเมือง เป็น
เรื่องที่จะสงวนไว้สำหรับกาลข้างหน้า หลังจากปัญหาปากท้องได้ผ่านพ้นไปแล้ว

ในแง่หนึ่ง เหตุผลอ้างอิงดังกล่าวจะมีน้ำหนักและได้รับการเชื่อถือกันอยู่ไม่
น้อย แต่เมื่อพิจารณาให้ลึกลงไปอีกสักเล็กน้อย ก็พอจะเห็นกันได้ไม่ยากนักกว่า
เป็นเหตุผลที่เป็นอันตรายอย่างยิ่ง เพราะจริง ๆ แล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจในตัวเอง
ย่อมหมายถึงการใช้อำนาจในการตัดสินใจ กำหนดทิศทางการและทุ่มเททรัพยากรทั้ง
มวลของชาติ ความจริงมีอยู่ว่า การตัดสินใจในเรื่องการพัฒนาประเทศไม่ใช่เป็น
แต่เพียงเรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น หากย่อมบังเกิดผลกระทบทางด้าน การแบ่งสรรผล
ประโยชน์ด้วยว่า "ใครได้อะไร อย่างไร และเมื่อไร" ซึ่งนับเป็นเรื่องของการ
เมืองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เราคงจะได้เห็นตัวอย่างกันได้ชัดเจนอยู่แล้วในกรณี
การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยเราเอง ในช่วงนับตั้งแต่เรามีแผนพัฒนาภายใน
รอบ ๒๐ ปีที่ผ่านมา ภายใต้ระบอบเผด็จการซึ่งสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของ
ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ต้องถูกห้ามนำไปโดยสิ้นเชิง เรามีผู้รอบรู้เชี่ยวชาญด้าน
เศรษฐกิจและการพัฒนามากมาย ทั้งไทยและเทศระดมพลังเทคนิควิชาการวางแผน

พัฒนาเศรษฐกิจตัวเองมาโดยตลอด แต่ผลที่ได้ปรากฏออกมาให้เห็นเป็นที่ประจักษ์
กัน ณ บัดนี้ คือปัญหาความเหลื่อมล้ำต่ำสูง การไม่มีงานทำ และความยากจน

ประเด็นก็คือว่า เศรษฐกิจกับการเมืองต่างมีส่วนสัมพันธ์ต่อกันเสมอมา
ด้านหัว ด้านท้ายของเหรียญอันเดียวกัน สิทธิและผลประโยชน์อื่นพึงมีพึงได้ทาง
เศรษฐกิจย่อมไม่อาจเป็นไปได้โดยปราศจากหลักประกันสิทธิทางการเมือง ปัญหา
ไม่ใช่เรื่องของการต้องเลือกเอาระหว่างสิทธิด้านหนึ่งด้านใดโดยเฉพาะ หากแต่เป็น
เรื่องของความจำเป็นต้องมีการพัฒนาควบคู่กันไปทั้งสองด้าน อันเป็นแนวทางตรง
กันข้ามกับการพัฒนาแบบไม่สมดุลย์ ดังที่ผู้ทรงอำนาจและผู้เชี่ยวชาญเคยคิดและ
กระทำกันมาในอดีต พุดง่าย ๆ สิ่งที่เราเรียกว่า ความสำเร็จหรือการจำริญเติบโต
ทางเศรษฐกิจในรอบ ๒๐ ปีที่ผ่านมา ทั้งในระดับธุรกิจเอกชนก็ดี โดยรากฐานแล้ว
เป็นเรื่องของการอาศัยใช้อำนาจรัฐกำหราบคุกคามสิทธิเสรีภาพของมวลชนส่วนใหญ่
ให้ต้องตกเป็นเหยื่อของกลุ่มชนส่วนน้อย ตัวอย่างที่เห็นกันได้ง่าย ๆ ก็คือ การ
ใช้อำนาจปฏิวัติรัฐประหารอย่างต่อเนื่องกันมาตลอด ๒๐ ปี สะกดกันการรวมตัวจัด
ตั้งของกลุ่มมวลชนผู้เสียเปรียบ ในขณะที่เดียวกันกับที่ออกกฎหมายให้สิทธิและส่งเสริม
การรวมตัวจัดตั้งของกลุ่มธุรกิจการเงิน เมื่อมองออกไปจากระบบและ
กระบวนการทางการเมืองและกฎหมายเช่นนั้นแล้ว ก็พอจะประมวลความได้ว่าช่อง
ว่างทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างเช่นที่รู้เห็นกันต่ำตาอยู่ทุกวันนี้ โดยแท้จริงแล้วก็มี
สมมูลมาจากปัญหาช่องว่างทางการเมืองนั่นเอง การรวมตัวและจัดตั้งกลุ่มผล
ประโยชน์เป็นสิทธิอันชอบธรรมและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการเมือง แต่
โอกาสและช่องทางของการใช้สิทธิเช่นนั้น หาได้เผื่อแผ่ไปสู่มวลชนส่วนใหญ่ไม่
ทั้งนี้ภายใต้ระบบซึ่งบรรดานักเศรษฐศาสตร์ของเรานิยมเรียกกันว่า “เศรษฐกิจ
เสรี” รายงานธนาคารโลกเมื่อเร็ว ๆ นี้ ย้ำถึงความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องใช้
ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศ ขอเรียกร้องที่ว่านี้มีความ
จริงจังอย่างไรหรือไม่ก็ตาม แต่อย่างน้อยก็เป็นเครื่องสะท้อนภาพของปัญหาเกี่ยว

กับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและสถาบันการเมือง การบริหารอันเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับปัญหาสิทธิทางการเมือง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ คงพอจะมองเห็นกันได้ว่า "เรื่องของสิทธิมนุษยชนเป็นปัญหาที่มีมิติสลับซับซ้อนเกี่ยวโยงอยู่รอบด้านทั้งในทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ กฎหมาย และการเมืองตลอดจนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา เราอาจศึกษากันได้ในเชิงของปรัชญา อุดมการณ์และหลักการซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องคิดค้นและเข้าใจ แต่จะเป็นการเข้าใจผิดอย่างมหันต์ ถ้าจะศึกษาดังสูงเหล่านี้ในแง่ที่เป็นสูตรสำเร็จ ยกตัวอย่าง เช่น หลักอุดมการณ์ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มาตราแรกที่ว่า "มนุษย์ทั้งปวงเกิดมาเป็นเสรีและเสมอเท่าเทียมกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างได้การประทานมาซึ่งเหตุผลและมโนธรรม และพึงปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ" ข้อที่ใคร่ขำไว้ ณ ที่นี้ ก็คือว่า แม้แต่หลักอุดมการณ์อันสูงส่งนี้เอง โดยแท้จริงแล้ว ก็มีที่มาจากกระแสการเปลี่ยนแปลงและพลังชนชั้นกลางในโลกตะวันตก เมื่อสมัยสามร้อยปีก่อน เป็นยุคสมัยที่กลุ่มชนชั้นกลางซึ่งเติบโตขึ้นมาพลังเศรษฐกิจพอทัดเทียมกับกลุ่มขุนนางชนชั้นอำนาจเก่า และอาศัยอ้างอิงทฤษฎีสิทธิธรรมชาติเป็นหลักอุดมการณ์ต่อสู้ เบ้าหมายของกลุ่มชนชั้นใหม่เหล่านี้ไม่มีอะไรมากไปกว่าความต้องการที่จะขจัดอุปสรรคขวากหนามทั้งหลายทางการเมืองการปกครอง เพื่อที่ตนจะได้ประกอบธุรกิจของตนอย่างอิสระเสรีและก็เป็นธรรมดาของคนเรา ที่มีกำลังทรัพย์ย่อมจะเรียกร้องต้องการให้ได้สิทธิและโอกาสใช้พลังของตนทำการแข่งขันช่วงชิงกันอย่างเต็มที่ ทฤษฎีเศรษฐกิจแบบปล่อยเสรี เกิดมาจากเจตนารมณ์เช่นนั้น ซึ่งในตัวเองอาจไม่ผิดอะไรนัก ถ้าหากคนทุกคนทุกกลุ่ม "เกิดมาเป็นเสรีและเสมอเท่าเทียมกัน" จริง ๆ แต่สำหรับในโลกและสังคมอันเต็มไปด้วยช่องว่างห่างไกลระหว่างคนมีเงินจน คนแข็งแรงคนอ่อนแอ ทฤษฎีสิทธิธรรมชาติและเศรษฐกิจแบบปล่อยเสรีก็ย่อมกลับกลายเป็นที่เป็นทฤษฎีและเศรษฐกิจที่ขูดรีดเอาเปรียบได้อย่างสัมฤทธิ์ผลเช่นกัน ดังที่สังคมไทยเราเองกำลังประสบอยู่ทุกวันนี้

ดังนั้น แม้แต่ในระดับหลักปรัชญาหรืออุดมการณ์ ก็ยังจำเป็นต้องพินิจวิเคราะห์
 กันดูให้ถี่ถ้วนรอบคอบ ที่กล่าวเช่นนั้น มิได้มีความมุ่งหมายเลยแม้แต่น้อยที่จะลด
 คุณค่าความสำคัญของหลักปรัชญาสิทธิธรรมชาติ หรือ ปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิ
 มนุษยชน จุดเด่นของหลักการสิทธิมนุษยชน คือ คุณค่าของความเป็นคน ไม่ว่าจะ
 จะเป็นเชื้อชาติ ภาษาหรือศาสนาใด หลักปรัชญาสิทธิธรรมชาติเป็นพลังความคิด
 สำคัญที่ใช้ตอบโต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิและการใช้อำนาจแบบพลการ พร้อมทั้ง
 ยกเอาสามัญชนขึ้นมาเป็นรากฐานของสิทธิอำนาจแทนที่ทฤษฎีเทวสิทธิ์ ซึ่งอ้าง
 อำนาจจากสรวงสวรรค์ บทบาทความสำคัญของหลักปรัชญาสิทธิธรรมชาติในประวัติ
 ศาสตร์พัฒนาการของสิทธิมนุษยชน จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธหรือโต้แย้งได้
 ปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เองก็มาจากแรงบันดาลใจของสำนักปรัชญาสิทธิ
 ธรรมชาตินี้ ถึงกระนั้นก็ตาม เราจะต้องตระหนักกันให้ถึงเงื่อนไขทางประวัติ
 ศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อสิทธิเสรีภาพจาก
 แง่ของสำนักปรัชญาตนเอง กำลังถูกลดทอนและนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติกัน ไปไกล
 ลงชั้น “มือใครยาวสาวได้สาวเอา” หรือ “ใครดีใครได้” เช่นนี้แล้วไซ้ ก็เป็น
 ปัญหาที่จะต้องใคร่ครวญกันให้หนัก เพราะตราบใดที่เรายังมองและเข้าใจสิทธิเสรี
 ภาพกันแต่เพียงความเป็นอิสระเสรีที่จะทำอะไรได้ตามใจชอบและกำลังอำนาจ ตราบ
 นั้น ก็เป็นการยากยิ่งหรือว่าเป็นไปไม่ได้เลยที่มนุษย์เราจะ “ฟังปฏิบัติต่อกันด้วย
 เจตนาธรรมแห่งภราดรภาพ” แล้วถ้าเป็นเช่นนั้น โลกและสังคมมนุษย์จะดำรงชีวิต
 ร่วมกันอย่างเป็นธรรมและสันติสุขได้อย่างไร ? รวมความแล้ว ในเรื่องของหลัก
 ปรัชญาหรืออุดมการณ์เอง ก็ยังเป็นประเด็นปัญหาที่จะต้องคิดค้นศึกษากันอีกคือ
 ไปโดยไม่หยุดซึ่งเราจะมาว่าฟังออกฟังใจอยู่กับทฤษฎีในอดีต หรือ ปรัชญาสากล
 แต่ถ่ายเดียวไม่ได้ ผู้เขียนเองได้ใช้ความพยายามเสาะแสวงอยู่บ้าง ดังปรากฏใน
 บทศึกษาเรื่อง พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน เมื่อสองสามปีที่แล้ว^(๒) และพอจะ
 ชื่นชื่นได้ในทันทีว่า หลักพุทธธรรม สามารถให้พลังความคิดสร้างสรรค์ที่จะชี้แนว
 ทางไปสู่คำตอบปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชนได้เป็นอย่างดี ถ้าหากเราจะไม่พยายาม
 มองชีวิตเบี่ยงเบนพุทธศาสนากันไปในทางลบจนเกินไปอย่างเช่นที่กำลังประพฤติ
 ปฏิบัติกันอยู่

ในประการสำคัญ พุทธศาสนาเป็นหลักธรรมอุดมการณ์ที่อยู่ในสังคมวัฒนธรรมไทยเราเองมาช้านาน เป็นแต่เพียงเราไม่ใส่ใจที่จะมองเห็นด้านพลังสร้างสรรค์ของสมบัติที่เรามีอยู่แล้วเท่านั้น นี่จะเป็นความผิดของระบบการศึกษาอบรมสมัยใหม่หรืออย่างไรก็แล้วแต่ จุดสำคัญอยู่ที่เราจะต้องเริ่มตระหนักกันอย่างจริงจังเสียถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของเราเอง ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่อมาสร้างเอกลักษณ์หรือชาตินิยมไทยอะไรทำนองนั้น ซึ่งเป็นเรื่องของความดีและผิวเผิน หากเพื่อสร้างเสริมความจำเริญของงานทางปัญญาความคิด ซึ่งอาจนำไปสู่คำตอบที่ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพปัญหาความทุกข์ยากเร้นแค้นในปัจจุบัน โดยเฉพาะสำหรับภายในสังคมไทยเท่านั้น แต่ยังคงเป็นคุณค่าสำหรับโลกเป็นส่วนรวมด้วยในที่สุด

นอกเหนือไปจากปัญหาด้านหลักปรัชญาและอุดมการณ์แล้ว สิทธิมนุษยชนยังเป็นเรื่องเกี่ยวข้องทางด้านปฏิบัติอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาการจัดตั้งสถาบันสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เพื่อพิทักษ์และสร้างเสริมสิทธิเสรีภาพ ตามความเป็นจริงแล้ว ด้านหลักอุดมการณ์กับด้านการจัดตั้งสถาบันเป็นเรื่องเกี่ยวโยงไม่อาจแยกออกจากกันได้ ปัญหาของสังคมไทย ก็คือ เรามุ่งแต่อิงฝรั่งกันมาโดยตลอด นับตั้งแต่ย่างเข้าสู่ยุคเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยเมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมา เราเร่งเดินหน้าสร้างสถาบันตามแบบอย่างตะวันตกกันมาทั้งในยุคก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ในขณะที่ในด้านหลักอุดมการณ์และค่านิยมทางสังคมยังแทบจะเรียกได้ว่าอยู่กับที่ ยกเว้นสำหรับคนกรุงเทพฯ และในเมืองอื่น ๆ บางส่วน ข้อเท็จจริงเหล่านี้ยังความลึกลับสับสนไม่น้อยเลยในการศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชน แต่ก็เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง

ในสภาพการณ์เช่นว่านี้ การศึกษาด้านสถาบัน จึงเป็นเสมือนหนึ่งเป็นการศึกษาปัญหาเฉพาะหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับกระบวนการระบอบรัฐธรรมนูญและสถาบันประชาธิปไตย อันเป็นฐานรองรับสิทธิมนุษยชน ทั้ง ๆ ที่ตระหนักดีว่าหลักอุดมการณ์และค่านิยมในเรื่องเหล่านี้ยังมีได้ฝังรากจริงจังในความกึกกวมเชื่อของคนส่วนใหญ่ โครงการวิจัย “พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย”

ก็เห็นจำเป็นต้องจับประเด็นทำองศาการศึกษาวิเคราะห์กัน แต่ทั้งนี้มิใช่โดยมุ่งแค่
ตัวแบบสถาบันเป็นสำคัญ หากพุ่งเล็งไปที่ กระบวนและเงื่อนไขของพัฒนาการไปสู่
สถาบันประชาธิปไตย ซึ่งเราอยากจะได้เห็นเป็นจริงเป็นจังในสังคมไทยเรา ในแง่
นี้ ผู้เขียนเห็นว่า เราอาจเรียนรู้จากประสบการณ์ของตะวันตกอย่างน้อย ๒ ประการ
ที่สำคัญ และพอช่วยให้เห็นปัญหาของประชาธิปไตยไทย กล่าวคือ เงื่อนไขด้าน
กระบวนการทางกฎหมาย และด้านกระบวนการทางการเมือง

ในประการแรก เงื่อนไขด้านกระบวนการทางกฎหมาย เห็นจะไม่มีอะไรดีกว่า
ที่จะขอแนะนำข้อสังเกตของนักวิชาการตะวันตกเองมาเสนอให้พิจารณากัน ณ ที่
นี้คือ ในข้อที่ว่า

“...ก่อนการเคลื่อนไหวใด ๆ ไปสู่พัฒนาการสิทธิมนุษย
ชน กรอบของระบบกฎหมายที่ใช้กัน จะต้องได้รับการ
สถาปนาขึ้นอย่างมั่นคงเสียก่อน ในที่ใด ความมั่นคงของ
ระบบกฎหมายมิได้มีอยู่ ในที่นั้น เงื่อนไขของความ
รุนแรงก็จะแผ่สว่นไปทั่ว ซึ่งผลกำลังก็จะเป็นเครื่อง
ช่วยให้อำนาจกลายเป็นธรรมขึ้นมา ...ในที่ใด กฎหมาย
และสิทธิอำนาจของผู้พิทักษ์กฎหมายสิ้นสุดลง ในที่นั้น
ไม่ว่าความมั่นคงหรือเสรีภาพก็ย่อมไม่อาจเป็นไปได้” (๑) ”

จุดเน้นอยู่ที่ระบบกฎหมายที่ศักดิ์สิทธิ์มั่นคงและแน่นอน เป็นที่ทราบกันอยู่ว่าใน
ประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยของตะวันตก กลุ่มวิชาชีพกฎหมายได้มี
บทบาทและอิทธิพลสำคัญเพียงใด ส่วนสำหรับความสำคัญอันนี้ในกรณีของไทยนั้น
เห็นจะต้องขอให้อยู่ในความวินิจฉัยของผู้อ่าน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิชาชีพ
กฎหมายเอง ผลงานศึกษาในชุด “พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย” นี้
คงพอจะช่วยให้ได้มองเห็นกันบ้างว่า ระบบกฎหมายไทยรวมทั้งกระบวนการยุติธรรม
เป็นไปเพื่ออำนาจหรือเพื่อสิทธิเสรีภาพกันแน่ ซึ่งก็จะมีส่วนช่วยอธิบายได้มากเกี่ยว
กับสถานการณ์ของสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

ประการต่อมา เจื่อนใจด้านกระบวนการทางการเมือง จากประสบการณ์และข้อสังเกตของนักวิชาการตะวันตกเองอีกเช่นกัน^(๔) เราได้เรียนรู้ว่า ประชาธิปไตยมิใช่สูตรสำเร็จรูป หากแต่เป็นกระบวนการทางการเมือง เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนที่การต่อสู้ช่วงชิงอำนาจผลประโยชน์ยังจำกัดอยู่ในวงของกลุ่มชนชั้นนำโดยเฉพาะ ซึ่งค่อย ๆ พัฒนามาสู่อีกขั้นตอนหนึ่ง เมื่อบรรดาผู้นำฝ่ายต่าง ๆ สามารถตกลงรวมชอมกันวางกฎเกณฑ์การต่อสู้ระหว่างกันอย่างสันติวิธีได้ ขั้นตอนที่สองนี้เป็นช่วงพัฒนาการสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการมาสู่ขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งกฎเกณฑ์และสิทธิทางการเมืองได้กระจายขยายออกไปสู่มวลชนส่วนใหญ่ เป็นขั้นตอนของประชาธิปไตยเต็มรูป ถ้าจะประมวลจากบทเรียนทำนองนี้แล้ว ก็อาจให้แนวทางประเมินปัญหาประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนของไทยได้ว่า อันที่จริงแล้วปัญหาคงไม่ได้อยู่ที่ว่าประชาชนคนไทยพร้อมหรือไม่พร้อม สำหรับการใช้สิทธิในระบอบประชาธิปไตย อย่างเช่นที่ชอบกล่าวอ้างกัน หากแต่เป็นปัญหาของความสามารถหรือไม่สามารถความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกลุ่มผู้นำ ในการวางกำหนดกฎเกณฑ์การต่อสู้และใช้อำนาจในเบื้องต้น ก่อนการขยายสิทธิเสียงออกไปสู่มวลชนส่วนใหญ่ นี่เป็นประเด็นที่จะคำนึงถึงเช่นเดียวกันในแนวการศึกษาถึงพัฒนาการทางการเมือง และรัฐธรรมนูญอันมีส่วนสำคัญยิ่งต่อความเข้าใจในปัญหาสิทธิมนุษยชน

บรรดาข้อพิจารณาทั้งหลายเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญในการกำหนดแนวและประเด็นสำหรับศึกษาวิจัย “พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย” ดังที่ขอโครงการแสดงให้เห็น จุดมุ่งหมายหลักเป็นเรื่องเชิงปฏิบัติในกระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง อันมีผลสะท้อนต่อฐานะและปัญหาสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย สิ่งที่มีหวังในขณะนี้เพื่อประมวลข้อมูลวิเคราะห์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาพการณ์ตามที่เป็นอย่างจริงเป็นสำคัญ คงจะไม่หวังไปไกลถึงขั้นเสนอแนะทางแก้ไขปรับปรุงอะไรนัก เพราะถือว่าข้อมูลและการวิเคราะห์เพื่ออธิบายความเป็นเหตุเป็นผลของสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ น่าจะเป็นพื้นฐานเบื้องต้นอันจำเป็นสำหรับการเสาะแสวงงคิดค้นสร้างสรรค์กันอย่างมีสภาวะวิสัย ไม่ใช่เพียงอ้างอิงอาศัยความคิด

ผ่อนคลาย ๆ ที่ไม่สัมพันธ์กับโลกของความจริง และบนพื้นฐานของแนวความคิดและ
สังเกตดังกล่าวตั้งแต่ต้น จึงได้กำหนดแนว ขอบข่าย และประเด็นของโครงการ
ศึกษาวิจัย เรื่อง “พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย” ดังนี้ :-

ตอนที่ ๑ พื้นฐานทางวัฒนธรรมและสถาบัน ประกอบด้วยหัวข้อวิจัยต่อไปนี้

- ค่านิยมประเพณีและแนวความคิดเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพระหว่างคนกับรัฐ
และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่
- การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกับปัญหาสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย
- สิทธิมนุษยชนกับวิวัฒนาการในกฎหมายไทย
- พัฒนาการทางรัฐธรรมนูญ : พิจารณาในแง่กฎหมาย
- พัฒนาการทางรัฐธรรมนูญ : พิจารณาในแง่การเมือง

ตอนที่ ๒ สิทธิของบุคคลในสถานะต่าง ๆ ทางสังคมและกฎหมาย ประกอบด้วยหัวข้อวิจัยศึกษาต่อไปนี้

- สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
- สิทธิมนุษยชนกับลูกจ้างในประเทศไทย
- ปัญหาสิทธิมนุษยชนของเกษตรกรในสภาวะการพัฒน์ปัจจุบัน
- การประถมศึกษาในชนบท
- การแสวงหาประโยชน์ทางเพศจากสตรีไทยกับปัญหาสิทธิมนุษยชน
- สภาพการณ์โดยทั่วไปทางสิทธิมนุษยชนของเยาวชนในประเทศไทย และ
ปัญหาแรงงานเด็ก
- สิทธิการสื่อสารในประเทศไทย
- สภาพสิทธิของสตรี มองจากแง่เศรษฐกิจสังคมและการพัฒนา
- สิทธิผู้บริโภค
- ปัญหากลุ่มมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาคใต้
- อีสลามกับความรุนแรง : การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงใน ๔
จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๒๔

ตอนที่ ๑ เป็นการสำรวจวิเคราะห์พื้นฐานเป็นมาทางสังคม-วัฒนธรรมและสถาบัน โดยเริ่มตั้งแต่พยายามทำความเข้าใจถึงค่านิยมประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพทางสังคม - การเมือง พร้อมทั้งประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการด้านสถาบันกฎหมายและรัฐธรรมนูญ เหล่านี้ในส่วนหนึ่งอาศัยอิงประสบการณ์พัฒนาการด้านสถาบันของตะวันตก ดังที่ได้ชี้แจงไว้ข้างต้น แต่จุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่เพื่อศึกษาหาความเข้าใจลักษณะเฉพาะของพัฒนาการในสังคมไทย สำหรับตอนที่ ๒ เป็นการแจกแจงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน โดยคำนึงถึงส่วนบุคคลและกลุ่มชน ซึ่งอยู่ในสถานะทางสังคมและกฎหมายต่าง ๆ ครอบคลุมไปตั้งแต่เรื่องของสิทธิบุคคลที่ตกอยู่ในกระบวนการยุติธรรม ฐานะของผู้ใช้แรงงานของเกษตรกร ของสตรีและเยาวชน ตลอดจนผู้บริโภค นอกจากนี้ยังได้คำนึงถึงความสำคัญของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งมีบทบาทอิทธิพลอย่างสูงต่อปัญหาความสัมพันธ์ทางสิทธิในสังคมปัจจุบัน ปัญหาสิทธิมนุษยชนอีกด้านหนึ่งที่ไม่อาจมองข้ามไปในกรณีของสังคมไทยเราก็คือ เรื่องเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย ซึ่งในโครงการวิจัยนี้จำกัดอยู่ในเรื่องของกลุ่มมุสลิมจังหวัดภาคใต้ ในขณะที่เกี่ยวกับที่ตระหนักได้ว่า ยังมีเรื่องของชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ อีกมากที่ควรแก่การหยิบยกขึ้นมาศึกษากันจากแง่ของสิทธิมนุษยชน

ประเด็นหัวข้อศึกษาทั้งหมดเหล่านี้ คงจะไม่ครอบคลุมปัญหาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และทั้งผลงานศึกษาวิจัยก็มีลักษณะกระจัดกระจาย ยังมีได้มีการสังเคราะห์อย่างที่ตั้งใจกันไว้ ทั้งนี้ด้วยเหตุข้อจำกัดทั้งในด้านกำลังความคิดและเวลา แต่อย่างน้อยก็เป็นความพยายามของโครงการวิจัยนี้ ที่จะชี้ให้เห็นถึงลักษณะแกนร่วมและความหลากหลายในกระบวนการ "พัฒนาการ" สิทธิมนุษยชน อันอาจเป็นแนวทางสำหรับงานศึกษาในขั้นก้าวหน้าต่อไป เรื่องของสิทธิมนุษยชนเป็นปัญหาที่มีมิติรอบด้าน ในทำนองเกี่ยวกับมิติอันสลับซับซ้อนของชีวิตสังคม จึงจำเป็นต้องอาศัยแรงปัญญาความคิดร่วมกันของหลาย ๆ สาขาวิชาชีพและประสบการณ์ด้วยกัน โครงการนี้ ถ้าจะหวังผลสำเร็จอะไรที่เป็นรูปธรรมจริง ๆ ในขั้นนี้ ก็เห็นจะเป็นความร่วมมือร่วมใจของทั้งบรรดานักวิชาการ และนักปฏิบัติการสิทธิมนุษยชนเพื่อ

ระดมกำลังสติปัญญาความรู้ ทำการศึกษาอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง ทั้งนี้โดยมอง
ออกไปจากฐานะความเป็นจริงของสังคมไทย โดยนัยนี้ บางที่เราอาจสามารถ
ถกเถียงคำตอบบางอย่าง ที่เข้ากับปัญหาความต้องการของเราเองได้ชัดเจนตามลำดับ

บันทึก

๑. สำหรับรายชื่อประเทศที่ให้สัตยาบัน กติกาสนัญญาระหว่างประเทศฉบับต่างๆ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน โปรดดู "International Instruments Relating to Human Rights" ใน *Human Rights Law Journal*, Strasbourg, 1982, หน้า 402-422.
๒. Saneh Chamarik, *Buddhism and Human Rights*, Bangkok, Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, B.E. 2526.
๓. Richard P. Claude (ed.) *Comparative Human Rights*, The John Hopkins Press, 1976, หน้า 7-8
๔. Dankwart A. Roston. "Transitions to Democracy" ใน *Comparative Politics* (April 1970) และ Robert A. Dahl, *Polyarchy: Participation and Opposition*, Yale University Press, 1972.

สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย

อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง   สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย
ผู้วิจัย   อภิรัตน์ เพ็ชรศรี
หัวหน้าโครงการ   เกียรติจักร วัจนะสวัสดิ์

ก. สิทธิของผู้ต้องหาอันเป็นสากลนั้นมีอยู่จริง แต่การตีความและการยอมรับสิทธิประเภทต่าง ๆ นั้น ยังแตกต่างกันอยู่ในหมุ่บ้านนาประเทศ หลักในการตีความและการยอมรับสิทธิของผู้ต้องหานั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีใช้อยู่ในประเทศนั้น ๆ รูปแบบของกระบวนการสามารถแบ่งแยกได้ตามแนวทฤษฎีรูปแบบของศาสตราจารย์แพคเกอร์ เป็นรูปแบบการป้องกันอาชญากรรมและรูปแบบของกระบวนการนิติธรรมในประเทศที่มีการจัดรูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบการป้องกันอาชญากรรมนั้นย่อมเน้นถึงสิทธิของผู้ต้องหาน้อยกว่าประเทศที่จัดรูปแบบตามแนวกระบวนการนิติธรรม

ข. สิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยในระดับอุดมคติ และสิทธิดังกล่าวตามความต้องการของประชาชนมีอยู่มาก หลักฐานยืนยันข้อเท็จจริงนี้หาได้จากการศึกษากฎหมายไทยสมัยโบราณและผู้วิจัยพบว่าสิทธิของผู้ต้องหาได้รับการยอมรับในสังคมไทยสมัยใหม่เมื่ออำนาจอธิปไตยตกอยู่ในเงื้อมมือของบุคคลส่วนมาก ทั้งนี้เป็นเพราะเมื่ออำนาจอธิปไตยได้กลับคืนมาสู่บุคคลส่วนมาก แนวโน้มที่จะมีการจัดรูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดย

ยึดหลักนิติธรรมนั้นย่อมเกิดขึ้นได้ง่ายกว่า แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นับแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ น้อยครั้งที่จะมีการยึดถือหลักนิติธรรมในการกำหนดรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ค. สิทธิของผู้ต้องหาในระดับความเป็นจริงยังอยู่ในขั้นกำลังพัฒนา ที่เป็นเช่นนั้นเพราะสิทธิของผู้ต้องหานั้นเป็นสิทธิตามหลักนิติธรรม แต่ความหมายของคำว่าหลักนิติธรรมนั้นมีความละเอียดอ่อนและพิศดารเกินกว่าที่จะอธิบายให้รัฐซึ่งได้ภายในระยะเวลาอันจำกัด แม้ในประเทศที่มีการพัฒนาหลักนิติธรรมได้พอสมควรแล้ว ยังไม่สามารถอธิบายให้พลเมืองของตนทราบได้ว่าหลักนิติธรรมนั้นมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตได้ จึงไม่แปลกอะไรที่จะกล่าวได้ว่า สิทธิในความเป็นจริงนั้นยังไม่ได้ถูกยอมรับในสังคมไทยว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีพ

ง. การส่งเสริมให้มีการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในประเทศไทยมากขึ้นเป็นสิ่งที่ทำได้โดยการกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อควบคุมรัฐให้ยอมรับสิทธิมนุษยชนในส่วนนี้ เช่น การกำหนดองค์กระหว่างประเทศในภาคพื้นต่าง ๆ ของโลกให้ควบคุมดูแลการละเมิดสิทธิโดยรัฐ ส่วนการส่งเสริมภายในประเทศนั้น ควรจะเน้นที่การให้ความเข้าใจแก่ผู้บังคับใช้กฎหมาย และพลเมืองโดยทั่วไปในเรื่องสิทธินี้ ท้ายที่สุดคือการเรียกร้องให้รัฐแบ่งอำนาจส่วนหนึ่งอุทิศให้กับการตรวจสอบถึงความจำเป็นในการรักษา และจำกัดสิทธิมนุษยชนของพลเมืองในประเทศ โดยให้องค์กรนี้มีความเป็นกลางและถาวรเพียงพอที่จะประกันได้ว่าสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหานั้นมีความสำคัญเพียงพอและรัฐมีอำนาจมองข้ามได้

สารบัญ

ภาคหนึ่ง

กฎแห่งสิทธิของผู้ต้องหา

บทที่ ๑	บ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้ต้องหา	๑
	— ทฤษฎีรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมและบ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้ต้องหา	๒
	— ตารางเปรียบเทียบระหว่างสิทธิของผู้ต้องหาและทฤษฎีรูปแบบของกระบวนการยุติธรรม	๖
	— มาตรฐานขั้นต่ำของสิทธิของผู้ต้องหาตามที่ยอมรับกันในสังคมที่เจริญแล้ว	๘
	— สิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศของผู้ต้องหา	๑๕
	— ผู้ต้องหาตามกฎหมายระหว่างประเทศ	๑๖
	— ตารางจำแนกสิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายระหว่างประเทศ	๑๗
	— มาตรฐานระหว่างประเทศขั้นต่ำตามความเห็นของนักวิชาการ	๒๑
บทที่ ๒	ที่มาของสิทธิผู้ต้องหาตามกฎหมายไทย	๒๔
	— สิทธิตามแนวความคิดของกฎหมายไทยโบราณ	๒๕
	— สิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายตราสามดวง	๒๖
	— สิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยสมัยใหม่	๓๘
	— สิทธิของผู้ต้องจับตาม พ.ร.บ. วิธีพิจารณาคดีที่มีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕	๓๕
	— สิทธิของผู้ต้องหาตามรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๔๙๗	๔๓

ภาคสอง

สิทธิของผู้ต้องหาตามความเป็นจริง

บทที่ ๓	ความเป็นจริงตามกฎหมายไทย	๕๕
	— การกล่าวหา	๕๖
	— ผลของการกล่าวหา	๖๑
	— วิธีวิเคราะห์สิทธิตามความเป็นจริง	๖๒
	— สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหาและเตือนถึงสิทธิ	๖๗
	— สิทธิที่จะไม่ถูกล่วงละเมิดหรือให้สัญญา	๗๕
	— สิทธิที่จะไม่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุผลและไม่จำเป็น ตามกรณี	๗๗
	— สิทธิที่จะพบและปรึกษานายความเป็นส่วนตัว	๗๑
บทที่ ๔	สรุปและข้อเสนอแนะของสิทธิในปัจจุบันและในอนาคต	๘๘
เอกสารระบอบ่าง		๑๑๓

ภาคหนึ่ง

กฎแห่งสิทธิของผู้ต้องหา

บทที่หนึ่ง

บ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้ต้องหา

การรักษาสงครามเสรีและความเป็นอิสระในชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลนั้นเป็นหน้าที่ขั้นปฐมของรัฐ ดังที่ผู้พิพากษามอนเตโร (ค.ศ. ๑๙๑๖) ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นก่อเกิดขึ้นเพื่อคุ้มครองผู้กระทำผิด หรือผู้ที่ถูกสงสัยว่าได้กระทำผิดจากการล้าหลังอย่างไม่เป็นทางการ^๑ ดังนั้นการที่รัฐเข้าจำกัดสิทธิของบุคคลบางประเภทเพื่อประโยชน์ของตัวบุคคลนั้นเอง และเพื่อสังคมส่วนรวม จึงมิใช่การเลือกปฏิบัติ แต่รัฐจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานของการจำกัดสิทธิทั้งหลายไว้ให้ชัดเจน เพราะการที่รัฐหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับรู้ถึงมาตรฐานขั้นต่ำย่อมหมายถึงการที่รัฐไม่ยอมรับว่าสิทธิอันใหม่อยู่เคียงสิทธิ แต่เป็นเพียงความเมตตาและความเวทนาสงสารเท่านั้นที่ทำให้รัฐยินยอมยกประโยชน์บางประการให้แก่บุคคล และความเวทนาสงสารนี้จะหมดสิ้นไปเมื่อใดยอมแล้วแต่ความพึงพอใจของผู้ใช้อำนาจรัฐนั่นเอง

๑. Montero, P.D. (1916): *El Derecho Protector de los Criminales* (Madrid). cited in Walker (1972) 17.

ทฤษฎีรูปแบบของกระบวนการยุติธรรม และบ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้ต้องหา

บ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้ต้องหา^๑ ณ ที่ใดนั้นเป็นคำถามที่ผู้วิจัยประสบความลำบากเป็นอย่างมาก เพราะตั้งที่ยอมรับกันอยู่นั้น สิทธิอันเป็นธรรมชาติแห่งมนุษย์นั้นเป็นแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ แต่สำนักกฎหมายธรรมชาตินั้นก็มีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป และถ้ารวมเอาความคิดและทฤษฎีของสำนักกฎหมายอื่น ๆ เข้าด้วยกันแล้ว แนวความคิดในเรื่องบ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้ต้องหานั้นเห็นห่างกันจนเห็นได้ชัด ดังที่ศาสตราจารย์เซอร์ เบิร์ต แพคเกอร์^๒ ได้ชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีว่าด้วยการให้ความยุติธรรมทางอาญาที่ขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา^๓ นั้นคือ ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม และทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม^๔ โดยที่ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมนั้นต้องการส่งเสริมประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม โดยมุ่งควบคุม ระวัง และปราบปรามอาชญากรรมเป็นหลัก ทฤษฎีนี้เชื่อว่าภารกิจที่เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถจะควบคุมและปราบปรามอาชญากรรมหรือจับกุมอาชญากรมาลงโทษตามกฎหมายได้นั้นย่อมเป็นการกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม และเสรีภาพของประชาชนผู้สัจจิตตกคุกคามจากภัยอาชญากรรม

ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องมีสถิติการจับกุมผู้กระทำความผิดสูง และผู้ที่ถูกจับกุมได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่กระทำความผิดจริง การดำเนินการตามขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมจะต้องมีความรวดเร็วและเด็ดขาด

๑. Packer 1968 *The Limits of Criminal Sanction* (Stanford)

๒. คำแปลที่นำมาใช้ในถ้อยคำแปลของ ประธาน วัฒนานิช จากคำภาษาอังกฤษว่า Due Process และ Crime Control ให้ไว้ใน ประธาน วัฒนานิช นิติศาสตร์ ฉบับ ๒ ปี ๕ (๒๕๒๐)

การค้นหาข้อเท็จจริงตามทฤษฎีนี้ให้เริ่มมีขั้นตอนตั้งแต่ขั้นตอนเริ่มแรกของ
 ขบวนการยุติธรรม ตัวอย่างคือ ถ้าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ
 สามารถวินิจฉัยได้ว่า การนำคดีขึ้นสู่ศาลปราศจากประโยชน์ พนักงานเหล่านี้
 จะตัดหรือจำหน่ายคดีความเสีย กระบวนการยุติธรรมเป็นเรื่องของการใช้ดุลย
 พินิจอย่างมีระบบของพนักงานสอบสวนและอัยการ

ประธาน วัฒนวานิช เรียบเรียงวิธีการของทฤษฎีนี้ไว้โดยกะทัดรัด ดัง
 ต่อไปนี้

“คดีอาญาทั้งหลายทั้งปวงซึ่งเข้ามาสู่ระบบความยุติธรรมตามทฤษฎีนี้
 จะดำเนินไปตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้อย่างสม่ำเสมอ ไม่หยุดชะงัก
 ดังนั้นจึงมีผู้เรียกว่า กระบวนการคัดกรอง (Screening Process)
 ในแต่ละขั้นตอนดังนี้ การสืบสวนก่อนทำการจับกุม การจับกุม การสืบ
 สสวนภายหลังการจับกุม การเตรียมคดีเพื่อฟ้องยังศาล การพิจารณาคดี
 การพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิด และการปล่อยจำเลย ขั้นตอน
 ต่าง ๆ จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และเป็นการปฏิบัติงานประจำ

ส่วนการคัดกรองคดีจะดำเนินตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นตาม
 ลำดับและวิธีการที่ดีกว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุดได้แก่การวินิจฉัยคดีให้
 เสร็จสิ้นไปตั้งแต่ขั้นตอนต้น ๆ ของกระบวนการ อาทิเช่น ผู้ต้องหาที่มี
 พยานหลักฐานอ่อน หรือพยานหลักฐานไม่เพียงพอที่จะลงโทษได้ หรือ
 ไม่ทราบแน่ชัดว่ากระทำผิดก็ให้ปล่อยตัวไปแทนที่จะนำตัวผู้ต้องหา
 มาดำเนินตามขั้นตอนต่าง ๆ จนเสร็จสิ้นกระบวนการแล้วศาลพิพากษายกฟ้อง
 ปล่อยตัวจำเลยไป เป็นต้น

ในกรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์เขาก็จะถูกคัดกรองออกไป ส่วนผู้ที่
 กระทำผิดก็จะถูกดำเนินคดีอย่างรวดเร็ว ทฤษฎีนี้เชื่อว่าตำรวจและอัยการ
 สามารถที่จะวินิจฉัยความผิดในขั้นตอนได้

ความมุ่งหมายของทฤษฎีนี้ก็คือขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมจะต้อง
รวบรัดและมีประสิทธิภาพ และต้องยอมรับว่าการค้นหาข้อเท็จจริงในชั้น
ตำรวจและอัยการเพียงพอที่จะเชื่อถือได้”^๔

ส่วนทฤษฎีที่สองคือทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมนั้น มีค่านิยมที่ตรง
กันข้ามกับทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม จะว่าไปแล้วทฤษฎีหลังนี้พิจารณา
ในแง่มุมของการคุ้มครองสิทธิบางอย่างของประชาชนมากกว่าการพยายาม
ป้องกันอาชญากรรม อย่างไรก็ตาม ประธาน วัตมนานิช อธิบายว่า

“ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าอุดมการณ์ของทฤษฎีนี้แตกต่างจากทฤษฎีการ
ควบคุมอาชญากรรม แต่ทว่าทฤษฎีกระบวนการยุติธรรม ยึดถือหลัก
กฎหมายหรือหลักนิติธรรมมากกว่าความคิดในเรื่องการควบคุมอาชญา
กรรม และไม่เชื่อว่าความคิดในการควบคุมอาชญากรรม (...) นั้นจะ
มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการค้นหาข้อเท็จจริง ซึ่งกระทำ
โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจและอัยการหรือฝ่ายปกครองจะเชื่อถือได้เพียงใดเพราะ
วิธีปฏิบัติของตำรวจและอัยการเป็นการดำเนินงานในทึรโหลฐาน ซึ่งอาจ
จะใช้วิธีการล่อลวง ชู่เชื้อ และการสร้างพยานหลักฐานชั้นใหม่ได้ ดังนั้น
แนวความคิดของทฤษฎีกระบวนการยุติธรรม จึงไม่เห็นพ้องด้วยกับการ
แสวงหาข้อเท็จจริงอย่างไม่เป็นทางการของทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม
และต้องการให้มีการพิจารณาคดีหรือไต่สวนข้อกล่าวหาของผู้ต้องหาอย่าง
เป็นทางการ และเปิดเผยในศาลสถิตยุติธรรม ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริง
และข้อกฎหมายต่อหน้าองค์กรคณะของผู้พิพากษาที่เป็นกลาง ไม่ลำเอียงเข้า
กับฝ่ายใด”^๕

๔. ประธาน วัตมนานิช (๒๕๒๐) ๑๕๑

๕. เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๕๒

ด้วยความคิดเห็นดังกล่าวนี้ ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรมจะยึดหลักนิติธรรมทั้งหลาย เช่น บุคคลจะไม่ถูกกล่าวหาว่าประกอบอาชญากรรมเพียงเพราะมีพยานหลักฐานว่าเขาได้กระทำการนั้นเท่านั้น แต่จะมีความผิดก็ต่อเมื่อผู้มีอำนาจตามกฎหมายที่เป็นกลางได้พิจารณาพิพากษาชี้ขาดแล้วว่ามีความผิด นอกจากนี้ผู้มีอำนาจพิจารณาและพิพากษาจะต้องพิจารณาว่าสิทธิอันเป็นธรรมของบุคคลนั้นได้ถูกยอมรับโดยองค์กรของกระบวนการยุติธรรมอย่างถ่องแท้แล้ว อาทิเช่น การจับกุม การค้นและยึดเพื่อหาพยานหลักฐาน การสอบสวนอายุความ การลงโทษจำคุก ฯลฯ

แม้ว่าความแตกต่างในแง่ของเป้าหมายหลักของสองทฤษฎีนี้จะไม่ปรากฏเพราะต่างมุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยของสังคมเป็นส่วนรวมก็ตาม แต่วิถีทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายหลักนั้นแตกต่างกันแน่นอน วิถีทางหนึ่งเป็นวิถีทางที่เน้นประสิทธิภาพแต่อีกวิถีทางหนึ่งเน้นที่คุณภาพ คำว่าประสิทธิภาพตามนัยแห่งกระบวนการยุติธรรมนั้นมิได้หมายความว่าถึงปริมาณแต่เพียงอย่างเดียว ประสิทธิภาพคือการประสบผลสำเร็จโดยการลงแรงและทุนน้อยที่สุด มิใช่พิจารณาว่าผลสำเร็จที่มีปริมาณมากกว่าเป็นเครื่องชี้ประสิทธิภาพ ส่วนการเน้นที่คุณภาพนั้นเข้าใจกันว่ากระบวนการที่มีคุณภาพนั้นเป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อน ชับช้อน สามารถแก้ไขจุดบกพร่องของตัวเองได้ และมีมาตรฐานเป็นเช่นเดียวกันในทุกกรณี สำหรับการตีความของประธาน วัฆนนาวิช แล้วตัวอย่างของความแตกต่างระหว่างความคิดของทฤษฎีกระบวนการนิติธรรมและการควบคุมอาชญากรรมจึงอยู่ที่วิธีปฏิบัติ (Procedures) ในทางทฤษฎีความคิดทางด้านการควบคุมอาชญากรรมอาจเป็นผลทำให้สังคมยอมรับการปฏิบัติที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของเจ้าหน้าที่บาง

๖

ประการเช่น การจับกุมโดยมิชอบ คั่นโดยมิชอบ การสอบสวนโดยใช้กำลัง บังคับขู่เข็ญ และ ล่อลวง หรืออื่น ๆ ส่วนกระบวนการนิติธรรมเน้นทาง คำนำวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้ ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติ หน้าที่โดยมิชอบ หรือละเมิดกฎหมาย ศาลจะใช้ดุลยพินิจให้ปล่อยตัวจำเลย หรือให้พิจารณาคดีใหม่ได้^๖

ดังนั้นการให้ความยุติธรรมในทางอาญาในทฤษฎีที่แตกต่างกัน ย่อม ก่อให้เกิดความผิดแผกแตกต่างของสิทธิโดยธรรมชาติของผู้ที่เข้ามาข้องเกี่ยวกับ ขบวนการดังกล่าวด้วย ดังตัวอย่างที่เทียบเคียงไว้ข้างล่างนี้

ตารางเปรียบเทียบระหว่างสิทธิของผู้ต้องหา และทฤษฎีรูปแบบของกระบวนการยุติธรรม

	ทฤษฎีที่ ๑	ทฤษฎีที่ ๒	
สิทธิของผู้ต้องหา	ทฤษฎี ความคุ้มครอง อาชญากรรม	ทฤษฎี กระบวนการ นิติธรรม	เหตุผล ทฤษฎีที่ ๑/ทฤษฎีที่ ๒
๑. ที่จะไม่ถูกจับกุมคุมขัง คั่นหาพยานหลักฐาน โดยปราศจากเหตุอันควร	มี	มี	เป็นการเริ่มต้นให้ ขบวนการทำงาน

๖. ดูเรื่องเดียวกัน หน้า ๑๕๓

	ทฤษฎีที่ ๑	ทฤษฎีที่ ๒	
	ทฤษฎี ควบคุม อาชญากรรม	ทฤษฎี กระบวนการ นิติธรรม	เหตุผล ทฤษฎีที่ ๑/ทฤษฎีที่ ๒
๒. สิทธิของผู้ต้องหา			
๒. ที่จะได้ทราบถึงเหตุอันควรถาม ๑	ไม่มี	มี	การทำงานของเจ้าหน้าที่ล่าช้าไม่ทันการ / เปิดโอกาสให้แก้ตัวได้ทันที
๓. ที่จะได้รับการช่วยเหลือจากทนายความ	ไม่มี	มี	เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องช่วยเหลืออยู่แล้ว/ บังคับการใช้อำนาจในทางที่มิชอบ
๔. สิทธิที่จะไม่ให้การเป็นพยานต่อตนเอง	ไม่มี	มี	ความจริงย่อมเป็นสิ่งที่ยอมรับได้/ รัฐต้องพิสูจน์ความผิดโดยวิธีที่เป็นธรรมแก่บุคคลนั้น
๕. สิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวเมื่อหาประกันไว้ได้	ไม่มี	มี	เป็นการขัดขวางต่อการค้นหาข้อเท็จจริง/ บุคคลย่อมได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเขาจะต่อสู้คดีด้วยความบริสุทธิ์
ฯลฯ			

ไม่ว่าการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนความสงบเรียบร้อยของรัฐจะเน้นในทฤษฎีควบคุมอาชญากรรมหรือหลักกระบวนการนิติธรรมคงไม่เป็นข้ออ้างที่รัฐนั้นจะอ้างได้ว่ามาตรฐานขั้นต่ำสุดในการจำกัดสิทธิเสรีภาพในรัฐของตนนั้นไม่มี เพราะแม้ว่ารัฐนั้นจะใช้วิธีควบคุมอาชญากรรมอย่างเด็ดขาด รัฐนั้นก็ต้องยอมรับว่า จำต้องมีเหตุอันควรที่จับกุม คุมขัง ค้นยึดหาพยานหลักฐานจากบุคคลทั้งหลาย แต่เหตุอันควรของรัฐนั้นมีความหมายเพียงแต่ใดนนั้นถือเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

มาตรฐานขั้นต่ำของสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหา^๕นั้นมีแค่ไหนเพียงไร เป็นเรื่องที่ยากที่จะวิจัยเพื่อหาคำตอบโดยเด็ดขาดลงไปได้ เพราะมาตรฐานของสิทธิมนุษยชนนั้นค่อนข้างที่จะเป็นมาตรฐานแบบอัตตพิสัย และมาตรฐานชนิดนี้เป็นมาตรฐานที่อาจตั้งข้อโต้แย้งได้เสมอ

อย่างไรก็ดีผู้วิจัยยังมีความเห็นว่ามาตรฐานขั้นต่ำนั้นพอกำหนดได้ โดยกำหนดจากมาตรฐานที่ได้ยอมรับกันเป็นสากล แม้จะเป็นมาตรฐานที่มีผู้โต้แย้งว่าปราศจากบทบังคับ และเป็นเพียงคำกล่าวที่เลื่อนลอย ย่อมดีกว่าการไม่มีมาตรฐานนั้นเสียเลย เพราะมาตรฐานสากลนั้นควรจะเป็นจุดเริ่มต้น ทั้งนี้มิได้หมายความว่า จะต้องเป็นจุดที่แน่นอนตายตัว แต่เป็นจุดที่ผู้ที่ไม่สามารถปฏิบัติตาม ได้มีภาระในการพิสูจน์ว่าคุณมีเหตุผลเพียงพอที่ทำให้ตนไม่สามารถปฏิบัติตามได้

มาตรฐานขั้นต่ำของสิทธิของผู้ต้องหาตามที่ยอมรับกัน ในสังคมที่เจริญแล้ว

“อันว่ามนุษย์นั้นเมื่อครบสภาพความเป็นมนุษย์ ย่อมทรงไว้ซึ่งความภาคภูมิใจ ความเท่าเทียมกันในทางสิทธิ และมีสิทธิอันเป็นนิรันดร”^๑

ข้อความข้างบนนี้มีความเพราะฝรั่ง จับใจผู้ที่ได้อ่านหรือได้ยินเป็นอย่างมาก เพราะชีวิตหนึ่งของมนุษย์นั้น นอกเสียจากความต้องการปัจจัยสี่แห่งการยังชีพแล้ว ยังต้องการความสุขที่เป็นความพึงพอใจต่อสภาวะจิตใจหรือ “วิญญาณ” แห่งตัวมนุษย์นั้นอีกด้วย ข้อความนี้จึงมีความล้าลึก และแทรกซึมเข้าไปในจิตใจของบุคคลทั้งหลายว่า ความภาคภูมิใจ ความเท่าเทียมในทางสิทธิ และสิทธิอันเป็นนิรันดรนั้นคือสิทธิอันมีอยู่ควบคู่กับความเป็นมนุษย์

บ่อเกิดของสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหา นั้น คงไม่สามารถพบได้ที่ปฎิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน แต่ปฎิญาสากลฉบับนี้เป็นทำให้สตัยบันนำว่า สิทธินี้มีอยู่จริง ดังที่ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ ชี้แจงว่า

“การแสวงหาความยุติธรรม ความเป็นอิสระและการคุ้มครองสิทธิของมนุษย์นั้นมีมาทุกยุคทุกสมัย ดังนั้นสิทธิธรรมชาติ (Natural Rights) หรือสิทธิมนุษยชน (Human Rights) อันเป็นสิทธิพื้นฐาน (Basic Rights) ที่เกิดจากระบบชาติของมนุษย์ซึ่งกฎหมายของรัฐไม่อาจทำลายได้ สิทธิมนุษยชนนี้มีอำนาจคือความรู้สึกผิดชอบ อันเป็นอำนาจทางศีลธรรมอยู่ในตัวที่คอยจะป้องกันมิให้รัฐหรือผู้มีอำนาจปกครองทำการริดรอนสิทธิของประชาชน โดยที่รัฐจะออกกฎหมายให้ขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้ แนวความคิดตามสิทธิมนุษยชนนี้เองเป็นเหตุให้นานาชาติตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิมนุษยชน จึงได้ร่วมมือกันร่าง

๑. วรคแรกของอารัมภบทแห่ง ปฎิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขึ้น เพื่อกำหนดถึงสิทธิต่าง ๆ อันเป็น สิทธิธรรมชาติในฐานะที่เกิดเป็นมนุษย์ว่าควรมีสิทธิประการใดบ้าง นอก จากนี้ยังเป็นแนวทางสำหรับประเทศต่าง ๆ ที่จะนำไปบัญญัติเป็นสิทธิตาม กฎหมายภายในของประเทศตนตามความเหมาะสมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อ เป็นแนวทางสำหรับผู้ร่างกฎหมาย ให้ร่างกฎหมายขึ้นใช้ภายในประเทศ อย่างเป็นธรรมที่สุด”^๘

ดังนั้น อย่างน้อยที่สุดสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหาที่ยอมรับกันเป็นสากล ก็คือสิทธิที่กำหนดไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศนั่นเอง และจากอดีตจนถึง ปัจจุบันนี้ มีกฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นบ่อเกิดของสิทธิมนุษยชนในเรื่อง ดังกล่าวมากมาย แต่ที่เป็นหลักฐานมั่นคง คือ

๑. กฎบัตรสหประชาชาติ (ค.ศ. ๑๙๔๕)
๒. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ค.ศ. ๑๙๔๘)
๓. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและสิทธิทางการเมือง (๑๙๖๖) บังคับ ใช้ (ค.ศ. ๑๙๗๖)
๔. สนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (๑๙๕๓)

นอกจากนี้ยังมีร่างสนธิสัญญาและข้อตกลงระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับการยอมรับว่าสิทธิมนุษยชนนั้นมีอยู่ เช่น กฎบัตรโบโกตาหรือ ข้อตกลงระหว่างประเทศกลุ่มอาหรับ ฯลฯ แม้ว่าการยอมรับสิทธิมนุษยชน ในกลุ่มประเทศอื่น ๆ นอกเหนือไปจากสหประชาชาติและประชาชาติยุโรปจะ ยังไม่เป็นที่แน่นอนก็ตาม แต่โดยหลักการแล้ว ชาติต่าง ๆ ทั่วโลกยอมรับว่า

---

๘. สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ หน้า ๓

“บัญญัติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ค.ศ. ๑๙๔๘)”^๕

มาตรา ๑ มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระ และเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผล และมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์ แห่งภราดรภาพ

มาตรา ๓ ทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งตัว คน

มาตรา ๕ บุคคลใด ๆ จะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษ ที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือต่ำช้าไม่ได้

มาตรา ๖ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย ทุกหนแห่ง

มาตรา ๗ ทุกคนเสมอกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครอง เท่าเทียมกันโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปรัชญาและ จากการยุยงให้เลือกปฏิบัติดังกล่าว

มาตรา ๘ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้บำนาญอันเป็นผลจริงจิงจากศาลที่มีอำนาจแห่ง ชาติ ต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิหลักมูลซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย

มาตรา ๙ บุคคลใดจะถูกจับกุม กักขัง หรือเนรเทศไปต่างถิ่นโดยพลการ ไม่ได้

มาตรา ๑๑ (๑) ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้ รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย

๕. แปลโดย สุนีย์ มัลลิกะมาลย์

ในการพิจารณาโดยเปิดเผยซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี

(๒) จะถือบุคคลใด ๆ ว่าเป็นความผิดทางอาญาเนื่องด้วยการกระทำหรือละเว้นใด ๆ อันมิได้จัดเป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายแห่งชาติหรือกฎหมายระหว่างประเทศในขณะที่ได้กระทำการนั้นขึ้นไม่ได้ และจะลงโทษอันหนักกว่าที่ใช้อยู่ในขณะที่ได้กระทำความผิดทางอาญานั้นไม่ได้

มาตรา ๑๒ บุคคลใด ๆ จะถูกแทรกสอดโดยผลการในความเป็นอยู่ส่วนตัวในครอบครัวในเคหสถาน หรือในการสื่อสารหรือจะถูกกลบหลู่ในเกียรติยศและชื่อเสียงไม่ได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายต่อการแทรกสอดหรือการลบล้างดังกล่าวนี้

มาตรา ๓๐ ไม่มีบทใด ๆ ในปฏิญานี้ที่จะอนุমানว่าให้สิทธิใด ๆ แก่รัฐ หมู่คนใดหรือบุคคลใดในอันที่จะดำเนินกิจกรรมใด ๆ อันมุ่งต่อการทำลายสิทธิและอิสระภาพดังกล่าวไว้ ณ ที่นี้”

ปฏิญานี้สาธกกว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้เอง เป็นเอกสารที่รับรองสิทธิที่มนุษยชนพึงได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายประชาชาติ แม้ว่าสิทธิมนุษยชนตามปฏิญานี้จะเป็นสิทธิขั้นมูลฐานและมีใช้บ่อเกิดแห่งสิทธิดังกล่าวก็ตาม แต่ปฏิญานี้ก็คุ้มครองบุคคลทุกประเภท ทุกชั้น วรรณะ ในด้านสิทธิและเสรีภาพและผู้ต้องหาเป็นบุคคลประเภทหนึ่งที่ได้รับคุ้มครองเช่นกัน โดยที่ผู้ต้องหาจะถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพบางประการในระหว่างสอบสวน รัฐจึงต้องกำหนดองค์กรขึ้นองค์กรหนึ่งทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะ ดังนั้น ถ้าปรากฏว่าองค์กรนั้น ๆ จำกัดสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาไว้เกินขอบเขตแล้วก็เท่ากับเป็นการขัดกับปฏิญานี้สาธกกว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอันเป็นแม่บทที่

ได้บัญญัติกำหนดสิทธิและเสรีภาพของปวงชนไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่ถูกจำกัดการใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้ร้องแย้งหรือขัดขวางขึ้นมาได้และไม่ให้เป็นการขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนแล้วจึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะบัญญัติกฎหมายภายในขึ้นให้สอดคล้องกับปฏิญญาสากล ฯ ฉบับนี้

จริงอยู่ อาจมีการโต้แย้งได้ว่าคำว่าสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นคำที่มีความหมายกว้าง และแม้แต่สิทธิชนิดเดียวกันแต่มีค่านิยมแตกต่างกันออกไป ในสนธิสัญญา หรือข้อตกลงที่แตกต่างกันก็มี เช่น

สิทธิที่จะมีความอิสระ และความมั่นคงของบุคคลในมาตรา ๙ ของอนุสัญญาของสหประชาชาติ ห้ามการจับกุมคุมขังโดยพลการ แต่มาตรา ๕ ของสนธิสัญญาของยุโรปห้ามคุมขัง ยกเว้นเมื่ออยู่ในสถานการณ์ ๖ อย่าง คือ

๑. คุมขังตามคำสั่งศาล
๒. จับกุมคุมขังผู้ละเมิดคำสั่งศาล
๓. จับกุมคุมขังเพื่อส่งตัวขึ้นศาล เพราะเป็นผู้ต้องสงสัยอย่างมีเหตุผลว่าได้กระทำความผิดกฎหมายหรือเจ้าหน้าที่ที่มีความจำเป็นที่จะต้องจับกุม เพื่อไม่ให้บุคคลนั้นกระทำความผิดต่อกฎหมายหรือมีที่ท่าว่าจะหลบหนีหลังจากที่ได้กระทำความผิดแล้ว
๔. การคุมขังผู้เยาว์เพื่อให้เกิดการศึกษา หรือเพื่อนำตัวส่งศาล
๕. จับกุมคุมขังผู้มีโรคจิตต่อร้ายแรง สติวิปลาส ผู้ติดยาเสพติด และคนจรจัด
๖. คุมขังบุคคลที่ไม่มีสิทธิเข้าเมืองเพื่อรอกการส่งออกนอกประเทศ^{๑๐}

๑๐. ดู โกลด์ โสภากษ์วิจิตร (๒๕๒๐) หน้า ๔๖

อย่างไรก็ดีแม้ว่ารายละเอียดของคำนิยามของสิทธิจะผิดเพี้ยนกันไปบ้าง แต่โดยหลักการใหญ่ ๆ แล้ว สิทธิมนุษยชนเหล่านั้นมีอยู่จริง เพียงแต่รัฐต่าง ๆ มองแง่มุมต่าง ๆ ของสิทธินั้นต่างกันเท่านั้น และ โกลด โสภาคย์ วิจิตร ชี้ให้เห็นว่าอย่างน้อยที่สุดมีสิทธิ ๑๑ ประการด้วยกันที่ได้รับกันแล้วว่ามีอยู่ในข้อตกลงระหว่างประเทศ ฉบับต่าง ๆ กันคือ

- เสรีภาพจากการถูกปฏิบัติอย่างทรมานทุข์ทรมานและไร้มนุษยธรรม
- เสรีภาพจากการเป็นทาส หรือการบังคับใช้แรงงาน
- สิทธิที่จะมีความเป็นอิสระ และความมั่นคงของบุคคล
- เสรีภาพจากการคุมขัง อันเนื่องจากการไม่สามารถขอใช้หนี้สิน
- สิทธิในการเคลื่อนย้าย
- การคุ้มครองจากการใช้กฎหมายอาญาอันหลัง
- สิทธิสันโดษเฉพาะตัว
- สิทธิที่จะมีเสรีภาพในความคิด ความเชื่อ และศาสนา
- สิทธิในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น
- สิทธิในการประชุมอย่างสันติ
- สิทธิในการสมาคม^{๑๑}

ส่วนสิทธิที่จะมีความเป็นอิสระและมีความมั่นคงของบุคคลในมาตรา ๙ แห่งอนุสัญญาของสหประชาชาตินั้นคงไม่แตกต่างไปจากมาตรา ๕ ของสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปด้วยเหตุว่าสหประชาชาติได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การจับกุมคุมขังโดยพลการ” ที่ใช้อยู่ในมาตรา ๙ ของ

๑๑. เรื่องเดิม หน้า ๔๕-๔๖

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและทางการเมือง ว่าหมายรวมถึง “การจับกุมคุมขังที่ผิดกฎหมายและไม่ยุติธรรมตามมาตรฐานสากล”^{๑๒} ส่วนสถานการณ ๖ ประการตามมาตรา ๕ ของสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของยุโรปนั้นเป็นเพียงรายละเอียดที่ไม่ได้มีความขัดแย้งกับการตีความของสหประชาชาติแม้แต่น้อย กล่าวโดยสรุปแล้วกฎหมายระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่มีอยู่ มีแนวโน้มที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยยึดปณญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและอนุสัญญาทั้งสองฉบับเป็นหลักแห่งมาตรฐานขั้นต่ำ แต่มักจะมีบทบัญญัติที่ขยายออกไปคุ้มครองสิทธิมนุษยชนยิ่งไปกว่าเสียอีก เช่น วรรคที่สองของมาตรา ๘ แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและทางการเมืองของสหประชาชาติมีบทบัญญัติไว้เพียงว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐจำต้องแจ้งเหตุผลแห่งการจับกุมแก่ผู้ถูกจับ แต่สนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป ให้เจ้าหน้าที่แจ้งข้อหาต่อผู้ถูกจับในทันทีที่ทำการจับกุม

สิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศของผู้ต้องหา

แม้จะกำหนดว่าในปัจจุบันสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศนั้นมีอยู่แน่นอน แต่ปัญหาที่ย่อมเกิดตามมาว่าสิทธิส่วนใดบ้างที่เป็นของผู้ต้องหาและใครเล่าคือผู้ต้องหา

๑๒. ดู Report of the Secretary-General of UN on the draft Covenant, U.N. Doc. A/2929, July 1, 1955 Ch. VI para 3. อ้างถึงใน โกลด ไสภาคย์วิจิตร การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศ (๒๕๒๐) หน้า ๔๖

ผู้ต้องหาตามกฎหมายระหว่างประเทศ

จากบทบัญญัติของกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว เมื่อใดที่รัฐเข้าล่วงละเมิดสิทธิสันโดษของบุคคลแล้ว เมื่อนั้นสิทธิมนุษยชนย่อมถูกล่วงละเมิดถึงที่ส่วนที่ ๓ มาตรา ๑๗ ข้อ ๑ แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและการเมืองได้บัญญัติไว้

“บุคคลต้องไม่ถูกสอดแทรกโดยผลการหรือโดยละเมิดต่อกฎหมายในความเป็นอยู่ส่วนตัว ในครอบครัว ในเคหสถาน หรือในการติดต่อสื่อสาร...”

แม้ว่าการที่รัฐเข้ามาสอดแทรกนั้นอาจมีเหตุผลหลายประการแต่สำหรับผู้ต้องหาแล้ว หมายความว่ารัฐเริ่มสงสัยว่าตนอาจเป็นผู้ที่ใต้หรือกำลังจะกระทำความผิด ในขณะที่รัฐคงไม่เปิดเผยว่าตนจะใช้วิธีการใดเพื่อสืบเสาะหาเบาะแสของผู้กระทำผิด หรือหาวิถีทางที่จะป้องกันมิให้เกิดการกระทำผิดขึ้น รัฐอาจใช้วิธีตักฟุ้งทางโทรศัพท์ เข้าตรวจค้นบ้านเรือนของผู้ต้องสงสัย โดยไม่เปิดเผย แอบตรวจจดหมายหรือเฝ้าดูพฤติกรรมของบุคคล แต่การกระทำของรัฐเช่นนี้ คงไม่ถือว่าเป็นการตั้งข้อหาอย่างเป็นทางการแก่บุคคล

การตั้งข้อหาแก่บุคคลอย่างเป็นทางการนั้นมิได้มีกำหนดไว้อย่างชัดเจนในบทกฎหมายระหว่างประเทศ มาตรา ๑๗ ของอนุสัญญาที่กล่าวมาแล้วเป็นเรื่องสิทธิของบุคคลโดยทั่ว ๆ ไปที่จะรักษาความสันโดษของตนเอง ครอบครัว ฯลฯ แต่สิทธิดังกล่าวนี้ถูกจำกัดลงได้เมื่อเกิดพฤติการณ์ตามมาตรา ๑๑ (๑) แห่งปฏิญญาสากล ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน คือมีการตั้งข้อหาทางอาญาขึ้น หรือมีการจับกุม คุมขัง ตามมาตรา ๙ แห่งปฏิญญาสากลดังกล่าว

ดังนั้นตามความหมายแห่งวลีลักษณะอักษรของกฎหมายระหว่างประเทศ สิทธิแห่งความเป็นสันโดษของบุคคลย่อมถูกจำกัดได้เมื่อมีการตั้งข้อหาทาง

อาญาโดยรัฐหรือโดยการจับกุมคุมขัง อันชอบด้วยกฎหมายนั้นเอง ผู้ต้องหาตาม นัยของกฎหมายระหว่างประเทศจึงเป็นบุคคลที่รัฐตั้งข้อหาทางอาญา หรือผู้ที่ถูกจับกุมคุมขังโดยชอบด้วยกฎหมายแห่งรัฐนั้น

และเมื่อสิทธิแห่งความสันติโทษของบุคคลลงด้วยเหตุที่เขาตกเป็นผู้ต้องหา สิทธิของผู้ต้องหาย่อมบังเกิดแก่ผู้นั้นโดยทันที และตามบทบัญญัติของกฎหมายระหว่างประเทศสิทธิตามตารางข้างล่างนี้ย่อมมีขึ้น

ตารางจำแนกสิทธิของผู้ต้องหา
ตามกฎหมายระหว่างประเทศ

สิทธิ	เหตุผลและที่มา
๑. - ไม่ถูกจับกุมคุมขัง คำนึงหาพยานหลักฐานโดยปราศจากเหตุอันควร	- สิทธิในความเป็นสันติโทษและเสรีภาพในชีวิตร่างกาย ต.ย. Universal Declaration of Human Rights Art. 3, 9, 12; International Covenant on Civil and Political Rights Art. 9 Para. 1, Art. 17.
๒. - สิทธิที่จะได้รับคำขอใช้จากการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิตาม ๑	- ถ้าปราศจากเหตุอันควรแล้ว การกระทำเช่นนั้นถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิอันสำคัญ และผู้ที่ละเมิดย่อมได้รับผลตอบแทนอันสาสม ต.ย. International Covenant on Civil

สิทธิ	เหตุผลและที่มา
	and Political Rights Art. 9 Para 5.
<p>๓. - สิทธิที่จะได้รับการบรรเทาหรือขจัดอุปสรรคเป่าการละเมิดสิทธิตาม ๑</p>	<p>- ถ้าปราศจากเหตุอันควรแล้ว การขัดขวางต่อสู้การกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิ ไม่ว่าจะเป็นตัวช่วยการใช้กำลัง หรือการร้องขอต่อศาลสถิตยัยยุติธรรมยอมทำได้ ค.ย. Universal Declaration of Human Rights Art. 12; International Covenant on Civil and Political Rights Art. 9 Para. 4.</p>
<p>๔. - สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาจากรัฐ</p>	<p>- ผู้ที่จะถูกละเมิดสิทธิจำต้องรู้เหตุอันควร ที่ทำให้ตนถูกจำกัดสิทธิ ค.ย. International Covenant on Civil and Political Rights Art. 9 Para 2.</p>
<p>๕. - สิทธิที่จะไม่ถูกสอบสวนด้วยวิธีการอันมิชอบ เช่น การหลอกลวง ข่มขู่ หรือการใช้กำลังอันทารุณ</p>	<p>- บุคคลย่อมได้รับการปฏิบัติที่อย่างมีมนุษยธรรม และได้รับความคุ้มครองจากกลลวง และการหลอกลวงของเจ้าพนักงานของรัฐ ค.ย. Universal Declaration of Human Rights Art. 5; International Co</p>

สิทธิ	เหตุผลและที่มา
	venant on Civil and Political Rights Art. 7, Art. 10 Para 1.
๖. - สิทธิที่จะได้รับการประกันตัวให้เป็นอิสระ	- ถ้ามีการให้ประกันอย่างเพียงพอแล้ว การริถอนสิทธิของบุคคลย่อมไม่จำเป็นแก่กรณี ต.ย. International Covenant on Political and Civil Rights Art. 9 Para. 3.
๗. - สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยไม่ชักช้า	- บุคคลควรมีโอกาสต่อสู้คดีของตนต่อหน้าผู้พิพากษาที่เป็นกลาง โดยรวดเร็วที่สุด ต.ย. International Covenant on Political and Civil Rights Art. 9 Para 3.

เป็นที่น่าสังเกตว่า สิทธิที่ผู้ต้องหาจะไม่กระทำการหรือให้การใด ๆ อันเป็นปฏิบัตย์ต่อตนเองหลังจากที่ถูกกล่าวหาแล้วนั้นหาได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ไม่ และสิทธิที่จะมีทนายความเข้ารักษาผลประโยชน์ของตนในระหว่างที่มีการกล่าวหาจนถึงการนำคดีฟ้องต่อศาลนั้นก็หาได้มีบทบัญญัติไว้เป็นเช่นไร ทั้งนี้คงเป็นเพราะในชั้นที่ผู้ถูกกล่าวหาได้รับการปฏิบัติต่อนั้นเป็นเพียงระยะเวลาอันสั้น บทบัญญัติแห่งกฎหมายระหว่างประเทศได้บังคับเอาไว้แล้วว่าจะต้องมีการดำเนินคดีต่อศาลสถิตยุติธรรมโดยพลัน ดังนั้น ผู้ที่ถูกกล่าวหาจึงต้องรักษาผลประโยชน์แก่ตนเองด้วยการไม่ผูกมัดตนเองด้วย

คำพยานหรือหลักฐานใด ๆ ที่จะให้โทษแก่ตนในชั้นที่มีการพิจารณาคดีอาญา ส่วนการที่ผู้ต้องหาควรจะมีทนายความมารักษาผลประโยชน์ของตนในชั้นนี้ นั้น ความเป็นจริงแล้วควรจะมีรับรองสิทธิดังกล่าวเพราะไม่ว่าจะเป็นเรื่องการควบคุมมิให้เจ้าพนักงานของรัฐใช้วิธีการอันเป็นการทารุณผิดมนุษยธรรม หรือการที่ผู้ต้องหาจะร้องขอต่อศาลสถิตย์ยุติธรรมให้พิจารณาว่าการจำกัดสิทธิของตนนั้นเป็นการมิชอบนั้นจำเป็นจะต้องมีบุคคลที่มีความรู้ความสามารถตามกฎหมายช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด มิเช่นนั้นแล้วสิทธิของผู้ต้องหาในเรื่องอื่น ๆ ก็คงจะปราศจากผลบังคับไปด้วย

ที่กล่าวมาแล้วนั้นคือการกำหนดมาตรฐานระหว่างประเทศในเรื่องที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หรือมองอีกแง่หนึ่งก็คือ การกำหนดมาตรฐานความประพฤติของตำรวจ อัยการ และศาล ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ระหว่างประเทศซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เป็นหลัก สำคัญ แต่อย่างไรก็ดีได้มีผู้ให้ความเห็นไว้ว่าบทบัญญัติในเรื่องหลักนิติธรรม ดังกล่าวก็หนีไม่พ้นไปจากแนวความคิดในกฎหมายระหว่างประเทศที่ว่าไม่มีประเทศใดสามารถแทรกแซงหรือชักขวางการปฏิบัติตามกฎหมายหรือคัดค้านกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมในประเทศอื่น เว้นแต่กรณีที่พลเมืองของตนได้รับการปฏิบัติโดยไม่เป็นเป็นธรรมจากรัฐบาลของต่างประเทศเท่านั้น

ดังนั้น ในทางปฏิบัติระหว่างประเทศจึงมีถ้อยคำทางการทูตที่เรียกว่า “การปฏิเสธความยุติธรรม”^{๑๓} ซึ่งหมายถึงการที่รัฐใดรัฐหนึ่งปฏิบัติผิดแผก

๑๓. Denial of Justice, ดู ประธาน วัฒนวานิช อ้างแล้ว หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

แตกต่างจากมาตรฐานที่นานาประเทศยอมรับ แม้ว่าความหมายของการปฏิเสธความยุติธรรมตามกฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นเช่นเดียวกับคำว่าสุนิติกะบวน^{๑๔} ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา บทแก้ไขเพิ่มเติมที่ ๑๔ ซึ่งได้บัญญัติขึ้นในปี ๒๔๑๑ แต่ก็มีได้มีศาลของประเทศใด ๆ ยอมผูกมัดตนเองด้วยการให้คำนิยามไว้ เช่นเดียวกับการที่ศาลสหรัฐอเมริกา ก็ได้ให้คำนิยามของคำว่า สุนิติกะบวนไว้อย่างชัดเจน^{๑๕}

มาตรฐานระหว่างประเทศขึ้นต่ำตามความเห็นของนักวิชาการ

ในประการสุดท้ายนี้ก็คือความคิดเห็นของนักวิชาการ ผู้ที่ได้พยายามสังเคราะห์หลักแห่งสิทธิของผู้ต้องหาจากหลักปรัชญา และหลักกฎหมายระหว่างประเทศทั้งหลาย เช่น วอลเธอร์ ซี เรคเลซ ก็ได้พยายามชี้ให้เห็นว่าโดยทั่วไปแล้ว มาตรฐานของความยุติธรรมทางอาญาระหว่างประเทศ ที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ถูกกล่าวหาในคดีอาญามีดังต่อไปนี้

“จะต้องมีเหตุผลบางประการในการจับกุมบุคคลหนึ่งบุคคลใด ผู้ถูกจับกุมจะต้องได้รับอนุญาตให้ติดต่อกับกงสุลแห่งประเทศตนถ้าเขาร้องขอ เขามีสิทธิที่จะถูกนำตัวไปขึ้นศาลภายในเวลาอันสมควรหลังจากถูกจับกุมตัว มิ

๑๔. Due Process

๑๕. ดู Edward M. Wise, “Note on International Standards of Criminal Law and Administration.” in International Criminal Law, edited by Gerhard O.W. Mueller and Edward Wise. (South Hackensack : N.J. 1965), pp. 135-138 อ้างถึงใน ประชาน วัฒนานิช อ้างแล้ว หน้า ๑๕๖

ฉะนั้นจะเป็นการควบคุมตัวโดยมิชอบด้วยกฎหมาย เขาจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นทางการในระหว่างถูกคุมขัง เขามีสิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อหา เขาสามารถที่จะแก้ข้อหาได้โดยมีทนายความคอยให้ความช่วยเหลือ แต่สิทธิที่จะมีทนายความนั้นมีได้หมายความว่ารวมถึงให้รัฐที่พิจารณาคดีจะต้องจ่ายค่าทนายให้ด้วย เขามีสิทธิที่จะถูกดำเนินคดีโดยไม่หน่วงเหนี่ยวหรือชักช้า และถูกฟ้องในเวลาอันสมควร เขามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมโดยผู้พิพากษาที่ไม่ลำเอียง เขามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีจากศาลอย่างจริงจัง บทบัญญัติของกฎหมายของประเทศผู้พิจารณาคดีย่อมใช้บังคับได้เช่นเดียวกับบทบัญญัติตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง เขาจะต้องมีสิทธินำสืบ และซักถามพยานของตน จะต้องไม่ถูกปฏิบัติอย่างทารุณ และไร้มนุษยธรรมในระหว่างการดำเนินคดี หรือถูกลงโทษอย่างทารุณและไร้มนุษยธรรมภายหลังการดำเนินคดีเสร็จสิ้นแล้ว”^{๑๖}

ดังนั้นจึงพอสรุปในเบื้องต้นได้ว่าบ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้ต้องหานั้นพอจะค้นพบได้จากแนวความคิดทางปรัชญาในเรื่องที่ว่าด้วยการปกครองมนุษย์โดยมนุษย์ก็ช่วยความเป็นธรรมและเพื่อความสุขความยินดีของผู้ปกครองและผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง แนวความคิดทางปรัชญาส่งผลให้เกิดการเรียกร้องให้ผู้ปกครองยอมเคารพกฎเกณฑ์ อันเป็นพื้นฐานขั้นต่ำอันมนุษย์ทุกคนพึงมีอยู่เป็นประจำ และเสียงเรียกร้องของมนุษย์ชาตินี้สะท้อนออกมาในรูปของปฏิญญา

๑๖. Walter C. Reckless, *The Crime Problem*. 4 ed (New York : Meredith, 1967) pp. 82-83; อ้างข้อความขึ้นใน ประธาน วัฒนานิช อังแล้ว

และข้อตกลงระหว่างประเทศต่าง ๆ ท้ายที่สุดคือความยึดมั่นในความเห็น
ของนักวิชาการผู้สังกัดเอาหลักเกณฑ์ออกมาจากสิ่งที่ได้กล่าวมาแล้ว นี่คือข้อ
เกิดของสิทธิของผู้ต้องหา แม้ว่าจะยังขาดการตกลงกันให้แน่นอนว่ามีขอบ
เขตแค่ไหนอย่างไร แต่ในส่วนลึกแห่งจิตสำนึกของมวลมนุษยย์ ย่อมทราบ
ว่าอะไรคือสิทธิขั้นต่ำของตนเอง

บทที่ ๒

ที่มาของสิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทย

การที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางกฎหมายในสมัยโบราณจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของชาวฮินดู ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (หรืออาจก่อนไปกว่านั้นอีก) ทำให้การศึกษาเห็นว่าในทางนิติศาสตร์มีความยุ่งยากไปกว่าการศึกษาในสาขาวิชาอื่น ทั้งนี้เพราะเหตุประการแรกคือการที่ระบบกฎหมายสมัยโบราณของไทยเรานั้น หาได้มีรูปแบบดังเช่นกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันไม่ ตัวอย่างเช่น กฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา ตลอดจนกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความและกฎหมายประเภทอื่น ๆ หาได้แบ่งแยกออกไปชัดเจนดังเช่นระบบกฎหมายในปัจจุบัน หากแต่กฎหมายเหล่านี้คลอรวมกันอยู่ อะไรเป็นคำสั่งที่เป็นตัวบทกฎหมายแท้ ๆ หรืออะไรที่เป็นเพียงข้อแนะนำ อะไรที่เป็นอาร์มบท หรืออะไรที่เป็นปรัชญาของกฎหมายฉบับนั้น ๆ ก็หาได้แบ่งเอาไว้อย่างชัดเจน ดังนั้น การค้นคว้าวิจัยของกฎหมายสมัยโบราณของไทยจึงทำได้ยากกว่า ประการที่สองนั้น คือปรัชญาของกฎหมายไทยโบราณนั้นเป็นปรัชญาของชาวตะวันออกซึ่งแม้จะไม่แตกต่างไปจากแนวปรัชญาของชาวตะวันตกในวัตถุดิบประสงค์ แต่วิธีการที่ชาวตะวันออกใช้อยู่ นั้นแตกต่างไปจากวิธีการของชาวตะวันตกเป็นอันมาก ทั้งนี้คงเป็นเพราะกฎหมายของมนุษยชนใด ก็ย่อมที่จะรองรับวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนปรัชญาของชุมชนนั้นนั่นเอง ตัวอย่างเช่นการลงโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำความผิดของไทยโบราณนั้น คำนึงถึงความพึงพอใจของฝ่ายผู้เสียหายมากไป

กว่าการที่รัฐจะใช้โทษเพื่อการข่มขู่กำหราบมิให้มีการกระทำผิด ทั้งนี้ใน
 บทบัญญัติของกฎหมายลักษณะต่าง ๆ เช่น กฎหมายลักษณะวิอาชของกฎ-
 หมายสมัยรัชกาลที่ ๑ จึงประกอบไปด้วยโทษที่รัฐจะลงแก่ผู้กระทำผิดใน
 ฐานะที่รัฐเป็นผู้เสียหายและโทษที่ผู้กระทำความผิดจะต้องชดใช้แก่ผู้เสียหาย
 ซึ่งเรียกกันว่า “สินไหมกึ่งพินัยกึ่ง” ลักษณะของการลงโทษทางอาญาเช่นนี้
 หาได้มีการยอมรับกันตามแนวความคิดของชาวตะวันตกไม่ เพราะชาวตะวัน
 ตกถือว่าในคดีอาญานั้นกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษา
 ความสงบเรียบร้อย ด้วยการใช้โทษานุโทษเป็นเครื่องมือแต่ส่วนที่ว่าด้วยค่า
 ชดเชย หรือค่าเสียหายที่จะพึงมีต่อผู้เสียหายนั้น รัฐหาได้มีหน้าที่โดยตรง
 ไม่ เพียงแต่รัฐจะยอมบังคับบัญชาให้ตามคำเรียกร้องของผู้เสียหาย ถ้าผู้เสีย
 หายนั้นเองเรียกร้อง ทั้งนี้จึงพบว่าเมื่อครั้งที่ชาวตะวันตกเริ่มเข้ามาศึกษา
 กฎหมายโบราณของไทย ได้กล่าวไว้ว่ากฎหมายไทยหาได้แบ่งแยกความผิด
 อาญาออกไปจากการเรียกร้องทางแพ่งไม่ ความเข้าใจเช่นนี้คงไม่ถูกต้องนัก
 ด้วยเหตุว่าการจ่ายค่าชดเชยในทางอาญาตามแนวความคิดของชาวตะวันออก
 นั้น ถือว่าเป็นโทษอย่างหนึ่งและมีวัตถุประสงค์ที่จะแก้แค้นตอบแทน และ
 ขู่กำหราบแก่ผู้ที่กระทำความผิดได้อีกด้วย แนวความคิดที่แตกต่างกันอยู่เช่นนี้
 ยังปรากฏในกฎหมายลักษณะอื่น ๆ อีกด้วยและที่สำคัญที่สุดสำหรับงานวิจัยนี้
 ก็คือแนวความคิดในเรื่องสิทธิของผู้ต้องหา

สิทธิตามแนวความคิดของกฎหมายไทยโบราณ^๑

นักนิติศาสตร์ตะวันตกที่พอมองแนวความคิดของชาวตะวันออกได้ทะลุ

๑. คำว่าโบราณ หมายความว่าสิ่งที่มีมาก่อนปัจจุบันเท่านั้น

ปรุโปร่งนั้นก็คงมีศาสตราจารย์วิลเลียม คลิฟฟอร์ด ของประเทศออสเตรเลีย โดยท่านกล่าวไว้ในบทความเรื่อง “เอ็กซ์ โอเรียนทัล ลักซ์” (Ex Oriental Lux)^๑ ว่าแม้สิทธิและหน้าที่จะเป็นสิ่งที่ควบคู่กันอยู่ (คือมีสิทธิแล้ว ย่อมมีหน้าที่และในทางตรงกันข้าม) แต่ความสำคัญอยู่ที่การเห็นว่าอะไรมาก่อน เหมือนไก่กับไข่ย่อมเป็นของคู่กัน แต่ถ้าเรากล่าวว่าไก่มาก่อนไข่ ย่อมแตกต่างไปจากผู้ที่กล่าวว่าไข่มาก่อนไก่ และสำหรับชาวตะวันตกนั้นหน้าที่ ย่อมมาก่อนสิทธิในขณะที่ชาวตะวันตกนั้นกล่าวว่าสิทธิมีมาก่อนหน้าที่ ดังนั้น กฎหมายที่ว่าด้วยสิทธิ หรือกฎหมายที่กำหนดสิทธิของชาวตะวันตก ย่อมหมายถึงกฎหมายที่กำหนดหน้าที่ของชาวตะวันตกนั่นเอง

ดังนั้นถ้าอย่างผิวเผินแล้วกฎหมายไทยโบราณหากำหนดสิทธิไว้ให้ใครแต่ประการใดไม่ แต่กฎหมายไทยโบราณนั้นกำหนดหน้าที่ไว้มากมาย และไม่ใช้การละเมิดสิทธิที่ถือเป็นเรื่องที่มีอาชงหนานได้ แต่เป็นเรื่องของการทำผิดหน้าที่ต่างหากที่เป็นเรื่องที่มีอาชงให้อภัย

ถ้ายอมรับกันได้เช่นที่กล่าวมาข้างต้น การศึกษาว่ากฎหมายไทยโบราณได้ก่อให้เกิดสิทธิแก่ผู้ต้องหาเป็นประการใดบ้างคงเป็นไปได้ แต่ถ้าไม่ยอมรับเช่นว่าแล้วก็คงไม่มีประโยชน์อันใดที่จะศึกษากฎหมายไทยโบราณ ดังนั้น สำหรับผู้ที่ไม่ยอมรับความเห็นดังกล่าว ขอได้โปรดข้ามไปดูเรื่องที่ว่าด้วยกฎหมายไทยในสมัยปัจจุบันด้วย

สิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายตราสามดวง

สิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยโบราณนั้นมีที่มาจากกฎหมายสมัย

๑. Clifford, W. “Science, Culture and Criminal Justice in Asia”

2 The International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice. (1978).

รัชกาลที่ ๑ เฉพาะอย่างยิ่งตามกฎหมายลักษณะอาญาหลวง อันมีบทบัญญัติที่กำหนดถึงหน้าที่ของข้าราชการ ราษฎรทั้งหลายไว้ในมาตราหนึ่งว่า

“มาตรา ๒๑ มีพระราชโองการพระราชบัญญัติพระราชกำหนดกฎหมายตั้งแต่งไว้ประการใดให้กระทำตาม ถ้าผู้ใดมิกระทำตาม ทำนอกเหนือพระราชโองการพระราชบัญญัติพระราชกำหนดกฎหมายก็ดี แลทรงตั้งก็ว่า ตนมียศตาศักดิ์คุมพวกฟ้องบ่าวไพร่ไปฉุกคร่าเอาเข้าคนบ่าวไพร่ ลูกเมียท่าน มาตีโบยจองจำโดยผลการเองก็ดี ท่านว่าผู้นั้นเลมิตท่านให้ลงโทษ ๖ สถาน สถานหนึ่งคือให้พันคอริบเรื่อน สถานหนึ่งคือให้ริบราชบาทแล้วเอาตัวลง หนุ่ยข้าง สถานหนึ่งคือให้ทวนด้วยลวดหนัก ๕๐ ทีแล้วจำไว้ สถานหนึ่งคือให้ไหมจตุรคุณ สถานหนึ่งคือให้ไหมทวิคุณ สถานหนึ่งคือให้ไหมลาหนึ่ง”^๑

กฎหมายมาตรานี้ถือได้ว่าเป็นบททั่วไปสำหรับสิทธิของราษฎร โดยกำหนดว่าภายในเขตแดนประเทศไทยนี้ หาได้มีใครอยู่เหนือกฎหมายแต่ประการใดไม่ แม้ผู้ที่มียศตาศักดิ์ก็มิได้อยู่เหนือกฎหมายอันประกอบไปด้วยพระราชโองการ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนดกฎหมายซึ่งถือเป็นหลักในการปกครองแผ่นดินให้สงบสุข และกฎหมายลักษณะเดียวกันนี้ยังได้วางหลักไว้ด้วยอีกว่าความเป็นราษฎรไทยนั้นยังผลให้ผู้นั้นกอร์ปไปด้วยสิทธิในเสรีภาพร่างกาย และทรัพย์สิน ตลอดจนสิทธิแห่งความสันติสุขอันมีอาจล่วงละเมิดได้ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๒ ของกฎหมายลักษณะเดียวกันว่า

“ไพร่ฟ้าอันอาศัยอยู่ในเสมาอาณาเขตร์จังหวัด เมืองใหญ่เมืองน้อยในถิ่นถานบ้านนอกขอบชนบท ท่านให้เขาอยู่สุขเย็นใจเขา ท่านมิให้ออกจากแก่

๑. มาตรา ๒๑ หัวข้อที่ ๒๑ ของกฎหมายเดิมสอง โดยเสด็จในกรม ฯ

เขาเลย แม้นผู้ใดทำอุกอาจแก่เขา แลทางสักก็ว่าตนมียศถาศักดิ์ เห็นว่า
เขามั่งมีใส่เกล้าว่าเขาผิดเอาเขามาจำไว้แล้ววิธราชบาทว์เอาสิ่งสินเข้าคน เขาก็
เห็นเขาว่าเข้าเป็นสมัคสมาอาครัยเขาใช้ประหงตประงอนตน ๆ รุกราชเอาเขา
ใส่สังขลิกบัญญัติจำไว้ด้วยแรงตนเองก็ดี อนึ่งว่าท่านผิดลูกถูกเมียตน ๆ บมิ
จับได้แต่ไต่ยีนคำผู้บอกเล่า ก็เอาพี่น้องลูกหลานค่าคนเพื่อนฝูงตนไปรุกราช
เอาเขามาทำเป็นสาหัสศักดิ์ อนึ่งสิ่งสินหนั้นตนมีอยู่แก่ท่าน ตนไปยื้อชักผลัก
เอาท่านด้วยแรงตน ซึ่งเอาสิ่งสินท่านมาเป็นสิ่งสินตนก็ดี ท่านให้ลงโทษ
๖ สถาน”^๑

ในส่วนที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นเรื่องของกรคุ้มครองผู้ที่ยังมิได้ทำผิดกฎหมาย
จากอำนาจป่าเถื่อน แต่กับบุคคลนั้นกลายเป็นผู้ต้องหาว่าได้กระทำความผิด
อาญาแล้วนั้นกฎหมายไทยโบราณได้คุ้มครองเขาหรือไม่ ถ้ามองอย่างผิวเผิน
แล้ว คำตอบน่าจะเป็นว่าผู้ที่ถูกหาว่าได้กระทำความผิดในสมัยนั้นไม่น่าจะมี
สิทธิอะไรเหลืออยู่เลยเพราะระบบกฎหมายหรือการให้ความยุติธรรมทางอาญา
แก่บุคคลในสมัยนั้น ควรที่จะยึดถือรูปแบบของระบบวิธีพิจารณาความแบบ
ไต่สวน กล่าวคือรัฐจะเป็นรัฐเสาะหาความจริงว่าได้มีการกระทำผิดโดยผู้ต้อง
หาหรือไม่ โดยใช้จารีตนครบาลเพื่อหาคำสารภาพของผู้ต้องหา นั้น ความ
เข้าใจดังกล่าวนี้หาได้ผิดพลาดแต่ประการใดไม่เพราะกฎหมายฉบับเดียวกันนี้
กำหนดให้ถือวิธีพิสูจน์ด้วยการกำหนดน้ำหรือลขเพลิงเอาไว้ด้วย ทั้งนี้คงไม่มี
คำแก้ตัวว่ากฎหมายไทยโบราณใช้วิธีการพิสูจน์หาความจริงแบบใหม่แต่ประ
การใด แต่กฎหมายไทยโบราณได้กำหนดเพราะคุ้มครองราษฎรธรรมดาไว้
มิให้ตกเป็นผู้ต้องหาโดยง่าย และวิธีการเช่นนี้ถือว่าเป็นเรื่องของกุศโลบาย

๑. กฎหมายเล่มสอง อังแล้ว หน้า ๑๘๐-๒๘๑

ที่สูงส่ง เพราะถ้าไม่มีผู้ต้องหาเสียแล้วก็คงไม่ต้องใช้จารีตนครบาล และถ้าเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบเสียก่อนว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ต้องหาจริงหรือไม่ โดยกำหนดวิธีการว่าการกล่าวหาว่าผู้ใดกระทำความผิดนั้นจะต้องทำโดยรอบคอบเสียแล้ว การกั้นผู้ที่บริสุทธิ์ออกไปเสียจากขบวนการยุติธรรมแต่เนิ่นย่อมสมประโยชน์ ดังเช่น ที่ศาสตราจารย์เซอร์เบิร์ต แพคเกอร์ กล่าวถึงรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบการป้องกันอาชญากรรมไว้ เพราะขบวนการที่มีประสิทธิภาพคือขบวนการที่รวดเร็วและสามารถค้นหาความจริงได้อย่างเฉียบพลัน

เพราะคุ้มครองผู้ต้องหาของกฎหมายไทยโบราณนั้น เริ่มต้นที่การป้องกันมิให้มีการกล่าวโทษแก่บุคคลโดยไม่เป็นธรรม ด้วยเหตุว่าบุคคลจะถูกลงโทษโดยรัฐว่าได้กระทำความผิดหรือไม่นั้น ในสังคมที่ยังขาดการติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ ย่อมต้องฟังพยานอากัศย์ตัวบุคคลผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดนั้นเอง ดังนั้นผู้เสียหายจึงเป็นผู้กล่าวโทษบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือหลายคน ต่อผู้ที่มีอำนาจรับผิดชอบในเรื่องนั้น แต่การกล่าวโทษบุคคลอื่นนั้นทำได้ง่ายมาก เพราะเหตุว่าการกล่าวหาเป็นการกล่าวอ้างขึ้นแต่ฝ่ายเดียว บุคคลที่ถูกกล่าวหาหาได้รู้เห็นถึงการกล่าวหาแต่ประการใดไม่ และโดยหลักทั่วไปแล้วการกล่าวหาอันมักจะเกิดขึ้นลับหลังผู้ที่ถูกกล่าวหาเสมอ การกล่าวหาเพื่อใส่ความ หรือการกล่าวหา เพราะเหตุว่าผู้ที่กล่าวหาไม่รู้เพียงระแคะระคายว่าใครเป็นผู้กระทำความผิด ย่อมทำได้ตามแนวความคิดดังกล่าวกฎหมายไทยโบราณได้บัญญัติถึงเรื่องดังกล่าวไว้เช่นกัน โดยบังคับให้ผู้ที่กล่าวหาต้องมีหน้าที่กล่าวหาเป็นลายลักษณ์อักษร และกำชับไว้ว่าผู้ที่กล่าวหาต้องมีเหตุผลเพียงพอในการกล่าวหาบุคคลอื่น ดังพระไอยการบัญญัติไว้ว่า

“มาตรา ๕ ผู้ใดทูลละเมิดแต่พระผู้เป็นเจ้าว่า มีผู้เลมิดพระราชอาญาที่ี แลความตนเองก็ตี ความนายดาบนายมหาดไทยอันไปอยู่ประจำการก็ตี ความ บ่าวไพร่ตนก็ตี ทำให้ตราเป็นหนังสือโดยดำเนินคดีนั้นมาถวาย ท่านจึงให้ เรียกหาผู้เลมิดพระราชอาญานั้นมา พิจารณาโดยชนาค เมื่อพิจารณาเป็น สัตย์ว่าผู้นั้นเลมิด พระราชอาญาท่าน ท่านให้ลงโทษโดยพระราชกฤษฎีกา อันท่านให้ตราไว้แต่ก่อนนั้น แม้นเมื่อมันผู้นั้นบมิได้เลมิดพระราชอาญาท่าน ก็ตี ข้อคดีของตนแลผู้อื่นก็ตี บันดาโทษท่านจะลงแก่มันเท่าใด ท่านจะ ให้ลงโทษแก่ผู้ถวายหนังสือท่านนั้น”^๑

บทบัญญัติสำคัญในมาตรานี้คือเรื่องการการ “ตราเป็นหนังสือโดยดำเนิน คดี” และ “จึงให้เรียกหาผู้เลมิดพระราชอาญานั้นมา” เพราะเป็นการกำหนด ขั้นตอนของการจับกุมโดยรัฐนี้เอง ดังนั้นถ้าไม่มีหนังสือกล่าวหาก็คงไม่มี การเรียกใครมาเป็นผู้ต้องหา ผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยโบราณจึงเป็นสภาวะ ทางนิติชนที่เกิดขึ้นเมื่อมีการ “ทูลละเมิดแต่พระผู้เป็นเจ้า” แต่เมื่อการทูลละเมิด มิใช่ชองยากแต่อย่างไร ใคร ๆ ก็คงทูลละเมิดได้ และบุคคลก็คงตกเป็นผู้ต้อง หาได้ง่ายเช่นกัน แต่ที่จะทำให้ผู้ที่กล่าวหาทูลละเมิดคิดเป็นคำรบสองว่าตนควร จะทูลละเมิดหรือไม่ คือบทบัญญัติท้ายมาตรานี้ที่บังคับบัญชาไว้ว่า ถ้าพิจารณา แล้วเป็นสัตย์ว่ามีได้มีการเลมิดอาชญา โทษที่ถูกกล่าวหาอันจะกลับเป็นของ ผู้ที่กล่าวหาเสียเอง ดังนั้นถ้าจะกล่าวถึงสิทธิของผู้ต้องหาแท้ ๆ ตามมาตรานี้ ก็คือ การที่จะไม่ถูกกล่าวหาโดยไร้มูลเหตุ และรัฐจะลงโทษผู้ที่ใส่ความผู้อื่น ให้ได้รับความเสื่อมเสียหรือให้ได้รับความทุกข์ทรมาน

๑. พระไอยการ ลักษณะอาญาหลวง ในกฎหมายเล่ม ๒ ของเสด็จในกรม ๑ หัวข้อ

ทั้งนี้อาจมีการโต้แย้งไว้ว่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้คงไม่ใช่สิทธิของผู้ต้องหา เพราะสิทธิของผู้ต้องหา^{นี้}น่าจะเป็นสิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมเมื่อเขาได้ถูกกล่าวหาโดยชอบแล้วเท่านั้น การกล่าวหาตามบทบัญญัติข้างต้น^{นี้}น่าจะเป็นเรื่องของการกล่าวหาที่เป็นเท็จมากกว่า ก็คงเป็นจริงอย่างเช่นคำโต้แย้ง^{นี้} ถ้าจะตีความหมายของคำว่าผู้ต้องหาไว้อย่างแคบ คือเมื่อใดที่รัฐหรือฝ่ายบริหารบักใจเชื่อว่าบุคคล^{ผู้นั้น}ได้กระทำความผิดและได้เข้าใช้อำนาจของรัฐเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล^{ดังกล่าว} ผู้นั้นจะต้องตกเป็นผู้ต้องหา แต่ถ้ามองคำว่าผู้ต้องหาอย่างกว้างแล้ว (และตามกฎหมายไทยในปัจจุบันก็มองไปในรูป^{นั้น}) เพียงแต่มีการกล่าวหาโดยบุคคลหรือตัวแทนของรัฐ บุคคลก็ตกเป็นผู้ต้องหาได้ ดังนั้นสิทธิของผู้ต้องหาตามแนวความคิดอย่างกว้างจะต้องเริ่มต้นที่การร้องทุกข์กล่าวโทษ มิใช่เริ่มต้นเมื่อรัฐแก้ไขอำนาจจำกัดสิทธิแห่งความสันโดษของบุคคล

จริงอยู่ในสมัยก่อน^{นั้น}การจำกัดสิทธิของบุคคล^{นั้น}ทำได้ง่าย ถ้าบุคคล^{ผู้นั้น}มิได้มีสมรรถพรระคนหรือมีสังกัดอยู่ในกรมหรือกระทรวงใด ๆ แต่อย่างไรก็ดีรัฐหรือพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะให้ความยุติธรรมในทางอาญาแก่บุคคลโดยทั่วไป และสิ่งที่สำคัญ^{ของบุคคลในสมัยนั้น}คือการที่จะได้รับความคุ้มครองจากพระเจ้าแผ่นดิน ดังนั้นสิทธิของผู้ต้องหา^{ในขณะนั้น}คือการที่ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับความปลอดภัยจากการแก้แค้นตอบแทน โดยผู้เสียหายหรือกลุ่มบุคคล^{ที่มีอำนาจเหนือผู้ถูกกล่าวหา} ดังนั้นการที่รัฐมีหนังสือ (หรือจะเรียกว่าหมายก็ได้) เรียกตัวผู้ใด^{ย่อมหมายความว่า}บุคคล^{ผู้นั้น} แม้จะถูกจำกัดสิทธิบางประการ จะต้องได้รับความคุ้มครองในเรื่องที่ว่าด้วยความปลอดภัยจากภัยอันตรายอันเกิดจากบุคคลอื่น^{ด้วย} จึงได้มีบทกำหนดความปลอดภัยของผู้ต้องหาไว้^{ดังนี้}

“มาตรา ๑๑ คະຕິอันต้องในกระทรวงแพ่งแห่งใด ๆ จักได้พิจารณา
ชุมนุมราษฎรใหญ่ใช้ให้นายนักการไปเรียกไปหา.....และมีผู้ใดสำหาวไปยื้อชัก
จากกระทรวงการจำนาคคี อนึ่งท่านใช้ให้นายคาบนายมหาดไทยไปเกาะกุมเอาผู้
ใด.....ท่านให้อายัดไว้ อย่าให้ยื้อชักตีค่าจตุคร่าเอาเลย..... ผู้ใดทำทุจริต
ผิดโดยคลองคะตึ... ท่านว่ามีผู้หนึ่งเลมิดพระราชอาญา.....”๑

แม้แต่ในหัวเมืองที่ห่างไกลการติดต่อกับตัวผู้ต้องคะตึนั้นก็ยังได้มีบท
บัญญัติเอาไว้ชัดเจนว่า ผู้ที่อยู่ในท้องตรา (คือรายนามที่ระบุในหมาย) อยู่
ภายใต้ความดูแลของพระเจ้าอยู่หัวเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ตามบทบัญญัติมาตรา
๒๔ ของพระไอยการกำหนดไว้ว่า

“มาตรา ๒๔ มีพระราชโองการให้เสนาบดีมีตรา พระราชสีห์
พระคชสีห์
บัวแก้ว } ไป

ถึงผู้รั้งเมืองครองเมืองแลกรมการ ด้วยการณรงค์สงครามแลให้ส่งผู้มีอรรถ
คดีถ้อยความประการใดไม่รับตรา แลรับตราแล้วมิได้บังคับบัญชาคดี แลบอก
บ้องกันชนผู้คนทรพัยสิ่งสิน มิได้ส่งตามท้องตราก็ดี แลบังคับบัญชาให้เรียก
หากคนมาส่งตามท้องตรา แล้วกลับทำข่มเหงชิงเอาคนในท้องตราไว้จำจอง

คิบาย ทำประการใด ๆ เหนือตรา พระราชสีห์
พระคชสีห์
บัวแก้ว } ท่านว่าให้ลงโทษ ๖ ฐาน.

ฐานหนึ่งคือให้พันคอริบเวือน ฐานหนึ่งคือให้บริราชบาทว์จัน ฐาน

๑. หัวข้อที่ ๑๑ กฎหมายเล่ม ๒

หนึ่งคือให้ใหม่จตุรคุณ สถานหนึ่งคือให้ใหม่ทวิคุณ สถานหนึ่งคือให้จำไว้ ๗ วัน สถานหนึ่งคือให้ทวนด้วยลาวตหนึ่ง ๒๕ ที”^๑

นอกจากบทลงโทษข้างต้นแล้ว ยังมีบทลงโทษโดยเฉพาะสำหรับผู้ที่มิอำนาจในทางปกครองอีกด้วย และการใช้อำนาจบาตใหญ่ของข้าราชการนั้น ถือเป็นเรื่องที่ต้องดูแลกวดขันเป็นอย่างยิ่ง จึงพบว่าในกฎหมายลักษณะอาญาหลวงนั้น บทมาตราส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจอันมิถูกต้องของเหล่าผู้มีอำนาจนั่นเอง อาทิ เช่น มาตรา ๓๔ ในส่วนที่ว่าด้วยโทษ จะเป็นโทษที่กำหนดไว้สำหรับผู้ที่มิศรัทธาซึ่งถือว่าเป็นข้าราชการของแผ่นดิน ดังต่อไปนี้

“มาตรา ๓๔ ผู้ใดทวงศักดิ์สำหรับซึ่งมีชู้หรือ เอาพวกพ้องชักคนเถื่อหอกดาบเสนเสลไหลลาวเหลนเครื่องสาตราวุธไปกันโชคบ้าน ท่านสับพื้นเรือนท่าน เอาหอกทวนตุ้มแสบเหี้ยเรือนท่านพื้นทลายเรือนท่านเสี้ยกตี ยื้อชักผลักใส่ท่านเอาไปมีตุ้มคอบดองตีค่าจำข้อคาไซร์ตรวนใส่ปลอก เอาไซร์ตรวนปลอกเข้ามาเทียบเทียบเอาเชือกสอดศอกผูกตีนผูกมือกตี ธิบราชบาทว์เก็บเอาทรัพย์สินสิ่งของสิ่งใดของท่าน มาเป็นอาญาประโยชน์แห่งตนกตี ช่มเหงเอาท่านมาเป็นเบาไฟระช้ำคนตนกตี ทำอุกคะติพิโรธดังนี้ ท่านว่ามันผู้ร้ายกันโชคเบียดเบียดไฟระช้ำแผ่นดิน ท่านแตกฉานชานเซ็นไป ให้ลงโทษ ๖ สถาน ถ้าตีค่าจำจองพื้นแหง ให้ใหม่โดยตีค่าจำจองพื้นแทน แต่นา ๔๐๐ ชนไป ให้ใหม่แต่ต้นหนังสือร้อง ถ้าต่านา ๔๐๐ ลงมาพวกซึ่งไปก้วยนั้นให้ใหม่กึ่งผู้ลงมือ ถ้าเก็บเอาทรัพย์สินสิ่งของด้วยให้อาทรัพย์สินนั้นคั้งใหม่ทวิคุณ”^๒

๑. หัวข้อที่ ๒๔ กฎหมายเล่ม ๒

๒. หัวข้อที่ ๑๔ กฎหมายเล่ม ๒

อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือการลงโทษผู้ที่รับผิดชอบแล้วละเลยปล่อยเสียมิได้ดูแลสอดส่องการประพฤติปฏิบัติของข้าราชการ

“มาตรา ๕๑ พระเจ้าอยู่หัวทรงสั่งให้ไปรั้งเมืองครองเมือง ให้รักษาพยาบาลไพร่ฟ้าข้าไทยท่าน แลให้รับรองสุขทุกข์ราษฎรทั้งปวงแลรักษากินถานบ้านนอกขอบชนบทมิให้มีโจรผู้ร้ายแค้นกันโซกราษฎร ถ้าผู้รั้งเมืองผู้ครองเมืองผู้ใดรักษาได้ ท่านว่ามีบำเหน็จในแผ่นดิน ถ้าแลโจรผู้กันโซกราษฎรเกิดชุกชุมขึ้นเหลือกำลังระงับมิได้ก็ให้บอกมายังลูกขุน ณ ศาลา ให้บังคับทุกแต่สมเด็จพระมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงจะพ้นโทษ ถ้าแลผู้รั้งเมืองผู้ครองเมืองมิได้กำชับจับกุมละเลยให้โจรแลผู้กันโซกราษฎรชุกชุมขึ้นได้ ท่านว่าผู้นั้นเลมิด ต้องในระวางกันโซกให้ลงโทษ ๖ ฐาน”^๑

สำหรับสิทธิของผู้ต้องหาตามรูปแบบของกฎหมายสมัยใหม่นั้น ก็คงมีเรื่องที่ว่าด้วยการพิจารณาคดีของผู้ต้องหาโดยรวดเร็ว ซึ่งก็คงจะไม่แตกต่างไปจากแนวความคิดสมัยใหม่นัก เพราะการที่ราษฎรถูกควบคุมตัวโดยฝ่ายบ้านเมืองนั้นควรจะเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนต่อตัวผู้ถูกกล่าวหาเอง และครอบครัวของบุคคลเหล่านั้นด้วย ดังนั้นการที่ทำให้คดีเสร็จสิ้นไปโดยเร็วย่อมเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย กฎหมายโบราณจึงได้บัญญัติถึงการพิจารณาคดีโดยรวดเร็วไว้อย่างชัดเจนว่า

“มาตรา ๔๔ ไพร่ฟ้าข้าไทยอาณาประชาราษฎรอันมีเลขนหมุลนายอาณาประชาราษฎร แลหัวหมื่นหัวพันหัวปากภาคย์จำเสียมรัผู้มีคดีดีด้อยความประการใดควรจะได้พิจารณา (ท่านให้สมุหนายกแลสมุหกระลาโมม และพระสุรวัททีแลสมุหนครบาล แลพระธรรมาธิกรณ์ แลสมุหตำรวจ แลสมุหสรรพากร

๑. คำว่ากันโซกราษฎรนี้คือการใช้อำนาจอันมิชอบของข้าราชการนั่นเอง

แลสมุหมรรฎก อีกทั้งกระทรวงการทั้งปวง) ให้เร่งพิจารณาบังคับบัญชาว่ากล่าวให้แล้ว อย่าเห็นช้าช่วยการไพร่ฟ้าข้าไทยอาณาประชาราษฎรของพระเจ้าอยู่หัวเลย ถ้าคดีความผิดกระทรวงล่องกรมจะบังคับบัญชามิได้ ก็ให้ส่งไปยังเจ้ากระทรวงให้เร่งพิจารณาจนแล้ว ถ้าแลโจทย์จำเลยทั้งสองยินยอมมิได้ว่ากล่าวแก่กันก็ให้กระทำตามเขาเถิด ท่านมิให้ผู้พิจารณาเสื่อมสอนคดีให้เขาผิดกันเลย ถ้าผู้พิจารณาคดีแลเสื่อมสอนให้เขาผิดกัน เข้าในระวางปล้ำปลุกคดีเขา ท่านให้ลงโทษทวนผู้นั้นด้วยลวดหนึ่ง ๒๕ ทีโดยเดิมคพระราชาอาญา ถ้าความเขาทั้งสองยอมกันเองแล้ว ส่วนพินัยหลวงท่านให้เป็นทานแก่อาณาประชาราษฎรทั้งปวงมิให้เอาเข้าทอ้งพระคลังเลย ถ้าผู้ใดขึ้นเก็บเข้าทอ้งพระคลัง ให้ลงโทษทวนผู้นั้นด้วยลวดหนึ่ง ๒๐ ที ถ้าจะไถ่โทษทวน ๓ ทีต่อแสนโดยข้อเดิมค เบี้ยไถ่โทษนั้นเป็นเบี้ยประทานแก่ราษฎรทั้งปวงนั้น”

ข้อที่ควรจะกล่าวถึงในที่นี้ก็คือในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชนั้น อำนาจตุลาการยังมีได้แบ่งแยกออกไปให้เห็นเป็นชัดเจนอย่างเช่นในปัจจุบัน ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นการจับกุมผู้กระทำความผิดก็ตีหรือการไต่สวนตลอดจนการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาเป็นเรื่องราวอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐ ซึ่งเปรียบเป็นอำนาจอธิปไตยสูงสุดเหนือภารกิจทั้งปวงที่รัฐจะพึงปฏิบัติต่อพลเมืองสิทธิของผู้ต้องหาตามแนวความคิดสมัยใหม่นั้น เป็นการอ้างต่อฝ่ายบริหารว่าเมื่อฝ่ายบริหารได้กล่าวหาว่าบุคคลได้กระทำความผิดแล้ว จะใช้อำนาจอันก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตัวบุคคลจนเกินเหตุมิได้ และฝ่ายบริหารนั่นเองจะต้องไม่ใช้วิธีการที่จะทำให้ผู้ต้องหาเสียเปรียบเมื่อถึงเวลาที่มีการพิจารณาพิพากษาคดีหาความจริงโดยฝ่ายตุลาการอันถือว่าเป็นกลางในการ

ใช้ดุลพินิจ เมื่อกฎหมายไทยโบราณก่อเกิดจากระบบการปกครองที่แตกต่างออกไป สิทธิของผู้ต้องหาอันจะพึงมีได้ก็คงเพียงเรื่องการป้องกันมิให้ฝ่ายบริหารก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตัวผู้ที่ถูกกล่าวหาจนเกินควรเท่านั้น ส่วนการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเพื่อพิสูจน์ความผิดนั้น ก็คงจะเป็นเรื่องของฝ่ายบริหารที่จะต้องกระทำโดยปราศจากความลำเอียง เพราะฝ่ายบริหารนั่นเองที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายตุลาการในขณะเดียวกันกฎหมายไทยโบราณจึงได้กำหนดหน้าที่ของฝ่ายบริหารที่ทำหน้าที่ตุลาการเอาไว้ด้วยเช่น

“มาตรา ๓๓ คະຕິຄ້ອຍຄວາມໂດຍກະທຽວຕົນໄດ້ວ່າກ່າວພວຈະວ່າກ່າວໄດ້ມີໄດ້ວ່າກ່າວ ນຶ່ງໄວ້ເປັນອ່າຍວນະຕິພິຈາລະນາບັງຄັບບັນຊາມີໃຫ້ສັນສ່ານວນແຕ່ລະສ່ານວນ ຮອນຄ້ອຍຄ່າເຂາມມີແຈ້ງຈິງກໍ່ກໍ່ກ່າວທ່ອຍຄ່າລ່າເຢັ່ງເຢັ່ງແທນລູກຄວາມອວຍໃຫ້ຂ້າງໜຶ່ງເຫັນແກ່ສິນຈັ່ງສິນບລກ່າວລູກເພຽງຮູບຢາຍນອກກໍ່າບຣິສຸທຳ ກາຍໃນກໍ່າຊຸ່ນເຂົ້ວເຂົ້ວເຂົ້ວຂ້າງໜຶ່ງກໍ່າກີ ເຮັດເອາເຈິນທອງແກ່ລູກຄວາມລ່າເລືອ ພິຈາລະນາມີເປັນຍຸຕິຮຽມ ເອາລູກຄວາມໃຊ້ກະຣາງນຕນກໍ່າຊຸ່ງຊ້ວຍລູກຄວາມກີຕີ ອື່ນໆໃຊ້ກະທຽວກະຕົນ ໆ ເອາຄວາມຜິດກະທຽວລ່ວງກມາວ່າກ່າວກັ່ງນີ້ ທ່ານວ່າຜູ້ນັ້ນເລມິຕ ມີໂທຮ ໒ ສູນານ”^๑

การที่ฝ่ายบริหารใช้อำนาจถึงสองอย่างในขณะเดียวกันนั้น เป็นเรื่องทีลือแหลมต่อความสุขของราษฎรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นนอกเขตเมืองหลวง เพราะการคมนาคมยังไม่สะดวกการตรวจตราให้รอบคอบจึงเป็นได้ยาก ดังนั้นจึงต้องเปิดโอกาสให้มีการร้องทุกข์ผู้ที่รับร้องทุกข์ได้อีกชั้นหนึ่ง โดยผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากฝ่ายบริหารย่อมเข้ามา ณ เมืองหลวงเพื่อร้องทุกข์กล่าวโทษได้

๑. หัวข้อที่ ๓๓ หน้า ๑๘๒-๑๘๓

“มาตรา ๔ พระเจ้าอยู่หัวตรีเศียรให้ถือพระราชอาญาตราสารออกไปรับ
 ร้องทุกข์ราษฎร แลลงพระราชอาญา ในจังหวัดหัวเมืองใหญ่น้อย แลตั้ง
 ชุมนุมหลายคนหลายนายไปรับร้องทุกข์ราษฎรทุกแห่ง แข่งกันพิจารณา
 มิเป็นธรรม แลข่มเหงราษฎรให้ได้ความเดือดร้อนยากแค้นต่าง ๆ เข้าใน
 ระวางกันโซกไฟรพลงเมืองท่านให้แตกฉานช้านเซ็นไป แต่ที่ท่านมิได้ตั้งชุน
 มุมนายหลายคนรับร้องทุกข์ราษฎรเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดไปรับร้องทุกข์
 ราษฎรหัวเมืองทั้งปวง อย่างกระทำไฟรพเข้าแผ่นดินท่านได้ความเดือด
 ร้อน ถ้าผู้ไปรับร้องทุกข์นั้นอ้างศักดิ์สำหาวไปย้อชักเอาไฟรพลงเมืองผู้ต้อง
 คະตี แลมิต้องคะตีมาจำจองตีโบย โดยผลการข่มเหงก็ตี ท่านให้ผู้ต้องจอง
 จำตีถ้าฉุดคร่าหนี เข้ามาร้องทุกข์ ณ เมืองหลวง ท่านให้พิจารณาไต่สวน
 เป็นสัตย์แท้แน่จริง ให้ลงโทษโดยระวางกันโซก อนึ่งคะตีถ้อยความในเมือง
 หลวงแลเมืองนอก ทุกแห่งทุกกระทรวงการชุนผู้ใหญ่ใช้ให้ นายพรามวง
 นายตาบ นายนักการไปเรียกหาภูมิภาคนี้ อนึ่งผู้เลมิตพระราชอาญาแลทราบ
 แลวกก็ ท่านให้ชุนจำไปเอาตัวผู้เลมิตผู้ต้องคะตีมาให้เจ้ากระทรวงพิจารณา
 จงได้ แลท่านให้ชุนจำนึ่งคอยฟังผิดฟังชอบ ถ้าผู้ใดทำตามฉบับพระราช
 บัญญัตินี้ ท่านว่าผู้นั้นมีบาเหน็จในราชการ ถ้าผู้ใดทำให้ออกอาจขาดเหลือ
 จากบัญญัตินี้ ท่านว่าผู้นั้น หาบาเหน็จแก่ราชการไม่ ให้ลงโทษโดยขนาด”^๑

จะสังเกตได้ว่าในเรื่องการร้องทุกข์ดังกล่าวมาแล้ว ถ้าใช้ประกอบกับ
 มาตรา ๒๔ หัวข้อที่ ๒๔ ดังกล่าวมาแล้วแต่ก่อน ในเรื่องที่ว่าด้วยการมีพระราช
 โองการให้ส่งคนตามท้องตราแล้ว มีลักษณะเป็นเช่นเดียวกันหมายขอให้
 ปล่อยตัวผู้ที่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยผิดต่อกฎหมาย หรือที่เรียกกันว่า Writ of

๑. หัวข้อที่ ๑๐๕ หน้า ๒๑๑-๒๑๘

Habeas Corpus นั้นเอง แตกต่างกันก็เพียงว่าตามกฎหมายโบราณนั้นขอตัวบุคคลให้เข้ามาอยู่ในอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อจะได้คุ้มครองปกป้องรักษาไว้จากภัยอันตรายของผู้มีอำนาจ และถ้าผู้ที่มีอำนาจขัดขืนไม่ปล่อยตัวก็จะต้องรับโทษ

ที่กล่าวมาทั้งหมดคนนั้นก็คือสิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยโบราณ ซึ่งถือได้ว่าเป็นบ่อเกิดลำดับแรกของสิทธิประเภทนี้ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าถึงแม้กฎหมายไทยโบราณจะไม่มีลักษณะเป็นเช่นเดียวกับกฎหมายสมัยปัจจุบัน แต่เมื่อพิจารณาโดยด่างแท้แล้ว พบว่าได้มีการยอมรับว่ารัฐมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองสิทธิขั้นต่ำบางประการของประชาชน แม้สิทธิดังกล่าวจะแตกต่างไปจากสิทธิที่จะเข้าใจกันอยู่ในสมัยปัจจุบัน แต่ก็เป็นที่พอเพียงสำหรับยุคสมัย และรูปแบบของการปกครองเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะการที่ตัวบทกฎหมายนั้นเองได้บัญญัติถึงวิธีการป้องกันการใช้อำนาจโดยไร้ทำนองคลองธรรม โดยรัฐเพื่อเอาผิดอาญาแก่ราษฎรนับได้ว่าเป็นความเจริญทางนิติศาสตร์ ที่ไม่น้อยหน้าไปกว่านานอารยะประเทศ

สิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยสมัยใหม่

ประเทศไทยเริ่มใช้กระบวนการพิจารณาความ อาญาแบบของชาวตะวันตกเมื่อ ร.ศ. ๑๑๕ ในครั้งนั้นประเทศไทยกำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของประเทศมหาอำนาจ จึงได้มีการพยายามปรับปรุงระบบกฎหมายของตนเพื่อให้รับกับสภาวะการณ์ในยุคนั้น ประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกนั้นเชื่อว่าประเทศจะมีความเป็นอารยะได้นั้นจะต้องมีระบบกฎหมายที่ก้าวหน้าและคำนึงถึงสิทธิบางประการของประชาชนของประเทศ ประเทศ

ไทยต้องการให้ประเทศตะวันตกยอมรับว่าตนเองมีวัฒนธรรมทางกฎหมายที่
ทัดเทียมกับประเทศตะวันตก จึงได้มีการประกาศใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความ
อาญาแบบใหม่ขึ้น

สิทธิของผู้ต้องจับตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษ สำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕

วิธีพิจารณาความแบบตะวันตกนั้นจึงเริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรกตามพระราช-
บัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน รัตนโกสินทรศก
๑๑๕^๑ ตามกฎหมายฉบับนี้ประเทศไทยรู้จักระบบการแยกอำนาจตุลาการออกไป
ไปต่างหากจากฝ่ายบริหารในการพิจารณาคดีอาญาเป็นครั้งแรก และมีการ
กำหนดถึงสิทธิและหน้าที่ของฝ่ายบริหารในการที่จะนำตัวผู้ที่ต้องกล่าวหามา
พิจารณาหาความจริงอีกด้วย จึงนับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่ราษฎรไทยได้รับสิทธิ
เยี่ยงชาวตะวันตกในสมัยเดียวกัน

สิทธิตามกฎหมายรัตนโกสินทรศก ๑๑๕ นี้มีหลายประการด้วยกัน เริ่ม
ต้นที่สิทธิในเสรีภาพส่วนบุคคลที่จะไม่ถูกจับกุมคุมขังโดยไม่มีเหตุอันควร ดัง
ที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๒ ว่า

“การจับกุมผู้กระทำความผิดล่วงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมาย ซึ่งมีโทษ
หลวงนั้นห้ามไม่ให้เกาะกุมจับตัวคนใดคนหนึ่งมา ถาจะเอาตัวคนใดคนหนึ่ง
กักขังไว้ สำหรับที่จะพิจารณาความนั้นโดยที่ผู้พิพากษาผู้มีหน้าที่ตามกฎหมาย
ไม่ได้ออกหมายให้เกาะกุมจับตัวคนนั้นมา เว้นไว้แต่เมื่อจับกุมคนใดคนหนึ่ง
กำลังทำการผิด ล่วงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมายซึ่งมีโทษหลวงอยู่ก็ติ

๑. ประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓ หน้า ๕๖

ฤาคนใดคนหนึ่งซึ่งมีเหตุสงสัยว่าทำการล่วงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมาย ซึ่งมีโทษหลวงจะหลบหลีกหนีไปเสียก็ จึงไม่ต้องออกหมายจับก่อน และในหมายจับนั้นต้องกล่าวโดยย่อไว้ด้วยว่า คนผู้ต้องจับนั้นเป็นผู้ที่สงสัยว่ากระทำการผิดล่วงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมาย ซึ่งมีโทษหลวงอย่างไร เมื่อใด ณ ที่ตำบลใด ๆ นั้นด้วย”

ดังนั้นการจับกุมผู้ต้องหาจึงทำไม่ได้เว้นไว้เสียแต่จะเข้ากรณียกเว้น คือต้องมีหมายของผู้พิพากษา หรือมีการกระทำความผิดซึ่งหน้า หรือผู้ต้องสงสัยกำลังจะหลบหนี และจะต้องกำหนดถึงบทกฎหมายที่กล่าวหาเอาไว้เสียด้วย ตามกฎหมาย ร.ศ. ๑๑๕ นี้ยังมีแก้ไขไว้ว่าผู้ต้องหาทั้งที่มีชื่ออยู่ในกฎหมายปัจจุบัน แต่กลับใช้คำว่า “คนผู้ต้องจับ” เช่นในยอมเห็นไว้ว่าในสมัย ร.ศ. ๑๑๕ บุคคลตกเป็นผู้ต้องสงสัยได้เมื่อต้องหมายจับหรือกระทำความผิดซึ่งหน้า หรือกำลังจะหลบหนีนั้นเอง ในชั้นผู้ต้องสงสัยคงยังไม่เป็นผู้ต้องหาโดยนิตินัย จนกว่าจะได้นำตัวผู้ต้องหามายังผู้พิพากษาไต่สวน^๑

ระบบของการไต่สวนผู้ต้องจับนี้คงเป็นระบบที่นำมาจากประเทศอังกฤษ เพราะการไต่สวนโดยผู้พิพากษานั้น คือการไต่สวนถึงเหตุอันควรที่บุคคลพึงถูกจับและดำเนินคดี โดยมีหลักเกณฑ์อันสำคัญว่า เมื่อบุคคลถูกจับกุม การพิจารณาแม้เป็นเพียงผิวเผิน ก็อาจชี้ให้เห็นได้ว่าบุคคลผู้นั้นไม่อาจเป็นผู้ที่กระทำผิดได้เลย ดังนั้นจึงถือว่า การที่บุคคลผู้นั้นจะได้รับการปลดปล่อยโดยพลันย่อมเป็นการยุติธรรมที่สุด^๒ ในประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ เจ้าพนักงานต้องนำผู้ที่ถูกจับกุมมาส่งผู้พิพากษาไต่สวน (magistrate) โดยพลัน

๑. มาตรา ๓ (๑) (๒) พ.ร.บ. เดียวกันนี้

๒. ดู Kadish and Paulsen (1969) 1040

เพื่อการพิสูจน์เบื้องต้น กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๕ นั้นได้ลอกเลียนระบบวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศคอมมอนลอว์มาอย่างไม่ต้องสงสัย ดังบัญญัติไว้ในมาตรา ๓ ว่า

“บรรดาคนผู้ต้องจับมาทุก ๆ คนนั้น ถ้าการควรไต่สวนได้ภายใน ๔๘ ชั่วโมง นับแต่เวลาจับเอาตัวมาไว้แล้ว ต้องให้เอาตัวมาให้ผู้พิพากษาไต่สวน คือ

๑. ให้ผู้พิพากษาผู้ออกหมายจับนั้น เอาตัวคนผู้ต้องจับมาไต่สวน
๒. คนผู้ต้องจับมานั้น ต้องจับมาโดยทางอื่น นอกจากที่ได้มีหมายจับตั้งนี้ ก็ให้ผู้พิพากษาคณะใดคนหนึ่งผู้มีหน้าที่ตามกฎหมายเอาตัวคนผู้ต้องจับนั้นมาไต่สวน ถ้าในเรื่องใดรายใดต้องไต่สวนเข้าไปกว่า ๔๘ ชั่วโมง ตั้งแต่จับมาไว้แล้ว ก็ให้ผู้พิพากษาผู้ไต่สวนนั้นจดหมายบันทึกเหตุการณ์ที่ต้องชักเข้าไป มิได้ไต่สวนในกำหนดคนนั้นลงไว้ในเรื่องนั้นรายนั้นจงทุกคราว”^๑

ขั้นตอนของการพิจารณาไต่สวนนั้นคือ เมื่อได้ตัวคนผู้ต้องหามาแล้ว ต้องให้ผู้พิพากษาไต่สวนถามเสียก่อนให้ได้ความแน่ชัดว่า ผู้ต้องหาจะให้การแก้คำฟ้องหรือคำกล่าวหาว่าอย่างไร “แต่ให้เอาตัวคนทั้งหลายผู้เหตุการณในคำฟ้องคำหานั้นมาสาบานตัว ถามเป็นพยานเอาถ้อยคำเป็นหลักฐานไว้ชั้นหนึ่งก่อน แล้วให้ผู้พิพากษาไต่สวนพิเคราะห์ถ้อยคำของพยานเหล่านั้นจึงถ้องแท้ว่าพอควรจะฟังเอาว่าคนผู้ต้องหา ถ้าผู้ต้องกล่าวโทษนั้น มีพริสุทธาไม”^๒

๑. พ.ร.บ. เดชยกัน

๒. มาตรา ๔ แห่ง พ.ร.บ. เดชยกัน

ในการไต่สวนของผู้พิพากษาไต่สวนนี้ความจะนำพยานเข้าสืบได้โดยไม่มีข้อจำกัด มีข้อแม้อยู่เพียงประการเดียวว่าจะต้องทำตามพระราชบัญญัติลักษณะพยาน^๓ และคำให้การของพยานในชั้นนี้กฎหมายให้ถือว่าเป็นคำพยานเช่นกัน ซึ่งก็คงหมายความว่าคำพยานในชั้นไต่สวนนี้สามารถนำไปใช้ในชั้นพิจารณาความผิดได้ด้วยเช่นกัน^๔ เมื่อได้ไต่สวนแล้วถ้าปรากฏว่าหาได้มีเหตุผลอันควรและผู้ต้องหาที่ปราศจากข้อพิรุธใด ๆ “ก็ให้ผู้พิพากษามีคำสั่งให้ปล่อยคนผู้ต้องหาชั้นหลุดพ้นไปทีเดียว ไม่เกี่ยวข้องต้องพิพากษาด้วยคดีนั้นต่อไป” แต่ถ้ามีข้อความพิจารณาได้ว่าผู้ต้องหาชั้นนี้อาจกระทำผิดได้จริง จึงจะกำหนดให้มีการพิจารณาความผิดต่อไป และที่สำคัญที่สุดในเรื่องนี้ก็คือผู้พิพากษาไต่สวนจะอนุญาตให้มีการประกันตัวผู้ต้องหาได้ในชั้นนี้^๕ เพียงเท่านั้น จึงกล่าวได้ว่าสิทธิของผู้ต้องหาแบบปัจจุบันได้เริ่มมีขึ้นอย่างจริงจังแล้วในประเทศไทย สิทธิดังกล่าวคือสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเร็วว่าตนควรจะต้องถูกจำกัดสิทธิโดยรัฐหรือไม่ สิทธิที่จะต่อสู้ข้อกล่าวหาได้โดยนำเสนอต่อผู้พิพากษาผู้เป็นกลาง และสิทธิที่จะได้รับการประกันตัวโดยดุลพินิจของฝ่ายตุลาการ อย่างไรก็ตามก็สิทธิบางประการที่ถือว่าเป็นสิทธิอันสำคัญตามแนวความคิดของกฎหมายสมัยใหม่ เช่น สิทธิที่จะไม่ให้การที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง หรือสิทธิที่จะไม่ได้รับการกระทำอันเป็นการข่มขู่จากฝ่ายบ้านเมือง ยังไม่มีขึ้น ทั้งนี้คงเป็นเพราะการเปิดโอกาสให้มีการไต่สวนโดยผู้พิพากษาโดยเร็ว ย่อมทำให้ผู้ต้องสงสัยไม่อาจกระทำการใด ๆ อันเป็น

๓. พ.ร.บ. ลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓

๔. มาตรา ๕ พ.ร.บ. วิพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕

๕. มาตรา ๖ พ.ร.บ. เดชวาทิน

ผลเสียแก่ตนในชั้นพิจารณาได้มากนัก อย่างไรก็ตามก็คงต้องยอมรับกันว่าสิทธิของผู้ต้องหาในขั้นต้นของการเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายนั้นมียุ่่มากเพียงพอแล้วสำหรับประเทศที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางกฎหมาย

สิทธิของผู้ต้องหาตามรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๔๗๓

ต่อมาจากสมัยเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายวิธีพิจารณาอาชญากรรมแล้ว ประเทศไทยก็เริ่มมีการให้ประกันสิทธิแก่พลเมืองโดยรัฐธรรมนูญ ในระยะเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นเสาหลักของประเทศแทนพระราชอำนาจและราชธรรม สิทธิของประชาชนก็เริ่มปรากฏขึ้นในรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ของประเทศ สิทธิเหล่านี้จะมีมากบ้างน้อยบ้างตามแต่สถานการณ์อันผันแปรไปตามสถานภาพทางการเมืองของรัฐบาลผู้ปกครองประเทศในยุคสมัยต่าง ๆ

ครั้งแรกที่สิทธิของผู้ต้องหาได้ปรากฏขึ้นในรัฐธรรมนูญนั้น เป็นสิทธิโดยทั่วไปว่า “ภายในบังคับแห่งบทกฎหมายบุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหะสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคม การอาชีพ”^๑ ถ้าพิจารณาอย่างผิวเผินแล้วจะเห็นว่าการคุ้มครองเสรีภาพโดยบัญญัติไว้ว่าจะ

๑. มาตรา ๑๔ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ๕๕ ร.จ. ๕๒๕ ลงวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕

ต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งบทกฎหมายอื่นนั้นก็คงเปรียบเสมือนว่าไม่ได้รับรองอะไรไว้แล้ว แต่ทั้งนี้หาใช่เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะในการรับรองสิทธิโดยอ้างถึงบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้เป็นก้าวแรกของการล้มล้างการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามอำเภอใจของฝ่ายบริหารเพราะในครั้งแรกนั้นประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญโดยยังมีได้มีการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความที่ถาวรในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มีอยู่ก็คือ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ และจากที่กล่าวมาแล้วแต่ต้น กฎหมายวิธีพิจารณาปี ร.ศ. ๑๑๕ นี้ เป็นกฎหมายที่ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาพอสมาศคร เมื่อได้ใช้ผนวกกับมาตรา ๑๔ แห่งรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ นี้ ก็เท่ากับว่าสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไทยนั้นถูกจำกัดลงได้ก็ต่อเมื่อเขาถูกจับโดยมีหมายจับหรือเมื่อมีการกระทำความผิดซึ่งหน้า หรือเขาพยายามจะหนีการจับกุมเท่านั้น ส่วนบทบัญญัติในเรื่องการค้นเคหะสถาน หรือค้นตัวบุคคลยังมีได้มีกำหนดไว้ ย่อมเท่ากับว่าตามหลักกฎหมายแล้ว บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ถ้าไม่มีกฎหมายจำกัดเสรีภาพเอาไว้

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ จึงได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้น จึงได้มีการจำกัดสิทธิของประชาชนเพิ่มขึ้นโดยบทบัญญัติของประมวลกฎหมายนี้ และในขณะเดียวกันก็มีบทบัญญัติของประมวลกฎหมายเดียวกันนี้รับรองรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิของประชาชนเพิ่มขึ้นอีกด้วย

ดังนั้นในระยะนี้ประเทศไทยจึงได้มีการรับรองถึงสิทธิของผู้ต้องหาไว้แล้ว เช่นกัน^๑ สิทธิของผู้ต้องหาตามแนวความคิดที่ถูกต้องนั้นจะต้องเริ่มต้นเมื่อบุคคลผู้ต้องสงสัยว่าได้กระทำความผิดตกมาอยู่ในเงื้อมมือของเจ้าพนักงานของรัฐผู้ที่มีอำนาจในการใช้ดุลยพินิจที่จะดำเนินการต่อไปจนถึงขั้นที่อาจทำให้ผู้ต้องหากลายเป็นจำเลยได้^๒ ดังนั้นการจะพิจารณาว่าสิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยมีอย่างไรบ้างก็ต้องดูว่าเมื่อผู้ถูกจับได้เข้ามาอยู่ในความอารักขาของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองแล้วเมื่อใด และสิทธิอันมีขึ้นนับแต่บัดนั้นมีเป็นเช่นไร ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วสิทธิดังต่อไปนี้บังเกิดขึ้นได้โดยพลันคือ

๑. เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับนำตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยทันที (มาตรา ๘๔)
๒. ต้องอ่านหมายจับให้ผู้ถูกจับผิด ทั้งให้แจ้งเหตุที่จับ (มาตรา ๘๔)
๓. การค้นจับต้องทำโดยสุภาพ ค้นผู้หญิงต้องให้หญิงเป็นผู้ค้น (มาตรา ๘๕)
๔. การควบคุมผู้ที่ถูกจับต้องใช้วิธีการเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อไม่ให้หนี (มาตรา ๘๖)
๕. ต้องนำตัวผู้ที่ถูกจับส่งให้ศาลภายในระยะเวลาที่กำหนดจะให้นานกว่านั้นไม่ได้ (มาตรา ๘๔)

๑. มีคำอธิบายกฎหมายและวิธานนิพนธ์หลายฉบับที่ไม่ยอมรับว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้บัญญัติถึงสิทธิของผู้ต้องหา ความเข้าใจผิดอันสืบเนื่องมาจากการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้ได้บัญญัติเอาไว้ชัดเจนว่าเมื่อใดบุคคลจึงตกเป็นผู้ต้องหา

๒. ความเห็นนี้ต่างไปจากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๓๔๑/๒๕๐๕, ดูบทที่ ๓

๖. ผู้ที่ถูกจับมีสิทธิยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ปล่อยตนเองได้ ถ้าการควบคุมหรือขังทำโดยผิดกฎหมาย (มาตรา ๙๐)

๗. มีสิทธิทำคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว (มาตรา ๑๐๖)

๘. เจ้าพนักงานต้องทำการสอบสวนก่อนยื่นฟ้อง (มาตรา ๑๒๐) (มีข้อยกเว้นบ้างตาม มาตรา ๑๒๒)

๙. ก่อนมีการสอบสวน ต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบและต้องบอกให้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวนั้นอาจใช้เป็นหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้ (มาตรา ๑๓๔)

๑๐. ผู้ต้องหามีสิทธิไม่ให้การเสียก็ได้ (มาตรา ๑๓๔)

๑๑. ห้ามพนักงานสอบสวนใช้วิธีการอันมิชอบเพื่อให้ผู้ต้องหาให้การ (มาตรา ๑๓๕)

๑๒. ข้อความทุกข้อที่เกี่ยวกับความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาชญาของผู้ต้องหาที่พนักงานสอบสวนได้มาต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบ (มาตรา ๑๓๘)

สิทธิของผู้ต้องหาดังกล่าวไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือสิทธิที่ค่อนข้างจะถาวรในระดับหนึ่ง แต่สิทธิเหล่านี้จะถาวรยั่งยืนจนไม่มีข้อยกเว้นดังเช่นที่จะกำหนดไว้เสียเลยในรัฐธรรมนูญคงไม่ได้เพราะตามระบบกฎหมายของประเทศไทยนั้นประมวลกฎหมายมีศักดิ์เสมอเพียงพระราชบัญญัติเท่านั้น การแก้ไขพระราชบัญญัติย่อมทำได้ตามวิธีการที่ง่ายกว่ารัฐธรรมนูญ ใด ๆ ก็คือการบัญญัติถึงสิทธิของผู้ต้องหาไว้ในประมวลกฎหมายแสดงให้เห็นว่าได้มีบ่อเกิดแห่งสิทธินี้ขึ้นอีกตามระบบกฎหมายไทย

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ อันเป็นยุคที่สิทธิของประชาชนไทยเริ่มได้รับการยอมรับอย่างเต็มรูป โดยกำหนดสิทธิต่าง ๆ เอาไว้ในรัฐธรรมนูญ ตาม เช่นที่มีตัวอย่างในประเทศที่มีความเจริญแล้วในทางกฎหมาย โดยมีความมุ่งหวังว่าสิทธิของประชาชนจะยั่งยืนอยู่ตลอดไป ดังกล่าวไว้ในตอนหนึ่งของอารัมภบทแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒^๑ ว่า

“ขอปวงชนชาวไทยจงร่วมจิตต์ร่วมใจสมัครสโมสรเป็นเอกฉันท์ในอันที่จะรักษาปฏิบัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ เพื่อความดำรงคงอยู่ด้วยดีแห่งระบอบประชาธิปไตยในรัฐสีมาอาณาจักรและนำมาซึ่งความผาสุกสิริสวัสดิ์ศรรพพิพัฒน์ชัยมงคล เอนกกุศลผลสกลเกียรติยศสถาพร แก่อาณาประชาราษฎร์ขององค์สมเด็จพระบรมราชประสงค์ จงทุกประการ”

สิทธิของผู้ต้องหาตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีหลายเรื่องเกี่ยวกัน^๒ แต่ละเรื่องก็นับได้ว่าเป็นแก่นแท้แห่งสิทธิที่ได้ยอมรับกันแพร่ในนานาอารยประเทศ ได้แก่

๑. ผู้ต้องหาหยาบยอมรับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานว่าไม่มีความผิด (ม. ๓๐)
๒. ผู้ต้องหาจะได้รับการปฏิบัติต่อเสมือนเป็นผู้กระทำผิดมิได้ (ม. ๓๐, ๖. ๑)

๑. ๖๖ ร.จ. ๑ ตอนที่ ๑๗ (ฉบับพิเศษ) ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒

๒. บทบัญญัติมาตรา ๓๐ และ ๓๑ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๙๒ มีข้อความดังนี้ :

๓. คำขอประกันผู้ต้องหาจะต้องได้รับการพิจารณา และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีได้ การไม่ให้ประกันต้องมีหลักเกณฑ์ตามกฎหมาย (ม. ๓๐, ว. ๓)

๔. มีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร (ม. ๓๐ วรรคท้าย)

๕. ผู้ต้องหาต้องได้รับแจ้งเหตุ พร้อมด้วยรายละเอียดตามสมควรในการที่ถูกจับหรือถูกตรวจค้นโดยไม่ชักช้า (ม. ๓๑ วรรค ๒)

๖. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวได้ (ม. ๓๑ วรรค ๒)

มาตรา ๓๐ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนที่จะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุด แสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจะต้องได้รับการพิจารณา และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมาย และจะต้องแจ้งเหตุที่ไม่ให้ประกันแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบ

บุคคลผู้ถูกคุมขังหรือถูกจำคุก ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร

มาตรา ๓๑ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย

การจับกุมคุมขังหรือตรวจค้นตัวบุคคลไม่ว่าในกรณีใด ๆ จะกระทำได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย แต่ผู้ที่ถูกจับกุมหรือถูกตรวจค้นจะต้องได้รับแจ้งเหตุพร้อมด้วยรายละเอียดตามสมควร ในการที่ถูกจับหรือถูกตรวจค้น โดยไม่ชักช้า และผู้ถูกคุมขังย่อมมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวได้

ในกรณีที่การคุมขังตัวบุคคล ผู้ถูกคุมขังเองก็ดี พนักงานอัยการก็ดี บุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขังก็ดี มีสิทธิร้องต่อศาลท้องที่ซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาว่าการคุมขังเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อมีการร้องเช่นนั้น ให้ศาลดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าเห็นว่าคำร้องนั้นมูล ศาลมีอำนาจส่งผู้คุมขังให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดยพลัน และถ้าผู้คุมขังแสดงให้เห็นเหตุพอใจของศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้ศาลส่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไปทันที

๗. ผู้ต้องหามีสิทธิร้องต่อศาลได้ว่าการคุมขังไม่ชอบด้วยกฎหมาย และขอให้ศาลปล่อยตัวได้ (ม. ๓๑ วรรคท้าย)

อาจเป็นความเคราะห์ร้ายของประชาชนชาวไทยก็ได้ที่รัฐธรรมนูญฉบับที่
รับรองเสรีภาพของประชาชนไว้เป็นแก่นสารมีอายุไม่ยืนสักเท่าใด เพราะต่อ
มาเพียงสองปีก็ได้มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับนี้ แล้วนำเอารัฐธรรมนูญ
ฉบับปี พ.ศ. ๒๔๗๕ กลับมาใช้อีก^๑ บทบัญญัติในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ
ของประชาชนตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่อย่างไรก็กล่าวมาแล้ว จึงพอสรุปได้
ว่าแม้รัฐธรรมนูญจะไม่บัญญัติถึงสิทธิของผู้ต้องหาไว้ชัดเจน แต่สิทธิของผู้
ต้องหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๔๗๗ หาได้หด
ถอยลงไปแต่ประการใดไม่ ถ้าได้เปรียบเทียบถึงบ่อเกิดแห่งสิทธิผู้ต้องหาตั้ง
แต่ยุคแรกที่เริ่มมีรัฐธรรมนูญ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๔ แล้ว สิทธิดังต่อไปนี้
เกิดขึ้นในช่วงเวลา ๒ ปี ที่มีรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๙๒ :

๑. ผู้ต้องหาจะได้รับการปฏิบัติต่อเสมือนผู้กระทำความผิดมิได้ (ม. ๓๐
วรรค ๒)

๒. จะเรียกหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวเกินควรแก่กรณีมิได้ (ม.
๓๐ วรรค ๓)

๓. ผู้ต้องหาต้องได้รับแจ้งเหตุ พร้อมด้วยรายละเอียดตามสมควรใน
การที่ถูกจับหรือถูกตรวจค้นโดยไม่ชักช้า (ม. ๓๑ วรรค ๒)

๑. ประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช
๒๔๗๕ (๖๘ ร.จ. ๑ ตอนที่ ๑๓ (ฉบับพิเศษ) ลงวันที่ ๖ ธันวาคม ๒๔๗๕)

๔. สิทธิที่จะได้พบและปรึกษาทนายเป็นการเฉพาะตัวได้ (ม. ๓๑
วรรค ๒)

ส่วนสิทธิประเภทอื่นๆ นั้น ก็เป็นเพียงการยืนยันถึงสิทธิของผู้ต้องหา
ที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๕๑๗ บัญญัติไว้แล้วนั้น
เอง แต่การยืนยันโดยรัฐธรรมนูญนั้น ควรจะเรียกได้ว่าเป็นการยืนยันระดับ
สูงสุดเท่ากับเป็นการให้สัตยาบันโดยรัฐว่าสิทธิเหล่านั้นไม่อาจมีใครจะละเมิด
ได้นั่นเอง

สิทธิของผู้ต้องหานั้นได้รับการยืนยันอีกครั้งหนึ่งเมื่อได้มีการประกาศใช้
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗^๑ รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็น
ฉบับที่ใกล้เคียงกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๑๒ มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วน
ที่ว่าด้วยสิทธิของผู้ต้องหา ดังได้บัญญัติไว้ว่า :

“มาตรา ๓๒ ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มี
ความผิด

ก่อนที่จะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะ
จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจะต้องได้รับการพิจารณาและ
จะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุ
ตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมายและจะต้องแจ้งเหตุที่ไม่ให้
ประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบ

สิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านการไม่ให้ประกันย่อมได้รับความคุ้มครองตาม
บทบัญญัติแห่งกฎหมาย

๑. ๕๑ ร.จ. ๑ ตอนที่ ๑๖๕ (ฉบับพิเศษ) ลงวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๑๗

บุคคลผู้ถูกคุมขังหรือจำคุกย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร

มาตรา ๓๓ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในร่างกาย

การจับกุมคุมขังหรือตรวจค้นตัวบุคคลไม่ว่าในกรณีใด ๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย แต่ผู้ถูกจับกุมหรือถูกตรวจค้นจะต้องได้รับแจ้งข้อหาหรือเหตุและรายละเอียดตามสมควร ในการที่ถูกจับกุมหรือถูกตรวจค้นโดยไม่ชักช้า และผู้ถูกคุมขังย่อมมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวได้

การแจ้งข้อหาแก่บุคคลใด ๆ จะต้องเป็นหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะ ได้กระทำความผิดตามข้อหา

ในกรณีที่มีการคุมขังตัวบุคคล ผู้ถูกคุมขังเองก็ดี พนักงานอัยการก็ดี บุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขังก็มิสิทธิร้องต่อศาลท้องถิ่นซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาว่าการคุมขังเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อมีคำร้องเช่นว่านี้ให้ศาลดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าเห็นว่าคำร้องนั้นเป็นมูล ศาลมีอำนาจสั่งผู้คุมขังให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดยพลัน และถ้าผู้คุมขังแสดงให้เป็นที่พอใจของศาลไม่ได้ว่าการถูกคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมายก็ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไปทันที”

“มาตรา ๓๔ ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม

ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ยากไร้ ไม่มีทุนทรัพย์พอที่จะจัดหาทนายความสำหรับตนเองได้ บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ”

“มาตรา ๓๕ บุคคลมีสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง อันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา

ถ้อยคำของบุคคลซึ่งเกิดจากการทรมาน ชูเชิญ หรือใช้กำลังบังคับหรือเกิดจากการกระทำใด ๆ ที่ทำให้ถ้อยคำนั้นเป็นไปโดยไม่สมัครใจ ไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้”

เพราะฉะนั้นตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญผู้ต้องหาจึงมีสิทธิดังนี้

๑. ขอประกันตัวในชั้นสอบสวนได้ และถ้าไม่ได้รับประกัน ผู้ต้องหาจะต้องได้รับการแจ้งเหตุที่ไม่ให้ประกันด้วย

๒. มีสิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านการไม่ให้ประกันของพนักงานสอบสวน

๓. ถ้ามีการจับกุมคุมขัง หรือค้นตัวบุคคล จะต้องมีการแจ้งข้อหาหรือเหตุ และรายละเอียดในการที่ถูกจับกุม คุมขัง หรือค้น

๔. มีสิทธิพบหรือปรึกษาทนายเป็นการเฉพาะตัว

๕. มีสิทธิที่จะร้องต่อศาลท้องที่ที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาถ้าการคุมขังนั้นเป็นการมิชอบ

๖. จะต้องได้รับการสอบสวนโดยเร็วและเป็นธรรม

๗. มีสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำที่อาจเป็นปฏิปักษ์แก่ตนเองได้

นอกจากนี้ในระหว่างการสืบสวนสอบสวน ผู้ต้องหาที่มีสิทธิบางประการก็จะไต่กล่าวในบทต่อ ๆ ไป และในระหว่างพิจารณาคดีก็จำเลยมีสิทธิตามมาตรา ๘ และสิทธิที่จะอุทธรณ์หรือฎีกาได้ดังกล่าวแล้ว

ความจริงแล้วตามบทบัญญัติข้างต้นมีสิทธิที่เพิ่มขึ้นจากรัฐธรรมนูญฉบับอื่น และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอยู่เพียงสี่ประการ คือ

๑. สิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านการไม่ให้ประกันของพนักงานสอบสวน
๒. สิทธิที่จะได้รับการสอบสวนโดยเร็วและชอบธรรม
๓. สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำที่อาจเป็นปฏิปักษ์แก่ตนเองได้
๔. สิทธิที่จะไม่ถูกปรักปรำโดยถ้อยคำของตนเองอันเกิดจากการให้ถ้อยคำโดยไม่สมัครใจ

ยุคแห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ นี้ เป็นยุคทองของประชาชนชาวไทยโดยแท้ เพราะถือได้ว่าสิทธิมนุษยชนชั้นพื้นฐานไม่ว่าจะกำหนดไว้ ณ ที่ใด และมีการยอมรับกันแล้วหรือไม่ในการต่างประเทศ ได้บังเกิดขึ้นอย่างปราศจากเงื่อนไขในประเทศไทยแล้ว แต่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็มิได้อยู่ได้เพียงสองปี อีกเช่นกันก็ต้องยกเลิกไปเสีย เพราะได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๙ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่ทำได้ให้สัตยาบันในเรื่องของสิทธิของผู้ต้องหาไว้อย่างใดไม่ จนถึงสมัยปัจจุบันเมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๐ สิทธิของผู้ต้องหานั้นก็หาได้ตั้งอกเงยขึ้นแต่อย่างใดไม่

ดังนั้นสำหรับประเทศไทย บ่อเกิดแห่งสิทธิชั้นพื้นฐานของผู้ต้องหานั้นคือ ทวิบทกฎหมายนั่นเอง และเมื่อได้เปรียบเทียบกับสิทธิที่ได้ออมรับกันเป็นสากลแล้วก็มีได้มีความแตกต่างอะไรมากมายนัก แต่ที่เกิดปัญหาขึ้นนั้นคือ การที่มีบ่อเกิดแห่งสิทธิแล้วนั้น สิทธิดังกล่าวมีความเด็ดขาดเพียงไร ข้อยกเว้นของความเด็ดขาดมีอยู่หรือไม่ ซึ่งจะได้อธิบายในบทต่อ ๆ ไป

จึงสรุปได้ว่าบ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยนั้น เป็นแหล่งที่มาของสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหาได้ดีพอสมควร สิทธิมนุษยชนได้มีขึ้นในประเทศไทย มีรายละเอียดมากบ้างน้อยบ้างตามยุคสมัย อันอาจอนุมานได้

เป็นประโยชน์อื่น ๆ ว่า “ปวงชนชาวไทยนี้รู้จักสิทธิของผู้ต้องหาว่ามีอยู่อย่างไร แต่ไม่ทุกโอกาสที่ปวงชนจะทำให้รัฐยอมให้สัถยาบันต่อสิทธินั้น” ในบทนี้จึงมีข้อสรุปเพียงว่า จากการวิจัยตรวจพบว่าบ่อเกิดแห่งสิทธิมนุษยชนนี้พบได้ตามกฎหมายต่าง ๆ ในประเทศไทยแล้ว และเมื่อใดที่ประชาชนมีสิทธิเลือกกฎหมายเพื่อปกครองตนเอง ชาวไทยจะเลือกกฎหมายที่ยอมรับสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหา ในขณะที่คณะบุคคลหรือบุคคลใดเป็นผู้เลือกกฎหมายสิทธิก็กล่าววั้นนี้ย่อมลดน้อยถอยลงเป็นปฏิภาค

ภาคสอง

สิทธิของผู้ต้องหาตามความเป็นจริง

บทที่ ๓

ความเป็นจริงตามกฎหมายไทย

ตามกฎหมายและแนวปฏิบัติของไทยเรานั้น สิทธิของผู้ต้องหาเกิดขึ้นเพื่อบุคคลตกเป็นผู้ต้องหาโดยนิตินัยแล้ว และผู้ต้องหาโดยนิตินัยนั้นก็คือผู้ที่กฎหมายให้ถือว่าเป็นผู้ต้องหา ดังเช่นที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญา มาตรา ๒ (๒) ให้คำนิยามของคำว่า “ผู้ต้องหา” ไว้โดยบัญญัติว่า “ผู้ต้องหา หมายความว่า ผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิด แต่ยังมีได้ถูกฟ้องต่อศาล” การที่บุคคลหนึ่งจะตกอยู่ในฐานะผู้ต้องหานั้นจะต้องเป็นบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดอาชญาขึ้น ทั้งนี้เพราะตามบทบัญญัติกฎหมายระบบแต่เพียงว่า “ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด” จึงต้องแปลความหมายคำว่า “ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด” ว่าผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาจตกเป็นผู้ต้องหาได้โดยไม่รู้ตัวเลย ทั้งนี้โดยการที่ความจริงตามคำนิยามว่าเมื่อถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดก็ตกเป็นผู้ต้องหาโดยมองข้ามไปเสีย ใครเป็นผู้กล่าวหาและจำเป็นต้องกล่าวหาต่อผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดหรือไม่ โดยนัยเช่นนี้ถ้าเจ้าพนักงานสงสัยว่าใครกระทำความผิดก็ตี หรือผู้เสียหายไปร้องทุกข์ก็ตี หรือมีผู้กล่าวโทษก็ตี บุคคลผู้ถูกกล่าวหานั้นก็ตกเป็นผู้ต้องหาแล้ว ทั้งนี้คำพิพากษาฎีกาประกอบ คือ คำพิพากษา

๕๖

ฎีกาที่ ๑๓๔๑/๒๕๐๙ (อัยการสรรบุรี โจทก์ นายหนู โมมกมล หรือ ทิวา วงษ์ จำเลย) วินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่ว่า เมื่อนายโท (ผู้เสียหาย) ไปแจ้งความต่อพนักงานสอบสวนกล่าวหาว่าจำเลยบุกรุกที่ดิน ย่อมเห็นได้ชัดว่าจำเลยได้ตกอยู่ในฐานะเป็นผู้ต้องหาตาม ป.ว.อ. มาตรา ๒ (๒)

ดังนั้นตามกฎหมายไทยแล้วสิทธิตามกฎหมายของผู้ต้องหาจะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการกล่าวไต่กระทำความผิดอย่างถูกต้องตามกฎหมายแล้วนั่นเอง กฎหมายในส่วนที่ว่าด้วยการกล่าวหาว่าบุคคลได้ทำตามผิดนั้นเองเป็นจุดเริ่มต้นของสิทธิของผู้ต้องหา เพราะเมื่อใดที่การกล่าวหาเช่นนั้นขัดต่อกฎหมายแล้วบุคคลย่อมไม่เป็นผู้ต้องหา และเมื่อเขาไม่ได้เป็นผู้ต้องหาการที่รัฐหรือเจ้าพนักงานของรัฐจะเข้าไปข้องเกี่ยวกับสิทธิแห่งความสันโดษของบุคคลไม่น่าจะทำได้

ดังนั้นอย่างไรจึงถือว่าเป็นการกล่าวหาที่ถูกต้องแล้ว จึงเป็นเรื่องที่สำคัญต่องานวิจัยชิ้นนี้เป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าไม่มีผู้ต้องหาโดยนิตินัย ก็คงไม่มีสิทธิของผู้ต้องหา

การกล่าวหา

การกล่าวหาตามความเป็นจริงนี้อาจเกิดขึ้นได้หลายกรณีด้วยกัน ดังต่อไปนี้

๑. เจ้าพนักงานของรัฐเป็นผู้ริเริ่มในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมโดยตรง เพื่อตัดปัญหาเสียแต่ต้นมิให้ลุกลามใหญ่โตออกไปในการนี้ความผิดที่กำลังจะเกิด หรือเกิดขึ้นแล้วนั้นจะเป็นความผิดที่เป็นต้นเหตุที่จะก่อให้เกิดการกระทำความผิดที่รุนแรงกว่าได้ เช่นการลักลอบเล่นการพนัน

การลบลอบคำของเถื่อน เป็นต้น ดังนั้น รัฐจึงต้องเข้าสืบสวนดูว่ามีเบาะ
แสหรือวีแววของการที่จะมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นหรือไม่

๒. การที่มีผู้เสียหายหรือบุคคลอื่นมาแจ้งไว้เป็นหลักฐานว่าได้มีการกระ
ทำความผิดเกิดขึ้น เช่นนี้ ถือได้ว่าเป็นการค้นพบพยานหลักฐานอันควรที่จะถือได้
ว่ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้ว ย่อมก่อให้เกิดอำนาจแก่เจ้าพนักงานใน
เรื่องดังกล่าว

๓. การที่เจ้าพนักงานพบการกระทำผิดซึ่งหน้า อันก่อให้เกิดความจำ
เป็น และอำนาจที่จะเข้าจับกุมและดำเนินการอันควรตามกฎหมาย

ในกรณีแรกนั้น สิทธิของผู้ต้องหาคงยังไม่เกิดขึ้นตามกฎหมายไทย เพราะ
การที่เจ้าพนักงานของรัฐเข้าสืบเสาะสอดแนมราษฎรทั่ว ๆ ไป แม้ว่าจะมีการ
บ่งชี้ให้เห็นว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้ที่ถูกเพ่งเล็งเป็นพิเศษ หาได้ทำให้
บุคคลผู้นั้นกลายเป็นผู้ถูกกล่าวหาไปได้ สิทธิของเขาเหล่านั้นจึงเป็นสิทธิของ
ราษฎรโดยทั่วไป การที่เจ้าพนักงานตั้งข้อสงสัยแก่บุคคลใดต้องเป็นเรื่องภายใน
ในการบริหารงานของหน่วยงานนั้นเท่านั้น ข้อเสียของการตั้งข้อสงสัยสำหรับ
ราษฎรก็คือ การที่เขาผู้นั้นมีโอกาที่จะทำความผิดซึ่งหน้าเจ้าพนักงานได้
ง่ายขึ้น

กรณีที่สองนั้นคือกรณี ที่กฎหมายไทยยึดถือเป็นหลักในเรื่องการกล่าวหา
โดยถือว่าเมื่อมีกฎหมายอาญาเอาโทษแก่ผู้ที่แจ้งความเท็จอยู่แล้ว เจ้าหน้าที่
ของรัฐย่อมเชื่อได้ว่าผู้ที่มาแจ้งความร้องทุกข์แจ้งความจริงแก่ตนอันเป็นเหตุ
อันควรเพียงพอที่จะกล่าวหาบุคคลผู้ที่ถูกอ้างว่าได้กระทำความผิดกฎหมายแล้ว

กรณีที่สามนั้นเป็นเรื่องที่กฎหมายบัญญัติเอาไว้โดยเฉพาะ ด้วยเหตุว่า
การจะหาพยานหลักฐานสนับสนุน เพื่อให้มีเหตุอันควรในการกล่าวหาการ

กระทำความผิดซึ่งหนานั้น ก็คงจะเป็นตัวเจ้าพนักงานนั่นเอง หาใช่บุคคลอื่นไม่และเจ้าพนักงานย่อมไม่กล่าวหาโดยมิชอบเพราะมีกฎหมายอาญาเอาโทษเจ้าพนักงานในเรื่องนี้อยู่แล้ว^๑

ความจริงแล้วเพียงสองกรณีแรกตามกฎหมายไทย ผู้ที่ถูกกล่าวหาเหล่านั้นยังมีไต่ถามอยู่ในเงื้อมมือของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานเลย แต่เนื่องกัยการที่ศาลฎีกา^๒ ได้ยึดถือเป็นบรรทัดฐานเอาไว้แล้วว่า เมื่อมีการแจ้งความร้องทุกข์ รัฐบาลต้องดำเนินการเพื่อบรรเทาความเสียหายไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของร่างกายหรือจิตใจของผู้ที่มาร้องทุกข์เอาไว้ ทั้งนี้การที่เจ้าพนักงานของรัฐเองสืบทราบมาว่า จะมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นได้ในอนาคตอันใกล้ย่อมก่อให้เกิดอำนาจแก่เจ้าพนักงานที่จะดำเนินการเพื่อบรรเทาความเสียหายได้ และสิ่งแรกที่เจ้าพนักงานของรัฐจะต้องดำเนินการก็คือการสืบสวนนั่นเอง

สำหรับการสืบสวนนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา ๒ (๑๐) บัญญัติว่า “การสืบสวนหมายความถึงการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานซึ่งพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจและหน้าที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด” การสืบสวนจึงหมายความถึงการแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อที่จะรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของประชาชนและของบ้านเมือง ในกรณีที่ยังไม่ปรากฏว่ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้น แต่มีร่องรอยหรือเหตุอันควรสงสัยว่าอาจจะมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ทั้งนี้ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่สืบสวนจึง

๑. ส่วนในกรณีร้ายกรเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาเองนั้น ผู้ต้องหาจะไม่มี ล้ามิได้ซึ่งการแจ้งความร้องทุกข์ไว้ก่อน กรณีแต่จำเลยเมื่อมีการยื่นฟ้องคดีอาญาเท่านั้น

๒. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๓๔๖/๒๕๐๕ (อัยการสระบุรี โจทก์ นายหนู ไมมงคล หรือ ทิวาวงษ์ จำเลย)

จำเป็นต้องคอยสอดส่องว่าจะมีบุคคลกระทำผิดหรือไม่ เพื่อจะได้รับเหตุร้ายได้ทันทั่วทั้งที่ นอกจากนี้การสืบสวนยังมีประโยชน์ในกรณีที่มีการกระทำผิดเกิดขึ้นแล้ว การสืบสวนจะทำให้ทราบรายละเอียดแห่งความผิด เช่น สืบว่าใครเป็นผู้กระทำผิด และการกระทำผิดนั้นทำโดยวิธีใด ทั้งนี้เพื่อที่จะรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อผลประโยชน์ในการสืบสวนต่อไป

การสืบสวนไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัวหรือวิธีการใด ๆ ที่บัญญัติไว้เป็นตัวบทกฎหมาย แต่เป็นวิธีปฏิบัติของเจ้าพนักงานผู้ทำการสืบสวนเอง ซึ่งต้องอาศัยคุณสมบัติเฉพาะตัวของเจ้าพนักงาน ประกอบจึงจะทำให้การสืบสวนนั้นเกิดผลดีขึ้นได้

กรณีที่มีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น ปกติจะมีการสืบสวนเพื่อให้ได้หลักฐานพอสมควรที่จะเชื่อได้ว่าผู้ต้องสงสัยหรือผู้ถูกกล่าวหากระทำผิดจริงหรือน่าจะเป็นผู้กระทำผิด เพื่อที่จะได้ทำการจับกุมต่อไป ดังนั้นในคดีอาญาโดยทั่วไปจะเริ่มต้นด้วยการสืบสวนก่อนและอาจจะสืบสวนต่อไปแม้ว่าจะได้มีการสอบสวนผู้ต้องหาแล้วก็ตาม และในบางครั้งเจ้าพนักงานผู้ทำการสืบสวนอาจไม่มีอำนาจสอบสวนได้ ซึ่งในกรณีเช่นนี้ เจ้าพนักงานผู้ทำการสืบสวนจะสืบสวนเพื่อแสวงหาพยานหลักฐานอันอาจจะเป็นพยานวัตถุ หรือพยานบุคคล โดยทำบันทึกรายละเอียดไว้เพื่อทราบข้อเท็จจริงแห่งความผิดและเสนอให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้รวบรวมพยานหลักฐานนั้น ๆ ตามอำนาจหน้าที่ต่อไป

แม้ว่าในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแยกการสืบสวนและการสอบสวนออกจากกัน แต่ในทางปฏิบัติแทบจะแยกไม่ออกเลยว่าการสืบสวนและการสอบสวนนั้นแยกออกจากกันเมื่อใด เพราะในขณะที่สอบสวนเจ้าพนักงานก็มีอำนาจสืบสวนไปด้วย จึงมักเรียกกันว่าเป็นการสืบสวนสอบสวนในเวลาเดียวกัน

ส่วนในกรณีสุดท้ายในเรื่องที่เรียกกันว่าการกระทำความผิดซึ่งหน้าใน ถ้อยคดีหลักเช่นเดียวกันกับสองกรณีแรกแล้ว เมื่อเจ้าพนักงานพบการกระ ทำความผิดซึ่งหน้าตามที่บัญญัติเอาไว้โดยมาตรา ๘๐ แห่งประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญาแล้ว ก็คงถือได้ว่าเกิดตัวผู้ต้องหาขึ้นแล้ว แม้ว่าผู้ ต่อกทานนั้นอาจหลบหนีไปได้จากการจับกุมของเจ้าพนักงาน อย่างไรก็ตามคือความ ผิดซึ่งหน้านั้น ตามกฎหมายไทยแล้วคือความผิดซึ่งเห็นกำลังกระทำ เช่น ตำรวจเห็นนาย ก. ใช้มีดแทงนาย ข. หรือพบในอาการใดซึ่งแทบจะไม่มี ความสงสัยเลยว่าเขาได้กระทำความผิดมาแล้วสัก ๆ เช่น ตำรวจได้ยินเสียงปืนและ เห็นนาย ส. วิ่งหน้าตื่นมาพร้อมทั้งถือปืนออกมา เป็นต้น

นอกจากนี้ความผิดซึ่งหน้ายังได้แก่ความผิดอาญาที่ระบุนไว้ในบัญชีท้าย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในกรณีนี้

ก. เมื่อบุคคลหนึ่งถูกจับตั้งผู้กระทำโดยมีเสียงร้องเอะอะ เช่นคน ร้ายลักทรัพย์และวิ่งหนีโดยมีเจ้าทรัพย์วิ่งไล่ตาม พร้อมทั้งตะโกนขอความช่วยเหลือ

ข. เมื่อพบบุคคลหนึ่งแทบจะทันทีทันใดหลังจากการกระทำความผิดใน ถิ่นแถวใกล้เคียงกับที่เกิดเหตุขึ้นและมีสิ่งของที่ได้อาจมาจากการกระทำหรือมีร่อง รอยพิรุณเห็นประจักษ์ที่เสื้อผ้าหรือเนื้อตัวของผู้นั้น

(ความผิดที่ระบุนไว้ในบัญชีท้าย ป.ว.อ. นั้น เป็นความผิดที่มีลักษณะร้าย แรงได้แก่ ความผิดฐานประทุษร้ายต่อพระมหากษัตริย์และต่อพระบรมราช ตระกูล กบฏ ความผิดต่อทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ ทำอันตรายแก่ ธงหรือเครื่องหมายของต่างประเทศ ความผิดต่อเจ้าพนักงาน หลบหนีจาก

ที่คุ้มขัง ความผิดต่อศาสนา ก่อการจราจล กระทำให้เกิดภัยอันตรายแก่
สาธารณชน ปลอมแปลงเงินตรา ช่มชืดนกระทำชั่วเรา ประทุษร้ายแก่ชีวิต
ประทุษร้ายแก่ร่างกาย ความผิดฐานทำให้เสื่อมเสียอิสราภาพ ลักทรัพย์วิ่งราว
ทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ และโจรสลัด กรรโชก)

หรือเมื่อพบบุคคลกำลังพยายามกระทำความผิด หรือพบโดยมีพฤติการณ์
อันควรสงสัยว่าผู้นั้นจะกระทำความผิดโดยมีเครื่องมือ อาวุธ หรือวัตถุอย่าง
อื่นอันสามารถอาจใช้ในการกระทำความผิด

หรือเมื่อมีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดมาแล้วและจะหลบ
หนีเหตุอันควรสงสัยนั้นจะต้องเป็นเหตุที่แทบจะเป็นการแน่ชัดว่าผู้นั้นกระทำ
ผิดมาแล้ว ซึ่งผู้ที่ทำการจับกุมจะต้องใช้วิจารณญาณอย่างถี่ถ้วนรอบคอบ
โดยอาศัยพฤติการณ์ เวลา สถานที่ ประกอบในการพิจารณา เช่น ตำรวจ
เดินตามซอยในเวลาากลางคืนพบคนเปิดประตูบ้านออกมา พร้อมกับถือกระ
เป๋าถ้วยและมีท่าทีพิรุณจึงเรียกให้หยุดเพื่อซักถามแต่ผู้นั้นกลับวิ่งหนี เป็นต้น

ในบรรดาความผิดซึ่งหน้าในกรณีต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ตำรวจต้องหา
คือตัวผู้ต้องสงสัยในกรณีต่าง ๆ นั้นเอง ซึ่งคล้ายกับว่าผู้บริสุทธิ์ตามกฎหมาย
ไทยแล้วอาจตกเป็นผู้ต้องหาได้โดยง่าย ทั้งนี้จะเป็นภัยเจตนากรรมของ
กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาคงไม่ถนัดนัก ด้วยเหตุว่าประมวลกฎหมาย
วิธีพิจารณาความอาญาหาได้ระบุไว้เช่นนั้นไม่

ผลของการกล่าวหา

การตกเป็นผู้ต้องหาโดยนิตินัยนั้นย่อมก่อให้เกิดสิทธิแก่รัฐหรือเจ้าพนักงาน
ของรัฐบาลเหนือบุคคลผู้ต้องหาอย่างมาก ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการริครอบเสรีภาพ

ของบุคคลผู้นั้นในประการต่าง ๆ เช่น เขาอาจถูกหมายเรียกเพราะเหตุที่เขา อยู่ในเขตอำนาจการสอบสวนของพนักงานสอบสวน เขาอาจถูกจับกุมควบคุมหรือคุมขังได้ จุดแบ่งของการเป็นบุคคลธรรมดา กับ เป็นผู้ต้องหาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งยวด

วิธีวิเคราะห์สิทธิตามความเป็นจริง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าในระบบกฎหมายของบางประเทศ การที่ผู้ต้องสงสัยจะตกเป็นผู้ต้องหาได้นั้น จำต้องผ่านกรรมวิธีที่จะพิสูจน์ได้ว่าหลักฐานเท่าที่มีอยู่นั้นสามารถปรักปรำผู้ที่จะต้องตกเป็นผู้ต้องหาได้เพียงพอแล้ว ดังนั้นสิทธิของบุคคลธรรมดาย่อมถูกริบถอนไปได้ แต่เมื่อเขาถูกริบถอนแล้ว สิทธิของผู้ต้องหาย่อมเกิดขึ้นมาแทนที่ ดังนั้นถ้าพิจารณาตามสมการที่ควรจะเป็นแล้ว มีดังนี้

$$+ = \text{สิทธิที่มีอยู่แล้วหรือสิทธิเพิ่มขึ้นมา}$$

$$- = \text{สิทธิที่ถูกริบถอนหรือทำให้หมดไป}$$

สมการที่ ๑	บุคคลทั่วไป	= มีสิทธิเต็มขั้น
	บุคคลทั่วไป + ข้อสงสัยอันควร	= มีสิทธิเต็มขั้น - อำนาจ
	ว่าได้กระทำผิดกฎหมาย	ของเจ้าพนักงานของรัฐ
		ในการหาพยานหลักฐานในการกระทำ
		ความผิด

สมการที่ ๒	บุคคลทั่วไป + ข้อสงสัยอันควร	= ผู้ต้องหา
------------	------------------------------	-------------

สมการที่ ๓	ผู้ต้องหา = สิทธิของบุคคลธรรมดา + สิทธิของผู้	
		ต้องหา

ดังนั้น ผู้ต้องหา (บุคคลทั่วไป + ข้อสงสัยอันควร) = สติธิบุคคลธรรมดา -
อำนาจของเจ้าพนักงาน
ของรัฐในการหาพยาน
หลักฐานในการกระทำ
ความผิด + สติธิของผู้
ต้องหา

การที่จะวินิจฉัยว่าระบบกฎหมายของประเทศใดให้สิทธิอันควรแก่ราษฎร
หรือไม่นั้นก็คงจะต้องพิจารณาสมการดังกล่าวนี้ ถ้าข้อสงสัยอันควรว่าบุคคล
ใดกระทำความผิดนั้นเกิดขึ้นได้ง่าย บุคคลก็ตกเป็นผู้ต้องหาได้โดยง่ายเช่น
กัน เช่นถ้าเพียงแต่การที่มีราษฎรมาร้องทุกข์ว่า นาย ก. กระทำความผิด
ต่อพนักงานของรัฐโดยชอบแล้วให้ถือว่า นาย ก. เป็นผู้ต้องหาแล้ว ย่อม
หมายความว่าบุคคลตกเป็นผู้ต้องหาได้ง่ายกว่าการที่จะต้องมี การนำพยานหลัก
ฐานมาเสนอต่อศาลเพื่อขอให้ออกหมายจับตัวผู้ต้องหา และสติธิของผู้ต้องหา
จะมีมากหรือน้อยย่อมขึ้นต่อ ตัวบุคคลผู้ต้องหาว่าทราบหรือไม่ว่าตนเป็นผู้
ต้องหาแล้วและจะก็นำเอาสติธิของความเป็นผู้ต้องหาของตนมาใช้ ได้เพื่อ
คุ้มครองตนเองอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

การที่ศาลฎีกาของไทยตีความหมายของคำว่าผู้ต้องหาเอาไว้ให้ครอบคลุม
ไปจนถึงขั้นเริ่มต้นของการร้องทุกข์ โดยผู้เสียหายนั้นก่อให้เกิดความลึกลับใน
การกำหนดสติธิของผู้ต้องหาไว้พอสมควร ทั้งนี้เพราะถ้าบุคคลกลายเป็นผู้
ต้องหาไปได้ตั้งแต่มีการร้องทุกข์กล่าวโทษสติธิของผู้ต้องหา ก็ควรจะ มีชั้นนับ
แต่บัดนั้น แต่ ในความเป็นจริงของกฎหมายไทยแล้วการร้องทุกข์กล่าว
โทษเป็นเพียงการทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเริ่ม เคลื่อนไหวตัว

เปรียบเสมือนเครื่องจักรกลจะไม่ทำงาน ถ้าไม่มีไครมาคบูมเปิดให้เดินเครื่อง การร้องทุกข์แจ้งความก็คือการคบูมเปิดให้กระบวนการเริ่มทำงานนั่นเอง แต่การที่กระบวนการเริ่มทำงานนั้นหาได้เกี่ยวข้องกับสิทธิหรือเสรีภาพของผู้ต้องหาไม่ เพราะการสืบสวนก็คือการสืบเสาะสังเกตุการณ์ก็ค้นหาได้เป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลผู้ต้องสงสัยแต่อย่างไร แต่ถ้ามองอีกแง่มุมหนึ่ง การที่ศาลฎีกายอมรับว่า บุคคลจะกลายเป็นผู้ต้องหาไปได้เมื่อบุคคลนั้นตกเป็นผู้ต้องสงสัยเนื่องจากการร้องทุกข์ตามกฎหมาย อาจหมายความว่านับแต่บัดนั้นเป็นต้นไปจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลผู้ต้องสงสัยเยี่ยงผู้ต้องหา นั่นคือสิทธิของผู้ต้องหาอย่างมั้งเกิดแก่เขาแล้ว ดังนั้นบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในส่วนที่ว่าด้วยสิทธิของผู้ต้องหา จำต้องแผ่ขยายออกมากรอบคลุมถึงตัวผู้ต้องหาที่ยังมิได้ถูกส่งตัวให้เข้ามาอยู่ในความควบคุมดูแลของเจ้าพนักงาน แต่การตีความขยายออกไปเช่นนี้หาได้มีประโยชน์ต่อผู้ต้องหาแต่ประการใดไม่ เพราะการเป็นผู้ต้องหานั้นยังผลให้บุคคลเสื่อมสิทธิมากกว่าที่จะเพิ่มสิทธิ เมื่อบุคคลกลายเป็นผู้ต้องหารัฐย่อมมีอำนาจที่จะเข้าใช้วิธีการต่าง ๆ อันจำเป็นตามกฎหมายเพื่อดำเนินการต่อไปจนถึงชั้นฟ้องร้องต่อศาลเพื่อให้ลงโทษแก่บุคคลนั้น แม้ว่าการจับกุมคุมขังหรือตรวจค้นตัวผู้ต้องหาจะทำได้ก็ต่อเมื่อได้ผ่านกฎเกณฑ์ของกฎหมายมาแล้วก็ตาม การที่บุคคลกลายเป็นผู้ต้องหาเสียแต่เนิ่นเช่นนี้ ย่อมทำให้การจับกุมคุมขังหรือตรวจค้นตัวทำได้ง่ายขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

มีผู้ไปร้องทุกข์ต่อเจ้าพนักงานว่า นาย ก. ทำร้ายร่างกาย นาย ข. บาดเจ็บ ขอให้นำตัวนาย ก. มาลงโทษตามกฎหมาย เพียงเช่นนั้น นาย ก. ตกเป็น

ผู้ต้องหาแล้วตามนัยแห่งคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๓๔๑/๒๕๐๙ ดังนั้นเจ้าพนักงานจะออกหมายจับหมายค้น หรือควบคุม นาย ก. โดยพลการก็ได้ตามมาตรา ๕๕ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพราะได้มีเหตุอันควรตามมาตรา ๖๖, ๖๗ และ ๘๗ แล้ว

อย่างไรก็ดีประโยชน์ของการกำหนดให้บุคคลมีสถานะเป็นผู้ต้องหาแต่เริ่มแรกเมื่อมีผู้ร้องทุกข์นั้นนับเป็นเรื่องที่มีประโยชน์อยู่บ้าง เพราะกฎหมายกำหนดไว้ชัดเจนว่าในบรรดาความผิดต่อส่วนตัวนั้นเจ้าพนักงานสอบสวนจะไม่ทำการสอบสวน นอกไปเสียจากว่าจะมีการร้องทุกข์โดยชอบด้วยกฎหมายแล้วเท่านั้น (มาตรา ๑๒๑ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา) ดังนั้นแม้จะมีการกระทำความผิดซึ่งหน้าเจ้าพนักงาน แต่ถ้าความผิดเป็นความผิดต่อส่วนตัว (หรือความผิดอันยอมความได้ตามประมวลกฎหมายอาญา) และถ้าผู้เสียหายไม่ยอมรับร้องทุกข์ เจ้าพนักงานก็ไม่มีอำนาจสอบสวนแต่ประการใด

เมื่อไม่มีอำนาจสอบสวนแล้วมีปัญหาว่าจะมีอำนาจจับกุม ตรวจค้นและควบคุมตัวผู้กระทำความผิดอันยอมความได้โดยไม่มีผู้ร้องทุกข์ได้หรือไม่ คำตอบคงมีว่าไม่น่าจะได้เช่นกันเพราะแม้ว่าเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจออกหมายอาญาได้จะออกหมายจับได้ แม้จะเข้ากรณียกเว้นเพราะมีเหตุอันควรก็ตาม เมื่อจับมาแล้วก็ไม่มีการสอบสวนเพราะทำไม่ได้ตามกฎหมาย ก็ไม่มีเหตุอันใดที่จะไปจับบุคคลนั้นมาได้

ส่วนในเรื่องความผิดต่อแผ่นดินนั้นยังมีปัญหาว่าบุคคลจะตกเป็นผู้ต้องหาเมื่อไร เพราะในกรณีความผิดต่อแผ่นดินไม่มีใครเป็นผู้เสียหาย มีแต่รัฐต่างหากที่เป็นผู้เสียหาย เช่นนี้จะว่ามีผู้ต้องหาเมื่อไรเพราะถ้าไม่มีใครร้อง

ทุกซ์ เช่นกรณีที่มีความผิดฐานให้สินบนเจ้าพนักงานเกิดขึ้น ตัวเจ้าพนักงานเองก็มีได้ร้องทุกซ์เพราะตนเองอาจมีผิดก้วย ตัวผู้กระทำความผิดให้สินบนจะตกเป็นผู้ต้องหาเมื่อใดก็คงเป็นปัญหาอยู่ ถ้ามองตามแนวคำพิพากษาฎีกาข้างต้นแล้ว เมื่อใดมีหมายเรียกบุคคลมาให้การต่อพนักงานสอบสวนในเรื่องความผิดที่เกิดขึ้นแล้ว บุคคลผู้นั้นก็กลายเป็นผู้ต้องหาทันที และจะจับโดยออกหมายจับได้เพราะเหตุอันควรว่าไม่มาตามหมายเรียกหรือตามนัดโดยไม่มีข้อแก้ตัวอันดี

แต่ถ้าตีความเช่นนั้นก็ต้องดูว่าในหมายเรียกนั้นระบุเอาไว้หรือไม่ว่าเรียกบุคคลนั้นมาในฐานะอะไร เป็นพยานหรือผู้ต้องหา ถ้าระบุไว้ว่าเป็นผู้ต้องหา ก็หมายความว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ต้องหาเมื่อมีหมายเรียกเกิดขึ้น หรือจะหมายความว่านับแต่บุคคลนั้นได้รับหมายเรียก สำหรับปัญหาจากการสำรวจตัวบทกฎหมายแล้วพอสรุปได้ว่า เมื่อกฎหมายได้ให้อำนาจเจ้าพนักงานสอบสวน พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่มีอำนาจเรียกผู้ต้องหาได้โดยไม่ต้องออกหมายเรียก ก็เท่ากับว่าเป็นการให้ดุลพินิจของผู้มีอำนาจเหล่านั้นที่จะบอกกล่าวให้กับตัวบุคคลนั้นเองว่าเขาเป็นผู้ต้องหาแล้ว ถ้าเป็นหมายเรียกก็ต้องระบุ “เหตุที่ฟ้องเรียกผู้นั้นมา” (มาตรา ๕๓ (๔) แต่ถ้าเป็นการเรียกโดยไม่มีหมายก็ต้องบอกบุคคลนั้นก้วยว่าเรียกมาทำไม แต่ปัญหายังไม่หมดไป เพราะถ้าครั้งแรกเจ้าพนักงานเรียกบุคคลมาเพื่อให้ปากคำเพื่อประโยชน์ของการสอบสวน ซึ่งเท่ากับการเรียกมาเป็นพยานนั่นเอง แต่หลังจากถามถ้อยคำไปสักพักหนึ่งได้ความเป็นที่น่าสงสัยว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้กระทำความผิดเสียเอง เช่นนี้เขาผู้นั้นจะกลายเป็นผู้ต้องหาได้อย่างไรหรือไม่ ? พนักงานสอบสวนจะต้องแจ้งให้เขาทราบทันทีหรือไม่ว่าเขาตกเป็นผู้ต้องหา

แล้ว และจะต้องเริ่มดำเนินการสอบสวนโดยให้สิทธิของผู้ต้องหาแก่บุคคลนั้นโดยทันที ?

ปัญหาเดียวกันนี้เกิดขึ้นกับการจับกุม ในการจับกุมนั้นทำได้โดยมีหมายจับและไม่มีหมายจับ ถ้ามีหมายจับก็หมดปัญหาไปได้ว่าบุคคลเป็นผู้ต้องหาเมื่อใด เพราะถ้าเพียงมีการแจ้งความร้องทุกข์บุคคลยังคงกลายเป็นผู้ต้องหาไปได้แล้ว เมื่อได้ระบุในหมายจับว่าบุคคลผู้ใดต้องถูกจับ บุคคลผู้นั้นก็ต้องตกเป็นผู้ต้องหาเมื่อมีการออกหมายนั้น ดังนั้นถ้าบุคคลผู้ใดถูกออกหมายจับถูกเรียกมาเป็นพยานโดยเจ้าพนักงานผู้ไม่ทราบว่ามีหมายจับผู้นั้น และผู้นั้นไม่ยอมมาตามหมายเรียกของเจ้าพนักงานก็ยังไม่ถือว่าเป็นการขัดหมายเรียกอันเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๖๘ เพราะได้มีคำพิพากษาฎีกาอ้างไว้ชัดเจนว่า “หมายเรียกของพนักงานสอบสวนที่ให้ผู้ต้องหามาเพื่อให้การไม่เข้าลักษณะเป็นค้ำบังค้ำตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๖๘”^๑

อย่างไรก็ดีอาจมีข้อโต้แย้งขึ้นมาได้ว่า คำพิพากษาศาฎีกาดังกล่าวนั้นใช้ปรับได้เฉพาะกรณีที่บุคคลนั้นทราบว่าตนเองกลายเป็นผู้ต้องหาแล้ว เพราะได้ระบุเอาไว้ในหมายเรียกอย่างชัดเจน แต่ถ้าไม่มีการระบุไว้ดังนั้นก็ยังไม่ควรถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ต้องหา ข้อโต้แย้งประการนี้จะถูกหลักการ แต่คงจะปรับเข้ากับกฎหมายไทยไม่ได้ เพราะระบบวิธีพิจารณาของไทยในชั้นสืบสวนสอบสวนนั้นเป็นการนำเอาระบบไต่สวนมาใช้ ซึ่งระบบดังกล่าวนี้เป็นระบบที่เจ้าพนักงานสามารถดำเนินการทุกอย่าง โดยไม่ต้องเปิดเผยว่าใครคือผู้ต้องหา และผู้ต้องหาก็กไม่จำเป็นต้องมีโอกาสที่จะต่อสู้ข้อกล่าวหาในชั้นนี้ คงรอตไปชั้นพิจารณาของศาลเพื่อที่จะพิสูจน์คดีของตน

๑. คำพิพากษาศาฎีกาที่ ๑๓๔๑/๒๕๐๕ อ้างแล้ว หน้า ๒๕๒๓

ซึ่งสรุปได้ในขั้นนี้ว่าตามหลักกฎหมายไทยนั้นได้ยอมรับแนวความคิดว่าการเป็นผู้ต้องหา^๕ เป็นสถานะที่เกิดขึ้นได้โดยคำแจ้งความร้องทุกข์ของผู้เสียหาย และโดยดุลพินิจของเจ้าพนักงานของรัฐ ผู้ต้องหานั้นไม่จำเป็นต้องทราบว่าเขาเองตกเป็นผู้ต้องหาแล้วเสมอไป แต่การที่บุคคลตกเป็นผู้ต้องหาแล้วนั้น เจ้าพนักงานจะต้องเคารพสิทธิของเขาในฐานะผู้ต้องหาด้วย สิทธิของผู้ต้องหาที่ยอมรับกันอย่างเข้มงวดตามกฎหมายและแนวคำพิพากษาฎีกาของไทยนั้น คือสิทธิที่จะไม่ต้องให้ความร่วมมือกับเจ้าพนักงานโดยไม่สมัครใจ และเจ้าพนักงานไม่สามารถจะเอาผิดกับผู้ต้องหาได้ถ้าเขาไม่ให้ความร่วมมือในการสอบสวน ตัวอย่างเช่นกรณีที่ผู้ต้องหาไม่ยอมมาตามหมายเรียกจะเอาโทษเขาเหมือนบุคคลธรรมดาผู้ชักหมายเรียกไม่ได้ (ฎ. ๑๓๔๑/๒๕๐๙) ผู้ต้องหาให้การแก่เจ้าพนักงานผิดไปจากความเป็นจริงก็ไม่ทำให้ผู้ต้องหา มีความผิดฐานแจ้งความเท็จ (ฎ. ๒๒๕/๒๕๐๘) ผู้ต้องหาไม่ยอมตอบคำถามเจ้าพนักงานไม่มีอำนาจบังคับให้ตอบ และผู้ต้องหาที่ไม่ต้องรับผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน (ฎ. ๑๐๙/๒๔๘๐) เป็นต้น

การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทยนั้นใช้หลัก ป้องกันตนเองของผู้ต้องหา นั่นคือผู้ต้องหาจำต้องรักษามลประโยชน์ของตนเองโดยไม่ยอมให้ความร่วมมือกับเจ้าพนักงานในการที่จะค้นหาพยานหลักฐานที่จะมาผูกมัดตนเองไว้ในเวลาพิเคราะห์คดี แต่ถ้าผู้ต้องหาให้ความร่วมมือไปแล้ว โดยพลาดพลั้ง หรือโดยไม่ทราบว่าตนมีสิทธิที่จะไม่ให้ความร่วมมือก็ได้แล้ว สิ่งที่ผ่านมาพ้นไปแล้วก็จะต้องให้ผ่านพ้นไป จะถือว่าที่ไปให้ความร่วมมือไปแล้วนั้นเสียไปคงไม่ได้ เพราะระบบการพิจารณาแบบไต่สวนนั้น เป็นการหาความจริงโดยเจ้าพนักงาน ความจริงนี้จะเป็ประโยชน์หรือเป็นโทษ

แก่ตัวผู้ต้องหาที่ไม่มีข้อจำกัดไว้แต่อย่างไร ผู้ต้องหาต่างหากที่จะต้องรักษาผลประโยชน์ของตัวเองเสียก่อนและกฎหมายไทยก็ถือหลักเช่นนี้เสมอมา ส่วนการคุ้มครองสิทธิในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติผิดวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎหมายนี้ก็โดยการที่ถือว่าหาได้มีการสอบสวนตามกฎหมายไม่ ซึ่งมีผลเพียงว่าจะนำคดีมาฟ้องมิได้ถ้ายังมีไม่มีการสอบสวนที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่การที่จะวินิจฉัยว่าได้มีการสอบสวนถูกต้องตามกฎหมายแล้วหรือไม่นั้นก็ยังเป็นปัญหาทางกฎหมายอยู่ในปัจจุบัน

โดยหลักการแล้วจะถือว่ามี การสอบสวนแล้วหรือไม่ต้องดูว่า ได้มีการปฏิบัติตามขั้นตอนของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่องสอบสวน อย่างครบถ้วนหรือไม่ เมื่อกฎหมายบัญญัติไว้ว่าการสอบสวนผู้ต้องหา^๕นั้นให้ถามชื่อตัว นามสกุล ชาติบังคับ บิดา มารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิดและแจ้งข้อหาให้ทราบ และต้องบอกให้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้ (ม. ๑๓๔) ถ้าไม่มีการปฏิบัติดังกล่าวแล้วก็ไม่น่าจะถือว่ามี การสอบสวนแล้ว

การถามชื่อตัว นามสกุล ชาติบังคับ บิดา มารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิดนั้นคงจะเป็นแบบพิธีการเพื่อให้ทราบแน่ชัดว่าผู้ที่มาปรากฏตัวต่อหน้าพนักงานสอบสวนคือผู้ต้องหา^๖นั้นๆ เท่านั้น เพราะการสอบสวนบุคคลผู้ที่มีใช้ผู้ต้องหา^๗ก็คงยังไม่ถือว่าเป็นการสอบสวนขึ้น ข้อบังคับตามกฎหมายวิธีพิจารณาความในเรื่องนี้จึงไม่เกิดปัญหาข้อกฎหมายขึ้น

สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหา

การแจ้งข้อหาให้ทราบนั้นเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง และเป็นเรื่องที่มี

ปัญหากฎหมายมากสมควร เพราะแม้ว่ากฎหมายจะบังคับให้มีการแจ้งข้อหาให้ทราบ การแจ้งข้อหานี้หมายถึงการแจ้งฐานความผิดตามกฎหมายที่มีโทษทางอาญา แต่จะต้องแจ้งโดยละเอียดว่าเป็นมาตราใดของกฎหมายใด หรือเพียงแจ้งความผิดเช่น ลักทรัพย์ ฉ้อโกง แจ้งความเท็จ หรือจะทิ้งบรรยายถึงองค์ประกอบความผิดด้วย และต้องแจ้งข้อหาให้ทราบทุกข้อหาทั้งที่จะได้บรรยายในคำฟ้องในเวลาต่อไปหรือไม่

ถ้าประณัติสิทธิของผู้ต้องหาอย่างเต็มที่แล้ว การตีความมาตรา ๑๓๔ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาควรทำโดยเคร่งครัด นั่นคือต้องแจ้งข้อหาโดยละเอียดให้ผู้ต้องหาเข้าใจได้ว่าตนเองถูกหาว่ากระทำความผิดกฎหมายใด เช่นเดียวกับการบรรยายฟ้องของพนักงานอัยการต่อศาล เพราะมีเช่นนั้นแล้วผู้ต้องหาก็ไม่ทราบที่กำลังสอบสวนอยู่นั้นเป็นเรื่องอะไรกันแน่ และจะให้การอย่างไรจึงจะสมควรแก่กรณี แต่การแจ้งข้อหาโดยละเอียดเช่นนี้ก็คงเกินควรแก่กรณีเพราะพนักงานสอบสวนนั้นก็ยังไม่ทราบว่าผู้ต้องหาจะถูกฟ้องในรายละเอียดอย่างไร ถ้าแจ้งข้อหาโดยละเอียดผูกมัดเอาไว้เมื่อมาถึงชั้นฟ้องจริง ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายแตกต่างกันออกไปจะถือว่าไม่มีการสอบสวนในเรื่องดังกล่าวก็จะเป็นการก่อภาระอันเกินควรแก่พนักงานสอบสวน^๑

๑. ในเรื่องการแจ้งข้อหาในคำสั่งของกองคดีกรมตำรวจที่ ๐๕๐๓/๖๕๖๘ ลงวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๑๑ เรื่องการแจ้งข้อหาคดีอาญาให้ผู้ต้องหาทราบดังนี้ “ตามที่กรมตำรวจได้ส่งความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา ในปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการแจ้งข้อหาในคดีอาญาให้ผู้ต้องหาทราบมาให้ท่านส่งพนักงานสอบสวนในสังกัดถือปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมาย ดังความแจ้งอยู่ในบันทึกสงของ ตร. ที่ ๐๕๐๓/๕๕๑๖ ลว. ๑ เมษายน ๒๕๑๔ นั้น แต่ที่ปรากฏอยู่เสมอๆ ว่าพนักงานสอบสวนยังมิได้ปฏิบัติตามความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา เกี่ยวกับกรแจ้งข้อหาในคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาซึ่งการกระทำดังกล่าวพนักงานสอบสวนอาจถูกฟ้องร้องในภายหลัง

และตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาของไทยนั้นก็มีแนวโน้มชัดเจนว่าการแจ้ง
 ข้อหานั้น หากต้องทำโดยละเอียดทุกขั้นตอนเช่นทั้งการบรรยายฟ้องของอัยการ
 ไม่ ถ้าผู้ต้องหาพอทราบได้ว่าที่ตนถูกกล่าวหาอันเกี่ยวโยงไปถึงความผิดฐาน
 อื่นอีกด้วย และถ้าได้มีการแจ้งข้อหาไว้แล้วแต่แรก ต่อมาปรากฏว่าความผิด
 ฐานแรกนั้นทำให้ผู้ต้องหาถูกฟ้องได้อีกในความผิดอื่นที่เกี่ยวข้องกันไว้อีก
 แต่ปัญหาที่ศาลฎีกาสั่งสร้างความหนักใจไว้กับทั้งพนักงานสอบสวนและผู้ต้องหา
 ไว้ก็คือปัญหาที่ว่าอย่างไรก็ดีถือเป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกันและไม่ต้องแจ้ง
 ข้อหาทุกข้อหา กับอย่างใ้จริงถือว่าความผิดเป็นความผิดต่างหากที่ต้องมีการ
 แจ้งข้อหาอีก เพราะแม้แต่คำพิพากษาศาลฎีกาที่วินิจฉัยในนี้เกี่ยวกันก็ทำได้กำ
 หนดหลักเกณฑ์ไว้ให้ชัดเจนแน่นอนแต่ประการใดไม่ เช่นคำพิพากษาศาลฎีกาที่
 ๙๙๐/๒๔๙๔ และ ๑๑๒๔/๒๔๙๔ คำพิพากษาศาลฎีกาแรกวินิจฉัยว่าพนักงาน

อันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนโดยใช้เหตุ และนำความเสื่อมเสียมาสู่ราชการของกรม
 ดำรวจอันเป็นส่วนรวมอยู่ด้วย ด้วยเหตุดังกล่าว ตร. จึงใคร่ชักชวนความเข้าใจเกี่ยวกับการ
 แจ้งข้อหาคืออาญาให้ผู้ต้องหาทราบโดยให้ท่านส่งพนักงานสอบสวนในสังกัดต่อไป
 ต้องในโอกาสต่อไปอีกครั้งหนึ่งต่อไป

เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียกหรือส่งตัวมาหรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเอง หรือผู้ต้องหาได้มา
 ปรากฏตัวต่อหน้าพนักงานสอบสวน ให้พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบแล้ว
 ดำเนินการสอบสวนไว้เป็นผู้ต้องหาตามนัย ว.ป.อ. มาตรา ๑๓๔ (คำสั่งกองคดี กรมตำรวจ ที่
 ๐๕๐๓/๖๕๖๕ ลงวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๑๑ เรื่องการแจ้งข้อหาคืออาญาให้ผู้ต้องหาทราบ)

๑. ดังเช่นคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๖๕/๒๔๙๕ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า “ทั้งจำเลยค่านว่าคำรับชั้น
 สอบสวนเพิ่มเติมไม่ได้แจ้งข้อหาให้จำเลยทราบตาม ว. อาญา มาตรา ๑๓๔ จะฟังคำรับมายัน
 จำเลยไม่ได้เห็น ขอนปรากฏว่าเมื่อสอบสวนครั้งแรก พนักงานสอบสวนได้ปฏิบัติกรณต้อง
 ชอบด้วยวิธีพิจารณาจำเลยยกขนกกล่าวแล้วไม่จำต้องปฏิบัติซ้ำอีก เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่อง
 กันมาผู้ถูกสอบสวนเป็นคนเดียวกันได้ทราบเรื่องแต่แรก วิธีพิจารณาไม่ได้บังคับให้ปฏิบัติทุก
 ครั้ง .... ขอคานของจำเลยจึงฟังไม่ขึ้น”

สืบสวนสอบสวนผู้ต้องหาเฉพาะในความผิดฐานลักทรัพย์ และพนักงาน
อัยการก็ฟ้องจำเลยฐานลักทรัพย์ แต่ครั้นเมื่อสืบพยานโจทก์ได้ ๒ ปาก โจทก์
ขอแก้ไขฟ้องเป็นปล้นทรัพย์ วินิจฉัยว่าเมื่อไม่ปรากฏว่าผู้สอบสวนได้แจ้ง
ข้อหาบรรยายข้อเท็จจริงแห่งความผิดแก่ผู้ต้องหาเข้าลักษณะปล้นทรัพย์แต่
ประการใดย่อมถือว่าไม่มีการสอบสวนความผิดฐานปล้นทรัพย์

ส่วนคำพิพากษาฎีกาฉบับหลังวินิจฉัยว่า เกมพนักงานสอบสวนแจ้งข้อ
หาแก่ผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดฐานลักทรัพย์ แต่เมื่อสอบสวนไปแล้วปรากฏว่า
ผู้ต้องหากระทำความผิดตามข้อบังคับทหารและฐานทำลายดวงตราอันเป็นการกระ
ทำที่นำไปสู่ความผิดฐานลักทรัพย์ แม้จะไม่มี การแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบ
อีกว่าผู้ต้องหากระทำความผิดในข้อหาหลังนี้ ถือว่าได้มีการสอบสวนความผิดฐาน
หลังนี้แล้ว โจทก์จึงฟ้องจำเลยฐานไม่กระทำตามข้อบังคับทหารและฐาน
ทำลายดวงตราได้

คำพิพากษาฎีกาทั้งนี้มีข้อแตกต่างกันอยู่ที่การขอแก้ฟ้องโดยพนักงาน
อัยการประการหนึ่ง และวิธีการสอบสวนอีกประการหนึ่ง การขอแก้ฟ้องโดย
พนักงานอัยการนั้นทำให้เห็นได้ชัดว่าคงไม่มีการสอบสวนเรื่องที่ขอแก้ฟ้อง
เข้ามาใหม่ แต่วิธีการสอบสวนของทั้งสองคดีจะแตกต่างกันมากน้อยสักเท่าใด
ในคดีหลังนี้ความผิดหลักคือการลักทรัพย์ส่วนความผิดอื่น ๆ เป็นเรื่องที่
ประกอบการลักทรัพย์ก็คงไม่ใช่ เพราะการทำลายดวงตราก็เป็นความผิดต่าง
หาก จำเลยไม่ต้องทำลายดวงตราก็คงลักทรัพย์ได้เช่นกัน ส่วนคดีแรกนั้น
มีการสอบสวนเรื่องลักทรัพย์แล้ว และมีการฟ้องต่อศาล แต่มาแก้ฟ้องที่หลัง
เป็นความผิดฐานอื่นโดยไม่ยึดถือของเดิมอีกต่อไป แต่ถ้าแจ้งข้อหาฐานลัก
ทรัพย์ แต่พอฟ้องกลายเป็นเรื่องปล้นทรัพย์ จะถือว่ามี การสอบสวนเรื่อง
ปล้นทรัพย์แล้วหรือไม่

ความไม่แน่นอนเช่นนี้เป็นผลเสียแก่ทั้งผู้ต้องหาและเจ้าพนักงานสอบสวน เพราะพนักงานสอบสวนเองเมื่อได้แจ้งข้อหาไปครั้งหนึ่งแล้ว ก็ไม่แน่ใจว่าจะต้องแจ้งข้อหาอื่น ๆ ในเวลาต่อไปอีกหรือไม่ และผู้ต้องหาเองก็ยังไม่ทราบว่าถ้าได้รับการแจ้งข้อหาเสียครั้งหนึ่งแล้ว ตนเองจะถูกสอบสวนในข้อหาอื่น ๆ อีกหรือไม่ เพราะถ้าให้การไปอย่างหนึ่งเมื่อพ้นข้อหาอาจกลายเป็นความผิดในข้อหาอื่นอีกก็ได้

ส่วนเรื่องการเตือนผู้ต้องหา^๕ ก็ต้องเป็นการเตือนตามคำที่กฎหมายบัญญัติไว้ถ้อยคำของผู้ต้องหาอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันตัวเขาเองได้ ซึ่งตามปกติแล้วบุคคลย่อมทราบว่าถ้าตนเป็นผู้ต้องหาและถูกสอบสวน คำพูดของตนจะต้องถูกนำมาใช้ยืนยันตนอย่างแน่นอน แต่ที่เขาจะตอบหรือไม่ต่างหากที่เป็นเรื่องสำคัญ เพราะถ้าผู้ต้องหาไม่รู้ว่าตนมีสิทธิที่จะไม่ตอบ การที่จะกล่าวถ้อยคำผูกมัดตนเองก็คงไม่เกิดขึ้น แต่กฎหมายไทยหาได้เน้นเรื่องการเตือนว่าผู้ต้องหา^๖มีสิทธิที่จะไม่ตอบ กลับไปเป็นในเรื่องที่ว่าต้องเตือนให้รู้ว่าที่จะขอรับเอามาใช้เป็นพยานหลักฐานปรับปรำตนได้ และตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาก็ถือว่าการเตือนนี้เป็นสิ่งที่ถือเป็นเครื่องคร่ำว่าต้องกระทำเช่นโจทก์ฟ้องจำเลยกับพวกว่าสมคบกันปล้นทรัพย์ จำเลยให้การปฏิเสธ โจทก์มีพยานบุคคลสามปากแต่เบิกความไม่น่าเชื่อ อย่างไรก็ตามโจทก์มีพยานอีกข้อหนึ่งคือ เมื่อจับจำเลยได้ จำเลยให้การรับสารภาพว่าไปทำการปล้นทรัพย์จริง เพราะโกรธเคืองเจ้าทรัพย์ แต่เจ้าพนักงานมิได้แจ้งคำรับสารภาพของจำเลยไว้ และคำรับนี้ก็เกิดขึ้นโดยเจ้าพนักงานมิได้เตือนจำเลยเสียก่อนจึงจะฟังคำรับนั้นมาลงโทษจำเลยไม่ได้^๗ หรือ โจทก์ฟ้องจำเลยว่ารับของโจร

๑. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๖๕/๒๔๘๒

(กระป๋อง) ไว้โดยรู้ว่าเป็นของร้าย ได้มาโดยกระทำผิดกฎหมาย จำเลยให้การว่าตนเข้ากระป๋องของกลางมาจากบุคคลหนึ่งโดยไม่รู้ว่าเป็นของร้าย ศาลชั้นต้นยกฟ้องเพราะไม่เชื่อคำพยาน ศาลอุทธรณ์เห็นว่าพยานจำเลยเบิกความแตกต่างกันและในชั้นสอบสวนจำเลยก็ให้การไม่อยู่แก่ร่องรอยกลับไปกลับมาว่าซื้อแล้วกลับว่าเช่า จึงเชื่อว่าจำเลยกระทำผิดพิพากษาลงโทษ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า คำให้การชั้นสอบสวนของจำเลยที่ให้การสองครั้งที่ศาลอุทธรณ์ว่ากลับไปกลับมาในพนักงานสอบสวนมิได้เตือนจำเลยก่อน คำให้การเพิ่มเติมจึงฟังเป็นหลักฐานยืนยันจำเลยไม่ได้^๑ หรือ เติมผู้ต้องหาให้ด้วยคำซึ่งปฏิเสธความผิดแก่พลตำรวจซึ่งมิใช่พนักงานสอบสวน ต่อมาพนักงานสอบสวนไปสอบปากคำผู้ต้องหาเอง ผู้ต้องหารับสารภาพแต่พนักงานมิได้กล่าวเตือนผู้ต้องหาเสียก่อน ดังนั้นการของผู้ต้องหารับฟังไม่ได้ขัดกับ มาตรา ๑๓๔^๒

อย่างไรก็ตาม การเตือนผู้ต้องหาตามมาตรา ๑๓๔ นี้ก็ยังมีประโยชน์บ้างไม่มากนักน้อย แต่จะถือว่าเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาเสียที่เกี่ยวข้องไม่ถนัดนัก เพราะสิทธิของผู้ต้องหาจริง ๆ น่าจะเป็นการนิ่งเฉยไม่ต้องกระทำการใด ๆ ที่จะเป็นปฏิบัติกับตัวเองมากกว่า และถ้าผู้ต้องหาไม่รู้สิทธิอันนี้และไม่ใช้สิทธิที่จะนิ่งเฉย กลับตอบคำถามพนักงานสอบสวน โอกาสที่ตนเองจะให้การเป็นปฏิบัติกับตัวเองนั้นมีมากตามกฎหมายไทย เพราะแม้จะให้การเป็นประโยชน์ต่อความผิดหนึ่ง ก็ไม่แน่เสมอไปว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติต่อตนในความผิดฐานอื่น จึงสรุปได้ว่าการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาของไทยยังไม่สมบูรณ์แบบเพียงพอในเรื่องนี้ การคุ้มครองพอมมีบ้าง แต่เป็นการคุ้มครองทางอ้อมมากกว่าการคุ้มครองโดยตรงและเด็ดขาด

๑. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๓๐๔/๒๔๘๒

๒. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๗/๒๔๘๘

สิทธิที่จะไม่ถูกล่อลวงขู่เข็ญหรือให้สัญญา

การคุ้มครองสิทธิอีกประการหนึ่งตามกฎหมายไทยก็คือ ผู้ต้องหาต้องไม่ถูกล่อลวงให้ตอบคำถามที่มีคำตอบเป็นปฏิบัติกับตนเอง ด้วยทบบัญญัติมาตรา ๑๓๕ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ให้นับบัญญัติไว้ว่า “ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนทำ หรือจัดให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นการล่อลวงหรือขู่เข็ญ หรือให้สัญญากับผู้ต้องหาเพื่อจูงใจให้เขาให้การอย่างใด ๆ ในเรื่องที่ต้องหานั้น”

คำให้การของผู้ต้องหาอันเกิดจากการล่อลวง ขู่เข็ญ หรือการให้สัญญาถึงกล่าวแล้วจากพนักงานสอบสวนหรือบุคคลอื่นที่มีใช้พนักงานสอบสวนมีผลทำให้คำให้การนั้นใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันผู้ต้องหาไม่ได้ เพราะกฎหมายมีเจตนาที่จะให้ผู้ต้องหาให้การด้วยความสมัครใจและบริสุทธิ์ ยิ่งไปกว่านั้น การถือเช่นนี้ย่อมเป็นการปรามเจ้าพนักงานมิให้ใช้วิธีการที่ทำให้ผู้ต้องหาเสียเปรียบในชั้นสอบสวน และตามความเป็นจริง ศาลฎีกาก็ไม่ยอมรับฟังคำพยานที่เกิดขึ้นเพราะวิธีการที่เอาเปรียบของพนักงานสอบสวน เช่น ศาลฎีกาเคยวินิจฉัยไว้ว่า สามีภริยาต้องหาว่ามีธนบัตรปลอม ภริยาให้การรับสารภาพในชั้นสอบสวน เหตุที่รับเพราะนายประกันผู้ซึ่งจะขอประกันสามีได้แนะนำให้ภริยารับโดยกล่าวว่าถ้ารับเสียเขาจะได้ปล่อยตัวกลับบ้าน ส่วนเมียเมื่อไปไปถึงศาล ศาลคงจะภาคทัณฑ์และปล่อยตัวไป เพราะเป็นหญิง ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าเหตุที่ภริยารับก็เพราะมีการหนุนให้รับ หากได้รับด้วยน้ำใสใจจริงไม่ คำรับของภริยาจึงรับฟังไม่ได้ หรือผู้ใหญ่บ้านผู้จับกุมผู้ต้องหาบอกแก่ผู้ต้องหาว่าให้รับเสียโดยที่เขาจะได้กันเอาไว้เป็นพยาน ผู้ต้องหาจึงรับ

๑. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๐๗/๒๔๗๔

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าคำรับของผู้ต้องหาว่า 'รับไม่ได้' แม้แต่การที่พนักงานสอบสวนแนะนำผู้ต้องหาว่า ถ้ารับเสียคงได้รับความกรุณาจากศาลเพราะคดีนี้มีหลักฐาน ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าคำรับของผู้ต้องหาว่า 'รับไม่ได้' หรือการที่เจ้าพนักงานจับเชื้อสุราเดือนหนึ่งจากโรงที่จำเลยอยู่ ๑๕-๑๖ บา แล้วค้นได้ขวดเปล่าในที่ ๆ จำเลยอยู่ได้ ๗๐-๘๐ ใบ เจ้าพนักงานจะจับตัวภริยาของผู้ที่อาศัยอยู่กับจำเลยไปด้วย แต่จำเลยว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีลูกยังเล็ก ๆ อยู่ และเลี้ยงสุกรไว้มากต้องดูแล กำหนดจึงถามจำเลยว่าจะรับหรือไม่ ถ้าไม่รับจะเอาหญิงนี้ไป จำเลยคิดอยู่ครู่หนึ่งจึงพูดว่าถ้าไม่เอาตัวหญิงไปก็จะยอมรับ แล้วจำเลยก็ให้การรับสารภาพต่อพนักงานสอบสวน ต่อมาโจทก์ฟ้องจำเลยฐานมีแป้งเชื้อสุราเดือนไว้ในครอบครองโดยอาศัยคำรับของจำเลย ศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า กำหนดเป็นฝ่ายเจ้าพนักงานพูดจูงใจให้จำเลยรับเป็นการไม่ชอบด้วย ป.วิ. อาญา มาตรา ๑๓๕ คำรับของจำเลยจึงรับฟังไม่ได้ และเมื่อ

---

๑. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๐๐/๒๔๗๔
 ๒. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๑๘/๒๔๗๕ แต่ตามมีหลักฐานจริงก็ไม่ถือว่าเป็นการหลอกลวงให้รับ เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๗๖/๒๔๗๖ โจทก์ฟ้องว่าจำเลยรับของโจรกระบือ ๓ ตัว ในวันสอบสวนจำเลยรับสารภาพแต่ปฏิเสธในชั้นศาล ศาลชั้นต้นพิพากษาลงโทษจำเลยตามฟ้อง แต่ศาลอุทธรณ์ไม่เชื่อคำพยานโจทก์และไม่รับฟังคำรับในชั้นสอบสวน โดยถือว่าจำเลยรับก็เพราะผู้สอบสวนอันเอาจับจำเลยว่ามีผู้เห็น ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ที่ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยว่าจำเลยรับเพราะเจ้าพนักงานเช่นเอาว่ามีผู้เห็นจริง ๆ เจ้าพนักงานมิได้หลอกลวงให้จำเลยรับ คำรับของจำเลยจึงรับฟังได้ เปรียบเทียบกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๘๘/๒๔๘๕ ซึ่งวินิจฉัยว่าปรากฏข้อความในคำให้การชั้นสอบสวนของจำเลยดังนี้ "ข้าฯ ได้ตรวจแล้วเห็นว่าผู้เห็นขณะเกิดเหตุ และมีพยานสวนทากับข้าฯ ในวันเกิดเหตุ" ดังนี้แสดงว่าผู้ต้องหาให้การรับก็เพราะเข้าใจว่าโจทก์พยานเช่นนั้นเอาความผิดแก่จำเลย เมื่อความจริงโจทก์ไม่มีพยานดังกล่าวจึงต้องถือว่าผู้ต้องหาได้รับความช่วยเหลือ

‘ไม่มีหลักฐานอื่นเกี่วโทษจำเลยไม่ได้’ ยิ่งไปกว่านั้นการที่พนักงานสอบสวนบอกแก่ผู้ต้องหาว่าให้รับเสียจะไม่ฟ้องจำเลยและจำเลยให้การรับต่อพนักงานสอบสวนเพื่อหวังประโยชน์ในการเป็นพยานโจทก์ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า คำรับรับฟังไม่ได้^๑

การที่กฎหมายไทยคุ้มครองผู้ต้องหาให้ถูกล่วงละเมิด ชูเชิญ จากเจ้าพนักงานของรัฐนั้นนับได้ว่าเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาอย่างจริงจัง โดยมีมาตรการที่สมบูรณ์แบบ คือการไม่ยอมรับฟังคำพยานที่เกิดจากการล่วงละเมิด ชูเชิญนั้นมาปรับปรับจำเลยอย่างเด็ดขาด แม้กระนั้นการที่เจ้าพนักงานจะล่วงละเมิดให้ผู้ต้องหาเบิกพยานหลักฐานที่มีใช้คำพูด แต่เป็นวัตถุพยาน และวัตถุพยานนั้นเองมาใช้ปรับปรับผู้ต้องหาได้ ก็มีไว้มีบทบัญญัติห้ามไว้แต่อย่างใด เช่นเจ้าพนักงานข่มขู่ให้ผู้ต้องหอบอกที่ซ่อนของกลาง แม้การรับว่าของกลางอยู่ที่ไหนจะนำมาใช้เป็นพยานในศาลไม่ได้ แต่ของกลางที่ได้มาก็คงเป็นประโยชน์ต่อรูปคดีเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามก็ถือว่าพยานหลักฐานที่ได้มาใหม่เสียไปเพราะการข่มขู่ ศาลไทยคงจะยังไม่ยอมรับบังคับให้ถึงเพียงนั้น เพราะหลักฐาน เช่น อาวุธหรือของโจรอย่างไรเสียก็เป็นหลักฐานอยู่ตลอดไป ไม่เหมือนกับคำพูดซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ทุกขณะการคุ้มครองในเรื่องคำพยานน่าจะเพียงพอแล้วในส่วนนี้

สิทธิที่จะไม่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุผล และโดยไม่จำเป็นตามกรณี

ที่กล่าวมาแล้วเป็นเพียงสิทธิของผู้ต้องหา ในการที่จะไม่ปรับปรับตัวเอง

๑. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๒๕/๒๔๖๑

๒. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๐๑๔/๒๔๘๒

และไม่ต้องตอบคำถามใด ๆ ถ้าไม่สมัครใจ กรณีนี้กล่าวเป็นเรื่องของความ เป็นสิทธิของบุคคลที่จะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ และเมื่อมี ข้อสันนิษฐานตามหลักกฎหมาย บุคคลย่อมคงไว้ซึ่งสิทธิที่จะไม่หักล้างข้อ สันนิษฐานนั้นด้วยตนเอง รัฐมีหน้าที่ที่จะนำพยานหลักฐานทั้งหลายมาพิสูจน์ ต่อศาลและการนำพยานหลักฐานมาสู่ศาล ต้องเป็นหลักฐานที่รัฐค้นคว้าหา มาเอง เมื่อรัฐมีเครื่องอำนวยความสะดวกให้แก่กันอย่างพร้อมมูล รัฐจะใช้ วิธีการเอาเปรียบ โดยบังคับหลอกลวงผู้ต้องหาเองให้ช่วยรัฐหาพยานหลัก ฐานมาปรักปรำตัวผู้ต้องหาเอง ย่อมเป็นการมิชอบ สิทธิที่จะกล่าวต่อไปเป็น สิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยในการที่จะไม่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุ ผลและโดยไม่จำเป็นตามกรณี สิทธิดังกล่าวคือสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครอง จากศาลสถิตย์ยุติธรรม เมื่อการจำกัดเสรีภาพของตนนั้นปราศจากเหตุอันควร สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาความผิดโดยศาลสถิตย์ยุติธรรมโดยไม่ชักช้า และ สิทธิที่จะได้รับเสรีภาพเยี่ยงบุคคลธรรมดา เมื่อตนได้ให้ประกันโดยพอเพียง แล้วว่าจะเข้ารับการพิจารณาคดีเมื่อถึงเวลา

สิทธิประการแรกคือสิทธิตามมาตรา ๙๐ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา ดังได้กล่าวมาแล้ว สิทธิตามมาตรา ๙๑ คือสิทธิของผู้ต้องหาหรือ สามีภรรยา หรือญาติหรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง หรือพนักงานอัยการและผู้ บัญชาการเรือนจำหรือพัศดี ที่จะยื่นคำร้องขอต่อศาลขอให้ปล่อยตัวผู้ที่ถูก ควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมาย หรือถูกจำคุกผิดจากคำพิพากษา ดังที่ได้ กล่าวมาแล้วสิทธิในการขอให้ปล่อยตัวนั้นมีรับรองอยู่ในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๔๙๒ และปี ๒๕๑๗ แล้ว แต่ที่จะพิจารณาต่อไปนี้เป็นเรื่องของการบังคับ ใช้กฎหมายดังกล่าวโดยศาลสถิตย์ยุติธรรม

มีผู้กล่าวไว้ว่าการคุ้มครองสิทธิดังเช่นบัญญัติไว้ในมาตรา ๙๐ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้นหาได้เป็นบทบัญญัติที่ให้ประโยชน์แก่ผู้ต้องหาอย่างใดไม่ เพราะในปัจจุบันการควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้โดยเจ้าพนักงานฝ่ายบริหารนั้นมีการกำหนดระยะเวลาไว้แน่นอน และตามกฎหมายแล้วระยะเวลานั้นก็หาได้ยาวนานแต่ประการใดไม่^๑ ดังนั้นโอกาสที่จะได้นำบทบัญญัติตามมาตรา ๙๐ มาใช้จึงมีน้อยมาก^๒ คำกล่าวเช่นว่าเป็นจริงคงแต่เฉพาะกรณีที่มีการควบคุมผู้ต้องหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่ถ้ามองกรณีที่มีการควบคุมตัวผู้ต้องหาโดยผิดไปจากที่กำหนดไว้ อาจเป็นโดยพลการ หรือโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของเจ้าพนักงาน ก็คงไม่มีทางออกอื่นใดนอกไปเสียจากการใช้บทบัญญัติมาตรา ๙๐ นี้ คุ้มครองผู้ต้องหาและมีใช้ว่ามาตรา ๙๐ นี้จะไม่มีการนำมาใช้ในประเทศไทย เมื่อสำรวจจากคำพิพากษาศาลฎีกาแต่ก่อนมาแล้วมีหลายคดีที่ผู้ต้องหาขอให้ศาลสถิตยยุติธรรมพิจารณาคำขอตามมาตรา ๙๐ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้ อาทิเช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๒๓/๒๕๑๒ ระหว่างนายสมัคร เทียนสุวรรณ ผู้ร้องกับผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการผู้คัดค้าน โดยศาลฎีกาวินิจฉัยว่าการควบคุมที่ไม่ชอบโดยกฎหมาย (คือไม่ได้ทำตามที่กฎหมายกำหนด) ถือเป็น การควบคุมที่มีชอบจะต้องปลดปล่อยบุคคลดังกล่าวนี้ไปเสีย และตามคำ

๑. มาตรา ๘๗ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้กำหนดระยะเวลาไว้ ๗ วัน ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่จะควบคุมผู้ต้องหาโดยอำนาจของตนเอง แต่หลังจากนั้นจะต้องยื่นคำร้องขอต่อศาลเพื่อออกหมายจับโดยอำนาจของศาล

๒. ดูงรงค์ จุฑานนท์ "การคุ้มครองสิทธิของประชาชนต่อการถูกจับกุมและตรวจค้นที่ไม่ชอบธรรม" วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔ หน้า ๑๐๕

พิพากษาฎีกาที่ ๒๑๓๑/๒๕๒๑ ระหว่างนางคาเซียง แซ่ตั้ง ผู้ร้องกับร้อยตำรวจเอกสมจิตร ถนอมจิตร ผู้คัดค้าน ซึ่งได้วินิจฉัยไว้ว่าพฤติการณ์อันจะเป็นเหตุที่จะควบคุมที่จะเป็นภัยต่อสังคมได้นั้น จะต้องมีหลักฐานประกอบพอสมควรที่จะฟังได้ว่า บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ามีพฤติการณ์เช่นนั้น มิใช่มีแต่เพียงหลักฐานอันเลื่อนลอยและคลุมเครือ การควบคุมบุคคลใดในฐานะเป็นภัยต่อสังคมเป็นการทำให้บุคคลนั้นต้องสูญเสียเสรีภาพ การใช้อำนาจดังกล่าวจึงต้องพิจารณาด้วยความรอบคอบเป็นพิเศษ ถ้าพยานหลักฐานที่น่าสืบไม่เพียงพอฟังได้ว่าผู้ถูกควบคุมเป็นบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคมทั้งที่อ้าง ศาลย่อมให้ปล่อยตัวผู้ถูกควบคุม

คำพิพากษาฎีกาทั้งสองฉบับนี้ย่อมเป็นหลักฐานชี้ให้เห็นว่าถึงแม้ฝ่ายบริหารจะควบคุมตัวผู้ต้องหาโดยใช้อำนาจกฎหมายพิเศษ หาได้หมายความว่าศาลสถิตย์ยุติธรรมไม่มีอำนาจที่จะสอดแทรกเข้าคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาแต่ประการใดไม่ เช่นนี้แล้วแม้เป็นการควบคุมตามประมวลกฎหมายอาญาที่ผิดรูปแบบขั้นตอน การขอให้ศาลใช้อำนาจปล่อยตัวผู้ต้องหาทำได้โดยไม่ต้องมีข้อสงสัย ดังนั้นมาตรา ๕๐ นี้จึงเป็นหลักที่ฟังของผู้ต้องหาโดยแท้ แม้กฎหมายจะให้อำนาจแก่ฝ่ายปกครองที่จะใช้ดุลพินิจในการควบคุมผู้ต้องหาในความผิดอาญาบางประเภท แต่มาตรา ๕๐ ให้อำนาจศาลที่จะทบทวนการใช้ดุลพินิจดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่สิทธิของประชาชนถูกจำกัดลง

และที่สำคัญที่สุดก็คือการที่ศาลสถิตย์ยุติธรรมเข้าใช้อำนาจในการทบทวนดุลพินิจของฝ่ายบริหาร ตัวอย่าง เช่น คำพิพากษาฎีกาที่กล่าวถึงแล้วนั้น กฎหมายให้อำนาจพิเศษแก่ฝ่ายบริหารที่จะควบคุมตัวบุคคลในฐานะความผิดที่ค่อนข้างจะคลุมเครือ ศาลฎีกาเองก็มีได้วินิจฉัยว่าฝ่ายบริหารไม่มีอำนาจที่จะ

ทำเช่นนั้น แต่ที่จำเป็นสำหรับฝ่ายบริหารก็คือการที่จะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าการใช้ดุลพินิจของตนนั้นได้ทำโดย - “พิจารณาโดยรอบคอบและด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษ” แล้ว

มาตรา ๕๐ นี้เอง ที่เป็นรากฐานในการกำหนดบังคับให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจต้องปฏิบัติตามกฎหมายวิธีพิจารณาว่าด้วยการควบคุมผู้ต้องหาโดยเคร่งครัด อันหมายความว่า ตัวผู้ต้องหาจะต้องมีสิทธิที่จะปรากฏตัวต่อหน้าศาลสถิตยัตริธรรม เพื่อพิจารณาความผิดภายในระยะเวลาอันควร หากเห็นนานไปกว่านั้นแล้ว พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากจะต้องปล่อยตัวผู้ต้องหาไปเสีย ซึ่งศาลฎีกาได้ยึดถือหลักเช่นว่านี้อย่างเคร่งครัดโดยวินิจฉัยว่า ดุลพินิจของพนักงานเจ้าหน้าที่นั้นมีจำกัด และแม้แต่ศาลเองก็หาได้มีอำนาจตามกฎหมายแต่อย่างไรที่จะสั่งให้ผู้ต้องหาระหว่างสอบสวนจนเกินไปกว่าระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดให้ ดังนั้น “ในกรณีที่เจ้าพนักงานหมุดอำนาจจับมาควบคุมระหว่างสอบสวนนั้น เจ้าพนักงานมีอำนาจจับตัวมาเพื่อส่งฟ้องต่อศาลได้ แต่จะควบคุมได้เพียงเท่าที่จำเป็นในการนำตัวส่งศาล จะควบคุมเพื่อเหตุอื่น เช่น สอบสวนต่อไปหรือรอการส่งฟ้องไม่ได้”

ปัญหาในความเป็นจริงของการใช้อำนาจควบคุมตัวผู้ต้องหาของฝ่ายบริหารนั้นขึ้นอยู่กับความถูกต้องตามกฎหมายของการควบคุม การควบคุมตัวผู้ต้องหาเหล่านี้หาได้จำกัดอยู่แต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความไม่ แต่ยังมีอยู่ในกฎหมายอื่น ๆ อีกด้วย เช่นการควบคุมตัวผู้ต้องหาว่ากระทำความผิด

๑. คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๑๕/๒๔๕๑ จำเลยระหว่างกรมอัยการโจทก์ กับนายมังกรหรือน้อย สุขใจ

ต่อกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๕๐๕^๑ การควบคุมตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับต่าง ๆ^๒ ซึ่งมักจะให้อำนาจแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ที่จะควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ได้นานกว่าที่กำหนดเอาไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และเมื่อข้อความตามกฎหมายอื่นแตกต่างไปจากประมวลกฎหมาย ก็หาได้หมายความว่าจะต้องมีบทกฎหมายที่ใช้ได้แต่เพียงฉบับเดียว โดยอ้างหลักว่ากฎหมายในเรื่องเดียวกันไม่ควรจะเลือกปฏิบัติต่อบุคคลให้ผิดแผกกันออกไป แต่จากคำวินิจฉัยของศาลฎีกาแล้วปรากฏว่า แทนที่ศาลจะถือว่ากฎหมายใดขัดกับกฎหมายอื่น จึงเป็นผลให้มีการตีผลบังคับของกฎหมายประเภทที่ต่ำกว่า กลับตีว่าแม้ว่ากฎหมายจะขัดแย้งกันเอง ก็ยังใช้ได้โดยที่ผู้บังคับใช้กฎหมายนั้นเองจะต้องใช้กฎหมายไม่ให้ขัดแย้งกันเอง เช่น ศาลฎีกาเคยวินิจฉัยไว้ว่า “ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๒๑ นั้น มุ่งหมายให้อำนาจพนักงานสอบสวนที่จะควบคุมบุคคลอันธพาลผู้กระทำความผิดกฎหมายได้มากขึ้น โดยให้อำนาจควบคุมครั้งแรกถึง ๓๐ วัน กล่าวคือเป็นการขยายอำนาจควบคุมครั้งแรก ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๘๗ นั้นเอง”^๓ แต่อำนาจควบคุมดังกล่าวนี้มิได้เป็นการให้อำนาจที่จะควบคุมไว้เฉย ๆ โดยไม่มีข้อหาละเมิดกฎหมายและโดยไม่มี การสอบ

๑. ๓๑ สิงหาคม ๒๕๐๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๘ ตอนที่ ๖๘ (ฉบับพิเศษ) หน้า ๔ ล.ว.

๒. เช่น ป.ว. ๒๑ เรื่องบุคคลอันธพาล (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๕ ตอนที่ ๘๘ ล.ว. ๒ พ.ย. ๒๕๐๑)

๓. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๑๓/๒๕๐๘ ระหว่าง อัยการกรมอัยการโจทก์ กับนายสมชาติ หรือ นิพนธ์ แก้วสว่าง หรือ บุญเมธา จำเลย

สวน ดังนั้นถ้ามีกฎหมายขยายระยะเวลาจำกัดเสรีภาพของผู้ต้องหา ก็คงไม่ถือว่าผิดหลักการแต่อย่างใด แต่ถ้าจะวิพากษ์วิจารณ์กันจริงๆ แล้ว ก็คงหาเหตุผลที่มันคงมาสนับสนุนไม่ได้ว่าแล้วระยะเวลาที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดไว้นั้นขัดข้องเพียงไร ทำไมจึงไม่ไปขยายความไว้เสียในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และถ้ามีกฎหมายขยายความเรื่องการจำกัดสิทธิของบุคคลอยู่เสมอๆ ก็คงไม่มีหลักประกันอะไรสำหรับจำเลยที่ถูกหาว่ากระทำความผิดกฎหมายจะไม่ถูกควบคุมตัวไว้ได้ในระหว่างสอบสวนเป็นระยะเวลานาน

โดยสรุปแล้วอำนาจของการควบคุมตัวของผู้ต้องหานั้นก็คือการที่กฎหมายบังคับไว้ว่า ผู้ต้องหานั้นมีสิทธิที่จะได้รับการสอบสวนโดยพลันนั่นเอง เพราะเมื่อหมดระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดให้ทางเลือกของพนักงานเจ้าหน้าที่ก็มีเพียงว่าจะต้องปล่อยตัวบุคคลผู้นั้นไปหรือว่าฟ้องคดีต่อศาลเพื่อพิจารณาความผิดเท่านั้น

ปัญหาของระยะเวลาว่าเมื่อไรจะเป็นเวลาที่พอดีสำหรับการสอบสวนหรือว่าเหมาะสมสำหรับการจำกัดอิสรภาพของผู้ต้องหานั้นยังมีปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องพิจารณาคือ การให้ประกันตัวผู้ต้องหาก่อนมีการฟ้องคดี เพราะถ้าผู้ต้องหาไม่มีสิทธิขอประกันตัวในชั้นสอบสวนได้แล้ว และโดยความสะดวก การจำกัดเสรีภาพของผู้ต้องหาในระหว่างสอบสวนในระยะเวลาที่เนิ่นนานไปบ้างก็ดูไม่ค่อยจะกระไรนัก แต่ปัญหาของการที่จะได้รับอนุญาตให้ประกันตัวได้นั้นเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นอย่างมาก

ตามที่ได้อ้างมาแต่ต้นแล้วว่าประเทศไทยเรานั้นเคยยอมรับหลักที่ว่า
“คำขอประกันผู้ต้องหาจะต้องได้รับการพิจารณา และจะเรียกหลักประกันจน
เกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องมีหลักเกณฑ์ตามกฎหมาย” แต่
การให้ประกันตัวตามความเป็นจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่

แม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๑๐ จะได้บัญญัติ
ขอบเขตของการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานไว้ว่า ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก
อย่างสูงตั้งแต่ ๑ ปีขึ้นไป ผู้ที่ถูกปล่อยชั่วคราวต้องมีประกันและจะมีหลัก
ประกันด้วยหรือไม่ก็ได้

ส่วนในคดีอย่างอื่นจะปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกันเลยหรือมีประกันหรือ
และหลักประกันด้วยก็ได้ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้วมักจะมีบัญชีกำหนด
จำนวนเงินหลักประกัน ไว้เป็นการภายในสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง

๑. มาตรา ๓๐ วรรค ๓ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๔๘๒ และตามประมวล
กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เรียกการประกันตัวผู้ต้องหาว่าการปล่อยชั่วคราวโดยมีประกัน
หรือไม่มีประกันและโดยมีประกันและหลักประกัน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ :-

๑) ปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกัน หมายความว่าถึงการที่ปล่อยตัวผู้ต้องหาไปช่ว
คราวโดยไม่มีสัญญาประกันแต่ผู้ต้องหาจะต้องสาบานหรือปฏิญาณตนว่าจะมาตามนัดหรือ
ตามหมายเรียก

การปฏิญาณ คือการให้คำมั่นโดยสุจริตใจว่าจะทำตาม

การสาบานตน คือการสวดโดยให้คำปฏิญาณ ซึ่งหมายความว่าถึงการแสดงยืนยันโดย
อ้างเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ลงโทษตนเองเมื่อไม่เป็นไปอย่างที่สุด

การปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกันในชั้นสอบสวนนั้นพนักงานสอบสวนซึ่งโดยปกติ
ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน ๑ ปี โดยไม่คำนึงถึงโทษปรับมักจะได้รับการพิจารณา
ให้ปล่อยไปโดยไม่มีประกัน

การกำหนดบัญชี “ยึดถือ” ไว้เช่นนี้เป็นการจำกัดดุลพินิจของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจไว้ค่อนข้างมาก เพราะเจ้าพนักงานคงไม่ต้องการรับผิดชอบต่อการกำหนดราคาหลักทรัพย์แต่ประการใด ยิ่งไปกว่านั้นเสียก็ยังคงได้มีระเบียบ

การปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกันในชั้นสอบสวนอาจทำได้โดยทำบันทึกการปล่อยพร้อมทั้งกำหนดวันนัดให้ผู้ต้องหามาพบ และให้ผู้ต้องหาลงลายมือชื่อรับทราบไว้ ถ้าถึงวันนัดผู้ต้องหาไม่มาตามนัดโดยไม่มีสาเหตุแก้ตัวอันสมควรแล้วพนักงานสอบสวนมีอำนาจที่จะออกหมายจับได้ตาม ป.ว.อ. มาตรา ๖๖ (๓) แต่ถ้าการปล่อยชั่วคราวนั้นพนักงานสอบสวนมิได้กำหนดวันให้ผู้ต้องหามาพบแล้วพนักงานสอบสวนมีอำนาจที่จะออกหมายเรียกให้ผู้ต้องหา มาพบได้

๒) ปล่อยชั่วคราวโดยมีประกัน หมายความว่าถึงการปล่อยผู้ต้องหาไปชั่วคราว โดยที่ผู้ขอประกันได้ทำสัญญากับเจ้าพนักงาน หรือศาลโดยที่ผู้ขอประกันให้สัญญาว่าจะนำตัวผู้ต้องหาตามวันเวลาที่กำหนดไว้ และจะไม่ให้ผู้ต้องหาไปยุ่งเกี่ยวกับพยานหลักฐานในคดี หรือข่มขู่พยานบุคคลอื่น ถ้าผู้ขอประกันไม่อาจทำได้ตามที่ตนได้ให้สัญญาไว้ เจ้าพนักงานผู้รับประกันจะปรับผู้ขอประกันตามจำนวนเงินที่ระบุไว้ในสัญญาประกัน หรือจะปรับต่ำกว่าสัญญาประกันก็ได้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของเจ้าพนักงานนั้น ๆ ในกรณีการบังคับการประกัน ถ้าเป็นการประกันชั้นพนักงานสอบสวนถ้าผู้ขอประกันไม่ยอมชำระเงินตามกำหนดเวลาที่พนักงานสอบสวนจะต้องฟ้องบังคับต่อศาลเพื่อขอให้ศาลพิพากษาบังคับเพื่อกำหนดผู้ขอประกันยังไม่ยอมชำระเงินประกันอีกศาลจะได้ส่งยึดทรัพย์ผู้ขอประกัน เพื่อเอาเงินมาชำระค่าปรับ แต่ถ้าศาลเป็นผู้สั่งปรับและผู้ขอประกันไม่ยอมชำระค่าปรับตามกำหนดเวลา ศาลจะให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลส่งยึดทรัพย์ผู้ขอประกันเพื่อชำระหนี้ค่าปรับไว้แล้วตามประเภทของความผิดที่ผู้ต้องหาถูกกล่าวหา เท่าที่ทราบกันในวงการทนายความผู้ต้องหาต้องคอยเป็นธุระในการขอประกันตัวผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนนั้น มีสนนราคาขั้นต่ำดังต่อไปนี้ ถ้าเป็นความผิดฐานฟ้องเท็จต้องมีหลักทรัพย์มาประกันไม่น้อยไปกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท, แจ้งความเท็จ ๘๐,๐๐๐ บาท, ลักทรัพย์ง่าย ๘๐,๐๐๐ บาท, ลักทรัพย์ (ขึ้นอยู่กับข้อหาหนัก-เบา) ๕๐,๐๐๐ - ๑๐๐,๐๐๐ บาท, ชิงทรัพย์ ๒๐๐,๐๐๐ บาท, ปล้นทรัพย์ ๒๐๐,๐๐๐ บาท, ทำให้เสียทรัพย์

ตำรวจกำหนดการใช้ดุลยพินิจอันเป็นการขยายความบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไว้ดีกว่า ใครเป็นผู้มีอำนาจใช้ดุลยพินิจในกรณีใด เช่น ระเบียบตำรวจว่าด้วยการปล่อยชั่วคราว กำหนดว่า^(๑)

“ข้อ ๑๘๒ เมื่อมีคำร้องให้ปล่อยชั่วคราว ไม่ว่าผู้ยื่นคำร้องนั้นจะเป็นผู้ต้องหา^๕ หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องให้พนักงานสอบสวนผู้รับคำร้อง

๕๐,๐๐๐ บาท, บั๊กยอก ๑๐๐,๐๐๐ บาท, รับของโจร ๕๐,๐๐๐ บาท, มียาเสพติดไว้ในครอบครอง ๕๐,๐๐๐ บาท, มียาเสพติดไว้จำหน่าย ๑๐๐,๐๐๐ บาท, นำมาซึ่งอาหารปลอม ๘๐,๐๐๐ บาท, พยายามฆ่า ๒๕๐,๐๐๐ บาท, ฆ่า ๓๐๐,๐๐๐ บาท, ขับรถชนสาหัส ๑๒๐,๐๐๐ บาท, ขับรถชนคนตาย ๑๕๐,๐๐๐ บาท, ผิดต่อเจ้าพนักงานยุติธรรม ๘๐,๐๐๐ บาท, ท่อสูซัดขวางเจ้าพนักงาน ๑๕๐,๐๐๐ บาท, ผิด พ.ร.บ. อาวุธปืน ๕๐,๐๐๐ บาท, มีวัตถุระเบิด ๑๒๐,๐๐๐ บาท, ปลอมเอกสาร ๘๐,๐๐๐ บาท, เบิกความเท็จ ๕๐,๐๐๐ บาท, ทุจริตต่อหน้า^๖ ๒๐๐,๐๐๐ บาท, ทำร้ายร่างกายสาหัส ๑๒๐,๐๐๐ บาท, ช่องโจร ๕๐,๐๐๐ บาท, ข่มขืน ๑๐๐,๐๐๐ บาท, วางเพลิง ๑๕๐,๐๐๐ บาท, เจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่มิชอบ ๑๕๐,๐๐๐ บาท, (จำนวนหลักทรัพย์ดังกล่าวไม่ถึงเป็นมาตรฐานของราชการ และทางราชการก็ไม่เคยยอมรับว่ามีมาตรฐานเช่นไรหรือไม่)

๓) ปล่อยชั่วคราวโดยมีประกันและหลักประกัน หมายความว่า การปล่อยชั่วคราว โดยที่ผู้ขอประกันต้องทำสัญญาประกันเช่นเดียวกับข้อ ๒ พร้อมด้วยหลักประกันที่ต้องนำมาวางไว้ต่อหน้าเจ้าพนักงานหรือศาลตามสัญญาประกัน

หลักประกันมี ๓ ชนิด คือ (ป.ว.อ. มาตรา ๑๑๔)

(๑) มีเงินสดมาวาง

(๒) มีหลักทรัพย์อื่นมาวาง

(๓) มีบุคคลอื่นมาเป็นประกันโดยแสดงหลักทรัพย์

ดู สุนัย มัลลิกะมาสย์ อ่างแล้ว หน้า ๑๕๓-๘ ประกอบ

๑. ระเบียบตำรวจว่าด้วยการปล่อยชั่วคราว

พิจารณาสั่งหรือเสนอคำร้องนั้นไปยังผู้มีอำนาจสั่งโดยเร็ว อำนาจสั่งคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว โดยมีประกันหรือไม่มีประกันให้ผู้ดำรงตำแหน่งต่อไปนี้ มีอำนาจสั่งคือ

๑. สारว้ตร สारว้ตรใหญ่ มีอำนาจสั่งปล่อยชั่วคราวคดีที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน ๗ ปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม หรือคดีที่มีโทษปรับสถานเดียว เว้นแต่คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินเกินกว่า ๒๐๐,๐๐๐ และมีอำนาจสั่งปล่อยชั่วคราว คดีความผิดตาม พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ และคดีดังกล่าวใน (๓) (๔) ให้เสนอ

๒. ผู้กำกับการ มีอำนาจสั่งปล่อยชั่วคราวได้ทุกคดีเว้นแต่คดีอุกฉกรรจ์คดีแปลกประหลาดครึกโครมเป็นที่สนใจของประชาชน คดีเพลิงไหม้ที่มีทรัพย์สินเกินกว่า ๑ แสนบาทขึ้นไป คดีวางเพลิง และคดีใน (๕) และมีอำนาจสั่งปล่อยชั่วคราว คดีความผิดตาม พ.ร.บ. ฝิ่น ซึ่งฝิ่นหรือมูลฝิ่นของกลางมีน้ำหนักไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ กรัม หรือคดีความผิดตาม พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ ซึ่งของกลางมีน้ำหนักไม่เกิน ๕๐๐ กรัม

๓. ผู้บังคับการ มีอำนาจสั่งปล่อยชั่วคราวได้ทุกคดีเว้นแต่คดีวางเพลิงและคดีใน (๕)

๔. ผู้บัญชาการ มีอำนาจสั่งปล่อยชั่วคราวและสั่งไม่ให้ปล่อยชั่วคราวได้ทุกคดี เว้นแต่คดีใน (๕)

๕. คดีความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรและความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์เป็นอำนาจของกรมตำรวจเป็นผู้สั่ง

ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยหรือตำแหน่งรองตำแหน่งใดให้มีอำนาจสั่งปล่อยชั่วคราวได้เท่ากับผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ

ให้สารวัตรใหญ่หรือสารวัตรสถานีตำรวจนครบาลที่ไม่มีสารวัตรใหญ่ กำหนดลำดับอาวุโสพนักงานสอบสวนไว้ในกรณีที่สารวัตรใหญ่หรือสารวัตร ไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้พนักงานสอบสวนผู้มีอาวุโสตามลำดับที่ กำหนดไว้ในวันนั้น มีอำนาจพิจารณาหรือเสนอคำร้องปล่อยชั่วคราวได้ตามอำนาจ ของสารวัตรใหญ่หรือสารวัตร

ในกรณีที่ผู้มีอำนาจสั่งปล่อยชั่วคราวชั้นใดก็ตามในข้อนี้เห็นควรไม่ให้ประ กันให้เสนอผู้มีอำนาจสั่งเห็นขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง หากผู้มีอำนาจเห็นเห็นควร ไม่อนุญาตให้ประกันอีกก็ให้ปฏิบัติในการเสนอทำนองเดียวกันจนถึงผู้บัญชา การ

“ข้อ ๑๘๓ อำนาจการสั่งปล่อยชั่วคราวดังกล่าวนี้ ถ้าคดีร้ายใดผู้บังคับ บัญชาชั้นเหนือสั่งไว้โดยเจตนาหรือพิจารณาสั่งเป็นอย่างอื่นก็ดี ให้ปฏิบัติ ไป ตามคำสั่งนั้น หรือผู้มีอำนาจสั่งปล่อยชั่วคราวเห็นควรเสนอผู้มีอำนาจเหนือ ชั้นขึ้นไปพิจารณาสั่งการเป็นพิเศษก็ให้เสนอความเห็นขึ้นไปได้”

เมื่อดูตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้ จะพบว่าดุลพินิจตามกฎหมายถูกจำกัดลง ไปอีก ผลคือผลเสียในเรื่องนี้สัมพันธ์กัน ผลดีนั้นคือการจำกัดข้อครหาของ เจ้าพนักงานในการให้ประกันหรือไม่อย่างไรออกไปได้ เพราะผู้ที่มีอำนาจ และกำหนดเงื่อนไขการประกันก็อ้าง ได้ว่าที่ตนทำไปเช่นนั้นก็เพราะว่ามีระ เบียบวางไว้แล้ว และจะกล่าวหากันว่าให้หรือไม่ให้ประกันอย่างไรแต่ไหนก็ ไม่ได้อีกเช่นกัน แต่ปัญหาข้อเสียของการวางเกณฑ์เอาไว้เช่นนั้นก็คือการที่ เจ้าพนักงานไม่สามารถที่จะพิจารณาถึงสถานการณ์และความเหมาะสมตามที่ บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๐๘ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ :-

- “(๑) ความหนักเบาแห่งข้อหา
 (๒) พยานหลักฐานที่นำมารับแล้วมีเพียงใด
 (๓) พฤติการณ์ต่าง ๆ แห่งคดีเป็นอย่างไร
 (๔) เชื่อถือผู้ร้องขอประกันหรือหลักประกันได้เพียงใด
 (๕) ผู้ต้องหาหรือจำเลยน่าจะหลบหนีหรือไม่
 (๖) ภัยอันตรายหรือความเสียหายที่จะเกิดจากการปล่อยชั่วคราวมีเพียงใดหรือไม่”

ถ้าได้ให้โอกาสเจ้าพนักงาน ใช้ดุลพินิจอย่างเป็นธรรมในการให้ประกันหรือไม่อย่างไรแล้ว ย่อมเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาที่มีนายประกันที่น่าเชื่อถือแม้ขาดหลักทรัพย์เข้าขอประกันตัวผู้ต้องหาในชั้นนี้ได้ ซึ่งสมกับเจตนารมณ์ของกฎหมายในเรื่องการปล่อยชั่วคราวที่สนธิ มัลลิกะมาลย์ สรุปไว้แล้วว่า :-

“เจตนารมณ์ของกฎหมายที่บัญญัติให้มีการปล่อยชั่วคราวในระหว่างสอบสวนก็คือการเคารพและรักษาไว้ซึ่งสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา เพราะการที่ผู้ต้องหาต้องถูกควบคุมตัวในระหว่างการสอบสวนเป็นการทำให้ผู้ต้องหาต้องเสื่อมเสียต่อเสรีภาพ ชื่อเสียง อาชีพการงาน ทั้ง ๆ ที่ผู้ต้องหายังมีใช้ผู้ที่ศาลพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำผิด ผู้ต้องหาจึงไม่สมควรที่จะต้องได้รับความเสียหายมากถึงขนาดนั้น วัตถุประสงค์ของกฎหมายในเรื่องการปล่อยชั่วคราวก็เพื่อไม่ให้ผู้ต้องหาต้องถูกควบคุมเป็นระยะเวลาอันยาวนานในระหว่างการสอบสวน ผู้ต้องหาจะถูกควบคุมตัวเฉพาะเพื่อที่จะถูกสอบสวนเท่านั้นซึ่งในระหว่างการสอบสวนถ้าไม่จำเป็นที่จะต้องมีความอยู่ก็ไม่สมควรที่จะต้องควบคุมผู้ต้องหานั้นควรที่จะพิจารณาปล่อยตัวชั่วคราวไป แต่เท่าที่ปฏิบัติกันมาการพิจารณาปล่อยชั่วคราวมักจะยึดถือหลักทรัพย์ ทรัพย์สินของผู้ประกันเป็น

หลัก อันเป็นการมองถึงค่าแห่งทรัพย์สินมากกว่าความเป็นอิสระเสรีภาพของผู้ต้องหาซึ่งน่าจะขัดต่อวัตถุประสงค์ของกฎหมายในเรื่องนี้ โดยเฉพาะถ้าผู้ต้องหาเป็นผู้ยากจน ไม่สามารถที่จะหาหลักประกันหรือทรัพย์สินใดมาวางประกันได้แล้วผู้ต้องหาจะหมดอิสระภาพ เพราะไม่ได้รับการพิจารณาปล่อยชั่วคราว กรณีเช่นนี้ผู้ต้องหาจำต้องหาหนทางแก้ไขโดยการขอเข้าหลักทรัพย์จากบุคคลอื่น อันเป็นการซ้ำเติมผู้ต้องหาที่ยากไร้ ซึ่งไม่ต้องด้วยเจตนารมณ์ของกฎหมายสมควรที่จะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขวิธีปฏิบัติเสียใหม่โดยไม่จำต้องพิจารณาเฉพาะราคาประกันหรือหลักทรัพย์ที่จะนำมาประกันเป็นหลัก*

ความจริงแล้วกฎหมายหลักคือวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๐๘ (๔) นั้นเป็นการให้ดุลพินิจแก่เจ้าพนักงานอยู่แล้ว เพียงแต่ว่ากระทรวงมหาดไทยมาออกระเบียบขยายความเสียจนดุลพินิจเช่นว่าหมดสิ้นไป เหลือเพียงแต่ว่าความน่าเชื่อถือของนายประกันก็คือราคาประกันหรือทรัพย์สินหลักประกัน อาจจะได้แย้งได้ว่าความน่าเชื่อถือของบุคคลในปัจจุบันนี้ไม่มีอีกต่อไปเสียแล้ว จะวางใจได้ก็ต่อเมื่อมีทรัพย์สินมาวางกองเอาไว้เบื้องหน้า แนวความคิดเช่นนี้คงไม่สมเหตุผลสมผลนัก ถ้ามองให้ลึกซึ้งลงไปว่าทรัพย์สินสมบัตินั้นเป็นเพียงของนอกกาย แม้หมดไปแล้วก็หาใหม่ได้ เช่นนั้นการที่มีผลประโยชน์โดยตรงต่อตัวผู้ต้องหา เช่นต้องการให้ผู้ต้องหาหลบหนี ก็สามารถนำเอาหลักทรัพย์จำนวนมหาศาลมาวางไว้เพื่อให้ถูกจับได้ ถ้าเขาได้ชั่งน้ำหนักแล้วว่า การที่ผู้ต้องหาหลบหนีไปได้จะเป็นประโยชน์แก่เขามากกว่า ในขณะที่

๑. สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ อังแล้วหน้า ๑๕๘-๕๖

บุคคลผู้ที่พร้อมจะเข้าเป็นนายประกันเพราะมั่นใจว่าตนสามารถนำผู้ต้องหา กลับมาสู่การพิจารณาคดีของศาลได้ เพราะผู้ต้องหาในบริสุทธ์แต่ขาดหลัก ทรัพย์ ไม่มีโอกาสที่จะเข้าแสดงความมั่นใจของตนแม้แต่น้อย ดังนั้นกฎและ ระเบียบขยายความมาตรา ๑๐๘ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นั้นจึงเป็นเรื่องของความไม่เหมาะสมและขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายเป็น อย่างยิ่ง และเป็นเหตุเป็นผลกันก็คือการที่สิทธิของผู้ต้องหาในเรื่องดังกล่าว ถูกจำกัดลงเพียงด้วยความมั่งคั่งทางวัตถุเท่านั้น หาได้เกิดขึ้นเพราะเจตนา รมณ์ของกฎหมายแต่อย่างไรไม่ กล่าวโดยสรุปแล้วการประกันตัวผู้ต้องหา ตามกฎหมายไทยนั้นเป็นสิทธิที่มีอยู่สำหรับบุคคลที่มีความสามารถทางเศรษฐกิจ เป็นหลัก และด้วยเหตุดังกล่าวระยะเวลาที่พอดีสำหรับการสอบสวน หรือ ว่าเหมาะสมสำหรับการจำกัดอิสรภาพของผู้ต้องหาตามที่ปฏิบัติกันในประ เทศไทยนั้นยิ่งย่นได้ตามความมั่งมีหรือยากจนของผู้ต้องหาตนเอง

สิทธิจะพบและปรึกษาทนายความเป็นส่วนตัว

สิทธิที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่มีจะกล่าวถึงบ่อย ๆ คือ สิทธิที่จะพบทนาย ความและปรึกษากันอย่างเป็นทางการเป็นความลับในระหว่างที่มีการควบคุมตัวโดยเจ้า พนักงาน สิทธิเช่นกล่าวนั้นพบในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี ๒๔๙๒ เป็นครั้งแรก และต่อมา ก็พบในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ อีกครั้งหนึ่ง ปัญหา ที่ว่าทำไมบางยุคบางสมัยจึงได้มีสิทธิที่จะปรึกษาทนายความเกิดขึ้น บางสมัย จึงไม่มีนั้น ก็คงเป็นเพราะทนายความนั้นอาจเข้ามาทำให้การสอบสวนต้อง ขัดข้องไปได้ โดยปกติแล้วการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญาของไทยนั้น เป็นเรื่องของการไต่สวนการกระทำผิดอาญา

ทั้งนี้ไม่จำเป็นเสมอไปที่การไต่สวนนั้นจะต้องเป็นการพยายามปรักปรำผู้ต้องหาโดยเจ้าพนักงานของรัฐ ในระบบวิธีพิจารณาแบบไต่สวนนั้น เจ้าพนักงานของรัฐมีหน้าที่หาความจริงว่าใครเป็นผู้กระทำความผิด ถ้าผู้ต้องหาไม่มีเหตุอันควรที่จะสงสัยว่าได้กระทำความผิด กอปรกับพยานหลักฐานอันมั่นคงแล้ว ก็ต้องส่งฟ้องต่อศาลสถิตย์ยุติธรรมต่อไป แต่ถ้าพยานหลักฐานที่ได้มานั้น ไม่ได้สนับสนุนข้อกล่าวหาเลยแม้แต่น้อยก็เป็นเรื่องที่เจ้าพนักงานจะต้องเสนอความจริงดังกล่าวต่อศาลด้วย ดังนั้น การสอบสวนและสำนวนสอบสวนจึงทำขึ้นอย่างไม่เปิดเผย เพราะจะต้องมีหลักฐานที่พาดพิงถึงบุคคลอื่นอีกด้วย ความเห็นของฝ่ายที่เคร่งครัดในเรื่องการไต่สวนนั้นเชื่อว่านายความไม่มีประโยชน์ต่อผู้ต้องหาในชั้นนี้ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของรูปคดี หรือในเรื่องของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา เพราะถ้ามีกฎหมายคุ้มครองในเรื่องที่ว่าด้วยเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เช่น มาตรา ๑๕๗ ของประมวลกฎหมายอาญาอยู่แล้ว ก็คงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีการปรึกษานายในชั้นสอบสวนนี้ อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ในบางครั้งผู้ต้องหาไม่อาจหาความเป็นธรรมได้ในชั้นสอบสวนคำให้การ

บางครั้งผู้ต้องหารับสารภาพไปโดยที่ตนไม่สมัครใจหรือเพราะหลงผิดเชื่อในคำมั่นสัญญาที่พนักงานสอบสวนได้ให้ไว้ หรือรับสารภาพไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการเช่นนั้น เมื่อคดีขึ้นสู่ศาลเป็นการยากอย่างยิ่งที่ทนายของจำเลยนั้นจะหาหลักฐานมาหักล้างเพื่อให้ศาลเชื่อว่าคำให้การของผู้ต้องหาเป็นไปโดยไม่สมัครใจ ดังนั้น การให้โอกาสผู้ต้องหาได้ปรึกษากับทนายก็เท่ากับเป็นการเตือนให้ผู้ต้องหารู้จักระมัดระวังในการให้การต่อพนักงานสอบสวน

ความเห็นที่ขัดแย้งกันอยู่ในเรื่องประโยชน์ของการให้สิทธิผู้ต้องหาที่จะพบทนายสงผลให้สิทธิดังกล่าวมีขึ้นและหมดไปตามกาลเวลา รัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ ได้บัญญัติถึงเรื่องดังกล่าวไว้ว่า “...ผู้ถูกคุมขังย่อมมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวได้” และ “ในกรณีที่ต้องหา... เป็นผู้ช่วยไต่ ไม่มีทนายทนายพ้อที่จะจัดหาทนายความสำหรับตนเองได้ บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ” อันเป็นบทบัญญัติที่ก้าวไปไกลมาก เพราะกำหนดหน้าที่ของรัฐว่าจะต้องหาทนายให้ผู้ต้องหาด้วย แต่อาจวิจารณ์ได้ว่าความจริงแล้ว สิทธิขอพบทนายนั้นก็มียอยู่แล้วตามระเบียบกรมตำรวจ ว่าด้วยสิทธิของผู้ถูกคุมขังในการขอพบและปรึกษาทนายความ พ.ศ. ๒๕๑๒^๑ จึงมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ :-

๑. สิทธิการขอพบ ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๑ มาตรา ๒๙ แสดงว่าการขอพบและปรึกษาทนายความเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้ถูกคุมขัง ผู้ถูกคุมขังแสดงความประสงค์ว่าจะขอพบและปรึกษาทนายความของตนด้วยตนเอง ผู้อื่นหรือทนายความไม่อาจใช้สิทธิดังกล่าวนี้ได้ และเจ้าพนักงานตำรวจก็ไม่มีหน้าที่ช่วยเหลือหรือจัดการอย่างอื่นเพื่อให้มีการพบปะกันแต่อย่างใด ต้องปล่อยให้ผู้ถูกคุมขังกับทนายความติดต่อกันเอง

๒. วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการร้องขอ

๒.๑ เมื่อผู้ถูกคุมขังผู้ใดต้องการพบเพื่อปรึกษาทนายความ จะต้องร้องขอต่อนายร้อยเวรประจำการสถานีตำรวจ หรือหน่วยราชการที่ตนถูก

๑. มาตรา ๓๓ วรรค ๒, และ ๓๔ วรรค ๒ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๑๑

๒. ลงวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๑๒

คุมขังอยู่ โดยต้องระบุชื่อทนายความที่ผู้ถูกคุมขังประสงค์จะพบและปรึกษาความด้วย

๒.๒ การร้องขอพบเพื่อปรึกษาทนายความ ผู้ถูกคุมขังจะต้องทำคำร้องเป็นลายลักษณ์อักษรหรือร้องขอด้วยวาจาก็ได้

๓. อำนาจการสั่งอนุญาต

๓.๑ โดยปกติเมื่อทนายความที่ผู้ถูกคุมขังร้องขอพบและปรึกษาขอเข้าพบผู้ถูกคุมขังในเวลาราชการให้นายร้อยตำรวจเวรประจำการมีอำนาจอนุญาตให้พบได้

๓.๒ ถ้าทนายความที่ผู้ถูกคุมขังร้องขอพบและปรึกษาขอเข้าพบผู้ถูกคุมขังในวันหรือเวลาอื่นนอกเวลาราชการ เมื่อนายร้อยตำรวจเวรประจำการพิจารณาเห็นว่ามิใช่เหตุผลและความจำเป็นประกอบด้วยมีเวลาพอก็อาจอนุญาตให้พบและปรึกษากันได้เป็นการเฉพาะราย หากนายร้อยเวรประจำการเห็นควรไม่อนุญาต ให้บันทึกเสนอสารวัตร หรือสารวัตรใหญ่ หรือผู้บังคับกอง หรือหัวหน้าสถานีตำรวจหรือผู้รักษาการแทนในตำแหน่งนั้น ๆ พิจารณาสั่งการ

๔. สถานที่พบ โดยที่การอนุญาตให้ผู้ถูกคุมขังพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวมีปัญหาเกี่ยวกับความปลอดภัยแก่การควบคุมจึงให้ถือปฏิบัติดังนี้

๔.๑ สถานที่ตำรวจหรือหน่วยราชการใดมีห้องควบคุมที่อาจจัดขึ้นเป็นพิเศษโดยแบ่งเป็นสัดส่วนได้ ต้องจัดให้ผู้ถูกคุมขังพบและปรึกษากับทนายความในที่ซึ่งจัดไว้ในบริเวณห้องควบคุมนั้น

๔.๒ สถานที่ตำรวจหรือหน่วยราชการโดยยังไม่มีห้องควบคุมที่อาจจัดขึ้นเป็นพิเศษ โดยแบ่งเป็นสัดส่วน ได้ต้องให้ผู้ถูกคุมขังพบและปรึกษาทนายความที่ห้องควบคุมทำนองการเยี่ยมอย่างธรรมดา แต่พยายามเปิดโอกาสให้พบและปรึกษากันอย่างเป็นทางการเป็นส่วนตัวเท่าที่จะกระทำได้

ทั้งนี้ ในระหว่างผู้ถูกคุมขังกับทนายความปรึกษากันจะต้องอยู่ในสายตาของผู้ควบคุมตลอดเวลาด้วย

๕. วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับทนายความ ก่อนที่นายร้อยตำรวจเวรประจำการจะอนุญาตให้ผู้ถูกคุมขังได้พบและปรึกษากับบุคคลใด ซึ่งอ้างว่าเป็นทนายความที่ผู้ถูกคุมขังระบุชื่อขอพบ ถ้ากรณีมีเหตุอันควรสงสัยต้องให้ผู้ที่อ้างว่าเป็นทนายความนั้นแสดงใบอนุญาตว่าความของตนก่อนด้วย ฯลฯ”

จากระเบียบตำรวจนี้จะเห็นได้ว่ากรมตำรวจก็มีได้ห้ามมิให้มีการเยี่ยมหรือพบทนายแต่ประการใด แต่ก็ไม่ได้กำหนดว่าเวลาที่มีการสอบสวนผู้ต้องหาต้องมีทนายอยู่ด้วย และตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ ก็มีได้กำหนดรับรองไว้เช่นนั้น ดังนั้น ทนายความจะมีประโยชน์ต่อผู้ต้องหา ก็เพียงเพื่อแนะนำว่าสิ่งใดที่ควรตอบ และสิ่งใดที่ไม่ควรตอบคำถามของพนักงานสอบสวน ส่วนเรื่องที่ว่าผู้ต้องหาจะได้ทราบถึงสิทธิของเขาหรือไม่นั้น ก็ได้มีบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้พนักงานสอบสวนแจ้งถึงสิทธิของผู้ต้องหาอยู่แล้ว แต่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้ต้องหาที่มีทนายความคอยให้คำปรึกษาย่อมอยู่ในฐานะที่จะตอบคำถามของพนักงานสอบสวนได้ดีกว่า ทนายความนั้นจะมีวิชาชีพที่จะรู้ได้ว่าคำให้การในชั้นสอบสวนเช่นไรที่จะเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้ต้องหาเมื่อคดีขึ้นสู่ศาล และเมื่อพิจารณาถึงสถานะของผู้ต้องหาที่อยู่ในความควบคุมของพนักงานสอบสวน

แล้ว โอกาสที่ผู้ต้องหาจะให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองนั้นมีมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริสุทธิ์นั้นย่อมขาดประสบการณ์ในคดี และมีมักจะถือดีว่าตนเองไม่ได้ทำผิดจึงมักจะสมัครใจตอบคำถามที่กลายเป็นคำให้การที่นำไปสู่การกระทำ ความผิดฐานอื่นโดยไม่รู้สึกรู้สีก้าวได้ แต่การเปิดโอกาสให้พบทนายในชั้นสอบสวนนั้นก็เป็นการเลือกปฏิบัติได้เช่นกันและที่สำคัญคือผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าย่อมมีโอกาสที่จะหาทนายได้ โดยผู้ที่ยากไร้ต้องขาดความช่วยเหลือในชั้นนี้ไป ดังนั้น การที่จะให้สิทธิพบและปรึกษาทนายนั้นเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ทนายความขาดความเข้าใจถึงบทบาทของทนายความในคดีอาญา เพราะทนายความในคดีอาญานั้นมี ปัญหาเรื่องมารยาทและจริยธรรมเข้าเกี่ยวข้องมากกว่าคดีความประเภทอื่น ๆ ดังนั้นการที่จะกำหนดสิทธิในเรื่องนี้ไว้จำกัดต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ

รัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ นั้น แก้ปัญหาได้เรื่องหนึ่งคือ ปัญหาของความเท่าเทียมกันแห่งสิทธิที่จะมีทนายตามความเป็นจริง แต่ในประเทศที่ทนายความยังเป็นอาชีพอิสระนั้น ทนายความย่อมมีความสามารถมากน้อยผิดแผกแตกต่างกัน และทนายที่มีความสามารถมากย่อมเป็นทนายความที่ฝ่ายที่มีความสามารถจะจ้างได้ และทนายที่รัฐจัดทำให้ แม้จะมีความรับผิดชอบ แต่ก็ยังไม่มีความสามารถเท่าเทียมกับผู้ที่มีความชำนาญพิเศษในเรื่องนี้ได้ จึงสรุปได้ว่าในประเทศไทยสิทธิในการพบทนายนั้นเมื่ออยู่เช่นกัน แต่สิทธิดังกล่าวมิได้มีการยอมรับไว้ในกฎหมายระดับสูงอย่างเป็นทางการถาวร และถึงแม้ในบางครั้งบางคราวมีกฎหมายรัฐธรรมนูญให้สิทธินี้ไว้ แต่ทำได้ก้าวไปไกลถึงการที่จะทำให้การสอบสวนผู้ต้องหา เป็นการกระทำของรัฐที่ต้องเปิดเผยและเป็นการพิจารณาอันเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างรัฐกับผู้ต้องหาแต่อย่างไรไม่

คงสรุปในบทนี้ได้ว่า สิทธิของผู้ต้องหาตามความเป็นจริงของกฎหมายไทยนั้นอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะในปัจจุบันประเทศที่มีการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในชั้นปานกลางค่อนข้างมากนั้น เป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาแบบปฏิบัตินัย

ซึ่งหมายความว่ารัฐและผู้ต้องหา^๑นั้นจะต้องมีสถานะเท่าเทียมกันในการค้นหาว่ามีการกระทำผิดโดยผู้ต้องหาหรือไม่ รัฐมีหน้าที่ปรักปรำผู้ต้องหาที่หนีที่อยู่หนึ่งเฉยหรือแก้ตัวเท่านั้น และโอกาสที่จะต่อสู้กันในเรื่องดังกล่าวต้องมีเท่าเทียมกัน เช่นนักต่อสู้ในสนามประลองยุทธ์ จำต้องมีรูปร่างและอาวุธที่ไม่ได้เปรียบเสียเปรียบกัน ฉะนั้นสิทธิของผู้ต้องหาคือเกราะคุ้มครองผู้ต้องหาจากอาวุธของรัฐคืออำนาจของเจ้าพนักงานนั่นเอง และวิวัฒนาการของเกราะคุ้มครองนี้ก็ย่อมแตกต่างกันไปตามกาลเวลาและอำนาจอันเป็นอาวุธของพนักงานของรัฐ สิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยนั้นเป็นสิทธิตามแบบของวิธีพิจารณาแบบไต่สวน อันยอมรับกันว่าอำนาจของรัฐนั้นมีใช้อำนาจอันเป็นปฏิบัตินัย แต่อาจเป็นอำนาจอันอาจให้คุณได้เช่นกัน ดังนั้นเกราะคุ้มครองผู้ต้องหาในระบบไต่สวนนั้นเป็นเพียงเกราะที่คุ้มครองจุดอ่อนของผู้ต้องหาในกระบวนการไต่สวนเท่านั้น^๑

๑. กฎหมายวิธีพิจารณาความในประเศไทยนั้น เป็นการพิจารณาระบบผสม อันหมายความว่า^๑ในชั้นผู้ต้องหาวิธีพิจารณาจะเป็นแบบไต่สวน แต่เมื่อมีจำเลยกระบวนการพิจารณาจะกลับเป็นกล่าวหา (แบบปฏิบัตินัย)

บทที่ ๔

สรุปและข้อเสนอแนะของสิทธิในปัจจุบันและ ในอนาคต

จากที่ได้วิจัยผ่านมาแล้วสรุปได้เป็นสามหัวข้อใหญ่ ๆ ว่า (ก) สิทธิของผู้ต้องหาอันเป็นสากลนั้นเป็นสิทธิที่มีอยู่จริง แต่มิใช่ว่าเป็นสิทธิที่ทุกประเทศยอมรับ (ข) สิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยในระบอบของอุดมคติและตามความต้องการของประชาชนนั้นมีมาก และการต่อสู้เพื่อที่จะได้รับสิทธิดังกล่าวปรากฏตัวชัดเจนขึ้นเมื่ออำนาจอธิปไตยตกอยู่ในเงื้อมมือของบุคคลส่วนมาก และ (ค) วิธีการตามกฎหมายเพื่อสนับสนุนให้มีการเคารพสิทธิของผู้ต้องหายังอยู่ในขั้นกำลังพัฒนา

เงื่อนไขของการที่จะทำให้สิทธิมนุษยชนเป็นที่ยอมรับในระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น ขึ้นตรงอยู่กับความเชื่อของสังคมนั้น ๆ ในรูปแบบของกระบวนการยุติธรรม ถ้าสังคมเชื่อว่าการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเป็นเรื่องเร่งด่วนและจำเป็น คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องใช้รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมแบบป้องกันอาชญากรรม อันจะส่งผลให้ฝ่ายบ้านเมืองมีฐานะเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองผู้สุจริตให้พ้นจากภยันตราย อาชญากรรม และการนี้ฝ่ายบ้านเมืองเป็นผู้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามตลอดจนลงโทษผู้กระทำผิด วิธีการที่มีประสิทธิภาพคือวิธีการที่ประหยัดและรวดเร็ว พร้อมกับลดอุปสรรคของ

การดำเนินการของฝ่ายบ้านเมืองให้ได้มากที่สุด สิทธิของผู้ต้องหาจึงเปรียบเสมือนข้อขัดขวางในการดำเนินงานของฝ่ายนี้ แต่ถ้าสังคมเชื่อว่าแม้การป้องกันปราบปรามอาชญากรรมอย่างมีประสิทธิภาพจะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่ง แต่การให้อำนาจดังกล่าวแก่รัฐอย่างปราศจากเงื่อนไขและโดยมอบความไว้วางใจอย่างยิ่งแก่ฝ่ายบ้านเมืองนั้นเป็นสิ่งไม่ควรทำ เพราะโอกาสที่ฝ่ายบ้านเมืองจะใช้อำนาจเพียงเพื่อประโยชน์ในทางปกครองย่อมมีอยู่เสมอ ฝ่ายหลังนี้จึงนิยามกำหนดกฎหมายคุ้มครองสิทธิขั้นมูลฐาน อันมีอาจละเมิดได้โดยรัฐไว้เป็นการป้องกัน

ในระบอบกฎหมายระหว่างประเทศ การยอมรับว่าการให้อำนาจเด็ดขาดแก่รัฐในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมและรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมนั้นไม่เป็นสิ่งพึงประสงค์ ดังนั้นจำเป็นต้องมีการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในเรื่องต่าง ๆ ไว้เพื่อป้องกันมิให้รัฐใช้อำนาจเด็ดขาดโดยปราศจากความเห็นธรรมแต่เพียงแค่นั้นเพียงไรจึงจะเชื่อว่าการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาไม่ถึงกับเป็นการขัดขวางต่อการปฏิบัติงานของรัฐเพื่อรักษาประโยชน์ของบุคคลนั้นยังหาได้มีข้อยุติแต่ประการใดไม่ กลุ่มประเทศยุโรปตะวันตกจะก้าวไปไกลกว่ากลุ่มประเทศอื่น ๆ ในเรื่องการยอมรับสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหา เพราะนอกจากจะยอมรับหลักการไว้ในสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (ค.ศ. ๑๙๕๓) แล้วยังได้กำหนดองค์การระหว่างประเทศขึ้นควบคุมให้สิทธิมนุษยชนเหล่านั้นได้รับการคุ้มครองอย่างแท้จริงในประเทศผู้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาแม่บท^๑ จริงอยู่แม้การตั้งองค์การขึ้นควบคุมการคุ้มครอง

๑. ดู Section II Article 19 of Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. 1963 ซึ่งระบุให้มีการจัดตั้งองค์กรดังต่อไปนี้คือ ๑. คณะกรรมาธิการยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ๒. ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป

สิทธิมนุษยชนในประเทศต่าง ๆ จะเปรียบเทียบสถานการณ์ลุล้าอำนาจอธิปไตยของรัฐ แต่การลุล้าอำนาจอธิปไตยเช่นนี้หาได้ทำโดยอำนาจอธิปไตยอื่นใดไม่ แต่เป็นอำนาจอธิปไตยส่วนหนึ่งของรัฐนั่นเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการควบคุมอำนาจอธิปไตยระดับประเทศด้วยอำนาจอธิปไตยระดับนานาชาติ ซึ่งเป็นจุดรวมของอำนาจอธิปไตยระดับประเทศส่วนหนึ่งนั่นเอง ดังนั้นการจัดตั้งองค์กรระหว่างประเทศขึ้นเพื่อควบคุมดูแลการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาจึงเป็นสิ่งที่ควรเป็นอย่างยิ่ง

การมีองค์กรระหว่างประเทศเพื่อตรวจสอบการเคารพสิทธิของประชาชนนั้นมิใช่เป็นการลุล้าอำนาจอธิปไตยดังที่กล่าวมาแล้ว แต่เป็นการคุ้มครองอำนาจอธิปไตยในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะอำนาจอธิปไตยนั้นเป็นของมนุษย์ทั้งหลาย รัฐได้อำนาจอธิปไตยเพราะรัฐมีพลเมืองที่มีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง พลเมืองของรัฐทุกรัฐมิได้เป็นพลเมืองที่ขาดการติดต่อสื่อสารและเคลื่อนย้ายเดินทาง พลเมืองของรัฐหนึ่งอาจเดินทางไปสู่อาณาเขตของอีกรัฐหนึ่งเนื่องจากความจำเป็นหรือเพื่อการพักผ่อนเยี่ยมเยียนมิตรสหาย หรือแม้แต่เพื่อการท่องเที่ยว เมื่อพลเมืองของรัฐหนึ่งข้ามเข้าสู่อำนาจอธิปไตยของอีกรัฐหนึ่ง จะเป็นการควรหรือที่เขานั้นจะต้องยอมรับความแตกต่างของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในอีกรัฐหนึ่ง ในเมื่อความเป็นมนุษย์ของเขาก็ไม่ได้แตกต่างไปกว่าความเป็นมนุษย์ของพลเมืองของอีกรัฐหนึ่ง เพียงแต่อาณาเขตตามแผนที่จะทำให้ค่าของความเป็นมนุษย์แตกต่างกันออกไปได้ก็อยู่รอบๆ ขอบข้อเสนอแนะของงานวิจัยนี้ก็คือการจัดตั้งองค์กรระหว่างประเทศตามภูมิภาคที่สามารถทำความเข้าใจและตกลงกันได้ในเรื่องของสิทธิผู้ต้องหา หรือสิทธิมนุษยชนโดยส่วนรวมเพื่อคอยตรวจสอบให้

ความดูแลและแนะนำการคุ้มครองสิทธิดังกล่าว องค์การที่ได้ตั้งขึ้นแล้วในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตกควรที่จะได้รับการยึดถือเป็นแบบอย่างการปรับปรุงโครงสร้างและหลักการ ตามความเหมาะสมของภูมิภาคคงเป็นสิ่งที่มีโอกาสจะหลีกเลี่ยงได้ ผลที่ได้รับคงอยู่ในขั้นนำฟังพอใจเพราะพลเมืองของทุกประเทศย่อมได้รับประโยชน์จากองค์การนี้เท่าเทียมกัน และรัฐคงจะได้รับความยุ่งยากลำบากใจจากองค์การดังกล่าวพอสมควร แต่ก็เป็นความขัดข้องที่เท่าเทียมกันทุกรัฐเพื่อจรรโลงหลักการ ที่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากฎเกณฑ์แห่งสงครามหรือความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ

ผลงานขององค์กรควบคุมการรักษาสีทธิมนุษยชนส่วนภูมิภาคที่เห็นเป็นประจักษ์ย่อมมีหลายกรณี เช่น คดีแรกที่ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปตัดสิน ซึ่งเป็นเรื่องที่โจทก์ถูกคุมขังโดยไม่ได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและศาลวินิจฉัยว่า การกระทำเช่นนั้น โดยสาธารณรัฐไอร์แลนด์ขัดต่อสิทธิมนุษยชน^๑ รัฐสมาชิกของสนธิสัญญาสิทธิมนุษยชนของยุโรปนี้ ถ้าเคยนำคดีที่ฟ้องรัฐต่าง ๆ โดยหาว่าได้ประพฤติผิดไปจากสนธิสัญญาอีกหลายคดี ซึ่งแม้ว่าอำนาจขององค์กรระหว่างประเทศจะไม่มีเป็นเด็ดขาดในการที่จะบังคับให้รัฐทำตามคำพิพากษา แต่เนื่องจากเกียรติภูมิของรัฐในภูมิภาคนั้นเอง ก็ได้มีการแก้ไขสิ่งที่บกพร่อง ตามที่ได้วินิจฉัยไว้โดยองค์การนี้เสมอ ๆ

ข้อสรุปข้อต่อมาก็คือ อุทิศคดีและความต้องการสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหาในประเทศไทย ผู้วิจัยได้เคยสรุปไว้แล้วว่าเมื่อได้ตรวจสอบพิจารณาตัว

๑. Law less v. The Republic of Ireland อ้างถึงใน โกสส โสภาคย์ วิจารณ์ อ้างแล้ว หน้า ๒๕

บทกฎหมายและหลักฐานทางประวัติศาสตร์กฎหมายไทยแล้วพบว่าได้มีการยอมรับว่ารัฐหรือพระเจ้าแผ่นดินมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองสิทธิขั้นต่ำบางประการของประชาชนชาวไทยเมื่อเจ็ดร้อยปีกว่ามาแล้ว แม้สิทธิขั้นต่ำในสมัยโบราณจะแตกต่างไปจากสิทธิที่เข้าใจกันอยู่ในปัจจุบัน แต่ก็เป็นที่พึงพอใจกับยุคสมัยและรูปแบบของการปกครอง ซึ่งหมายความว่าอุดมคติและหลักการ ในเรื่องการคุ้มครองผู้ต้องหาของไทยนั้นมีมานานแล้ว แต่การแสดงออกเพื่อให้รัฐยอมรับอุดมการณ์นั้นหาได้ปรากฏขึ้นเป็นแก่นสารเหมือนในปัจจุบันไม่ อย่างไรก็ตามได้มีบทบัญญัติถึงความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กฎหมาย สิทธิและเสรีภาพในร่างกาย ทรัพย์สิน และความสันโดษเป็นสิ่งที่ข้าราชการจำต้องเคารพและไม่เบียดเบียนที่ให้ราษฎรต้องเดือดร้อน การกล่าวโทษบุคคลโดยขาดความเป็นธรรม และไม่เป็นลายลักษณ์อักษรไม่อาจทำได้ผู้ต้องหาที่ได้รับการกล่าวโทษโดยไม่เป็นธรรมย่อมได้รับการเยียวยาโดยการลงโทษผู้ที่กล่าวหาด้วยความเท็จนั้น ผู้ต้องหาจะไม่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐที่จะให้ความปลอดภัยจากการแก้แค้นตอบแทนของผู้เสียหายหรือผู้ที่มีความเกลียดชังและต้องการกลั่นแกล้งผู้ต้องหาตนเอง การใช้อำนาจปกครองของเจ้าพนักงานของรัฐถูกควบคุมด้วยกฎหมายอย่างชัดเจน การข่มเหงรังแกราษฎรหรือที่เรียกว่า “กันโซก” โดยเจ้าพนักงานเป็นสิ่งที่รัฐต้องป้องกันและควบคุมการพิจารณาความคดีต้องทำโดยเร่งด่วน ความลำเอียงของพนักงานของรัฐในกระบวนการพิจารณาเป็นความผิดอาญาและการร้องทุกข์ว่าเจ้าพนักงานของรัฐใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบเป็นสิทธิของราษฎรโดยทั่วไป

ต่อมาเมื่อประเทศไทยได้รับอิทธิพลของระบบกฎหมายของประเทศตะวันตก อุดมการณ์ในเรื่องสิทธิของผู้ต้องหาเริ่มเปลี่ยนแปลง เมื่อประเทศทางตะวันตกนั้นมีอุดมการณ์ในเรื่องนี้ว่ารัฐจะต้องถูกควบคุมมิให้ใช้อำนาจให้ล่วงเกินสิทธิบางประการของพลเมือง การเปลี่ยนแนวความคิดทางกฎหมายเช่นนี้ เสด็จในกรมพระบิดาแห่งกฎหมายไทยได้ประทานชี้แจงไว้ชัดเจนว่า

“กฎหมายที่เป็นข้อบังคับว่าผู้ใดจับคนได้ไม่ได้นั้นอยู่ข้างจะวุ่น แก่เกิมหัวหน้ามีอำนาจจับคนได้หมดไม่มีระเบียบ และเมื่อจับคนมาแล้วจะเอามาขังไว้กี่วันก็เดือนก็ได้ไม่มีผู้ใดจะฟ้องร้องขึ้นได้ เป็นต้นถ้าเกิดโจรผู้ภัยในหัวเมือง เจ้าเมืองกรมการต้องมีใบบอกแจ้งความเข้ามากรุงเทพฯ ครั้นจะบอกเข้ามาลอย ๆ ไม่ว่าจับตัวโจรได้ตัวก็กลัวถูกรุก เจ้าเมืองกรมการจึงจำเป็นต้องควักคนใดคนหนึ่งเข้าไว้ที่หนึ่ง การจับเช่นนั้นเป็นการง่ายแต่การสืบหลักฐานพยานที่จะให้ศาลทำโทษนั้นเป็นการยาก และอย่างไรก็เป็นการลำบาก แก่ร่างกาย เห็นตเห็นน้อยคนที่ถูกจับต้องนอนคางขวางนาน ๆ คนก็ล้มหมดจึงได้มีประกาศเมื่อจุลศักราช ๑๒๔๖ ครั้งหนึ่งเป็นประกาศเตือนสติข้าราชการที่ทำเช่นนั้น แต่สติของผู้ที่ต้องเตือนนั้นเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวไม่ได้เสียแล้ว เพราะการจำเป็นหลายอย่าง การทั้งหลายก็ไม่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างไร เพราะในเวลาหนึ่งที่คนทุกซัจะฟ้องผู้มิดบรรดาศักดิ์ก็เป็นสำเร็จไปไม่ได้ คนที่ถูกจับก็ต้อง (ขัง) ยืนนั่นเอง กว่าตราจะเต็มล้นจึงจะผ่าน (ปล่อย) ไปให้บ้าง ในกรุงเทพฯ ก็เหมือนกัน....”^๑

๑. พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระราชบัญญัติในปัจจุบัน เล่ม ๒, (กรุงเทพฯ ๑ โรงพิมพ์กองหลวงไทย ร.ศ. ๑๒๑) ๖๖๖.

การเปลี่ยนแปลงของสิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นเพราะความเหลวแหลกและความสับสนของการบังคับใช้กฎหมายไทย โบราณในยุคก่อนที่จะมีการปฏิรูปกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้นเอง แม้ว่าตัวบทกฎหมายนั้นเองจะกำหนดวิธีคุ้มครองทุกข์สุขของราษฎรไว้แล้วก็ตาม แต่ถ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมายหาได้เคารพต่อหลักเกณฑ์และอุดมคติของกฎหมาย^๑ การจะปล่อยให้เจ้าพนักงานค่อย ๆ ปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้วยตนเองนั้นคงเป็นไปได้ยาก ดังคำรัสของเสด็จในกรมฯ ที่ว่า “สิทธิของผู้ที่ต้องเดือนนั้นเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวไม่ได้เสียแล้ว” จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องปรับปรุงกฎหมายไทยในเรื่องนี้เสีย เสด็จในกรมฯ นั้นเองที่เป็นผู้ทรงเรียกร้องสิทธิมนุษยชนให้กับราษฎรชาวไทย แต่หาได้ยอมรับคำสรรเสริญจากบุคคลรุ่นหลังแต่อย่างใดไม่ กลับสรรเสริญชาวต่างประเทศที่เข้ามาช่วยราชการในสมัยนั้นว่า

“พวกฝรั่งเบลเยียมที่ได้รับราชการในศาลสถิตยุติธรรม ซึ่งเป็นผู้แนะนำกฎหมายเห็นการหละหลวมดังนี้ จึงได้ร่างข้อบังคับใหม่ในวิธีพิจารณาความอาญาปี ๑๑๕ ฝรั่งที่ควรได้รับความชอบในเรื่องนั้น คือมิสเตอร์เกิก ปาตริกและมิสเตอร์คัตเตีย ข้อบังคับนี้จะกวัดขั้นแรงคือห้ามไม่ให้จับคนที่เจียนนอกจากกำลังกระทำผิดสท ๆ ร้อน ๆ หรือมีเหตุสงสัย ไม่ใช่สงสัยอย่างเดียว ถ้าจะจับคนโดยประการหนึ่งอื่นแล้วต้องขอมายศาลก่อนทุกคน และเมื่อจับมาแล้วต้องส่งตัวต่อศาลได้ไต่สวนภายใน ๔๘ ชั่วโมง”^๒

๑. คู มนุ อุดมเวช “การปฏิรูปการศาลส่วนกลางของกระทรวงยุติธรรม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ปริยญาณีพันธ์ ปริยญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ๒๕๑๖

๒. พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระราชบัญญัติในมัจจุบัน เล่ม ๒ อ้างแล้ว หน้า ๖๖๘

อย่างไรก็ตามการคุ้มครองสิทธิของบุคคลในประเทศไทยแบบเดียวกันของประเทศทางตะวันตกเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ถนัดนัก ยิ่งไปกว่านั้นเสียอีกเจ้าหน้าที่งานของรัฐที่คุ้นเคยกับระบบกฎหมายเก่าก็หาทางหลีกเลี่ยงกฎหมายใหม่ด้วยวิธีการต่างๆ ดังที่เสด็จในกรมฯ ทรงให้คำวินิจฉัยไว้ว่า “ข้อบังคับนี้ตรงกันข้ามกับการหละหลวมเดิม เป็นข้อบังคับกวดขันเกินกาลสมัยที่หวังว่าจะเป็นไปได้ การจึงไม่ได้เป็นไปดังนั้น และในหัวเมืองไม่ได้ประพฤติตามข้อบังคับวิธีพิจารณาความอาญาที่เดียว ในกรุงเทพฯ กรมพระนครบาล (ตำรวจ) เลี่ยงได้ เพราะมีกองไตสวน (สอบสวน) ซึ่งอ้างเป็นศาลนครบาลอยู่ การจึงเป็นไปอย่างหนึ่ง กฎหมายบังคับอย่างหนึ่งไม่ลงกัน”^๑ แม้ว่าจะได้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายใหม่ก็ตามก็ยังไม่อาจแก้ไขข้อขัดข้องดังกล่าวได้หมดไป ซึ่งหมายความว่าคำวินิจฉัยของเสด็จในกรมฯ ที่ว่า “เกินกาลสมัยที่หวังว่าจะเป็นไปได้” นั้นสามารถนำมาใช้อธิบายสาเหตุของความเชื่องช้าแห่งการพัฒนาสิทธิมนุษยชนในรูปของตัวบทกฎหมายในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายนั้นมิได้หมายความว่ามิมีกฎหมายแล้วก็ได้แล้วกัน เพราะกฎหมายนั้นจะเขียนให้คดีอย่างไรก็ได้ แต่เวลาใช้กฎหมายนั้นต่างหากที่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจะเกิดขึ้นจริง ความเป็นจริงของการบังคับใช้กฎหมายนั้นบางครั้งถูกมองข้ามไปเพียงเพราะต้องการมีบทบัญญัติที่ก้าวหน้าและทันสมัย ดังเช่นในกรณีกฎหมายวิธีพิจารณาความ ร.ศ. ๑๑๕ แม้จะมีการแก้ไขกฎระเบียบให้การปฏิบัติเป็นไปได้อย่างสะดวกขึ้น ก็ไม่พ้นที่จะมีความขัดแย้งระหว่างเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วยกัน เสด็จในกรมฯ ทรงกล่าวไว้ว่า

๑. เรื่องเดิม, หน้าเดิม

“ตามประกาศฉบับนี้ (พระราชบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ราชการที่เกี่ยวข้องกันในระหว่างกระทรวงนครบาลและกระทรวงยุติธรรม ปี ร.ศ. ๑๑๖) ผ่อนอำนาจจับให้เบาลงบ้างเพราะตามวิธีพิจารณาอาญาตั้งเครียตเกินที่เกินสมควรแก่เมือง ประกาศใหม่ยอมให้พลตระเวร (ตำรวจ) ที่ขึ้นในกรมเมือง (นครบาล) จับคนโดยไม่มีหมายศาลได้ ทั้งนี้ คือ ๑. กำลังทำผิด ๒. เมื่อมีอาวุธสาสิ่งอื่นอยู่ในตัวซึ่งควรสงสัยได้ว่า จะเป็นเครื่องมือไปทำผิดหรือได้ทำผิดมาแล้ว ๓. ชักขวางต่อสู้พลตระเวร (ตำรวจ) และข้อที่เดิมว่าต้องให้ส่งตัวภายใน ๔๘ ชั่วโมงนั้น ในประกาศใหม่ว่าอย่าให้กักไว้ช้าเกินกว่าจำเป็น

ถึงกระนั้นก็ดี พลตระเวรในกรุงเทพฯ ร้องว่าทำการตามหน้าที่ไม่ถนัด เพราะไม่มีเวลาจะไปขออนุญาตทันกับเวลาที่เห็นตัวผู้ที่จะต้องจับ และในหัวเมืองก็ร้องว่ากฎหมายเป็นดังนี้ ประพฤติตามไม่ได้ทีเดียว เพราะศาลอยู่ไกลจากอำเภอตำรวจภูธรนัก ปี ๑๒๐ จึงต้องมีประกาศออกใหม่ ให้นายพลตระเวรและเจ้าเมืองกรมการออกหมายจับค้นบ้านได้เอง แต่ถึงได้อำนาจดังนี้ไปแล้วก็ดี ก็ยังมีเหตุเสมอที่พลตระเวรบ้างตำรวจภูธรบ้าง ได้เข้าจับเข้าค้นบ้านราษฎรโดยไม่ได้รับหมายจากนายของตัวในเรื่องที่ตัวต้องได้รับหมายก่อน คนที่ถูกจับถูกค้นก็ฟ้องร้องเอาพลตระเวรตำรวจภูธรว่าทำผิดพระราชบัญญัติเรียกสินไหมบ้างทางอาญาบ้าง ซึ่งศาลต้องตัดสินตามหลักเกณฑ์ในบทกฎหมาย ตำรวจภูธรก็ร้องหาความว่าศาลไม่ควรทำดังนี้กันนี้ แต่ที่จริงศาลเลือกทำตามให้พอใจไม่ได้ ส่วนตำรวจภูธรพลตระเวรก็ไม่ฝึกสอนคนของตัวให้ผู้ข้อบังคับกฎหมายนั้น ๆ การจึงคิด ๆ ชัก ๆ อยู่เสมอ ทางออกก็มีอยู่ว่าจะแก้กฎหมายเข้าหาพลตระเวร ตำรวจภูธร อย่าให้มีข้อบังคับ

การจับเสียเลยหรือพลตระเวนจรต้องประพฤติตามกฎหมายเท่านั้น ก็ยังไม่มี
ใครตัดสินเป็นเด็ดขาดว่าจะทำอย่างไร”^๑

ตั้งแต่บัดนั้นมาสิทธิของผู้ต้องหาก็ยังถือเป็นเรื่องที่ยังลงรอยกันไม่ได้
ฝ่ายที่เห็นว่าควรจะมีตัวบทกฎหมายรับรองไว้ให้ชัดแจ้ง ก็ติดขัดตรงที่ว่าแล้ว
เจ้าพนักงานของรัฐจะยอมปฏิบัติตามโดยไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่สังคม
ส่วนรวม ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับกับสิทธิของผู้ต้องหา ก็กลายเป็นผู้ต้องการกดขี่
ข่มเหงราษฎร หรือเป็นผู้รับใช้อำนาจรวบรัดเผด็จการ ทั้ง ๆ ที่ความจริง
แล้วทั้งสองฝ่ายก็มีเหตุมีผลด้วยกันทั้งคู่ เมื่อประเทศไทยเข้าสู่การปกครอง
ระบอบประชาธิปไตย โดยมีกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นเสาหลัก จากการ
วิจัยพบว่า ในครั้งที่รัฐธรรมนูญได้ยกร่างขึ้นโดยอิสระปราศจากแรงกดดัน
เจตนาารมณ์ของประชาชนชาวไทยในเรื่องสิทธิก็เริ่มแสดงออกมาทางบทบัญญัติ
ของรัฐธรรมนูญ ครั้นแล้วครั้งเล่าที่รัฐธรรมนูญเองก็หาได้มีความदारเป็น
นิรันดรไม่ สิทธิของผู้ต้องหาจึงมีขึ้นและลดถอยลงเพราะความผันผวนทาง
การเมืองของประเทศ ความจริงแล้วความผันแปรทางการเมืองนั้นเป็นเรื่อง
อำนาจของการปกครองรัฐมากไปเสียกว่าความพยายามวิตรอนสิทธิเสรีภาพ
ของประชาชน การที่รัฐโดยผู้มีอำนาจจะยอมรับสิทธิของผู้ต้องหาแค่ไหน
เพียงไรนั้นคงเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

ดังนั้นในการเสนอแนะของข้อสรุปส่วนนี้ ก็คือพยายามชี้ให้บุคคล
ทั่วไป รวมทั้งเจ้าพนักงานของรัฐเองเห็นเป็นอุดมการว่า ความเป็นมนุษย์
ทุกคนมีเท่าเทียมกัน และสิ่งที่ตนเองไม่อยากจะเกิดขึ้นกับตนนั้นไม่ควรเกิด
ขึ้นกับบุคคลอื่นเป็นอันขาด อย่าให้เป็นเช่นที่เสด็จในกรมได้ทรงกำหนดไว้ว่า

๑. เรื่องเดิม หน้า ๖๖๘-๖๘

“วิธีของไทยตามธรรมเนียมชอบให้มีกฎหมายแข็งแรงจนถึงเอาโทษใครเมื่อไรก็ได้ แต่ไม่ใช่ใช้กฎหมายนั้นเสมอ ๆ ถ้าต้องการจะฟันใครลงไปจะได้มีเครื่องมืออยู่ใกล้ ๆ และชอบให้ศาลคอยฟังเสียงผู้ใหญ่ที่มีฝีปากอยากให้ฟันเมื่อไร ยังเป็นวิธีที่ชอบกันอยู่ ส่วนข้าราชการเอง เช่น พลตระเวรอำเภอกำนัน จนถึงผู้ใหญ่บ้านไม่อยากจะจับเองเป็นอันขาด อยากแต่จะจับเขาและทิ้งไม่อยากจะฟ้องเข้าเข้าอีก แต่จะฟ้องจับเขาก็ก่อนนั้นไม่ไ้ก็ต้องมีมูลเหตุเท่าไรนัก”^๑

ถ้าทุกคนเข้าใจกันเช่นนี้แล้ว ก็ไม่จำเป็นที่จะรอว่าเมื่อใดจะมีรัฐธรรมนูญที่มาจากความต้องการของประชาชน เพราะไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญหรือกฎระเบียบอื่นใดผู้ที่ร่างก็คงไม่ต้องการที่จะต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายหรือระเบียบที่ขาดความเป็นธรรมที่ตนร่างขึ้นมาเสียเองในภายหลัง

ข้อสรุปประการสุดท้ายนั้น คือ เรื่องวิวัฒนาการของกฎหมายในระดับความเป็นจริงของประเทศไทย ในระดับนี้ศาลสถิตย์ยุติธรรมนั้นก้าวเข้ามาคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาอย่างระมัดระวัง เพราะอำนาจตุลาการนั้นคงความเป็นอิสระมาจนถึงปัจจุบันได้ก็เพราะความบริสุทธิ์ยุติธรรมของตุลาการส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งก็เพราะการกำหนดนโยบายทางกฎหมายได้ยึดหยุ่นเหมาะสมกับยุคสมัยการที่ศาลสถิตย์ยุติธรรมยอมรับบังคับบัญชากฎหมายของฝ่ายบริหารที่ขัดต่อสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานก็โดยหลักที่ว่าศาลต้องใช้กฎหมายที่มีอยู่อย่างตรงตามเจตนารมณ์และลายลักษณ์อักษร แต่เมื่อความตึงเครียดทางการเมืองเริ่มผ่อนคลายลงบ้าง บทบาทของอำนาจตุลาการในการปกป้องรักษาสิทธิของผู้ต้องหาที่มีขึ้นให้เห็นประจักษ์

ตัวบทกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันที่ขัดต่อสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิของผู้ต้องหานั้นมีอยู่เช่นกัน ที่เห็นเด่นชัดคือ พ.ร.บ. บังคับการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์สามฉบับด้วยกัน คือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๕, ๒๕๑๒ และ ๒๕๒๒ พ.ร.บ. บังคับการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ฉบับที่ ๒ ที่มีผลบังคับใช้ที่ขัดต่อการคุ้มครองสิทธิ คือ มาตรา ๑๘ ที่ให้อำนาจพนักงานสอบสวนควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ได้เป็นระยะเวลานาน มาตรา ๒๐ กำหนดผู้ที่มีอำนาจกันหรือจับไว้หละหลวมมาก

เป็นที่น่าสังเกตว่ากฎหมายที่ประกาศใช้นั้นมักจะอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ที่ใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐแบบเบ็ดเสร็จ แต่มักจะมีข้ออ้างว่ากฎหมายเช่นนี้มีความจำเป็นต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เช่นในหมายเหตุท้าย พ.ร.บ. การควบคุมตัวผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดต่อกฎหมายว่าด้วยป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๑๑ มีว่า

“เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่กฎหมายว่าด้วยการควบคุมตัวผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดต่อกฎหมายว่าด้วยป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ได้บัญญัติไว้ให้บังคับเป็นการชั่วคราว และโดยที่นับแต่นั้นมาการกระทำความผิดเช่นว่านี้กลับเพิ่มทวีขึ้น จึงเป็นการสมควรที่จะแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายนั้นให้ใช้บังคับไว้ตลอดไปเพื่อประโยชน์แก่การปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นภัยอันตรายร้ายแรงแก่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” และในคำนำประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๑๒ ก็ได้ให้เหตุผลไว้ชัดเจนว่า

๑. หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๕ ตอนที่ ๔๑ หน้า ๒๕๕ ลงวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๑๑

“โดยที่การกระทำความผิดต่อพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นความผิดที่มีเหตุพิเศษเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ และความสงบเรียบร้อยของประชาชน เฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ จึงควรดำเนินการด้วยความเด็ดขาดให้ได้ผลเพื่อความมั่นคงของประเทศ และความสงบสุขของประชาชน.....”^๑

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของความมั่นคงของประเทศและเข้าใจดีว่าภัยอันตรายร้ายแรงแก่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์นั้นสามารถที่จะทำให้สิทธิของผู้ต้องหาลดลงได้ เมื่อมีสถานการณ์เช่นนั้นขึ้น ภาวะสงครามและภัยอันตรายจากภัยธรรมชาติย่อมทำให้มนุษย์ยอมสละสิทธิส่วนตัวลงเพื่อรักษาเผ่าพันธุ์อันเป็นสัญชาติญาณของสัตว์โลกโดยทั่วไปจนใด ความมั่นคงของประเทศย่อมมีสถานะเป็นเช่นเดียวกันฉนั้นนั้น แต่สิ่งที่ประเทศไทยยังขาดอยู่ก็คือองค์กรที่เป็นกลางที่จะตัดสินว่าภัยอันตรายต่อส่วนรวมนั้นมีอยู่จริงและเป็นภัยอันตรายถึงขนาดแล้ว เพราะตามที่ใช้อ้างกันอยู่ทุกวันนี้ ภัยอันตรายของชาตินั้นตัดสินโดยกลุ่มบุคคลหรือตัวบุคคลผู้ที่มีอำนาจเสียเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าผู้ที่มีอำนาจไม่ว่าจะเป็นด้วยวิถีทางประชาธิปไตย หรือวิถีทางอื่นจะไม่หวังดีต่อชาติบ้านเมืองหรือต้องการที่จะกดขี่ข่มเหงราษฎรแต่สถานเดียว แต่ความผิดพลาดหรือความตระหนกตกใจต่อเหตุการณ์ที่ยังมิได้เป็นภัยอันตรายอันแท้จริงย่อมก่อให้เกิดผลที่ไม่อาจคาดการณได้ล่วงหน้า การประกาศสภาวะฉุกเฉินก็เป็นการยกเลิกสิทธิของประชาชนก็ก็ เปรียบเสมือนเป็นการใช้กำลังเพื่อป้องกันภัยอันตรายที่จะมีมาถึงชาติ แต่การป้องกันนั้นมีหลัก

๑. ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๙ ตอน ๔๔ (ฉบับพิเศษ) หน้า ๔ ลงวันที่

เกณฑ์อยู่ว่าภยันตรายนั้นเป็นภยันตรายที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงพ้นได้ด้วยวิธีอื่น และผู้ที่ป้องกันตนนั้นได้พยายามทุกวิธีที่จะปกป้องภัยพิบัตินั้นแต่ไม่เป็นผล การจำกัดสิทธิของผู้ต้องหาจะทำได้ก็เพียงเหตุผลดังกล่าวเท่านั้น

ข้อเสนอแนะประการสุดท้ายของงานวิจัยส่วนนี้ คือการตั้งองค์กรขึ้นพิจารณาว่าเมื่อใดที่มีความจำเป็นที่จะต้องป้องกันภยันตรายต่อรัฐ และภยันตรายดังกล่าวนั้นเพียงพอหรือยังที่รัฐจะจำกัดสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหาได้ในหลายประเทศขององค์กรดังกล่าวนี้คือศาลสถิตยุติธรรมนั่นเอง แต่ในบางประเทศให้เป็นดุลยพินิจของตุลาการรัฐธรรมนูญ สำหรับประเทศไทยเรานั้นเคยมีตุลาการรัฐธรรมนูญมาหลายยุคหลายสมัย แต่ปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชนนี้ยังหาได้รับความดูแลเอาใจใส่อย่างใดไม่ อาจเป็นเพราะรัฐธรรมนูญของประเทศไทยเพียงสองฉบับเท่านั้นที่ยอมรับสิทธิของผู้ต้องหาไว้อย่างชัดเจน แต่ฉบับอื่น ๆ นั้นยังล้งเลอยู่ ตุลาการรัฐธรรมนูญก็คงอยู่ในฐานะเช่นเดียวกัน เพราะถ้าเรื่องที่มาสู่ตนมิใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับรัฐธรรมนูญแล้วก็ไม่ถือว่าอยู่ในอำนาจของตนด้วย แต่ถ้ายิ่งถือว่าอำนาจขององค์กรเป็นกลางไม่มีในเรื่องของสิทธิมนุษยชน และเกี่ยวกันอยู่เช่นนี้ผู้ที่จะต้องได้รับเคราะห์กรรมก็เห็นจะไม่มีใครอื่นนอกจากราษฎรสามัญทั่วไป ดังนั้นทางที่ควรคือให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอำนาจวินิจฉัยเรื่องนี้เสียโดยเด็ดขาด แม้จะเป็นองค์กรของฝ่ายบริหารเอง ก็ยังดีกว่าไม่มีเสียเลยในเช่นปัจจุบัน องค์กรนี้เองควรจะตรวจสอบกฎหมายฉบับต่าง ๆ ที่ยังใช้อยู่ ตรวจสอบว่าสถานการณ์ในปัจจุบันนั้น จำเป็นเพียงพอที่จะมีกฎหมายเช่นนั้นอยู่หรือไม่ แล้ววินิจฉัย

ให้คงไว้หรือเลิกเสียตามความเหมาะสม ถ้าเป็นองค์กรของฝ่ายบริหารก็เสนอต่อฝ่ายนิติบัญญัติ ถ้าเป็นองค์กรของฝ่ายนิติบัญญัติก็เสนอต่อรัฐสภาโดยตรง หรือถ้าต้องการให้ฝ่ายตุลาการเป็นผู้วินิจฉัยก็ต้องกำหนดกฎหมายมอบอำนาจกันไว้ให้ชัดเจน

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะของงานวิจัยในส่วนนี้มีเพียงเท่านี้ การที่จะเสนอแนะโดยละเอียดถึงกระบวนการและรูปแบบของหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหาได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายนั้น คงเป็นไปได้ไม่ได้ในขั้นนี้ ทั้งนี้จึงเป็นความจำเป็นอยู่เองที่บุคคลทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันเพื่อจรรโลงสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษยชนในเวลาต่อ ๆ ไป

เอกสารระบุอ้าง

ภาษาไทย

กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าลูกยาเธอ กฎหมาย เล่ม ๑ และ ๒
พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กองทัพอากาศ (ร.ศ. ๑๒๐)

“ _____ ” พระราชบัญญัติในปัจจุบัน, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
กองทัพอากาศ (ร.ศ. ๑๒๑)

โกศล โสภากย์วิจิตร การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศ
เอกสารโรเนียวรวมเล่ม คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ลัย (๒๕๒๐)

คำพิพากษาศาลฎีกา รวบรวมและจัดพิมพ์โดยเนติบัณฑิตยสภา

จรงค์ จุฑานนท์, พ.ต.ท. “การคุ้มครองสิทธิของประชาชนต่อการจับกุม
และตรวจค้นที่ไม่ชอบธรรม” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตร์
มหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย (๒๕๒๔)

ประชุมกฎหมายประจำศก รวบรวมโดย เสถียร วิชัยลักษณ์ (กรุงเทพฯ :
นิติเวช)

ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี รวบรวมโดย สำเริง สิงหะวาระ, พ.ต.ท.
กรุงเทพฯ : สุทรไพศาล ม.ป.ป.

ราชกิจจานุเบกษา สำนักเลขาธิการ สำนักนายกรัฐมนตรี กรุงเทพ : โรง
พิมพ์สำนักเลขาธิการ สำนักนายกรัฐมนตรี

มนู อุดมเดช "การปฏิรูปการศาลส่วนกลางของกระทรวงยุติธรรมในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" *ปริญญาานิพนธ์*
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ๒๕๑๖

ประธาน วัฒนาวณิชย์ "ระบบความยุติธรรมทางอาญา : แนวความคิด
เกี่ยวกับการควบคุมอาชญากรรม และกระบวนการนิติธรรม" *นิติ
ศาสตร์ ฉบับที่ ๒ ปีที่ ๙ (๒๕๒๐)*

เรื่องกฎหมายตราสามดวง, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. ๒๕๒๑
กรุงเทพ ท.จ.ก อุดมศึกษา (๒๕๒๑)

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ "สิทธิของผู้ต้องหาที่อาญาในระหว่างสืบสวนและสอบ
สวน" *วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิตแผนก
วิชานิติศาสตรบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๕๑๙)*

ภาษาอังกฤษ

Clifford, W.. "Science, Culture and Criminal Justice in Asia" 2
*The International Journal of Comparative and Ap-
plied Criminal Justice. Na. 2 1978.*

Kadish and Paulsen, *Criminal Law and Its Processes*, 2 nd. ed.
Boston; Little Brown and Co. 1969

Montero. P.D., (1916) *El Derecho Protecior de los Criminales*
(Madrid: 1916).

- Packer, Herbert, *The Limits of Criminal Sanction* (Stanford : 1968)
- Report of the Secretary-General of U.N. on the draft Covenant*, UN. Doc A/2929, July 1, 1955
- Walker, N. *Sentencing in Rational Society*, (G.B. : Richard Clay Ltd, Penguin Books, 1972.)
- Wise, E.M., Note on International Standards of Criminal Law and Administration” in *International Criminal Law*. edited by G.O.W. Mueller and E Wise. (South Hackensack : N.J. 1965)

สิทธิของจำเลยในคดีอาญาในประเทศไทย
บุญทิพย์ ผ่องจิตร แลนเกรฟ

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง   สิทธิของจำเลยในคดีอาญาในประเทศไทย
ผู้วิจัย   บุญทิพย์ ฝ่องจิตร แฉนเกรพ
หัวหน้าโครงการ   เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับปัจจุบันของประเทศไทย กำหนดกระบวนการพิจารณาความเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยโดยวิธีการให้ต่างฝ่าย (โจทก์และจำเลย) ต่างหาพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลเพื่อให้ศาลวินิจฉัยถึงการกระทำความผิดอาญา วิธีดังกล่าวทำให้เกิดความจำเป็นในการที่คู่ความทั้งสองฝ่ายต้องรู้กฎหมาย และรู้ถึงขบวนการที่จะเสนอคดีต่อศาลอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการวิจัยพบว่าสิทธิมนุษยชนสำหรับจำเลยที่สำคัญยิ่ง คือสิทธิที่จะมีทนายความเป็นผู้ช่วยชี้แนะข้อกฎหมายและเป็นตัวแทนของลูกความในการเสนอพยานหลักฐานต่อศาล ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ฝ่ายที่ได้เปรียบคือรัฐ เพราะอัยการย่อมมีความเชี่ยวชาญในกฎหมายและวิธีการอันจำเป็นในการฟ้องคดี แต่จำเลยนั้นมีความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องข้อกฎหมายและความชำนาญในวิธีการ จำเลยที่ยากจนจึงเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบเพราะไม่สามารถหาทนายความแตกต่างว่าต่างที่มีความสามารถทัดเทียมกับอัยการได้

ทำนองเดียวกันการปล่อยชั่วคราวในการดำเนินคดีอาญาก็เป็นการเลือกปฏิบัติระหว่างจำเลยที่มีฐานะดีกับจำเลยที่ยากจน เพราะความสามารถในการ

นำหลักประกันมายืนยันต่อเจ้าพนักงานหรือศาลย่อมขึ้นตรงต่อฐานะทางเศรษฐกิจของจำเลยหรือผู้ต้องหา และปัญหาของการใช้ดุลพินิจปล่อยชั่วคราวเป็นปัญหาใหญ่ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย

แม้ว่าตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะมีข้อความรับรองและคุ้มครองสิทธิของจำเลย แต่สิทธิทั้งหลายเหล่านั้นย่อมไม่อาจเป็นจริงขึ้นมาได้ถ้าจำเลยขาดทุนความผู้คอยคุ้มครองผลประโยชน์แห่งสิทธิดังกล่าว

ผู้วิจัยเสนอแนะว่าในขณะที่ยังมีอาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายในเรื่องการมีทุนความและการตั้งทนายให้กับจำเลยได้อย่างรวดเร็ว เจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องในเรื่องสิทธิของจำเลยสมควรร่วมมือกันผดุงสิทธิบุคคลเหล่านั้นให้เป็นไปตามกฎหมายเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันให้มากที่สุด

นอกไปเสียจากเรื่องดังกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยพบว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยฉบับปัจจุบันนั้นได้อำนวยความคุ้มครองสิทธิต่าง ๆ ของจำเลยไว้พอควร และนับได้ว่าประเทศไทยมีกฎหมายและระบบการให้ความยุติธรรมแก่จำเลยได้ดีพอสมควร ถ้าจะมีข้อขัดข้องไม่ให้เกิดการดำเนินเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ก็เป็นเรื่องของตัวบุคคลที่มีหน้าที่ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ ซึ่งข้อบกพร่องนี้ย่อมลดลงไปได้ในอนาคต ถ้าจำเลยจะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐโดยแต่งตั้งทนายความให้โดยไม่คิดมูลค่าเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในส่วนนี้

สารบัญ

บทนำ	๑๑๗
สิทธิของจำเลยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	๑๒๐
สิทธิของจำเลยตามที่ปรากฏรับรองในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๕ จนถึงรัฐธรรมนูญปี ๒๕๒๐	๑๒๑
การคุ้มครองสิทธิของจำเลยตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๑)	๑๓๘
สิทธิของจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	๑๔๕
ความหมายของคำว่าจำเลย	๑๔๕
การไต่สวนมูลฟ้อง	๑๔๘
ฐานะความเป็นจำเลยเริ่มเมื่อใด	๑๕๐
ผลของการไม่มีฐานะเป็นจำเลย	๑๕๑
ผลของการตกเป็นจำเลย	๑๕๔
จำแนกสิทธิต่าง ๆ ของจำเลย	๑๕๖
สิทธิมีทนาย	๑๕๖
ศาลตั้งทนายให้จำเลย	๑๖๐
คดีที่เด็กเป็นจำเลย	๑๖๑
ทนายขอแรง	๑๖๔
การตั้งทนายขอแรงให้จำเลยหลายคนในคดีเดียวกัน	๑๖๘
ความสัมพันธ์ระหว่างทนายขอแรงกับจำเลย	๑๗๐
จำเลยไม่มีทนาย	๑๗๔
สิทธิพูดจากับทนายหรือผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง	๑๗๘
จำเลยพบทนายเมื่อใด	๑๘๔

สรุปสิทธิในการมีและพบทนาย	๑๕๐
ผู้ต้องหา	๑๕๐
จำเลย	๑๕๓
สิทธิจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้า	๑๕๕
ก. ข้อยกเว้นให้พิจารณาลับหลังจำเลยได้ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ ตรี	๒๐๔
ข. ข้อยกเว้นตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๘๐ จำเลยขัดขวางการพิจารณา	๒๑๐
ค. กรณีส่งประเด็นไปให้ศาลอื่นสืบและจำเลยไม่ติดตาม ไปฟังการ สืบพยาน	๒๑๒
การพิจารณาโดยเปิดเผย	๒๑๓
การพิจารณาลับ	๒๑๖
สิทธิที่จะให้การและไม่ให้การ	๒๑๘
สิทธิที่จะไม่ให้การเป็นประจักษ์แก่ตนเอง	๒๑๘
ในชั้นสอบสวน	๒๑๕
ในชั้นพิจารณา	๒๒๑
สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นประจักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้อง คดีอาญา	๒๒๔
การแก้ไขคำให้การ	๒๒๖
การรับสารภาพ	๒๒๘
การรับสารภาพโดยสมัครใจและการรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ	๒๓๐
การล่อลวง	๒๓๐
การขู่เข็ญ	๒๓๑
การให้สัญญา	๒๓๑
พฤติการณ์ที่ศาลพิจารณาว่ามีการรับสารภาพโดยสมัครใจหรือไม่	๒๓๒
ศึกษาข้อมูล	๒๓๕
ผลแห่งการรับสารภาพ	๒๓๕
ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง	๒๓๕

ชั้นพิจารณา	๒๓๙
๑. กรณีความผิดในคดีทำจำเลยถูกฟ้องมีอัตราโทษจำคุกไม่ถึง ๕ ปี หรือโทษในสถานอันที่เบากว่านั้น	๒๔๐
๑.๑ กรณีศาลเชื่อว่าจำเลยรับสารภาพโดยสมัครใจและตาม ความสัจจริง	๒๔๐
๑.๒ กรณีศาลเชื่อว่าจำเลยรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ	๒๔๒
๒. กรณีความผิดในคดีทำจำเลยถูกฟ้องมีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่ ๕ ปี หรือโทษสถานหนักกว่านั้น	๒๔๔
การแก้การถอนคำรับสารภาพ	๒๔๘
สรุปและเสนอแนะ	๒๕๐
การปล่อยชั่วคราว	๒๕๓
ทางปฏิบัติของศาลในการพิจารณาคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว	๒๕๕
๑. ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนพึงได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว	๒๕๕
๒. ความแตกต่างของโทษในความผิดถูกกล่าวหาหรือฟ้องร้อง	๒๕๖
๒.๑ คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่หนึ่งขึ้นไป	๒๕๗
๒.๒ ในคดีอื่น ๆ ที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ ๑ ปีขึ้นไป	๒๕๗
๓. หลักประกัน	๒๕๘
๔. อย่างไรจึงจะถือว่าหลักประกันที่เรียกนั้นสูงไป	๒๕๙
๕. กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยน่าจะหลบหนีหรือจะเกิดอันตรายเนื่อง จากการปล่อยชั่วคราว	๒๖๐
หลักเกณฑ์กฎหมายเรื่องปล่อยชั่วคราวในสหรัฐอเมริกา	๒๖๑
สรุปเรื่องการปล่อยชั่วคราว	๒๖๔
บทสรุป	๒๖๖
เอกสารประกอบการวิจัย	๒๗๑
ฐานความผิดที่จำเลยถูกฟ้อง	๒๗๓
คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราว พ.ศ. ๒๕๒๓	๒๗๔
คำแนะนำการขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อศาล	๒๗๗

ตารางข้อมูล

ตาราง ๑	สิทธิของจำเลยที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๑	๑๔๖
ตาราง ๒	แสดงจำนวนเปอร์เซ็นต์ของจำเลยผู้ทราบเกี่ยวกับสิทธิจำเลย	๑๕๘
ตาราง ๓	แสดงจำนวนเปอร์เซ็นต์ของจำนวนชายหญิงที่ต้องการมีทนาย	๑๕๘
ตาราง ๔	จำนวนคดีที่ทนายได้รับแต่งตั้งจากศาลให้เป็นทนายขอแรง	๑๖๖
ตาราง ๕	ความเห็นของทนายขอแรงต่อการเปลี่ยนแปลงอัตราเงินรางวัลในการเป็นทนายขอแรง	๑๖๗
ตาราง ๖	อัตราส่วนความเห็นเรื่องตั้งทนายขอแรงคนเดียวให้แก่จำเลยรวมหลายคน	๑๖๕
ตาราง ๗	แสดงความสัมพันธ์ของทนายขอแรงกับจำเลย	๑๗๑
ตาราง ๘	เหตุความไม่พอใจระหว่างทนายศาลตั้งกับจำเลยตามความเห็นของทนาย	๑๗๒
ตาราง ๙	ความเห็นของศาลเรื่องเปลี่ยนทนายขอแรงให้จำเลยกรณีจำเลยแจ้งขอเปลี่ยน	๑๗๓
ตาราง ๑๐	แสดงระดับการศึกษาของจำเลย	๑๗๕
ตาราง ๑๑	แสดงอาชีพของจำเลยเป็นเปอร์เซ็นต์	๑๗๖
ตาราง ๑๒	แสดงโอกาสที่จำเลยและทนายได้พบคุยกันในระหว่างจำเลยถูกขังอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาล	๑๘๑
ตาราง ๑๓	แสดงความเห็นของทนายและจำเลยเรื่องการปรึกษาหารือเกี่ยวกับคดีได้ตามลำพัง โดยไม่มีเจ้าหน้าที่อยู่ฟังการสนทนาด้วย	๑๘๒

ตาราง ๑๔	แสดงจำนวนจำเลยผู้รับสารภาพในชั้นสอบสวนเทียบกับ จำนวนจำเลยผู้รับสารภาพในชั้นศาล	๑๔๓
ตาราง ๑๕	ความเห็นของนายต่อการรับสารภาพของลูกความก่อนการ ปรึกษาทนาย	๑๔๕
ตาราง ๑๖	แสดงความเห็นของผู้พิพากษากรณีจำเลยสละสิทธิ์ที่จะได้พิจารณา ต่อหน้าจำเลยโดยสันติวิธี	๒๐๓
ตาราง ๑๗	แสดงจำนวนผู้พิพากษากรณีเคยอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้มีการ ถ่ายภาพในห้องพิจารณา	๒๑๕
ตาราง ๑๘	แสดงความเห็นของจำเลยถ้าดูภาพถ่าย	๒๑๖
ตาราง ๑๙	แสดงทางปฏิบัติที่ศาลหาล้มแปลคำอธิบายฟ้องให้จำเลยที่ ไม่เข้าใจภาษาไทย	๒๒๒
ตาราง ๒๐	แสดงความเห็นของผู้พิพากษาต่อคำกล่าวว่าการยินยอมให้ จำเลยแก้ไขคำให้การทุกชั้นศาลเป็นการเปิดโอกาสให้จำเลย ต่อสู้คดีได้เต็มที่	๒๒๓
ตาราง ๒๑	ความเห็นของทนายว่า (ก) การที่จำเลยรับสารภาพก่อนพบและปรึกษาทนายก่อให้เกิด เกิดผลร้ายแก่คดีหรือไม่ (ข) ถ้าเกิดเกิดผลร้ายมากหรือน้อย	๒๓๘
ตาราง ๒๒	ดุลพินิจของศาลต่อพยานหลักฐานหรือคำสารภาพของจำเลย ที่ได้มาจากการที่เจ้าพนักงานกระทำการใด ๆ อันผิดต่อกฎหมาย เพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานหรือคำสารภาพนั้น ๆ	๒๔๔

สิทธิจำเลยในคดีอาญาในประเทศไทย

บทนำ

การค้นคว้าสิทธิจำเลยว่ามีอยู่เป็นประการใดตามกฎหมายไทย ทำได้โดยศึกษาค้นคว้าบทกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แต่การศึกษาว่าได้มีการปฏิบัติตามกฎหมายในเรื่องสิทธิจำเลยหรือไม่ ผู้ศึกษาต้องศึกษาจากการปฏิบัติในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิจำเลยต่าง ๆ เท่าที่เป็นอยู่จริง การศึกษาต่อไปนี้มุ่งศึกษาสิทธิจำเลยเท่าที่เป็นอยู่จริงในทางปฏิบัติ จุดมุ่งหมายเพื่อทราบว่าในทางปฏิบัติจำเลยคดีอาญาได้รับการคุ้มครองตามสิทธิที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ และมีกรณีใดบ้างที่กฎหมายคุ้มครองจำเลยไม่เพียงพอ ผลจากการศึกษานี้ย่อมเป็นประโยชน์ในการหาช่องทางที่จะทำให้จำเลยในคดีอาญาได้รับการคุ้มครองให้สมกับข้อสันนิษฐานของกฎหมายที่ว่า กฎหมายถือว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่จนกว่าจะมีคำพิพากษาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิด

สิทธิของจำเลยจะมีอยู่เป็นอยู่หรือได้รับการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายหรือไม่ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวผู้เป็นจำเลยแต่ประการใด แต่ขึ้นอยู่กับตัวบทกฎหมายว่ากรณีนั้น ๆ มีกฎหมายคุ้มครองสิทธิของเขาหรือไม่ และขึ้นอยู่กับบุคคลอื่น ๆ อันได้แก่เจ้าพนักงานตำรวจ อัยการ ทนาย ศาล เป็นต้น เป็นผู้มีส่วนสำคัญที่จะช่วยจรรโลงสิทธิจำเลยดังกล่าว ทั้งนี้เพราะบุคคลดังกล่าวจะเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายเอาแก่จำเลย ถ้าบุคคลเหล่านั้นได้ปฏิบัติไป

ตามสิทธิจำเลยตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เขาก็ได้ชื่อว่าได้ช่วยผูกความยุติธรรมให้เกิดแก่ทั้งตัวจำเลยและโจทก์ และในที่สุดแก่ขบวนการยุติธรรม

แม้พนักงานตำรวจและอัยการจะเป็นผู้มีส่วนในการผูกสิทธิจำเลยตามที่กล่าว แต่การศึกษานี้จะมุ่งจำกัดการศึกษาอยู่เฉพาะศาลและทนายจำเลย ทั้งนี้เพราะหน้าที่ที่บุคคลทั้งสองฝ่ายมีต่อจำเลยจะมีผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิจำเลยมากที่สุด

ผลของการวิจัยนี้ได้มาจาก ประการที่ ๑ ข้อมูลจากการค้นคว้าตำราและเอกสารอ้างอิง วิธีนี้ใช้ในกรณีผู้วิจัยไม่อาจรวบรวมข้อมูลตามสถิติได้ เช่น ในกรณีปล่อยชั่วคราวเป็นต้น ประการที่ ๒ ข้อมูลได้จากการรวบรวมสถิติและวิเคราะห์ผลของข้อมูลนั้น ประการที่ ๓ ข้อมูลเป็นผลจากการใช้วิธีการในประการที่ ๑ และที่ ๒ ร่วมกัน

ข้อมูลจากการรวบรวมสถิติเป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ๓ แบบสอบถาม คือแบบสอบถามผู้พิพากษา แบบสอบถามทนาย และแบบสอบถามจำเลย

จำนวนผู้พิพากษาที่ตอบแบบสอบถามมีทั้งสิ้น ๑๔๐ คน แบ่งเป็นผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ๗๖.๔๓% ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ๑๕.๗๑% และผู้พิพากษาศาลฎีกา ๗.๘๖% การที่อัตราส่วนของผู้ตอบที่เป็นผู้พิพากษาศาลฎีกามีเป็นจำนวนน้อย แท้จริงแล้วเป็นเพราะอัตราส่วนของผู้พิพากษาศาลฎีกาทั้งหมดรวมแล้วมีเป็นจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนผู้พิพากษาศาลชั้นต้นนั่นเอง

จำนวนนายที่ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้นมี ๖๗ คน ในจำนวนนี้เป็น
 นายหญิง ๔ คน ส่วนแบบสอบถามจำเลยนั้นรวบรวมจากผู้ตอบที่เป็นทั้ง
 จำเลยและผู้ที่ไม่อยู่ในฐานะจำเลย อันได้แก่ ผู้ต้องหาและนักโทษผู้ต้องโทษ
 อยู่ตามคำพิพากษาของศาลด้วย การรวบรวมคำตอบของผู้ที่ไม่อยู่ในฐานะ
 จำเลยเข้าไว้ด้วยเพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับสิทธิจำเลย ในทางปฏิบัติถูกต้องตรง
 ความจริงมากที่สุด คำตอบที่ได้จากผู้ต้องหาทำให้ได้ข้อเท็จจริงอันส่งผลกระทบ
 ต่อไปเมื่อผู้ต้องหานั้น ๆ ตกเป็นจำเลยต่อไป คำตอบของอดีตจำเลยผู้ซึ่ง
 ในขณะตอบแบบสอบถามเขาเป็นนักโทษ ย่อมให้ข้อมูลอันมีขอบเขตกว้าง
 ขวางของอดีตจำเลยผู้ผ่านกระบวนการพิจารณาโดยตลอดแล้ว และในที่สุดคำ
 ตอบของผู้ที่อยู่ในฐานะจำเลยในขณะตอบแบบสอบถามย่อมทำให้ได้ข้อมูลที่
 เป็นความจริงอันกำลังเกิดขึ้นหรืออันเขากำลังประสบอยู่

ผู้ตอบแบบสอบถามจำเลย ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกรวมกันไปว่าจำเลย มี
 จำนวนทั้งสิ้น ๑๕๕ คน เป็นจำเลยที่ถูกควบคุม/ถูกขังอยู่ที่เรือนจำจังหวัด
 ระยอง ๕๕ คน เรือนจำจังหวัดกาญจนบุรี ๖๐ คน ทัณฑ์สถานหญิง ๓๒
 คน และผู้ถูกคุมประพฤติ (ที่กรุงเทพฯ) ๘ คน จากจำนวนนี้แบ่งเป็น
 จำเลยชาย ๑๑๕ คน หรือ ๗๔.๑๙% ของจำเลยผู้ตอบทั้งหมด และจำเลย
 หญิง ๔๐ คน หรือ ๒๕.๘๑% ของจำเลยผู้ตอบทั้งหมด ยกเว้นผู้ถูกคุมประ-
 พฤติเป็นจำเลยที่ถูกควบคุม/ขังอยู่ในเรือนจำ ผู้วิจัยไม่อาจรวบรวมตัวอย่าง
 ของจำเลยที่ได้รับการปล่อยชั่วคราวหรืออดีตนักโทษที่พ้นโทษไปแล้วได้ ข้อมูล
 เพิ่มเติมเกี่ยวกับระดับการศึกษาและอาชีพของจำเลยปรากฏอยู่แล้วตาม
 ตารางที่ ๑๐ และ ๑๑ ตามลำดับ

ส่วนฐานความผิดของจำเลยมีตั้งแต่ ฆ่า, พยายามฆ่า, ปล้นทรัพย์, ลักทรัพย์, ชิงทรัพย์, ยาเสพติด, ความผิดเกี่ยวกับเพศ ไปจนกระทั่งถึงความผิดเกี่ยวกับเมาสุรา รับของโจร ขับรดโดยประมาท และทำให้เสียทรัพย์ ส่วนความผิดทางการเมืองนั้นไม่ปรากฏอยู่ เพราะผู้วิจัยไม่อาจหาตัวอย่างของผู้ต้องหา จำเลย หรือนักโทษในความผิดการเมืองได้

ขั้นตอนของการวิจัยเริ่มจากการศึกษาสถิติของจำเลยตามรัฐธรรมนูญไทยเท่าที่มีมาแล้ว สถิติสถิติของจำเลยแยกเป็นเรื่อง ๆ ไปตามลำดับต่อไป

สถิติของจำเลยตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย

ประเทศไทยเริ่มมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศในปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นครั้งแรก และนับแต่ปีดังกล่าวเป็นต้นมา ได้มีเหตุการณ์ผันแปรนานับการยังผลให้มีการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญหลายครั้ง จำนวนรัฐธรรมนูญที่ประกาศใช้ก็เพิ่มจำนวนขึ้นเนื่อง ๆ ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญก็เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้อำนาจอธิปไตยและความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจต่าง ๆ ย่อมถูกเปลี่ยนแปลงไปมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่สถานการณ์ และทั้งนับบทบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพโดยเฉพาะบทบัญญัติที่เกี่ยวกับสิทธิของจำเลยก็ถูกเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ขึ้นบ้างในบางครั้ง และในบางครั้งสิทธิของจำเลยก็ถูกทอดทิ้งเสียอย่างไม่มีไฉติ ฉะนั้นจึงควรศึกษาถึงการรับรองสิทธิของจำเลยตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ

สิทธิของจำเลยตามที่ปรากฏรับรองในรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ จนถึงรัฐธรรมนูญปี ๒๕๒๐

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวพุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งถือเป็นทางการได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรก^๑ ของไทยนั้น มิได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพในเรื่องใด ๆ ใดเลย จะมีก็เพียงบทบัญญัติที่ ๑๐ ที่บัญญัติให้ราษฎรเป็นผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเท่านั้น^๒ ซึ่งก็ไม่เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิจำเลยแต่ประการใด การที่รัฐธรรมนูญฉบับแรกนี้มิได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพไว้แต่ประการใดเข้าใจได้ว่า

๑. น.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้เคยแสดงความเห็นไว้ว่า ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง นับได้ว่าเป็นปฐมรัฐธรรมนูญของไทยได้ เหตุผลประกอบความเห็นโปรดดู ตุลาคม เล่ม ๓ มีนาคม ๒๕๐๘ หน้า ๒๒ และตุลาคม เล่ม ๒ ในส่วนอันเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนนี้ น.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ชี้แจงว่าศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงรับรองสิทธิเสรีภาพของชาวสุโขทัยไว้ในเรื่องสิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการสืบมรดก สิทธิในการที่จะใช้ชีวิตและแสดงความเห็นสุข สิทธิและความเป็นธรรมเสมอกันในกฎหมายและสิทธิปกครองบ้านเมือง

ส่วนที่อ้างเกี่ยวข้องกับสิทธิของจำเลยได้คงจะเป็นถ้อยคำที่ว่าด้วยสิทธิจะแสดงความเห็น ธรรมเสมอกันในกฎหมาย ดังปรากฏจารึกว่า “ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน มิได้ผิดแยกแวกว้างกัน ส่วนแต่แล้วแล่งความแก่ข้าด้วยขอ” ซึ่งหมายถึงอาณาประชาราษฎร์ที่เป็นความกันจะได้รับการพิจารณาจากตราด้วยความเป็นธรรมนั่นเอง

๒. ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่ม ๔๕ ตอนที่ ๒๐ วันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๕ มาตรา ๑๐ “...เมื่อจำนวนราษฎรทั่วพระราชอาณาเขตได้สอบไล่วิชาประถมศึกษาได้เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่ง และอย่างช้าต้องไม่เกิน ๑๐ ปี นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้ สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นผู้ที่ราษฎรได้เลือกตั้งตนเองทั้งสิ้น...”

รัฐธรรมนูญฉบับนี้เกิดขึ้นเมื่อความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพยังมีน้อยมาก หรือแทบจะไม่มีเลย ที่เป็นดังนี้เพราะประเทศไทยมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาโดยตลอด เรื่องสิทธิเสรีภาพจึงเป็นเรื่องไม่ค่อยมีการพูดถึงมาก่อน

ครั้นต่อมาในปีเดียวกันนั้นเองก็ได้มีประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕^๓ รัฐธรรมนูญฉบับนี้เองเริ่มมีบทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทย แต่ก็ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวข้องรับรองสิทธิของจำเลยไว้โดยตรง จะมีแต่เพียงอ้อม ๆ กว้าง ๆ ในมาตรา ๑๔ ที่มีบทบัญญัติไว้ว่า “ภายในบังคับแห่งกฎหมาย บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เกศสถาน ทรัพย์สิน การพูด...”^๔ รัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ และปี ๒๔๙๐ ก็กำเนิการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนแบบเดียวกับที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ นั้นเอง จะมีบทเพิ่มเติมขึ้นมาอีกบ้างก็เป็นเรื่องให้สิทธิเสรีภาพอันไม่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิจำเลย ต่อมาเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๙๑ รัฐบาลพลเรือเอกอานันทมหิดล อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้กราบบังคมทูลขอลาออกจากตำแหน่ง เนื่องจากภาวะบีบคั้นจากทหาร

๓. รัฐธรรมนูญฉบับนี้ใช้เวลาร่างเพียง ๖ เดือน หลักการใหญ่ของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้มาจากอังกฤษและฝรั่งเศส คำชี้แจงเกี่ยวกับการปกครองประเทศไทยก่อนสมัยที่มีรัฐธรรมนูญ และรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ของไทย โดย ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ-บทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย เล่ม ๑ หน้า ๑๑๒ ๒๕๑๕

๔. เป็นที่น่าสังเกตว่าระหว่างใช้รัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ นี้เองได้มีการประกาศใช้ พ.ร.บ. ให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช ๒๔๗๓ และได้มีการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตั้งแต่วันที่ ๑ ต.ค. พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งประมวลกฎหมายนี้มีบทบัญญัติหลายมาตราที่คุ้มครองสิทธิของจำเลยอันเป็นบทบัญญัติละเอียดลงไปกว่ารัฐธรรมนูญ

โดยในคำกราบบังคมทูลนั้นรัฐบาลอ้างว่า รัฐบาลไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้^๕ เมื่อรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ ลาออกแล้ว หลวงพิบูลย์สงครามก็ได้รับโปรดเกล้าให้เป็นนายกรัฐมนตรี^๖ รัฐบาลของหลวงพิบูลย์สงครามได้จัดทำให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นนั่นเอง ซึ่งต่อมาก็คือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๙๒ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้รับการกล่าวถึงอยู่เสมอในปัจจุบันว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุดฉบับหนึ่ง^๗

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๙๒ นี้เองที่เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยไว้ในหลายมาตราโดยชัด

๕. ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ บทกฎหมาย และเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย เล่ม ๑, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๑๕ หน้า ๔๗๕, ๔๘๐

๖. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๕ ตอนที่ ๒๐ วันที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๙๑

๗. หลักฐานที่แสดงว่ารัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นประชาธิปไตยมากนั้นคงพิจารณาได้จากคำปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวนั่นเอง กล่าวคือนอกจากมีการจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาเพื่อการร่างรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะแล้ว ยังปรากฏจากคำปรารภนี้เองว่าบุคคลผู้ประกอบเป็นสภาร่างรัฐธรรมนูญประกอบด้วยบุคคลภายนอกผู้ทรงคุณวุฒิ มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน มีกรรมการตรวจรัฐธรรมนูญแบบเก่า ๆ เท่าที่เคยมีมา มีกรรมการค้นคว้าพิจารณารัฐธรรมนูญนานาประเทศ และประการสำคัญก่อนการพิจารณาในรายละเอียดก็มีการวางหลักใหญ่ ๆ ยึดถือเป็นแนวร่างรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้รวมถึง “...วางหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยให้มั่นคงยิ่งขึ้น” ด้วย

ดูราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๖ ตอนที่ ๑๑ (ฉบับพิเศษ) วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๒

แจ้งและบทบัญญัติเหล่านี้ให้เป็นแบบอย่างที่รัฐธรรมนูญของไทยในฉบับ
หลัง ๆ ให้นำไปบัญญัติต่อ ๆ กันมา

บทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราช
อาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๙๒ มีดังนี้ คือ

บทบัญญัติการห้ามใช้กฎหมายย้อนหลังและการใช้กฎหมายส่วนที่เป็น
คุณ^๘ บทบัญญัติที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยไม่มีความผิด การประกัน
ตัวจำเลย^๙ สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยม^{๑๐} สิทธิที่จะพบและปรึกษานายความ
เป็นการเฉพาะตัว^{๑๑} สิทธิที่จะร้องต่อศาลว่ามีการคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎ
หมาย^{๑๒} ห้ามเนรเทศผู้มีสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักร^{๑๓}

จึงนับได้ว่าบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ
พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้เปิดทางไปสู่การรับรองสิทธิของบุคคลที่ถูกต้องต่อศาล
ว่าเขาจะมีโอกาสได้รับการปกป้องสิทธิในส่วนบุคคล (personal rights) ของ
เขาอย่างจริงจัง หลังจากที่รัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ก่อนหน้าที่ได้ละเลยสิ่งนี้
มาเป็นเวลานาน

๘. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๙๒ มาตรา ๒๕

๙. เฟงอั้ง มาตรา ๓๐

๑๐. เฟงอั้ง มาตรา ๓๐ วรรค ๓

๑๑. เฟงอั้ง มาตรา ๓๐ วรรคสุดท้าย

๑๒. เฟงอั้ง มาตรา ๓๑ วรรค ๒

๑๓. เฟงอั้ง มาตรา ๓๑ วรรคสุดท้าย

๑๔. เฟงอั้ง มาตรา ๔๑ วรรคสุดท้าย

แต่แล้วในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๔ คณะบริหารประเทศชั่วคราว ได้มีคำสั่งการณ้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๙๒^๕ และให้นำรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ กลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง เรียกชื่อ รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวนี้ว่า “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๙๕” แม้จะให้มีการนำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๗๕ กลับมาใช้อีกครั้งก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติมบ้างในบางประการ^๖ แต่สำหรับหมวดสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยนั้น รัฐธรรมนูญฉบับ สืบบทเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ อยู่บางประการ กล่าวคือเพิ่มการรับรองสิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกจับกุมคุมขัง^๗ หรือตรวจค้น^๘ โดยมีขอบ

๑๕. ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ ๗๑ เล่ม ๖๘ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๔

๑๖. คำนำปรารภรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๔๑๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๕๕ ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ ๕๕ เล่ม ๖๘ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ เหตุผลแห่งการแก้ไขเพิ่มเติมเปลี่ยนแปลงตามที่ปรากฏในคำปรารภก็คือ “...โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยดังกล่าวแล้วมีบทบัญญัติบางมาตราอันไม่เหมาะสมกับเหตุการณ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สภาผู้แทนราษฎรปรึกษากันดำเนินการปรับปรุงใหม่เพื่อให้เป็นหลักฐานต่อไป”

ขอให้สังเกตว่าสภาผู้แทนราษฎรในทันทีคือบรรดาสมาชิกจำนวน ๑๒๓ คน ซึ่งได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ โดยมีจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีและผู้รับสนองพระบรมราชโองการ เป็นที่นำส่งจดหมายจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม ผู้เป็นคนเดียวกับผู้จัดใหม่สภาร่างรัฐธรรมนูญเพื่อร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๕๒ ซึ่งถือว่าเป็นฉบับที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุดเมื่อเทียบกับฉบับอื่นๆ ที่มีมาก่อน

๑๗. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๑๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๕๕ มาตรา ๒๑

๑๘. เพงออง มาตรา ๓๐

ด้วยกฎหมายและห้ามการเนรเทศบุคคลผู้มีสัญชาติไทย^{๑๕} ซึ่งบทบัญญัติทั้ง ๓ บทนี้มีใช้หลักเกณฑ์ใหม่เลยถ้าเทียบกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๙๒ ซ้ำกลับจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๙๕ เป็นฉบับด้อยหลังเข้าคลองเสียด้วยซ้ำไปเสียอีก เพราะมิได้มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยไว้แต่ประการใด

แต่แล้วในวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คณะปฏิวัติได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๙๕ และตั้งแต่วันดังกล่าวเป็นต้นมาจนถึงวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๐๒ เป็นเวลา ๑๐๑ วัน คณะปฏิวัติได้ปกครองประเทศโดยออก “ประกาศคณะปฏิวัติ” ในช่วงนี้รวมประกาศคณะปฏิวัติได้ทั้งสิ้น ๕๗ ฉบับ เห็นได้ว่าในช่วง ๑๐๑ วัน ประเทศไทยมิได้มีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรเป็นหลักปกครองประเทศเลย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเห็นได้ว่าสิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้นแขวนอยู่บนเส้นด้ายที่คณะปฏิวัติเป็นผู้ยึดปลายด้ายทั้งสองข้างนั่นเอง

แม้กระนั้นก็ตามก็มีประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๔ ลงวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ยืนยันประกันสิทธิของประชาชนไว้ว่า “คณะปฏิวัติขอยืนยันให้ประกันไว้ก่อนว่า

๑๕. เพิ่งอ้าง มาตรา ๓๒ วรรคสอง ๒

๑. จะเคารพรักษาสีทิมมนุษย์ชน ตามปฏิญญาสากลที่ไ้ทำขึ้นใน สมัชชาแห่งสหประชาชาติ^{๑๐} จะไม่ทำอะไรให้ผิดพลาดละเมิดปฏิญญานั้น นอกจากจะมีเหตุการณ์ที่จำเป็นต้องทำเพื่อรักษาความปลอดภัยของประเทศ ชาติอย่างแท้จริง

๒. ....”

การที่คณะปฏิวัติประกาศ^{๑๑} ยืนยันจะเคารพสีทิมมนุษย์ชนนั้นส่วนหนึ่งคง ที่ความได้ว่าคณะปฏิวัติมุ่งจะให้ความคุ้มครองสิทธิของประชาชนไม่ว่าประชาชนจะมีฐานะเป็นจำเลยหรือไม่ก็ว่า แต่ก็ไม่อาจสรุปความได้ว่าประเด็นเรื่อง ต่าง ๆ ที่คณะปฏิวัติอาจหรือประสงค์จะคุ้มครองสิทธิจำเลยจะมีอยู่ในเรื่องใด บ้าง คณะปฏิวัติเองก็สงวนอำนาจว่าจะละเมิดสีทิมมนุษย์ชนเสียก็ได้อาศัย ความจำเป็นเพื่อรักษาความปลอดภัยของประเทศชาติอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม เราคงจะสรุปได้ว่าคณะปฏิวัติจะละเมิดสีทิมมนุษย์ชนก็คงเฉพาะกรณีเป็น ข้อยกเว้นและมีความจำเป็นถึงกล่าว และในที่สุดคณะปฏิวัติจัดให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ มีชื่อเรียกว่า “ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒” ในครั้งนั้นจุดประสงค์ของหัวหน้าคณะปฏิวัติประสงค์จะ ให้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรดังกล่าวใช้บังคับเป็นการชั่วคราว^{๑๒}

๑๐. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติที่มีการลงมติ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกองค์การสหประชาชาตินี้ด้วย

๑๑. ประกาศคณะปฏิวัติมีผลเป็นเสมือนกฎหมายสูงสุดของประเทศหรือรัฐธรรมนูญนั้นเอง

๑๒. มีข้อน่าสังเกตว่าธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒ นี้ แม้คณะปฏิวัติจะแสดงเจตนาจะให้ใช้เป็นการชั่วคราว แต่ก็ปรากฏว่าธรรมนูญการปกครองฉบับนี้ได้ใช้ อยู่จวบจนปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ซึ่งถ้าคิดดูแล้วจะปรากฏว่านานกว่ารัฐธรรมนูญหลายฉบับที่ตั้งใจ กันว่าจะใช้ให้เป็นการถาวรเสียอีก

จึงได้จัดทำรัฐธรรมนูญฉบับที่มีบทบัญญัติสั้นรวบรัด ไม่ปรากฏบทบัญญัติ เป็นรายละเอียดในเรื่องต่างๆ ดังที่ปรากฏในธรรมนูญฉบับที่ใช้อยู่ก่อนๆ มา ทั้งนี้ก็คือรวมถึงการมิได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพอย่างใด ๆ ทั้งสิ้นให้ ปรากฏไว้ด้วย การที่ธรรมนูญการปกครองสั้นรวบรัดเช่นนี้เองจึงเป็นที่มา แห่งการอดช่องว่างในทางปฏิบัติ นั่นคือในบทบัญญัติมาตราที่ ๒๐ แห่ง ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒ นี้เอง ได้มีบทบัญญัติ อันมีความสำคัญว่า “ในเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้บังคับแก่กรณี ใด ให้วินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบ ประชาธิปไตย” จึงมีข้อสงสัยว่าถ้าเกิดมีกรณีละเมิดสิทธิของจำเลยขึ้นมา ศาลจะให้ความคุ้มครองแก่จำเลยได้แค่ไหน ศาลจะอ้างบทมาตรา ๒๐ ดัง กล่าวนี้ ได้หรือไม่ว่าเคยมีประเพณีไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้า^{๒๓} เช่น ใน รัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๒ ซึ่งมีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลยอยู่หลายเรื่อง ใน เรื่องนี้^{๒๔}ได้มีความเห็นกันในหมู่ของนักกฎหมายบางท่านว่าจะอะไรจะถือได้ว่าเป็น “ประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย” นั้น คงต้อง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติติดต่อกันมาช้านานพอสมควร^{๒๕} ฉะนั้นการมีบทบัญญัติคุ้มครอง สิทธิจำเลยเอาไว้ในรัฐธรรมนูญสมัยเดิมน่าจะอ้างเป็นประเพณีไม่ได้ ทั้งนี้จะได้พิจารณาในลำดับต่อไปว่าจริงเพียงใดที่ว่า “ประเพณีการปกครองฯ นั้นจำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาช้านานพอสมควร”

และนอกจากนี้ในธรรมนูญการปกครองนี้เองได้มีบทบัญญัติให้อำนาจ พิเศษตามรัฐธรรมนูญแก่นายกรัฐมนตรีเป็นครั้งแรก อำนาจพิเศษนี้เป็น

๒๓. วิษณุ เครืองาม, บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๒๐, นอักษรรพิมพ์, กรุงเทพฯ, หน้า ๑๖๘

อำนาจที่ให้แก่บุคคลซึ่งในที่นี้คือนายกรัฐมนตรีที่จะใช้อำนาจทงนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการได้ บทบัญญัตินี้คือบทบัญญัติในมาตรา ๑๗^{๒๔} ซึ่งให้อำนาจนายกรัฐมนตรีอย่างกว้างขวาง ที่จะสั่งการและให้มีการดำเนินการลงโทษบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาโดยศาลยุติธรรม นั่นคือจำเลยคนใดที่ถูกบังคับตามคำสั่งในมาตรา ๑๗ จะไม่มีโอกาสที่จะต่อสู้ป้องกันตนเองตามกระบวนการยุติธรรมเหมือนจำเลยทั่วไป ผลจึงปรากฏว่าในยุکتงกล่าวมีจำเลยต้องคำสั่งตามมาตรา ๑๗ ให้อายุประหารชีวิตหลายคน

เป็นที่น่าสังเกตว่าบทบัญญัติเรื่องอำนาจพิเศษของนายกรัฐมนตรีดังนี้ได้ปรากฏอยู่ในธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับต่อมา ๆ อีกหลายครั้งด้วย โดยทุกครั้งก็ยึดแนวตามบทบัญญัติในมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. ๒๕๐๒ นี้เอง ธรรมนูญการปกครองดังกล่าวได้แก่ ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๕, พ.ศ. ๒๕๑๙, พ.ศ. ๒๕๒๐ และรวมทั้งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๒๑ ด้วย

๒๔. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒ มาตรา ๑๗ “ในระหว่างที่ใช้ธรรมนูญนี้ ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการระงับหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักรหรือราชบัลลังก์ หรือกระทำให้อันเป็นการบ่อนทำลาย ก่อความ หรือคุกคามความสงบที่เกิดขึ้นภายใน หรือมาจากภายนอกราชอาณาจักรให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งการหรือกระทำการใด ๆ ได้ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำเช่นว่านี้เป็นคำสั่งหรือการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย เมื่อนายกรัฐมนตรีได้สั่งการหรือกระทำการใดไปตามความในวรรคก่อนแล้วให้นายกรัฐมนตรีแจ้งให้สภาทราบ”

รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้ถูกใช้อยู่จวบจน
 อย่างเข้าปี พ.ศ. ๒๕๑๑ จึงได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ รัฐ
 ธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๑^{๒๕} อาจกล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญ
 ฉบับใหม่ได้ให้หลักประกันสิทธิจำเลยไว้มีข้อความทุกประการเช่นเดียวกับที่
 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๒ ใ้บัญญัติไว้^{๒๖}

หลังจากนั้นประเทศไทยก็ได้มีรัฐธรรมนูญฉบับต่อมาอีกคือ ธรรมนูญ
 การปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ ซึ่งประกาศใช้หลังจากการปฏิวัติ
 ตัวเองของจอมพลถนอม กิตติขจร ธรรมนูญการปกครองฉบับนี้มีบทบัญญัติ
 ต่าง ๆ คล้ายคลึงกับธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. ๒๕๐๒ นั้นเอง โดยเฉพาะ

๒๕. รัฐธรรมนูญฉบับนี้สภาร่างรัฐธรรมนูญได้ใช้เวลาร่างทั้งสิ้นนาน ๑๐ ปี สภา
 ร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวนี้ทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญและมีฐานะเป็นรัฐสภาทำหน้าที่นิติบัญญัติ
 (มาตรา ๖ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒)

๒๖. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๑

มาตรา ๒๑ กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง และการใช้กฎหมายในส่วนที่เป็นคุณแก่
 จำเลย

มาตรา ๒๔ ข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยไม่มีความผิด
 การห้ามปฏิบัติต่อจำเลยเสมือนเป็นผู้กระทำผิด
 การประกันตัว
 สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยม

มาตรา ๒๕ สิทธิที่จะพบและปรึกษาทนาย
 สิทธิที่จะร้องต่อศาลว่ามี การคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

อย่างยังมีบทบัญญัติให้อำนาจพิเศษตามรัฐธรรมนูญแก่นายกรัฐมนตรี^{๒๑} และ การให้ใช้ประเพณีการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตยถ้าไม่มีบท บัญญัติตามรัฐธรรมนูญบังคับแก่กรณี^{๒๒} ธรรมนูญการปกครองฉบับนี้คงมุ่ง ที่จะให้ใช้เป็นการชั่วคราว เพราะปรากฏว่าในมาตรา ๑๐ แห่งธรรมนูญการ ปกครองนี้เองก็ให้อำนาจคณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอร่างรัฐธรรมนูญต่อสภา นิติบัญญัติแห่งชาติและกำหนดวิธีพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญไว้ด้วย อย่างไรก็ตามการร่างรัฐธรรมนูญได้ดำเนินไปอย่างเชื่องช้ามาก ในที่สุดก็มีเสียงเรียกร ้องโดยเฉพาะจากนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนให้รัฐบาลประกาศ ใช้รัฐธรรมนูญโดยเร็วที่สุด และเหตุการณ์รุนแรงถึงต่อสู้อย่างเกิดขึ้นใน วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ผู้นำปฏิวัติได้แก่นักศึกษาและประชาชน ทำการปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ได้สำเร็จ ได้มีการประก าศให้เลิกใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ และให้ใช้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ แทน

โดยเหตุที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๑๗ นี้ได้มีขึ้นก็ด้วยการร่วมแรงของนัก ศึกษา ประชาชน ที่มุ่งจะเรียกร้องให้มีการประกันสิทธิเสรีภาพทั้งหลายของ ประชาชนเพิ่มมากขึ้น ผลจึงปรากฏว่ารัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๑๗ นี้เองเป็น รัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติคุ้มครอง รับรองประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน ไว้อย่างเข้มแข็งมากที่สุดเทียบกับรัฐธรรมนูญเดิม ๆ ที่เคยมีมา^{๒๓} และทั้งนี้ หมายความว่าถึงการที่รัฐธรรมนูญมีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยด้วย ถึง

๒๑. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๕ มาตรา ๑๗

๒๒. เพิ่งอ้าง มาตรา ๒๒

๒๓. ดูตารางท้ายบทนี้

กับมีการกล่าวกันว่าสิ่งที่ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นประชาธิปไตยมากที่สุด ส่วนหนึ่งก็เพราะมีบทบัญญัติอันคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้อย่าง กว้างขวางนั่นเอง

ในปี ๒๕๑๙ และ ๒๕๒๐ ประเทศไทยก็มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวอีก ๒ ฉบับ มีชื่อเรียกว่าธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๙^{๓๐} และ พ.ศ. ๒๕๒๐^{๓๑} ตามลำดับ เนื่องจากเป็นรัฐธรรมนูญที่มีอำนาจจำกัดให้มีประสงค์จะใช้เป็นการชั่วคราว จึงมีบทบัญญัติอยู่เพียงไม่กี่ มาตรา^{๓๒} มีข้อนำสังเกตว่า ในธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. ๒๕๑๙ มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพไว้เพียงมาตราเดียว กล่าวคือในมาตรา ๘ มีบทบัญญัติเพียงว่า “บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมาย” ส่วนธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๒๐ นั้น ไม่ได้มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนแต่ประการใดเลย แต่อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญทั้ง ๒ ฉบับนี้มีบทบัญญัติมาตราหนึ่งซึ่งมีข้อความเช่นเดียวกับมาตรา ๒๐ ในธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒ และมาตรา ๒๒ ในธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ ที่ได้กล่าวมาในข้างต้นว่า “ในเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งธรรมนูญการปกครองนี้ บังคับแก่กรณีใด ให้วินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณีการปกครองประเทศ

๓๐. คำสั่งหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ดุราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๓ ตอนที่ ๑๒๐ วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ หน้า ๑๒ และดุราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๓ ตอนที่ ๑๓๕ ฉบับพิเศษ หน้า ๑

๓๑. คำสั่งของหัวหน้าคณะปฏิวัติ ดุราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๔ ตอนที่ ๘๘ ฉบับพิเศษ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๐ และ ดุราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๔ แผนกกฎหมาย ตอนที่ ๑๑ ฉบับพิเศษ หน้า ๑ ถึง ๑๔

๓๒. รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๑๕ มี ๒๘ มาตรา

ไทยในระบอบประชาธิปไตย” ปัญหาจึงมีว่าการคุ้มครองสิทธิของจำเลยเป็นประเพณีการปกครองใช้หรือไม่ ถ้าใช้ก็หมายความว่าแม้รัฐธรรมนูญจะมีบัญญัติรับรองสิทธิของจำเลยไว้ชัดแจ้งก็ตาม กรณีที่มีปัญหาเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของจำเลยเกิดขึ้นในระหว่างที่มีการใช้ธรรมนูญการปกครองข้างต้นเหล่านี้อยู่ ก็อาจจะมีการตีความไปในแง่ที่ว่า การให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของจำเลยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยได้ ผลก็คือจำเลยได้รับการคุ้มครองสิทธิโดยบทบัญญัติเรื่องประเพณีการปกครอง ฯ นั้นเอง

อะไรเป็นประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยหรือไม่ นั่น ทราบได้โดยเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญต่าง ๆ เท่าที่มีมาเข้าด้วยกันและเรื่องใดเป็นเรื่องที่มีการบัญญัติรับรองในรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ และเป็นเรื่องที่เป็นหลักอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป อาจถือได้ว่าเรื่องนั้น ๆ เป็นประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย^{๑๑}

จากการตรวจสอบรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าแท้จริงแล้ว แม้รัฐธรรมนูญจะได้มีบทบัญญัติรับรองคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมาตั้งแต่เริ่มมีรัฐธรรมนูญฉบับแรก คือฉบับพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่รัฐธรรมนูญฉบับที่ให้มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยนั้นมีเพียง ๓ ฉบับ ฉบับแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๙๒ และหลังจากนั้นก็มิได้มีรัฐธรรมนูญ

๑๑. วิษณุ เกร่งาม, บรรณศักดิ์ อูรรณโณ, *ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร* พ.ศ. ๒๕๐๒ นาน้อยการพิมพ์, กรุงเทพฯ, หน้า ๑๖๑-๑๖๒

ฉบับใดที่มีบทบัญญัติรับรองสิทธิของจำเลยไว้ก็จวบจนกระทั่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๑๑ และฉบับปี พ.ศ. ๒๕๑๗

ดังที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นว่า ในครั้งที่ใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒ นั้น แม้เราจะพิจารณารัฐธรรมนูญเก่า ๆ ที่มีมาก่อน พ.ศ. ๒๕๐๒ เราก็คงอ้างการคุ้มครองสิทธิของจำเลยว่าเป็นประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้ ที่เป็นดังนี้เพราะเมื่รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๙๒ จะให้สร้างหลักเกณฑ์ใหม่ คือหลักเกณฑ์การคุ้มครองสิทธิของจำเลยไว้ให้ปรากฏแม้หลักเกณฑ์ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญและผู้จัดทำรัฐธรรมนูญคงเล็งเห็นว่าเป็นเรื่องที่ต้องถือได้ว่า แม้จะเป็นหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเพียงครั้งเดียว ก็ถือได้แล้วว่าเป็นจารีตประเพณีได้^{๑๔} แต่อย่างไรก็ตาม ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๙๕ แทนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้เองไม่ได้มีบทบัญญัติรับรองคุ้มครองสิทธิของจำเลยไว้แต่ประการใดเลย เมื่อเป็นดังนี้ย่อมเล็งเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ดังกล่าวที่ถูกคาดคิดว่าคตินั้นได้ถูกทำลายลงโดยผู้จัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เสียแล้ว โดยอาจพิจารณาได้ว่า ที่ล้มหลักเกณฑ์ดังกล่าวเพราะหลักเกณฑ์นั้นไม่ได้สำคัญหรือก็จริง ฉะนั้นเมื่อต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองชั่วคราว พ.ศ. ๒๕๐๒ แทนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๙๕ ก็เห็นได้ว่าเมื่อตกมาถึง พ.ศ. ๒๕๐๒ นี้แล้วจารีตประเพณีการคุ้มครองสิทธิของจำเลยที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้สร้างไว้

๑๔. เพิ่งอ้าง

ถูกลบเสียแล้ว โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๙๕ อันทำให้สรุปได้ว่าในช่วงที่มีการใช้รัฐธรรมนูญการปกครองชั่วคราว พ.ศ. ๒๕๐๒ นั้น แม้จะมีบทบัญญัติในมาตรา ๒๐ ให้ใช้ประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบบประชาธิปไตยก็ตาม แต่ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยว่ามีประเพณี (ตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญเก่า) ดังกล่าวหรือไม่ น่าจะตอบได้ว่าไม่มี^{๓๕}

อย่างไรก็ตามต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๑^{๓๖} แทนรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒^{๓๗} รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้รวบรวมเอาบทบัญญัติทั้งหลายที่คุ้มครองสิทธิของจำเลยมาบัญญัติไว้ครบทุกประการโดยมิได้มีการตัดทอนหรือเพิ่มเติมไปให้มากกว่านั้น ดูเสมือนว่าในการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ผู้มีอำนาจจัดให้มี

๓๕. ท่านอาจารย์ธานีมิตร ทรัพย์วิเชียร ได้แสดงความเห็นไว้ว่า “การที่จะถือว่าเรื่องใดเป็นประเพณีการปกครองนั้น จะต้องเอาจำนวนฉบับของรัฐธรรมนูญเป็นข้อวินิจฉัยชี้ขาดน่าจะไม่ได้ เรื่องใดก็ตามถ้าหากเป็นเรื่องสำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว แม้จะเคยบัญญัติไว้เพียงฉบับเดียวหรือสองฉบับก็น่าจะถือได้ว่าเป็น ‘ประเพณีการปกครอง’ ตามนัยแห่งมาตรา ๒๐ นี้ได้แล้ว แต่ทั้งนี้ยังไม่ขัดต่อบทบัญญัติหรือเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญการปกครอง (ฉบับที่ใช้อยู่ในขณะนั้น ๆ)... (ดูบทบัญญัติ เล่มที่ ๒๑ (๒๕๐๖) หน้า ๑๕๔)

๓๖. รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ใช้เวลาร่างประมาณเกือบ ๑๐ ปี (๒๕๐๒-๒๕๑๑)

๓๗. ขอให้สังเกตว่ารัฐธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่มีได้ใช้คำว่ารัฐธรรมนูญ แต่ใช้คำว่า “ธรรมนูญการปกครอง” แทน ที่เป็นดังนี้ก็เนื่องด้วยผู้มีอำนาจจัดให้มีรัฐธรรมนูญประสภักจะให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นการชั่วคราว ก่อนที่จะมีการประกาศใช้ฉบับถาวรต่อไป การใช้คำว่า “ธรรมนูญการปกครอง” นี้ ได้ถูกนำมาใช้ในรัฐธรรมนูญฉบับหลัง ๆ อีกหลายครั้งโดยเฉพาะรัฐธรรมนูญฉบับที่ถกเถียงให้ใช้เป็น การชั่วคราว เช่น รัฐธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. ๒๕๑๕ พ.ศ. ๒๕๓๕ และ พ.ศ. ๒๕๖๐

รัฐธรรมนูญให้เห็นควรให้มีการรับรองคุ้มครองสิทธิของจำเลยขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แต่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็มิได้ใช้อยู่นาน โดยในปี ๒๕๑๕ นั้นเองก็ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ ซึ่งมีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยแต่มีบทบัญญัติมาตรา ๒๒ ที่มีข้อความเป็นอย่างเดียวกับมาตรา ๒๐ แห่งรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒ ที่ให้ใช้ประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ถ้าเกิดมีปัญหาว่าในช่วงที่ใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ จะต้องมีการรับรองสิทธิของจำเลยหรือไม่ อาจพิจารณาได้ว่ามีได้ เพราะได้มีตัวอย่างการรับรองสิทธิมาแล้วในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๑ ซึ่งเป็นฉบับก่อนหน้าฉบับปี พ.ศ. ๒๕๑๕ นั้นเอง

หลักเกณฑ์การรับรองสิทธิของจำเลยอาจกล่าวได้ว่าได้ลงรากฐานไว้แน่นอนหน้านับตั้งแต่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นต้น เพราะหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๕ แล้ว รัฐธรรมนูญฉบับต่อมาคือ ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ก็ได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิจำเลยเพิ่มมากขึ้นอีกหลายประการ เป็นข้อยืนยันได้ว่าหลักเกณฑ์การคุ้มครองจำเลยที่ได้รับการวางรากฐานไว้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้เติบโตงอกงามเป็นประเพณีที่สืบทอดเป็นมั่นคงได้ ฉะนั้นเมื่อล่วงเลยมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๙ และ พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๙ และฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งเป็นฉบับชั่วคราวทั้งคู่ แม้รัฐธรรมนูญทั้ง ๒ ฉบับจะไม่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลยแต่ก็มีบทบัญญัติให้ใช้ประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบ

ประชาธิปไตย เพื่ออุดช่องว่างที่รัฐธรรมนูญอาจไม่ได้บัญญัติคุมไปถึง ดังนั้นถ้าหากเกิดปัญหาว่าจะคุ้มครองสิทธิจำเลยได้แค่ไหนเพียงใดก็คงตอบได้ว่า คงคุ้มครองได้เท่าที่เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑ นั้นเอง

ฉะนั้นบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลย บทบัญญัติใดบ้างที่เป็นประเพณีก็คงตอบได้ว่าบทบัญญัติทุกเรื่องที่มีรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ได้บัญญัติรับรองไว้ นั่นเอง โดยไม่น่าจะจำกัดว่าบทบัญญัติดังกล่าวเพียงมีการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญเพียงครั้งเดียว เช่นบทบัญญัติของรัฐให้ความช่วยเหลือจัดหาทนายแก่ผู้ยากไร้^{๘๘} และเรื่องสิทธิของบุคคลที่จะได้รับค่าตอบแทน^{๘๙} ที่ไม่ควรจำกัดก็เพราะเมื่อถือได้ว่าบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลยเป็น “ประเพณีการปกครอง” ย่อมหมายถึงการคุ้มครองสิทธิจำเลยในหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เท่าที่เคยมีรัฐธรรมนูญบัญญัติรับรอง โดยเป็นหลักเกณฑ์การคุ้มครองสิทธิที่ไม่เคยมีรัฐธรรมนูญฉบับอื่นใดล้มล้างหลักเกณฑ์นั้นมาก่อน ทั้งนี้ทราบเท่าที่หลักเกณฑ์ดังกล่าว “ไม่ขัดต่อบทบัญญัติหรือเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญการปกครอง....”^{๙๐} ที่ใช้อยู่ในเวลานั้นๆ

แต่ถ้าเมื่อใดก็ตามมิได้มีบทบัญญัติให้ใช้ “ประเพณีการปกครอง” ปัญหาเรื่องกรณีใดบ้างจะเป็น “ประเพณีการปกครอง” ในการคุ้มครองสิทธิจำเลยก็เป็นอันไม่ต้องไปพิจารณาถึง เพราะรัฐธรรมนูญไม่เปิดโอกาสให้เอา “ประเพณีการปกครอง” มาใช้ ไม่ว่าในกรณีใด ๆ โดยไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะประเพณีการปกครองในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของจำเลย ฉะนั้นกรณี

๘๘. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๑ มาตรา ๓๔

๘๙. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๑ มาตรา ๓๔

๙๐. พุคโนตีที่ ๓๕

การคุ้มครองสิทธิของจำเลยจะเป็นเช่นใดก็ขึ้นอยู่กับว่ารัฐธรรมนูญฉบับนั้น ๆ บัญญัติเรื่องดังกล่าวไว้อย่างใด ถ้าไม่ได้บัญญัติไว้เลยก็หมายความว่าตามรัฐธรรมนูญไม่มีการคุ้มครองสิทธิของจำเลย ส่วนในความจริงจะมีกฎหมายอื่นใดบ้างที่คุ้มครองสิทธิจำเลยก็ต้องไปพิจารณาค้นดูกฎหมายนั้น ๆ ต่อไป

แต่แม้หากรัฐธรรมนูญจะมีบัญญัติให้ใช้ “ประเพณีการปกครอง” ก็มีข้อน่าสังเกตว่า แม้จะมีบทบัญญัติดังกล่าวก็มีใช่เป็นการแน่เสมอไปว่า จำเลยทุกคนจะได้รับประโยชน์จาก “ประเพณีการปกครอง” ในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยที่เป็นดังนี้ก็เพราะว่า ในรัฐธรรมนูญทุกฉบับที่มีบทบัญญัติเรื่อง “ประเพณีการปกครอง” ก็จะมีบทบัญญัติเรื่องอำนาจพิเศษของนายกรัฐมนตรีเสมอ ซึ่งอำนาจพิเศษนี้ตามที่ได้อ้างมาในข้างต้น หมายถึงอำนาจสั่งการในเรื่องใดๆ ได้ทั้งสิ้น รวมทั้งการสั่งการที่เป็นการใช้อำนาจตุลาการและนิติบัญญัติ ดังนั้นด้วยอำนาจพิเศษดังนี้ นายกรัฐมนตรีอาจออกคำสั่งงดเว้นการคุ้มครองสิทธิของจำเลยบางคนหรือทุกคนได้ และแม้จำเลยดังกล่าวจะอ้างสิทธิของตนว่ามีอยู่ตาม “ประเพณีการปกครอง” ก็คงฟังไม่ขึ้น เพราะแม้แต่ศาลเองซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการก็ยังคงต้องปฏิบัติตามคำสั่งนายกรัฐมนตรีดังกล่าวนี้

๖ การคุ้มครองสิทธิของจำเลยตามรัฐธรรมนูญ

ฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๑)

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยไว้น้อยมาก เมื่อพิจารณาเทียบกับรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. ๒๔๙๒ พ.ศ. ๒๕๑๑ และ พ.ศ.

๒๕๑๗ กล่าวคือ ถ้าจะกล่าวอย่างเคร่งครัดแล้วอาจกล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีบทบัญญัติคุ้มครองจำเลยไว้ในมาตราเดียว คือมาตรา ๒๙ อันบัญญัติถึงสิทธิของจำเลยผู้ยากไร้ในคดีอาญาที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐจัดทนายให้ นอกจากบทบัญญัตินี้แล้ว แม้จะมีบทบัญญัติอื่น ๆ เกี่ยวข้องกับสิทธิจำเลยอยู่บ้างก็มีได้เกี่ยวข้องโดยตรงในฐานะเป็นเรื่องสิทธิของจำเลย บทบัญญัติที่แม่ไม่บัญญัติว่าเป็นสิทธิของจำเลย แต่โดยเนื้อแท้แล้วก็ผูกพันถึงการคุ้มครองสิทธิจำเลย ได้แก่บทบัญญัติในมาตรา ๒๖ ซึ่งเป็นกรณีห้ามมิให้ใช้กฎหมายย้อนหลังเอาผิดแก่การกระทำของบุคคล และห้ามใช้กฎหมายย้อนหลังไปลงโทษบุคคลให้หนักขึ้น มาตรา ๒๗ กำหนดข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่า จำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดทั้งนี้ก็เป็นปัญหาในเรื่องภาระการพิสูจน์ที่ว่า เมื่อมีข้อสันนิษฐานดังกล่าว โจทก์ก็ต้องเป็นฝ่ายมีภาระการพิสูจน์ให้เห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดตั้งโจทก์ฟ้องจริง และในวรรคสองแห่งบทบัญญัตินี้เองก็มีบัญญัติห้ามการปฏิบัติต่อจำเลยเสมือนเป็นผู้กระทำความผิด นอกจากนี้ก็มีมาตรา ๒๘ ซึ่งบัญญัติห้ามคุมขังไม่ว่ากรณีใดๆ ยกเว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และในท้ายที่สุดบทบัญญัติมาตรา ๓๐ กำหนดสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนหากปรากฏในภายหลังว่า บุคคลผู้นั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิดซึ่งกรณีหลังสุดอาจกล่าวได้ว่าเป็นสิทธิของผู้ต้องรับโทษมากกว่าสิทธิของจำเลยก็ได้

เมื่อได้พิจารณารัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับแรกมาจนถึงฉบับปัจจุบันเช่นนี้อาจพอได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่าบทบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของจำเลยตามที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญทั้งหมดนี้เปลี่ยนแปลงไปมา ในบางยุคบาง

สมัยไม่มีการรับรองคุ้มครองสิทธิจำเลยแต่ประการใด ในบางยุคสมัยมีการรับรองคุ้มครองอย่างเข้มแข็ง แต่บางยุคสมัยก็เพียงแต่กรอ้มเกล็ดคุ้มครองที่เป็นเช่นนี้กล้วนแต่ขึ้นอยู่กับทั้งผู้มีอำนาจจักให้มีและผู้มีอำนาจจัดทำรัฐธรรมนูญนั่นเองจะคิดเห็นเป็นประการใดก็สุดแต่ใจ และถึงแม้การคุ้มครองสิทธิของจำเลยจะหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ความจริงอาจจะกล่าวได้ว่าประชาชนทั่วไปมิได้มีความวิตกกังวลมากมายกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะมีอยู่ที่เพียงแต่ว่ายุคใดสมัยใด รัฐธรรมนูญบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยไว้มากก็เป็นทีกล่าวขวัญขึ้นคืออยู่ทั่วไป แต่ในยุคที่รัฐธรรมนูญมิได้มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยไว้ ก็มีได้มีปฏิกิริยากังวลว่าสิทธิของจำเลยจะไม่ได้ได้รับความคุ้มครอง สิ่งที่เกิดขึ้นเช่นนี้ดูราวกับว่าประชาชนและผู้เลื่อมใสในความยุติธรรมจะมีได้ให้ความสนใจต่อความคุ้มครองสิทธิจำเลย ซึ่งความจริงคงมีอาจสรุปได้เช่นนั้น

เหตุผลสำคัญในเรื่องนี้ก็คือความจริงที่ว่า การคุ้มครองสิทธิของจำเลยทั้งหลายในประเทศไทยนั้น ความสำคัญมิได้ขึ้นอยู่กับการที่รัฐธรรมนูญบัญญัติคุ้มครองไว้ แต่ความสำคัญของการคุ้มครองสิทธิของจำเลยจริง ๆ แล้วขึ้นอยู่กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา^{๔๑} ซึ่งได้ประกาศใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ (หนึ่งปีหลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรก)^{๔๒}

๔๑. รวมทั้งกฎหมายอื่น ๆ ด้วยเช่น ประมวลกฎหมายอาญา และระเบียบต่าง ๆ ด้วย

๔๒. โปรดสังเกตว่า ในขณะที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลยไว้หลายประการ แต่รัฐธรรมนูญที่ประกาศใช้ก่อนและหลังประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากลับไม่มีฉบับใดเลขที่คุ้มครองสิทธิของจำเลยจบจนกระทั่งมาถึงรัฐธรรมนูญปี ๒๔๘๖

ประมวลกฎหมายดังกล่าวนี้ยังคงใช้อยู่มาจนถึงปัจจุบันโดยไม่เคยมีการยกเลิก จะมีก็เพียงแต่แก้ไขเพิ่มเติมบ้างเล็กน้อยเท่านั้น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้เองเป็นกฎหมายที่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยอย่างแท้จริง กล่าวคือมีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลยอยู่หลายประการ^{๔๑} ด้วยเหตุนี้ไม่ว่ารัฐธรรมนูญจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จะมีบทคุ้มครองสิทธิจำเลยหรือไม่จึงไม่ค่อยเป็นปัญหาสำหรับบุคคลทั่วไป อย่างไรก็ตามประเด็นโต้เถียงก็อาจมีได้ว่าประมวลกฎหมายนี้ อย่างไรก็ตามเสียเป็นเพียงกฎหมายธรรมดาที่มีลำดับชั้นต่ำกว่ารัฐธรรมนูญ เมื่อเป็นเช่นนั้นแม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะมีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลยไว้ แต่เมื่อใดก็ตามที่รัฐสภาปรารถนาจะเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ที่ย่อมทำได้โดยออกพระราชบัญญัติที่มีผลเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือยกเลิกบทมาตราในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งในทางทฤษฎีจะเห็นได้ว่าแตกต่างกับกรณีที่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลยได้รับการตราไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีหลังนี้ถ้าจะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขยากกว่าการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายธรรมดา^{๔๒ ๔๓} ทั้งนี้เป็นหลักเกณฑ์ที่ถือ

๔๑. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของจำเลยในเรื่องดังต่อไปนี้

(๑) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐจัดหาทนายให้เว้นแต่กรณีตาม ป.วิ. อ.

มาตรา ๑๗๓

(๒) สิทธิที่จะไม่ให้ล้อยคำเป็นประบักษ์แก่ตัวเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา

(๓) สิทธิที่จะได้ค่าทดแทนในกรณีพิพจน์ได้ภายหลังว่าเขามีได้เป็นผู้กระทำผิด

(๔) สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร

(๕) สิทธิที่จะขอให้มีการพิจารณาคดีใหม่

(๖) อื่น ๆ

กันมาโดยตลอดในรัฐธรรมนูญทุกฉบับว่า ในฐานะที่รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดวางหลักเกณฑ์การปกครองประเทศ จึงต้องมีบทบัญญัติบังคับไว้ไม่ให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ง่าย และถ้าบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลยได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ผลก็จะเท่ากับรัฐสภาไม่อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติดังกล่าวได้ด้วยวิธีออกพระราชบัญญัติมาแก้ไขเปลี่ยนแปลง แต่จะต้องดำเนินการทั้งหลายอันจำเป็น ตามเงื่อนไขการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ^{๔๔} ซึ่งผลก็คือเมื่อรัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองสิทธิดังกล่าวแล้วก็เกือบเป็นที่แน่ใจได้ว่าหลักเกณฑ์การคุ้มครองดังกล่าวมีโอกาสถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ยากมาก

แม้จะมีเหตุผลโต้แย้งได้ดังกล่าว แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ่งตามสภาพการณ์บ้านเมืองเท่าที่เป็นมาจะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญอยู่ตลอดเวลา และส่วนมากเป็นการเปลี่ยนทั้งฉบับแล้วประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ รัฐธรรมนูญที่ได้รับการประกาศใช้แต่ละฉบับก็ถูกจัดทำขึ้นมาในรูปแบบและหลักการตามแต่ใจของผู้มีอำนาจปกครองในขณะนั้น ๆ ซึ่งสิ่งนี้อธิบายคำถามที่ว่าเหตุใดกฎเกณฑ์ว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิจำเลยในรัฐธรรมนูญ จึงไม่เป็นไปในรูปวิวัฒนาการให้ดีขึ้นแต่กลับกลายเป็นประเภทถอยหน้าถอยหลังอยู่ตลอดเวลา ชำร่วยในบางครั้งถึงกับถอยเข้าคลองเลยก็มีตัวอย่างให้เห็นกันแล้ว

เมื่อพิจารณาได้ดังนี้จึงทำให้แน่ใจได้ประการหนึ่งว่า ตราบใดที่เราอาจจะต้องมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ๆ ขึ้นใช้ทุก ๓ ถึง ๕ ปี ความพยายามที่จะให้

^{๔๔} รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (๒๕๒๑) มาตรา ๑๕๔ บัญญัติหลักเกณฑ์การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

หลักการรับรองคุ้มครองสิทธิจำเลยได้รับการบัญญัติลงในรัฐธรรมนูญ จะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไร โดยเฉพาะถ้าความพยายามนั้นมุ่งที่จะไม่ให้บทบัญญัติดังกล่าวถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงโดยรัฐสภาได้ง่าย ๆ เพราะปัญหาของประเทศไทยไม่ใช่ว่าบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลยอาจถูกแก้ไขยากหรือแก้ไขง่าย แต่ปัญหาเป็นเรื่องรัฐธรรมนูญถูกประกาศเลิกใช้ไปทั้งฉบับทีเดียว ดังนั้นตราบิตที่ไม่อาจป้องกันการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญทั้งฉบับได้ ก็อาจเห็นได้ว่าการที่หลักเกณฑ์การคุ้มครองสิทธิจำเลยได้รับการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้นอาจเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ของประเทศก็ได้ เพราะแม้รัฐธรรมนูญฉบับแล้วฉบับเล่าจะถูกยกเลิกไปและมีการประกาศใช้ฉบับใหม่ ๆ แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายภายในอื่น ๆ ทั้งหลาย เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, ประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ก็ยังคงดำรงอยู่ตลอดมานับตั้งแต่ประกาศใช้โดยไม่เคยถูกยกเลิก จะมีบ้างก็เพียงแต่มีการแก้ไขเพิ่มเติมเปลี่ยนแปลงอยู่บ้างซึ่งก็เป็นเรื่องทำให้ดีขึ้น เมื่อเป็นดังนี้สิทธิของจำเลยบรรดาที่มีบัญญัติรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงคงมีผลบังคับอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าในขณะนั้น ๆ ประเทศไทยจะมีรัฐธรรมนูญหรือไม่ หรือไม่ว่ารัฐธรรมนูญที่มีอยู่ในขณะนั้น ๆ จะมีบทบัญญัติรับรองคุ้มครองสิทธิจำเลยหรือไม่ก็ตาม ความจริงข้อนี้เองที่ทำให้มีความรู้สึกกันว่าประมวลกฎหมายต่าง ๆ มีความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากกว่ารัฐธรรมนูญ ซึ่งความเข้าใจอันนี้เป็น การ

เข้าใจที่เดินสวนทางกับแนวความคิดของประเทศที่นิยมระบอบประชาธิปไตย
ทั่วไป

อาจมีผู้มีความเห็นว่าบทบัญญัติการคุ้มครองสิทธิจำเลยจะบัญญัติอยู่ใน
กฎหมายใดไม่สำคัญ ความสำคัญอยู่ที่บทบัญญัติดังกล่าวได้มิได้เป็นขั้นอยู่
จริง ความเห็นเช่นนี้จะคิดได้ว่ายังไม่ถูกต้องทั้งหมด ทั้งนี้เพราะตราบไต่
ที่บทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลยยังมีฐานะเป็นแค่กฎหมายธรรมดาอันอาจถูก
เปลี่ยนแปลงได้โดยรัฐสภาตามวิถีทางการบัญญัติกฎหมายธรรมดาแล้ว บท
บัญญัติในประมวลกฎหมายดังกล่าวก็ไม่ใช่หลักประกันที่ให้ความมั่นใจว่าจะมี
อยู่คงอยู่ได้โดยไม่อาจถูกเปลี่ยนแปลง ถึงแม้จะมีทฤษฎีว่าผู้แทนราษฎรใน
รัฐสภาจะไม่ออกกฎหมายใด ๆ ที่จะมาลิดรอนสิทธิของประชาชนผู้เลือกเขาเข้า
ไปเป็นผู้แทนในรัฐสภา แต่ในภาวะสภาพของนักการเมืองไทยในปัจจุบันเท่า
ที่เป็นมาและเป็นอยู่ในปัจจุบัน ประชาชนก็ยังไม่อาจวางใจได้กับทฤษฎี
ดังกล่าวนี้ ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะให้รัฐธรรมนูญให้ความคุ้มครอง
สิทธิจำเลยอย่างสมบูรณ์ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือ ทำอย่างไรจึง
จะไม่ให้มีการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญได้บ่อย คำตอบในทั้ง ๒ ปัญหาหนักและ
อาจเป็นไปไม่ได้ เราจึงต้องพิจารณาจากสิ่งที่เรามีอยู่ในปัจจุบันเองว่าทำ
อย่างไรจึงจะใช้กฎเกณฑ์เท่าที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ
อาญาไปใช้คุ้มครองสิทธิจำเลยให้ได้ผลจริงจัง และทำอย่างไรจึงจะให้มีการ
เพิ่มเติมหลักเกณฑ์การคุ้มครองสิทธิจำเลยให้มากขึ้น ทั้งนี้โดยมุ่งถึงประเด็น
ความยุติธรรมเป็นสำคัญที่สุด ซึ่งจะไต่พิจารณาในประเด็นเหล่านี้ในลำดับ
ต่อไป

สิทธิของจำเลยตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา

ความหมายของคำว่าจำเลย

ป.วิ.อ. มาตรา ๒(๓) ให้คำจำกัดความคำว่า “จำเลย”^{๔๕}ว่า “หมายถึงความถึงบุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด” ถ้อยคำที่ว่า “ถูกฟ้องยังศาลแล้ว” นั้นแท้จริงมิใช่ว่าเมื่อโจทก์ฟ้องนาย ก. ต่อศาลว่ากระทำความผิดจะมีผลให้นาย ก. ตกเป็นจำเลยทันทีก็หาไม่ แม้โจทก์ฟ้องนาย ก. ต่อศาล แต่ศาลอาจไม่รับฟ้องโจทก์ก็ได้ ผลคือนาย ก. ไม่ตกเป็นจำเลย คดีโจทก์อาจจบสิ้นอยู่เพียงนั้น ตามวิเคราะห์ศัพท์จึงต้องเข้าใจว่า “ฟ้องยังศาล” นั้นหมายถึงได้มีการฟ้องต่อศาลและศาลถึงกล่าวรับฟ้องของโจทก์ด้วย

คดีอาญาทั้งหลายที่ฟ้องต่อศาล มิใช่ว่าศาลจะรับฟ้องไว้ทั้งหมด เหตุที่ศาลไม่รับฟ้องโจทก์ไว้มีหลายประการ เช่น คดีไม่มีมูล โจทก์ไม่เอาใจใส่ดำเนินคดีที่ตนฟ้องอย่างแท้จริง เช่น โจทก์ไม่มาศาลตามนัดในวันนัดไต่สวนมูลฟ้อง ศาลจึงพิพากษายกฟ้อง ไม่รับฟ้องโจทก์ไว้พิจารณา (ฎีกา ๕๔/๒๔๙๖ ๒๔๙๖ ฎ. ๕๑, ๑๖๒-๑๖๓/๒๕๐๖ ๒๕๐๖ ฎ. ๑๘๐, ๓๐๘/๒๕๐๘ ๒๕๐๘ ฎ. ๓๙๙, ๑๙๔/๒๕๑๐ ๒๕๑๐ ฎ. ๒๐๔๐ และที่ ๗๔๓/๒๕๑๑ ๒๕๑๑ ฎ. ๑๑๘๘) เป็นต้น

๔๕. จำเลยในที่นี้ไม่หมายถึงนิติบุคคล เพราะนิติบุคคลไม่ใช่บุคคลธรรมดาแต่เป็นกิจการหรือองค์กรพิสัยสันตกฎหมายยอมรับให้มีสภาพแยกต่างหากจากบุคคลธรรมดา นิติบุคคลตกเป็นจำเลยในคดีอาญาได้ แต่การวิจัยนี้มีเฉพาะบุคคลธรรมดา

ตาราง (๑) สิทธิขอร้งจำเลยตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๐

	พ.ศ. ๒๔๗๕ (ชั่วคราว)	พ.ศ. ๒๔๗๕	พ.ศ. ๒๔๘๗	พ.ศ. ๒๔๙๐	พ.ศ. ๒๔๙๒	พ.ศ. ๒๔๙๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๙๕
สิทธิของจำเลยที่มีบัญญัติรับรองสิทธิในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย						
ไม่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเลย						
มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพแต่ไม่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิจำเลยโดยเฉพาะเจาะจง						
มีบทบัญญัติให้ใช้ประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย						
อำนาจพิเศษของฝ่ายบริหาร						
ข้อห้ามใช้กฎหมายย้อนหลัง					(มาตรา ๒๙)	
ข้อสันนิษฐานว่าจำเลยไม่มีความผิด และข้อห้ามปฏิบัติต่อจำเลยเสมือนเป็นผู้กระทำผิด					(มาตรา ๓๐)	
สิทธิที่จะได้ประกันตัว สิทธิที่จะไม่ถูกเรียกหลักประกันเกินควรแก่กรณี และสิทธิที่จะได้รับแจ้งเหตุที่ไม่มีประกันตัว					(มาตรา ๓๐) วรรค ๓	
สิทธิอุทธรณ์คดีก่อนการไม่ไต่ประกัน						
สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยม					(ม.๓๐ วรรค ๒ ท้าย)	
สิทธิจะพบและปรึกษากฎหมายความเป็นการเฉพาะตัว					(ม.๓๑ วรรค ๒)	
สิทธิร้องต่อศาลว่าถูกคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย					(ม.๓๑ วรรค ๒ ท้าย)	
สิทธิได้รับการพิจารณาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม						
สิทธิที่จะได้รับค่าทดแทน						
สิทธิจะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐให้มีทนาย						
สิทธิไม่ให้การเป็นประมุขแก่ตนเอง						
หมายเหตุ ระยะเวลาที่รัฐธรรมนูญใช้บังคับ	๒๗ มี.ย. ๗๕ ถึง ๑๐ ธ.ค. ๗๕ ๖ เดือน	๑๐ ธ.ค. ๗๕ ถึง ๙ พ.ย. ๘๗ ๑๓ ปีเศษ	๙ พ.ย. ๘๗ ถึง ๘ พ.ย. ๙๐ ๑ ปี ๖ เดือน	๙ พ.ย. ๙๐ ถึง ๒๓ มี.ค. ๙๒ ๑ ปี ๒ เดือน	๒๓ มี.ค. ๙๒ ถึง ๒๙ พ.ย. ๙๔ ๒ ปี ๘ เดือน	๘ มี.ค. ๙๕ ถึง ๒๐ ก.ค. ๐๑ ๕ ปี ๗ เดือน

พ.ศ. ๒๕๐๖	พ.ศ. ๒๕๑๑	พ.ศ. ๒๕๑๕	พ.ศ. ๒๕๑๗	พ.ศ. ๒๕๑๙	พ.ศ. ๒๕๒๐	พ.ศ. ๒๕๒๑	หมายเหตุ
(มาตรา ๒๐)		(มาตรา ๒๒)		(มาตรา ๒๕)	(มาตรา ๓๐)		
(มาตรา ๑๗)		(มาตรา ๑๗)		(มาตรา ๒๑)	(มาตรา ๓๒)	(มาตรา ๒๐๐)	
	(มาตรา ๒๗)		(มาตรา ๓๑)			(มาตรา ๒๖)	มีในประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๒, มาตรา ๓
	(มาตรา ๒๘)		(มาตรา ๓๒)			(มาตรา ๒๗)	
	(มาตรา ๒๘) วรรค ๓		(มาตรา ๓๒) วรรค ๓				มีใน ป.วิ.อ. มาตรา ๑๐๖-๑๑๙, มาตรา ๑๘๒ วรรคท้าย, มาตรา ๑๘๕, มาตรา ๒๐๗
			(ม. ๓๒ ๖. ๔)				
	(ม. ๒๘ ๖. ท้าย)		(มาตรา ๓๒)				
	(ม. ๒๙ ๖. ๒)		(ม. ๓๓ ๖. ๒)				มีใน ป.วิ.อ. มาตรา ๘
	(ม. ๒๙ ๖. ท้าย)		(ม. ๓๓ ๖. ๔)				มีใน ป.วิ.อ. มาตรา ๙๐
			(ม. ๓๔ ๖. แรก)				มีใน ป.วิ.อ. หลายมาตรา
			(มาตรา ๓๖)			(มาตรา ๓๐)	
			(ม. ๓๔ ๖. ท้าย)			(มาตรา ๒๙)	มีใน ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓
			(มาตรา ๓๕)				มีใน ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒, มาตรา ๒๓๒, มาตรา ๑๓๔
๒๘ มี.ค. ๐๒ ถึง ๒๐ มี.ย. ๑๑ ๙ ปี ๕ เดือน	๒๐ มี.ย. ๑๑ ถึง ๑๗ พ.ย. ๑๔ ๓ ปี ๔ เดือน	๑๕ ธ.ค. ๑๕ ถึง ๗ ธ.ค. ๑๗ ๑ ปี ๙ เดือน	๗ ธ.ค. ๑๗ ถึง ๖ ธ.ค. ๑๙ ๒ ปี	๒๒ ธ.ค. ๑๙ ถึง ๒๐ ธ.ค. ๒๐ ๑ ปี	๙ พ.ย. ๒๐ ถึง ๒๒ ธ.ค. ๒๑ ๑ ปีเศษ	๒๒ ธ.ค. ๒๑ ถึง ปัจจุบัน	

การไต่สวนมูลฟ้อง

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องเป็นการกระทำของศาลตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๒ (๑๒) ที่ทำตอนเริ่มแรกก่อนที่จะประทับรับฟ้อง จุดมุ่งหมายเพื่อทราบว่าคุณคดีมีมูลตามข้อกล่าวหาในฟ้องหรือไม่ หากพอมูลศาลก็ประทับฟ้อง คือรับฟ้องไว้ (ฎีกาที่ ๑๒๕๗/๒๕๐๑ ๒๕๐๑ ฎ. ๑๕๕๖) เหตุที่ต้องการทราบว่าคุณคดีมีมูลหรือไม่ก็เพื่อความแน่ใจว่ามีความผิดเกิดขึ้นจริง มิใช่เป็นเรื่องแกล้งฟ้องกันโดยใช้ศาลเป็นเครื่องมือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น^{๔๖} ส่วนเรื่องที่ว่าจำเลยมีความผิดหรือไม่หรือจะต้องได้รับโทษหรือไม่ แค่นั้น เพียงใด เป็นเรื่องที่จะต้องไปว่ากันในชั้นพิจารณาอีกทอดหนึ่ง

ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ฟ้อง ก่อนศาลประทับรับฟ้องศาลจำต้องไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอ ถ้าศาลชั้นต้นรับฟ้องไว้โดยไม่มีการไต่สวนมูลฟ้อง ศาลสูงอาจหยิบยกประเด็นขึ้นพิจารณาสั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาพิพากษาใหม่ตามมูลคดีได้ (ฎีกาที่ ๔๗๗/๒๕๐๘ ๒๕๐๘ ฎ. ๗๒๓) เหตุผลเพราะกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๒(๑๒), ๑๖๒, ๑๖๕ และ ๑๖๗ เป็นบทบัญญัติอันเกี่ยวด้วยความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ศาลชั้นต้นจึงส่งคดีกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องนี้ไม่ได้

อย่างไรก็ตาม ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๒ คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ไม่จำเป็นต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องดังเช่นคดีราษฎรเป็นโจทก์ เหตุผลเพราะคดี

^{๔๖}. นายอนันต์ ใจสมุทร, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, นิติบรรณการ, ธนบุรี, พ.ศ. ๒๕๑๔, หน้า ๑๐๐๐.

ที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้นั้น คดีต้องผ่านการสอบสวนโดยพนักงานสอบสวนมาก่อนแล้ว หากไม่มีการสอบสวนโดยพนักงานสอบสวน อัยการก็จะนำคดีมาฟ้องไม่ได้ เมื่อเป็นดังนี้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการก็ย่อมถ่วงกรงมาแล้วว่าคดีมีมูล

เมื่อพนักงานอัยการนำคดีนั้นมาฟ้องต่อศาล จึงอาจไม่จำเป็นต้องมีการไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อคว่าคดีมีมูลหรือไม่อีกครั้งหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามถ้าศาลเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๒ (๒)^{๔๗}

ส่วนคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์แต่พนักงานอัยการได้ฟ้องคดีในความผิดนั้นโดยข้อหาเดียวกับที่ราษฎรฟ้องไว้ด้วยแล้ว^{๔๘} ดังนี้ศาลจะให้มีการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็แล้วแต่ศาลเห็นสมควร ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๑(๑)

๔๗. ตามข้อเท็จจริงปรากฏว่าการที่ศาลจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องในคดีพนักงานอัยการเป็นโจทก์นั้นแทบจะไม่เกิดขึ้นเลย คงเป็นด้วยเหตุที่ว่า ถ้าศาลสั่งดังกล่าวอาจเกิดความรู้สึกกระทบกระเทือนใจว่าเป็นสิ่งไม่สมควร ท่านศาสตราจารย์จิติ ดิงศกทัยย์ เล่าว่าเคยมีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ในสมัยก่อน ๒ ครั้ง ทั้ง ๒ คดีเป็นเรื่องคดีคนในบังคับต่างประเทศที่ต้องขึ้นศาลต่างประเทศ ซึ่งก็คือศาลไทยที่เชื่อว่าศาลต่างประเทศนั่นเอง

ดู คณิต ฤาไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ๒ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๒๒, หน้า ๕๒

๔๘. คณิต ฤาไชย, หน้า ๕๓, ถ้าพนักงานอัยการและราษฎรผู้เป็นโจทก์ฟ้องในความผิดเดียวกัน แต่ฟ้องต่างข้อหากัน เช่น ราษฎรฟ้องว่าจำเลยกระทำผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา ตาม ป.อ. มาตรา ๒๘๘ อัยการฟ้องข้อหาว่าจำเลยทำให้คนตายโดยไม่มีเจตนาฆ่าตาม ป.อ. มาตรา ๒๙๐ ดังนี้ ศาลยังคงต้องไต่สวนมูลฟ้องคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์อยู่

ฐานะความเป็นจำเลยเริ่มเมื่อใด

ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์เมื่อศาลมีคำสั่งประทับรับฟ้อง ผู้ถูกฟ้องตกเป็นจำเลยทันทีนับแต่บัดนั้น ส่วนคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ไม่ว่าจะคดีถึงกล่าวศาลจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ตามบุคคลผู้ถูกฟ้องว่ากระทำความผิดตกเป็นจำเลยทันทีนับแต่พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลโดยไม่รว่าศาลต้องมีคำสั่งประทับฟ้องก่อนดังเช่นคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์^{๔๕} และตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๕ วรรคแรก บัญญัติให้พนักงานอัยการมีหน้าที่จัดให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาลพร้อมกับวันที่ยื่นฟ้องนั่นเอง ถ้าพนักงานอัยการยื่นฟ้องโดยไม่มีตัวจำเลยมาศาล ศาลย่อมไม่รับฟ้อง (ฎีกาที่ ๑๓๓๓/๒๔๙๓ ๒๔๙๓ ฎ. ๑๖๗๗)

นอกจากนี้ ในมาตราดังกล่าวนี้เองยังกำหนดให้ศาลปฏิบัติต่อผู้ถูกฟ้องในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ดังเช่นเขาเป็นจำเลยทุกประการ กล่าวคือศาลต้องกำหนดกระบวนการพิจารณาต่อหน้าจำเลย ศาลต้องอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และศาลจะถามคำให้การของจำเลยก็ได้ เมื่อเป็นดังนี้จึงตีความได้ว่า จำเลยในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์มีฐานะเป็นจำเลยทันทีที่พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาล แต่ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ โจทก์ยื่นฟ้องได้ตามลำพังโดยไม่ต้องมีจำเลยมาศาล เมื่อยื่นฟ้องแล้วศาลจะส่งสำเนาฟ้องและแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ (ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๕ วรรคท้าย) ครั้นถึงวันนัดโจทก์ต้องมาศาล (ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๖) แต่จำเลยจะไม่มาศาลและไม่ตั้งทนายมาศาลแทนตนก็ได้ หรือจะตั้งทนายมาศาลเพื่อชักค้ำพยานโจทก์

๔๕. ฎีกาที่ ๑๔๔๐/๒๔๙๓ ๒๔๙๓ ฎ. ๑๔๖๕

ก็ได้^{๕๐} ทั้งนี้เพราะตามกฎหมาย การไต่สวนมูลฟ้องคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ไม่จำเป็นต้องทำต่อหน้าจำเลย (ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๕ วรรคท้าย) เพราะ ถ้ากฎหมายบังคับให้ต้องไต่สวนมูลฟ้องต่อหน้าจำเลยก็เท่ากับเป็นการก่อความเดือดร้อนใจ หรือบังคับให้จำเลยต้องมาศาลทั้ง ๆ ที่ยังไม่แน่นอนว่าคดีที่ฟ้องนั้นศาลจะเชื่อว่ามิมีมูลอันควรรับไว้พิจารณาต่อไปหรือไม่ แต่เมื่อใดก็ตามที่ศาลไต่สวนมูลฟ้องแล้วเห็นว่าคดีพอมีมูล เมื่อศาลประทับฟ้อง จำเลยจึงตกอยู่ในฐานะจำเลยทันที ฉะนั้นเมื่อยังไม่มีหรือไม่ได้ตัวจำเลยมาศาล ศาลก็อาจออกหมายเรียกหรือหมายจับจำเลย เพื่อพิจารณาตามแต่ที่จะนัดต่อไป

ผลของการไม่มีฐานะเป็นจำเลย

ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๕ วรรคท้าย บัญญัติว่า “ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์...ก่อนที่ศาลประทับฟ้อง มิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น” นั่นคือในคดีดังกล่าวมิให้ถือว่าจำเลยตกเป็นจำเลยจนกว่าศาลจะประทับฟ้อง^{๕๑} โดยทั่วไปคนที่ไม่อยู่ในฐานะจำเลยย่อมมีสิทธิเสรีภาพสมบูรณ์ดังคนธรรมดาทั้งหลายที่จะไปไหนมาไหนได้ตามใจชอบ ไม่อาจถูกควบคุม ชัง หรือใช้วิธีการปล่อยชั่วคราวก็ได้^{๕๑.ก} ทั้งนี้ไม่อาจถูกบังคับให้ต้องมาปรากฏตัวที่ศาล

๕๐. การที่จำเลยรับหมายนัดไต่สวนมูลฟ้องแล้วเข้ามาแก้ต่างในวันไต่สวนมูลฟ้อง ดังนี้ ก็ไม่ถือว่าเป็นจำเลย ฎีกาที่ ๒๕๖/๒๔๙๐ ๒๔๙๐ ฎ. ๒๓๓

๕๑. ฎีกาที่ ๒๕๖/๒๔๙๐ ๒๔๙๐ ฎ. ๒๓๓, ๑๕๕/๒๔๙๓ ๒๔๙๓ ฎ. ๒๘๗, ๑๖๓๔/๒๔๕๔ ๒๔๕๔ ฎ. ๑๓๔๖, และที่ ๑๓๑๕/๒๔๕๕ ๒๔๕๕ ฎ. ๕๖๖

๕๑.ก ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, แก้ไขเพิ่มเติมโดย ศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย, เล่ม ๒ สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๑๕ หน้า ๔๓๘.

ในวันไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา แม้ถ้าเขาจะยอมมาปรากฏตัวศาลก็ถูกห้ามมิให้ถามคำให้การตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๕ วรรคท้าย^{๕๒} ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องคงเป็นเรื่องระหว่างโจทก์กับศาลเท่านั้น โจทก์จึงมีหน้าที่นำสืบพยานของตนเพื่อแสดงให้เห็นว่าคดีมีมูลจริงถึงฟ้อง ส่วนจำเลยจะไม่พูดอะไรเลยก็ได้^{๕๓}

อย่างไรก็ตาม การที่จำเลยยังไม่ตกอยู่ในฐานะจำเลย มีผลประการหนึ่งว่าเขามิใช่คู่ความตามความหมาย ป.วิ.อ. มาตรา ๒(๑๕) เพราะคู่ความหมายถึง โจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย ก่อนศาลประทับฟ้องจึงมีเพียงโจทก์คนเดียวที่มีฐานะเป็นคู่ความ ดังนั้น ในกรณีที่โจทก์ไม่พอใจคำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลที่ว่าคดีไม่มีมูล โจทก์จึงอุทธรณ์ฎีกาได้ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๐ การอุทธรณ์ฎีกาต้องเป็นไปตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๕๕ และมาตรา ๒๑๖ ตามลำดับ ซึ่งกำหนดให้เฉพาะคู่ความเท่านั้นที่จะอุทธรณ์ฎีกาได้^{๕๔} ฉะนั้น ถ้าศาลชั้นต้นสั่งว่าคดีมีมูล จำเลยอุทธรณ์ไม่ได้ (ฎีกาที่ ๙๕๘/๒๔๘๓) หรือศาลชั้นต้นสั่งว่าคดีไม่มีมูล โจทก์อุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์จึงสั่งว่าคดีมีมูล ดังนั้นจำเลยฎีกาไม่ได้เพราะจำเลยยังไม่ใช่คู่ความ^{๕๕}

๕๒. เนื่องจากในชั้นไต่สวนมูลฟ้องคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ศาลจะถามคำให้การของจำเลยไม่ได้ จึงมีผลต่อไปว่าในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้จะมีการรับสารภาพโดยจำเลยไม่ได้

๕๓. ฎีกาที่ ๔๗๗/๒๕๐๘ ๒๕๐๘ พ. ๗๒๓ ในการไต่สวนมูลฟ้อง การที่จำเลยไม่ถ้อยไม่ได้ว่าจำเลยรับว่าคดีโจทก์มีมูล

๕๔. ฎีกาที่ ๔๐๕/๒๔๘๑ ๒๔๘๑ พ. ๖๓๔, ๕๕๓/๒๔๘๑ ๒๔๘๑ พ. ๗๘๘, ๓๑๑/๒๕๐๑ ซึ่งให้จำเลยฎีกาคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่ตัดสินให้ศาลชั้นต้นประทับฟ้องไว้พิจารณา คดีเหล่านี้ไม่อาจเป็นคดีบรรทัดฐานต่อไป เพราะถูกกลบหลักเสียแล้วโดยฎีกาที่ ๕๔๕/๒๕๐๓ ๒๕๐๓ พ. ๖๒๓

๕๕. ฎีกาที่ ๑๔๐๕/๒๔๕๓ ๒๔๕๓ พ. ๑๗๒๖, ๒๓๖/๒๔๘๐ ๒๔๘๐ พ. ๒๗๓, ๕๕๕/๒๔๘๒ ๒๔๘๒ พ. ๑๔๔๗, และที่ ๑๗๕๑/๒๕๑๑

และเพราะการไต่สวนมูลฟ้องเป็นเรื่องระหว่างศาลกับโจทก์^{๕๖} ถ้าศาลชั้นต้น
สั่งว่าคดีไม่มีมูล โจทก์อุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์สั่งให้ศาลชั้นต้นไต่สวนมูลฟ้อง
ต่อไปแล้วทำคำสั่งหรือคำพิพากษาใหม่ จำเลยฎีกาไม่ได้เพราะจำเลยยังไม่เข้า
สู่ฐานะจำเลย^{๕๗}

อย่างไรก็ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๐ ระบุไว้ชัดแจ้งแล้วว่าคำสั่งศาลที่ให้
คดีมีมูลย่อมเด็ดขาด^{๕๘} อุทธรณ์ฎีกาไม่ได้ คำสั่งศาลตาม ป.วิ.อ. มาตรา
๑๗๐ นี้ ย่อมหมายถึงคำสั่งศาลใดศาลหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นศาลชั้นไหน ศาลไหน
สั่งว่าคดีมีมูลคำสั่งว่าคดีมีมูลก็เด็ดขาดทันที ทั้งนี้ไม่ว่าคดีนั้นราษฎรเป็น
โจทก์หรือพนักงานอัยการเป็นโจทก์ก็ตาม จะมีการอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งของศาล
ที่ว่าคดีมีมูลหาได้ไม่^{๕๙}

๕๖. ฎีกาที่ ๑๓๑๕/๒๔๕๕ ๒๔๕๕ ฎ. ๕๖๖ และที่ ๑๖๓๔/๒๔๕๔ ๒๔๕๔ ฎ. ๑๓๔๖
๕๗. ฎีกาที่ ๑๕๕/๒๔๕๓ ๒๔๕๓ ฎ. ๒๕๓, ๕๓๔/๒๔๕๖ ๒๔๕๖ ฎ. ๖๐๐, ๘๔๒/๒๔๕๖
๒๔๕๖ ฎ. ๘๕๑, ๘๓๖/๒๕๐๑ ๒๕๐๑ ฎ. ๕๔๕, ๑๒๕๔/๒๕๐๕ ๒๕๐๕ ฎ. ๒๖๓๓, ๒๐๔/๒๕๑๒
๒๕๑๒ ฎ. ๓๕๕, ๑๖๓๔/๒๔๕๔ ๒๔๕๔ ฎ. ๑๓๔๖, ๑๘๘๑/๒๕๑๕ ๒๕๑๕ ฎ. ๕๖๕, ๑๘๘๖/๒๕๐๑
๒๕๐๑ ฎ. ๑๔๒๕, ๑๒๔/๒๕๐๒ ๒๕๐๒ ฎ. ๑๕๖ และที่ ๑๒๒๕/๒๕๐๒ ๒๕๐๒ ฎ. ๑๕๖ และที่
๑๒๒๕/๒๕๐๒ ๒๕๐๒ ฎ. ๑๔๘๓

๕๘. คำสั่งการอยู่ที่ ๖๖๕/๒๕๑๓ ๒๕๑๓ ฎ. ๒๒๕๓
๕๙. ดูฎีกาที่ ๑๔๔๐/๒๔๕๓ กัดังกล่าวนี้ ศาลสั่งไม่ประทับฟ้องเพราะอัยการผู้ช่วยไม่
มีอำนาจฟ้องหรือเป็นโจทก์ได้โดยพลการ โจทก์อุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์พิพากษาให้ยกคำสั่ง
ศาลชั้นต้น ให้ศาลชั้นต้นประทับฟ้องไว้พิจารณา ดังนั้นจำเลยฎีกาได้ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๒๑๖
ไม่ต้องห้าม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๐ เพราะ “มาตรา ๑๗๐ เป็นข้อบัญญัติให้คำสั่งศาลเด็ดขาด
แต่ในเรื่องศาลไต่สวนมูลฟ้องแล้วสั่งว่าคดีมีมูล คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์หาเป็นไปในรูป
นั้นไม่ และที่ประชุมใหญ่เห็นว่าจำเลยเป็นผู้ฎีกาได้ เพราะคดีนั้นอัยการเป็นโจทก์ เมื่อนั้นฟ้อง
ก็ถือว่าผู้ถูกฟ้องตกเป็นจำเลยทันที....”

ขณะที่โจทก์อุทธรณ์หรือฎีกาคำสั่งศาลที่สั่งว่าคดีไม่มีมูล หรือคำสั่งศาลที่
ให้ศาลชั้นต้นไต่สวนมูลฟ้องแล้วมีคำสั่งหรือคำพิพากษาใหม่ ดังนั้นโจทก์จะ
ขอให้ศาลชั้นต้นจำเลยหรือปล่อยชั่วคราวระหว่างอุทธรณ์ฎีกาตามที่บัญญัติไว้ใน
ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๐ วรรคสองได้หรือไม่ คงได้ความว่าในคดีที่ราษฎรเป็น
โจทก์ เมื่อถือว่าก่อนศาลประทับฟ้อง จำเลยไม่ตกอยู่ในฐานะจำเลยแล้ว
ฉะนั้น จึงจะมีการใช้วิธีขังหรือปล่อยชั่วคราวระหว่างโจทก์อุทธรณ์ฎีกาไม่ได้
ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๐ วรรคสอง จึงใช้เฉพาะในกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์
เท่านั้น

ในที่สุดแม้จำเลยจะยังมีตกอยู่ในฐานะจำเลย เขาอาจตั้งทนายให้มาซัก
ค้านพยานโจทก์ได้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้ด้วย (ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๕ วรรค
ท้าย) แต่ไม่มีสิทธินำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้องแต่อย่างใด (ป.วิ.อ.
มาตรา ๑๖๕ วรรคสอง)

ผลของการตกเป็นจำเลย

ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ แม้ศาลสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็
ตาม จำเลยก็ตกเป็นจำเลยแล้ว ศาลจึงถามคำให้การของจำเลยได้ ส่วน
จำเลยจะให้การหรือไม่ก็ได้ อย่างไรก็ตาม จำเลยไม่มีสิทธินำพยานมาสืบใน
ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง อย่างมากที่จำเลยจะทำได้ก็คือตั้งทนายมาคอยช่วยเหลือ
(ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๕ วรรคสอง)

นอกจากนี้ในกรณีที่ศาลสั่งว่าคดีไม่มีมูล โจทก์มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาคำสั่ง

ได้ และโจทก์อาจขอให้ศาลขังจำเลยไว้หรือปล่อยชั่วคราวระหว่างการอุทธรณ์ฎีกาทังกล่าวได้ (ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๐ วรรคสอง)

ในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และศาลไม่สั่งไต่สวนมูลฟ้องก่อนถึงจำเลยก็ตกอยู่ในฐานะเป็นจำเลยทันทีที่พนักงานอัยการยื่นฟ้อง ซึ่งในทางปฏิบัติศาลเริ่มการพิจารณาไปได้ทันที ตามกระบวนการพิจารณาที่บัญญัติไว้ใน ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒-๑๘๑

เมื่อบุคคลตกเป็นจำเลย ศาลเริ่มพิจารณาคดีที่จำเลยถูกกล่าวหาไปได้ตามกระบวนการพิจารณาที่บัญญัติไว้ใน ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒-๑๘๑ ในขณะที่เดียวกันผู้ตกเป็นจำเลยก็มีสิทธิตามที่ ป.วิ.อ. บัญญัติไว้ สิทธิดังกล่าวนี้มีจุดประสงค์จะให้เป็นสิ่งคุ้มครองจำเลยให้ได้รับการพิจารณาคดีด้วยความเป็นธรรม และในขณะเดียวกันก็มุ่งให้โอกาสจำเลยต่อสู้ปกป้องตนเองให้พ้นข้อหาที่โจทก์ฟ้องด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อภาวะการตกเป็นจำเลยสิ้นสุดลง ไม่ว่าจะสิ้นสุดลงด้วยศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดยกฟ้องโจทก์ หรือศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยไม่มีความผิด หรือศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยมีความผิดตามฟ้อง จำเลยย่อมเปลี่ยนฐานะจากจำเลยไปสู่ฐานะอื่น ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยมีความผิดตามฟ้อง จำเลยเปลี่ยนฐานะเป็นผู้ต้องคำพิพากษา หรือถ้าศาลสั่งจำคุก จำเลยก็มีฐานะเป็นนักโทษต่อไป ส่วนคำพิพากษาของศาลยกฟ้องโจทก์ หรือว่าจำเลยไม่มีความผิดย่อมทำให้จำเลยพ้นสภาพจำเลยและกลับคืนสู่ฐานะของบุคคลธรรมดาทั่วไป ซึ่งมีสิทธิในเนื้อตัวร่างกาย ตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้ โดยสิทธิดังกล่าวกว้างขวางไม่จำกัดอยู่เพียงสิทธิตาม ป.วิ.อ. ที่เขาเคยมีเมื่อเขาตกเป็นจำเลยนั่นเอง

จำแนกสิทธิต่าง ๆ ของจำเลย

สิทธิมีทนาย (Right to counsel)

ความสำคัญประการหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมของประเทศที่ใช้ระบบไต่สวน (adversary system to trial) ก็คือการทำฝ่ายโจทก์และจำเลยจะต้องมีทนายช่วยแก้ต่างฝ่ายตน โดยจะมุ่งให้ผู้พิพากษาผู้นั่งพิจารณาคดีดำเนินคดีเพื่อช่วยฝ่ายตนหาได้ไม่ เพราะผู้พิพากษาในระบบดังกล่าวมีหน้าที่ดำรงตนให้ความเป็นธรรมแก่ทั้งโจทก์และจำเลย จะมุ่งเข้าไปแสวงหาข้อเท็จจริงนอกเหนือไปจากที่ฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยอ้างนำเสนอต่อศาลไม่ได้ สิทธิมีทนายเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการพิจารณาคดี เช่นนี้เพราะเป็นการทำให้คู่กรณีได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม^{๖๐} คู่กรณีไม่ว่าฝ่ายโจทก์หรือจำเลยแม้จะเป็นคนเจตเลี้ยวฉลาดสักเท่าใดก็ไม่อาจเข้าใจกระบวนการพิจารณาได้ตลอด ฟ้องของโจทก์สมบูรณ์หรือไม่ พยานหลักฐานต่าง ๆ ถูกต้องหรือไม่ การซักถามคำพยานจะทำโดยวิธีใดให้ได้ผลเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตน เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เหนือความสามารถของชาวบ้านธรรมดาที่จะเข้าใจได้ ดังนั้นขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาทั้งหมดจึงต้องได้รับการแนะนำช่วยเหลือโดยทนายความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบุคคลดังกล่าวคือ จำเลยเป็นผู้ชีวิต ทรัพย์สิน และเสรีภาพของเขา ขึ้นอยู่กับคำพิพากษาว่าเขามีความผิดหรือไม่มีความผิดนี้เอง

๖๐. สัญญา ธรรมศักดิ์ และประภาส อวยชัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, เล่ม ๑ หน้า ๓๓

สิทธิมีทนายเป็นสิทธิของจำเลยอันกฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจน แต่ด้วยเหตุแห่งความสำคัญของทนายที่มีต่อจำเลยจึงได้กล่าวมาในวรรคก่อนนี้ ป.วิ.อ. มาตรา ๘(๑) ก็บัญญัติรับรองสิทธิของจำเลยที่จะมีทนายให้เริ่มแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ถ้าคดีราษฎรเป็นโจทก์ ผู้ต้องหายังไม่มีฐานะตกเป็นจำเลย เขาจะตกเป็นจำเลยต่อเมื่อศาลมีคำสั่งว่าคดีมีมูลและรับประทับฟ้องโจทก์ไว้พิจารณา แต่แม้ศาลจะไม่ถือว่าผู้ต้องหาอยู่ในฐานะจำเลยก็ตาม แต่เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายผู้ต้องหา ศาลยอมให้ผู้ต้องหาแต่งตั้งทนายเข้าแก้ต่างฝ่ายตนในวันศาลนัดไต่สวนมูลฟ้องได้ แต่เขาอาจสมัครใจไม่แต่งตั้งทนายเข้าแก้ต่างก็ยังได้ แต่ประเด็นสำคัญที่กฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาแต่งตั้งทนายเข้าแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องก็เพื่อให้ทนายได้ชักจูงพยานที่โจทก์นำเข้าสู่ศาล ทนายอาจชักจูงหักล้างถ้อยคำพยานโจทก์จนศาลเชื่อว่าคดีโจทก์ไม่มีมูลก็ได้ ซึ่งผลจะเป็นว่าเมื่อศาลเห็นว่าคดีไม่มีมูล ศาลก็ไม่ประทับฟ้องคดีโจทก์ไว้พิจารณา ผู้ต้องหาที่ไม่ตกเป็นจำเลย สิทธิแต่งตั้งทนายเข้าแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องจึงมีผลที่ด้วยประการทั้งปวงแก่ตัวจำเลยเอง

ในกรณีที่จำเลยตกเป็นจำเลยแล้ว ความสำคัญแห่งการมีทนายคอยช่วยเหลือในการต่อสู้คดีเพื่อจำเลยยิ่งเพิ่มความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับ จำเลยส่วนมากไม่ทราบว่าเมื่อตนตกเป็นจำเลยแล้วตนมีสิทธิในฐานะเป็นจำเลยประการใดบ้าง ดูตาราง ๒ แต่อย่างน้อยจำเลยรู้ว่าเมื่อตกเป็นจำเลยตนมีสิทธิแต่งตั้งทนายให้ช่วยแก้ต่างว่าต่างให้ตนได้

ตาราง ๒

แสดงจำนวนเปอร์เซ็นต์ของจำเลยผู้ทราบเกี่ยวกับสิทธิจำเลย

ทราบ	๒๒.๕๘%
ไม่ทราบ	๗๗.๔๒%

จำเลยที่เป็นชายมีแนวโน้มที่จะต้องการมีทนายมากกว่าจำเลยที่เป็นหญิง

ตาราง ๓

ตาราง ๓

แสดงจำนวนเปอร์เซ็นต์ของจำเลยชายหญิงที่ต้องการมีทนาย

	ชาย (ระยอง)	ชาย (กาญจนบุรี)	ชาย (สถานคุมประพฤติ)	หญิง (ทัณฑสถาน)	รวม
ต้องการ	๖๗.๒๗	๕๐	๓๗.๕๐	๔๖.๘๘	๗๐.๒๐
ไม่ต้องการ	๕.๐๕	๓.๓๓	๖๒.๕๐	๓๑.๒๕	๑๔.๓๒
อื่น ๆ	๒๗.๖๘	๖.๖๗	—	๒๑.๘๖	๑๕.๔๘
รวม	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐

ทั้งนี้ยกเว้นจำเลยชาย (สถานคุมประพฤติ) ที่เป็นดังที่พบว่า คำตอบที่ว่า ต้องการหรือไม่ต้องการมีทนายมีส่วนสัมพันธ์กับการรับสารภาพของจำเลย จำเลยชาย (สถานคุมประพฤติ) มีเปอร์เซ็นต์ผู้รับสารภาพ ๑๐๐% ส่วนจำเลยหญิงมีจำนวนผู้รับสารภาพถึง ๗๑.๘๘% ในขณะที่จำนวนจำเลยชายรับสารภาพเพียง ๓๒.๓๓% เท่านั้น จำเลยชาย (สถานคุมประพฤติ) มีจำนวนผู้รับสารภาพสูง เพราะความผิดที่กระทำเป็นความผิดเล็กน้อย เช่น ขับรถโดยประมาท, เมาสุรา, ทำให้ทรัพย์สินที่มีไว้หรือมีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์เสียหาย ฯลฯ แนวโน้มที่จะรับสารภาพจึงสูงเพื่อคดีจะไม่ยืดเยื้อและศาลอาจไม่ลงโทษจำเลยไม่ว่าเพศหญิงหรือว่าเพศชาย เมื่อรับสารภาพแล้ว ถ้าเป็นการรับสารภาพโดยสมัครใจส่วนมากไม่ต้องการสู้คดี แต่หวังจะให้ศาลตัดสินโดยรวดเร็วและลดโทษให้ จำเลยเป็นจำนวนไม่น้อยเข้าใจว่าตนมีสิทธิตามกฎหมายที่จะได้รับการลดโทษให้ถ้าตนรับสารภาพ

ถึงแม้จะปรากฏว่าจำเลย ๗๐.๓๓% ประสงค์จะมีทนายช่วยในคดีของตน แต่ในทางปฏิบัติ จำเลยเพียง ๖๔.๕๒% มีทนายช่วยแก้ต่างว่าต่างในคดีของตน ส่วนที่ขาดไปคงเป็นเพราะจำเลยยากจนไม่อาจจ้างทนายได้ และคดีของตนก็ไม่เข้าหลักเกณฑ์ตามกฎหมายที่ศาลจะตั้งทนายให้ได้เมื่อเทียบกับความคิดเห็นของฝ่ายผู้พิพากษาว่าผู้พิพากษาเห็นว่าจำเลยจำนวน ๕๗.๘๖% จะมีทนายช่วยแก้ต่างว่าต่างเมื่อศาลเริ่มการพิจารณาคดี

จำเลยมีทนายได้ ๒ ทางคือ ๑. โดยแต่งตั้งตนเอง จำเลยมีอำนาจแต่งตั้งทนายและถอดถอนทนายความเพื่อให้ว่าคดีแทนตนหรือไม่พอใจจะถอดถอนแล้วตั้งทนายคนใหม่ขึ้นว่าต่างแก้ต่างแทนตนหรือ จะไม่ตั้งทนายคนใดเลยก็ได้ การที่จำเลยตั้งทนายขึ้นเองย่อมเป็นการดีในแง่ที่ว่าจำเลยจะรับตั้ง

ทนายโดยเร็ว และให้ทนายช่วยเหลือแก่ต่างว่าต่างตั้งแต่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ตามที่กล่าวมาแล้วก็ได้ (ป.วิ.อ. มาตรา ๘(๑)) ๒. โดยศาลตั้งทนายให้ จำเลย

ศาลตั้งทนายให้จำเลย

ก่อนการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไม่มีกฎหมายใดกำหนดให้ศาลตั้งทนายให้จำเลย แต่ในทางปฏิบัติศาลตั้งทนายให้จำเลยที่ถูกฟ้องในคดีอุกฉกรรจ์^{๖๑} เมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายที่กำหนดหน้าที่ที่ศาลต้องตั้งทนายให้จำเลยปรากฏอยู่ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ ซึ่งแยกได้เป็นคดี ๒ ประเภท

๑. คดีอุกฉกรรจ์ที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไป
๒. คดีที่เด็กเป็นจำเลย

คดีอุกฉกรรจ์^{๖๒} ที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไป หมายถึงคดีที่มีอัตราโทษจำคุกชั้นสูงได้ถึง ๑๐ ปี คือรวมถึงคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ๑๐ ปี และคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน ๑๐ ปี^{๖๓} ด้วย ตาม ป.วิ.อ.

๖๑. “ขอแรงทนาย” โดย พัทธน์ จักรางกูร, วารสารทนายความ ปีที่ ๑๒ เล่มที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ หน้า ๖๕-๗๔, ที่หน้า ๖๖

๖๒. เพิ่งอ้าง หน้า ๖๗-๖๘ กล่าวว่าคดีอุกฉกรรจ์ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ มิได้มีความหมายพิเศษแต่อย่างใด คดีที่จะเข้าหลักเกณฑ์ตามมาตรา ๑๗๓ คงดูเฉพาะว่าเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไปหรือไม่

๖๓. เพิ่งอ้าง หน้า ๖๘ และเทียบกับ ป.วิ.อ. มาตรา ๑๐๘

มาตรา ๑๗๓ นี้คำหนึ่งเฉพาะอัตราโทษจำคุกชั้นสูงว่าต้องถึง ๑๐ ปี โดยไม่คำนึงถึงว่าอัตราโทษจำคุกชั้นต่ำจะเป็นเท่าใด หรือโดยไม่ต้องคำนึงว่าจำเลยอาจถูกพิพากษาให้รับโทษจำคุกที่เดือนหรือที่ปี อย่างไรก็ตามคำว่าอัตราโทษจำคุกชั้นสูง ๑๐ ปีขึ้นไป หมายถึงอัตราโทษจำคุกในคดีที่ถูกฟ้องคดีนั้น ๆ ไม่หมายรวมถึงโทษที่จำเลยจะพึงได้รับจากการเพิ่มโทษฐานไม่เชิดลอบ เพราะการที่จำเลยจะถูกเพิ่มโทษหรือไม่เป็นคนละส่วนกับกรณีความผิดที่จำเลยถูกฟ้องร้อง (ฎีกาที่ ๘๗๑/๒๕๐๘) นอกจากนี้การตั้งทนายให้จำเลยตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ นี้ไม่จำกัดว่าคดีดังกล่าวต้องเป็นคดีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ แม้ราษฎรเป็นโจทก์ ศาลก็ต้องตั้งทนายให้จำเลย^{๖๔}

ถ้าจำเลยถูกฟ้องในคดีออกจกรรณคดีมีอัตราโทษจำคุกชั้นสูงตั้งแต่ ๑๐ ปี หรือขึ้นไปแล้ว แม้จำเลยไม่ใช่คนอนาถาหรือยากจน จำเลยก็มีสิทธิขอให้ศาลตั้งทนายให้ตนก่อนเริ่มการพิจารณาได้ แต่ในทางกลับกัน ถ้าจำเลยเป็นคนยากจนแต่อัตราโทษจำคุกที่จำเลยถูกฟ้องไม่ใช่กรณีตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ ศาลก็ไม่มีหน้าที่ต้องตั้งทนายให้จำเลย

คดีที่เด็กเป็นจำเลย

ทั้งนี้กล่าวแล้วว่ากระบวนการพิจารณาคดีเป็นเรื่องซับซ้อนยากแก่ความเข้าใจของบุคคลธรรมดา จึงต้องให้ออกาสบุคคลผู้ถูกฟ้องมีทนายคอยช่วยเหลือ โดยเฉพาะในคดีที่จำเลยถูกฟ้องเป็นคดีออกจกรรณคดี สำหรับเด็กยังเป็นผู้อ่อน

๖๔. เพิ่งอ้าง

ท้อยสติปัญญาเพราะท้อยประสพการณ์ กฎหมายจึงมุ่งให้ความคุ้มครองมาก ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ กำหนดให้ศาลตั้งทนายให้แก่คดีที่เด็กเป็นจำเลย ตามมาตราดังกล่าวนี้ก็คือ เด็กอายุไม่เกินเจ็ดปี เกินเจ็ดปีแต่ไม่เกินสิบสี่ปี และเกินสิบสี่ปีแต่ไม่เกินสิบเจ็ดปี ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๗๓, ๗๔ และ ๗๕ ในปัจจุบันนั่นเอง อย่างไรก็ตามตามพระราชบัญญัติพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. ๒๕๑๔ มาตรา ๔๗ ห้ามทนายว่าต่างแก่ต่างในคดีเด็กถูกฟ้องว่ากระทำผิดอาญา แต่ให้มีที่ปรึกษา กฎหมายผู้ทำหน้าที่ตั้งทนายแทน ความจริงที่ปรึกษากฎหมายดังกล่าวก็คือ ทนายความนั่นเอง แต่มีคุณสมบัติ ๒ ประการคือ ได้รับปริญญาทางกฎหมาย ไม่ต่ำกว่าชั้นปริญญาตรี หรือเทียบเท่า กับต้องได้จดทะเบียนเป็นที่ปรึกษา กฎหมายในศาลคดีเด็กและเยาวชนด้วย คดีที่ผู้ใหญ่เป็นจำเลยตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ ถ้าจำเลยดังกล่าวไม่ต้องการทนาย ศาลก็ไม่ต้องตั้งทนายให้ แต่ในกรณีจำเลยเป็นเด็กศาลต้องตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้แก่เด็กเสมอไม่ว่าเด็ก จะต้องการที่ปรึกษากฎหมายหรือไม่ก็ตาม (พระราชบัญญัติพิจารณาคดีเด็ก และเยาวชน พ.ศ. ๒๕๑๔ มาตรา ๔๗)

ในทางปฏิบัติเมื่อจำเลยถูกฟ้องในคดีที่อัตราโทษจำคุกชั้นสูงถึง ๑๐ ปี หรือขึ้นไป ก่อนศาลเริ่มการพิจารณาคดี^{๖๕} ศาลต้องถามจำเลยก่อนว่าจำเลย มีทนายหรือไม่ ต้องการทนายหรือไม่ ถ้าจำเลยมีทนายของตนเองแล้ว หรือ ยังไม่มีแต่จะไปตั้งทนายของตนเอง หรือไม่มีทนายในขณะนั้น และไม่ต้องการทนาย เหล่านี้ศาลก็ไม่ต้องตั้งทนายให้จำเลยแต่เริ่มพิจารณาคดีไปได้ทันที

๖๕. ในทางปฏิบัติศาลถามจำเลยเรื่องทนายในวันนัดขึ้นสองสถาน

ที่ เพราะตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ กำหนดเป็นหน้าที่ของศาลที่จะต้องตั้ง
 ทนายให้จำเลยเฉพาะกรณีจำเลยไม่มีทนายและจำเลยต้องการทนาย ที่กฎหมาย
 ถือเอาความสมัครใจของจำเลยเป็นสำคัญคงเป็นเพราะตัวจำเลยเท่านั้นย่อมรู้ดี
 กว่าผู้อื่นว่าตนต้องการทนายหรือไม่ และคงได้กล่าวมาข้างต้นส่วนมากถ้า
 จำเลยรับสารภาพโดยสมัครใจแล้วก็น่าจะไม่ประสงค์มีทนาย

ในกรณีที่ศาลถามจำเลยเรื่องทนายแล้วจำเลยไม่ต้องการทนาย ดังนั้นศาล
 อาจให้บันทึกความขึ้นไว้ แต่ถ้าจำเลยลงลายมือชื่อข้อความว่าไม่ตอง
 การทนายแก่ต่างดังนี้ เมื่อไม่ปรากฏว่าการปฏิเสธดังกล่าวได้ทำต่อหน้าศาล
 และไม่มีพยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือของจำเลย ย่อมฟังไม่ได้ว่าจำเลยปฏิเสธ
 ไม่ต้องการทนาย แต่ถ้าจำเลยแถลงต่อศาลว่าจำเลยจะหาทนายเอง เมื่อนัด
 พิจารณาจำเลยหาทนายไม่ได้และแถลงขอให้ศาลตั้งทนายให้ ดังนั้นถ้าคดี
 จำเลยเข้าหลักเกณฑ์ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ ศาลต้องตั้งทนายให้จำเลย
 ฎีกาที่ ๒๐๖๗/๒๕๒๐

จากจำนวนจำเลยทั้งหมด ปรากฏว่ามีจำเลยถึงร้อยละ ๗๙.๒๙ แสดง
 ความประสงค์ว่าต้องการมีทนายช่วยว่าต่างคดีของตน แต่ในทางปฏิบัติ
 จำนวนจำเลยที่มีทนายจริง ๆ มีเพียง ๖๔.๕๒% โดยปรากฏว่าร้อยละ ๕๗
 เป็นทนายที่ศาลตั้งให้ ส่วนอีกร้อยละ ๔๓ เป็นทนายที่ฝ่ายจำเลยหาเอง
 แสดงให้เห็นว่าความต้องการที่จะให้ศาลตั้งทนายให้จำเลยมีมาก ถ้ามีการ
 ขยายความ ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ ไปคุ้มครองจำเลยผู้ยากจนด้วยแล้ว จำนวน
 จำเลยที่มีสิทธิขอให้ศาลตั้งทนายให้คงเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว ซึ่งประเด็นนี้จะได้อีก
 กล่าวต่อไป

โดยทั่วไปนอกจากถามจำเลยเรื่องทนายแล้ว ศาลส่วนมากอธิบายให้จำเลยทราบว่า จำเลยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายให้ทนายที่ศาลตั้งให้ อย่างไรก็ตามมีกรณีบางรายที่ศาลไม่แจ้งเรื่องนี้ให้ทราบ จำเลยจึงไม่ทราบ ดังนั้นจึงมีกรณีทนายแอบไปเรียกเอาค่าบริการแก่จำเลยก็มีบ้าง หรือบางรายจำเลยทราบแต่เต็มใจให้ค่าบริการก็มี

ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ ระบุเป็นหน้าที่ที่ศาลจะต้องถามจำเลยผู้ถูกฟ้องในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูง ๑๐ ปีและขึ้นไปเรื่องทนายก่อนเริ่มพิจารณาคดีเสมอ ฉะนั้นในกรณีที่ศาลไม่ถามจำเลยเรื่องทนายแก่กลับทำเนิกระบวนพิจารณาไปทั้ง ๆ ที่จำเลยไม่มีทนาย ย่อมมีผลให้การพิจารณาของศาลดังกล่าวไม่สมบูรณ์ ศาลสูงอาจมีคำพิพากษาให้ยกคำพิพากษาศาลดังกล่าวแล้วให้ดำเนินการพิจารณาใหม่ได้ (ฎีกาที่ ๖๕๐/๒๕๔๙, ๕๓๓/๒๕๐๗ ๒๕๐๗ ฎ. ๑๐๘๕) ทั้งนี้เพราะถ้าได้สอบถามจำเลยเรื่องทนายและจำเลยมีทนาย ทนายอาจทำเนิกระบวนพิจารณาประโยชน์ให้แก่จำเลยได้มาตั้งแต่เริ่มการพิจารณาซึ่งย่อมเป็นผลดีแก่จำเลย (ฎีกาที่ ๒๖๑/๒๕๑๐ ๒๕๑๐ ฎ. ๒๒๐) แต่ในกรณีที่ศาลเพียงถามค่าให้การของจำเลยโดยยังไม่ได้สอบถามจำเลยเรื่องทนายครั้งนี้แม้กระบวนพิจารณาของศาลดังกล่าวไม่ชอบ แต่ไม่มีเหตุอันสมควรศาลสูงก็ไม่พิพากษาให้ศาลล่างต้องทำเนิกระบวนพิจารณาใหม่ (ฎีกาที่ ๘๗๑/๒๕๐๙ ๒๕๐๙ ฎ. ๒๓๖๒)

ทนายขอแรง

ทนายที่ศาลตั้งให้จำเลยตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ เรียกกันทั่วไปว่าทนายขอแรง ในทางปฏิบัติศาลเลือกเอาทนายที่ถึงคิวต้องเป็นทนายขอแรงจาก

บัญญัติทนายความที่ได้ขึ้นทะเบียนว่าความที่ศาลนั้น ๆ การที่ศาลเลือกทนาย
ขอแรงเอาตามคิวผลจึงมีว่าไม่ได้เลือกเอาทนายความตามความพอใจของจำ
เลย^{๖๖} หรือตามความสามารถความเชี่ยวชาญของทนายในคดีประเภทใดประ
เภทหนึ่ง ทั้งนี้เพราะถือกันว่าบุคคลที่ได้รับอนุญาตให้เป็นทนายก็ล้วนแต่
เป็นผู้มีความสามารถด้วยกันทั้งสิ้น การที่ศาลเลือกทนายผู้ใดให้เป็นทนาย
ของจำเลยถือกันว่าเป็นเกียรติยศแก่ทนายผู้นั้น อย่างไรก็ตาม ในกรณีมีเหตุ
จำเป็น เช่น ทิศความคดีอื่น ทนายอาจปฏิเสธได้ ศาลก็ต้องเลือกทนาย
คนอื่นจากคิวลำดับต่อไป แต่การปฏิเสธโดยไม่มีเหตุผลอาจเป็นผิดต่อข้อ
บังคับว่าด้วยมารยาททนายความ (ข้อบังคับว่าด้วยมารยาททนายความ พ.ศ.
๒๔๕๘ ข้อ ๑๓)

ในปีหนึ่ง ๆ ทนายอาจได้รับแต่งตั้งจากศาลให้ช่วยว่าคดีให้จำเลยเป็น
จำนวน ๖-๑๐ คดีต่อปี อย่างไรก็ตามมีทนายจำนวน ๔.๙๘% ได้รับการแต่งตั้ง
จากศาลเป็นทนายขอแรงปีละ ๓๐ คดีก็มี กรณีนี้คงสันนิษฐานได้ว่าทนาย
ดังกล่าวเป็นทนายในชนบทห่างไกล จำนวนทนายมีน้อย และการกระทำผิด
อาญาอุจฉกรรจ์มีมาก ดูตาราง ๔

๖๖. การยอมให้มีการเลือกทนายได้ย่อมก่อความยุ่งยากและความจริงเป็นไปได้ใน
ทางปฏิบัติเพราะในบางท้องที่ทนายเป็นจำนวนน้อย

ตาราง ๔

จำนวนคดีต่อบทที่นายได้รับแต่งตั้งจากศาลให้เป็นนายขอแรง

จำนวนคดีต่อบท	เปอร์เซ็นต์
๑-๕ คดี	๒๐.๕๐
๖-๑๐ คดี	๓๗.๓๑
๑๐-๑๕ คดี	๑๖.๔๒
๑๖-๒๐ คดี	๕.๕๗
๒๑-๒๕ คดี	๕.๕๗
๒๖-๓๐ คดี	๒.๕๕
ตั้งแต่ ๓๐ คดีขึ้นไป	๔.๕๘
ไม่ตอบ	๕.๕๗
รวม	๑๐๐

การที่นายต้องรับหน้าที่นายขอแรงปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก คดีอาจทำให้เกิดอุปสรรคต่อคุณภาพการทำงานได้ การเป็นนายขอแรงนั้นถือเป็นเกียรติยศ นายทำงานให้ฟรี จริงอยู่ ตามระเบียบศาลมีข้อกำหนดให้เงินรางวัลตอบแทนแก่นายขอแรง แต่ก็ปรากฏว่าเงินรางวัลดังกล่าวเทียบไม่ได้เลยกับค่าใช้จ่ายที่นายต้องเสียไปแก่การเป็นนายขอแรง ถ้าในปีหนึ่ง ๆ นายเป็นนายขอแรงปีละหลายสิบเรื่อง แทนที่นายจะรู้สึกเป็นเกียรติยศที่ได้รับแต่งตั้งเป็นนายขอแรง เขาอาจรู้สึกว่าเป็นภาระอันหนักแก่เขา นาย

ถึงร้อยละ ๘๓.๕๘ มีความเห็นว่าอัตราเงินรางวัลในปัจจุบันควรได้รับการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ทนายจำนวนเพียงร้อยละ ๒.๙๙ ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คูตาราง ๕

ตาราง ๕

ความเห็นของทนายขอแรงต่อการเปลี่ยนแปลงอัตราเงินรางวัล
ในการเป็นทนายขอแรง

	เปอร์เซ็นต์
เงินรางวัลควรเพิ่ม	๘๓.๕๘
ไม่ควรเปลี่ยนแปลง	๒.๙๙
ไม่มีความเห็น	๘.๙๖
ไม่ตอบ	๔.๔๘
รวม	๑๐๐

ทราบได้ที่ทนายมีความรู้สึกว่าการเป็นทนายขอแรงเป็นภาระอันน่าอึด หนาระอาใจแล้ว โอกาสที่ทนายจะทุ่มเทความสามารถให้แก่การเป็นทนายขอแรงก็ลดลง จึงควรที่จะได้พิจารณาเปลี่ยนแปลงเรื่องเงินรางวัลดังกล่าวอย่างน้อยให้ได้ส่วนกับค่าใช้จ่ายของทนายในภาวะการเงินปัจจุบันในการดำเนินคดีในฐานะเป็นทนายขอแรง

การตั้งทนายขอแรงให้จำเลยหลายคนในคดีเดียวกัน

กรณีจำเลยหลายคนถูกฟ้องโดยข้อหาและโดยโจทก์คนเดียวกัน และเป็นกรณีที่จำเลยขอให้ศาลตั้งทนายให้จำเลย มีปัญหาว่าศาลจะตั้งทนายคนเดียวกันให้แก่จำเลยร่วมในคดีดังกล่าวหรือไม่ ในความคิดเห็นทั่วไปการที่จำเลยหลายคนมีทนายขอแรงคนเดียวกันว่าต่างแก่ต่างให้อาจเป็นผลร้ายแก่จำเลยได้ แต่ในทางปฏิบัติปรากฏว่าผู้พิพากษาร้อยละ ๘๖.๔๓ จะตั้งทนายคนเดียวกันให้แก่จำเลยร่วมเหล่านั้น ทางฝ่ายทนายเองก็ปรากฏว่าทนายร้อยละ ๗๑.๖๔ เคยได้รับการแต่งตั้งจากศาลให้เป็นทนายขอแรงว่าความให้แก่จำเลยร่วมหลายคนในคดีเดียวกัน ตามกฎหมายไม่ปรากฏมีข้อกำหนดให้ศาลตั้งทนายแก่จำเลยร่วมแยกต่างหากเป็นคน ๆ ต่างตัวทนายกันไป กรณีจึงขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้พิพากษาจะเห็นควรประการใด ผู้พิพากษาร้อยละ ๖๘.๕๗ เห็นว่าการตั้งทนายคนเดียวให้แก่จำเลยร่วมหลายคนเป็นผลดีแก่จำเลย ส่วนอีก ๑๕% เห็นว่าการกระทำดังกล่าวไม่เป็นผลดีแก่จำเลย เหตุผลของฝ่ายที่ว่าเป็นผลดีก็คือ ทำให้คดีดำเนินไปได้โดยรวดเร็ว และไม่ขัดแย้งสับสนกันเอง ทั้งทนายสามารถเชื่อมโยงข้อเท็จจริงได้จากจำเลยทุกคน การสู้คดีทำไต่สวน สะดวกแก่การสืบพยานทั้งฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลย ฯลฯ ส่วนเหตุผลของฝ่ายที่ตอบว่าไม่เป็นผลดีก็คือ ข้อต่อสู้ของจำเลยอาจขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ต่อกันเอง จึงยอมให้มีทนายคนเดียวว่าคดีแทนจำเลยที่ข้อต่อสู้แย้งกันไม่ได้ นอกจากนี้ถ้าคดียุ่งยากซับซ้อนอาจเป็นการเกินกำลังทนายคนเดียวได้

อย่างไรก็ตาม ทนายและจำเลยส่วนมากก็มีความเห็นว่าการที่ศาลตั้งทนาย
คนเดียวให้เป็นทนายขอแรงแก่จำเลยร่วมหลายคนนั้นไม่ก่อให้เกิดปัญหาใดๆ
ขึ้นภายหลัง ดูตาราง ๖

ตาราง ๖

อัตราส่วนความเห็นเรื่องตั้งทนายขอแรงคนเดียวให้แก่จำเลยร่วมหลายคน

	ผู้พิพากษา		ทนายความ	จำเลย
ตั้งทนายคนเดียว		ตั้งทนายคนเดียว		
เป็นผลดี	๖๘.๕๗	ไม่เกิดปัญหา	๖๘.๗๕	๖๖.๖๗
ตั้งทนายคนเดียวเป็น		ตั้งทนายคนเดียว		
ผลเสีย	๑๕	เกิดปัญหา	๒๕	๑๓.๘๗
อื่น ๆ	๑๐	ไม่ตอบ	๖.๒๕	๑๕.๔๕
ไม่ตอบ	๖.๔๓	รวม	๑๐๐	๑๐๐.
รวม	๑๐๐			

จะเห็นได้ว่าเมื่อเปรียบเทียบคำตอบผู้พิพากษา ทนายความ และจำเลย พบ
ว่าจำนวนเปอร์เซ็นต์ความเห็นสอดคล้องเรื่องตั้งทนายคนเดียวให้แก่จำเลย
ร่วมเป็นไปในทางเดียวกัน และเห็นได้ว่าจำนวนอัตราส่วนใกล้เคียงกัน
มาก

มีข้อสังเกตว่าแม้ทั้งผู้พิพากษา ทนายความ และจำเลย จะมีความเห็นตรงกันว่าการตั้งทนายขอแรงให้แก่จำเลยร่วมไม่เกิดปัญหาใด ช้ำยังจะเป็นผลดีมากกว่าผลเสียก็ตาม แต่ก็ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าในกรณีที่เกิดปัญหาขึ้นมา หรือในกรณีที่ยังยากซับซ้อนเกินกำลังทนายคนเดียว หรือในกรณีข้อต่อสู้ของจำเลยร่วมกันเองขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ตั้งปัญหาที่เกิดขึ้นควรได้รับการแก้ไขโดยการตั้งทนายเพิ่มให้แก่จำเลย หรือแยกตั้งทนายให้แก่จำเลยที่มีข้อต่อสู้เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน แต่ทราบแต่ที่ปัญหาไม่เกิด การตั้งทนายขอแรงผู้เดียวให้กับจำเลยร่วมย่อมเป็นธรรมกับจำเลยทุกคน

ความสัมพันธ์ระหว่างทนายขอแรงกับจำเลย

ตามที่กล่าวแล้ว ทนายมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้จำเลยต่อสู้ปกป้องตนเองให้พ้นจากความผิดที่ถูกล่วง โทษ และทนายจึงควรมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ตามหลักกฎหมายเองก็สนับสนุนความสัมพันธ์ดังกล่าว เช่น หลักกฎหมายยอมรับเอกสิทธิ์ของทนายที่จะไม่เปิดเผยความลับข้อที่จำเลยปรึกษาหารือกับทนาย หรือข้อความลับที่จำเลยบอกแก่ทนาย เอกสิทธิ์นี้สนับสนุนให้จำเลยมีความเชื่อมั่นในตัวทนาย ทำให้จำเลยกล้าเปิดเผยความจริงแก่ทนายและทำให้ทนายสามารถหาหนทางช่วยจำเลยได้อย่างถูกต้องและสมประโยชน์แก่จำเลยมากที่สุด ในกรณีที่ความสัมพันธ์ของทนายและจำเลยไม่ราบรื่น โอกาสที่ทั้ง ๒ ฝ่ายจะร่วมมือกันต่อสู้คดีก็ลดลงเป็นลำดับและดังที่ทราบแล้ว จำเลยที่มีทนายขอแรงเป็นทนายว่าต่างแก่ต่าง ส่วนมากเป็นจำเลยที่

ไม่อยู่ในฐานะจะหาหนายไ้เอง เมื่อจำเลยกับทนายขอแรงเกิดขัดแย้งกันขึ้น โอกาสที่จำเลยตั้งกล่าวจะตั้งทนายคนอื่นก็คงเป็นไปได้ยาก ส่วนศาลเองถ้าทราบถึงความขัดแย้งของทนายและจำเลยแล้ว จะเปลี่ยนทนายให้หรือไม่ก็ยังไม่แน่นอน ฉะนั้นโดยทั่วไปถ้าความสัมพันธ์ของจำเลยและทนายขอแรง อยู่ในสภาพไม่ดีแล้วผลร้ายย่อมเกิดอยู่แก่จำเลยด้วย โอกาสจะปรึกษาหารือกับทนายโดยสนิทใจเป็นอันหมดไป ฝ่ายทนายเองก็หมดความบันดาลใจที่จะทำงานได้เต็มที่

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาตาราง ๗ เห็นว่าจำเลยและทนายส่วนมากพอใจซึ่งกันและกัน แต่ถึงกระนั้นก็ยังปรากฏว่าจำนวนจำเลยที่ไม่พอใจทนายขอแรงมีถึงร้อยละ ๓๓.๓๔ และทนายที่เกิดปัญหาไม่พอใจจำเลยก็มีถึงร้อยละ ๔๔.๗๘ เมื่อเป็นดังนี้ควรมุ่งแก้ไขในกรณีความสัมพันธ์ของทนายขอแรงและจำเลยเกิดปัญหา

ตาราง ๗

แสดงความสัมพันธ์ของทนายขอแรงกับจำเลย

	เกิดปัญหา	ไม่เกิดปัญหา	อื่น ๆ	รวม
จำเลย	๓๓.๓๔	๔๕.๑๒	๑๗.๕๔	๑๐๐
ทนาย	๔๔.๗๘	๕๓.๗๓	๑.๔๕	๑๐๐

ปัญหาความไม่พอใจของจำเลยที่มีต่อทนายขอแรงมีเหตุเกิดจาก ความเห็นของจำเลยว่าทนายไม่สนใจคดีของตน ทนายไม่เก่ง จำเลยไม่คิดว่าทนาย

จะช่วยจำเลยจริง เพราะทนายที่ศาลตั้งให้ไม่ได้ค่าจ้างว่าความ เป็นต้น นอก
จากนี้ปัญหาใหญ่คือ จำเลยไม่ค่อยมีโอกาสพบทนายอย่างจริงจัง พบพูดคุย
กันบ้างเฉพาะเวลาที่ไปศาลตามที่ศาลนัด ส่วนทนายเองความไม่พอใจหรือ
ปัญหาที่เกิดขึ้นกับจำเลยมีหลายสาเหตุเช่นกัน ทนายร้อยละ ๔๔.๔๔ เห็น
ว่าจำเลยไม่ให้ความร่วมมือกับทนายเพื่อต่อสู้คดีอันได้แก่การไม่เล่าข้อเท็จจริง
ให้ทนายฟัง จำเลยเชื่อคำแนะนำจากผู้อื่นและไม่ปฏิบัติตามที่ทนายแนะนำ
เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่จำเลยไม่ให้ความร่วมมือแก่ทนาย อาจเป็นผล
เนื่องมาจากจำเลยไม่เชื่อฝีมือทนายก็ได้ ดูตาราง ๘

ตาราง ๘

เหตุผลแห่งความไม่พอใจระหว่างทนายศาลตั้งกับจำเลยตามความเห็นของทนาย

	เปอร์เซ็นต์
ทนายกับจำเลยเข้ากันไม่ได้	๘.๓๓
จำเลยไม่ชอบทนาย	๕.๕๖
จำเลยไม่ให้ความร่วมมือกับทนายต่อสู้คดี	๔๔.๔๔
จำเลยไม่เชื่อฝีมือทนาย	๓๓.๓๓
อื่น ๆ	๘.๓๓
รวม	๑๐๐

ไม่ว่าเหตุผลความไม่พอใจระหว่างทนายขอแรงกับจำเลยจะเกิดจากสาเหตุ
ใดก็ตาม การแก้ปัญหามุ่งฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ฝ่ายอาจไม่ได้

ผลเลย วิธีที่ดีที่สุดคือการเปลี่ยนนายความให้จำเลย โดยทั่วไปศาลไม่ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างนายขอแรงกับจำเลย เป็นหน้าที่ของจำเลยเองที่จะแจ้งให้ศาลทราบเพราะเป็นผลประโยชน์ของจำเลย แต่จำเลยบางคนก็ไม่ทราบว่าตนอาจจะแจ้งให้ศาลทราบเรื่องนี้ได้ อย่างไรก็ตามแม้ตามกฎหมายจำเลยมีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอนนายได้ แต่ในกรณีที่นายขอแรงจำเลยอาจถอดถอนได้เช่นกันก็จริงอยู่ แต่ไม่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของศาลที่ต้องเปลี่ยนนายให้จำเลย กรณีจึงเป็นดุลพินิจของศาลว่าศาลเห็นควรเปลี่ยนให้หรือไม่

ตาราง ๕

ความเห็นของศาลเรื่องเปลี่ยนนายขอแรงให้จำเลยกรณีจำเลยแจ้งขอเปลี่ยน

	เปอร์เซ็นต์
ศาลเปลี่ยนให้	๕๘.๗๑
ศาลไม่เปลี่ยนให้	๑๒.๘๖
ไม่ตอบ	๒๕.๑๐
รวม	๑๐๐

ผู้พิพากษาร้อยละ ๕๘.๗๑ จะเปลี่ยนนายขอแรงให้แก่จำเลยถ้าจำเลยขอเปลี่ยนโดยเหตุผลว่าการไม่เปลี่ยนนายให้แก่จำเลยเมื่อความสัมพันธ์ของ ๒ ฝ่ายไม่อยู่สภาพดี อาจมีผลให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นผลร้ายแก่จำเลย เพราะเท่ากับไม่เปิดโอกาสให้จำเลยได้มีสิทธิสู้คดีได้อย่างเต็มที่ อย่าง

ไรก็ตามจำเลยต้องอ้างเหตุอันสมควรแห่งการขอเปลี่ยนมาด้วย ปรากฏตามความเห็นจำเลยที่ขอเปลี่ยนทนายขอแรงก็ปรากฏว่า ศาลเปลี่ยนทนายให้เป็นจำนวนมากถึง ๙๐% ของจำเลยที่แจ้งขอเปลี่ยนทั้งหมด ฝ่ายศาลที่ไม่เปลี่ยนทนายให้ก็มีเหตุผล เช่น จำเลยไม่มีสิทธิเลือกทนายหรือเปลี่ยนทนาย หรือศาลถือว่าตอนตั้งทนายให้ได้พิจารณาตั้งให้โดยชอบแล้ว การให้เปลี่ยนอาจมีการขอเปลี่ยนทนายไม่มีที่สิ้นสุด แต่ในกรณีที่จำเลยขอเปลี่ยนและหาทนายเข้ามาเปลี่ยนเอง ดังนั้นศาลให้เปลี่ยนทนายได้ แต่ก็กำชับไม่ให้มีการขอเปลี่ยนอีก โดยสรุปก็คือ ถ้าจำเลยแจ้งขอเปลี่ยนทนายขอแรง ศาลส่วนมากเปลี่ยนให้เมื่อมีเหตุผลสมควร ทั้งนี้โดยศาลมุ่งให้การพิจารณาคดีเป็นธรรมแก่จำเลยนั่นเอง

จำเลยไม่มีทนาย

ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ กำหนดให้ศาลตั้งทนายให้เฉพาะจำเลยที่ถูกฟ้องในความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป และจำเลยที่เป็นเด็ก ส่วนจำเลยที่ยากไร้แต่ถูกฟ้องในความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกไม่ถึง ๑๐ ปีแล้วศาลไม่ตั้งทนายให้ ผลคือจำเลยต้องสู้คดีแต่เดียวดายโดยไม่มีทนายช่วย ฉะนั้นโอกาสที่จำเลยดังกล่าวจะชนะในศาลแทบจะเป็นไปไม่ได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ฝ่ายโจทก์มีพนักงานอัยการผู้มีความรู้ความสามารถหรือฝ่ายโจทก์สามารถจ้างทนายที่มีความเชี่ยวชาญช่วยคดีฝ่ายตน ทั้งนี้แล้วก็เปรียบเสมือนบังคับให้จำเลยผู้ซึ่งมีมือเปล่าเข้าสู่กับฝ่ายตรงข้ามที่มีศัตราวุธพร้อมพรุ่งทุกประการ

ในสหรัฐอเมริกาสิทธิที่จะให้ศาลสั่งทนายให้เป็นศิษย์ชั้นมูลฐานอันสำคัญต่อการพิจารณาคดีอย่างเป็นทางการ^{๖๑} ศาลจึงต้องสั่งทนายให้แก่จำเลยผู้ยากไร้ไม่มีทนายของตนเอง โดยไม่จำกัดว่าเป็นจำเลยในคดีประเภทใด สำหรับประเทศไทยสิทธิดังกล่าวยังไม่ปรากฏมีกฎหมายใครรับรองไว้ ผลก็คือจำเลยมีฐานะดีแต่ถูกฟ้องในคดีมีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป อาจขอให้ศาลสั่งทนายให้ตนได้ แต่จำเลยที่ยากจนถูกฟ้องในความผิดที่ศาลจำคุกต่ำกว่า ๑๐ ปีลงมากลับไม่มีสิทธิดังกล่าว ทั้งนี้เห็นได้ว่าอัตราโทษจำคุกหนักหรือเบาแล้วแต่ แม้จะเป็นเพียงโทษจำคุกเพียง ๑ วัน แต่ก็เป็นโทษจำคุกเหมือนกัน และทำให้จำเลยสูญเสียเสรีภาพในเนื้อตัวร่างกายเช่นเดียวกัน จำเลยผู้ยากจนจึงควรได้รับการคุ้มครองให้ได้ต่อสู้คดีโดยมีทนายช่วยเช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณาถึงระดับการศึกษาของจำเลยที่ใช้เป็นตัวอย่างแห่งการวิจัย พบว่าจำเลยเป็นส่วนมากเป็นผู้มีระดับการศึกษาต่ำ ดูตาราง ๑๐

ตาราง ๑๐

แสดงระดับการศึกษาของจำเลย

ไม่ได้เรียนหนังสือ	๑๕.๔๘%
ประถมศึกษา	๖๓.๒๒%
มัธยมศึกษา	๑๗.๔๒%
อื่น ๆ (เทคนิค, นักศึกษาสาขาต่าง ๆ ฯลฯ)	๓.๒๒%
ไม่ตอบ	๐.๖๕%
รวม	๑๐๐

๖๑. "สิทธิของจำเลยในการขอให้ศาลสั่งทนายให้ในสหรัฐ" ดร. วิญญู เกรืองม,วารสารนิติศาสตร์ เล่ม ๔ ตอน ๓ หน้า ๕๒-๖๕ ปี ๒๕๑๕

การที่จะหวังว่าเขาจะใช้ความรู้ความสามารถของตนเองเพื่อต่อสู้ปกป้องตนเองอย่างเต็มที่ น่าจะเป็นความหวังที่เลื่อนลอย ตามตาราง จำเลยส่วนมากมีความรู้ระดับประถมศึกษาเท่านั้น จำเลยเหล่านี้ร้อยละ ๗๓.๕๔ ไม่รู้เรื่องเลยว่าคุณผู้ทักเป็นจำเลยมีสิทธิประการใดบ้าง ส่วนอีกร้อยละ ๒๒.๕๘ ที่ตอบว่ารู้เกี่ยวกับสิทธิจำเลยก็รู้เรื่องดังกล่าวนี้เพียงเล็กน้อย เช่น รู้ว่าจำเลยมีสิทธิมีทนาย มีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้ถึงที่สุดแต่ก็ไม่ได้รู้สึกซึ่งไปถึงว่าสิทธิของจำเลยอื่น ๆ มีประการใดบ้าง การอุทธรณ์ฎีกาต้องดำเนินการประการใดบ้าง เป็นต้น นอกจากจำเลยส่วนใหญ่จะไม่มีความรู้ความสามารถอันเกี่ยวกับคดีความแล้ว จำเลยส่วนมากมีอาชีพพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเท่านั้น อาจเรียกได้ว่าเป็นผู้ยากไร้ได้ ปรากฏว่าจำเลยร้อยละ ๒๙.๖๘ เป็นผู้ที่มีอาชีพรับจ้าง อาชีพทำไร่ทำนาทำสวน และอาชีพค้าขาย มีจำนวนเป็นร้อยละ ๒๙.๐๓ และร้อยละ ๑๔.๙๓ เป็นลำดับ ตาราง ๑๑

ตาราง ๑๑

แสดงอาชีพของจำเลยเป็นเปอร์เซ็นต์

รับจ้าง	๒๙.๖๘%	ทำไร่ทำนาทำสวน	๒๙.๐๓%
ค้าขาย	๑๔.๙๕%	รับราชการ	๗.๗๔%
แม่บ้าน	๒.๕๘%	ประมง	๑.๕๔%
รับทำของ	๑.๕๔%	ทำพลอย	๑.๒๕%
ชกมวย	๐.๖๕%	ทหารพราน	๐.๖๕%
รัฐวิสาหกิจ	๐.๖๕%	ไม่ตอบ	๑.๓๐%

รวม ๑๐๐%

อาชีพของจำเลยอื่นตามที่ปรากฏในตารางก็ล้วนแต่สื่อแสดงว่าจำเลยเหล่านี้ส่วนใหญ่ยากจน และคงไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะหาทนายเอาได้

กรณีที่จำเลยยากจนไม่มีทนายและไม่ใช้กรณีที่ศาลจะตั้งทนายให้ได้ ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ ในทางปฏิบัติศาลมักจะอธิบายถึงผลดีผลเสียแห่งการมีทนายมาช่วยเหลือจำเลย รวมทั้งอธิบายสิทธิของจำเลยให้จำเลยฟัง อย่างไรก็ตามก็คิดเพื่อผลงู่วัวซึ่งความยุติธรรม ศาลอาจซักพยานโจทก์เพื่อค้นหาความจริงตามรูปคดี แต่ทั้งนี้การกระทำของศาลก็มุ่งให้ความเป็นธรรมแก่โจทก์เท่าเทียมกับที่มุ่งให้ความเป็นธรรมแก่จำเลย ศาลจะทำตัวเป็นฝ่ายเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการมีทนายเท่านั้นจะทำให้จำเลยมีผู้ที่มีความรู้ความสามารถคอยแนะนำและช่วยเหลือจำเลยได้ในการต่อสู้คดีได้เต็มที่ ในขณะที่จำเลยไม่อยู่ในฐานะหาทนายได้ รัฐก็ควรยื่นมือเข้าช่วยเหลือเพราะรัฐเองมีพนักงานอัยการผู้ทรงความรู้ทำหน้าที่เป็น โจทก์ฝ่ายรัฐอยู่แล้ว ถ้าจะให้เกิดความเป็นธรรมรัฐก็ต้องหาทนายให้จำเลยให้ต่อสู้กับทางฝ่ายรัฐด้วยในที่สุดคนนั่นเอง ในกรณีที่รัฐไม่มีกำลังที่จะจัดหาทนายให้จำเลย^{๖๔} ได้ครั้งนี้รัฐอาจสนับสนุนให้หน่วยงานทางกฎหมายและนักเรียนนักศึกษากฎหมาย ยื่นมือเข้าช่วยเหลือจำเลย โดยผ่านโครงการที่เรียกว่า โครงการช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal aid) ซึ่งปัจจุบันก็มีอยู่บ้างแล้ว แต่ยังไม่ได้มีการ

๖๔. "สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามรัฐธรรมนูญ", ประกิจ สุขเกษม, คุณภาพ เล่ม ๔ ปี ๒๒, พ.ศ. ๒๕๒๒ หน้า ๖๐-๘๐, ที่หน้า ๖๕. ผู้เขียนแนะนำให้ใช้ศาลทำหน้าที่เป็นทนายให้แก่จำเลยยากไร้ที่ไม่มีทนายของตนเองและไม่ใช้กรณีที่ศาลจะตั้งทนายให้ได้

ดำเนินการอย่างจริงจังสม่ำเสมอ จากจำนวนจำเลยที่เป็นตัวอย่างในการศึกษา ไม่ปรากฏว่ามีจำเลยแม้แต่คนเดียวที่เคยได้รับบริการทางกฎหมายจากสำนักงานช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal aid) เหล่านี้ ถึงกระนั้นก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า สำนักงานช่วยเหลือ ฯ เหล่านี้ไม่มีประโยชน์ ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่าต้องมีการร่วมมือกันอย่างจริงจังเพื่อให้สำนักงานช่วยเหลือทางกฎหมายปฏิบัติหน้าที่ สมดังความริเริ่มแห่งการมีสำนักงานช่วยเหลือ ฯ ดังกล่าว

สิทธิพูดจากับทนายหรือผู้ที่จะเป็นทนาย สองต่อสอง (ป.วิ.อ. มาตรา ๘ อนุ ๒)

บุคคลย่อมมีสิทธิเสรีภาพหลายประการรวมทั้งสิทธิในเนื้อตัวร่างกาย จะไปไหนมาไหนได้ตามชอบใจ รวมทั้งมีสิทธิในการติดต่อสมาคมพูดคุยกับคนอื่น ๆ ได้เต็มที่ แต่เมื่อใดเขาถูกฟ้องเป็นคดีอาญาต่อศาลแล้ว สิทธิเสรีภาพบางประการอาจถูกจำกัดลงได้ตามกฎหมาย ฉะนั้นผู้ถูกฟ้องเป็นคดีอาญาต่อศาล อาจถูกจำกัดสิทธิที่จะติดต่อกับทนายจากบุคคลทั่วไปได้ ทั้งนี้เป็นเหตุผลเรื่องความรอบคอบในการควบคุมตัวจำเลยมิได้ติดต่อกับคนภายนอกเพื่อการหลบหนี หรือเพื่อประการอื่น ๆ เช่น เพื่อป้องกันความไม่เป็นระเบียบ หรือเพื่อความสะดวกในการควบคุม เป็นต้น

แม้จะมีความจำเป็นที่ต้องห้ามจำเลยพูดจากับคนภายนอก แต่เพื่อความเป็นธรรมต่อจำเลยจึงรับกันว่า จำเลยควรมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมเยียนพูดคุยจากญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เพราะผู้ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาไม่ว่าเขาจะเป็นผู้กระทำผิดตามฟ้องหรือไม่ก็ตาม เมื่อถูกนำมาควบคุมหรือขังไว้

ระหว่างพิจารณา ย่อมเป็นการบีบคั้นจิตใจไม่มากนักน้อย เพราะต้องถูกขังอยู่ในที่อันจำกัด ไปมาหาสู่พี่น้องเพื่อนฝูงเพื่อปลอบประโลมใจไม่ได้ จึงจำเป็นที่ต้องยอมให้ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงได้เข้าไปเยี่ยมเยียนจำเลยได้บ้างตามความเหมาะสม และการให้ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงเข้าไปเยี่ยมจำเลยได้ก็อาจจัดให้สะดวก ปลอดภัยต่อการควบคุมตัวจำเลยได้

จริงอยู่ญาติพี่น้องเพื่อนฝูง ทำให้จำเลยอบอุ่นใจขึ้นมาบ้าง แต่เขาเหล่านี้จะไม่สามารถช่วยจำเลยในการต่อสู้คดีที่จำเลยถูกกล่าวหาได้ จึงเป็นที่ยอมรับกันว่าจำเลยควรมีสติธิพบพดจากับทนายเพื่อปรึกษาหารือ หาหนทางต่อสู้คดี ปรากฏว่าแม้ก่อนใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๔๗๘) ศาลก็ถือกันมาตลอดว่า จำเลยมีสิทธิที่จะพุดจาปรึกษากับทนายได้ มิใช่เพียงเท่านั้น ศาลก็ยังถือว่าทั้งจำเลยและทนายมีสิทธิได้พุดจากันสองต่อสองด้วย^{๖๕}

เหตุที่จำเลยควรมีสติธิพุดกับทนายเป็นการสองต่อสองก็เพราะ จำเลยควรมีโอกาสเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือความรู้อันเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดที่เขาราบได้โดยสะดวกใจ ไม่ว่าจำเลยจะเป็นผู้กระทำผิดจริงทั้งฟ้องหรือไม่ก็ตาม การที่เขาได้พุดจาอย่างเปิดเผยต่อทนาย ซึ่งพร้อมจะเป็นฝ่ายเดียวกับเขา อาจช่วยให้จำเลยและทนายได้ใช้ความสามารถร่วมกันหาทางต่อสู้คดีได้สำเร็จ ซึ่งย่อมดีกว่าที่จำเลยจะปกปิดเก็บข้อเท็จจริง หรือความรู้เกี่ยวกับการกระทำผิดที่ฟ้องไว้แต่เพียงลำพังตนเอง

๖๕. พระวุฒิสาศตร์เนติญาณ, วิธีพิจารณาความอาญา, โรงพิมพ์สยามพาณิชย์การ, พระนคร, ๒๔๘๑, หน้า ๒๕

การพุดจาอย่างเปิดเผยของจำเลยต่อทนายอาจทำให้ทนายได้แนวทางรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อต่อสู้คดี อย่าลืมน่าทนายมิได้รู้เห็นเกี่ยวข้องกับกรกระทำผิดตามฟ้องเลย จำเลยเองก็อาจไม่รู้เห็นเกี่ยวข้องกับกัน แต่คำถามทั้งหลายอันเกี่ยวกับจำเลย เช่น สถานที่อยู่ของจำเลย สิ่งที่จำเลยทำหรือเสื้อผ้าที่จำเลยใส่ ฯลฯ ในวันเวลาที่อ้างว่ามีการกระทำผิดนั้น อาจเป็นสิ่งที่จำเลยเพียงคนเดียวเท่านั้นที่ตอบได้

ความจริงที่ว่าจำเลยอาจเปิดเผยความลับของตน เช่น รับต่อทนายว่าตนกระทำผิดจริง ก็มีได้หมายความว่าทนายจะหมกหนทางช่วยจำเลย ไม่ว่ากรณีจะเป็นเช่นใด ทนายซึ่งมีโอกาสได้พุดจาปรึกษากับลูกความโดยเฉพาะเป็นการสองต่อสอง อาจได้ความจริงเรื่องเหตุผลแห่งการกระทำผิดของจำเลยอันอาจนำไปสู่เหตุบรรเทาโทษหรือลดโทษได้ และในกรณีที่จำเลยรับว่ากระทำผิดจริงต่อทนาย ทนายนั้นเองอาจมีส่วนทำให้ลูกความยอมรับสารภาพต่อศาลในทันที ทำให้การพิจารณาคดีง่าย และจบลงอย่างรวดเร็ว และอาจมีผลทำให้จำเลยได้รับการพิจารณาโทษจากหนักเป็นเบา

ตามตารางที่ ๑๒ จำเลยที่มีทนายร้อยละ ๔๑ จะได้พบกับทนายทุกครั้ง ที่แสดงความประสงค์ ร้อยละ ๒๗ ไม่เคยได้พบทนาย ส่วนความคิดเห็นของทนาย ปรากฏว่าทนายร้อยละ ๙๒.๕๕ กล่าวว่าตนได้พบกับลูกความที่เป็นจำเลยทุกครั้งที่ตนต้องการ การที่เปอร์เซ็นต์ของคำตอบสองฝ่ายต่างกันมาก ดังนี้คงเป็นเพราะฝ่ายทนายเป็นฝ่ายที่จะไปหาลูกความได้ที่เรือนจำ ทนายย่อมรู้วันเวลาที่ทางเรือนจำมีระเบียบให้เขาพบ ดังนั้นเมื่อทนายไปทรง

ตามวันเวลาดังกล่าว จึงได้พบจำเลยทุกครั้งไป ส่วนจำเลยเป็นผู้ต้องรอการมาพบซึ่งอาจไม่ตรงกับความสะดวก โดยอาจต้องการพบทนายมากกว่าที่ทนายจะมาได้ นอกจากนี้ทนายขอแรงบางรายจะพบกับลูกความเวลาที่ไปศาลตามนัด กรณีนี้จำเลยส่วนมากไม่ถือว่าเป็นการที่ทนายเข้าพบปรึกษาคดีกับตน แต่ถือว่าเป็นเรื่องบังเอิญพบ วิธีพบจำเลยมีความรู้สึกกว่าทนายคนดังกล่าวไม่ได้สนใจหรือเอาใจใส่คดีของตน

ตาราง ๑๒

แสดงโอกาสที่จำเลยและทนายได้พบพูดคุยกัน
ในระหว่างจำเลยถูกขังอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาล

	จำนวนจำเลย%	จำนวนทนาย%
ได้พบทุกครั้ง ^๕ ที่ประสงค์	๔๑	๕๒.๕๔
ไม่พบทุกครั้ง ^๕ ที่ประสงค์	๒๗	๑.๔๕
อื่น ๆ	๓๒	๕.๕๗
รวม	๑๐๐	๑๐๐

ในกรณีที่ทนายและจำเลยได้พบกัน โอกาสที่ทั้ง ๒ ฝ่ายจะร่วมมือกันเพื่อต่อสู้คดียอมแถมชัดขึ้น อย่างไรก็ตามหนทางช่วยจำเลยให้ได้รับการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์แก่การต่อสู้คดีของเขาย่อมไม่มีทางเป็นไปได้ เว้นแต่ทนายจะได้รับความไว้วางใจจากลูกความเปิดเผยข้อความจริงทั้งหลายที่เขาเกี่ยวข้องกับคดี แต่แม้ว่าจำเลยจะไว้วางใจทนาย จำเลยอาจไม่ยอมพูดกับทนายความก็ได้ ถ้าเขาและทนายไม่มีโอกาสปรึกษาหารือกันตามลำพัง จำเลยอาจประสงค์จะเล่าข้อความจริงที่ตนรู้เกี่ยวกับการกระทำความผิด แต่ก็ไม่ประ

สงค์จะให้พนักงานผู้ควบคุมตัวเขาหรือญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงของเขาได้ยินได้ฟังข้อความดังกล่าวในขณะที่เดียวกันก็ได้

การรับรองสิทธิของจำเลยที่จะพูดจากับทนายสองต่อสองนี้ จึงมิได้หมายความว่าเพียงสิทธิที่จะพูดจากัน โดยไม่มีเจ้าพนักงานอยู่ด้วยในบริเวณที่สนทนาเท่านั้น แต่หมายความว่ารวมถึงสิทธิที่จะไม่ให้ใคร ๆ ได้ยินการสนทนานี้ระหว่างจำเลยกับทนายด้วย แม้เจ้าพนักงานมิได้ปรากฏตัวในบริเวณที่สนทนาของจำเลยและทนาย แต่มีการต่อลำโพง อัดเทป หรือติดตั้งเครื่องรับดักฟังจากห้องสนทนาออกไปเพื่อให้เจ้าพนักงานได้ยินก็ได้เช่นกัน หรือแม้ผู้ได้ยินเป็นบุคคลอื่นที่มีได้ตั้งใจแอบฟังการสนทนา ก็ไม่ต้องตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๘ อนุ ๒ ที่มุ่งจะคุ้มครองประโยชน์ของจำเลยอยู่ที่นั่นเอง

ตามตารางที่ ๑๓ เห็นได้ว่าในทางปฏิบัติเจ้าพนักงานเรือนจำส่วนมากเปิดโอกาสให้ทนายและจำเลยได้ปรึกษากันเป็นการลำพังโดยเจ้าพนักงานมิได้อยู่ในที่สนทนาด้วย

ตาราง ๑๓

แสดงความเห็นของทนายและจำเลยเรื่องการปรึกษากันหรือเกี่ยวกับคดีได้ตามลำพังโดยไม่มีเจ้าหน้าที่อยู่ฟังการสนทนาด้วย

	จำเลย%	ทนาย%
เจ้าหน้าที่อยู่ด้วยหรือฟังการสนทนา	๑๒	๓๗.๓๑
เจ้าหน้าที่ไม่อยู่, ไม่ฟังการสนทนา	๘๐	๖๑.๑๕
อื่น ๆ	๑๕	—
ไม่ตอบ	๒๕	๑.๕๕
รวม	๑๐๐	๑๐๐

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่สิทธิของจำเลยที่จะผูกพันนายเป็นการสองต่อสองถูกล่วงละเมิด จำเลยหรือนายอาจารย์องค์ศาลขอให้สั่งห้ามการละเมิดดังกล่าวได้^{๑๐}

จากผลแห่งการยอมรับให้ทนายและจำเลยปรึกษาหารือกันตามลำพังนี้ จึงมีผลต่อไปว่า ทนายผู้ได้รับฟังคำบอกเล่าจากจำเลยไม่อาจถูกบังคับให้ต้องเปิดเผยความที่ตนได้รับการบอกเล่ามา^{๑๑} เหตุผลส่วนหนึ่ง^{๑๒} ก็เพื่อสร้างความไว้วางใจให้จำเลยมีต่อทนายให้แน่นแฟ้นมากขึ้นนั่นเอง และก็เป็น การรับกับ ป.วิ.อ. มาตรา ๘ อนุ ๒ นั้นเอง

ทนายตามที่ระบุไว้ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๘ อนุ ๒ ที่ไม่จำกัดว่าต้องเป็นทนายที่ได้มีการแต่งตั้งนายถูกต้องตามกฎหมายแล้ว แม้เป็นเพียงบุคคลที่จะเป็นทนายของจำเลย^{๑๓} หรือจำเลยจะแต่งตั้งผู้เป็นทนายของตนในอนาคตก็ทำให้ผู้นั้นเป็น “ทนาย” ตามความหมายของ ป.วิ.อ. มาตรา ๘ อนุ ๒ แล้ว^{๑๔} เหตุผลคงเป็นเพราะการที่จำเลยจะได้พบพุดจากกับทนาย ถือได้ว่า

๑๐. อนุมติ โงตมูทร, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยหลักทั่วไปตลอดถึงการได้สวนมูลฟ้อง, พิมพ์ครั้งที่ ๓ นิติบรรณการ, ธนบุรี, ๒๕๑๔ หน้า ๑๒๖.

๑๑. อมร อินทรกำแหง, “สิทธิของทนายที่จะไม่เปิดเผยความลับของลูกความ,” บทบัญญัติคดี, เล่ม ๒๕ ตอน ๒, ๒๕๑๑ หน้า ๓๕๐

๑๒. เพิ่งอ้าง ผู้เขียนบทความดังกล่าวกล่าวว่า การบังคับให้ทนายเล่าความลับที่ตนทราบมาจากจำเลย อาจเปรียบได้เท่ากับการไม่รับรองว่าจำเลยมีสิทธิที่จะไม่ให้การได้

๑๓. ป.วิ.อ. มาตรา ๘ อนุ ๒

๑๔. อ้างแล้ว ฟูตโน็ต ๗๐ หน้า ๑๒๗

เป็นความจำเป็นอันรีบด่วน จำเลยอาจตัดสินใจแต่งตั้งผู้หนึ่งผู้นี้เป็นทนายของตนไม่ได้จนกว่าจำเลยจะมีโอกาสพูดคุยกับทนายดังกล่าวก่อน

ในที่สุดการยอมรับให้จำเลยมีสิทธิพูดจากับทนายเป็นการสองต่อสอง จุดมุ่งหมายใหญ่เหนือการสร้างควมอบอุ่นใจให้แก่จำเลยก็คือ ความประสงค์ที่จะให้โอกาสจำเลยต่อสู้คดีภายใต้การช่วยเหลือแนะนำจัดการของทนายนั่นเอง^{๑๕}

จำเลยพบทนายเมื่อใด

ป.วิ.อ. มาตรา ๘ อนุ ๑ กำหนดสิทธิจำเลยที่จะมีทนายว่าต่างแตกต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ทำให้ดูเหมือนว่าจำเลยมีสิทธิมีทนายและพบทนายครั้งแรกเมื่อโจทก์ยื่นฟ้องคดีต่อศาล ทั้งนี้เพราะเมื่อจำเลยอยู่ในฐานะอื่น ๆ เช่น เป็นผู้ถูกจับ ผู้ต้องหาเหล่านี้ไม่มีกฎหมายกล่าวโดยเฉพาะเรื่อง การมีทนายไว้แต่ประการใด แท้จริงแล้วน่าจะตีความได้ว่าเมื่อไม่มีกฎหมายห้ามไว้ก็หมายความว่าผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา^{๑๖}มีทนายได้ แต่การที่มี ป.วิ.อ. มาตรา ๘ อนุ ๑ กำหนดไว้เป็นพิเศษเรื่องจำเลยแต่งตั้งทนายเข้าแก้ต่างว่าต่างได้ เพราะ ป.วิ.อ. ต้องการกำหนดสิทธิพิเศษที่ทนายจำเลยจะเข้าดำเนินการในศาลแทนตัวจำเลยได้แต่งตั้งในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนั่นเอง ถ้าปราศจากเสียซึ่ง ป.วิ.อ. มาตรา ๘ อนุ ๑ ถึงจำเลยจะมีทนาย ทนายก็จะเข้าแก้ต่างว่าต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องแทนจำเลยไม่ได้

๑๕. ธานินทร์ กรวิชัย, “การช่วยเหลือทางกฎหมายในต่างประเทศ,” *ศาลพาห,* เล่ม ๑๒ ปี ๖, ๒๕๐๒ หน้า ๑๐๒๖ กล่าวว่ ในประเทศสหภาพโซเวียตรัสเซีย จำเลยไม่มีสิทธิพูดกับทนายสองต่อสอง

ส่วนสิทธิพบนาย ถ้ากฎหมายไม่กำหนดไว้ถึงจำเลยมีทนายแต่เจ้าพนักงานอาจไม่มีหน้าที่จัดให้จำเลยที่ถูกควบคุมตัวอยู่กับทนายของเขาได้พบพูดคุยกันสองต่อสองก็ได้ ป.วิ.อ. มาตรา ๘ อนุ ๑ และ ๒ กำหนดสิทธิของจำเลยไว้ชัดแจ้งทั้งสิทธิแต่งตั้งทนายเข้าแก้ต่างและสิทธิพบนายโดยเฉพาะสิทธิพบนาย ทำให้ดูเหมือนว่าโอกาสแรกที่จำเลยจะได้พบนายคือ เมื่อตนตกเป็นจำเลยแล้ว ถ้าจำเลยเป็นผู้ยากจนถูกฟ้องในคดีอาชญากรรมมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงถึง ๑๐ ปีหรือขึ้นไป และจำเลยไม่มีทนาย ดังนั้นจำเลยต้องรองจนกว่าศาลจะตั้งทนายให้ นี่ก็หมายความว่า โอกาสแรกสำหรับจำเลยเหล่านี้ที่จะพบนายก็เมื่อหลังวันขึ้นสองสถานไปแล้ว ไม่ใช่ตั้งแต่วันที่ตกเป็นจำเลยแต่ประการใด

เมื่อย้อนกลับไปดูขณะเมื่อจำเลยยังมีฐานะเป็นเพียงผู้ต้องหา จะเห็นได้ว่าไม่มีกฎหมายบัญญัติสิทธิผู้ต้องหาหรือพบนาย แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่มีกฎหมายใดห้ามผู้ต้องหาหรือพบนายเช่นกัน เมื่อไม่มีกฎหมายห้ามผู้ต้องหาหรือพบนาย ผู้ต้องหาจึงมีทนายได้ และแท้จริงถ้าผู้ต้องหาประสงค์จะมีทนายโดยตั้งทนายของตนเอง ดังนั้นการมีทนายดังกล่าวย่อมเป็นเรื่องส่วนตัวของผู้ต้องหาโดยแท้ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นหรือรัฐ แต่อย่างไรก็ตามไม่มีกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิผู้ต้องหาพบนายไว้ ดังนั้นการที่ผู้ต้องหาจะพบนายได้หรือไม่ก็เป็นดุลพินิจของเจ้าพนักงานผู้ควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ โอกาสที่ผู้ต้องหาจะพบนายของตนจึงไม่ใช่เรื่องสะดวกง่ายดาย ทนายส่วนมากเห็นว่า การพบจำเลยที่ถูกขังระหว่างพิจารณา ณ เรือนจำสะดวก แต่การพบผู้ต้องหา ณ สถานนี้ตำรวจเป็นไปได้โดยยากลำบาก และโดยทั่วไปกว่าทนายจะได้รับอนุญาตให้พบกับผู้ต้องหามักเป็นเวลาหลังจากที่เจ้าพนักงานสอบสวนได้

สอบคำให้การผู้ต้องหาไปเรียบร้อยแล้ว^{๑๖} การสอบปากคำผู้ต้องหาก่อนผู้ต้อง
หาจะได้พบกับทนายหน้าจากอัยการแก้คดีของผู้ต้องหากลับแล้วก็ได้ ถึงแม้จะได้
กล่าวต่อไป

การไม่มีกฎหมายรับรองสิทธิผู้ต้องหา ที่จะพบทนายก่อนพนักงานสอบสวน
สวนถามคำให้การผู้ต้องหา ทำให้เกิดปัญหากระทบกระเทือนไปถึงสิทธิของ
ผู้ต้องหากลับแล้ว ในการที่จะต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ เพราะผู้ต้องหาเป็นส่วนใหญ่
จะตกอยู่ในฐานะจำเลยต่อไปนั่นเอง ถ้าสิทธิของผู้ต้องหามีได้รับความคุ้มครอง
ก็จะเกิดผลร้ายต่อไปเมื่อผู้ต้องหาตกเป็นจำเลย ทั้งนี้แม้ตาม ป.วิ.อ.
มาตรา ๑๓๔ กำหนดให้เจ้าพนักงานสอบสวนสวนถามผู้ต้องหาเฉพาะ ชื่อ นาม
สกุล ชาติ บังคับ ชื่อบิดามารดา ที่อยู่ อาชีพ ที่เกิด และแจ้งข้อหาให้
ผู้ต้องหาทราบ กับให้ถามคำให้การได้หลังจากเตือนผู้ต้องหากำให้การที่ผู้
ต้องหาให้อาจใช้ยืนยันเขาในชั้นพิจารณาได้ก็ตาม แต่ใน ป.วิ.อ. มาตรา ๑๓๔
นี้เองก็ไม่ได้บังคับผู้ต้องหาต้องให้การแต่ประการใด ผู้ต้องหาก็จะให้หรือไม่ก็ได้
หรือไม่ก็ได้ เจ้าพนักงานสอบสวนมีอำนาจแจ้งตรวจรายงานผู้ต้องหาได้ให้
การว่าอย่างไร หรือในกรณีผู้ต้องหาไม่ให้การก็ตรวจรายงานเพียงว่าผู้ต้องหาไม่
ให้การ

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ พนักงานสอบสวนจะกำเนินการสอบสวนเพื่อให้
ได้คำให้การผู้ต้องหาเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพนักงานสอบสวนส่วนมาก
จะไม่ยอมให้มีการปล่อยตัวชั่วคราวหรือให้ประกันตัวผู้ต้องหาจนกว่าผู้ต้องหา

^{๑๖}. มารุต บุณนาค, "สิทธิของทนายไทยในการพบลูกความซึ่งถูกขังในคดีอาญา",
วารสารทนายความ, ปีที่ ๕ เล่ม ๔-๕ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๐๕ หน้า ๑-๑๖, ที่หน้า ๒

จะก่อให้เกิดการเป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการรับสารภาพหรือเป็นการปฏิเสธ^{๑๗}

ในกรณีที่ค่าให้การเป็นการรับสารภาพโดยไม่เป็นความจริง แม้ต่อมาผู้ต้องหาตั้งกล่าวจะมีทนายคอยช่วยเหลือในชั้นศาลก็ย่อมเป็นการยากแก่ทนายที่จะเข้าช่วยเหลือปกป้องลูกความได้ การที่ทนายจะหาพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลว่าจำเลยรับสารภาพทั้งที่ไม่เป็นความจริงนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย

จากการศึกษาพบว่าจากจำนวนจำเลยที่รับสารภาพ มีจำเลยรับสารภาพเสียแต่ในชั้นสอบสวนเป็นจำนวนสูงกว่าจำนวนจำเลยผู้รับสารภาพในชั้นศาล

ดูตาราง ๑๔

ตาราง ๑๔

แสดงจำนวนจำเลยผู้รับสารภาพในชั้นสอบสวน
เทียบกับจำนวนจำเลยผู้รับสารภาพในชั้นศาล

	จำนวนจำเลย%
รับสารภาพในชั้นพนักงานสอบสวน	๖๒.๕๑
รับสารภาพในชั้นศาล	๓๓.๘๗
อื่น ๆ	๑.๖๑
ไม่ตอบ	๑.๖๑
รวม	๑๐๐

จากจำนวนจำเลยผู้รับสารภาพ ทั้งในชั้นสอบสวนและในชั้นพิจารณาคดีของศาล พบว่าจำเลยจำนวนร้อยละ ๖๕.๓๘ รับสารภาพโดยไม่ได้ปรึกษา

๑๗. เพิ่งอ้าง

ทนายเรื่องรับสารภาพก่อนแต่อย่างใด ส่วนอีกร้อยละ ๓๐.๖๑ ปรีกษาทนายก่อนรับสารภาพ ซึ่งเข้าใจว่าจำเลยผู้มิทนายแต่ไม่ได้ปรีกษาทนายก่อนรับสารภาพคงเป็นจำเลยที่รับสารภาพก่อนแล้ว ตั้งแต่ชั้นสอบสวนนั่นเอง อย่างไรก็ตาม พบว่าจำนวนผู้รับสารภาพทั้งหมดนี้ส่วนใหญ่ถึงร้อยละ ๗๐.๘๗ รับสารภาพโดยเต็มใจ แต่ร้อยละ ๒๕.๘๑ ของจำนวนจำเลยผู้รับสารภาพรับสารภาพโดยไม่เต็มใจ เหตุผลแห่งการรับสารภาพโดยไม่เต็มใจมีหลายประการต่าง ๆ กัน เช่น ถูกพนักงานสอบสวนขู่จะฆ่า ถูกซ้อม ถูกหลอกว่าจะได้รับการประกันตัวไว้เป็นพยาน เป็นต้น จำเลยบางรายเซ็นชื่อลงในกระดาษโดยไม่รู้ว่าเป็นใบรับสารภาพ นอกจากนี้จำเลยบางรายรับสารภาพโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น เข้าใจว่าการรับสารภาพจะทำให้ศาลลดโทษให้ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าแม้จำเลยผู้รับสารภาพในชั้นสอบสวนจะมีจำนวนสูง และผู้รับสารภาพด้วยความเต็มใจจะมีจำนวนสูงเช่นกัน แต่กระนั้นก็ตามเปอร์เซ็นต์ของผู้รับสารภาพโดยไม่เต็มใจก็ยังมิถึง ๒๕.๘๑ ซึ่งแม้จำนวนจะต่ำกว่าจำนวนผู้รับสารภาพโดยเต็มใจก็ตาม แต่เมื่อคำนึงถึงเหตุผลแห่งการรับสารภาพโดยไม่เต็มใจแล้ว ก็น่าจะต้องหาทางแก้ไขป้องกันไม่ให้มีการรับสารภาพโดยไม่เต็มใจ วิธีแก้ไขทางหนึ่งก็คือ ให้โอกาสผู้ต้องหาได้พบทนายเสียโดยเร็ว การปรากฏตัวของทนายจะทำให้การบังคับ ขู่เข็ญ ผู้ต้องหาให้รับสารภาพหมดสิ้นไปได้

ตามตารางที่ ๑๕ แสดงให้เห็นถึงความเห็นของทนายว่า การที่จำเลยรับสารภาพก่อนพบและปรีกษาทนายก่อให้เกิดผลร้ายแก่คดีจำเลยผู้รับสารภาพมาก โดยเฉพาะในคดีที่มีโชคดีอุจฉกรรจ์ ในคดีดังกล่าวศาลอาจตัดการสืบ

พยานและพิพากษาไปเลยที่เดียวได้ ส่วนคดีอุกฉกรรจ์ แม้จำเลยรับสารภาพ ก่อนศาลก็ยังอาจให้นำสืบพยานโจทก์เพื่อแสดงให้เห็นปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลย ได้กระทำความผิดจริง อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปการที่จำเลยรับสารภาพโดยรู้เท่าไม่ ถึงการณ์โดยไม่ได้ปรึกษาทนายก่อน ก่อให้เกิดผลร้ายแก่คดีมาก ทนายร้อย ละ ๗๗.๖๑ เห็นว่าเมื่อจำเลยรับสารภาพเสียแล้ว การสืบแก้มักกระทำได้โดย ยากมาก

ตาราง ๕

ความเห็นของทนายต่อการรับสารภาพของลูกความก่อนการปรึกษาทนาย

	จำเลย%
เกิดผลร้าย	๗๗.๖๑
เกิดผลร้ายน้อย	๗.๔๖
อื่น ๆ	๑๔.๙๓
รวม	๑๐๐

ถึงแม้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำผิดโดยแท้จริง ก็ไม่ได้หมายความว่า ควรต้องรับให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยรับสารภาพโดยรวดเร็ว เพื่อความยุติธรรมแก่ผู้ต้องหาและจำเลยควรจะให้สิทธิแก่บุคคลดังกล่าวได้พบปรึกษากับ ทนายเพื่อเขาจะได้เข้าใจถึงปัญหาและผลอันจะตามหลังการรับสารภาพ และ แม้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นจำนวนไม่น้อยสำนึกผิด และรับสารภาพด้วยความ เต็มใจ แต่ก็ยังมีเป็นจำนวนไม่น้อยที่รับสารภาพเพราะถูกบังคับ ชูเชิญ หรือ เข้าใจผิด การให้โอกาสผู้ต้องหาหรือจำเลยพบทนายได้โดยรวดเร็ว อาจ บ่อนกั้นการบังคับ ชูเชิญ หรือการเข้าใจผิด หรือการรับสารภาพโดยรู้เท่า ไม่ถึงการณ์ได้ โดยแท้จริงแล้วควรจะมีกฎหมายรับรองสิทธิของผู้ต้องหาที่

จะพบทนายก่อนที่จะถูกถามคำให้การโดยพนักงานสอบสวน เพราะการที่ผู้
 ต้องหาได้พบทนายก่อนจะถูกถามคำให้การก่อให้เกิดผล ๓ ประการ ประการ
 แรก ทนายสามารถเตือนผู้ต้องหาว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การอาจใช้ยื่นผู้ต้อง
 หาในชั้นพิจารณาคดีได้ จริงอยู่พนักงานสอบสวนมีหน้าที่เตือนดังกล่าวตาม
 ที่บัญญัติไว้ใน ป.วิ.อ. มาตรา ๓๓๔ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ทนายของผู้ต้อง
 หาจะทำหน้าที่นี้ได้ดีกว่าพนักงานสอบสวน ฉะนั้นการที่พนักงานสอบสวน
 ได้แจ้งความต้งนี้ให้ทราบแล้วและทนายอีกจะทำให้ผู้ต้องหาเข้าใจถึงผล
 แห่งการให้ถ้อยคำของตนมากยิ่งขึ้น ทำให้ระมัดระวังมากขึ้น ประการที่สอง
 การปรากฏตัวของทนายผู้ต้องหาย่อมทำให้พนักงานสอบสวนระมัดระวังมิให้มี
 การละเมิดสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของผู้ต้องหามากยิ่งขึ้น โอกาสแห่งการ
 บังคับข่มขู่ให้รับสารภาพอาจถูกกำจัดให้หมดไปได้ ประการสุดท้าย การพบ
 ทนายโดยเร็วตั้งแต่เมื่อผู้ต้องหาถูกจับกุมมา ย่อมทำให้ทนายสามารถแนะนำ
 ชี้แจง ให้ผู้ต้องหาเข้าใจกระบวนการทั้งหมด รวมทั้งสิทธิของผู้ต้องหาและ
 จำเลยในส่วนที่เกี่ยวกับคดีได้ เหตุผลทั้ง ๓ ประการนี้เองเป็นข้อสนับสนุน
 ว่าสมควรมีการยอมรับสิทธิของผู้ต้องหาที่จะพบและมีทนายตั้งเช่นยอมรับกัน
 ในสิทธิจำเลยที่จะพบและมีทนาย

สรุปสิทธิในการมีและพบทนาย

ผู้ต้องหา

ตามกฎหมายไทยในปัจจุบัน ยังไม่ปรากฏมีบทบัญญัติสิทธิผู้ต้องหาใน
 การพบทนายก่อนการให้การต่อพนักงานสอบสวน ผู้ต้องหาเป็นจำนวนมาก

ไม่ทราบเกี่ยวกับผลแห่งการให้การของตนว่าจะกระทบกระเทือนเป็นผลเสียแก่คดีของเขาในอนาคตอย่างไร ผู้ต้องหาบางคนถูกบังคับทางร่างกาย (และ) หรือทางจิตใจจากพนักงานสอบสวนให้ให้การ สิ่งเหล่านี้นับได้ว่าเป็นธรรมอย่างยิ่งแก่ผู้ต้องหา ผลแห่งการนี้ย่อมไปปรากฏชัดในเมืองผู้ต้องหาตกเป็นจำเลย เช่น ทำให้ต้องถูกพิพากษาลงโทษทั้งที่ไม่ควรถูก หรือทำให้ต้องถูกพิพากษาลงโทษหนักกว่าที่ควรจะได้รับ การแก้ไขไม่เป็นธรรมนี้จะทำได้โดยการจำกัดให้มีการรับรองสิทธิของผู้ต้องหาในการมีและพบทนายเสียตั้งแต่เมื่อผู้ต้องหาถูกแจ้งข้อหา

แม้ตาม ป. วิ. อ. ปัจจุบันจะรับรองสิทธิจำเลยในการมีและพบทนายไว้ตาม ป. วิ. อ. มาตรา ๘ แต่การรับรองดังกล่าวล่องลอยมาในชั้นผู้ต้องหาตกเป็นจำเลยเสียแล้ว ซึ่งเป็นการไม่ทันการเสียแล้ว ในสหรัฐอเมริกา พนักงานสอบสวนมีหน้าที่แจ้งหลักการ ๓ ประการ ซึ่งเรียกกันว่า มิแรนด้า รูล (Miranda Rules)^{๓๘} แก่ผู้ต้องหาในทุกคดี ดังนี้

๑. ผู้ต้องหาไม่มีสิทธิที่จะไม่ให้การ
๒. ถ้าผู้ต้องหาให้การ คำให้การนั้นอาจใช้ยื่นเขาได้ในชั้นศาล
๓. ถ้าผู้ต้องหาประสงค์ ผู้ต้องหาไม่มีสิทธิพบทนายของตน หรือทนายที่รัฐตั้งให้ สิทธิประการนี้เป็นข้อสำคัญที่ไทยยังละเลย

^{๓๘}. Miranda V. Arizona (1966) 384 U.S. 436 The accused must be warned "That he has a right to remain silent--- that any statements he does make may be used as evidence against him--- that he has the right to the presence of an attorney, either retained or appointed---"

ในทางปฏิบัติเท่าที่เป็นอยู่ในประเทศไทย กฎหมายบัญญัติเฉพาะให้พนักงานสอบสวนแจ้งแก่ผู้ต้องหาว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การ อาจใช้ยื่นเขาได้ในชั้นพิจารณาเท่านั้น^{๑๕} ส่วนสิทธิที่จะไม่ให้การนั้น ในทางปฏิบัติทั้งที่ได้กล่าวมาแล้วในบทตอนต้น ส่วนมากพนักงานสอบสวนจะถามค่าให้การผู้ต้องหา ก่อนเสมอ โดยเฉพาะการให้การไม่ว่าจะเป็นการให้การรับสารภาพ หรือปฏิเสธเหมือนจะเป็นเงื่อนไขไปสู่การพิจารณาให้ประกันตัวหรือปล่อยชั่วคราวต่อไป ส่วนสิทธิพบนายนั้นไม่ปรากฏว่าเป็นสิทธิผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยแต่ประการใด ฉะนั้นขอเสนอแนะในที่นี้คือ การจัดให้มีกฎหมายรับรองสิทธิผู้ต้องหาในการพบนาย

เมื่อคำนึงถึงว่าผู้ต้องหาเป็นจำนวนไม่น้อยไม่อยู่ในฐานะหาทนายด้วยตนเองได้ ฉะนั้นถ้าจะมีการรับรองสิทธิผู้ต้องหาในการมีและพบนาย ก็ต้องคำนึงถึงจำนวนทนายขอแรงที่จะจัดให้แก่ผู้ต้องหาด้วย เมื่อคำนึงถึงนี้จึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะว่า การรับรองสิทธิผู้ต้องหาในการมีและพบนาย ควรจัดอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยคำนึงถึงหลักการและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติด้วยดังนี้

(๑) หลักการคือการมุ่งให้มีกฎหมายรับรองสิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญาทุกคดี ในการมีและพบนาย ทั้งนี้โดยกำหนดเป็นหน้าที่พนักงานสอบสวนต้องแจ้งสิทธิดังกล่าวไว้ให้ผู้ต้องหาทราบ ตั้งแต่ในวาระแรกเมื่อมีการแจ้งข้อหาแก่ผู้ต้องหา ถ้าผู้ต้องหาไม่มีทนายและต้องการพบนาย พนักงานสอบสวนจะต้องจัดให้ผู้ต้องหาได้พบนาย

(๒) แต่ในทางปฏิบัติจะปรากฏว่ามีผู้ต้องหาจำนวนมากไม่มีทนาย หรือ ไม่อาจตั้งทนาย ตั้งนี้รัฐควรยื่นมือเข้าช่วยเหลือโดยการตั้งทนายขอแรงใน ชั้นสอบสวน อย่างไรก็ตามในวาระเริ่มแรกรัฐอาจกำหนดตั้งทนายขอแรงให้ แก่ผู้ต้องหาในระดับ ๑ (ลำดับการตั้งทนายขอแรงปรากฏตามข้างล่างนี้) ก่อน ในอนาคตเมื่อจำนวนทนายขอแรงมีเพิ่มมากขึ้น รัฐอาจขยายความช่วยเหลือ ไปสู่ผู้ต้องหาในลำดับถัดไปเป็นลำดับ จนที่สุดสามารถตั้งทนายขอแรงให้กับ ผู้ต้องหาในทุกคดีตามหลักการ

ลำดับแห่งการตั้งทนายขอแรงในชั้นสอบสวนควรมีดังนี้

ลำดับ ๑ ผู้ต้องหาที่อุกฉกรรจ์

ลำดับ ๒ ผู้ต้องหาที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ประกันหรือปล่อยชั่วคราว

ลำดับ ๓ ผู้ต้องหาที่ยากจน

ทั้งนี้หมายความว่าในทุกคดีจะตั้งทนายขอแรงให้ผู้ต้องหาที่ต่อเมื่อผู้ต้อง หาต้องการมีทนาย การสละสิทธิมีทนายดังกล่าวควรให้มีการทำหลักฐานเป็น ลายลักษณ์อักษร และมีลายมือชื่อผู้ต้องหาผู้สละสิทธิดังกล่าว และศาลควร มีหน้าที่พิจารณาความสมบูรณ์แห่งหลักฐานดังกล่าวด้วย

จำเลย

สิทธิจำเลยในการขอให้ศาลตั้งทนายขอแรงให้แก่จำเลยควรขยายให้กว้าง มากขึ้นตามลำดับและตามเวลาอันสมควร โดยคำนึงถึงจำนวนทนายที่จะทำ หน้าที่เป็นทนายขอแรง ดังนี้

ลำดับ ๑ คดีที่จำเลยถูกฟ้องเป็นคดีอุกฉกรรจ์ อัตราทนายจำคุกถึง ๑๐ ปี หรือ ๑๐ ปีขึ้นไป

ลำดับ ๒ คติที่มีอัตราโทษจำคุกและจำเลยยากจน

ลำดับ ๓ คติที่มีอัตราโทษจำคุก

ลำดับ ๔ คติอาญาทุกประเภท

ในปัจจุบันกฎหมายรับรองจัดทนายขอแรงให้เฉพาะลำดับที่ ๑ เท่านั้นจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะมีการตรากฎหมายขยายความช่วยเหลือในการตั้งทนายขอแรงแก่จำเลยในคดีอื่น ๆ ด้วย เมื่อใดก็ตามที่กฎหมายสามารถขยายขอบเขตการรับรองสิทธิจำเลยที่จะขอให้ศาลตั้งทนายขอแรงไปจนถึงลำดับที่ ๔ ก็หมายความว่าจำเลยทุกคนได้รับสิทธิดังกล่าวเสมอเหมือนกันหมด การดังกล่าวย่อมเป็นยอดปรารถนาของบุคคลผู้รักความยุติธรรมทั้งหมด

โอกาสที่จะขยายขอบเขตการคุ้มครองให้แก่ทั้งผู้ต้องหาและจำเลยตามข้อเสนอแนะนี้อาจเป็นไปได้โดยอาศัยความร่วมมือจากทนายทั้งหลายเป็นหลักประกอบกัน ความช่วยเหลือของสำนักช่วยเหลือกฎหมายต่าง ๆ ทั้งนี้โดยมีรัฐทำหน้าที่เป็นตัวจักรสำคัญ

มีข้อนำสังเกต ๓ ประการ เกี่ยวกับสำนักงานช่วยเหลือกฎหมายทั่วไป ดังนี้ ประการแรก ปัจจุบันสำนักงานช่วยเหลือกฎหมายเหล่านี้^๕หรือให้ความช่วยเหลือส่วนใหญ่เฉพาะในเขตกรุงเทพ ซึ่งแม้จะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่อยู่ต่างจังหวัดด้วย แต่เห็นได้ว่าการจะให้ผู้อยู่ต่างจังหวัดติดต่อมาอาจเป็นไปได้โดยความยากลำบาก ส่วนมากผู้อยู่ต่างจังหวัดไม่ทราบการทำงาน^๕ของสำนักงานให้ความช่วยเหลือดังกล่าว ประการที่สอง สำนักงานช่วยเหลือทางกฎหมายมีทางปฏิบัติ^๕นั้นไปในการให้คำปรึกษามากกว่าเป็นทนายว่าต่างแก่ต่าง สำนักงานช่วยเหลือกฎหมายจะทำประโยชน์ให้มากมหาศาล ถ้าขยายความช่วยเหลือไปสู่การเป็นทนายว่าต่างแก่ต่าง ในชั้นแรกอาจเริ่มด้วย

การเป็นทนายให้แก่ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนก่อนได้ เพราะในชั้นดังกล่าว
 ไม่มีความจำเป็นใช้ทนายผู้มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษแต่อย่างไร ประการ
 ที่สาม สำนักงานช่วยเหลือทางกฎหมายโดยทั่วไปมีสภาพเป็นกิจการที่เอกชน
 จัดทำขึ้น ฉะนั้นการดำเนินการอาจไม่มั่นคงถาวร สภาพการณ์อาจแก้ไข
 โดยรัฐยื่นมือเข้าช่วยเหลือในเรื่องการเงินหรือการให้คำปรึกษาและอื่น ๆ รวม
 ทั้งการที่รัฐจะต้องจัดให้มีสถาบันช่วยเหลือทางกฎหมายที่เป็นของรัฐโดยตรง
 ควบคู่ไปกับโครงการของเอกชนเหล่านี้ มีข้อสังเกตว่าปัจจุบันเริ่มมีสถาบัน
 ช่วยเหลือทางกฎหมายของรัฐขึ้นบ้างแล้ว แต่ขอบเขตการช่วยเหลือยังจำกัด
 อยู่

ข้อเสนอแนะที่กล่าวมามีได้มุ่งจะให้มีการจัดดำเนินการโดยทันที เพราะ
 ต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ แต่ในชั้นแรกอย่างน้อยก็มุ่งจะ
 ฝังความรู้สึกแห่งการขยายขอบเขตการรับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยใน
 การมีและพบทนาย การขยายขอบเขตแห่งสิทธิคงต้องดำเนินการอย่างค่อยเป็น
 ค่อยไปตามลำดับขั้นจนในที่สุด ในอนาคตประเทศไทยจะมีกฎหมายรับรอง
 สิทธิผู้ต้องหาและจำเลยในการมีและพบทนายโดยเท่าเทียมกัน เสมอหน้ากัน
 ในทุกคดี และเมื่อئั้นก็ย่อมนับได้ว่าผู้ต้องหาและจำเลยทุกคนได้มีโอกาส
 ต่อสู้คดีโดยเต็มที่และด้วยคามยุติธรรมนั่นเอง

สิทธิจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้า

(Right of Confrontation)

ป. วิ. อ. มาตรา ๑๗๒ วรรคแรก บัญญัติว่า “การพิจารณาและสืบพยาน
 ในศาล ให้ทำ...ต่อหน้าจำเลย เว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น”

บทบัญญัติ^{๕๑}นี้คงหมายความว่า การพิจารณาคดีอาญาต้องทำต่อหน้าจำเลย หรืออีกนัยหนึ่งตัวจำเลยต้องปรากฏตัวอยู่จริงๆ (physical presence) ในระหว่างการพิจารณาคดี เหตุผลอันสนับสนุนสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคือ หน้าที่หลักการมาจากความสำคัญที่จำเลยจะได้มีโอกาสเผชิญหน้ากับพยานที่ให้การเป็นประจักษ์แก่เขา^{๕๐} และโอกาสที่จำเลยหรือทนายจำเลยจะได้ถามค้านพยานคนดังกล่าว ในขณะที่เดียวกันศาลเองก็สามารถค้นหาความจริง การที่คู่ความเผชิญหน้ากันอยู่ต่อหน้าศาลและการถามค้านกันไปมานั้น^{๕๑} ความสำคัญทั้งสองประการนี้เองนำมาสู่สิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาคือหน้า สิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิสำคัญถึงกับมีผู้กล่าวว่า เป็นสิทธิที่จำเลยจะสูญเสียมิได้^{๕๒}

ปัญหามีว่า การพิจารณาคดีได้กระทำต่อหน้าทนายจำเลยจะถือได้หรือไม่ว่า ได้กระทำต่อหน้าจำเลยด้วยเช่นกัน กรณีนี้พิจารณาได้ดังนี้ ในมาตรา ๑ (๑๕) ป.วิ.อ. บัญญัติว่า “คู่ความหมายถึงโจทก์ฝ่ายหนึ่ง และจำเลยอีกฝ่ายหนึ่ง” ส่วนใน ป.วิ.พ. มาตรา ๑ (๑๕) บัญญัติว่า “คู่ความหมายความว่าบุคคลผู้ยื่นคำฟ้องหรือถูกฟ้องต่อศาล และเพื่อประโยชน์แห่งการดำเนินกระบวนการพิจารณา ให้รวมถึงบุคคลผู้มีสิทธิกระทำการแทนบุคคลนั้น ๆ ตาม

๕๐. รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา บทแก้ไขเพิ่มเติมที่ ๖ (6th Amendment) มีข้อความว่า “...in all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right...to be confronted with the witnesses against him.”

๕๑. จากจุดนี้เองนำไปสู่หลักที่ว่า พยานบอกเล่าใช้รับฟังไม่ได้ เพราะพยานบอกเล่า แม้ถูกซักค้านก็ให้ความจริงได้ไม่ถึงต้นตอ

๕๒. คงิ่ง ฤชาชัย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ๒, รมคำแหง, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๐

กฎหมายหรือในฐานะทนายความ” ใน ป. วิ. พ. ไม่มีบทบัญญัติวิเคราะห์คำว่าโจทก์หรือจำเลย แต่ใน ป. วิ. อ. (๓) มีบัญญัติวิเคราะห์ศัพท์คำว่าจำเลย ว่า “...หมายถึงบุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้ว โดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด” จากวิเคราะห์ศัพท์ทั้งปวงที่กล่าวมา เห็นได้ว่าวิอาญากับวิแพ่งในส่วนนี้แตกต่างกันอยู่ วิแพ่งให้รวม “บุคคลผู้มีสิทธิกระทำการแทนตามกฎหมายหรือในฐานะทนายความ” เข้าไว้ในความหมายของคำว่า “คู่ความ” แต่ ป. วิ. อ. นั้นแยกเด็ดขาดเลยว่าคู่ความหมายถึงตัวโจทก์กับตัวจำเลยเท่านั้น ไม่รวมถึงผู้ทำการแทนอื่นใดซึ่งรวมทั้งทนายของโจทก์หรือจำเลยด้วย นอกจากนี้ถ้าพิจารณาใน ป. วิ. อ. มาตรา ๘ ยังเห็นได้ว่าถ้าจะให้ทนายมีสิทธิทั้งนั้นๆ เหมือนที่จำเลยมีกฎหมายก็จะต้องระบุไว้ให้ชัดเจน^{๘๓} ฉะนั้นจึงสรุปเอาว่าทนายจำเลยในคดีอาญาเป็นคู่ความด้วยไม่ได้ ดังนั้นเมื่อยื่นมาพฤติการณ์พิจารณาต่อหน้าจำเลยที่ว่า “พิจารณาต่อหน้าจำเลย” ในที่นี้ต้องหมายถึงต่อหน้าจำเลยจริง ๆ เท่านั้น^{๘๔} ไม่หมายถึงการพิจารณาต่อหน้าทนายจำเลยหรือคนอื่นใดในกรณีที่จำเลยไม่อาจหรือไม่มาปรากฏตัวในการพิจารณานั้น เหตุผลในเรื่องนี้คงเป็นว่าในส่วนที่ว่าจำเลยทำผิดตามฟ้องหรือไม่ จำเลยเท่านั้นที่รู้ดีกว่าคนอื่น ฉะนั้นถ้าจะให้ปกป้องจำเลยตามหลักความยุติธรรมนั้น ก็ต้องให้ตัวจำเลยนั่นเองเป็นผู้ปกป้องตัวเอง

ผลที่ตามมาจากหลักการพิจารณาต่อหน้าจำเลย จึงมีว่าแม้จำเลยจะเป็นเป็นพยานตัวเองศาลก็จะสั่งให้ออกไปอยู่นอกห้องพิจารณาไม่ได้ตาม ป. วิ. อ. มาตรา ๒๓๖ หรือแม้โจทก์จำเลยตกลงกันให้ศาลพิจารณาพยานหลักฐานใน

๘๓. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๘ (๑)

๘๔. นิตยบุคคลไม่อาจได้รับการพิจารณาต่อหน้าได้ เพราะนิตยบุคคลไม่มีตัวตน ดูหมายเหตุท้ายฎีกา ๒๑๕/๒๕๐๐ ๒๕๐๐ หน้า ๘๔ โดยศาสตราจารย์จิติ ตังภักดิ์

คดีอื่นเพื่อนำมาใช้ในคดีของตน^{๘๕} หรือโจทก์ขอให้ศาลวินิจฉัยตามพยานโจทก์ชั้นไต่สวนมูลฟ้องซึ่งไม่ได้กระทำต่อหน้าจำเลย โดยโจทก์ไม่คิดใจสืบพยานอื่นดังนั้นถือไม่ได้ว่าเป็นการพิจารณาและสืบพยานในศาลต่อหน้าจำเลยตาม ป. วิ. อ. มาตรา ๑๗๒^{๘๖} ถ้าจำเลยหลบหนีไปในระหว่างการพิจารณาศาลก็ต้องงดการพิจารณา โดยจำหน่ายคดีจนกว่าจะได้ตัวจำเลยมาอีก^{๘๗} กรณีเดียวกันนี้ใช้กับกรณีที่จำเลยอยู่ในสภาพที่ไม่ทราบหรือไม่เข้าใจลักษณะของการพิจารณา อันทำให้ไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เช่น จำเลยวิกลจริต ศาลก็ต้องจำหน่ายคดีเช่นกัน^{๘๘} ในคดีที่มีจำเลยหลายคน จะรับฟังเอาคำสารภาพของจำเลยคนใดคนหนึ่งมาใช้ขึ้นเป็นโทษแก่จำเลยคนอื่นไม่ได้ ถ้าไม่ได้เปิดโอกาสให้จำเลยคนดังกล่าวได้มีโอกาสรับรู้หรือฟังและซักค้านพยานนั้น ๆ นอกจากนี้จะมีการรับฟังคำให้การพยานโจทก์ในชั้นสอบสวนถึงพยานที่เบิกความต่อศาลไม่ได้

การพิจารณาต่อหน้าจำเลยไม่ได้หมายความว่าความเฉพาะการพิจารณาต่อหน้าจำเลยในศาลนั้น ๆ อย่างเดียวแต่รวมไปถึงการส่งประเด็นไปพิจารณายังศาลอื่นด้วย ตาม ป. วิ. อ. มาตรา ๒๓๐ ก็ต้องทำต่อหน้าจำเลย โดยเฉพาะ

๘๕. ฎีกาที่ ๕๘๖/๒๕๑๘ ๒๕๑๘ ฎ. ๘๕๔

๘๖. ฎีกาที่ ๑๕๑๓/๒๕๒๑ ๒๕๒๑ ฎ. ๘๖๓

๘๗. สำหรับการพิจารณาคดีในศาลสูง แม้จำเลยจะหลบหนี ถ้าไม่มีกรณีที่ศาลฎีกาจะพิจารณาโดยเปิดเผยตาม ป. วิ. อ. มาตรา ๒๐๓ แล้ว ศาลก็ย่อมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีไปได้ (ฎีกาที่ ๑๓๕/๒๕๐๒ ๒๕๐๒ ฎ. ๑๐๑๔ ฎีกานี้กลับหลักเดิมคือ ฎีกาที่ ๔๑๐/๒๔๘๘ ๒๔๘๘ ฎ. ๑๑๕ และฎีกาที่ ๑๒๔๕-๑๒๕๐/๒๔๕๒ ๒๔๕๒ ฎ. ๑๒๖๘

๘๘. เพ็งอ่าง กิ่ง ฎาไซย หน้า ๘๐

อย่างยิ่งถ้าจำเลยประสงค์จะติดตามไปฟังการพิจารณานั้น ในกรณีดังกล่าว ศาลจะใช้ดุลพินิจไม่อนุญาตจำเลยไปฟังการพิจารณาไม่ได้^{๘๕}

ปัญหาต่อไปมีว่า คำว่า “การพิจารณา” ตาม ป. วิ. อ. มาตรา ๑๒๗ วรรคแรกมีความหมายแค่นี้ เพราะถ้าถือว่าการกระทำใครเป็นการพิจารณา แล้วก็ต้องกระทำต่อหน้าจำเลยทั้งสิ้น วิเคราะห์ศัพท์ของคำว่า “การพิจารณา” ไม่มีปรากฏอยู่ใน วิ. ป. อ. จึงต้องนำวิเคราะห์ศัพท์ของ ป. วิ. พ. มาใช้ตาม ป. วิ. อ. มาตรา ๑๕ ตาม ป. วิ. พ. มาตรา ๑ (๘) การพิจารณาหมายความว่า “กระบวนพิจารณาทั้งหมดในศาลใดศาลหนึ่ง ก่อนศาลนั้นชี้ขาดตัดสินหรือจำหน่ายคดีโดยคำพิพากษาหรือคำสั่ง” ส่วนคำว่ากระบวนพิจารณาเป็นอย่างไรนั้น ป. วิ. พ. มาตรา ๑(๗) บัญญัติไว้ว่า “หมายความว่า การกระทำใดๆ ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายนี้ อันเกี่ยวข้องคดีซึ่งได้กระทำไปโดยคู่ความในคดีนั้น หรือโดยศาล หรือตามคำสั่งของศาล ไม่ว่าการนั้นจะเป็นโดยคู่ความฝ่ายใดทำต่อศาล หรือต่อคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง หรือศาลที่ทำต่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทุกฝ่าย และรวมถึงการส่งคำคู่ความและเอกสารอื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายนี้” ส่วนคำว่าคดีก็มี วิเคราะห์ศัพท์ตามมาตรา ๑ (๒) ว่าหมายถึง “กระบวนพิจารณานับตั้งแต่เสนอคำฟ้องต่อศาล....” เมื่อศึกษาถึงวิเคราะห์ศัพท์คำว่า “การพิจารณา” และ “กระบวนพิจารณา” ดังนี้แล้วมีปัญหาว่า จะนำวิเคราะห์ศัพท์ทั้ง ๒ ประการนี้มาใช้ใน ป. วิ. อ. ได้หรือไม่ คดีอาญาต้องถือว่าการพิจารณาเริ่มเมื่อศาลออกนั่งบนบัลลังก์ โดยมีโจทก์จำเลยมาปรากฏตัวต่อหน้าศาล การ

๘๕. ฎีกาที่ ๓๗๗-๓๖๘/๒๕๑๖ ๒๕๑๖ ฎ. ๕๑๔

ที่ศาลออกนั่งบนบัลลังก์ก็เพื่อจะอ่านอธิบายฟ้อง และถามคำให้การจำเลย^{๕๐} กระบวนการนับตั้งแต่ยื่นฟ้องไปจนกว่าศาลจะอ่านคำพิพากษาหรือมีคำสั่งแล้ว ย่อมถือว่าอยู่ในช่วงเวลาแห่ง “การพิจารณา” ของศาลทั้งสิ้น^{๕๑}

การกระทำอื่นใดก่อนหน้าการเริ่มการพิจารณาหรือเมื่อการพิจารณาลิ้นสุดลงแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการสอบสวน^{๕๒} หรือการส่งคำฟ้องให้แก่จำเลยและการไต่สวนมูลฟ้องเหล่านี้ไม่ถือเป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณา ดังจะเห็นว่าในคดีราษฎรเป็นโจทก์ เมื่อโจทก์จะยื่นฟ้องคดีต่อศาล ตามกฎหมายก็กำหนดให้มีการไต่สวนมูลฟ้องซึ่งเป็นการพิจารณาทนายโจทก์ฝ่ายเดียว เพื่อคว่ำคดีโจทก์มีมูลหรือไม่ เป็นการป้องกันไม่ให้ใครเที่ยวฟ้องคนอื่นให้วุ่นวายไปหมด ถ้าคดีไม่มีมูลศาลก็ยกฟ้องนั้นเสียได้ ซึ่งต่างกับคดีแพ่ง และแม้ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าคดีมีมูลให้ประทับรับฟ้องไว้พิจารณาต่อไป (ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๗) ก็ยังถือไม่ได้ว่าการพิจารณาได้เริ่มขึ้นแล้ว ฉะนั้นถ้าศาลไต่สวนมูลฟ้องเสร็จและประทับรับฟ้องไว้แต่ตัวจำเลยหนีหายไป หรือตามตัวมาได้ ไม่ว่าจะด้วยเหตุใด ศาลก็ไม่อาจจะเริ่มการพิจารณาได้ ต้องจำหน่ายคดีไปนั่นเอง ฉะนั้นการกระทำทั้งหลายไม่ว่าของโจทก์เองหรือการกระทำตามคำสั่งศาลใด ๆ ในชั้นฟ้องคดีและไต่สวนมูลฟ้อง และจนกระทั่งศาลประทับรับฟ้อง ล้วนแต่มิใช่การกระทำที่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณา ผลก็คือศาลทำลบล้างจำเลยได้

๕๐. ดูหมายเหตุท้ายฎีกาที่ ๑๒๘๘/๒๕๐๐ ๒๕๐๐ ฎ. ๑๒๗๓ โดยศาสตราจารย์จิตติ ติงศกทัย

๕๑. แม้เสร็จการสืบพยานและศาลนัดฟังคำพิพากษาแล้ว ก็เรียกว่าคดียังอยู่ระหว่างการพิจารณา ศาลอาจสั่งให้สืบพยานเพิ่มเติมได้ โจทก์อาจยื่นคำร้องขอแก้ฟ้องได้ (ฎีกาที่ ๘๖๔/๒๔๘๑ ๒๔๘๑ ฎ. ๑๑๒๗) หรือจำเลยขอถอนคำให้การเดิมได้ (ฎีกาที่ ๑๒๘๘/๒๕๐๐ ๒๕๐๐ ฎ. ๑๕๗๒)

๕๒. ป.วิ.อ. มาตรา ๑๓๐ ใช้คำว่า “...ผู้ต้องหาไม่จำต้องอยู่ด้วย”

ในกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องจำเลย ทางปฏิบัติแตกต่างกันไปจากข้างต้น กล่าวคือตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๕ กำหนดว่าคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องจำเลย พนักงานอัยการมีหน้าที่ต้องจัดการให้ไต๋ตัวจำเลยมาศาลพร้อมกับฟ้องยื่นต่อศาล^{๕๓} มิฉะนั้นศาลไม่รับฟ้อง^{๕๔} และหลังจากจำเลยมาปรากฏตัวทั้งกล่าวแล้ว ให้ศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และศาลถามคำให้การจำเลยได้ ทั้งนี้เพราะคดีที่อัยการเป็นโจทก์ เมื่อยื่นฟ้องถือว่าผู้ถูกฟ้องตกเป็นจำเลยทันที^{๕๕} ดังนั้นจะตีความว่าในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ การพิจารณาเริ่มขึ้นแต่วันไต๋สวนมูลฟ้องเลยหรือ

การตอบคงต้องพิจารณา ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๒ ก่อน ใน ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๒ (๒) บัญญัติถึงคดีที่พนักงานเป็นโจทก์ว่าไม่จำเป็นต้องไต๋สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรศาลจะสั่งให้ไต๋สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้ ฉะนั้นกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์จึงต้องแยกเป็นกรณีศาลสั่งให้ไต๋สวนมูลฟ้อง และกรณีที่ศาลสั่งไม่ต้องไต๋สวนมูลฟ้อง^{๕๖} ถ้าคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และศาลสั่งให้ไต๋สวนมูลฟ้อง ดังนั้นแม้จำเลยมาปรากฏตัวต่อศาลก็จะถือว่าเป็นการเริ่มพิจารณาแล้วไม่ได้ เพราะเมื่อศาลสั่งไต๋สวนมูลฟ้อง ศาลอาจพบว่าคดีไม่มีมูลแล้วไม่ประทับรับฟ้องก็ได้ ฉะนั้นเมื่อศาลไม่รับฟ้อง เรื่องก็ไม่

๕๓. กรณีที่ผู้เสียหายฟ้องจำเลยและศาลให้จำเลยมีประกันตัวไป ต่อมาอัยการฟ้องจำเลยในกรณีเดียวกันกับคดีของผู้เสียหายฟ้อง ดังนั้นถือว่าจำเลยอยู่ในอำนาจศาลที่จะถูกเรียกตัวจากนายประกันได้ อัยการไม่ต้องส่งตัวจำเลยพร้อมกับฟ้อง (ฎีกาที่ ๑๔๕๓/๒๔๕๖ ๒๔๕๖.

ฎ. ๑๖๕๘)

๕๔. ฎีกาที่ ๑๓๓๓/๒๔๕๓ ๒๔๕๓ ฎ. ๑๓๓๓

๕๕. ฎีกาที่ ๑๔๕๐/๒๕๐๓ ๒๕๐๓ ฎ. ๑๔๕๕

๕๖. ในกรณีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลต้องสั่งไต๋สวนมูลฟ้องก่อนเสมอ (ป.วิ.อ. มาตรา

๑๖๒ (๑)

ไปถึงชั้นพิจารณา ปัญหาเรื่องการจะต้องพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลยเป็นอัน
ไม่มี^{๕๑}

ส่วนในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และศาลไม่สั่งให้ส่วนมูลฟ้อง
ตั้งนี้การพิจารณาเริ่มทันทีเมื่อศาลอ่านอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และศาลถาม
คำให้การจำเลยได้หลังจากนั้น

อย่างไรก็ตามวิเคราะห์ศัพท์คำว่า “พิจารณา” ใน ป.วิ.พ. มาตรา ๑
(๘) คงจะนำมาใช้ได้กับ ป.วิ.อ. โดยเฉพาะข้อความที่ว่า การพิจารณาคดีเป็น
การกระทำใดๆ “...ก่อนศาลชั้นชั่งชั่งตัดสินหรือจำหน่ายคดีโดยคำพิพากษา
หรือคำสั่ง” ฉะนั้นเมื่อคดียังไม่ถึงที่สุดมีการอุทธรณ์ฎีกาต่อไป ก็ย่อมมี
ส่วนที่เป็นการพิจารณาชั้นศาลอุทธรณ์ (ป.วิ.อ. ภาค ๔ ลักษณะ ๒ ฎีกา
หมวด ๒) ด้วย อย่างไรก็ดีตาม ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๒๑๕ และมาตรา ๒๒๕
บัญญัติให้นำบทบัญญัติที่ว่าด้วยการพิจารณาในศาลชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์มา
บังคับใช้ชั้นอุทธรณ์และชั้นฎีกาตามลำดับโดยอนุโลมด้วย

การพิจารณาในชั้นอุทธรณ์ฎีกานั้น ตามหลักเป็นการพิจารณาโดยอาศัย
ข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายตามที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการพิจารณาและการ
พิพากษาของศาลชั้นต้นเท่านั้น (ป.วิ.อ. มาตรา ๑๕๓) ดังนั้นกรณีที่จะต้อง
พิจารณาโดยเปิดเผยต่อหน้าโจทก์หรือแม้แต่จำเลยจึงไม่มี ถ้อยคำตามที่
ปรากฏใน ป.วิ.อ. มาตรา ๒๐๓ ก็ระบุไว้ชัดแจ้งว่า “ให้ศาลอุทธรณ์พิจารณา
โดยเปิดเผยเฉพาะแต่ในกรณีที่หนักหรืออนุญาตให้คู่ความมาพร้อมกัน หรือ มี
การสืบพยาน” กรณีที่จะมีการพิจารณาโดยเปิดเผยก็เฉพาะกรณีที่ศาลอุทธรณ์

^{๕๑}. กรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลโดยทั่วไปไม่สั่งให้ได้ส่วนมูลฟ้องแต่ให้รับฟ้อง
ไว้พิจารณาเลย

หรือศาลฎีกาเห็นควรอนุญาตให้มีการแถลงการณ์ด้วยปากตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๒๐๕ และกรณีศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาเห็นควรสืบพยานเพิ่มเติมก็ให้ศาลตั้งกล่าวมีอำนาจเรียกพยานมาสืบเองได้ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๒๐๘ (๑) เมื่อศาลนัดหรืออนุญาต^{๕๔} ให้มีการพิจารณาโดยเปิดเผยตามมาตราทั้ง ๒ การพิจารณานั้น ๆ ก็ต้องกระทำต่อหน้าจำเลยเสมอ แม้จำเลยมิได้เป็นฝ่ายยื่นขอแถลงการณ์ด้วยปากไว้ จำเลยก็มีสิทธิแถลงแก้ หรือถ้าเป็นกรณีศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาเรียกสืบพยานเพิ่มเติมเอง ถ้าพยานให้การเป็นผลร้ายแก่จำเลย จำเลยก็ย่อมซักค้านพยานดังกล่าวได้ในศาลนั้นเอง อย่างไรก็ตามในชั้นอุทธรณ์และฎีกา ถ้าไม่มีกรณีที่จะพิจารณาโดยเปิดเผยตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๒๐๓ แล้ว แม้ว่าจะไม่มีตัวจำเลยอยู่ในอำนาจศาล ไม่ว่าจะเพราะเหตุจำเลยหลบหนีไปหรือตามตัวไม่พบ ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาก็ยังคงพิจารณาและมีคำพิพากษาต่อไปได้ (ป.วิ.อ. มาตรา ๒๐๑)^{๕๕}

เรื่องการพิจารณาค่อหน้า บัญญัติขึ้นไว้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมในการต่อสู้คดีป้องกันตัวเองของจำเลย หลักนี้ไม่ได้ใช้กับโจทก์แต่ประการใด ยกเว้นแต่โจทก์จะตกเป็นจำเลยด้วยเท่านั้น ฉะนั้นในการพิจารณาแม้โจทก์ไม่อยู่ในศาลระหว่างพิจารณาก็ไม่ทำให้กระบวนการพิจารณาเสียไปแต่ประการใด ในกรณีศาลนัดสืบพยานจำเลย โจทก์อาจสละสิทธิซักค้านโดยไม่มาศาลเลยก็ได้ แต่ถ้าเป็นกรณีที่ศาลนัดโจทก์ โจทก์ไม่มาตามกำหนดนัดศาล

๕๔. แม้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายยื่นขอแถลงการณ์ด้วยปากก็ตาม ศาลจะนัดให้คู่ความมาแถลงการณ์ด้วยปากหรือไม่ก็ได้ ซึ่งยอมแล้วแต่ศาลเห็นสมควรเป็นกรณีไป (ฎีกาที่ ๒๖๑-๒๖๘/๒๕๐๕ ๒๕๐๕ ฎ. ๒๕๔)

๕๕. ฎีกาที่ ๓๓๘/๒๕๐๒ ๒๕๐๒ ฎ. ๑๐๑๔ กลับหลักเกณฑ์ฎีกาที่ ๑๒๔๕-๒๔๕๒ ๒๔๕๒

มีอำนาจยกฟ้องโจทก์ได้ เว้นแต่ศาลเห็นว่ามิเหตุสมควรก็อาจส่งเลื่อนคดีไปได้ (ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๖ ประกอบกับ ป.วิ.อ. มาตรา ๑๘)

แม้ว่าหลักการพิจารณาคดีของศาลต้องกระทำต่อหน้าจำเลย และเป็นไปตามที่กล่าวมาข้างต้น แต่ก็มีกรณีที่อาจพิจารณาลับหลังจำเลยได้ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ ทวิ มาตรา ๑๘๐ และมาตรา ๒๓๐ ดังนี้

ก. ข้อยกเว้นให้พิจารณาลับหลังจำเลยได้ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ ทวิ

ข้อยกเว้นตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ ทวิ เป็นกรณีเมื่อเริ่มการพิจารณาแล้ว และศาลเห็นเป็นการสมควรไม่ว่าจะโดยศาลเห็นเองหรือโดยคู่ความมีคำขอเพื่อให้การดำเนินการพิจารณาเป็นไปโดยรวดเร็ว ศาลมีอำนาจสั่งให้พิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยได้ แต่ก็จำกัดให้ศาลพิจารณาลับหลังจำเลยได้เฉพาะคดี ๓ ประเภท ดังต่อไปนี้เท่านั้น

๑. มาตรา ๑๗๒ ทวิ (๑) “ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินห้าพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เมื่อจำเลยมีทนายและจำเลยได้รับอนุญาตจากศาลที่จะไม่มาฟังการพิจารณาและสืบพยาน” การดำเนินการตามข้อนี้ก็หมายความว่า

๑.๑ ต้องเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน ๓ ปี หรือปรับไม่เกินห้าพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ กฎหมายกำหนดเฉพาะอัตราโทษชั้นสูงสุด ฉะนั้นจะมีอัตราโทษชั้นต่ำหรือไม่เท่าไรก็ไม่สำคัญเพราะถือเกณฑ์โทษชั้นสูงอย่างเดียว ถ้าโทษชั้นสูงเกินกว่ากำหนดดังกล่าวก็เห็นได้ว่าศาลใช้ดุลพินิจอนุญาตจำเลยให้ไม่มาฟังการพิจารณาและสืบพยานไม่ได้ เหตุผลลงเป็นเพราะยิ่งอัตราโทษสูง โทษหนักยิ่งจะต้องเปิดโอกาสให้จำเลยอยู่ฟังการ

พิจารณาและสืบพยานตลอดเวลา จำเลยจะไต่ถามหาช่องทางต่อสู้คดี
ได้มากยิ่งขึ้น

๑.๒ ต้องเป็นกรณีที่จำเลยมีทนาย ทนายนั้นต้องเป็นทนายของ
จำเลย ถ้าเป็นกรณีที่มีจำเลยหลายคน แต่เฉพาะจำเลยบางคนเท่านั้นที่มี
ทนาย บางคนไม่มี ทั้งนี้จำเลยที่ไม่มีทนายก็จะขอไม่มาฟังการพิจารณาและ
สืบพยานไม่ได้ การที่ต้องระบุว่า “...เมื่อจำเลยมีทนาย...” คงจะมุ่งหมาย
ว่าการที่จำเลยจะขอไม่มาฟังการพิจารณาและสืบพยานนั้น จำเลยคงได้ไต่
ครวญกับทนายของเขาถึงข้อที่ข้อเสียมาเรียบร้อยแล้ว และก็คงมุ่งหมายว่า
เมื่อจำเลยไม่มาฟังการพิจารณาก็ยังมีทนายจำเลยมาปรากฏตัวในการพิจารณา
แทนจำเลย เพื่อรักษาผลประโยชน์ได้เสียของจำเลยอยู่แล้ว ฉะนั้นถ้าจำเลย
มีทนายแต่ทนายก็ไม่มาฟังการพิจารณาสืบพยานด้วย ทั้งนี้ศาลก็ย่อมใช้ดุล
พินิจอนุญาตจำเลยไม่ได้ หรือถ้าทนายรับว่าจะมาแต่ถึงวันนัดไม่มา ศาลก็
ย่อมใช้ดุลพินิจอนุญาตจำเลยไม่ได้ หรือถ้าทนายรับว่าจะมาแต่ถึงวันนัดไม่มา
ศาลก็ดำเนินการพิจารณาไปไม่ได้เพราะไม่มีทนายมาช่วยรักษาผลประโยชน์
จำเลย^๑

๑.๓ แม้ว่าอัตราโทษชั้นสูงไม่เกินกำหนด จำเลยมีทนายและทนาย
จะมาฟังการพิจารณาและสืบพยานแทนจำเลยก็ได้ ศาลก็ยังต้องใช้ดุลยพินิจ
อีกว่าสมควรจะอนุญาตจำเลยไม่ต้องมาฟังการพิจารณาหรือไม่อีกชั้นหนึ่งด้วย
เพราะตัวบทมาตรา ๑๗๒ ทวิ (๑) ตอนท้ายบัญญัติว่า “...และจำเลยได้รับ
อนุญาตจากศาลที่จะไม่มาฟังการพิจารณาและการสืบพยาน” ดุลพินิจที่ศาล

๑. ไพจิตร ปุณณพันธ์, การพิจารณาต่อหน้าจำเลย, บทบัญญัติ เล่ม ๒๔ ตอน ๔
หน้า ๑๕๑ พ.ศ. ๒๕๐๕

๒. เสง้อ่าง หน้า ๑๕๑

จะใช้ก็อาจจะเป็นการอนุญาตให้จำเลยไม่ต้องมาฟังการพิจารณาและสืบพยาน จะช่วยให้การดำเนินการพิจารณาเป็นไปโดยรวดเร็วหรือไม่ นอกจากนี้เห็นได้ว่ากรณีพิจารณาสืบพยานลับหลังจำเลยในกรณีนี้เป็นกรณีที่ฝ่ายจำเลยต้องขออนุญาต ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ศาลจะเห็นเอง ขอแล้วศาลอาจจะอนุญาตหรือไม่ก็ได้ อยู่ในดุลพินิจศาล^๓ การขออนุญาตไม่มาฟังการพิจารณาและสืบพยาน ก็คงต้องขอเป็นคราว ๆ ไปล่วงหน้าแล้วแต่คราวใดจำเลยก็จะว่าจะไม่มา ส่วนที่ว่าจำเลยจะขอไม่มาฟังการพิจารณาและสืบพยานตลอดการพิจารณา โดยให้ทนายของตนมาแทนจะดีหรือไม่ คงจะอยู่ที่ดุลพินิจของศาล แต่มีข้อควรพิจารณาว่า การยอมให้จำเลยสละสิทธิพิจารณาต่อหน้าเสียสิ้นนี้ โดยแท้จริงจะเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษแก่จำเลย กล่าวคือฝ่ายโจทก์จะมีน้ำหนักมากกว่ากัน

จากการสอบถามผู้พิพากษาปรากฏว่า จำนวนผู้พิพากษาที่ตอบว่าไม่อนุญาตกรณีจำเลยขอไม่มาฟังการพิจารณาเลยกับจำนวนผู้พิพากษาที่มีความเห็นว่า ควรอนุญาตตามคำขอของจำเลยที่จะไม่มาฟังการพิจารณาโดยตลอดเลย มีจำนวนใกล้เคียงกันมากกล่าวคือ มีจำนวนเป็นร้อยละ ๔๘.๕๗ และร้อยละ ๔๐ ตามลำดับ ความเห็นของผู้พิพากษาที่เห็นว่าควรอนุญาตก็โดยเหตุผลว่า สิทธิได้รับการพิจารณาต่อหน้าตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ ทวิ (๑) นี้จำเลยสละเสียก็ได้ จำเลยอาจได้คิดไตร่ตรองแล้ว ฉะนั้นเมื่อจำเลยต้องการสละสิทธิดังกล่าวก็เห็นว่าควรยอมตามที่จำเลยขอ อย่างไรก็ตามเหตุผล

๓. คำสั่งศาลตามมาตรฐานเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณาที่ไม่ทำให้คดีเสร็จสำนวน จึงอุทธรณ์คำสั่งทันทีไม่ได้ ต้องรอไว้อุทธรณ์คำสั่งพร้อมกับคำพิพากษา ฎีกาที่ ๘๘๘/๒๕๑๕
๒๕๑๕ ฎ. ๑๕๗

ของผู้พิพากษาที่เห็นว่าไม่ควรอนุญาตมีหลายประการที่สำคัญคือ การอนุญาตให้จำเลยไม่ต้องมาฟังการพิจารณาเลย อาจเกิดผลเสียหายแก่จำเลยเองเพราะทนายจำเลยไม่อาจรู้รายละเอียดเกี่ยวกับข้อเท็จจริงก็เท่าตัวจำเลย ฉะนั้นในกรณีพยานโจทก์ให้การเป็นประโยชน์ต่อจำเลย ทนายจำเลยก็หมดโอกาสปรึกษาจำเลยเรื่องซักค้านพยานนั้น ๆ บางครั้งมีกรณีที่ศาลต้องการพยานให้ชี้ตัวจำเลย ก็ยอมไม่อาจทำได้ถ้าพยานไม่อยู่ในห้องพิจารณา หรือศาลต้องการถามคำให้การจำเลยก็ติดขัดว่าจำเลยไม่อยู่ในห้องพิจารณา เหล่านี้ย่อมก่อให้เกิดความยากต่อการที่ศาลจะค้นหาความจริง นอกจากนี้การยอมให้จำเลยไม่ต้องมาฟังการพิจารณาเลยย่อมขัดต่อหลักการพิจารณาสากลของศาลที่ว่า การพิจารณาคดีต้องทำต่อหน้าจำเลย และในที่สุดเหตุผลก็คือ เพื่อให้จำเลยได้ผูกพันและสำนึกในความผิด ถ้าจำเลยทำผิดจริงอันจะมีผลต่อการลงโทษว่าจำเลยทำผิดจริงและมีผู้รู้เห็นเป็นหลักฐานจนพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้ อันนี้จะทำให้จำเลยได้สำนึกและอาจไม่ทำความผิดในอนาคตอีก

ตาราง ๑๖

แสดงความเห็นผู้พิพากษากรณีจำเลยสละสิทธิที่จะได้พิจารณาคือหน้าจำเลย

โดยสิ้นเชิง

	เปอร์เซ็นต์
ผู้พิพากษาที่เห็นควรอนุญาต	๔๐
ผู้พิพากษาที่เห็นไม่ควรอนุญาต	๔๘.๕๗
อื่น ๆ	๑๑.๔๓
รวม	๑๐๐

การพิจารณาต่อหน้าจำเลยเป็นสิทธิจำเลยที่กฎหมายบัญญัติให้มีเพื่อมุ่งรักษาประโยชน์ของจำเลย ในขณะที่เดียวกันก็มุ่งจะค้นหาความจริงและรักษาความเป็นธรรม ถ้าศาลใช้ดุลพินิจอนุญาตให้จำเลยไม่ต้องมาฟังการพิจารณาสืบพยานก็เท่ากับเป็นการเลียงจุดประสงค์แห่งกฎหมายนั้นนั่นเอง ฉะนั้นหลักการนี้ควรเป็นว่า จำเลยจะขอไม่มาฟังการพิจารณาเป็นคราว ๆ ได้ แต่จะสละสิทธิที่จะให้มีการพิจารณาต่อหน้าจำเลยเสียทั้งหมดไม่ได้

ข้อสังเกตประการสุดท้ายของกรณีตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ ทวิ (๑) นี้ก็คือ กรณีที่ตามอนุมาตรา^๕นี้เป็นเรื่องจำเลยขอไม่มาฟังการพิจารณาและสืบพยานเอง จำเลยกระทำโดยมีทนายปรึกษาร่วมกันและยอมจะได้ชั่งน้ำหนักส่วนได้เสียของการขอไม่มาฟังการพิจารณาแล้ว ฉะนั้นการพิจารณาและสืบพยานที่ได้กระทำไปลับหลังจำเลย (แต่ต่อหน้าทนายจำเลย) นี้ศาลรับฟังการพิจารณาและสืบพยานนั้นเป็นผลเสียแก่จำเลยได้

๒. มาตรา ๑๗๒ ทวิ (๓) “ในคดีที่มีจำเลยหลายคน ถ้าศาลพอใจตามคำแถลงของโจทก์ว่า การพิจารณาและสืบพยานตามที่โจทก์ขอให้กระทำไม่เกี่ยวแก่จำเลยคนใด ศาลจะพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยคนนั้นก็ได้” การดำเนินการพิจารณาลับหลังจำเลยตามอนุมาตรา^๕นี้ก็ควรประกอบด้วย

๒.๑ คดีที่มีจำเลยหลายคน อาจจะมีตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ไม่จำกัดว่าคดีดังกล่าวจะมีอัตราโทษเท่าไร อย่างอนุมาตรา ๑ จึงเป็นเช่นคดีโทษจำคุกตลอดชีวิตหรือประหารชีวิตก็ได้^๔

๒.๒ เป็นกรณีที่โจทก์แถลงขอให้ศาลพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยคนใดคนหนึ่ง กรณีนี้เป็นกรณีที่ศาลมิได้เห็นเองอีก แต่เป็นกรณีที่ศาล

๔. ไพจิตร ปุณฺณพันธ์ หน้า ๑๕๑

พอใจตาม คำแถลงของ โจทก์ว่าการพิจารณาและสืบพยานตามที่โจทก์ขอให้กระทำไม่เกี่ยวแก่จำเลยคนใด และศาลก็มีอำนาจสั่งให้มีการพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยคนดังกล่าว แต่ถ้การพิจารณาและสืบพยานไปเกี่ยวพันเป็นผลเสียกับจำเลยคนนั้นไม่ได้ (ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ ทวิ วรรคสุดท้าย) แต่ถ้าจะรับฟังเป็นโทษแก่จำเลยก็จะต้องให้จำเลยมาอยู่ในการพิจารณาและสืบพยานนั้นด้วยซึ่งก็คือต้องมีกรพิจารณาสืบพยานกันใหม่ ฉะนั้นการพิจารณาลับหลังจำเลยในบางครั้งแทนที่จะทำให้คดีดำเนินไปโดยรวดเร็วตามจุดประสงค์ของมาตรา ๑๗๒ ทวิ วรรคแรก กลับกลายเป็นเหตุทำให้คดีล่าช้าออกไปได้

๓. ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ (๓) “ในคดีที่มีจำเลยหลายคน ถ้าศาลเห็นสมควรจะพิจารณาและสืบพยานจำเลยคนหนึ่ง ๆ ลับหลังจำเลยก็ได้”

๓.๑ ต้องเป็นคดีที่มีจำเลยหลายคน ไม่จำกัดว่าอัตราโทษในคดีนั้นจะเป็นประการใด ซึ่งเป็นกรณีเดียวกับ ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ (๒) ที่กล่าวมาข้างต้น

๓.๒ เป็นเรื่องที่ศาลเห็นเองโดยแท้

๓.๓ เป็นกรณีสืบพยานจำเลย ซึ่งผิดไปจากกรณีอนุมาตรา ๑ ที่จะเป็นการพิจารณาและสืบพยานฝ่ายใดก็ได้ และอนุมาตรา ๒ ที่จะต้องเป็นเรื่องสืบพยานโจทก์เท่านั้น

ถ้าศาลเห็นสมควรพิจารณาและสืบพยานจำเลยคนหนึ่ง ๆ ลับหลังจำเลยคนอื่น ก็ให้ศาลดำเนินการไปได้ อย่างไรก็ตามถ้าเป็นกรณีจำเลยมิได้อ้างพยานต่างกัน แต่อ้างพยานหลักฐานร่วมกัน ดังนั้นจะมีการพิจารณาลับหลัง

จำเลยคนที่อ้างพยานหลักฐานร่วมกันไม่ได้^๕ และในที่สุดคดีที่ศาลพิจารณา สืบพยานลับหลังจำเลยตามอนุมาตรานี้ก็คงมีผลเช่นเดียวกับอนุมาตราที่ ๒ ที่ว่า “...ไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใด ห้ามมิให้ศาลรับฟังการพิจารณาและการสืบ พยานที่กระทำลับหลังนั้นเป็นผลเสียหายแก่จำเลยคนนั้น”

ข. ข้อยกเว้นตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๘๐ จำเลยขัดขวางการ พิจารณา

กรณีเป็นเรื่องศาลพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยได้ เพราะจำเลย ถูกศาลสั่งให้ออกจากห้องพิจารณาเพราะเหตุจำเลยขัดขวางการพิจารณาตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๘๐ บัญญัติให้นำบทบัญญัติเรื่องรักษาความสงบเรียบร้อย ในศาลตาม ป.วิ.พ. คือมาตรา ๓๐, ๓๑ มาใช้โดยอนุโลมตาม ป.วิ.พ. มาตรา ๓๐, ๓๑ ประกอบกัน มาตรา ๓๓ โทษที่จะลงแก่ผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม ข้อกำหนดของศาลเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในบริเวณศาล หรือลง โทษจำคุกหรือปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ อย่างไรก็ตาม ถ้อยคำของ ป.วิ.อ. มาตรา ๑๘๐ บัญญัติเพียงว่า “...ห้ามมิให้สั่งให้จำเลยออกจากห้องพิจารณา เว้นแต่จำเลยขัดขวางการพิจารณา” ผลก็คือว่าในกรณีที่จำเลยขัดขวางการ พิจารณาศาลก็เพียงแต่จะไล่จำเลยออกจากห้องพิจารณาได้เท่านั้น และจำเลย จะยังคงอยู่หน้าห้องพิจารณาหรือบริเวณศาลส่วนใดก็ได้

อย่างไรจึงเป็นการขัดขวางการพิจารณา ก็คงจะเป็นเรื่องการกระทำที่ก่อ ความไม่เรียบร้อยอันทำให้การพิจารณากำเนินไปไม่ได้ และการกระทำที่ทำให้ กระบวนการพิจารณาไม่อาจดำเนินไปด้วยความเที่ยงธรรมและรวดเร็ว

๕. ไพจิตร บุญญพันธ์ หน้า ๑๕๓

เพียงแต่จำเลยแต่งตัวหรือมีกิริยาไม่เรียบร้อย แต่ถ้าไม่เกี่ยวกับการที่จะทำ
ให้การพิจารณาเป็นไปโดยเรียบร้อยเที่ยงธรรมและรวดเร็วแล้ว ก็ถือไม่ได้
ว่าจำเลยมีการกระทำให้เป็นการขัดขวางการพิจารณา พฤติการณ์ที่ถือว่าจำเลย
มีการกระทำที่เห็นการขัดขวางการพิจารณา เช่น จำเลยเอะอะอาละวาดไม่
ยอมสงบเฉยอยู่^๖ จำเลยขู่จะทำร้ายพยาน จำเลยก่อกวนให้ศาลไม่อาจตั้งคำ
พยานได้ถูกต้อง^๗

ตาม ป.วิ.พ. มาตรา ๓๓ “การไล่ออกจากบริเวณศาลกระทำได้ชั่วระยะเวลา
เวลาที่ศาลนั่งพิจารณาหรือภายในระยะเวลาใดก็ได้ตามที่ศาลเห็นสมควร ....”
เมื่อเป็นดังนี้ถ้ามาอนุโลมใช้ใน ป.วิ.อ. มาตรา ๑๕๐ ก็หมายความว่า การที่
ศาลไล่ออกจากบริเวณนอกห้องพิจารณานั้น ก็เป็นการชั่วคราวตามกำหนดเวลาที่
ศาลเห็นสมควร ศาลอาจเรียกให้จำเลยกลับเข้ามาในห้องพิจารณาใหม่เมื่อไร
ก็ได้ ถ้าศาลสั่งให้จำเลยเข้าห้องพิจารณาเมื่อใดจำเลยต้องเข้า เพราะต้อง
เป็นไปตามหลักที่ว่า สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาค่อนหน้านั้น จำเลยละไม่ได้
ยิ่งกว่านั้นถ้าจำเลยขัดขืนไม่เข้าห้องพิจารณา อาจจะเป็นการฝ่าฝืนข้อ
กำหนดศาลตามมาตรา ๓๐ อีกครั้งหนึ่งได้

และในที่สุดเมื่อศาลสั่งให้จำเลยออกไปจากห้องพิจารณาแล้ว ศาลก็
ดำเนินการพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยผู้นั้นได้ และศาลอาจรับฟัง
การพิจารณาและสืบพยานที่กระทำลับหลังจำเลยในกรณีนี้เป็นผลเสียหายแก่
จำเลยผู้นั้นได้ ซึ่งแตกต่างกับกรณีตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ ทวิ (๒) (๓)
ซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้ชัดแจ้งว่าศาลจะรับฟังการพิจารณาและการสืบพยานที่

๖. คณิง ฤาไชย หน้า ๘๓

๗. ไพจิตร ปุณณพันธ์ หน้า ๑๕๔

กระทำล้งหลังจำเลยไม่ได้ เหตุผลแห่ง ป.วิ.อ. มาตรา ๑๘๐ นี้ ก็คงมุ่งจะ
 ลงโทษจำเลยที่ขัดขวางการพิจารณาของศาลนั่นเอง^๘

ค. กรณีส่งประเด็นไปให้ศาลอื่นสืบและจำเลยไม่ติดตามไปฟัง การสืบพยาน

ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๒๓๐ กำหนดข้อยกเว้นจากหลักการพิจารณาคดี
 อาญาต้องทำต่อหน้าจำเลย กล่าวคือในกรณีจำเป็นที่ศาลจะต้องส่งประเด็น
 ไปให้ศาลอื่นสืบพยาน คู่ความคือโจทก์และจำเลย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะ
 ขอศาลไปฟังการพิจารณาหรือไม่ก็ได้ ซึ่งศาลก็ต้องจัดการให้เป็นไปตามคำ
 ขอ ในกรณีที่จำเลยแถลงขอตามประเด็นไปฟังการพิจารณา แต่ศาลใช้ดุล-
 พินิจไม่อนุญาต ดังนัย่อมเป็นการไม่ชอบด้วยกระบวนการพิจารณา เพราะ
 ป.วิ.อ. มาตรา ๒๓๐ วรรค ๒ กำหนดให้ศาลสั่งให้เป็นไปตามคำขอ โดย
 ไม่มีบทบัญญัติยกเว้นให้ศาลใช้ดุลพินิจแต่ประการใด^๙ ในกรณีที่จำเลยไม่
 คิดใจไปฟังการพิจารณา แต่ประสงค์จะยื่นคำถามคำซักเป็นหนังสือให้ศาลที่
 รับประเด็นไปสืบพยานตามนั้นก็ได้ ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของศาลอีกเช่นกันที่จะ
 ต้องจัดการให้เป็นไปตามคำขอของคู่ความ อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปจำเลย
 หรือทนายจำเลยจะตามประเด็นไปหรือส่งคำถามไป หรือจะไม่ตามประเด็น
 ไปและไม่ส่งคำถามไปก็ได้^{๑๐} กล่าวอีกนัยหนึ่ง ป.วิ.อ. มาตรา ๒๓๐ เป็น
 เรื่องของความสมัครใจของคู่ความที่จะตามประเด็นไปหรือไม่ก็ได้

ในกรณีที่จำเลยไม่คิดใจไปฟังการพิจารณาสืบพยานโจทก์ แม้ศาลที่ได้

๘. ไพจิตร บุญพันธ์ หน้า ๑๕๔

๙. ฎีกาที่ ๓๗๗-๓๗๘/๒๕๑๖ ๒๕๑๖ ฎ. ๕๑๔

๑๐. ฎีกาที่ ๖๒๓/๒๕๕๑ ๒๕๕๑ ฎ. ๗๕๑

รับประเด็นไปสืบพยานโจทก์จะไม่ได้แจ้งวันนัดสืบพยานให้ฝ่ายจำเลยทราบ แต่เมื่อประเด็นถูกส่งกลับมาแล้ว ศาลได้อ่านให้จำเลยฟังประเด็นแล้ว ดังนั้นถ้าจำเลยไม่คัดค้านถือว่าจำเลยรับตามพยานหลักฐานตามประเด็นแล้ว จำเลยจะว่าไม่ทราบพยานนั้นไม่ได้^{๑๑} แต่ถ้าศาลส่งประเด็นไปสืบพยานจำเลย และทนายจำเลยได้ทักไปว่าความนั้น เมื่อมีการส่งประเด็นกลับมา ศาลไม่ต้องอ่านให้จำเลยฟังอีก^{๑๒}

จากการสอบถามจำเลยปรากฏว่ามีกรณีนี้บ่อยมากที่ศาลจะส่งประเด็นไปสืบศาลอื่น แต่ถ้ามีก็อาจมีปัญหาเรื่องการขนย้ายจำเลย งบประมาณในการขนย้ายซึ่งเป็นอุปสรรคทำให้ต้องให้จำเลยแถลงไม่ขอตามประเด็นในที่สุด

การพิจารณาโดยเปิดเผย (public trial)

จุดมุ่งหมายของการกำหนดให้มีการพิจารณาโดยเปิดเผยก็คือ จุดมุ่งหมายที่กำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ของตัวจำเลยเองโดยตรง การที่มีประชาชนและผู้สนใจเข้าฟังการพิจารณาย่อมเป็นหลักประกันว่าการพิจารณาคดีของจำเลยจะมีการดำเนินการไปอย่างยุติธรรม^{๑๓} ไม่มีการปิดบังซ่อนเร้น การพิจารณาโดยเปิดเผยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโอกาสของจำเลยที่จะซักค้านพยาน ดังเรื่องการพิจารณาต่อหน้าจำเลยตามที่กล่าวมาแล้ว แต่การพิจารณาโดยเปิดเผยย่อมหมายถึงการพิจารณาลับ แต่กลับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้สนใจเข้าฟังการพิจารณาได้

๑๑. ฎีกาที่ ๖๑๖/๒๔๕๖ ๒๔๕๖ ฎ. ๖๓๗ และที่ ๖๑๓/๒๔๕๑ ฎ. ๗๕๑

๑๒. ฎีกาที่ ๖๗๕/๒๔๕๐

๑๓. People v. Swafford (1884) 65 Cal. 223

นอกจากการพิจารณาโดยเปิดเผยจะมุ่งเพื่อเป็นหลักประกันความยุติธรรมของการพิจารณาคดีให้แก่จำเลยแล้ว การพิจารณาโดยเปิดเผยยังมุ่งให้เป็นประโยชน์แก่สาธารณชนในการรับฟังข่าวสาร (public's right to know) ด้วย ด้วยเหตุนี้แม้จำเลยจะไม่ต้องการพิจารณาโดยเปิดเผย แต่จำเลยก็จะสละสิทธิดังกล่าวนี้ให้เป็นโทษแก่สิทธิของประชาชนในการรับฟังรับรู้ไม่ได้ เช่น จำเลยจะขอให้มีการพิจารณาเป็นเฉพาะตัว (private trial) ย่อมไม่ได้^{๑๔}

อย่างไรก็ตาม แม้สาธารณชนจะมีสิทธิรับรู้รับฟังก็ตาม แต่ในบางกรณีศาลอาจสั่งจำกัดจำนวนผู้ประสงค์จะเข้าฟังการพิจารณาให้ได้จำนวนเหมาะสมกับห้องพิจารณา หรือห้ามผู้ก่อกวนการพิจารณาเข้าฟังการพิจารณาได้^{๑๕} นอกจากนี้บุคคลในบางฐานะอาจถูกจำกัดไม่ให้เข้าในห้องพิจารณาได้ เช่น พยานในคดีที่พิจารณาอ้างได้รับคำสั่งให้อยู่นอกห้องพิจารณาจนกว่าจะถึงเวลาเบิกความก็ได้^{๑๖} ซึ่งกรณีเช่นนี้ไม่ถือว่าบุคคลนั้น ๆ ถูกจำกัดสิทธิที่จะเข้าฟังการพิจารณาแต่อย่างใด

แม้โดยทั่วไป ศาลรับรู้ถึงสิทธิของประชาชนและผู้สนใจที่จะเข้าฟังการพิจารณา แต่การรับรู้สิทธินี้ไม่รวมไปถึงการอนุญาตให้มีการถ่ายภาพหรือถ่ายเทวีดิทัศน์ในห้องพิจารณาขณะมีการพิจารณา กุศารางที่ ๑๗

๑๔. *People v. Holden* (1972) 332 NY 2 L 933

๑๕. *Shappard v. Maxwell* (1966) 384 US 333 at 358

๑๖. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๓๖

ตาราง ๑๗

แสดงจำนวนผู้พิพากษากรณีเคยอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้มีการถ่ายภาพในห้องพิจารณา

	เปอร์เซ็นต์
จำนวนผู้พิพากษาที่เคยอนุญาต	๑๘.๕๗
จำนวนผู้พิพากษาที่ไม่เคยอนุญาต	๗๖.๕๓
อื่น ๆ	๗
รวม	๑๐๐

ผู้พิพากษาที่ตอบว่าเคยอนุญาตให้มีการถ่ายภาพในห้องพิจารณา ยอมให้มีการถ่ายภาพ ในคดีเหล่านี้ คือ คดีที่เป็นที่สนใจของประชาชน คดีการเมือง เป็นกัน ส่วนคดีที่เด็กหรือเยาวชนเป็นคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้ว ไม่มีผู้พิพากษาคนใดยอมให้มีการถ่ายภาพคู่ความที่เป็นเด็กหรือเยาวชนเลย^{๑๗} จำเลยส่วนมากถึงร้อยละ ๕๕.๖๐ ไม่ชอบให้ตนถูกถ่ายรูปในห้องพิจารณาแต่อย่างใด ดูตารางที่ ๑๘

๑๗. ศาลสูงสหรัฐอเมริกาเคยพิพากษาว่า การห้ามการถ่ายภาพทั่วไปในห้องพิจารณาของศาลไม่เป็นการละเมิดสิทธิที่จะมีการพิจารณาโดยเปิดเผย หรือเสรีภาพของหนังสือพิมพ์แต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม มีบางศาลยอมให้มีการถ่ายภาพทั่วไปในศาลได้ในเรื่องพิเศษกับการพิจารณาคดีที่กล่าวเป็นที่สนใจของประชาชน ข้อคัดค้านของผู้ไม่เห็นด้วยกับการถ่ายภาพทั่วไปก็ถือการกระทำดังกล่าวอาจตั้งทำงานในเวลาจำกัดสถานเวลาออกอากาศ ผู้พิพากษาและผู้เกี่ยวข้องในการพิจารณาวางบรรทัดคดีให้เสร็จตามเวลานั้น การกระทำนี้อาจส่งผลร้ายเช่นโทษแก่จำเลย

ตาราง ๑๘

แสดงความเห็นของจำเลยถ้าถูกถ่ายภาพ

	เปอร์เซ็นต์
จำเลยชอบ	๕.๕๖
จำเลยไม่ชอบ	๕๕.๖๐
จำเลยรู้สึกเฉย ๆ	๒๓.๑๘
อื่น ๆ	๑๑.๒๖
รวม	๑๐๐

การพิจารณาลับ

(๑) ปกติการพิจารณาของศาลต้องกระทำโดยเปิดเผย^{๑๘} แต่ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๗ ศาลมีอำนาจสั่งให้มีการพิจารณาเป็นการลับได้ เมื่อศาลสั่งให้มีการพิจารณาเป็นการลับ บุคคลที่จะอยู่ในห้องพิจารณาได้ไม่ใช่ประชาชนผู้สนใจทั่วไป แต่จำกัดอยู่เฉพาะบุคคลตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๘ คือ โจทก์และทนาย จำเลยและทนาย ผู้ควบคุมตัวจำเลย พยาน และผู้ชำนาญการพิเศษ ล่าม บุคคลผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องที่ได้รับอนุญาตจากศาลและพนักงานศาลและเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยแก่ศาล อันมีจำนวนแล้วแต่ศาลจะเห็นสมควร อย่างไรก็ตาม ศาลจะมีอำนาจสั่งให้มีการพิจารณาเป็นการลับได้ต่อเมื่อ

๑.๑ ศาลเห็นสมควรโดยพลการ หรือโดยคำร้องขอของกลุ่มความ
ฝ่ายใด

^{๑๘.} การพิจารณาคดีในศาลคดีเด็กและเยาวชน และการพิจารณาคดีในศาลทหารมีการพิจารณาเป็นการลับ

๑.๒ ศาลจะเห็นสมควรให้มีการพิจารณาลับได้เฉพาะเพื่อ

ก. เพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี
หรือ

ข. เพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศมิให้ล่วงรู้ถึงประชาชน

ในกรณีคดีมีจำเลยหลายคน ศาลสั่งให้พิจารณานำสืบตัวจำเลยบางคน เป็นการลับในคดีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และความปลอดภัยมั่นคงของราชอาณาจักรได้^{๑๕} นอกจากนี้ศาลยังห้ามการโฆษณาข้อเท็จจริง และไม่กล่าวถึงรายละเอียดเรื่องราวต่าง ๆ ของบุคคลและสถานที่ที่เกี่ยวข้องให้ปรากฏไว้ในคำพิพากษาได้^{๑๖}

(๒) ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๐๓, ๒๐๔ และ ๒๒๕ การพิจารณาคดีในศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา โดยปกติไม่ต้องทำโดยเปิดเผย เพราะการพิจารณาในศาลดังกล่าวเป็นการพิจารณาที่ศาลรับสำนวนของศาลชั้นต้นมาพิจารณาทบทวนใหม่ ฉะนั้นจึงพิจารณาจากพยานหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในสำนวนของศาลชั้นต้น^{๑๗} ศาลดังกล่าวจะมีกรณีต้องพิจารณาโดยเปิดเผยก็เฉพาะแต่ในกรณีนัดหรืออนุญาตให้คู่ความมาพร้อมกัน หรือมีการสืบพยาน โดยคู่ความมีคำขอแถลงการณ์ด้วยปาก ตาม ป.วิ.อ.

๑๕. ฎีกาที่ ๑๗๔๐/๒๕๑๘ ๒๕๑๘ ฎ. ๒๔๑๖

๑๖. เพิ่งอ้าง

๑๗. ประเทือง กীরติบุตร, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา : สอบสวนวิธีพิจารณาในศาลชั้นต้นและอุทธรณ์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๒ หน้า ๑๒๗

มาตรา ๒๐๕ ซึ่งศาลจะเห็นสมควรอนุญาตตามคำขอถึงกล่าวหรือไมก้แล้วแต่ศาลพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป^{๒๒} หรือศาลจะใช้อำนาจเรียกคู่ความมาแถลงการณ์เองโดยไม่ต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขอก็ได้^{๒๓} แต่เมื่อไม่มีกรณีที่ศาลจะต้องพิจารณาโดยเปิดเผยแล้ว แม้จำเลยจะหลบหนีไปตั้งนี้ ศาลก็ย่อมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีต่อไปได้^{๒๔}

สิทธิที่จะให้การและไม่ให้การ

(Right to testify and Right not to testify)

สิทธิที่จะไม่ให้การเป็นประจักษ์แก่ตนเอง (Self-incrimination)

ผู้ต้องหาและจำเลยมีสิทธิประการหนึ่งที่เหมือนกันคือ สิทธิที่จะไม่ให้การเป็นประจักษ์แก่ตัวเขาเอง สิทธิดังกล่าวเป็นหลักประกันของขบวนการยุติธรรมที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าผู้ต้องหา, จำเลยไม่อาจถูกบังคับให้กล่าวโทษตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยจะถูกลงโทษได้ก็ต่อเมื่อ รัฐสามารถพิสูจน์ด้วยความสามารถของรัฐเองว่า ผู้ต้องหาและจำเลยมีความผิดจริงดังฟ้อง หลักประกันอันนี้มีผลคุ้มครองไปถึงว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่อาจถูกบังคับ ชูzeug หลอกหลวง หรือทำด้วยวิธีการใดๆ อันไม่ชอบด้วยกฎหมายให้เขาต้องให้การอันเขามิเต็มใจให้^{๒๕}

๒๒. ฎีกาที่ ๒๖๗-๒๖๘/๒๕๐๕ ๒๕๐๕ ว. ๒๕๔

๒๓. ฎีกาที่ ๖๕/๒๕๐๘

๒๔. ฎีกาที่ ๗๓๕/๒๕๐๒ ๒๕๐๒ ฎ. ๑๐๑๔ และที่ ๖๕๐/๒๕๑๐ ๒๕๑๐ ฎ. ๑๗๗๕

๒๕. Murphy v. Waterfront Com. of New York Harbour (1964)

ในชั้นสอบสวน ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๓๔ เมื่อพนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาและกล่าวเตือนจำเลยว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวอาจใช้เป็นพยานหลักฐานอันเขาได้แล้ว พนักงานสอบสวนถามคำให้การของผู้ต้องหาได้ อย่างไรก็ตามผู้ต้องหาจะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ การปฏิเสธไม่ให้การนั้นไม่เป็นความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานแต่อย่างไรด้วย^{๒๖} และไม่ว่าผู้ต้องหาจะให้การหรือไม่ให้การ ตามกฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวนบันทึกการดังกล่าวไว้ ตามตัวบท ป.วิ.อ. มาตรา ๑๓๔ ใช้คำว่า “...เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้” ทั้งนี้แสดงว่าคำให้การของผู้ต้องหาจะเกิดจากการบังคับ ช่มชู้ หลอกลวงไม่ได้ คำให้การที่ได้มาจากการบังคับ ช่มชู้ หลอกลวง หรือโดยเหตุใด ๆ ที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่เต็มใจ คำให้การนั้นใช้ยืนยันจำเลยในการพิจารณาไม่ได้ เช่นผู้ต้องหารับสารภาพเพราะนายประกันหนุนให้รับ^{๒๗} ผู้ต้องหาเข้าใจผิดว่าโจทก์มีพยานอื่นอาจเอาผิดกับตนได้ เมื่อความจริงโจทก์ไม่มีพยาน ดังนั้นถือว่าผู้ต้องหาไม่ได้รับโดยความบริสุทธิ์ใจ^{๒๘} แต่ถ้าไม่ใช่เรื่องพนักงานสอบสวนหลอกให้จำเลยรับโดยโจทก์มีพยานจริง ดังนั้นการรับของจำเลยรับฟังได้^{๒๙} หรือเจ้าพนักงานพูดให้รับสารภาพเพื่อศาลจะได้พิจารณา

๒๖. ในกรณีที่พนักงานสอบสวนแจ้งต่อจำเลยว่าจะสอบสวนจำเลยเป็นพยานดังนี้ หมายความว่า พนักงานสอบสวนสั่งให้จำเลยให้ถ้อยคำ คำสั่งของพนักงานสอบสวนเช่นนี้ถือเป็นคำบังคับตามกฎหมายให้จำเลยให้ถ้อยคำ เมื่อจำเลยขัดคำสั่งบังคับดังกล่าวย่อมมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๖๕ (ฎีกาที่ ๑๕๕๔/๒๕๑๕ ๒๕๑๕ ฎ. ๑๔๑๓)

๒๗. ฎีกาที่ ๑๐๒/๒๔๗๔ ๒๔๗๔ ฎ. ๕๔ คนอื่นที่มีใช้พนักงานสอบสวนก็หลอก ชู้เชิญหรือบังคับจำเลยให้ให้การโดยเขาไม่เต็มใจไม่ได้

๒๘. ฎีกาที่ ๕๘๕/๒๔๘๔ ๒๔๘๔ ฎ. ๗๔๒

๒๙. ฎีกาที่ ๑๗๓/๒๔๗๖ ๒๔๗๖ ฎ. ๑๖๗

ให้^{๓๐} หรือเพื่อจะสั่งไม่ฟ้อง^{๓๑} หรือเพื่อจะกันเป็นพยาน^{๓๒} หรือบอกเมีย
ให้รับสารภาพแล้วจะปล่อยหัว^{๓๓} เหล่านี้คำรับนั้น ๆ ฟังยันจำเลยในชั้น
พิจารณาไม่ได้ ในกรณีที่พนักงานสอบสวนไม่แจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบ
แม้ผู้ต้องหาให้การก็จะนำคำให้การดังกล่าวมาใช้ยันไม่ได้^{๓๔} แต่คำให้การ
รับสารภาพในชั้นสอบสวนที่จำเลยให้การโดยสมัครใจและตามความสัจจริง
ใช้ยันจำเลยในชั้นพิจารณาของศาลได้^{๓๕}

มีข้อน่าสังเกตว่าตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๓๔ เมื่อผู้ต้องหาอยู่ต่อหน้า
เจ้าพนักงานตามกฎหมายกำหนดให้เจ้าพนักงานถามรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ต้อง
หา เช่น ชื่อ นามสกุล ชาติ บังคับ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด
ได้ คำถามอันเกี่ยวกับรายละเอียดเหล่านี้ไม่ใช่เป็นการถามคำให้การ เพราะ
ไม่ใช่คำถามอันมุ่งที่จะให้คำตอบเป็นการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหา แต่เป็น
การรวบรวมหลักฐานเพื่อประโยชน์แห่งการสอบสวนต่อไป ฉะนั้นเมื่อเจ้า
พนักงานถามผู้ต้องหาต้องตอบรายละเอียดเหล่านี้ การขัดขืนไม่ตอบอาจเป็น
ความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน

ผู้ต้องหาไม่ยอมลงลายมือชื่อ ไม่ยอมพิมพ์นิ้วมือในคำให้การ ถึงแม้

๓๐. ฎีกาที่ ๒๑๘/๒๔๗๕
๓๑. ฎีกาที่ ๑๐๓๔/๒๔๘๒
๓๒. ฎีกาที่ ๕๐๐/๒๔๗๑ และที่ ๘๕/๒๔๕๕ ๒๔๕๕ ฎ. ๔๕
๓๓. ฎีกาที่ ๑๐๒/๒๔๗๕ ๒๔๗๕ ฎ. ๖๔
๓๔. ฎีกาที่ ๕๐๘/๒๔๕๓ ๒๔๕๓ ฎ. ๕๒๐ และที่ ๑๑๒๑/๒๔๕๔ ๒๔๕๔ ฎ. ๕๒๓
ฎีกาที่ ๔๕๐/๒๔๘๖ ๒๔๘๖ ฎ. ๔๑๑ คำให้การรับสารภาพของผู้ต้องหาคนหนึ่งใช้ยันได้เฉพาะ
ตัวผู้ให้การคนนั้นเท่านั้น จะใช้ยันจำเลยคนอื่นไม่ได้
๓๕. ฎีกาที่ ๑๕๕๕/๒๕๐๘ ๒๕๐๘ ฎ. ๒๒๒๒ และที่ ๒๔๓/๒๕๐๕ ๒๕๐๕ ฎ. ๑๕๑๑

ผิดฐานขักคำสั่งเจ้าพนักงาน^{๓๖} แต่ถ้การพิมพ์ลายนิ้วมือทำเพื่อประสงค์จะทราบว่าจะจำเลยเคยต้องโทษมาหรือเปล่าอันไม่เกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา การขักขึ้นไม่ยอมให้มีการพิมพ์ลายนิ้วมืออาจเป็นผิดฐานขักคำสั่งเจ้าพนักงาน^{๓๗} แต่เจ้าพนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจบังคับให้ผู้ต้องหาเขียนชื่อซึ่งมิใช่ชื่อผู้ต้องหาเพื่อพิสูจน์ความผิด^{๓๘}

ในชั้นพิจารณา เมื่อโจทก์และจำเลยมาปรากฏตัวอยู่ต่อหน้าศาลตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒ วรรค ๒ ถ้าศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริง ให้ศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และศาลถามคำให้การจำเลยได้^{๓๙} การอ่านและ

๓๖. ฎีกาที่ ๕๑/๒๔๘๕ ๒๔๘๕ ฎ. ๓

๓๗. ฎีกาที่ ๑๒๕๑/๒๔๕๔ ๒๔๕๔ ฎ. ๑๐๒๖ ดูพุกในข้อต่อไปด้วย

๓๘. ฎีกาที่ ๑๓๖๘/๒๕๐๐ ๒๕๐๐ ฎ. ๑๓๕๔ ดูหมายเหตุท้ายฎีกาโดย ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศกทัย ที่กล่าวว่าพนักงานสอบสวนมีอำนาจบางประการ เช่น จำลองลายพิมพ์นิ้วมือ ลายมือหรือลายเท้า ฯลฯ ได้ ลายมือในต้นหมายถึง ลายฝ่ามือ ไม่ใช่ลายมือที่เขียนเป็นหนังสือ นอกจากนี้ในสหรัฐอเมริกา เจ้าหน้าที่มีอำนาจตรวจเลือด (Blood test) ตรวจร่างกาย (physical examination) ของผู้ต้องหาโดยผู้ต้องหาไม่ยินยอมได้ และผลของการตรวจดังกล่าวใช้กับผู้ต้องหาในการพิจารณาคดีได้ อย่างไรก็ตามถ้อยคำของผู้ต้องหาที่ได้จากเครื่องจับเท็จ (lie detector) ศาลไม่รับฟัง โดยถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิจะไม่ให้การเป็นปฏิปักษ์แก่ตัวเองของผู้ต้องหา Schmerber v. Calif. (1966) 384 US 757 เอกสิทธิจะไม่ให้การเป็นปฏิปักษ์แก่ตัวเองของจำเลยนั้นศาลสหรัฐอเมริกาคุ้มครองจำกัดอยู่เฉพาะการให้ถ้อยคำหรือการติดต่อสื่อสาร (testimonial and communicative utterance) เท่านั้น คำพิพากษาดังกล่าวจึงเปิดโอกาสให้เจ้าพนักงานทำการตรวจเช็ค (test) แก่จำเลยได้หลายอย่าง

๓๙. คดีราษฎรเป็นโจทก์ในชั้นได้สวนมูลฟ้อง ศาลถามคำให้การจำเลยไม่ได้ ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๕ วรรค ๓ ฉะนั้น จะมีการรับสารภาพในชั้นได้สวนมูลฟ้องนี้ไม่ได้ จะมีได้แต่เฉพาะกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์เท่านั้น แต่ไม่ว่ากรณีใด จำเลยจะรับสารภาพมาเสียแต่ชั้นสอบสวนย่อมทำได้

อธิบายฟ้องให้จำเลยซึ่งเข้าใจภาษาไทยย่อมไม่มีปัญหามาก แต่ถ้าจำเลยเป็น
คนต่างชาติหรือผู้ไม่เข้าใจภาษาไทย ย่อมมีปัญหาว่าบทบัญญัติแห่ง ป.วิ.อ.
มาตรา ๑๗๒ จะเป็นผลสมกั้จตุ่มงหมายหรือไม่ ตามตัวบทให้คำว่า อ่าน
และอธิบาย ในกรณีจำเลยไม่รู้ภาษาไทย จำเลยย่อมไม่อาจเข้าใจคำฟ้อง^{๔๐}
ศาลเองก็ถูกผูกพันที่จะต้องทำให้จำเลยเข้าใจฟ้องและผูกพันที่จะต้องใช้ภาษา
ไทยในการดำเนินกระบวนการพิจารณา

ตาราง ๑๕

แสดงทางปฏิบัติที่ศาลหาล่ามแปลคำอธิบายฟ้องให้จำเลยที่ไม่เข้าใจภาษาไทย

	เปอร์เซ็นต์
ศาลหาล่ามแปลให้	๗๐.๗๑
ศาลไม่หาล่ามแปลให้	๑๐.๗๑
อื่น ๆ	๑๐.๕๗
รวม	๑๐๐

ตามตารางที่ ๑๕ แสดงให้เห็นว่า แม้จะไม่มีกฎหมายบัญญัติเรื่องให้ศาล
หาล่ามเพื่อแปลคำฟ้องให้จำเลยฟัง แต่ในทางปฏิบัติศาลก็จัดหาล่ามแปลให้
ทั้งนี้ในบางกรณีศาลให้โจทก์จัดหาล่ามมา ซึ่งโดยทั่วไปก็นับว่ามีการแก้ไข
ปัญหาให้ลุล่วงไปได้โดยไม่เป็นผลร้ายแก่จำเลย

เมื่อศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังแล้ว ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๒
กำหนดให้ศาลถามจำเลยว่า จำเลยทำผิดหรือไม่และจะให้การอย่างไร แต่

^{๔๐}. กฎหมายไทยกำหนดให้ใช้ภาษาไทยในการพิจารณา ศาลจึงอ่านและอธิบายฟ้อง
เป็นภาษาต่างประเทศไม่ได้ แม้ศาลจะรู้ภาษานั้น ๆ ก็ตาม และ ป.วิ.อ. มาตรา ๑๓ ไม่ได้
อธิบายทางปฏิบัติไว้ชัดเจนว่าใครมีหน้าที่ต้องหาล่าม

แม้ศาลจะไม่ตามคำให้การจำเลย ก็ไม่ทำให้กระบวนการพิจารณาเสียไปแต่
 ประการใด^{๔๑} ทั้งนี้เพราะการสอบถามคำให้การเป็นเพียงการกระทำของศาล
 เพื่อให้ได้ทราบประเด็นเบื้องต้นแห่งคดีเท่าที่ศาลจะทำได้เท่านั้น แต่ตาม
 ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๓ จำเลยจะเปลี่ยนแปลงคำให้การเมื่อใดก็ได้ ทั้งนี้แม้
 ศาลไม่สอบคำให้การก็ไม่เสียประโยชน์แก่จำเลยแต่ประการใด และแม้จำเลย
 แถลงว่าจะยื่นคำให้การ แต่จริงๆ กลับไม่ยื่น ศาลก็ไม่จำต้องยื่นสำนวน
 ไปสอบถามคำให้การจำเลยแต่อย่างใด^{๔๒}

เมื่อศาลถามคำให้การจำเลย จำเลยจะให้การหรือไม่ก็ได้^{๔๓} ในกรณีที่
 จำเลยเลือกจะให้การ จำเลยจะให้การด้วยวาจาหรือด้วยหนังสือก็ได้^{๔๔} และ
 จำเลยจะให้การกี่ครั้งก็ได้^{๔๕} การให้การต้องให้แก่ศาล ฉะนั้นคำให้การที่
 ให้ต่อจำศาลไม่ถือเป็นคำให้การ^{๔๖}

ในกรณีที่จำเลยเลือกให้การ^{๔๗} จำเลยอาจถูกซักค้านถึงเช่นพยานอื่น ๆ
 ได้ ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๒๓๓ ซึ่งต่างจากกรณีที่จำเลยปฏิเสธไม่ให้การ

๔๑. ฎีกาที่ ๔๖๕/๒๕๐๕ ๒๕๐๕ ฎ. ๒๑๑๗

๔๒. ฎีกาที่ ๕๘๖/๒๕๑๘ ๒๕๑๘ ฎ. ๘๕๔

๔๓. ฎีกาที่ ๒๘๒๓-๒๘๒๔/๒๕๑๖ ๒๕๑๖ ฎ. ๑๕๓๕ และที่ ๘๖๒/๒๕๐๓ ๒๕๐๓
 ฎ. ๘๘๗ ในคดีอาญาเป็นหน้าที่ของโจทก์ต้องนำสืบพยานก่อน ให้เห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำ
 ผิด จำเลยไม่จำเป็นต้องยกประเด็นข้อต่อสู้ไว้ในคำให้การ จำเลยก็มีสิทธิที่จะนำสืบในประเด็น
 นั้น ๆ ได้ และจำเลยมีอำนาจนำพยานเข้าสืบพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของจำเลยได้ โดยไม่ต้องซัก
 ค้านพยานโจทก์ ในเรื่องที่จำเลยจะนำพยานเข้าสืบต่อไปไว้เลย

๔๔. ฎีกาที่ ๒๘๕/๒๔๖๖ ๒๔๖๖ ฎ. ๒๕๑

๔๕. ฎีกาที่ ๕-๑๐/๒๔๗๗ ๒๔๗๗ ฎ. ๓๖

๔๖. ฎีกาที่ ๖/๒๔๘๗ ๒๔๘๗ ฎ. ๑๑

๔๗. ดู 41 Temp. L.Q. 458,462 (1968) ในกรณีที่จำเลยถูกฟ้องหลายประ-
 เด็นในคดีเดียวกัน จำเลยจะเลือกให้การเฉพาะประเด็นใดประเด็นหนึ่งหรือไม่ให้การเลยสัก
 ประเด็นก็ได้

กรณีหลังนี้ฝ่ายโจทก์จะชก้านจำเลยไม่ได้ โจทก์จึงมีหน้าที่แต่นำพยานโจทก์มาพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยทำผิดจริงดังฟ้อง กรณีเป็นดังนี้โยงให้เห็นถึงความสำคัญของการที่จำเลยควรต้องรู้ว่า ตนมีสิทธิของจำเลยประการใดบ้าง จำเลยที่ไม่มีทนายอาจไม่ทราบว่าตนมีสิทธิที่จะไม่ให้การก็ได้ และเมื่อไม่ให้การก็ไม่อาจถูกชก้านได้ ดังนั้นในกรณีที่จำเลยไม่มีทนายเพื่อความยุติธรรมทั้งแก่โจทก์และจำเลย ศาลควรแนะนำจำเลยถึงสิทธิอันจำเลยมีตามกฎหมาย เพื่อว่าจำเลยจะได้รู้ข้อมูลพอที่จะตัดสินใจเกี่ยวกับการให้การหรือไม่ให้การของตนได้ (ดูตาราง ๒ จำนวนเปอร์เซ็นต์จำเลยที่ทราบเกี่ยวกับสิทธิจำเลย)

อย่างไรก็ตามในกรณีที่จำเลยตัดสินใจให้การ จำเลยต้องให้การตามความเป็นจริง การให้การที่เป็นเท็จ อาจเป็นผิดฐานเบี่ยงความเท็จตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๗๗ ใต้^{๔๔}

จำเลยจะเลือกไม่ให้การก็ได้ ซึ่งศาลก็ได้แต่จกรายงานและดำเนินการพิจารณาต่อไป การที่จำเลยไม่ให้การนี้จะถือว่าเป็นหลักฐานอันหนึ่งว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริงดังฟ้องไม่ได้ เพราะถ้าจำเลยจะถูกทราบหน้าไว้ว่าทำผิด เพราะไม่ยอมให้การแล้ว ก็เท่ากับเป็นการลงโทษ การที่จำเลยใช้สิทธิไม่ให้การอันเป็นสิทธิที่จำเลยมีอยู่ตามกฎหมายนั่นเอง ฉะนั้นการที่จำเลยไม่ให้การคงถือได้เพียงว่า จำเลยปฏิเสธฟ้องของโจทก์^{๔๕}

โดยเหตุที่จำเลยมีสิทธิที่จะเลือกให้การก็ได้หรือไม่ให้การก็ได้ กฎหมาย

๔๔. ฎีกาที่ ๒๓๕๐/๒๕๑๕ ๒๕๑๕ ฎ. ๑๓๒๕ และดู ประกิต สุขเกษม หน้า ๓๑

๔๕. ฎีกาที่ ๔๖๕/๒๕๑๕ ๒๕๑๕ ฎ. ๒๑๑๗ และฎีกาที่ ๕๓๔/๒๕๑๒ ๒๕๑๒ ฎ. ๘๑๔ ศาลตัดสินว่า โจทก์อ้างพละทำผิดเช่นเดียวกับจำเลยเป็นพยานโจทก์ได้ กฎหมายห้ามเฉพาะอ้างตัวจำเลยในคดีนั้นเป็นพยานโจทก์เท่านั้น

จึงห้ามโจทก์อ้างจำเลยเป็นพยาน (ป.วิ.อ. มาตรา ๒๓๒) ทั้งนี้เพราะโจทก์มีหน้าที่นำพยานมาสืบพิสูจน์ความผิดของจำเลย พยานเมื่อมาศาลต้องบอกความตามข้อเท็จจริงที่ตนรู้เห็น ส่วนจำเลยกฎหมายไม่บังคับให้ต้องให้การ ถ้าจำเลยถูกโจทก์อ้างเป็นพยานโจทก์ได้ ก็เท่ากับการรับรองสิทธิจำเลยในข้อนี้ปราศจากผลโดยสิ้นเชิง

สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นประจักษ์ต่อตนเอง

อันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา

สิทธิตามนี้ย่อมแตกต่างจากสิทธิไม่ให้การเป็นประจักษ์กับตนเองตามที่กล่าวมาแล้ว โดยสิทธิตามที่กล่าวมาก่อนหน้านั้นเป็นเรื่องการที่ผู้ต้องหาหรือจำเลย ไม่จำเป็นต้องให้การที่จะมีผลเป็นโทษแก่ตนในคดีที่ตนถูกกล่าวหาหรือฟ้องนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะถูกกล่าวได้ว่าทำผิดจริงตามฟ้องหรือไม่ เป็นหน้าที่โจทก์จะต้องหาพยานมาพิสูจน์ โดยตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิไม่ให้การใด ๆ ที่จะเป็ผลร้ายแก่คดีที่ตนถูกฟ้องนั้น

สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา หมายถึงสิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้ให้ถ้อยคำอันอาจทำให้ผู้ให้ถ้อยคำต้องถูกฟ้องเป็นคดีอาญาในอนาคต ไม่หมายถึงการให้ถ้อยคำอันจะเป็นผลร้ายแก่คดีที่ตนถูกฟ้องอยู่แล้ว^{๕๐} สิทธิดังกล่าวนี้คุ้มครองทั้งผู้ต้องหา จำเลย และพยาน^{๕๑} การให้ถ้อยคำอันเป็นประจักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา ได้แก่การให้การที่เป็นการยอมรับความผิดอาญาที่ตนได้ก่อขึ้นแล้ว หรือการให้การที่

๕๐ ประจักษ์ สุขเกษม หน้า ๑๑

๕๑. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๑๔

จะเป็นผิดกฎหมายทันทีเมื่อเสร็จสิ้นการให้การ เช่น พยานไม่จำเป็นต้องให้การในกรณีที่การให้การจะเป็นการหมิ่นประมาทผู้อื่น ตามกฎหมายถ้าจะมีกรณีดังกล่าวเกิดขึ้นศาลต้องเตือนพยานว่าพยานไม่ต้องให้การได้

การแก้ไขคำให้การ

ในกรณีที่จำเลยให้การภายหลังจำเลยอาจขอแก้ไขหรือเพิ่มเติมคำให้การได้ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๓ วรรค ๒ จำเลยต้องยื่นคำร้องขอแก้ไขหรือเพิ่มเติมคำให้การของเขาก่อนศาลมีคำพิพากษา ด้วยบทกฎหมายไม่ได้กำหนดแน่ชัดว่าก่อนศาลใดมีคำพิพากษา จึงมีความเห็นในเรื่องนี้แยกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าน่าจะเป็นก่อนศาลชั้นต้นมีคำพิพากษา^{๕๒} ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าน่าจะเป็นศาลไหนก็ได้ ไม่จำกัดอยู่เฉพาะศาลชั้นต้น เพราะคดีอาญานั้นต้องให้อีกฝ่ายได้ต่อสู้คดีเต็มที่ไม่ว่าในศาลชั้นใด ๆ

จากการสอบถามผู้พิพากษาปรากฏว่า ผู้พิพากษาจำนวนร้อยละ ๖๔.๒๐ ไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า การยินยอมให้จำเลยแก้ไขคำให้การได้ทุกชั้นศาลเป็นการเปิดโอกาสให้จำเลยได้ต่อสู้คดีได้เต็มที่ เหตุผลก็คือ ตามกฎหมายประเด็นที่ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาจะพิจารณานั้นจะต้องเป็นเรื่องที่ว่ากล่าวกันมาแล้วตั้งแต่ในศาลชั้นต้น ถ้ายอมให้มีการแก้ไขคำให้การในศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา ก็จะทำให้ต้องกำเนินการพิจารณากันใหม่หมด ผลก็คือทำให้การพิจารณาของศาลหาข้อยุติไม่ได้ คดีจะเนิ่นช้าไปอีกมาก ซึ่งอาจเป็นโทษแก่จำเลย ฉะนั้นในกรณีที่จำเลยยื่นขอแก้ไขคำให้การ จำเลยต้องยื่นก่อนศาลชั้นต้นพิจารณา^{๕๓} มิฉะนั้นศาลไม่อนุญาต อย่างไรก็ตามมีผู้พิพากษาจำนวน

๕๒. ประเทือง กীরติบุตร หน้า ๘๓

๕๓. ฎีกาที่ ๓๘๖/๒๕๐๕ ในคดีอาญาจำเลยจะแก้ไขเพิ่มเติมคำให้การเดิมในชั้นฎีกาหาได้ไม่

ร้อยละ ๓๓.๕๗ มีความเห็นว่าควรยอมให้จำเลยขอแก้คำให้การได้ทุกชั้น
ศาล

ตาราง ๒๐

แสดงความเห็นของผู้พิพากษาต่อคำกล่าวว่าจะ
การยินยอมให้จำเลยแก้ไขคำให้การทุกชั้นศาล
เป็นการเปิดโอกาสให้จำเลยต่อสู้คดีได้เต็มที่

	เปอร์เซ็นต์
ผู้พิพากษาที่เห็นด้วย	๓๓.๕๗
ผู้พิพากษาที่ไม่เห็นด้วย	๖๔.๒๘
อื่น ๆ	๒.๑๔
รวม	๑๐๐

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจำเลยจะยื่นคำร้องขอแก้คำให้การก่อนศาลชั้นต้น
พิพากษาก็ตาม ศาลอาจจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้มีการแก้ไขคำให้การ
ก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่ดุลพินิจของศาลจะเห็นสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความ
ยุติธรรมเป็นกรณี ๆ ไป^{๕๓} เช่น ถ้าจำเลยขอแก้คำให้การโดยประสงค์จะ
ประวิงคดี ทั้งนี้ศาลไม่ยอมให้มีการแก้คำให้การ แต่กรณีท่อนี้ศาลยอม
ให้จำเลยแก้คำให้การได้คือ จำเลยรับสารภาพเพราะเข้าใจผิด^{๕๔} จำเลยถูก
เจ้าพนักงานบังคับขู่เข็ญให้รับ^{๕๕} จำเลยให้การรับสารภาพเพราะเข้าใจผิด
และขณะที่รับสารภาพจำเลยไม่มีทนาย^{๕๖} เป็นต้น

๕๓. ก. ฎีกาที่ ๑๒๘๘/๒๕๐๑ ๒๕๐๑ ฎ. ๑๕๗๒

๕๔. ฎีกาที่ ๖๗๗/๒๕๑๕ ๒๕๑๕ ฎ. ๑๕๓

๕๕. ประเทือง กรติบุตร หน้า ๘๔

๕๖. ฎีกาที่ ๒๖๖๕/๒๕๐๕ ๒๕๐๕ ฎ. ๒๘๗๓

การรับสารภาพ

ได้กล่าวมาแล้วว่าจำเลยมีสิทธิเลือกไม่ให้การก็ได้ หรือถ้าจำเลยสมัครใจให้การ จำเลยก็มีสิทธิไม่ให้การเป็นโทษแก่ตัวเขาเองก็ได้ อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะลงโทษจำเลยในคดีที่ถูกฟ้องได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าโจทก์พิสูจน์ได้หรือไม่ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำในความผิดที่ฟ้อง แต่ในบางกรณี จำเลยเป็นผู้กระทำผิดจริงและสำนึกถึงความผิดแล้วกลับใจรับสารภาพความผิดก็มี คำให้การดังกล่าวนี้เรียกว่าคำรับสารภาพ การรับสารภาพต่อเจ้าหน้าที่ทำได้ทั้งในชั้นสอบสวน โดยทำต่อหน้าพนักงานสอบสวน หรือในชั้นพิจารณาโดยทำต่อหน้าศาล

คำรับสารภาพโดยแท้จริงก็คือ คำให้การรับสารภาพความผิดของจำเลย ซึ่งยอมเป็นการที่จำเลยให้การยอมรับว่าตนเป็นผู้กระทำผิดในความผิดที่ถูกฟ้อง การที่จำเลยให้การดังกล่าวเท่ากับจำเลยสละสิทธิที่จะไม่ให้การ และรวมทั้งสิทธิของจำเลยที่จะไม่ให้การเป็นประโยชน์แก่ตัวจำเลยเองด้วย การสละสิทธิดังกล่าวนี้ตามกฎหมายจำเลยต้องได้กระทำโดยสมัครใจ

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา ๑๓๔ คำให้การของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้ ฉะนั้นคำรับสารภาพของผู้ต้องหาจึงใช้ยืนยันเขาเมื่อเขาตกเป็นจำเลยในชั้นศาลได้ อย่างไรก็ตาม ปรากฏตามมาตรานี้เองว่า คำให้การดังกล่าวต้องเป็นคำที่จำเลยให้โดย “เต็มใจ” หรือโดยสมัครใจนั่นเอง

การที่จำเลยรับสารภาพในชั้นพิจารณานั้น ปัญหาเรื่องจำเลยรับสารภาพโดยไม่สมัครใจไม่เกิด แต่การรับสารภาพในชั้นสอบสวนนั้น บางครั้งเกิด

ปัญหา มาสู่ศาลว่า จำเลยรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ ซึ่งเป็นกรณีที่จะพิจารณาต่อไปนี้

โดยทั่วไปสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาในวาระแรกที่เขาเผชิญหน้ากับพนักงานสอบสวนมีอยู่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๓๔ และ ๑๓๕ กล่าวคือ

(๑) พนักงานสอบสวนต้องแจ้งข้อหาและต้องแจ้งผู้ต้องหาก่อนว่า ถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวอาจใช้เป็นพยานหลักฐานอันเขาได้ในชั้นพิจารณา^{๕๑} เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดคำให้การไว้ ถ้าหากผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การใด ๆ ก็ให้พนักงานสอบสวนบันทึกไว้เช่นกัน

(๒) กฎหมายห้ามพนักงานสอบสวนทำหรือจัดให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นการล่อลวงหรือขู่เข็ญ หรือให้สัญญากับผู้ต้องหาเพื่อจงใจให้เขาให้การใด ๆ ในเรื่องที่ต้องหานั้น

ทั้งสองประการนี้แสดงให้เห็นว่ากฎหมายยอมรับสิทธิของจำเลยว่า จำเลยมีสิทธิที่จะให้การก็ได้หรือจะไม่ให้การก็ได้ แต่ถ้าจำเลยให้การ คำให้การดังกล่าวต้องเป็นโดยความเต็มใจหรือสมัครใจของจำเลย ฉะนั้นการที่พนักงานสอบสวนทำหรือจัดให้ทำการใด ๆ ตามข้อ (๒) แล้วได้คำรับของจำเลยมา คำรับสารภาพดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นคำรับสารภาพที่ได้มาโดยความไม่สมัครใจของจำเลย คำรับสารภาพดังกล่าวอาจใช้เป็นพยานหลักฐานอันจำเลยในชั้นพิจารณาไม่ได้

^{๕๑}. ถ้าพนักงานสอบสวนไม่ได้เตือนผู้ต้องหาด้วยความดังกล่าวก่อน คำรับของจำเลยที่ได้ให้การโดยไม่มีเจตนา เตือน ใ้รับฟังไม่ได้

การรับสารภาพโดยสมัครใจและการรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ
(Voluntary and Involuntary Confession)

ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๓๔ กรณีที่จะถือเป็นการรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ หมายความว่า การรับสารภาพดังกล่าวเกิดจากการที่พนักงานสอบสวนทำหรือจัดให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นการล่อลวงหรือขู่เข็ญ หรือให้สัญญากับผู้ต้องหาเพื่อจูงใจให้เขาให้การอย่างใด ๆ ในเรื่องที่ต้องหา

(๑) ด้อยคำที่ว่า “พนักงานสอบสวนทำหรือจัดให้ทำการใด ๆ” นั้น ย่อมหมายถึงตัวพนักงานสอบสวนนั่นเอง เป็นผู้ทำการอันไม่ชอบด้วยกฎหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพ และย่อมหมายความรวมถึงการที่พนักงานสอบสวนเป็นผู้จัดให้บุคคลอื่นทำการล่อลวงหรือขู่เข็ญ หรือจูงใจ หรือให้สัญญาแก่ผู้ต้องหาเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพด้วย

(๒) การกระทำอันเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย อาจเป็นการกระทำในรูปของการล่อลวง ขู่เข็ญ ให้สัญญา อย่างใดอย่างหนึ่ง

การล่อลวง

กรณีผู้ต้องหารับเพราะเข้าใจว่าโจทก์มีพยานอื่นอ้างเอาผิดแก่จำเลย เมื่อความจริงโจทก์ไม่มีพยาน ต้องถือว่าผู้ต้องหาได้รับความบริสุทธิ์ใจ^{๕๔} แต่ถ้ามิผู้เห็นจริง เจ้าพนักงานมิได้หลอกให้จำเลยรับ คำรับนั้นฟังได้^{๕๕} แต่ถ้เจ้าพนักงานปลอมหรือจัดให้บุคคลอื่นปลอมเป็นทนายพูดให้จำเลยรับ

^{๕๔}. ฎีกาที่ ๕๘๖/๒๔๘๔ ๒๔๘๔ ฎ. ๗๔๒ ในสหรัฐอเมริกา ถ้าหลอกให้อำเลยเชื่อ ว่าโจทก์มีพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิดมากกว่าที่มีอยู่ตามความจริง จำเลยเชื่อและรับสารภาพ คำรับสารภาพรับฟังไม่ได้ *People v. Thompson*, 133 Cal. App. 2d4, 284 P2d 39 (1955)

^{๕๕}. ฎีกาที่ ๑๗๗/๒๔๗๖ รศ. ๑๖๗

สารภาพ ดังนั้นคำรับดังกล่าวอาจรับฟังไม่ได้ เพราะการยอมรับฟังคำรับสารภาพดังกล่าวอาจขัดต่อการยอมรับเรื่องเอกสิทธิ์ในความสัมพันธ์ระหว่างทนายกับลูกความ^{๖๐}

การขู่เข็ญ

คำรับสารภาพโดยไม่สมัครใจอาจได้มาจากการขู่เข็ญ จะกระทำหรือทำร้ายต่อร่างกาย เช่น การทรมานหรือเป็นการขู่เข็ญจะทำร้ายต่อจิตใจของจำเลย การทำร้ายร่างกายในบางครั้งเกิดบาดแผล หรือแผลเป็นแก่จำเลย ในกรณีเช่นนี้ถ้าจำเลยกลับคำรับสารภาพในชั้นพิจารณา การพิสูจน์ถึงการรับสารภาพโดยไม่สมัครใจดังกล่าวอาจทำได้ง่าย เพราะจำเลยมีพยานหลักฐานประกอบในกรณีที่ร่องรอยบาดแผลไม่ปรากฏ หรือเป็นการทำร้ายต่อจิตใจของจำเลย ดังนั้นการพิสูจน์ของจำเลยว่ามีการรับสารภาพโดยไม่สมัครใจอาจยุ่งยากมาก อย่างไรก็ตามถ้าจำเลยอ้างว่าได้มีการรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ ศาลย่อมต้องฟังเหตุผลของทั้ง ๒ ฝ่ายประกอบพยานหลักฐานหลายประการเพื่อคว้าความจริง ๆ แล้วได้มีการรับสารภาพโดยสมัครใจหรือไม่

การให้สัญญา

ในสหรัฐอเมริกา การที่พนักงานใช้วิธีให้สัญญา (promise) แก่จำเลยว่าจำเลยจะไม่ต้องถูกดำเนินคดี หรือจำเลยจะได้รับโทษน้อยลงถ้าจำเลยรับสารภาพ ดังนั้นถ้าจำเลยรับสารภาพเพราะเชื่อคำให้สัญญาดังกล่าว ศาลย่อมฟังว่าจำเลยรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ ใช้รับฟังไม่ได้^{๖๑} การรับสารภาพ

๖๐. Fred E. Inbau John E. Reid, *Criminal Interrogation and Confession*, The William Wilkins Company, 1962 p. 170

๖๑. ฎีกาที่ ๕๗/๒๔๕๘ ๒๔๕๘ ฎ. ๔๔

โดยเหตุนี้กล่าวนี้ศาลไทยถือว่ามีส่วนทำให้ความน่าเชื่อถือของคำรับสารภาพของจำเลยลดน้อยลง

พฤติการณ์ศาลพิจารณาว่า มีการรับสารภาพโดยสมัครใจหรือไม่

การพิจารณาเพื่อให้ได้ความจริงว่าจำเลย รับสารภาพโดยสมัครใจหรือไม่ เพื่อให้ได้ความจริงว่าจำเลยถูกล่อลวง ชูเชื้อ หรือให้สัญญาหรือไม่แล้ว ศาลอาจต้องพิจารณาดังข้อเท็จจริง และพยานหลักฐานต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับ การสอบสวนที่ทำให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพ ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน ดังกล่าวได้แก่ข้อเท็จจริงอันเกี่ยวกับเวลา สถานที่ วิธีการ อายุผู้ถูกสอบสวน และลักษณะของการสอบสวน

พฤติการณ์ที่ปลัดอำเภอผู้จตุการและพลตำรวจที่ทำการสอบสวน ต่าง ชักกันไปมา และการสอบสวนทำในเวลากลางคืน หรือจำเลยถูกสอบสวน ติดต่อกันไปเป็นเวลานานโดยเจ้าพนักงานไม่ยอมให้จำเลยนอน^{๖๒} หรือพนักงาน ปฏิเสธไม่ให้อาหารแก่จำเลยเหล่านี้ถ้าจำเลยรับสารภาพอาจถือได้ว่า จำเลยรับโดยไม่เต็มใจ

กรณีที่มีการสอบสวนกระทำต่อหน้าสาธารณชน ซึ่งหากจำเลยไม่สมัครใจ ให้การ หรือไม่สมัครใจรับสารภาพก็ย่อมทำได้ ดังนั้นถ้าจำเลยกลับให้การ หรือรับสารภาพ ศาลถือว่าเป็นการรับสารภาพโดยสมัครใจ เช่น พนักงานสอบสวนพาจำเลยไปขึ้นสถานที่เกิดเหตุ ให้จำเลยแสดงท่าทางประกอบคำให้

^{๖๒.} มารุต บุณนาค, "สิทธิของทนายไทยในการพบลูกความซึ่งถูกขังในคดีอาญา" วารสารทนายความ ปีที่ ๘ เล่ม ๔-๕ ก.ก.-ธ.ค. ๒๕๐๕ หน้า ๗

การนั้น ๆ กรณีนี้หากจำเลยไม่สมัครใจก็อาจทำได้โดยไม่ยอมทำตามที่พนักงานสอบสวนขอให้ทำ พนักงานสอบสวนย่อมไม่อาจบังคับ ชูเชิญ จำเลยได้ เพราะมีประชาชนร่วมรู้เห็นการสอบสวนนั้นอยู่^{๖๓} กรณีนี้ต่างจากรายงานผลจากเครื่องจับเท็จซึ่งถือว่าเป็นการกระทำระหว่างพนักงานสอบสวนกับจำเลยเพียงลำพัง ประกอบกับผลจากเครื่องจับเท็จยืนยันไม่ได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิด เพราะจำเลยอาจพูดลงไปในเรื่องจับเท็จเพราะความกลัวหรือความตกใจก็ได้^{๖๔}

ส่วนการรับสารภาพที่กระทำด้วยวาจาหรือทำเป็นลายลักษณ์อักษร นำหนักแห่งคำรับสารภาพมีต่างกัน เพราะคำรับสารภาพที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษร ปรากฏเป็นข้อความรับสารภาพ ประกอบกับมีลายมือชื่อของจำเลยแสดงต่อศาลได้ด้วย^{๖๕} ส่วนคำรับสารภาพด้วยวาจามีพยานบุคคลมาเบิกความยืนยันว่าจำเลยรับสารภาพจริง ๆ และจำเลยทำด้วยความสมัครใจ ก็รับฟังได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม วิธีการสอบสวนในปัจจุบันก้าวหน้ามากขึ้น คำรับสารภาพด้วยวาจาอาจมีน้ำหนักมากขึ้นเมื่อมีการบันทึกเสียงข้อความรับสารภาพ^{๖๖} หรือมีการบันทึกภาพยนตร์ ภาพวิดีโอเทป การรับสารภาพตั้ง

๖๓. มารุต บุญนาค หน้า ๘ และ ๑๒

๖๔. มารุต บุญนาค หน้า ๑๒

๖๕. มีจำเลยบางรายเปิดเผยว่า ได้เซ็นชื่อลงในกระดาษและมารู้ภายหลังว่าเป็นการลงชื่อยอมรับสารภาพความผิดทั้งตนไม่ต้องการรับสารภาพแต่อย่างใด

๖๖. Fred E. Inbau Johan E. Reid แม้ยอมรับกันว่า เครื่องบันทึกเสียงอาจถูกหมิ่นให้เปิดปิดตัดข้อความการสนทนาได้ตลอดเวลา แต่ก็ยอมรับกันว่า เสียงจากเครื่องบันทึกเสียงใช้รับฟังเป็นพยานหลักฐานในคดีฟ้องร้องกันนั้นได้ ส่วนเสียงหรือข้อความจากเครื่องบันทึกเสียงรับฟังได้เท่าใดนั้นเป็นนอกเรื่องหนึ่ง

กล่าว^{๖๑} เหล่านี้ ศาลยอมรับฟังเสียงจากเครื่องบันทึกเสียงและภาพยนตร์ บันทึกภาพ การรับสารภาพนั้นฟังเป็นหลักฐานยืนยันจำเลยในการพิจารณาได้ ถ้าศาลเชื่อว่าการรับสารภาพตามเครื่องบันทึกเสียงหรือตามภาพยนตร์ที่ปรากฏ นั้น ๆ จำเลยกระทำโดยสมัครใจ^{๖๒}

ความแตกต่างในเรื่องวัย ความรู้ ความเฉลียวฉลาด ประสบการณ์ และภาวะทางร่างกายและจิตใจของจำเลย อาจมีส่วนนำมาพิจารณาว่า การรับสารภาพได้มาโดยความสมัครใจของจำเลยหรือไม่ จำเลยผู้เป็นเด็กอาจรับสารภาพทั้งที่ไม่เป็นความจริง เพราะความกลัวหรือตกใจได้ ในขณะที่จำเลย ผู้เป็นผู้ใหญ่จะมีสติมั่นคงมากกว่าเด็ก จำเลยที่มีประสบการณ์น้อย ผู้โง่เขลาเบาปัญญา อาจรับสารภาพทั้งที่ตนมิได้กระทำความผิดจริงก็ได้ คำรับสารภาพเหล่านี้ศาลย่อมไม่รับฟัง^{๖๓} แต่กรณีที่จำเลยรับสารภาพโดยเข้าใจเองว่า เมื่อรับสารภาพแล้ว จะได้รับความเมตตาจากรัฐจากศาลลงโทษน้อยลง การรับสารภาพด้วยความเข้าใจเองดังกล่าว โดยทั่วไปไม่มีผลทำให้คำรับสารภาพ

๖๑. Fred E. Inbau and John E. Reid, p. 197

๖๒. มารุต บุณนาค หน้า ๕ ในคดีเรื่องหนึ่ง “...ฝ่ายจำเลยได้สืบพยานว่า ขณะที่ ได้มีการบันทึกถ้อยคำรับสารภาพด้วยเสียงของตนลงในเทปเครื่องบันทึกเสียงนั้น ได้ถูกนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ใช้อาวุธปืนขู่เข็ญและบังคับโดยมิได้สมัครใจ แต่ในบัญชีศาลได้วินิจฉัยว่า ศาลเชื่อว่าจำเลยได้ให้การรับสารภาพด้วยความสมัครใจ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าเมื่อได้พิจารณาที่ นำเสียงและถ้อยคำของจำเลยแล้ว เห็นว่าถ้อยคำที่จำเลยได้กล่าวรับสารภาพเป็นถ้อยคำที่ชัดเจนแจ่มใส ไม่มีลักษณะของการถูกขู่เข็ญ บังคับ แม้แต่น้อย” ดูฎีกาที่ ๑๑๒๒/๒๔๗๕ ๒๔๗๕ ฎ. ๑๓๑๕ “แม้จำเลยปฏิเสธ ศาลใช้ดุลพินิจฟังว่าคำรับสารภาพเป็นความจริงได้”

๖๓. ฎีกาที่ ๕๓๓/๒๔๗๗ ๒๔๗๗ ฎ. ๓๐๑

นั้นเป็นการรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ^{๑๐} ดังนั้นคำรับสารภาพด้วยความเข้าใจเช่นนี้ ศาลย่อมรับฟังยืนยันได้เลยได้ ส่วนจำเลยจะได้รับความเมตตาหลงโทษให้น้อยหรือไม่ยอมอยู่ในดุลพินิจของศาล โดยหลักศาลลดโทษให้เมื่อเห็นว่าการรับสารภาพในชั้นสอบสวนของจำเลยมีประโยชน์แก่การพิจารณาคดี แต่กรณีที่โจทก์มีหลักฐานแน่นหนา แม้จำเลยไม่รับก็ไม่มีความพินิจใด ดังนั้นถึงจำเลยรับสารภาพ ศาลไม่ลดโทษให้ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๙ ก็ได้

ศึกษาข้อมูล

จากข้อมูลที่ได้รับรวบรวม ปรากฏว่าจำเลยทั้งชายและหญิงรับสารภาพเป็นอัตราร้อยละ ๔๐ ส่วนผู้ที่ไม่รับสารภาพ (และไม่ให้การ) มีจำนวนร้อยละ ๕๐.๓๒ อย่างไรก็ตาม เมื่อคิดอัตราส่วนระหว่างผู้รับสารภาพที่เป็นหญิงกับผู้รับสารภาพที่เป็นชาย พบว่าจำเลยหญิงรับสารภาพเป็นจำนวนร้อยละ ๗๑.๘๘ ในขณะที่อัตราส่วนของจำเลยชายที่รับสารภาพมีเป็นจำนวนทั้งสิ้นเพียง ๓๒.๒๓

จากจำนวนผู้รับสารภาพทั้งหมด แบ่งเป็นผู้รับสารภาพตั้งแต่ชั้นสอบสวน ร้อยละ ๗๐.๙๗ เป็นผู้รับสารภาพโดยสมัครใจ ส่วนอีกร้อยละ ๒๙.๐๓ ตอบว่าตนรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ

๑๐. ศาลในสหรัฐอเมริกาถือเกณฑ์เช่นเดียวกันนี้ โปรดดู Joseph G. Cook, *Constitutional Rights of the Accused: Trial Right, The Lawyer Cooperative Publication Co., N.Y., 1974 pp. 292-293.*

เหตุผลที่จำเลยอ้างว่ารับสารภาพโดยไม่สมัครใจ เช่น จำเลยถูกขู่เข็ญ บังคับ ถูกข่ม ถูกทรมานจิตใจ นอกจากนี้มีบางรายถูกหลอกลวงให้รับสารภาพ แต่บางรายตอบว่าไม่ได้ทำผิดแต่ยากจนไม่มีเงินจ้างทนายและเห็นว่าเป็นคดีเล็กน้อย จึงยอมรับสารภาพเพื่อไม่ให้เรื่องยืดเยื้อ เป็นต้น

แม้จำนวนผู้รับสารภาพโดยไม่สมัครใจจะมีจำนวนร้อยละน้อยกว่าผู้รับสารภาพโดยสมัครใจ แต่ก็ต้องระลึกว่าสมควรหามาตรการกำจัดการกระทำใด ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้จำเลยต้องรับสารภาพโดยไม่สมัครใจเสียให้หมดไป จำเลยทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองโดยเท่าเทียมกัน ทั้งผู้บริสุทธิ์ที่ทราบใจก็ตามที่เขายังไม่ได้ถูกศาลพิพากษาว่าเขาเป็นผู้กระทำผิด

หลักประกันประการหนึ่งที่จะช่วยให้จำเลยไม่ต้องถูกบังคับให้รับสารภาพโดยไม่สมัครใจ คือการที่ให้การสอบสวนต้องกระทำต่อหน้าทนายของจำเลย การที่จำเลยมีทนายหรือถ้าจะให้ดีไปกว่านั้นคือ การที่ทนายอยู่ด้วยในการสอบสวน ย่อมเป็นเครื่องประกันได้ว่าพนักงานสอบสวนจะไม่ใช้วิธีการสอบสวนที่เป็นการบังคับ ขู่เข็ญ หรือหลอกลวงจำเลยเพื่อให้จำเลยรับสารภาพ กับทั้งทนายนั้นเองจะเป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือ ข้อเสนอต่าง ๆ ซึ่งทำให้จำเลยสามารถชั่งน้ำหนักประโยชน์ได้เสียของการรับสารภาพของตนได้

อย่างไรก็ตามตามที่ได้อ้างมาแล้ว ในส่วนต้นของการวิจัยนี้ว่า ตามกฎหมายสิทธิพิพม์ปรึกษาทนายและสิทธิที่ศาลจะตั้งทนายให้จำเลยเกิดวาระแรกเมื่อจำเลยถูกฟ้องต่อศาลและศาลรับฟ้องไว้พิจารณาแล้ว แต่วาระก่อนศาลประทับรับฟ้อง จำเลยมีฐานะเป็นเพียงผู้ต้องหา ฉะนั้นศาลไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะตั้งทนายให้จำเลย

จริงอยู่ในทางปฏิบัติ พนักงานสอบสวนเอื้อเฟื้อให้จำเลยผู้มีทนาย พบ พูดจากับทนายของจำเลยได้ แต่ตามข้อเท็จจริงปัญหาเรื่องการมีทนายเกี่ยว พันโดยเฉพาะกับจำเลยผู้มีฐานะยากจนไม่อาจมีทนายของตนเองได้ จำเลย เหล่านี้ต้องรอจนกว่าศาลประทับฟ้อง จากนั้นถ้าคดีของเขาเป็นคดีอุกฉกรรจ์ ศาลก็อาจตั้งทนายให้เขาได้ แต่ถ้าเป็นคดีไม่อุกฉกรรจ์ ศาลไม่มีหน้าที่ต้อง ตั้งทนายให้จำเลยแต่ประการใด ด้วยเหตุตามกฎหมายเช่นนี้จึงเป็นว่า จำเลย เป็นจำนวนมากต้องเผชิญหน้ากับพนักงานสอบสวนในระหว่างการสอบสวน โดยลำพัง โดยไม่มีทนายคอยช่วยเหลือแนะนำ

ปรากฏตามข้อมูลว่า จำเลยทั้งที่มีทนายและไม่มีทนาย ร้อยละ ๗๕.๘๐ รับสารภาพโดยไม่ได้ปรึกษาหารือทนาย ส่วนร้อยละ ๒๔.๑๙ ได้ปรึกษา ทนายก่อนรับสารภาพ

การที่จำเลยรับสารภาพก่อนพบและปรึกษาทนายนั้นตามความเห็นของ ทนายร้อยละ ๙๑.๐๔ ตอบว่าการรับสารภาพดังกล่าวก่อให้เกิดผลร้ายภายหลัง แก่คดีของผู้รับสารภาพ ส่วนทนายร้อยละ ๔.๔๘ ตอบว่าไม่เกิดผลร้าย จากจำนวนทนายผู้ตอบว่าการที่จำเลยรับสารภาพก่อนพบและปรึกษาทนายนั้นผล ของการรับสารภาพเป็นผลร้ายแก่คดีของผู้รับสารภาพ ในจำนวนนี้ปรากฏว่า ร้อยละ ๗๗.๖๑ ตอบว่าการรับสารภาพดังกล่าวเป็นผลร้ายมาก ส่วนอีก ๗.๔๖ เห็นว่าเป็นผลร้ายน้อย ดูตาราง ๒๑

ตาราง ๒๑

ความเห็นของทนายว่า

- (ก) การที่จำเลยรับสารภาพก่อนพบและปรึกษาทนายก่อให้เกิดผลร้ายแก่คดีหรือไม่
 (ข) ถ้าเกิดผลร้ายมากหรือน้อย

(ก)	เปอร์เซ็นต์	(ข)	เปอร์เซ็นต์
เกิดปัญหา	๕๑.๖๔	เกิดปัญหามาก	๗๗.๖๑
ไม่เกิด	๔.๔๘	เกิดปัญหาน้อย	๗.๔๖
อื่น ๆ	๔.๔๘	อื่น ๆ	๑๔.๕๓
รวม	๑๐๐	รวม	๑๐๐

จะเห็นได้ว่าในตาราง ๒๑ (ข) ทนายผู้ตอบอื่น ๆ มีเป็นจำนวนถึง ๑๔.๕๓% โดยผู้ตอบตามข้อนี้มีความเห็นไปในทางว่าผลร้ายแก่คดีอาจจะเกิดมากหรือน้อยได้ ทั้งขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงแห่งคดีนั้น ๆ แต่จากข้อมูลนี้ทำให้ได้ข้อสรุปว่า ทนายส่วนมากเห็นการรับสารภาพโดยจำเลยไม่ได้ปรึกษาทนายหรือไม่มีโอกาสปรึกษาทนายนั้น ก่อให้เกิดปัญหาแก่คดีที่จำเลยรับสารภาพนั้นในภายหลัง และปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดผลร้ายมาก ปัญหาที่เกิดขึ้นกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาโดยเฉพาะในกรณีที่จำเลยรับสารภาพมาแต่ในชั้นสอบสวนแต่มาปฏิเสธในชั้นศาล การที่จำเลยหรือทนายจะพิสูจน์ว่าได้มีการรับสารภาพโดยไม่สมัครใจนั้นมิใช่เป็นเรื่องง่าย ถ้าจำเลยหรือทนายไม่สามารถหาพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักมาพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ ศาลก็ฟังเอาคำรับสารภาพนั้นไว้จำเลยได้^{๑๑} ถ้าเผชิญคดีของจำเลยเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุก

ไม่ถึง ๕ ปี หรือโทษสถานที่ไม่เกินนั้น ศาลก็พิจารณาคดีลงโทษไปโดยอาศัยเพียงคำรับสารภาพของจำเลย และโดยไม่ต้องฟังพยานหลักฐานโจทก์ที่พิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดแต่ประการใด^{๑๒} นอกจากนี้ผลร้ายอันเกิดจากการที่จำเลยรับสารภาพไปโดยไม่ได้ปรึกษาทนายยังมีรายละเอียดตามที่จะกล่าวต่อไปนี้

ผลแห่งการรับสารภาพ

ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

การที่จำเลยรับสารภาพในชั้นสอบสวน ย่อมถือได้ว่าคดีที่โจทก์ฟ้องมีมูลศาลจึงไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ส่งประทับรับฟ้องไว้พิจารณาได้ทันที^{๑๓} ซึ่งถ้าจำเลยไม่รับสารภาพเสียแต่ในชั้นสอบสวน โจทก์ย่อมมีหน้าที่นำพยานเข้าสืบให้ศาลเห็นว่าฟ้องโจทก์มีมูล และถ้าโจทก์พิสูจน์ไม่ได้ศาลย่อมยกฟ้องโจทก์ ผลก็คือจำเลยย่อมเป็นอิสระไม่ต้องถูกกำหนดคดีต่อไปแต่อย่างใด

ชั้นพิจารณา

กรณีจำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๖ แบ่งเป็น ๒ กรณี

๑๒. แต่โจทก์อาจต้องมีภาระนำพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลว่าจำเลยรับสารภาพโดยสมัครใจ

๑๓. พระราชบัญญัติเนติญาณ หน้า ๒๒๘

(๑) กรณีความผิดในคดีที่จำเลยถูกฟ้องมีอัตราโทษจำคุกไม่ถึง ๕ ปี หรือโทษสถานอื่นที่ต่ำกว่านั้น

(๒) กรณีความผิดในคดีที่จำเลยถูกฟ้องมีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่ ๕ ปี หรือโทษหนักกว่านั้น

กรณีทั้งสองพิจารณาในรายละเอียดได้ดังนี้

(๑) กรณีความผิดในคดีที่จำเลยถูกฟ้องมีอัตราโทษจำคุกไม่ถึง ๕ ปี หรือโทษสถานอื่นที่เบากว่านั้น

๑.๑ กรณีศาลเชื่อว่าจำเลยรับสารภาพโดยสมัครใจ และตามความสัตย์จริง เมื่อจำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง ไม่ว่าจะสารภาพในชั้นสอบสวนหรือชั้นพิจารณา ถ้าศาลเชื่อว่าจำเลยรับสารภาพโดยสมัครใจ และตามความสัตย์จริง^{๑๔} ดังนั้นศาลอาจให้งดสืบพยานโจทก์และพิพากษาคดีดังกล่าวไปได้ทันที^{๑๕}

อย่างไรก็ตามถ้อยคำตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๖ บัญญัติว่า “ศาลจะพิพากษาโดยไม่สืบพยานหลักฐานต่อไปก็ได้” ดังนั้นย่อมแสดงอยู่ในตัวว่าศาลจะให้สืบพยานหลักฐานหรือไม่ย่อมอยู่ในดุลพินิจของศาล ถ้าศาลเห็นว่าไม่ควรมีการสืบพยานต่อไป แต่ฟังคำรับสารภาพของจำเลยเพียงอย่างเดียวแล้วตัดสินไปทันที ดังนั้นศาลก็ย่อมทำได้ หรือศาลจะให้มีการสืบพยานโจทก์ต่อไปก่อนพิพากษาก็ย่อมทำได้ตามที่เห็นสมควรอีกเช่นกัน^{๑๖}

๑๔. โจทก์ต้องมีพยานมาพิสูจน์ว่าจำเลยรับสารภาพโดยสมัครใจ

๑๕. ฎีกาที่ ๑๖๔๘/๒๕๑๔ ๒๕๑๔ ฎ. ๑๓๖๐

๑๖. ฎีกาที่ ๒๕๓/๒๕๕๒ ๒๕๕๒ ฎ. ๒๑๐ และที่ ๘๗๔/๒๕๕๔ ๒๕๕๔ ฎ. ๗๗๖

การรับสารภาพที่ศาลจะงดสืบพยานหลักฐานและพิพากษาไปได้เลยนั้น ต้องปรากฏว่าคำรับสารภาพดังกล่าวเป็นการรับสารภาพตามที่โจทก์ฟ้องโดยไม่มีเงื่อนไขหรือข้อต่อสู้^{๓๑} ถ้าจำเลยมิได้รับสารภาพตามฟ้อง แต่รับสารภาพบางข้อหาหรือบางประเด็นที่โจทก์ฟ้อง ดังนั้นศาลอาจพิพากษาคดีไปในทันทีไม่ได้ แต่ต้องให้มีการสืบพยานหลักฐานในข้อหาหรือประเด็นที่จำเลยไม่ได้รับสารภาพเสียก่อน ในกรณีที่โจทก์ฟ้องว่าจำเลยทำร้ายร่างกายโจทก์ บาดเจ็บสาหัส จำเลยรับว่าได้ทำร้ายจริงแต่ทำไปโดยบังเอิญ ดังนั้นมีคำรับสารภาพตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๖ จะฟังคำรับดังกล่าวของจำเลยเพื่อลงโทษจำเลยไม่ได้ โจทก์ก็ยังมีหน้าที่ต้องนำสืบให้ศาลเห็นว่าแท้จริงการกระทำของจำเลยไม่เป็นบังเอิญ^{๓๒}

อย่างไรก็ตาม แม้จำเลยจะรับสารภาพ ศาลอาจพิพากษายกฟ้องโจทก์ได้ ถ้าศาลพิเคราะห์เหตุตามรูปคดีแล้วปรากฏว่า จำเลยมิได้กระทำความผิดดังฟ้อง หาก

๓๑. ฎีกาที่ ๕๑๓/๒๔๘๘.....ฟ้องขอให้ลงโทษทำร้ายสาหัส จำเลยรับสารภาพ ปรากฏว่าโจทก์ฟ้องเมื่อหลังเกิดเหตุเพียง ๑๖ วัน จึงฟังไม่ได้ว่าสาหัสตามฟ้อง อาจหายก่อนก็ได้ ศาลลงโทษได้เพียงทำร้ายธรรมดา แต่ฎีกาต่อไปซึ่งเป็นตัวอย่างว่าการที่จำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้องอาจเป็นผลร้ายแก่คดีของจำเลย ฎีกา ๒๔๗/๒๕๑๕.....โจทก์ฟ้องว่า จำเลยข่มขืนโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัสโดยบ่วงเจ็บด้วยอาการทุกข์เวทนาประกอบกรณีก็ไม่ได้เกินกว่า ๒๐ วัน จำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง ดังนั้นโจทก์ยื่นฟ้องและจำเลยให้การรับเมื่อภายหลังเกิดเหตุเพียง ๘ วัน ศาลก็ฟังข้อเท็จจริงตามที่จำเลยให้การรับสารภาพ และลงโทษจำเลยตามฟ้องได้ และฎีกาที่ ๖๖๔/๒๕๒๐ ๒๕๒๐ ฎ. ๓๘๗ ฟ้องว่าเดินไฮโลว์พนัน จำเลยเคยต้องโทษจำคุกมาแล้วขอให้ลงโทษและเพิ่มโทษ จำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง โดยไม่ได้โต้แย้งอย่างใด ถือว่าจำเลยรับข้อที่โจทก์ขอให้เพิ่มโทษตามฟ้องด้วย

๓๒. ฎีกาที่ ๓๓๐/๒๔๕๑ ๒๔๕๑ ฎ. ๔๕๖, ๕๘๘/๒๕๐๒ ๒๕๐๒ ฎ. ๗๖๕ และที่ ๑๕๕๐/๒๔๕๕

แต่ก็ด้วยความโง่เขลาเบาปัญญา หรือด้วยเหตุใดก็ตาม จำเลยให้การรับสารภาพโดยไม่ใช้ความจริง ดังนั้นศาลยกฟ้องโจทก์ก็ได้^{๘๕} หรือฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยฐานแจ้งความเท็จ แม้จำเลยรับสารภาพตามฟ้อง ถ้าปรากฏจากหลักฐานว่าข้อความที่โจทก์กล่าวหาจำเลยว่าแจ้งความเท็จกลับเป็นความจริงแล้ว ศาลก็ลงโทษจำเลยไม่ได้ ต้องพิพากษายกฟ้อง^{๘๖} เหตุผลแห่งการนี้คือ ในคดีอาญานั้นผิดแยกไปจากคดีแพ่ง กล่าวคือ ในคดีอาญาเมื่อปรากฏว่าจำเลยไม่มีผิด หรือไม่ควรต้องรับโทษ ศาลก็พิพากษาไปตามความจริงได้ (ฎีกาที่ ๘๗๕/๒๔๘๔)

กรณีข้อความในฟ้องโจทก์ขัดกันเอง^{๘๗} หรือฟ้องไม่ระบุว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด^{๘๘} หรือความผิดยอมความได้ แต่โจทก์มิได้ร้องทุกข์ภายใน ๓ เดือน คดีย่อมขาดอายุความ^{๘๙} กรณีเหล่านี้แม้จำเลยรับสารภาพ ศาลรับยกฟ้องโจทก์เช่นกัน

๑.๒ กรณีศาลเชื่อว่าจำเลยรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ

ถ้าศาลเชื่อว่าจำเลยรับสารภาพโดยไม่สมัครใจ ไม่ว่าจะเพราะจำเลยถูกขู่เข็ญ หลอกลวง ให้สัญญา หรือกระทำความผิดประการใดๆ อันผิดต่อกฎหมาย

๘๕. ฎีกาที่ ๕๓๓/๒๔๘๖ ๒๔๘๖ ฎ. ๓๐๑ และที่ ๑๔๒/๒๕๑๕ ๒๕๑๕ ฎ. ๕๑๔ และที่ ๑๑๓๓/๒๕๐๐ ๒๕๐๐ ฎ. ๑๑๐๑

๘๖. ฎีกาที่ ๑๓๒๕/๒๔๕๕ ๒๔๕๕ ฎ. ๕๘ และที่ ๑๔๕๘/๒๔๕๖ ๒๔๕๖ ฎ. ๑๒๖๕

๘๗. ฎีกาที่ ๘๓๓/๒๔๕๕ ๒๔๕๕ ฎ. ๕๕๑ คดีนี้โจทก์ฟ้องว่าจำเลยทำร้ายร่างกายผู้เสียหายเมื่อวันที่ ๘ แต่ตามรายงานชั้นสูตรบาดแผลที่โจทก์ส่งพร้อมฟ้องปรากฏว่า ผู้บาดเจ็บมีบาดแผลวันที่ ๕ ดังนั้นฟ้องย่อมขัดกันเอง และดูฎีกาที่ ๗๓/๒๕๐๓ และที่ ๒๐๘/๒๕๑๕

๘๘. ฎีกาที่ ๑๕๒/๒๔๘๘ ๒๔๘๘ ฎ. ๑๕๑ และที่ ๓๖๖/๒๔๕๓ ๒๔๕๓ ฎ. ๓๖๒

๘๙. ฎีกาที่ ๑๐๒๑/๒๕๑๐

จากเจ้าพนักงานสอบสวน ทั้งนี้ไม่ใช่ศาลจะไม่รับฟังคำรับสารภาพนั้นเสียเลย ที่เป็นดังนี้เพราะตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๓๔, มาตรา ๒๒๖ และมาตรา ๒๒๗ ให้หลักว่าเป็นตุลพินิจของศาลที่จะชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานของโจทก์และจำเลย จริงอยู่ถ้าศาลฟังไ้ความว่าคำสารภาพของจำเลยได้มาจากการที่พนักงานสอบสวนกระทำการใด ๆ อันมิชอบด้วยกฎหมายต่อจำเลย คำรับสารภาพดังกล่าวเพียงอย่างเดียวย่อมใช้ฟังลงโทษจำเลยไม่ได้ ศาลย่อมต้องฟังพยานหลักฐานอื่น ๆ ประกอบให้ไ้ความจริงว่า โดยแท้จริงแล้วจำเลยได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ นั่นคือคำรับสารภาพของจำเลยดังกล่าวมีน้ำหนักน้อยนั่นเอง เทียบกับกรณีที่ศาลฟังว่าจำเลยรับสารภาพโดยสมัครใจ กรณีนั้นคำรับสารภาพมีน้ำหนักมาก ศาลอาจฟังด้วยคำรับสารภาพนั้นเป็นหลักฐานเพียงพอไ้ยื่นจำเลยไ้โดยอาจไม่ต้องให้โจทก์นำพยานมาสืบไ้

อย่างไรก็ตามถึงแม้ศาลจะมีอำนาจรับฟังคำรับสารภาพที่ไ้มาจากการความไม่สมัครใจของจำเลยก็ตาม แต่ศาลจะใช้ตุลพินิจไม่รับฟังคำรับสารภาพดังกล่าวเสียเลยศาลก็ยอมไ้ได้ มิไ้มีกฎหมายห้าม กล่าวโดยย่อศาลไทยมีอำนาจใช้ตุลพินิจอย่างเต็มที่ที่จะรับฟังหรือไม่รับฟังคำรับสารภาพที่ไ้มาจากการความไม่สมัครใจของจำเลย และถ้าศาลรับฟังคำรับสารภาพดังกล่าว ศาลก็มีอำนาจใช้ตุลพินิจชั่งน้ำหนักคำรับสารภาพดังกล่าวไ้ด้วย

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสอบถามผู้พิพากษา ปรากฏว่าผู้พิพากษาเป็นส่วนมากใช้ตุลพินิจไม่รับฟังพยานหลักฐานหรือคำรับสารภาพของจำเลยที่ไ้มาจากการที่เจ้าพนักงานใช้อำนาจอันมิชอบบังคับ ช่มชู้ หลอกลวงจำเลย กุศาราง ๒๒

ตาราง ๒๒

คุณพินิจของศาลต่อพยานหลักฐานหรือคำรับสารภาพของจำเลยที่ได้มาจากการ
ที่เจ้าพนักงานกระทำการใด ๆ อันผิดต่อกฎหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐาน
หรือคำรับสารภาพนั้น ๆ

	เปอร์เซ็นต์
๑. ไม่รับฟังพยานหลักฐานหรือคำรับสารภาพนั้น	๖๓.๕๓
๒. รับฟังพยานหลักฐานหรือคำรับสารภาพนั้น	๒.๘๖
๓. รับฟังประกอบพยานหลักฐานอื่น ๆ	๒๐
๔. อื่น ๆ	๑๓.๕๓
รวม	๑๐๐

มีข้อสังเกตว่า ตารางดังกล่าวนี้เป็นเพียงความเห็นทั่วไปของศาลต่อ
คำถามอันเกี่ยวกับพยานหลักฐานและคำรับสารภาพที่ได้มาโดยไม่ถูกกฎหมาย
ที่กล่าวว่าเป็นความเห็นทั่วไปของศาลก็เพราะเหตุว่า ในทางปฏิบัติศาล
ย่อมใช้ดุลพินิจรับฟัง หรือไม่รับฟังพยานหลักฐาน หรือคำรับสารภาพเป็น
เรื่อง ๆ ไป ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงของแต่ละคดีที่แตกต่างกันไปนั่นเอง
แต่ตารางข้างต้นอย่างน้อยก็แสดงให้เห็นแนวโน้มของศาลที่จะใช้ดุลพินิจไม่
รับฟังพยานหลักฐานหรือคำรับสารภาพที่ได้มาโดยวิธีการอันมิชอบของเจ้า
พนักงาน

(๒) กรณีความผิดในคดีที่จำเลยถูกฟ้องมีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่ ๕
ปี หรือโทษสถานหนักกว่านั้น

ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๖ ถ้าคดีที่มีข้อหาในความผิดซึ่งจำเลยรับสารภาพนั้น กฎหมายกำหนดโทษอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ ๕ ปีขึ้นไป หรือโทษสถานหนักกว่านั้น ศาลต้องฟังพยานใจที่หนักกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำผิดจริง กรณีเช่นนี้จึงหมายความว่า แม้จำเลยรับสารภาพ ศาลก็จะพิพากษาคดีไปเลยทันทีมิได้ เมื่อปรากฏว่าความผิดที่จำเลยรับสารภาพนั้นมีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่ ๕ ปีขึ้นไป หรือโทษอื่นที่หนักกว่านั้น เหล่านี้ศาลจะต้องฟังพยานใจที่ประกอบก่อนแล้วจึงจะพิพากษาคดีได้ ตามนี้จึงหมายความว่า ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๖ มิได้ห้ามฟังคำรับสารภาพ คงเป็นแต่ห้ามไม่ให้ลงโทษโดยอาศัยคำรับแต่อย่างเดียว^{๘๔} กรณีจึงผิดไปจาก ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๖ ข้างต้น

คำว่า “อัตราโทษ” ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๖ นี้ หมายถึงอัตราโทษตามฐาน หรือตามความผิดที่จำเลยกระทำ ทำผิดเพียงใดก็มีอัตราโทษถึงนั้นจะนั้นในกรณีที่จำเลยทำผิดเพียงชั้นพยายามก็ต้องคิดกำหนดอัตราโทษชั้นพยายาม ไม่ใช่ชั้นความผิดสำเร็จ เมื่อกำหนดอัตราโทษความผิดสำเร็จประการหนึ่งมีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่ ๕ ปี แต่กำหนดโทษชั้นพยายามมีอัตราเพียง ๒ ใน ๓ ของความผิดสำเร็จ ผลจึงเป็นว่าถ้าจำเลยรับสารภาพในคดีที่จำเลยถูกฟ้องฐานพยายามกระทำความผิดดังกล่าว ดังนั้นศาลพิพากษาคดีไปได้ทันทีโดยให้ลงโทษสถานหนักได้ หรือกรณีที่จำเลยทำความผิดที่กำหนดโทษกัก

^{๘๔} ฎีกาที่ ๔๐๘/๒๔๘๕ ๒๔๘๕ ฎ. ๑๑๒ ฟุ่ดโน้ตท้ายฎีกา “...คำรับสารภาพชั้นสอบสวนรับฟังเป็นพยานได้ แต่จะพอลงโทษหรือไม่เป็นคนละปัญหา...”

กัน ดังนั้นเมื่อจำเลยรับสารภาพแล้ว ศาลพิพากษาคดีไปได้ทันที โดยไม่ต้องฟังพยานโจทก์ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๖ เพราะโทษกักกันไม่ใช่โทษจำคุก^{๕๕}

คำว่า “พยานโจทก์” ตามมาตรานี้ หมายถึงพยานโจทก์ที่สืบไปแล้วหรือที่จะสืบต่อไป หน้าที่นำพยานมาสืบเป็นหน้าที่ของโจทก์และกฎหมายใช้คำว่า พยานโจทก์ ฉะนั้นถ้าศาลเรียกพยานโจทก์มาสืบเองโดยโจทก์ไม่ตั้งใจสืบพยานนั้นแล้ว ทั้งการกระทำของศาลเป็นการไม่ชอบ ศาลไม่มีหน้าที่เรียกพยานโจทก์มาสืบในกรณีนี้^{๕๖} พยานโจทก์ตามมาตรา^{๕๖}นี้ต้องไม่ใช่คำรับสารภาพของจำเลยในคดีนั้น แต่ต้องเป็นพยานหลักฐานอื่น พยานดังกล่าวอาจเป็นพยานบุคคล^{๕๗} เช่น คำที่ผู้ถูกยิงบอกกำหนดโดยรู้ตัวว่าใกล้ตายว่า จำเลยเป็นผู้ยิงประกอบกับคำรับสารภาพของจำเลยใช้รับฟังลงโทษจำเลยได้^{๕๘} หรือพยานแวดล้อมหลายประการอื่นก็ได้^{๕๙} แต่คดีลักทรัพย์ที่โจทก์มีพยานโจทก์คือผู้ต้องหาด้วยกันเองเบิกความเป็นประกันแก่จำเลย ดังนั้นถือว่าพยานโจทก์ดังกล่าวมีน้ำหนักพอลงโทษจำเลยได้ แต่ถ้าโจทก์มีเจ้าทรัพย์และพนัก

๕๕. ฎีกาที่ ๒๒๔/๒๔๕๖ ๒๔๕๖ ฎ. ๕๒๐

๕๖. ฎีกาที่ ๑๐๖๑/๒๔๘๑ ฎ. ๑๒๕๗

๕๗. ฎีกาที่ ๒๔๓/๒๕๐๕ ๒๕๐๕ ฎ. ๑๕๔๑ และ ๗/๒๔๕๗ ๒๔๕๗ ฎ. ๕

๕๘. ฎีกาที่ ๕๐๒/๒๕๐๑ ๒๕๐๑ ฎ. ๕๕๔

๕๙. ฎีกาที่ ๑๑๗๒/๒๕๑๐ ๒๕๑๐ ฎ. ๑๕๘๖ โจทก์มีผู้กล่าวกับการตำรวจกับพนักงานสอบสวนมาเบิกความรับรองว่า จำเลยให้การโดยสมัครใจ มีภาพจำเลยชัสถานที่เกิดเหตุและบันทึกเสียงการรับสารภาพ กับทั้งโจทก์มีพยานบุคคลเบิกความว่า ได้พบกับจำเลยในเวลา ก่อนเกิดเหตุและภายหลังเกิดเหตุในบริเวณใกล้เคียงกัน ดังนั้นศาลรับฟังคำรับสารภาพของจำเลย ประกอบกับพยานแวดล้อมดังกล่าวลงโทษจำเลยได้

งานสอบสวนเบิกความประกอบว่า จำเลยได้รับสารภาพชั้นสอบสวนโดย
สมัครใจ ทั้งได้รับสารภาพต่อพนักงานสอบสวนต่อหน้าเจ้าทรัพย์ คดีฟัง
ลงโทษจำเลยได้^{๕๐}

ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๖ นี้เองกำหนดว่า “ศาลต้องฟังพยานโจทก์จน
กว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง” หมายความว่าโจทก์มีหน้าที่นำพยาน
โจทก์มาสืบจนศาลพอใจว่าจำเลยกระทำความผิดจริง แต่โจทก์ไม่ต้องสืบให้ฟังได้
ว่าจำเลยได้กระทำความผิด^{๕๑} ดังนั้นผลจึงเป็นว่าโจทก์อาจไม่ต้องสืบรายละเอียด
ทุกข้อตามฟ้องก็ได้^{๕๒} ฉะนั้นในกรณีนี้โจทก์มีหน้าที่ต้องสืบพยานหลักฐาน
เพื่อฟังประกอบคำรับสารภาพของจำเลย แต่โจทก์สืบไม่ได้หรือโจทก์ไม่
สืบ^{๕๓} หรือปรากฏจากพยานที่โจทก์นำสืบได้ความว่า จำเลยไม่ได้กระทำความผิด
จึงศาลก็ต้องยกฟ้องโจทก์^{๕๔}

๕๐. ฎีกาที่ ๔๐๑/๒๔๕๖ ๒๔๕๖ ฎ. ๓๕๗

๕๑. ฎีกาที่ ๔๐๗/๒๔๗๕ ๒๔๗๕ ฎ. ๑๑๒ ความเห็นของศาลฎีกาหน้า ๑๑๓ “ศาล
ฎีกาเห็นว่าคนจำเลยให้การรับสารภาพแต่เป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุกถึง ๑๐ ปี ศาลต้องฟัง
พยานโจทก์จนกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง ตามบัญญัติ ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๖ ซึ่ง
โจทก์ไม่จำเป็นต้องนำสืบให้ได้ว่า จำเลยได้กระทำความผิดจริง มิฉะนั้นคำรับสารภาพในคดีนี้จะ
มีประโยชน์อันใด ศาลเห็นว่าเมื่อโจทก์มีพยานหลักฐานประกอบคำรับสารภาพของจำเลย
ให้เป็นที่น่าพอใจของศาลว่าจำเลยได้กระทำความผิดก็พอฟังลงโทษจำเลยได้”

๕๒. ฎีกาที่ ๔๑๕/๒๔๕๕ ๒๔๕๕ ฎ. ๓๗๕

๕๓. ฎีกาที่ ๗๑๕/๒๕๑๓ ๒๕๑๓ ฎ. ๑๑๗๕, ๓๐๒/๒๔๗๑ ๒๔๗๑ ฎ. ๕๒๑, ๕๕๕/
๒๔๗๐ ๒๔๗๐ ฎ. ๕๖๓, ๔๖๓/๒๔๗๐ ๒๔๗๐ ฎ. ๔๗๓, ๔๐๖/๒๔๗๒ ๒๔๗๒ ฎ.
๕๒๔, ๑๐๓๖/๒๔๗๒ ๒๔๗๒ ฎ. ๑๕๗

๕๔. ฎีกาที่ ๔๐๒-๔๐๓/๒๕๕๑ ๒๕๕๑ ฎ. ๔๗๓ และที่ ๒๖๐/๒๕๕๗ ๒๕๕๗ ฎ.
๑๕๗

โจทก์ฟ้องจำเลย ๒ คน ฐานลักทรัพย์หรือรับของโจร จำเลยคนเดียวให้การรับสารภาพ ข้อเท็จจริงฟังได้เป็นยุติตามคำรับสารภาพของจำเลยที่รับสารภาพโดยโจทก์ไม่ค้าน แต่แถลงขอสืบพยานต่อไป ทั้งนี้ถ้าหากจากการสืบพยานได้ความว่า จำเลยที่รับสารภาพฐานรับของโจรได้กระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ศาลพิพากษาลงโทษจำเลยคนดังกล่าวฐานลักทรัพย์ไม่ได้^{๕๕}

โดยสรุป ถ้าจำเลยในคดีที่มีข้อหาในความผิดซึ่งจำเลยรับสารภาพนั้น กฎหมายกำหนดอัตราโทษไว้ให้จำคุกอย่างต่ำตั้งแต่ ๕ ปี หรือโทษอื่นสถานทีหนักกว่านั้น คำรับสารภาพของจำเลยอย่างเดียวไม่พอที่ศาลจะรับฟังเอามาลงโทษจำเลยได้ ศาลต้องฟังพยานโจทก์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่คำรับสารภาพของจำเลยนั้น ทั้งนี้ศาลต้องฟังจนกว่าศาลเองจะพอใจว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริงนั่นคือ คำรับสารภาพของจำเลยตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๖ ตอนท้ายนี้ ศาลรับฟังได้ แต่จะรับฟังลงโทษจำเลยได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับพยานโจทก์อื่น ๆ พยานดังกล่าวอาจไม่จำเป็นต้องเป็นประจักษ์พยาน แต่เป็นพยานแวดล้อมอื่นได้ ส่วนโจทก์จะต้องนำสืบพยานเพียงโดยอ้อมขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาล ถ้าโจทก์สืบไม่ได้ ศาลก็ลงโทษจำเลยโดยอาศัยคำรับสารภาพของจำเลยอย่างเดียวไม่ได้เช่นกัน

การแก้การถอนคำรับสารภาพ

ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๖๓ วรรค ๒ จำเลยอาจยื่นคำร้องขอแก้หรือเพิ่มเติมคำให้การของเขาได้ในเวลาใด ๆ ก่อนศาลพิพากษา แม้กฎหมายจะบัญญัติ

ไว้ทั้งนี้ แต่ความก็ไม่ชัดเจนว่าก่อนศาลไต่พิพากษา ในเรื่องนี้มีตัวอย่างคำพิพากษาว่า ในคดีอาญาจำเลยจะแก้ไขเพิ่มเติมคำให้การเดิมในชั้นฎีกาไม่ได้^{๕๖} ผลก็คือจำเลยอาจต้องยื่นคำร้องตั้งกล่าวก่อนศาลชั้นต้นพิพากษา

การยื่นคำขอแก้หรือถอนคำรับสารภาพนั้น จำเลยต้องอ้างเหตุผลสมควรแห่งการขอแก้หรือถอนคำให้การ เหตุผลอย่างใดสมควรหรือไม่นั้นศาลเป็นผู้ใช้ดุลพินิจพิจารณา ถ้าศาลพิจารณาเหตุผลที่จำเลยอ้างว่าไม่สมควร ศาลย่อมไม่อนุญาตให้ถอนหรือแก้ไขคำรับสารภาพนั้น แต่แม้มีเหตุผลสมควร ศาลก็ใช้ดุลพินิจไม่อนุญาตได้อีกเช่นกัน^{๕๗} เหตุผลก็คือ ถ้ายอมให้จำเลยแก้ไขหรือถอน หรือเปลี่ยนแปลงคำให้การทุกครั้งที่จำเลยมีเหตุผลสมควร อาจมีจำเลยหรือฝ่ายจำเลยอ้างเหตุผลเหล่านั้นเป็นช่องทางเพื่อประวิงคดีให้ล่าช้า ศาลจึงต้องพิจารณาว่ามีเหตุผลสมควรหรือไม่ ประกอบกับความยุติธรรมที่ศาลต้องให้แก่คู่กรณีประกอบด้วย ซึ่งทั้งนี้ก็ต้องพิจารณาข้อเท็จจริงเป็นรายคดีไป^{๕๘}

กรณีต่อไปนี้ศาลยอมให้จำเลยเปลี่ยนคำรับสารภาพได้ จำเลยอ้างว่าให้การรับสารภาพโดยเข้าใจผิด^{๕๙} รับสารภาพโดยเข้าใจผิดและไม่ตรงต่อความจริง เพราะขณะรับสารภาพจำเลยไม่มีทนาย^{๖๐}

กรณีจำเลยอ้างว่าได้ให้การรับสารภาพเพราะถูกเกลี้ยกล่อมให้สำคัญผิด และเพื่อประวิงเวลาจัดการประนีประนอมกับผู้เสียหายให้ถอนคำร้องทุกข์ เช่น

๕๖. ฎีกาที่ ๓๘๖/๒๕๑๕ ๒๕๑๕ ฎ. ๒๑๕

๕๗. ฎีกาที่ ๖๖๗/๒๕๐๘ ๒๕๐๘ ฎ. ๕๖๑

๕๘. ฎีกาที่ ๑๒๕๘/๒๕๐๑ ๒๕๐๑ ฎ. ๑๕๗๒ หน้า ๑๕๗๔-๑๕๗๖

๕๙. ฎีกาที่ ๖๓๗/๒๕๘๕ ๒๕๘๕ ฎ. ๑๕๓

๖๐. ฎีกาที่ ๒๖๖๕/๒๕๑๕ ๒๕๑๕ ฎ. ๑๘๗๓

ศาลไม่อนุญาตเพราะหากอนุญาตจะทำให้การพิจารณาล่าช้าเสียเวลาโดยใช่เหตุ^{๑๑}

ถ้าจำเลยให้การปฏิเสธลอยๆ โดยไม่ตามคำพยานโจทก์ที่โจทก์นำมาสืบประกอบคำให้การรับสารภาพในชั้นสอบสวนของจำเลย ให้เห็นว่าจำเลยไม่เคยให้การรับสารภาพ ทั้งนี้ ภายหลังจำเลยนำสืบว่าลายมือชื่อในคำให้การชั้นสอบสวนไม่ใช่ของจำเลยไม่ได้ ศาลไม่อนุญาต^{๑๒}

สรุปและเสนอแนะ

ถ้าจำเลยได้กระทำความผิดจริงและให้การรับสารภาพโดยเต็มใจ เพราะสำนึกผิดและศาลตัดสินคดีโดยยึดถือคำรับสารภาพดังกล่าว ทั้งนี้ยอมเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย แต่ถ้าจำเลยปฏิเสธข้อกล่าวหาและไม่ให้การหรือไม่รับสารภาพ ต้องถือว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะพิพากษาคัดสินว่าเขาเป็นผู้กระทำผิด เมื่อยังถือว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ การบังคับ ชูเชิญ หลอกหลวง ให้เขาจำต้องรับสารภาพหรือเพื่อให้เขาได้รับสารภาพ จึงเป็นการอนันมิชอบกัวยกกฎหมาย

จากข้อเท็จจริงมีจำเลยถูกชูเชิญ บังคับ ด้วยวิธีการต่างๆ ให้รับสารภาพ คำรับสารภาพดังกล่าว บางครั้งได้ถูกใช้ยันเป็นโทษแก่จำเลย แม้ศาลจะได้ใช้ความระมัดระวังฟังคำรับสารภาพที่จำเลยอ้างว่ามีได้รับโดยสมัครใจ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีจำเลยจำนวนไม่น้อยไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่า ข้ออ้างของตนเป็นจริง ทั้งนี้เพราะวิธีการบังคับ ชูเชิญ หลอกหลวง อันกระทำ

๑๐๑. ฎีกาที่ ๕๕๕/๒๕๐๑ ๒๕๐๑ ฎ. ๖๔๒

๑๐๒. ฎีกาที่ ๑๕๕๕/๒๕๐๘ ๒๕๐๘ ฎ. ๒๒๒๒

โดยเจ้าพนักงานสอบสวนต่อจำเลย เพื่อให้จำเลยรับสารภาพนั้น เป็นการ
ทำโดยแนบเนียน อาจไม่ทิ้งหลักฐานใด ๆ ให้จำเลยใช้อ้างสนับสนุน

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ย่อมทำได้โดยอาศัยทนาย ถ้าจำเลยมีทนายตั้ง
แต่ในชั้นสอบสวน นอกจากทนายจะเป็นคู่คู้คู่ปรึกษาให้แก่จำเลยแล้ว การ
ที่จำเลยมีทนายจะเป็นสิ่งช่วยให้เจ้าพนักงานสอบสวนไม่กล้าใช้กำลังบังคับ ชู
เชิญ หลอกหลวง เพื่อให้จำเลยรับสารภาพโดยฝืนใจจำเลย ยิ่งกว่านี้ ถ้า
ทนายจำเลยปรากฏตัวอยู่ในขณะสอบสวนด้วยแล้วก็ยิ่งจะเป็นหลักประกันได้
ว่าจำเลยจะถูกสอบสวนด้วยวิธีการอันชอบด้วยกฎหมายอย่างแท้จริง การแก้ไข
ปัญหาโดยใช้ทนายตาม นี้อย่อมเป็นการเข้าแก้ที่ต้นเหตุอัน จะเป็นผลดีไม่แต่
เพียงเป็นการป้องกันการสอบสวนที่ไม่ชอบ แต่เป็นผลดีแก่การดำเนินคดี
ของจำเลยทั้งคดี

นอกจากนี้ในกรณีปรากฏต่อศาลว่า คดีใดคำรับสารภาพของจำเลยได้มา
จากการกระทำของเจ้าพนักงานผู้ใช้วิธีการไม่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว ศาลอาจ
เคร่งครัดถึงขนาดไม่รับฟังคำรับสารภาพนั้นเสียโดยสิ้นเชิงก็ได้ จริงอยู่ศาล
มีอำนาจตามกฎหมายในการชั่งน้ำหนักคำพยาน แต่เมื่อกรณีเกี่ยวพันกับการ
ปฏิบัติอันมิชอบด้วยกฎหมายของเจ้าพนักงานสอบสวนที่กระทำต่อจำเลยแล้ว
ศาลควรคำนึงถึงประโยชน์ในการคุ้มครองสิทธิจำเลยและการป้องกันการปฏิบัติ
การอันไม่ชอบของเจ้าพนักงานสอบสวนที่จะเกิดในอนาคตด้วย

ในสหรัฐอเมริกา ศาลอเมริกาคือหลัก exclusionary rule เครื่องครัด
หลักเกณฑ์ดังกล่าวมีผลเป็นการห้ามศาลรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาจากการที่
เจ้าพนักงานใช้อำนาจอันมิชอบด้วยกฎหมาย ตามกฎหมายไทยศาลไทยมี
อำนาจใช้ดุลพินิจรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาด้วยวิธีการดังกล่าว นั่นคือศาล

ไทยมิได้ถือปฏิบัติหลักอันเรียกว่า exclusionary rule นี้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เมื่อมีข้อเท็จจริงว่าคำรับสารภาพได้มาโดยการที่เจ้าพนักงานสอบสวนใช้วิธีการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว ศาลในสหรัฐอเมริกาไม่อาจรับฟังคำรับสารภาพดังกล่าวได้เลย ปัญหาเดียวกันนี้ถ้าเกิดในศาลไทย ศาลยังมีดุลพินิจจะรับฟังรับสารภาพนั้นประกอบกับพยานหลักฐานอื่นเพื่อพิจารณาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่อยู่

จุดมุ่งหมายของ exclusionary rule ในสหรัฐอเมริกานั้น นอกจากมุ่งเพื่อคุ้มครองสิทธิของจำเลยแล้ว ก็มุ่งที่จะใช้เป็นเครื่องแก้ปัญหากฎการที่เจ้าพนักงานตำรวจใช้วิธีการอันมิชอบด้วยกฎหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐาน อันจะใช้ยื่นต่อจำเลย ศาลอเมริกาถือว่า ถ้าศาลปฏิเสธไม่รับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยกระกระทำที่ไม่ชอบแล้ว ย่อมมีผลว่าในอนาคตพนักงานสอบสวนจะพยายามหาพยานหลักฐานมาสนับสนุนคดีของตน โดยวิธีการที่ชอบด้วยกฎหมายแทนวิธีการอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย แม้ว่า exclusionary rule จะยังคงเป็นที่ถกเถียงถึงผลสมบูรณ์ตามความมุ่งหมาย แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าอย่างน้อยหลักเกณฑ์ดังกล่าวได้เสริมสร้างหลักแห่งการคุ้มครองสิทธิของจำเลยให้แน่นหนามั่นคง

ตามกฎหมายไทย ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจกว้างขวางกว่าศาลอเมริกัน ในประเด็นเรื่องการรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยวิธีการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย การที่จะดำเนินการตามวิธีการของศาลอเมริกาโดยเคร่งครัด ย่อมเป็นการไม่สมควร แต่การเริ่มใช้มาตรการไม่รับฟังคำพยานหลักฐานที่ได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายดังกล่าว อาจมีผลให้เจ้าพนักงานสอบสวนได้สำนึกได้ว่า ถ้าเขาใช้วิธีการอันมิชอบต่อจำเลยเพื่อให้ได้พยานหลักฐานมา พยานหลักฐาน

ดังกล่าวอาจถูกศาลปฏิเสธไม่รับฟังได้ มาตรการนี้อาจมีผลเป็นการลดหรือ
จำกัดการใช้วิธีการสอบสวนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายในอนาคตได้

ในขณะที่วิธีการอื่นยังไม่อาจจัดทำได้ (การจับนายให้แก่จำเลยทุก ๆ
คน) วิธีการที่ศาลจะเคร่งครัดเอาต่อเจ้าพนักงานสอบสวนย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยง
ไม่ได้ เพื่อผลแห่งการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยนั่นเอง

การปล่อยชั่วคราว (Bail)

หลักที่กฎหมายสันนิษฐานว่า จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่จนกว่าศาลจะมีคำ
พิพากษาแสดงว่า จำเลยหรือผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด ก่อให้เกิดผลที่ตาม
มาประการหนึ่งคือ ในระหว่างที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาว่าผู้ต้องหาหรือจำเลย
กระทำความผิด ผู้ต้องหาและจำเลยควรมีสิทธิได้เป็นอิสระไม่ต้องถูกควบคุม
หรือกักขัง กฎหมายเพิ่งเล็งถึงการดังกล่าวจึงยอมให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้อง
ขอให้ศาลปล่อยตัวเขาชั่วคราวในระหว่างการพิจารณาได้ และศาลต้อง
พิจารณาคำร้องดังกล่าวด้วยความเป็นธรรม

เมื่อปล่อยจำเลยไปชั่วคราวตามที่จำเลยต้องขอ ศาลอาจสั่งให้จำเลยมา
ปรากฏตัวต่อศาลได้เสมอตามที่ศาลเห็นสมควร จำเลยต้องปฏิบัติตามคำสั่ง
เพื่อให้แน่ใจว่าจำเลยที่จะได้รับการให้ปล่อยชั่วคราวจะมาปรากฏตัวต่อศาล
ตามคำสั่งดังกล่าว จึงเกิดมาตรการที่เป็นการบังคับจำเลยในบางคดีให้ให้
ประกันก่อนที่ศาลจะอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว

การให้ประกันผู้ต้องหาหรือจำเลย มีต้นกำเนิดในประเทศอังกฤษ จุด
มุ่งหมายของการให้ประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในครั้งนั้น ก็เพื่อบรรเทาความ
ยุ่งยากและลดค่าใช้จ่ายของเจ้าหน้าที่ที่จะต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้

เพื่อรอจนกว่าผู้พิพากษาสัญจร (Visiting Judges) จะเดินทางมาถึงและดำเนินการพิจารณาคดีนั้น ๆ^๔ จุดหมายดังกล่าวต่อมาเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ในความคิดของนักกฎหมายปัจจุบัน การได้รับการปลดปล่อยตัวชั่วคราวเป็นเครื่องแสดงถึงข้อสันนิษฐานแห่งความเป็นผู้ต้องหาและจำเลย ประกันหรือหลักประกันจึงเป็นแต่เพียงสิ่งที่จะทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมั่นใจได้ว่าจำเลย, ผู้ต้องหา จะกลับมาปรากฏตัวเมื่อศาลสั่ง อย่างไรก็ตามก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าแม้ในปัจจุบันเองการปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยชั่วคราวระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดี นับได้ว่าเป็นทางเลือกค่าใช้จ่ายในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ทางหนึ่ง

ผลแห่งการปล่อยชั่วคราวทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถดำรงชีวิตประจำวันเป็นปกติเช่นบุคคลทั้งหลาย (อย่างน้อยก็จนกว่าศาลจะพิพากษาว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด) ในช่วงเวลาดังกล่าว เขาได้อยู่ร่วมกับครอบครัว ได้ปฏิบัติหน้าที่การงาน ติดต่อกับครอบครัว เพื่อนฝูง นอกจากนี้เขายังได้มีโอกาสสืบเสาะช่วยเหลือตนเองในการหาข้อเท็จจริงอันช่วยพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของเขาในคดีที่ถูกกล่าวหาหรือฟ้องร้องนั้นด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีข้อสันนิษฐานว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ อยู่จนกว่าศาลจะพิพากษาคดีเป็นอย่างอื่น หรือมีการยอมรับว่า การปล่อยชั่วคราวเป็นผลดีแก่จำเลยตามที่กล่าวมา ปรากฏในทางปฏิบัติว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยบางคนเท่านั้นจะได้รับอนุญาตปล่อยชั่วคราวไป

---

๔. Patricia M. Wald "The Right to Bail Revisted: A Decade of Promise Without Fullfillment" in *The Rights of The Accused*, Volume I Sage Criminal Justic System Amnuals, Stuart S. Nagek, Editor, Sage Publication, London 1972 (P.P 177-205)

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๐๖ ศาลมีอำนาจพิจารณาและสั่งคำร้องขอปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาที่ต้งขังตาม หมายศาล หรือของจำเลย หรือของผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง เช่น ญาติ หรือนายประกัน

ในกรณีเป็นจำเลย ถูกฟ้องศาลโตกยื่นคำร้อง ณ ศาลนั้น แต่ถ้าคดีของจำเลยอยู่ในชั้นศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา จำเลยจะยื่นต่อศาลชั้นต้นที่ชำระคดีนั้น หรือจะยื่นต่อศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาแล้วแต่กรณี^๕ แต่เมื่อได้ยื่นไปแล้วแล้วศาลปฏิเสธคำร้อง จำเลยอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวไม่ได้ แต่ยื่นคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ณ ศาลเดิมนั้นได้อีกเสมอ

ทางปฏิบัติของศาลในการพิจารณา คำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว

๑. ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนพึงได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว แม้ใน ป.วิ.อ. จะไม่ปรากฏหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ แต่หลักเกณฑ์นั้นปรากฏอยู่ในคำแนะนำของ นายประพจน์ ธิระวัฒน์ ประธานศาลฎีกาในปี พ.ศ. ๒๕๒๓^๖ คำแนะนำดังกล่าวยังคงมิได้ถูกยกเลิก “คำแนะนำ” ในข้อ ๑ ปรากฏความว่า ผู้พิพากษา “...ควรถือเป็นหลักว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนพึงได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว” การที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวต้องเป็นเรื่อง “มีเหตุจำเป็น” อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏใน “คำแนะนำ” ว่าเหตุจำเป็นจะมีอย่างไรบ้างแต่ในทางปฏิบัติ เหตุ

๕. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๐๖ (๔)

๖. คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราว พ.ศ. ๒๕๒๓ (ต่อไปนี้จะเรียกว่า “คำแนะนำ”) (ดูท้ายเล่ม)

จำเป็นที่ผู้พิพากษาอ้างก็คือ เหตุจำเป็นเนื่องจากหลักทรัพย์ไม่พอ จำเลยน่าจะหลบหนี เกรงว่าจำเลยจะไปขู่พยาน หรือจะไปยุ่งเกี่ยวกับพยานหลักฐานอื่น ศาลจะปฏิเสธคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวโดยไม่ให้เหตุผลไม่ได้^๑ ปราบฏใน “คำแนะนำ” ว่า เหตุผลที่อ้างต้องเป็นเหตุผลตามบัญญัติแห่งกฎหมาย^๒

๒. ความแตกต่างของโทษในความผิดอุกฉกรรจ์หรือฟ้องร้อง ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๐๘ (๑) ในการวินิจฉัยคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ศาลจะต้องพิจารณาถึงความหนักเบาแห่งข้อหา ประกอบการพิจารณาว่าจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว แม้จะมีหลักที่ผู้พิพากษาให้ปฏิบัติ ตาม “คำแนะนำ” ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลย ทุกคน พึงได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติ คดีที่โทษเบา เช่น ลักทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย^๓ โอกาสที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว มีมากกว่าโอกาสของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีที่มีอัตราโทษหนัก เช่น คดีที่มีอัตราโทษอย่างสูงเกิน ๑๐ ปีทั้งหลาย เหตุผลคือ ในคดีที่มีอัตราโทษสูง ทำให้คิดว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจมีเหตุขุ่นใจที่จะหลบหนี ถ้าได้รับการปล่อยตัวไป แต่หลักการปล่อยตัวชั่วคราวอยู่ที่ว่า แม้โทษหนักหากจำเลยแสดงให้ศาลเชื่อได้ว่าจำเลยจะมาปรากฏตัวต่อศาลเมื่อศาลสั่ง ดังนั้นจำเลยก็อาจได้

๑. “คำแนะนำ” ข้อ ๔ “คำสั่งไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวควรแสดงเหตุผลตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยชัดเจน

๒. คงเป็นเหตุผลตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๘๐ (๑)-(๓)

๓. ตัวอย่างจาก “คำแนะนำการขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อศาล” เอกสารแนะนำการติดต่อราชการศาล จัดทำโดยคณะกรรมการประชาสัมพันธ์, สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ, กระทรวงยุติธรรม (ดูท้ายเล่ม)

รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวได้ การที่ศาลจะเชื่อความดังกล่าวหรือไม่ อยู่ที่
ข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งหลักประกัน, ประกันที่จำเลยจะสามารถแสดงให้ศาล
เห็นได้

ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๑๐ และ ๑๑๑ เป็นดุลพินิจของศาลในการกำหนด
ประกันและ/หรือ หลักประกัน เพื่อให้ปล่อยชั่วคราวได้ดังนี้

๒.๑ คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไป ตาม
กฎหมายให้ศาลใช้ดุลพินิจอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวได้โดยมีประกัน และจะ
มีหลักประกันหรือไม่ก็ได้ การปล่อยโดยมีหลักประกันเป็นไปตาม ป.วิ.อ.
มาตรา ๑๑๒ กล่าวคือ ให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ทำสัญญาประกันไว้ต่อศาลว่า
จะมาปรากฏตัวตามศาลสั่ง การผิดสัญญาดังกล่าวอาจทำให้จำเลยต้องใช้จ่าย
ตามจำนวนที่ระบุไว้ในสัญญาประกัน หรือศาลจะกำหนดให้ปล่อยชั่วคราว
โดยมีประกันและหลักประกันด้วยก็ได้ หลักประกันเป็นไปตาม ป.วิ.อ. มาตรา
๑๑๔ ที่จะกล่าวต่อไป แต่ใน “คำแนะนำ”^{๑๐} เสนอให้ควรปล่อยชั่วคราว
โดยมีเฉพาะประกันไม่ต้องมีหลักประกัน ข้อเสนอแนะดังกล่าวฉบับนี้เป็นการ
แบ่งเบาภาระของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้เป็นอย่างดี

๒.๒ ในคดีอื่น ๆ ที่มีใช้คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่
๑ ปีขึ้นไป ศาลจะให้ปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกันเลยหรือมีประกัน
หรือมีประกันและหลักประกันด้วยก็ได้ คดีตามข้อ ๒ นี้เป็นคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ
อดีตประธานศาลฎีกาจึงให้คำแนะนำว่า “ศาลควรพิจารณาให้มากที่สุดที่จะให้
ปล่อยชั่วคราวโดยไม่ต้องมีประกัน”

๑๐. “คำแนะนำ” ข้อ ๘

๓. **หลักประกัน** ในกรณีที่ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า อาจปล่อยชั่วคราวได้เฉพาะ^{๑๑} โดยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยให้หลักประกันไว้ ทั้งนี้ถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีหลักประกันเพียงพอ อาจเป็นเหตุให้ศาลปฏิเสธคำร้องให้ปล่อยชั่วคราวได้ หลักประกันตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๑๔ มี ๓ ชนิดคือ

๓.๑ เงินสด (Money bail)

๓.๒ หลักทรัพย์ (Bond) เช่นที่ดิน หรือหลักทรัพย์ที่มีค่าอื่น ๆ

๓.๓ บุคคลเป็นหลักประกัน

หลักประกันที่เป็นเงินสดหรือหลักทรัพย์ มีหลักสำคัญอยู่ว่าศาลจะเรียกได้แต่จำนวนพอสมควรแก่กรณี การเรียกหลักทรัพย์สูงไป ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจไม่มีหรือมีแต่ไม่พอ หลักประกันที่สูงเกินควรจึงส่งผลกระทบต่อหลักหลักการปล่อยชั่วคราว จำนวนหลักทรัพย์เท่าใดจะถือว่าพอควรขึ้นอยู่กับผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นกรณี ๆ ไปตามที่ปรากฏใน “คำแนะนำ” ข้อ ๗ ซึ่งกำหนดให้ศาลใช้ดุลพินิจกำหนดเองว่า ศาลควรกำหนดหลักประกันโดยคำนึงถึง ตำแหน่ง หน้าที่ อาชีพการงาน ฐานะ หรือชื่อเสียงของผู้ต้องหาหรือจำเลย ตลอดจนคำนึงถึงความหนักเบาแห่งข้อหา ความร้ายแรงแห่งการกระทำ และผลแห่งการกระทำที่ถูกกล่าวหาหรือฟ้องร้อง ดังนั้นตามหลักเกณฑ์ดังนี้ ในคดีที่มีจำเลยหลายคน จำเลยแต่ละคนที่มีอาชีพและฐานะ ฯลฯ แตกต่างกันไปจึงไม่ควรถูกวางกำหนดอัตราหลักประกันเท่ากัน เช่น จำเลยผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่าจำเลยอีกคนหนึ่ง ควรถูกเรียกหลักประกัน

๑๑. “คำแนะนำ” ข้อ ๘ เหตุผลก็คือ “...เพราะคดีดังกล่าวนั้นเมื่อจำเลยมีทนายจำเลยอาจขออนุญาตศาลที่จะไม่มาฟังการพิจารณาและการสืบพยานได้ ตาม ป.วิ.อ. มาตรา ๑๑๒ ทวิ”

ต่ำกว่าจำเลยคนหลังนั้นด้วย^{๑๒} อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะสามารถสั่งคำร้องปล่อยชั่วคราวได้ก็ ย่อมหมายความว่าศาลจะต้องมีข้อมูลอันสมบูรณ์ครบถ้วนเกี่ยวกับ ตำแหน่ง อาชีพ ฐานะ ชื่อเสียงของจำเลย หรือผู้ต้องหาแต่ละคน ปัญหาเรื่องการรวบรวมข้อมูลอาจเกิดได้ถ้าศาลไม่มีคนที่จะใช้เป็นเครื่องมือช่วยศาลสืบเสาะข้อมูลอันเกี่ยวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยได้

๔. อย่างไรจึงจะถือว่าหลักประกันที่เรียกนั้นสูงไป ไม่ปรากฏใน “คำแนะนำ” หรือในตัวบทกฎหมายใดแน่ชัดว่าหลักประกันเท่าใดถือว่าเกินสมควร^{๑๓} แต่คงประมาณได้ว่า หลักประกันจำนวนที่สมควรคือจำนวนที่พอที่จะทำให้จำเลยต้องมาปรากฏตัวต่อศาลเมื่อศาลสั่ง จำนวนหลักประกันที่เกินเลยไปกว่าจะก่อให้เกิดผลดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นหลักประกันที่สูงเกินไป ในประวัติได้เคยมีการดำเนินคดีผู้พิพากษาที่เรียกหลักประกันสูงเกินไปในฐานะปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบก็มีมาแล้ว

ในกรณีบุคคลเป็นประกันโดยแสดงหลักทรัพย์ การใช้บุคคลเป็นประกันบุคคลนั้นต้องเป็นผู้มีหลักฐานะดี ตำแหน่งหน้าที่ อาชีพการงาน ฐานะหรือชื่อเสียงเป็นที่น่าเชื่อถือได้ ไม่มีข้อกำหนดว่าบุคคลผู้ประกันจะต้องมีความสัมพันธ์ทางครอบครัวกับผู้ต้องหาหรือจำเลย บุคคลผู้เป็นประกันจึงเป็นใครก็ได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่น่าเชื่อถือ อย่างไรก็ตามหลักประกันประเภทนี้ในทางปฏิบัติได้ก่อให้เกิดพวกที่หาเงินโดยวิธีแอบอ้างเอาชื่อผู้พิพากษาไปหาเงิน

๑๒. ในการปฏิบัติครั้งนี้ ย่อมมีผลทำให้จำเลยที่มีฐานะยากจนมีโอกาสดำเนินคดีได้บ้างจนปล่อยชั่วคราวได้เท่า ๆ กับจำเลยที่มีฐานะร่ำรวย

๑๓. แต่ในความผิดตาม พ.ร.บ. เช็ก กฎหมายกำหนดไว้ชัดเจนว่า หลักทรัพย์ต้องสูงกว่าจำนวนเงินในเช็ก ๑ เท่าเสมอ

ทางมิชอบ บางศาลจึงว่าเป็นคฤหัสถ์จึงไต่เป็นการส่วนตัวว่า ถ้าบุคคลผู้เป็น
ประกันเป็นญาติ ศาลจึงจะยอมให้เป็นผู้ประกันได้

๕. กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยน่าจะหลบหนีหรือจะเกิดอัน-
ตรายเนื่องจากการปล่อยชั่วคราว จุดมุ่งหมายของการปล่อยผู้ต้องหา
หรือจำเลยชั่วคราวก็โดย มุ่งจะให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ดำเนินชีวิตตามปกติ
ชนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในระหว่างรอการสอบสวนหรือรอการพิจารณา
แต่ถ้ามีข้อมูลทำให้ศาลเชื่อได้ว่า เมื่อปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยไปแล้ว เขา
จะหลบหนีไป ดังนั้นศาลก็ไม่อาจอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวได้ เพราะปล่อย
ไปก็เท่ากับผิดจุดประสงค์ และความมุ่งหมายแห่งการปล่อยชั่วคราว และยิ่ง
กว่านั้น ทำให้เกิดความยุ่งยากในการติดตามเอาตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยมา
ดำเนินคดีต่อไป ข้อมูลต่าง ๆ ที่จะทำให้ศาลเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะ
หลบหนีหรือไม่นั้น รวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยนั่นเอง
เช่น จำเลยเป็นเด็กหรือเยาวชน จำเลยเป็นผู้มีตำแหน่งหน้าที่ อาชีพ การ
งาน ฐานะ หรือชื่อเสียงเป็นที่เชื่อถือ^{๑๔} ประวัติดั้งเดิมของจำเลยว่าเคยมี
การหนีประกันหรือไม่ ความร้ายแรงแห่งอัตราโทษในคดีที่ถูกฟ้อง ข้อเท็จ
จริงเหล่านี้ทั้งหมดเป็นสิ่งที่ช่วยให้ศาลพิจารณาว่าจำเลยจะหลบหนีประกัน
หรือไม่^{๑๕} เมื่อพิจารณาข้อมูลเหล่านี้แล้ว ศาลเชื่อว่าจำเลยจะหลบหนีประ-
กัน ดังนั้นศาลย่อมไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว

แต่แม้จะปรากฏความต่อศาลว่า จำเลยไม่หลบหนีและจำเลยมีหลัก
ประกันครบตามที่ศาลเรียกก็ตาม ศาลอาจจะไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว ถ้า

๑๔. "คำแนะนำ" ข้อ ๖

๑๕. "คำแนะนำ" ข้อ ๕

ศาลมีเหตุเชื่อว่าเมื่อปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยไปแล้ว ผู้ต้องหาหรือจำเลยคนนั้น ๆ จะไปก่ออาชญากรรมหรือจะเกิดภัยอันตรายตามมา อาชญากรรมใหม่ รวมถึงการที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไปยุ่งเกี่ยวกับพยานหลักฐานอื่น ๆ หรือการชู้พยานด้วย ส่วนภัยอันตรายนั้นแม้เป็นภัยอันเกิดแก่ตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเอง ศาลก็อาจใช้ดุลพินิจไม่ปล่อยชั่วคราวได้เช่นกัน

นอกจากจะพิจารณาหลักเกณฑ์ทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมาแล้ว ศาลผู้พิจารณาคำร้องให้ปล่อยชั่วคราว ยังจะต้องพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้ประกอบกรวินิจฉัยคำร้องด้วย นั่นคือพิจารณาพยานหลักฐานที่นำมาสืบว่ามีเพียงใด พฤติการณ์แห่งคดี หรือมีค่าคัดค้านของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการหรือโจทก์แล้วแต่กรณีเป็นอย่างไร เมื่อศาลได้พิจารณาข้อเหล่านี้แล้วจึงส่งคำร้องให้ปล่อยชั่วคราวต่อไป

หลักเกณฑ์กฎหมายเรื่องปล่อยชั่วคราว ในสหรัฐอเมริกา

โดยทั่วไปหลักการปล่อยชั่วคราว ตามกฎหมายสหรัฐอเมริกาเหมือนกับหลักกฎหมายปล่อยชั่วคราวของไทย กล่าวคือถ้าโทษที่จำเลยถูกฟ้องร้องเป็นคดีโทษเล็กน้อย (Non-capital crime) จำเลยจะได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว โดยมีประกันหรือหลักประกันไปก่อนการพิจารณาได้เสมอ แต่ถ้าเป็นโทษหนัก (Capital crime) จำเลยจะได้รับอนุญาตปล่อยชั่วคราวหรือไม่ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้พิพากษาตามหลักการที่ผู้พิพากษาจะปล่อยชั่วคราวจำเลยคนไหนหรือไม่ และจะปล่อยโดยอาศัยเงื่อนไขอย่างไรนั้น ผู้พิพากษาต้อง

คำนึงถึงความหนักเบาแห่งความผิดที่ฟ้องร้อง นำหนักพยานหลักฐานในคดีฐานะการเงิน การทำงานของจำเลย ชีวะประวัติและชีวิตครอบครัว บันทึกอาชญากรรมที่แล้ว ๆ มา (ถ้ามี) บันทึกการหนีประกันถ้ามี และความเป็นผู้มีคุณธรรมของจำเลย^{๑๖} ข้อมูลทั้งหมดนี้เพื่อให้ศาลใช้ดุลพินิจได้เหมาะสมว่า เมื่อศาลปล่อยจำเลยชั่วคราวไปแล้ว จำเลยจะมาปรากฏตัวตามศาลสั่งหรือไม่ จากรายการข้อมูลข้างต้นทำให้คิดได้ว่า จำเลยแต่ละคนจะได้รับการปล่อยชั่วคราวโดยเงื่อนไขและหลักประกันที่แตกต่างกันไปตามแต่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวจำเลยเป็นคน ๆ ไป อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติปรากฏว่า ยังมีการปล่อยชั่วคราวโดยที่พิจารณาเฉพาะความหนักเบาของความผิดที่ถูกฟ้องร้องเท่านั้น โดยหาได้อาศัยข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับจำเลยแต่ละคนไม่ ซึ่งเรื่องนี้ได้มีการพยายามแก้ไขให้การปฏิบัติเดินไปตามแนวเดียวกับที่กฎหมายบัญญัติไว้^{๑๗}

ในกรณีที่ศาลปฏิเสธคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ศาลต้องแสดงเหตุผลแห่งการปฏิเสธเป็นลายลักษณ์อักษรด้วย และในกรณีที่จำเลยไม่ได้รับอนุญาตปล่อยชั่วคราวนี้ เมื่อศาลตัดสินให้จำคุกจำเลย จำเลยย่อมได้รับประโยชน์จากการที่จะนับเอาระยะเวลาที่เขาถูกควบคุมอยู่ระหว่างพิจารณาคดีออกจากจำนวนเวลาที่ศาลพิพากษาให้จำคุกด้วย หลักดังกล่าวนี้ตรงกับหลักกฎหมายไทย^{๑๘} แต่ถ้าศาลพิพากษาว่าจำเลยไม่ผิด หรือผิดแต่ลงโทษ

๑๖. Wald หน้า ๑๗๘

๑๗. Wald หน้า ๑๘๐

๑๘. การไม่นับเวลาที่ถูกขังก่อนพิพากษาคดีออกจากจำนวนที่ถูกพิพากษาลงโทษ ตามกฎหมายอเมริกาถือว่า เป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญ คดี Mohr v. Jordan 307 F. Supp. 1149 (1974), Mc Ginnis v. Royster 410 U.S. 263 (1973).

สถานอื่นนอกจากจำคุก ทั้งนี้จำเลยไม่ได้ประโยชน์ใด ๆ จากการที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว และต้องถูกควบคุมตัวอยู่ระหว่างพิจารณา

หลักประกันตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา เป็นหลักประกันที่เป็นเงินสด (money bail) และที่เป็นพันธบัตร (bond) ศาลจะริบหลักประกันที่เป็นเงินสด ถ้าจำเลยไม่มาปรากฏตัวตามศาลสั่ง^{๑๕} หลักการปล่อยชั่วคราวตามบทแก้ไขเพิ่มเติมที่ ๘ (8 th Amendment) แห่งรัฐธรรมนูญบัญญัติห้ามการเรียกร้องหลักประกันเกินสมควร^{๑๖} ดังนั้นต่อมาสภาองเกรสของสหรัฐจึงออกกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ในการปล่อยชั่วคราว โดยให้ผู้พิพากษาคำนึงถึง

- (๑) ลักษณะความผิด และสภาพแวดล้อมแห่งความผิดที่จำเลยถูกฟ้องร้อง
- (๒) นำหนักพยานที่ชี้ยันจำเลย
- (๓) สภาพทางการเงินของจำเลยที่จะให้ประกันได้
- (๔) นิสัยใจคอของจำเลยในคดีนั้น ๆ

ทั้ง ๔ ประการนี้เป็นความพยายามของรัฐที่จะให้จำเลยแต่ละคนได้รับการปฏิบัติในการปล่อยชั่วคราวโดยเท่าเทียมกัน^{๑๗}

๑๕. Phillip E. Johnson, *The Element of Criminal Due Process*, West Publishing Company, August 1975 p. 52. เชื่อว่าเงินหลักประกันมากพอจะมีผลเป็นการบังคับให้จำเลยต้องมาปรากฏตัวตามศาลสั่งแทนที่จะหลบหนีไประหว่างปล่อยชั่วคราว

๑๖. 8th Amendment "Excessive bail shall not be required...."

๑๗. ในคดีที่ John Z, De Sorean นักธุรกิจอุตสาหกรรมรถยนต์ ตกเป็นผู้ต้องหา มีโคเคนราคาในท้องตลาดประมาณ ๒๕ ล้านดอลลาร์ เอาไว้เพื่อจำหน่าย ผู้ต้องหาไม่ฐานะดี และถูกฟ้องร้องเป็นครั้งแรก มีชื่อเสียงในทางสังคม ความผิดที่ถูกฟ้องร้องเป็นโทษจำคุก ๑๕ ปี ศาลกำหนดหลักประกัน ๕ ล้านดอลลาร์

ในกรณีที่จำเลยคิดว่าศาลเรียกหลักประกันสูงไป จำเลยอุทธรณ์ไปยังศาลอุทธรณ์ให้ลดจำนวนหลักประกันลงได้^{๒๒} และถึงแม้จำเลยจะมีหลักประกันครบ แต่ถ้าได้ความว่าถ้าปล่อยจำเลยไปแล้ว จำเลยจะไปก่อให้เกิดอันตรายแก่สังคม ศาลก็คงปล่อยตัวจำเลยไม่ได้เช่นกัน^{๒๓}

สรุปเรื่องการปล่อยชั่วคราว

จะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ปล่อยชั่วคราวของกฎหมายไทยและอเมริกา คล้ายคลึงกันอยู่มาก กล่าวโดยย่อคือ มุ่งให้มีการปล่อยชั่วคราวโดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับจำเลยเป็นกรณี ๆ ไป โดยหลักการก็มุ่งที่จะให้จำเลยทุกคนได้รับการปล่อยชั่วคราว แต่ในคดีที่จำเลยถูกฟ้องร้องในความผิดที่เป็นโทษสำคัญ จำเลยอาจได้ปล่อยชั่วคราวไปโดยมีหลักประกันที่ศาลเชื่อว่าเพียงพอจะจูงใจให้จำเลยมาปรากฏตัวที่ศาลเมื่อศาลสั่งได้ การจะกำหนดหลักประกันอัน สมควรและเหมาะสมกับจำเลยแต่ละคนย่อมขึ้นอยู่กับข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับจำเลยที่ศาลจะนำเข้าไปประกอบการพิจารณาปล่อยชั่วคราว และกำหนดหลักประกัน ข้อมูลดังกล่าวสำคัญเพราะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้พิพากษาตัดสินใจได้ดี ทั้งนี้จึงจำเป็นที่ศาลต้องมีคนและเครื่องมือที่จะช่วยเสาะแสวงหาข้อมูลดังกล่าวเกี่ยวกับตัวจำเลยแต่ละคน ในปัจจุบันทั้งศาลไทยและศาลอเมริกันยังขาดแคลนกำลังด้านนี้อยู่มาก

๒๒. Joseph G. Cook, *Constitutional Right of The Accused: pretrial Rights* (1972), The Lawyer Co-operative Publishing, N.Y.

๒๓. *Bitter v. U.S.* (1967) 389 U.S. 15.

นอกจากนั้นในส่วนที่เกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวของประเทศไทย จะเห็นได้ว่า ทั่วยกกฎหมายอันปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น เป็นหลักที่วางแนวไว้กว้างขวางเกินไป ทำให้ผู้พิพากษามีดุลพินิจกว้าง ยากจะกำหนดขอบเขต โดยเฉพาะถ้าผู้พิพากษาปฏิเสธคำร้องขออนุญาตปล่อยชั่วคราวแล้ว จำเลยอุทธรณ์ไม่ได้ ใต้แต่จะยื่นคำร้องต่อศาลเดิมอีกได้เท่านั้น กล่าวคือยื่นคำร้องใหม่ต่อผู้พิพากษาคนเดิมที่เคยปฏิเสธคำร้องปล่อยชั่วคราวมาแล้ว ข้อนี้ควรได้รับการแก้ไขโดยให้จำเลยที่ถูกปฏิเสธคำร้องขอ ๆ ใต่อุทธรณ์ได้

แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะให้อำนาจผู้พิพากษาพิจารณาคำร้องขอปล่อยชั่วคราวได้อย่างกว้างขวางตามที่กล่าวมา แต่ต่อมามีคำแนะนำของประธานศาลฎีกาปี ๒๕๒๓ วางแนวเสนอแนะวิธีปฏิบัติในการพิจารณาปล่อยชั่วคราวออกมา ให้ผู้พิพากษาดำเนินปฏิบัติแนวเสนอนั้นมีข้อดีหลายประการ แต่อย่างไรก็ตามแนวเสนอนั้นไม่ใช่กฎหมาย ไม่มีผลบังคับตามกฎหมาย ความแน่นอนแห่งข้อแนะนำจึงไม่มี และทางปฏิบัติในการปล่อยชั่วคราวของผู้พิพากษาอาจผันแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา จึงเป็นการสมควรยิ่งที่จะได้นำข้อเสนอนั้นมาพิจารณาแก้ไขและเพิ่มเติมให้เป็นกฎหมายต่อไป

ประการสุดท้าย จำเลยเป็นส่วนมากไม่เข้าใจถึงวิธีการขอให้ปล่อยชั่วคราว คงนึกแต่อย่างเดียวว่า ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากและมีความยุ่งยาก ในความเป็นจริงมีกรณีบางประการที่ศาลจะให้ปล่อยชั่วคราวได้ โดยไม่ต้องมีหลักประกัน และนอกจากนี้ แม้กรณีที่ต้องมีหลักประกัน ศาลก็มีแนวโน้มที่จะลดหลักประกันลงให้ได้ส่วนกับความสามารถทางเศรษฐกิจของจำเลยได้

อยู่แล้ว (ตามแนวคำแนะนำ) แต่ความจริงเหล่านี้มิได้รู้ไปถึงจำเลย จึงเห็นว่าศาลจะได้อธิบายถึงกฎหมายในเรื่องปล่อยชั่วคราวให้จำเลยทราบอย่างย่อ ๆ นับแต่วาระแรกที่จำเลยมาปรากฏตัวต่อศาล ไม่ว่าในฐานะผู้ต้องหาที่ถูกฝากขัง หรือจำเลยที่ศาลประทับรับฟ้องไว้ ดังนี้ จำเลยโดยเฉพาะจำเลยผู้ไม่มีทนายยอมได้ประโยชน์จากความเข้าใจในเรื่องการปล่อยชั่วคราวที่ศาลแจ้งให้ทราบอย่างมหาศาล

บทสรุป

ประเทศไทยเพิ่งประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับปัจจุบันในปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ นับว่าไม่นานมานี้เอง ก่อนหน้านั้นเรามีกฎหมายวิธีพิจารณาเช่นกัน แต่เป็นกฎหมายเก่าที่ไม่เป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ ตามกฎหมายเก่าโดยเฉพาะในเรื่องการพิจารณาเพื่อพิสูจน์ความผิดนั้น ชีวิตของทั้งโจทก์และจำเลยอยู่บนเส้นด้ายของอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จับันตาลให้ความจริงเป็นที่ประจักษ์ วิธีพิสูจน์ความผิดจึงมีตั้งแต่การให้โจทก์จำเลยเดินบนถ่านติดไฟร้อนเท้าของฝ่ายใดใหม่ฝ่ายนั้นเป็นฝ่ายผิด การจ้ำน้ำแข่งกัน ใครทำได้นานกว่าอีกฝ่ายหนึ่งก็เป็นผู้ชนะ หรือการว่ายน้ำข้ามแม่น้ำแข่งกัน การถือเทียนจุดไฟขนาดเท่ากัน เทียนของผู้ใดไฟดับก่อนผู้นั้นเป็นฝ่ายผิด ตามกฎหมายเก่าเชื่อกันจนกว่าคนบริสุทธิ์ พระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยอมคุ้มครอง

แต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาฉบับปัจจุบัน การพิจารณาเพื่อพิสูจน์ความผิดใช้วิธีการของการต่อสู้สวน (adversary system) อันเป็นวิธีที่

คู่กรณีหาพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาล ใครแสดงหลักฐานได้แน่นแฟ้นกว่า อีกฝ่ายหนึ่งก็เป็นฝ่ายชนะ วิธีนี้ไม่ใช่จะทำให้ประจักษ์ความจริงหรือได้ ความยุติธรรมเสมอไปก็หาไม่ แต่ก็นับได้ว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดเท่าที่มนุษย์จะ คิดขึ้นมาใช้ได้

วิธีที่ต่างให้ต่างฝ่ายหาพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลให้ศาลเชื่อนี้ ทำให้ เกิดความจำเป็นในการที่คู่ความทั้งสองฝ่ายจะต้องรู้กฎหมาย รัฐบาลการที่จะ เสนอคดีต่อศาลอย่างมีประสิทธิภาพ ความจริงก็คือ คนส่วนมากไม่รู้กฎหมาย จึงเกิดระบบการมีทนายเป็นผู้ช่วยชี้แนะกฎหมายและช่วยคู่ความเสนอพยาน หลักฐานต่อศาล การมีทนายเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับจำเลย เพราะ นอกจากจำเลยส่วนมากจะเป็นผู้ยากจนไม่รู้กฎหมายแล้ว เมื่อต้องตกเป็น จำเลยด้วยความกลัวความสับสน ทำให้จำเลยไม่สามารถคิดอ่านแก้ไขตัวเอง ให้พ้นข้อหาได้ ส่วนโจทก์นั้นในคดีอาญาส่วนมากพนักงานอัยการเป็นโจทก์ บัญหาเรื่องการไม่รู้กฎหมายจึงไม่มี การที่จำเลยมีทนายจึงเป็นโอกาสที่ทั้ง โจทก์และจำเลยจะมีความสามารถเท่าเทียมกันในการเสนอพยานหลักฐานต่อ ศาลสมดังจุดมุ่งหมายของระบอบการสอบสวนที่ประเทศไทยใช้อยู่ เมื่อเป็น เช่นนี้ การพิจารณาคดีนั้น ๆ ย่อมเริ่มต้นด้วยความยุติธรรม

อย่างไรก็ตาม ความยุติธรรมในทางคดีอาญามีใช้เริ่มเมื่อคดีไปถึงศาล กระบวนวิธีต่าง ๆ อันได้แก่การสืบสวนจับกุม สอบสวน เหล่านี้เป็นส่วน หนึ่งของกระบวนวิธีพิจารณาคดีอาญาด้วย ฉะนั้นทำอย่างไรจึงจะให้เกิด ความยุติธรรมในตอนนั้นด้วย

หลักกฎหมายมีว่า ทุกคนได้รับข้อสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่จนกว่า ศาลจะพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำผิด ฉะนั้นตราบไต่ที่ยังไม่มีคำพิพากษาดัง

กล่าว ทรานนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องปฏิบัติต่อบุคคลทั้งเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ จะปฏิบัติต่อเขาดังเขาเป็นนักโทษตามคำพิพากษาไม่ได้ แต่ในทางปฏิบัติทั้งในประเทศไทยและในนานาประเทศ มีจำเลยจำนวนมากถูกปฏิบัติดังผู้กระทำผิด ในชั้นสอบสวนจำเลยถูกห้ามประกัน หรือไม่ได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว ทำให้จำเลยต้องเสียอิสระภาพในเนื้อตัวร่างกาย เสียเวลาทำมาหากิน และทำให้ไม่อาจใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวตามปกติได้ จำเลยบางคนถูกบังคับ ช่มชู้ ทางร่างกายหรือจิตใจ ให้ให้ถ้อยคำอันไม่ตรงต่อความจริงหรือรับสารภาพ จำเลยเหล่านี้เมื่อคดีเข้ามาสู่ศาลแล้ว แม้เขาจะมีทนายที่เก่งกล้าสามารถเพียงใดก็สายเกินไปเสียแล้ว เพราะความเสียหายได้เกิดขึ้นต่อจำเลยมาแล้ว ยิ่งกว่าถ้อยคำที่จำเลยได้ให้ไว้ในชั้นสอบสวนโดยไม่ตรงต่อความจริงนั้น อาจถูกนำมาใช้ยื่นต่อจำเลยในชั้นศาลได้ การที่ทนายจำเลยจะพิสูจน์ว่าถ้อยคำจำเลยให้เพราะถูกบังคับ ช่มชู้ นั้น พิสูจน์ให้เห็นจริงได้ยากเพราะส่วนมากหลักฐานไม่ปรากฏหลงเหลืออยู่ ฉะนั้นเพื่อแก้ไขให้จำเลยได้รับการปฏิบัติดังผู้บริสุทธิ์ จึงต้องกระทำด้วยการใด ๆ ที่จะให้ความคุ้มครองเขานับตั้งแต่วันที่เขาคตกเป็นผู้ต้องหา มิใช่รอจนกว่าคดีจะฟ้องต่อศาล

นั่นคือต้องให้จำเลยได้มีทนายและพบทนายให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ และการสอบสวนจะทำไม่ได้จนกว่าจำเลยจะมีทนายก่อน การที่จำเลยมีทนายหรือทนายอยู่ด้วยกับจำเลยในเวลาที่เจ้าหน้าที่สอบสวนปากคำจำเลย ย่อมทำให้เจ้าหน้าที่ไม่กล้าใช้วิธีการอันไม่ชอบด้วยกฎหมายต่อจำเลย ทนายย่อมเป็นเกราะให้ความคุ้มครองต่อจำเลย เป็นหลักประกันว่าเขาจะได้รับการปฏิบัติดังผู้บริสุทธิ์ นอกจากนี้การที่ทนายได้เข้าไปเกี่ยวข้องในคดีเสียตั้งแต่

ในชั้นสอบสวนยอมทำให้ทนายได้รู้ข้อเท็จจริงอย่างละเอียด มีผลให้สามารถเตรียมสู้คดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตามกฎหมายปัจจุบัน จำเลยมีสิทธิมีทนายและพบทนายได้เมื่อเขาตกอยู่ในฐานะจำเลยแล้ว ในกรณีที่จำเลยไม่มีทนาย ศาลตั้งทนายให้จำเลยได้ถ้าจำเลยต้องการและคดีนั้นเป็นคดีออกจากรัจ นอกจากนั้นแล้วไม่มีกรณีที่ศาลจะต้องตั้งทนายให้จำเลย แต่ความจริงที่ปรากฏคือ จำเลยส่วนมากยากจนไม่อยู่ในฐานะที่จะจ้างทนายได้ ส่วนในชั้นสอบสวนนั้น ไม่มีกฎหมายใดห้ามผู้ต้องหาไม่ให้มีทนาย แต่ก็ไม่มีบทบัญญัติใดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐตั้งทนายให้ผู้ต้องหาในฐานะความผิดใด ๆ เลย ผู้ต้องหาส่วนมากก็เช่นเดียวกับจำเลยคือ ยากจนไม่อยู่ในฐานะทางเศรษฐกิจที่จะมีทนายของตนเองได้ กรณีจึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะช่วยแก้ไขกฎหมายให้ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีทุกคดีได้มีทนายช่วยในคดีของตน จริงอยู่เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ต้องใช้กำลังคนและกำลังเงินมาก แต่ก็เป็นวิถีทางเดียวที่จะให้ความยุติธรรมแก่ผู้ต้องหาและจำเลยได้

ในปัจจุบันได้เริ่มมีบริการการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal aid) มากขึ้น ควรมีการศึกษาหาวิธีให้บริการให้ได้ผลจริงจังมากกว่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายการบริการไปยังต่างจังหวัด นอกจากนี้ควรมีการหามาตรการตรวจสอบการทำงานของทนายที่เจ้าหน้าที่ของรัฐตั้งให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยด้วย ขณะเดียวกันควรกำหนดค่าใช้จ่ายให้แก่ทนายตามสมควรที่เขาต้องใช้จ่ายไปในคดีขอแรงนั้น ๆ

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีบทมาตราหลายมาตราที่ได้รับการบัญญัติขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิของจำเลย แต่สิทธิทั้งหลายเหล่านั้นมี

ความสำคัญเป็นรองสิทธิจำเลย ถ้าจำเลยมีทนายเสียแล้ว จำเลยจะมีคนที่ช่วยชี้แจงให้เข้าใจถึงสิทธิเรื่องอื่น ๆ ของจำเลย นอกจากนั้นการมีทนายย่อมเป็นเครื่องประกันการที่จำเลยจะได้รับการปฏิบัติตามสิทธิเรื่องอื่น ๆ ตามบทบัญญัติของกฎหมาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ถ้าจำเลยไม่มีทนายเสียแล้วย่อมไม่มีอะไรเป็นประกันได้ว่าจำเลยจะได้รับการปฏิบัติตามสิทธิที่เขามีอยู่ ศาลเองนั้นต้องตั้งตนเป็นกลาง จะช่วยจำเลยทั้งทนายจำเลยช่วยจำเลยย่อมไม่ได้

ในขณะที่กฎหมายเรื่องการมีทนายและการตั้งทนายให้ผู้ต้องหาและจำเลยยังไม่อาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ในเร็ววัน เจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องในเรื่องสิทธิผู้ต้องหา จำเลยสมควรร่วมมือกันผดุงสิทธิผู้ต้องหา จำเลย ให้เป็นไปตามกฎหมายเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมากที่สุด ทั้งนี้ใช่เพราะเห็นแก่จำเลยในปัจจุบันผู้จะเป็นคนบริสุทธิ์แต่ประการเดียว แต่เพื่อผดุงไว้ซึ่งการคุ้มครองต่อผู้จะเป็นจำเลยในอนาคต ซึ่งอาจเป็นใครคนหนึ่งคนใดที่เป็นญาติพี่น้องหรือแม่แต่ตัวเราเองด้วย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยฉบับปัจจุบันนับได้ว่าได้อำนวยความคุ้มครองตามเรื่องสิทธิต่าง ๆ ของจำเลยไว้พอสมควร แม้จะมีข้อขัดข้องในเรื่องการที่รัฐจะจัดหาทนายฟรีให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยยังไม่มี การดำเนินไปอย่างจริงจังและกว้างขวางนักก็ตาม แต่ก็ยังนับได้ว่าประเทศไทยมีกฎหมายและระบบการให้ความยุติธรรมแก่จำเลยได้ดีพอสมควร ถ้าจะมีข้อขัดข้องไม่ให้การดำเนินการเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ก็เป็นเรื่องของตัวบุคคลที่มีหน้าที่ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ ซึ่งข้อบกพร่องนี้ในอนาคตย่อมทำให้ลดลงไปได้มาก ถ้าผู้ต้องหาและจำเลยจะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐจัดหาทนายให้ฟรีตามที่ได้กล่าวมาในข้างต้นนั่นเอง

เอกสารประกอบการวิจัย

๑. พระวรวงศ์ศาสตราจารย์ เนติญาณ, *วิธีพิจารณาความอาญา* โรงพิมพ์สยามพาณิชย์การ, พระนคร ๒๔๘๑
๒. อนุเมติ ใจสมุทร, *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยหลักทั่วไปตลอดถึงการไต่สวนมูลฟ้อง*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, นิติบรรณการ, ธนบุรี ๒๕๑๔
๓. คณิง ฤกษ์ชัย, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ๒*, รามคำแหง, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๖, ๒๕๒๒
๔. ประเทือง กীরติบุตร, *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา : สอบสวน วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น และศาลอุทธรณ์*, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ ๒๕๑๒
๕. ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์, *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*, แก้ไขเพิ่มเติมโดย ศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย เล่ม ๒, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ๒๕๑๕
๖. สัญญา ธรรมศักดิ์ และ ประภาศน์ อวยชัย, *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม ๑*, กรุงเทพฯ
๗. วิษณุ เกรืองาม, บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, *ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๒๐*, นำอักษรการพิมพ์, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๐
๘. ไพโรจน์ ชัยนาม, *รัฐธรรมนูญบทกฎหมาย และเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย เล่ม ๑*, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๙

๙. บทบัญญัติ เล่ม ๒๑ (๒๕๐๖), เล่ม ๒๕ (๒๕๑๑) และเล่ม ๒๔
ทอน ๔
๑๐. กุฎพาท เล่ม ๑๒ (๒๕๐๖) เล่ม ๔ (๒๕๒๒), เล่ม ๓ (๒๕๐๙)
๑๑. วารสารนายความ ปีที่ ๙ เล่ม ๔-๕, ปีที่ ๑๒ เล่ม ๕
๑๒. วารสารนิติศาสตร์ เล่ม ๔ ทอน ๓ (๒๕๑๕)
๑๓. ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๔๙ ทอนที่ ๒๐ (๒๔๗๕)
ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๖๖ ทอนที่ ๑๗ (๒๔๙๒)
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๕ ทอนที่ ๒๐ (๒๔๙๑)
๑๔. คำพิพากษาศาลฎีกาถึงปีพุทธศักราช ๒๕๒๓
๑๕. *The Rights of the accused*, Volumn I, Sage Criminal Jus-
tic System Annuals, Stuart Nagel, editor, Sage Publication,
London 1972,
๑๖. Joseph Q. Cook, *Constitutional Rights of the Accused-
Pretrail Rights* (1972), The Lawyer Co-Operation Publishing,
N.Y.
๑๗. Phillip E. Johnson, *The Element of Criminal Due Process*,
West Publishing Company, August 1972.
๑๘. United States Suprem Court Report.

ฐานความผิดที่จำเลยถูกฟ้อง

ฐานความผิด	จำเลยชาย	จำเลยหญิง	รวม
ฆ่า	๒๗	๗	๓๔
พยายามฆ่า	๑๘	๓	๒๑
ปล้นทรัพย์	๒๑	๒	๒๓
ชิงทรัพย์	๑๓	—	๑๓
ลักทรัพย์	๙	—	๙
ยาเสพติด	๘	๑๖	๒๔
ทำร้ายร่างกาย	๙	—	๙
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	๙	—	๙
อาวุธปืน	๙	—	๙
ช่องโจร	๙	—	๙
ขับรถโดยประมาท	๒	—	๒
ทำให้เสียทรัพย์	๓	—	๓
เช็ค	—	๑	๑
เมาสุรา	๑	—	๑
รับของโจร	๑	๑	๒
จัดหาที่พักบริเวณเจ้าสำนักโรงแรม	—	๑	๑
ปลอมเอกสาร	—	๑	๑
วิวาท	๑	—	๑
พยายามชิงทรัพย์	๑	—	๑
รวม	๑๒๓	๓๒	๑๕๕

คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการ ปล่อยชั่วคราว

พ.ศ. ๒๕๒๓

เพื่อให้การปล่อยชั่วคราวตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๐๖ ถึงมาตรา ๑๑๕ เป็นไปโดยเรียบร้อยและเป็นระเบียบเดียวกัน อาศัยบทบัญญัติแห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑ ตามที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พุทธศักราช ๒๕๑๒ มาตรา ๓ ประธานศาลฎีกาจึงออกคำแนะนำ สำหรับให้ผู้พิพากษาทั้งหลายใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาและมีคำสั่งเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวไว้ดังต่อไปนี้

๑. ควรถือเป็นหลักว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนพึงได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็นที่จะต้องควบคุมหรือขังผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นไว้

๒. ควรอำนวยความสะดวกในการร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด เมื่อได้รับคำร้องแล้ว ควรรีบพิจารณาและมีคำสั่งโดยเร็ว

๓. ควรพิจารณาสั่งคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ด้วยความรอบคอบและระมัดระวังให้คำสั่งเป็นไปในแนวเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงคำสั่งใหม่ควรกระทำเมื่อมีเหตุผลใหม่ที่เป็นพิเศษจริงๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดข้อครหาได้

๔. คำสั่งไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวควรแสดงเหตุผล ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยชัดแจ้ง

๕. การพิจารณาคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวในชั้นพิจารณา หากปรากฏว่าจำเลยเคยได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวในชั้นสอบสวน และมีได้ปฏิบัติผิดเงื่อนไขในการปล่อยชั่วคราว ก็ควรนำข้อเท็จจริงดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาคำ

๖. หากผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นเด็กหรือเยาวชน หรือเป็นผู้ที่เชื่อถือได้ว่า จะไม่หลบหนีและจะมาศาลตามกำหนด เช่น มีตำแหน่งหน้าที่ อาชีพ การงาน ฐานะ หรือชื่อเสียงเป็นที่เชื่อถือ ก็ควรนำข้อเท็จจริงดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาส่งคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวด้วย

๗. ในการปล่อยชั่วคราวควรเรียกหลักประกันแต่พอควรแก่กรณี โดยคำนึงถึงตำแหน่งหน้าที่ อาชีพการงาน ฐานะ หรือชื่อเสียงของผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้เป็นหลักประกัน ตลอดจนความหนักเบาแห่งข้อหา ความร้ายแรงแห่งการกระทำ และผลแห่งการกระทำที่ถูกต้องกล่าวหาหรือถูกฟ้อง

๘. คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไป ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๑๐ วรรคหนึ่ง บัญญัติให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวได้ โดยมีประกันแต่ไม่ต้องมีหลักประกันอยู่แล้ว ควรที่จะพิจารณาใช้ดุลพินิจตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้ด้วย

๙. คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่ถึงหนึ่งปี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๑๐ วรรคสอง บัญญัติให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวได้โดยไม่ต้องมีประกันอยู่แล้ว ควรที่จะพิจารณาใช้ดุลพินิจตามที่กฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ให้มาก เพราะคดีดังกล่าวนั้นเมื่อจำเลยมีทนาย จำเลยอาจขออนุญาตศาลที่จะไม่มาฟังการพิจารณา และการสืบพยานได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๒ ทวิ

๑๐. การรับหลักทรัพย์เป็นหลักประกัน ไม่ควรจำกัดเฉพาะที่ดิน หลักทรัพย์มีค่าอย่างอื่น เช่น อาคารสิ่งปลูกสร้าง พันธบัตร สลากออมสิน ตัวแลกเงินที่ธนาคารเป็นผู้จ่าย และผู้จ่ายได้รับรองตลอดไปแล้ว ตัวสัญญาใช้เงินที่ธนาคารเป็นผู้ออกตัว เชื่อกที่ธนาคารเป็นผู้ส่งจ่ายหรือรับรองหนังสือรับรองของธนาคารที่รับรองว่า จะชำระเบี้ยปรับแทนในกรณีผิดสัญญา ประกันเป็นต้น ก็ควรพิจารณาอนุญาตให้ใช้เป็นหลักประกันได้ด้วย

๑๑. หลักประกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๑๔ ให้มีบุคคลเป็นหลักประกันโดยแสดงหลักทรัพย์ได้ด้วย ฉะนั้นจึงควรพิจารณาหลักประกันประเภทนี้ ในเมื่อบุคคลนั้นเป็นผู้มีหลักฐาน ตำแหน่งหน้าที่ อาชีพการงาน ฐานะ หรือชื่อเสียง เป็นที่เชื่อถือได้

๑๒. กรณีที่ศาลชั้นต้นต้องส่งคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวไปให้ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา ส่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๐๖ (๔) หรือ (๕) ควรจะได้กำชับและควบคุมดูแลให้เจ้าหน้าที่รับส่งคำร้องขึ้นไปยังศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาโดยเร็ว

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๒๓

(ลงชื่อ) ประพจน์ ธิระวัฒน์

(นายประพจน์ ธิระวัฒน์)

ประธานศาลฎีกา

คำแนะนำ การขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อศาล

ขอประกันตัวได้เมื่อใด

การขอลปล่อยชั่วคราวหรือที่เรียกว่า “ขอประกัน” ตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย ในคดีอาญาต่อศาลทำได้ ๒ ระยะ คือ

๑. ชั้นฝากขังระหว่างสอบสวน

เมื่อผู้ต้องหาถูกจับในความผิดฐานใดฐานหนึ่ง พนักงานสอบสวนมีอำนาจควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้เพียงชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง (ไม่เกิน ๗ วัน สำหรับ คดีที่ชั้นศาลอาญาและศาลจังหวัด ไม่เกิน ๗๒ ชั่วโมงสำหรับคดีที่ชั้นศาล แขวาง) หลังจากนั้นหากการสอบสวนยังไม่เสร็จ และจำเป็นต้องควบคุมผู้ต้องหาต่อไป พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการจะต้องร้องขอต่อศาลให้ ศาลส่งขังผู้ต้องหาในระหว่างสอบสวนต่อไปอีก ซึ่งเรียกกันว่า “ฝากขัง”

เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ นำผู้ต้องหาไปฝากขังต่อ ศาลใด ผู้ต้องหาจะมีสิทธิขอให้ศาลปล่อยตัวชั่วคราว สำหรับระยะเวลาที่ศาล ให้ฝากขังได้ ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่าขอประกันตัว การฝากขังในศาลแขวงมี กำหนดเวลาช่วงละ ๖ วัน การฝากขังในศาลอาญาหรือศาลจังหวัด ถ้าเป็น ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน ๖ เดือน หรือปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มีกำหนดช่วงเวลาเดียวไม่เกิน ๗ วัน แต่ถ้าอัตราโทษ เกินกว่านี้ จะมีกำหนดเวลาช่วงละไม่เกิน ๑๒ วัน หากพนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการขอฝากขังต่อ ผู้ต้องหาก็ขอประกันตัวต่อไปได้อีก

๒. ชั้นพิจารณาของศาล

เมื่อศาลรับคำฟ้องของโจทก์และรับตัวจำเลยไว้พิจารณาคดีแล้ว จำเลยจะอยู่ในอำนาจของศาลตลอดไปจนกว่าจะเสร็จคดี แต่จำเลยมีสิทธิขอประกันต่อศาลที่พิจารณาคดีนั้น ถ้าเป็นการพิจารณาคดีชั้นอุทธรณ์หรือฎีกา จะยื่นต่อศาลชั้นต้นที่พิจารณาคดีนั้น หรือยื่นต่อศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาก็ได้

ใครมีสิทธิขอประกันตัว

๑. ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิขอประกันตัวเอง โดยวางหลักทรัพย์
๒. ผู้อื่นซึ่งเรียกกันว่า “นายประกัน” อาจยื่นคำร้องขอประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยได้โดยวางหลักทรัพย์เช่นเดียวกัน

เสียค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง

การขอประกันเสียค่าใช้จ่ายเพียง ค่าอากรแสตมป์ปิดแบบพิมพ์ของทางราชการ คือคำร้องขอลปล่อยชั่วคราวและบัญชีทรัพย์สิน ฉบับละ ๒๐ สตางค์เท่านั้น แบบพิมพ์ขอได้จากเจ้าหน้าที่ของศาล

ผู้ประกันสามารถรอกข้อความได้ด้วยตัวเอง ไม่จำเป็นต้องจ้างผู้ใดเขียน ถ้าสงสัยให้สอบถามเจ้าหน้าที่

หลักฐานที่ต้องใช้ในการขอประกัน

๑. หลักทรัพย์ที่ใช้ประกัน

การประกันตัวโดยปกติจะต้องมีหลักทรัพย์มาเป็นหลักประกัน ซึ่งอาจจะเป็นเงินสด พันธบัตรของรัฐบาล สลากออมสิน เช็คของธนาคาร หรือหนังสือสำคัญแสดงสิทธิในที่ดินเช่น โฉนดที่ดิน น.ส. ๓ หรือ ส.ค. ๑ ถ้า

ที่ดินตั้งอยู่นอกเขตศาลควรมีหนังสือรับรองของเจ้าพนักงานที่ดิน หรือนายอำเภอท้องที่ ไปแสดงด้วยว่าที่ดินดังกล่าวมีราคาปานกลางไร้ละท่าใด เมื่ออนุญาตให้ประกัน ศาลจะยึดทรัพย์ไว้ และออกใบรับให้ยึดถือไว้เป็นหลักฐานเพื่อขอหลักทรัพย์คืนในภายหลัง

๒. บัตรแสดงตัวบุคคล

ควรรนำบัตรแสดงตัวบุคคลที่ทางราชการออกให้ เช่น บัตรประจำตัวประชาชน บัตรข้าราชการ บัตรพนักงานรัฐวิสาหกิจ บัตรทหารผ่านศึก ใบอนุญาตขับขี่ไปด้วย ศาลจะไม่ยึดหลักฐานนี้ไว้ เพียงแต่เพื่อประสงค์จะตรวจสอบมิให้มีการแอบอ้าง ซึ่งอาจทำให้เกิดการเสียหายแก่ทางราชการเท่านั้น

ศาลจะให้ประกันเสมอไปหรือไม่

๑. คดีอาญาซึ่งมีอัตราโทษไม่สูงหรือไม่ร้ายแรง เช่น ลักทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย ถ้าศาลเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่หลบหนี การปล่อยชั่วคราวจะไม่เกิดความเสียหายแก่การดำเนินคดี และผู้ประกันมีหลักทรัพย์ที่เชื่อถือได้ ศาลจะอนุญาตให้ประกันในวันนั้นโดยตีราคาประกันตามสมควรแก่ข้อหา

๒. คดีที่มีอัตราโทษอย่างสูงเกิน ๑๐ ปี เช่น ปล้นทรัพย์ หรือฆ่าผู้อื่น กฎหมายบัญญัติว่าศาลจะต้องสอบถามพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือโจทก์ก่อนว่าจะกักกันหรือไม่ ถ้าไม่อาจถามได้โดยมีเหตุอันสมควร ศาลจะงดการถามเสียก็ได้

อย่าหลงเชื่อผู้แอบอ้างว่าจะช่วยเหลือด้วยประการใด ๆ ทั้งสิ้น ศาลจะใช้ดุลพินิจสั่งโดยอาศัยหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้

สัญญาประกันใช้ได้เพียงใด

๑. ชั้นฝากขังระหว่างสอบสวน สัญญาประกันใช้ได้เท่าระยะเวลาการฝากขังแต่ละครั้ง กล่าวคือในศาลแขวงมีกำหนดเวลา ๖ วัน เมื่อครบ ๖ วัน หากผู้ร้องขอประกันจะประกันตัวผู้ต้องหาต่อไปก็เพียงแต่ยื่นคำร้องต่อศาลว่าประสงค์จะประกันผู้ต้องหาต่อไป โดยให้ถือหลักทรัพย์และสัญญาประกันเดิมทุกครั้งไป ซึ่งในศาลแขวงจะมีการฝากขังได้อย่างมากไม่เกิน ๕ ครั้ง ส่วนในศาลจังหวัดและศาลอาญาก็มีวิธีการปฏิบัติเช่นเดียวกัน เพียงแต่ระยะเวลาการฝากขังนานกว่าในศาลแขวง คือ ฝากขังได้ไม่เกินครั้งละ ๑๒ วัน และอย่างมากไม่เกิน ๘๔ วัน

๒. ชั้นพิจารณาของศาล สัญญาประกันใช้ได้ตลอดไปจนกว่าศาลนั้นจะพิพากษาคดี มีการขอถอนประกัน หรือศาลสั่งเพิกถอนสัญญาประกัน

นายประกันต้องปฏิบัติอย่างไร

๑. ใช้ชื่อและที่อยู่อันแท้จริงต่อศาล

นายประกันต้องให้ชื่อและที่อยู่ที่แท้จริงต่อศาล ที่อยู่ต้องเป็นที่อยู่ในปัจจุบันและสามารถติดต่อได้ทันที หากมีการย้ายที่อยู่ต้องแจ้งให้ศาลทราบโดยเร็ว

๒. เห็นสัญญาประกันและเซ็นทราบกำหนดส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย

เมื่อศาลอนุญาตให้ประกันตัว นายประกันต้องเซ็นสัญญาประกันไว้เป็นหลักฐานและต้องเซ็นทราบกำหนดวันเวลาส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยมายังศาลด้วย

๓. ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อศาล

ในชั้นฝากขัง นายประกันต้องนำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ตนประกัน ไป มาถึงศาลในวันที่ครบกำหนดการฝากขังแต่ละครั้ง

ในชั้นพิจารณาคดีของศาล เมื่อศาลนัดให้จำเลยไปศาลในวันใด ไม่ว่าจะเป็นการนัดสืบพยานนัดฟังคำพิพากษา นัดไปสอบถาม หรือนัดเพื่อการอื่นใด นายประกันต้องนำจำเลยไปส่งศาลทุกครั้ง

หากนายประกันผิดนัดไม่สามารถนำผู้ต้องหาหรือจำเลยมาศาลตามที่กล่าวข้างต้น ศาลอาจถอนประกันและปรับนายประกันตามสัญญาทันที ฉะนั้นนายประกันจึงต้องคอยติดตามอยู่เสมอว่าผู้ต้องหาหรืออยู่ที่ใดในระหว่างการประกันตัว

เมื่อศาลสั่งปรับนายประกัน

ในกรณีที่ศาลสั่งปรับนายประกันตามสัญญาประกัน นายประกันจะต้องนำเงินค่าปรับมาชำระต่อศาลภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด ถ้านายประกันไม่นำเงินค่าปรับมาชำระให้ครบถ้วน ภายในเวลาที่ศาลกำหนด ศาลอาจสั่งให้ยึดทรัพย์สินที่นำมาเป็นหลักประกันขายทอดตลาด เพื่อนำมาชำระค่าปรับต่อไป และถ้าได้เงินไม่พอชำระค่าปรับ ศาลอาจยึดทรัพย์สินอื่นของนายประกันมาขายทอดตลาดเพื่อชำระค่าปรับจนครบ

นายประกันที่ศาลสั่งปรับตามสัญญาประกัน มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งศาลได้ภายในเวลา ๑๕ วัน หรืออาจนำตัวจำเลยมาส่งศาลและขอลดค่าปรับต่อศาล การขอลดถอนประกัน

นายประกันอาจขอลดถอนประกันได้เสมอ พร้อมกับนำตัวผู้ต้องหา หรือ

๒๘๒

จำเลยมาส่งศาล เมื่อศาลอนุญาตแล้วความรับผิดชอบตามสัญญาก็เป็นอัน
สิ้นสุด

การคืนหลักประกัน

เมื่อคดีถึงที่สุดหรือศาลอนุญาตให้ถอนประกัน หรือสัญญาประกันสิ้นสุด
ลงโดยเหตุอื่น เช่น ศาลเพิกถอนสัญญาประกัน ศาลพิพากษาจำคุกจำเลย
จำเลยตาย นายประกันตาย หรือศาลสั่งปรับนายประกันเพราะผิดสัญญาแล้ว
ย่อมขอรับหลักประกันคืนจากศาลได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

สิทธิของผู้ต้องขังในประเทศไทย
ประธาน วัฒนวาณิชย์

คำนำ

การศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยสิทธิมนุษยชน และกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย ในวาระเริ่มแรกการวิจัยมีผู้เข้าร่วมโครงการ ๓ คน คือ ดร. อาคม ตูลาติลก อาจารย์ติเรก เต็งจำรูญ แห่งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และผู้เขียน

การศึกษาในหัวข้อนี้ จะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีจำต้องอาศัยความร่วมมือจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง แต่คณะผู้วิจัยได้รับอนุญาตให้เข้าไปเก็บข้อมูลและทำการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังตามแบบสอบถามซึ่งได้จัดทำขึ้น ดังนั้นการวิจัยในเค้าโครงเดิมจึงไม่อาจกระทำได้

ต่อมา ดร. อาคม ตูลาติลก ได้โอนไปรับราชการ ณ กระทรวงมหาดไทย และอาจารย์ติเรก เต็งจำรูญ มีภาระกิจและงานวิจัยด้านพัฒนาชนบท จึงไม่อาจร่วมทำการศึกษาคืบต่อไปได้ เนื่องจากได้ประสบปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวแล้ว ผู้เขียนจึงได้เปลี่ยนเค้าโครงการศึกษาที่ได้กำหนดและระเบียบวิจัยเดิมที่วางไว้ เพื่อให้สามารถทำการศึกษาคืบต่อไปได้โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาผู้ต้องขังในที่ต่าง ๆ ซึ่งได้พิมพ์เผยแพร่ และรายงานการสำรวจวิจัยของนักศึกษาปริญญาโท คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และข้อมูลอื่น ๆ เป็นสำคัญ

นอกจากข้อมูลดังกล่าวแล้ว ผู้เขียนได้ทำการค้นคว้าวิจัยจากเอกสารที่สามารถแสวงหาได้ ทั้งนี้ยกเว้นข้อมูลที่ได้อาจจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตจากประสบการณ์ของผู้เขียนในระหว่างทำการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้โดยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายทั้ง โดยทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ผู้ต้องขัง และผู้ปฏิบัติในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งได้ให้ข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์ในการศึกษา

ในที่สุดนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณ ดร. อากม ตุลาติติก และอาจารย์ติเรก เต็งจำรูญ ซึ่งได้ร่วมทำงานในระยะแรกเริ่ม และให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์หลายประการ ดร. พงศ์เทพ วรกิจโกศาทร แห่งสถาบันไทยคดีศึกษา ที่ให้ความช่วยเหลือในการตรวจสอบและแก้ไขแบบสอบถาม และ ดร. เกียรติ ขจร วัจนะสวัสดิ์ แห่งคณะนิติศาสตร์ ผู้รับผิดชอบโครงการวิจัยสิทธิมนุษยชน และกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย ซึ่งได้เอาใจใส่ ติดตามและช่วยเหลือในการศึกษาตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ

ประธาน วัฒนาวณิชย์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มกราคม ๒๕๒๕

บทคัดย่อ

สิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังหรือนัยหนึ่งการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยเคารพ ในสิทธิมนุษยชน กำลังได้รับความสนใจในการบริหารกระบวนการยุติธรรมทั่วโลก รวมทั้งได้มีการรณรงค์เพื่อให้ผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม

ในอดีตการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในประเทศไทยยังมิได้คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนหรือเสรีภาพของผู้ต้องขัง การปฏิบัติและการควบคุมเต็มไปด้วยความเข้มงวด จนถึงกระทำการทารุณโหดร้าย และมีได้มีกฎเกณฑ์ หรือระเบียบปฏิบัติที่แน่นอน

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ กระทรวงมหาดไทยได้ออกกฎเสนาบดีที่ ๒ วางระเบียบให้ผู้พิพากษามีอำนาจหน้าที่ตรวจการคุมขังนักโทษ และผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา และไต่สวนให้ได้รับการปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ และแก้ไขการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องหรือมิชอบ ซึ่งอาจเรียกได้ว่า ได้วางหลักประกันสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายและข้อบังคับเป็นครั้งแรก ถึงแม้ว่ามาตรการดังกล่าวจะเกิดจากเหตุผลทางด้านมนุษยธรรมมากกว่าความคิดทางค่านกฎหมายในเรื่องความชอบธรรม หรือไม่ชอบธรรมก็ตาม นักโทษก็ได้รับการปฏิบัติโดยอาศัยกฎเกณฑ์ และระเบียบที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในประเทศไทยมีรากฐานมาจาก กฎหมาย ข้อบังคับ และ

ระเบียบต่าง ๆ ซึ่งตราขึ้นหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๔๗๙ และอยู่บนรากฐานของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติ ต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ พ.ศ. ๒๔๙๘

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง หรือสิทธิของผู้ต้องขัง มีที่มาจาก การยอมรับนับถือสิทธิขั้นพื้นฐาน (Inalienable Rights) ของมนุษย์ ซึ่งกล่าวไว้อย่างชัดเจนในคำปรารภของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

อย่างไรก็ตามทัศนคติที่มีต่อสิทธิขั้นพื้นฐานนี้ก็มีผู้ไม่เห็นด้วยทั้งหมดก็หา ไม่ และบางครั้งก็มีนักนิติศาสตร์บางคนได้ปฏิเสธที่จะยอมรับว่าสิทธินี้ได้มี อยู่*

เป็นที่ทราบกันดีโดยทั่วไปว่าข้อความที่ว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานนี้ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนในคำปรารภของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

“โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกันและ โอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษย์ เป็นหลักมูลเหตุแห่ง อิศระภาพความยุติธรรมและสันติภาพในโลก...”

ส่วนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในระบบการลงโทษนั้นได้บัญญัติไว้ในข้อ ๕ แห่งปฏิญญาสากล ความว่า

“บุคคลใด ๆ จะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้าย ฝืดคนุษยธรรม หรือต่ำช้าไม่ได้”

ในส่วนของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ เช่น ผู้ต้องขังระหว่าง สอบสวนพิจารณาคดี หรือผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาล องค์การ

* ลุดวิก กุมโพลวิช และ ลีออน ดูชเย โปรตดู เอ็ลการ์ โบเดินไฮเมอร์, Jurisprudence: The philosophy and Method of the Law, rev. ed. (Cambridge Mass: Harvard University Press, 1974). p. 42

สหประชาชาติ ยังได้วางข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำไว้ให้ประเทศต่าง ๆ ใช้เป็นแนวทางในการบัญญัติกฎหมาย และปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยยึดหลักมนุษยธรรมมากกว่า การกล่าวอ้างถึงสิทธิของผู้ต้องขังซึ่งสูญเสียสถานะทางสังคมและสิทธิต่างๆ ให้ได้รับการปฏิบัติด้วยความมีเมตตาธรรมและได้รับการแก้ไขบำบัด เพื่อเป็นผลเมืองดีของสังคมภายหลังพ้นโทษแล้ว ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าผู้ต้องขังมีสิทธิในฐานะเป็นพลเมืองของประเทศ แต่ถูกจำกัดสิทธิด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ และระเบียบซึ่งใช้สำหรับควบคุมผู้กล่าวหาจำเลย หรือผู้ต้องขัง อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาโต้แย้งกันอย่างมากเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิของผู้ต้องขังด้วยระเบียบปฏิบัติ และการใช้ดุลพินิจของเจ้าพนักงาน และฝ่ายบริหาร ซึ่งก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม ลำเอียง หรือใช้ดุลพินิจโดยไม่มีเหตุผล และรวมทั้งขอบเขตของการจำกัดสิทธิผู้ต้องขังว่าควรมีมากน้อยเพียงใด

ในการศึกษาผู้เขียนได้พิจารณา กฎหมาย ข้อบังคับ กฎ และระเบียบที่ใช้แก่ผู้ต้องขังในประเทศไทย เปรียบเทียบกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ได้พบว่าโดยทั่วไป พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๔๗๕ กฎกระทรวงข้อบังคับ และระเบียบซึ่งออกโดยอาศัยบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าว มิได้มีมาตรฐานที่แตกต่างกันมากนักในสาระสำคัญ ในกรณีที่แตกต่างกัน เช่น การลงโทษทางวินัยอย่างรุนแรงนั้น ในทางปฏิบัติกรมราชทัณฑ์ได้ปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ โดยยกเลิกการลงโทษนั้นโดยพฤตินัย แม้ว่าโดยนิตินัยโทษนั้นจะยังคงมีอยู่ในกฎหมายก็ตาม

แม้ว่า กฎหมาย กฎ และข้อบังคับส่วนใหญ่จะไม่แตกต่างจากข้อกำหนด มาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ การวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนซึ่งได้ รับมาจากผู้ต้องขัง การสังเกตและสัมภาษณ์ ปรากฏว่า การปฏิบัติต่อผู้ต้อง ขังยังมีปัญหาอยู่มาก เช่น ผู้ต้องขังมีจำนวนมากเกินกว่าความจุของเรือนจำ สภาพความเป็นอยู่เลวร้าย และเจ้าหน้าที่ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังไม่ชอบด้วย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และการใช้อำนาจไม่เป็นธรรม และลำเอียง เป็นต้น ผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ เช่น ผู้ต้องขังระหว่างสอบสวน หรือพิจารณา และ ผู้ต้องขังตามคำพิพากษามีได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ตามสถานะและสิทธิ ของผู้ต้องขังที่กฎหมายคุ้มครองไว้ในแต่ละประเภท

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่อาจกระทำได้ด้วยการปรับปรุงกฎหมาย หรือ เพิ่มพูนบุคลากรแต่เพียงอย่างเดียว โดยปราศจากการปฏิรูประบบการลง โทษ

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังนั้น ผู้เขียนพบว่าการ ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เป็นไปตามบทกฎหมาย กฎ และข้อบังคับที่มีอยู่แล้ว อาจจะทำให้ได้ด้วยการปรับปรุงกฎหมายและวิธีปฏิบัติ โดยเน้นการคุ้มครอง สิทธิของผู้ต้องขังในค้ำต่าง ๆ เช่น การคุ้มครองสิทธิโดยอาศัยกฎหมาย การให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย การตรวจเรือนจำโดยคณะกรรมการ หรือคณะบุคคลที่มีอิสระ ซึ่งสามารถรับเรื่องราวร้องทุกข์ คำร้อง และมี อำนาจพิจารณาแก้ไขการปฏิบัติที่ไม่ชอบธรรมหรือฝ่าฝืนกฎหมายได้ด้วย

ดังนั้นในสภาพและเงื่อนไขที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ มาตรการคุ้มครองสิทธิ ของผู้ต้องขังจึงมีความสำคัญเป็นอันดับแรก และเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของ การศึกษานี้ในอันที่จะสามารถสร้างหลักประกันการปฏิบัติและการคุ้มครอง สิทธิแก่ผู้ต้องขังได้ตามสมควร

SUMMARY

Rights of the Prisoner in Thailand

Rights of the prisoner or, to be more specific, the treatment of prisoners is an area of growing concern in criminal justice, and a campaign has been launched for humane treatment of prisoners throughout the world.

In the old days, The treatment of prisoners in Thailand had not taken individual liberty or human rights into account. Incarceration and treatment were severely strict, cruel and degrading let alone the infliction of bodily harm. The prison administrations had no consistency of rules or regulations regarding the treatment of prisoners.

In 1900 (B.E. 2443). the Ministry of the Interior enacted Ministerial Regulation No. 2 which provided that the judge, in his territorial jurisdiction, had power to inspect the custody of prisoners and persons awaiting trial or pending investigation. The regulation also empowered the judge to examine the treatment of prisoners to see that such treatment had been carried out in accordance with the law in question. If not, the judge will make an order concerning the correction or redress of grievances and he may revoke the treatment that did not comply with the law.

However, this was the first time that prisoner's rights had been recognized under the law of the land. Though the measure derived

from humanitarian reasons and not the notion of legal concepts of legitimacy or illegitimacy, prisoners were treated under clearer rules and regulations.

After the revolution of 1932, which transformed the absolute monarchy into a democratic government, administrative reforms were carried out. The law governing prisons and treatment of offenders came into force in 1936. The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, adopted at the United Nations first Congress on the Prevention of Crime and Treatment of Offenders in 1955, also served as a guideline for policy concerning prison administration.

The concepts of human rights and rights of prisoners are derived from the concept of inalienable rights. The view that these rights do actually exist is not undebatable and has occasionally been denied by some jurists who contend that there is no such thing as such thing as inalienable rights,*

As widely known, the notion of inalienable rights has been stated clearly in the preamble of the Universal Declaration of Human Rights :

Whereas recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the family is the foundation of freedom, justice and peace in the world..

Accordingly, the treatment of offenders is covered in article 5 :

No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

It should be remembered that the United Nations Standard Minimum Rules are merely guidelines and principles to assist member countries in drafting their own laws concerning the treatment of prisoners. The rules, however, emphasize humanitarian principles rather than exert or claim rights of prisoners. Its objectives are clearly that the prisoner who has lost his liberty, social status and other right be treated with sympathy, generosity and humanity. Moreover, the prisoner should be reformed to become law abiding and, if possible, a good citizen after being released from prison.

At present, it is recognized that the prisoner still has rights. At the least he is a citizen of the country. But his rights are curtailed by laws and which are enforced for the welfare of the state against suspects, defendants and convicts. There are, however, problems concerning the rights of prisoners in certain areas, for instance the curtailment of rights by administrative regulation, and the exercise of power and discretion of officials and administrators in the treatment and confinement.

This discretion has sometimes been exercised in an arbitrary manner that caused unfair practices or, in extreme cases, corruption.

To define the problem, I examined certain acts, rules and regulations that have been enforced and carried out. The United Nations

Standard Minimum Rules, widely claimed by prison administrators as guidelines in policy making, were employed as a standard of measurement and evaluation. By comparison, these rules and Thai laws do not significantly differ except for the law on disciplinary action. Such things as dark room solitary confinement and whipping still exist de jur, but in practice they have not been used since the past decade.

Although, Thai principles and laws are not greatly different from those of international standards, many data gathered from prisoners in various institutions in Bangkok and from a prison a southern province suggested that in practice a great number of problems exist in prisoner treatment. They may be enumerated as follows :

The prison population has increased steadily since 1970. Meanwhile prison facilities throughout the kingdom has only half capacity for accommodation. The prisoners are over crowded in most prisons and conditions have deteriorated.

Some prison officials have abused their power and the prisoners. There were official reports of widespread of corruption in prisons, such as bribery, selling illegal drugs to prisoners, embezzlement and forced labor. Disciplinary action against prisoners has been undertaken without clear guidelines and lack of standard.

Classification of prisoners is the most disappointing of the findings. The alleged offender accused and convicted prisoners may be

quartered together. In general, the convicts are classified by age, sex and time served in prison.

The prison staff did not meet the number of prisoners in terms of staff/inmate ratio. It was 1 : 9 at best. To improve the prison conditions through legal measures, eg. legal provisions safeguarding prisoner's right under the mentioned condition and recruiting more guards, will not resolve these problems.

Prisoner's rights is a legal concept that is hard to achieve currently. Even high ranking prison administrators do not recognize the rights of prisoners. Their views in the matter are based solely on administrative precedents and legal duty. A limited legal measure may be achieved in certain areas, such as, revising obsolete or out-of-date legal provisions and putting more emphasis on protection measures.

Of these there are legal aid programmes for prisoners, rights to counsel and making complaints without censorship to impartial outside authorities. Prison life found in this study has deteriorated and seem hopeless, what is needed are measures to safeguard the rights and proper treatment of prisoners in accordance with legal rules, and decent standards. A committee for prison inspection should be set up that is not under the Correction Department, or its recommendation or nomination. Rather it should be an independent committee consisting of a body of impartial outsiders as well as competent officials in various government agencies.

สารบัญ

คำนำ

บทที่ ๑	ภูมิหลังของการราชทัณฑ์	๒๘๓
	การราชทัณฑ์ในสมัยแรก	๒๘๓
	การราชทัณฑ์ในสมัยที่สอง	๒๘๕
	การราชทัณฑ์ในสมัยปัจจุบัน	๒๙๐
	หลักการและนโยบายการราชทัณฑ์	๒๙๑
	สมมุติฐานในการศึกษา	๒๙๓
	ขอบเขตการศึกษา	๒๙๓
	วิธีการศึกษา	๒๙๔
	การวิเคราะห์ข้อมูล	๒๙๕
	คำศัพท์และความหมาย	๒๙๖
	เชิงอรรถ	๓๐๑
บทที่ ๒	สถานะผู้ต้องขัง	๓๐๔
	มโนทัศน์เกี่ยวกับสิทธิและความหมาย	๓๐๔
	ระบบการลงโทษ	๓๐๗
	การสูญเสียและจำกัดสิทธิของผู้ต้องขัง	๓๑๑
	สิทธิของผู้ต้องขัง	๓๒๔
	เชิงอรรถ	๓๒๘
บทที่ ๓	การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง	๓๓๐
	ความเป็นมา	๓๓๐
	แนวความคิดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง	๓๓๓
	การดำเนินงานราชทัณฑ์	๓๓๕

	ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ	๓๓๗
	สถานะของผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ	๓๓๘
	พระราชบัญญัติ กฏ และข้อบังคับ	๓๔๒
	เชิงอรรถ	๓๘๑
บทที่ ๔	ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขังและการวิเคราะห์ที่มาของข้อมูล	๓๘๔
	๑. ผลของการหาข้อมูลจากโครงการตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังวัยหนุ่ม	๓๘๕
	๒. รายงานเรื่องภูมิหลังทางสังคมและภาวะความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง	๓๘๖
	๓. รายงานเรื่องการให้บริการสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ต้องโทษเรือนจำสุราษฎร์ธานี	๓๘๑
	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์อธิบดีกรมราชทัณฑ์	๓๘๖
	เชิงอรรถ	๔๑๒
บทที่ ๕	บทวิเคราะห์	๔๑๓
	ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพเรือนจำและผู้ต้องขัง	๔๑๓
	สถานะของผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ	๔๑๕
	การใช้มาตรการลงโทษจำคุกมากเกินไป	๔๑๗
	อนามัยสุขภาพ และการพยาบาล	๔๑๘
	อาหาร	๔๑๙
	การทำงาน	๔๑๙
	การแยกผู้ต้องขัง	๔๒๐
	วินัยของผู้ต้องขัง	๔๒๐
	การเยี่ยมและการติดต่อกับภายนอก	๔๒๒
	เครื่องพันธนาการ	๔๒๓
	การพักการลงโทษ	๔๒๓
	เชิงอรรถ	๔๒๖

ตารางข้อมูล

	หน้า
ตารางที่ ๑ สถิติผู้ต้องขังทุกประเภทในวันสิ้นปี พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๒๐	๔๐๐
ตารางที่ ๒ สถิติการรับ จำหน่าย คงเหลือ ผู้ต้องขังทุกประเภท	๔๐๑
ตารางที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขัง พ.ศ. ๒๕๒๐	๔๐๒
ตารางที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและจุดมุ่งหมายเมื่อกระทำผิดพื้นที่ไทย	๔๐๔
ตารางที่ ๕ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของผู้กระทำผิดขณะต้องโทษ	๔๐๕
ตารางที่ ๖ ข้อมูลเกี่ยวกับการติดต่อเยี่ยมเยียนและความรู้สึกที่ติดต่อกับครอบครัว	๔๐๗
ตารางที่ ๗ ข้อมูลเกี่ยวกับการฝึกวิชาของทัณฑสถาน	๔๐๕
ตารางที่ ๘ แสดงจำนวนเจ้าหน้าที่ลูกกลังไทยทางวินัย พ.ศ. ๒๕๒๒	๔๑๑

บทที่ ๑

ภูมิหลังของการราชทัณฑ์ในประเทศไทย

การพิจารณาระบบการราชทัณฑ์ในประเทศไทย ในเชิงวิวัฒนาการและประวัติศาสตร์อาจกล่าวได้ว่า การราชทัณฑ์ของไทยมีวิวัฒนาการที่สำคัญ ๓ ระยะ ได้แก่ สมัยก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) สมัยที่สองตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมัยปฏิรูปการปกครองจนถึงสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และสมัยที่สาม การราชทัณฑ์ สมัยปัจจุบัน^{๑-๒}

๑. การราชทัณฑ์ในสมัยแรก ในสมัยแรกแห่งวิวัฒนาการ แสดงว่าการราชทัณฑ์ที่เป็นระบบได้มีอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยปรากฏเอกสารและหลักฐานเกี่ยวกับสภาพของเรือนจำ และชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง ความรับผิดชอบในการบริหารงาน มีลักษณะสอดคล้องกับการปกครองแบบจตุสดมภ์ซึ่งมีเรือนจำในกรุงเทพฯ และเรือนจำในหัวเมืองชั้นนอก เรือนจำในกรุงเทพฯ สังกัดอยู่ในกระทรวงนครบาล มีหลวงพิสติกกลางเป็นผู้บังคับบัญชา และมีขุนพิสตีขวา และขุนพิสตีซ้ายเป็นผู้ช่วย ส่วนเรือนจำในหัวเมืองชั้นนอกอยู่ในความรับผิดชอบของผู้ว่าราชการเมือง

เรือนจำในกรุงเทพฯ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ คุกและตระวาง คุกใช้เป็นสถานที่ควบคุมผู้ต้องขังที่ได้รับโทษ ๖ เดือนขึ้นไป และตระวางใช้ควบคุมผู้ต้องขังที่ได้รับโทษต่ำกว่า ๖ เดือน ส่วนเรือนจำในหัวเมืองชั้นนอก

เรียกว่าตระวางประจำเมือง ในกรณีที่เมืองใดมีอาณาเขตกว้างขวางก็ให้มีที่คุมขังย่อยประจำอำเภอได้

ในสมัยรัชกาลที่หนึ่ง ได้ทรงจัดสร้างคุกขึ้นแห่งหนึ่ง เรียกว่าคุกหน้าวัดโพธิ์ อันเป็นเรือนจำของกรุงเทพฯ และธนบุรีในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์นี้ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังยังมีได้คำนึงถึง “หลักสิทธิมนุษยชนหรือเสรีภาพของมนุษย์”^๓ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอยู่ในลักษณะไม่น่าพึงพอใจ และเคยเกิดเหตุการณ์แหกคุกและหลบหนีครั้งใหญ่ ในปี ร.ศ. ๑๑๒ การพันธนาการผู้ต้องขังสมัยนี้กระทำอย่างแข็งแรง มีการใช้โซ่ คอ และพวงคอ การใช้เครื่องพันธนาการนี้ได้ยกเลิกในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) หัวหน้าแพทย์เรือนจำในสมัยนี้อ้างว่าการใช้พวงคอทำให้นักโทษเกิดโรคเส้นประสาท^{๔-๕}

ได้มีผู้บรรยายสภาพเรือนจำและผู้ต้องขังในยุคนั้นว่า

“สภาพเรือนจำทั่วไปก่อนรัชกาลที่ ๕ ได้ถูกทอดทิ้งมิได้รับการสนใจดูแลเอาใจใส่ นักโทษถูกปล่อยปละละเลยให้อยู่ตามยถากรรม ห้องขังมีคทึบกับแคบ ผู้ต้องขังอยู่กันแออัดยัดเยียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลากลางวัน เจ้าพนักงานเรือนจำเรียกกันในสมัยนั้นว่า “พะท่ามะรง” จะเอานักโทษทั้งหมดเข้าควบคุมไว้ในห้องขัง โดยให้นอนเรียงกันแล้วใช้โซ่ตรวนร้อยห่วงเหล็ก หรือตรวนที่ขาผู้ต้องขังทุกคนล่ามไปผูกไว้กับเสาเรือนขังและใส่กุญแจการถูกล่ามเช่นนี้ทำให้ผู้ต้องขังไม่สามารถพลิกตัวได้ ยามทุกข์ก็ต้องนอนอยู่กับที่ตนนอนนั้นจนรุ่งเช้า โดยเจ้าพนักงานจะปล่อยออกจากเรือนขังไปทำงานร่วมกันในเวลากลางวัน ส่วนอาหารก็มีข้าวกับเกลือเพียงเล็กน้อยเท่านั้น”^๖

สังฆราชปาเลกัวซ์ ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยเป็นเวลา ๓๓ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๒-๒๔๐๕ ได้บันทึกประวัติศาสตร์ไทยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรือนจำไว้ โดยอ้างคำพูดของผู้ต้องขังคนหนึ่งว่า สภาพเรือนจำนั้นมีความเลวร้ายมากและเขาไม่เชื่อว่า “นรกนั้นจะเลวร้ายยิ่งไปกว่าคุก”^๑

๒. การราชทัณฑ์ในสมัยที่สอง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคปฏิรูปการปกครอง และนำอารยธรรมต่างประเทศมาปรับปรุงแก้ไขความเป็นอยู่ของประเทศให้เจริญขึ้น ในสมัยนี้ได้มีการปฏิรูประบบงานราชทัณฑ์แบบใหม่ โดยมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติทัณฑ์ขังเรือนจำ พ.ศ. ๒๔๔๔ (ร.ศ. ๑๒๐) ประกาศใช้บังคับเมื่อ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดระบบงานราชทัณฑ์ให้เป็นระเบียบและใช้บังคับเรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๗๙

ก่อนหน้านั้นพระองค์ได้โปรดเกล้าให้สร้างคุกใหม่เรียกว่ากองมหันตโทษ (เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน) และสร้างตารางใหม่เรียกว่ากองลหุโทษ (สถานที่ตั้งเนติบัณฑิตสภาในปัจจุบัน) มีข้อนำสังเกตว่าการก่อสร้างเรือนจำทั้งสองแห่งได้นำแบบอย่างมาจากประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ คุกและตารางนี้รวมกันเรียกว่า กรมนักโทษ สังกัดกระทรวงนครบาล

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้มีพระบรมราชโองการให้กรมนครบาล ตราข้อบังคับสำหรับคุมขังนักโทษในกรมนี้ ทั้งหมด ๒๐ หมวด มี ๔๗๐ ข้อสาระสำคัญของการวางระเบียบเกี่ยวกับการควบคุมนักโทษได้แก่ ยกเลิกการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจากนักโทษ ให้พนักงานเรือนจำได้รับเงินเดือนจากรัฐ แทนที่เงินรายได้จากส่วนผลประโยชน์ในการใช้แรงงานนักโทษ รวมทั้ง

รัฐเป็นผู้ออกค่าเครื่องนุ่งห่ม ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดู ค่ารักษาพยาบาล และอื่น ๆ แก่นักโทษ

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ (ร.ศ. ๑๑๖) ได้มีพระบรมราชโองการให้ใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ราชการซึ่งเกี่ยวข้องกับงานในกระทรวงนครบาล และกระทรวงยุติธรรมเป็นผลให้มีการโอนงานใต้สวนคดีที่มีโทษหลวง และการลงโทษผู้กระทำความผิดตามคำพิพากษาให้อยู่ในหน้าที่ของตุลาการ และโอนกองมหันตโทษ และกองลหุโทษในกระทรวงนครบาลมาไว้ในกระทรวงยุติธรรมเมื่อ ๒๐ เมษายน ๒๔๔๐

ส่วนการเรือนจำในหัวเมือง ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ในหัวเมืองฝ่ายเหนือขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย และหัวเมืองฝ่ายใต้ขึ้นอยู่กับกระทรวงกลาโหม ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้การปกครองทั้งหัวเมืองฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้มาสังกัดในกระทรวงมหาดไทยแต่เพียงแห่งเดียว ทั้งนี้ยกเว้นเรือนจำในปทุมธานี นนทบุรี นครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) และสมุทรปราการ ซึ่งสังกัดกระทรวงนครบาล และปรับปรุงการเรือนจำในหัวเมืองให้เป็นแบบแผน โดยให้กระทรวงมหาดไทยตราข้อบังคับลักษณะคุมขังนักโทษเรือนจำหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๖ และ ร.ศ. ๑๑๘ ตามลำดับ ข้อบังคับ ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒) มีทั้งสิ้น ๕ หมวด ๘๓ ข้อ บัญญัติเรื่อง การควบคุมนักโทษ การปล่อย การลงอาญา และข้อบังคับนักโทษ

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ กระทรวงมหาดไทยได้ออกกฎเสนาบดีที่ ๒ แผนปกครอง วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๔๓ (ร.ศ. ๑๑๙) กำหนดให้ผู้พิพากษามีอำนาจหน้าที่ตรวจการคุมขังนักโทษ ทั้งผู้ต้องขังระหว่างการไต่สวนและพิจารณาคดี และผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาล โดยกระทรวงยุติธรรม

ได้ออกกฎหมายให้ผู้พิพากษาไปตรวจการคุมขังนักโทษ ในมณฑลหรือหัวเมืองที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลนั้น ๆ ไม่น้อยกว่าเดือนละ ๒ ครั้ง ในกรณีที่ตรวจพบการคุมขังนักโทษไม่ชอบด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ ให้มีอำนาจออกหมายสั่งตามอำนาจที่มีในศาลนั้น ๆ และมีอำนาจแจ้งต่อผู้ว่าราชการเมืองให้จัดการแก้ไขให้ถูกต้อง^๕ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการให้หลักประกันแก่ผู้ต้องขังที่จะได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับเป็นครั้งแรก

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตราพระราชบัญญัติประกาศจัดตั้งกรมราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๔๕๘ เมื่อ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ โดยมีวัตถุประสงค์ในการรวมงานราชทัณฑ์ กองมหันตโทษและลหุโทษและเรือนจำต่าง ๆ ที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำ พ.ศ. ๒๔๔๔ จัดตั้งเป็นกรมราชทัณฑ์มีอธิบดีเป็นผู้บังคับบัญชา ขึ้นต่อกระทรวงนครบาล

พระราชบัญญัติฉบับนี้ ให้ผู้พิพากษาฝ่ายตุลาการมีอำนาจไปตรวจการคุมขังนักโทษในคุกและเรือนจำได้เช่นเดิม

หลังจากจัดตั้งกรมราชทัณฑ์แล้ว การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น เช่น วางระเบียบให้เรือนจำจัดทำรายงานประจำเดือน จัดทำข้อบังคับการใช้แรงงานนักโทษ เครื่องพันธนาการ การลงโทษทางวินัย และการพิจารณาความดีความชอบของนักโทษ

ในวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้โอนกรมราชทัณฑ์จากกระทรวงนครบาลกลับคืนไปยังกระทรวงยุติธรรม เพราะทรงดำริว่ากรมราชทัณฑ์มีหน้าที่เกี่ยวกับการศาลยุติธรรม แต่การบังคับบัญชาเรือนจำในหัวเมือง ยังอยู่ในการดูแลของฝ่ายปกครองตามเดิม

ในรัชสมัยของสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดเกล้าให้ยุบกรมราชทัณฑ์เนื่องด้วยเศรษฐกิจตกต่ำ งบประมาณรายได้ไม่พอกับรายจ่าย งานราชทัณฑ์ทั้งหมดขึ้นอยู่กับกรมบัญชาการกระทรวงยุติธรรม และต่อมาได้โอนไปสังกัดกระทรวงมหาดไทย ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ โดยมีฐานะเป็นแผนกหนึ่งเรียกว่า แผนกราชทัณฑ์สังกัดกรมพลาลัง (กรมการปกครองในปัจจุบัน) ส่วนผู้พิพากษาฝ่ายตุลาการยังคงมีอำนาจหน้าที่ตรวจเรือนจำดังเดิม

ในยุคนี้ ได้มีการจัดตั้งเรือนจำขนาดใหญ่ที่มีความมั่นคงแข็งแรง (Maximum Security) ณ จังหวัดนนทบุรี เรียกว่า “เรือนจำกลางบางขวาง” อันเป็นโครงการริเริ่มมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ และสร้างสำเร็จในสมัยรัชกาลที่ ๗ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒

มีข้อน่าสังเกตว่าการบริหารงานเรือนจำในยุคนี้ได้รับการปรับปรุง และปฏิรูประบบเก่าที่ล้าสมัยให้หมดสิ้นไป^๕ ยังมีสาระสำคัญในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงดังนี้.-

(๑) การให้เจ้าหน้าที่ตำรวจธรเป็นผู้บังคับบัญชาบริหารงานเรือนจำ และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ไม่ชอบด้วยหลักการแบ่งแยกหน้าที่การปฏิบัติราชการ แต่เดิมการปราบปรามจับกุม การควบคุมขัง และการชำระคดีตัดสินโทษอยู่ในอำนาจของเจ้าเมือง การให้บุคคลคนเดียว มีอำนาจยอมไม่เหมาะสม จึงควรแบ่งแยกหน้าที่การจับกุมสืบสวนเป็นของตำรวจธรและนครบาล การไต่สวนมูลฟ้องและฟ้องร้องเป็นของอัยการ การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นของศาลยุติธรรม และการคุมขังเป็นหน้าที่หนึ่งต่างหาก การให้ตำรวจธรเป็นเจ้าหน้าที่เรือนจำด้วยจึงไม่เหมาะสม

(๒) การแต่งการของพะทำมะรง และผู้คุมได้วางระเบียบการแต่งกายให้เรียบร้อย

(๓) การรับคนเข้าคุมขังในเรือนจำ ให้แก่ไซมิให้นำคนที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรือนจำตามพระราชบัญญัติเรือนจำ ร.ศ. ๑๒๐ มาคุมขัง เช่น คนเสียจริต คนไม่มีเงินเสียค่าราชการ คนเป็นโรคเรื้อน และคนมิใช่หนักโทษหรือผู้ต้องหาในคดีอาญา

(๔) วางระเบียบการลงโทษทางวินัย และการให้รางวัลพนักงานเรือนจำ

(๕) วางระเบียบป้องกันนักโทษหลบหนี

(๖) การสร้างเรือนจำ เรือนจำแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ ๑ เรียกว่าเรือนจำภาค ใช้คุมขังนักโทษได้ทุกประเภท ประมาณ ๒,๐๐๐ คน เรือนจำชั้น ๒ เรียกว่า เรือนจำมณฑล ใช้คุมขังนักโทษได้ทุกประเภท ประมาณ ๕๐๐ คน เรือนจำชั้น ๓ เรียกว่า เรือนจำจังหวัดและอำเภอ ใช้สำหรับคุมขังนักโทษที่มีโทษต่ำ จนักโทษได้ไม่เกิน ๓๐๐ คน

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ที่ประชุมสมุหเทศาภิบาลได้พิจารณา เรื่องสร้างเรือนจำบางขวางโดยกำหนดแบ่งเรือนจำออกเป็น ๓ ชั้น คือ (ก) เรือนจำบางขวาง เป็นเรือนจำชั้นที่ ๑ สำหรับคุมขังนักโทษที่มีโทษตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป (ข) เรือนจำมณฑลเป็นเรือนจำชั้นที่ ๒ สำหรับคุมขังนักโทษที่มีโทษต่ำกว่า ๑๐ ปี และ (ค) เรือนจำจังหวัดและอำเภอเป็นเรือนจำชั้น ๓ สำหรับคุมขังนักโทษที่มีโทษไม่เกิน ๒ ปี

(๗) ตำแหน่งพะทำมะรง หรือพัคคี ซึ่งเป็นผู้ปกครองเรือนจำหรือผู้ควบคุมดูแลเรือนจำที่เรียกว่าตำแหน่งพะทำมะรงนั้นควรใช้ตำแหน่งพัคคี

๓. การราชทัณฑ์ในสมัยปัจจุบัน นับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา รัฐบาลได้ยกฐานะแผนการราชทัณฑ์ในกรมพลำภัง เป็นกรมราชทัณฑ์ และประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๔๗๘ รวมทั้งกฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ โดยยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำ ร.ศ. ๑๒๐ กับทั้งบรรดากฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่น ๆ ในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้หรือซึ่งมีข้อความขัดหรือแย้งพระราชบัญญัตินี้

พระราชกฤษฎีกาการแบ่งส่วนราชการกรมราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้แบ่งส่วนราชการออกเป็นราชการบริหารส่วนกลาง และราชการบริหารส่วนภูมิภาค ราชการบริหารส่วนกลางประกอบด้วยสำนักงานเลขาธิการกรม กอง และศูนย์ฝึกอบรมข้าราชการราชทัณฑ์ เช่นเดียวกับกรมอื่น ๆ และประกอบด้วย^{๑๐}

(๑) เรือนจำกลางบางขวาง มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมนักโทษเด็ดขาด ที่มีกำหนดโทษจำคุกตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป และโทษประหารชีวิต

(๒) เรือนจำกลางประจำเขต มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมนักโทษเด็ดขาดที่มีกำหนดโทษจำคุกตั้งแต่ ๑ ปีถึง ๑๐ ปี

(๓) เรือนจำพิเศษ มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมผู้ต้องขัง ในระหว่างการพิจารณาภาคี ภายในเขตอำนาจศาลที่ตั้งอยู่

(๔) ทัณฑสถาน มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมนักโทษเด็ดขาด ซึ่งได้แยกประเภทแล้ว มีอยู่ ๔ ประเภท ได้แก่ ทัณฑสถานหญิง สำหรับผู้ต้องขังหญิง ทัณฑสถานวัยหนุ่ม สำหรับผู้ต้องขังวัยหนุ่ม อายุระหว่าง ๑๘-๒๕ ปี ทัณฑสถานบำบัดพิเศษสำหรับผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติดให้โทษและ ทัณฑสถานเปิดสำหรับผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษน้อย

(๕) สถานอบรมและฝักอ่าชีพ มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมอบรม และฝักอ่าชีพผู้เข้ารับการอบรม หรือเรียกว่าบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคมตามคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ ๒๒ ลงวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๑๙ และฉบับที่ ๓๔ ลงวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๑๙

(๖) ศูนย์อบรมพิเศษ มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุม อบรม และฝักอ่าชีพบุคคลบางประเภท

(๗) สถานที่กักขัง มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมผู้ต้องกักขังตามคำพิพากษาหรือผู้ได้รับโทษกักขังแทนค่าปรับ ตามพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการกักขังตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๕๐๖

(๘) สถานกักกัน มีหน้าที่รับผิดชอบในการปฏิบัติต่อผู้ได้รับโทษกักกัน ตามพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการกักกัน ตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๕๑๐

ราชการบริหารส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็นเรือนจำจังหวัดและเรือนจำอำเภอ มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมนักโทษเด็ดขาด ที่มีกำหนดโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี และผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดีภายในเขตอำนาจศาลที่ตั้งอยู่ ส่วนเรือนจำชั่วคราวซึ่งจัดตั้งขึ้นให้ถือเป็นงานหนึ่งของเรือนจำกลางเรือนจำจังหวัด หรืออำเภอแล้วแต่กรณี

หลักการและนโยบายการราชทัณฑ์

การราชทัณฑ์ในสมัยปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงและก้าวหน้ากว่าสมัยแรก วัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมิได้เน้นการลงโทษ แต่เพียงอย่างเดียว แต่ได้ปรุ้งแต่งแก้ไขนิสัย และความประพฤติของผู้กระ

ทำผิดให้กลับตนเป็นผู้เคารพกฎหมาย และเป็นพลเมืองดี รวมทั้งป้องกัน อาชญากรรมด้วย หน้าที่ของทัศนสถานนอกเหนือจากการลงโทษอาจสรุปได้ ดังนี้^{๕๑}

๑. ลงโทษผู้กระทำความผิดตามคำพิพากษาของศาล โดยควบคุมกักขัง ผู้กระทำผิดเหล่านั้นไว้เพื่อแยกตัวออกมาจากสังคมเสียชั่วระยะหนึ่ง
๒. ให้การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดในทางปรุ่่งแต่่ง แก้ไข ทั้งร่างกาย และจิตใจด้วยการฝึกอบรมทางศีลธรรม วัฒนธรรมการศึกษาสามัญ และการศึกษาวิชาชีพเพื่อแก้ไขปรุ่่งแต่่งนิสัยและความประพฤติกของ ผู้กระทำผิดให้กลับตัวประพฤติตนเป็นพลเมืองดีต่อไป
๓. ให้การสงเคราะห์แก่ผู้กระทำผิดทั้งในขณะที่ต้องโทษและเมื่อพ้นโทษ แล้ว

นักวิชาการและนักบริหารการราชทัณฑ์ผู้หนึ่งกล่าวว่า “การปฏิบัติต่อผู้ กระทำความผิดในประเทศไทย มีลักษณะวิวัฒนาการไปสู่แนวทางการปฏิบัติ ที่สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติต่อผู้ต้องราชทัณฑ์ในประเทศที่เจริญแล้ว”^{๕๒} แต่อ้างว่า การปฏิบัตินี้แฝงไว้ด้วยหลักซึ่งผสมผสานระหว่างการลงโทษ และ การแก้ไขผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นมาตรการจำเป็นสำหรับประเทศไทย^{๕๓} มี ข้อน่าสังเกตว่าแนวโน้มในการบริหารราชทัณฑ์ในประเทศที่พัฒนาทางอุตสาหกรรม และนโยบายขององค์การสหประชาชาติได้เน้นหนักในการแก้ไข บำบัดผู้กระทำความผิด (Treatment) มากกว่าการลงโทษ^{๕๔-๕๕}

ส่วนอีกแนวความคิดหนึ่งซึ่งได้รับความนิยมนักันมากได้แก่ เรือนจำและ ทัศนสถานในประเทศไทย ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกึ่งยเมตตารธรรม เรือนจำและ ทัศนสถานเป็นสถานที่ฝึกอบรมทางด้านวิชาชีพ ความรู้ และศีลธรรม ให้

ผู้กระทำความผิดปรุ้งตนเอง กลับตัว และสามารถกลับเข้าสู่สังคมได้ โดยไม่กระทำความผิดอีก^{๑๖} ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานให้ บรรลุเป้าหมายได้แก่การขาดเจ้าหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น ใน งานการควบคุม ฝึกอบรมและการแยกประเภทผู้ต้องขัง และจำเป็นจะต้อง มีผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ เช่น พนักงานแยกประเภท แพทย์ นักจิตวิทยา จิตแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ และอนุศาสนาจารย์ เป็นต้น

สมมุติฐานในการศึกษา

๑. การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดดำเนินไปภายใต้กฎหมาย กฎ ข้อ บังคับและระเบียบต่าง ๆ ที่ได้ใช้บังคับในประเทศไทย

๒. สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน แห่งองค์การสหประชาชาติ ลงวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๙๑

๓. สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ขององค์การสหประชาชาติ ลงวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๔๙๘

ขอบเขตของการศึกษา

๑. ศึกษาค้นคว้า กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบต่าง ๆ ซึ่ง เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขัง

๒. สิทธิของผู้ต้องขังตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบต่าง ๆ โดยเน้นผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาล หรือนักโทษเด็ดขาด

๓. การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด และมาตรการต่าง ๆ ในการคุ้มครอง สิทธิของผู้ต้องขัง

๔. เปรียบเทียบการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด กับมาตรฐานขั้นต่ำและสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ

วิธีการศึกษา

๑. ศึกษากฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๒. ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ รายงาน บทความ และข้อเขียนต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ

๓. ทำการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามที่จัดทำขึ้นโดยการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังจากกลุ่มประชากรในเรือนจำต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามการเก็บข้อมูลจากผู้ต้องขังในข้อ ๓ ไม่อาจกระทำได้นื่องจากกรมราชทัณฑ์ไม่อนุญาตให้ผู้ศึกษาเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ต้องขัง โดยชี้แจงในหนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ ทม ๑๐๑๕/๑๔๖๒ ลงวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๒๔ ความว่า “กรมราชทัณฑ์ได้ศึกษาแบบสอบถามที่จะใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวโดยละเอียดแล้วเห็นว่าเรื่องราวที่ศึกษาจะนำไปสู่การโต้แย้งทางการเมืองเป็นส่วนใหญ่ ประโยชน์ทางการศึกษาวิชานิติศาสตร์ หรืออาชญาวิทยา และทัณฑวิทยาได้รับเพียงเล็กน้อย รวมทั้งอาจมีน้อย ฯลฯ”

ด้วยเหตุผลดังกล่าวการศึกษาครั้งนี้จึงไม่อาจกระทำได้ และไม่สมบูรณตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อศึกษาและทดสอบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบ ซึ่งตราไว้รวมทั้งการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังภายใต้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ

นักศึกษาได้พยายามที่จะเก็บข้อมูลจากผู้ต้องขังซึ่งพ้นโทษแล้ว แต่มีข้อจำกัดด้วยเวลาและอุปสรรคในการศึกษาหลายประการ ทำให้ไม่อาจศึกษาได้ ดังนั้นการศึกษาค้างนี้จึงต้องอาศัยข้อมูลจากการสำรวจสภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังในเรือนจำ ที่ได้มีผู้ศึกษาไว้แล้ว เพื่อทำการวิเคราะห์และทดสอบสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะยังไม่สมบูรณ์และมีข้อน่าสงสัยในเรื่องความเชื่อถือ (Validity) ในการศึกษา เพราะข้อมูลที่ได้รับมีอยู่อย่างจำกัด

ผู้เขียนมีความเห็นว่าการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และทดสอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ จะทำให้การศึกษานี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (โปรดดูผนวก ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขัง)

๑. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ต้องขัง
๒. ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานและการฝึกอบรมตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับและระเบียบต่าง ๆ
๓. สุขภาพ อนามัย และสุขภาพจิต ของผู้ต้องขังในเรือนจำ
๔. ความประพฤติ วินัย และการลงโทษ
๕. ปัญหาอื่น ๆ ในการดำรงชีวิต

นอกจากนี้ยังต้องอาศัยข้อมูลจากผู้บริหารเรือนจำ พัสดี และผู้คุมอีกด้วย (โปรดดูผนวก ๒ แบบสอบถามพัสดี และพนักงานควบคุมเรือนจำ)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยวิธีการทางสถิติไม่มีความจำเป็น เพราะไม่มีข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้กำหนดไว้ ส่วนข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

เป็นข้อมูลที่สำคัญการวิเคราะห์เปรียบเทียบ และเพิ่มเติมจากที่มีผู้ศึกษา หรือสำรวจไว้แล้ว การเสนอตารางเพื่อสนับสนุนสมมติฐานเป็นการแสดงตัวเลข และหาความสัมพันธ์เท่านั้น

คำศัพท์และความหมาย

๑. มาตรา ๑(๑๒) ประมวลกฎหมายอาญา คুমขังหมายความว่า คุมตัวควบคุม ขัง กักขัง หรือจำคุก^{๑๖}

๒. มาตรา ๑(๒๑) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ควบคุมหมายความว่า การควบคุม หรือกักขัง ผู้ถูกจับโดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในระหว่างสืบสวนและสอบสวน

มาตรา ๑(๒๒) ขัง หมายความว่า การกักขังจำเลย หรือผู้ต้องหาโดยศาล

มาตรา ๑(๙) หมายอาญา หมายความว่า หนังสือออกตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ สั่งให้เจ้าหน้าที่ทำการจับ ขัง จำคุก หรือปล่อยผู้ต้องหา จำเลยหรือนักโทษหรือให้ทำการค้น รวมทั้งสำเนาหมายเช่นนี้อันได้รับรองว่าถูกต้อง และคำบอกกล่าวทางโทรเลขว่าได้ออกหมายจับแล้วตั้งที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๗๗

มาตรา ๕๘ เจ้าหน้าที่และศาลมีอำนาจออกหมายอาญาได้ภายในเขตอำนาจดังต่อไปนี้.-

(๑) ถ้าเป็นหมายจับผู้ต้องหาที่มีได้อยู่ในอำนาจศาล ได้แก่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่

(๒) ถ้าเป็นหมายจับจำเลยหรือผู้ต้องหาที่อยู่ในอำนาจศาล ได้แก่ ศาล

(๓) ถ้าเป็นหมายค้น ได้แก่ศาลหรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่

(๔) ถ้าเป็นหมายขัง จำคุก หรือปล่อยได้แก่ศาล

มาตรา ๖๐ หมายจับ ค้น ขัง จำคุก หรือปล่อยต้องทำเป็นหนังสือ และมีข้อความดังต่อไปนี้

(๑) สถานที่ที่ออกหมาย

(๒) วันเดือนปีที่ออกหมาย

(๓) เหตุที่ต้องออกหมาย

(๔) (ก) ในกรณีออกหมายจับต้องระบุชื่อ หรือรูปพรรณของบุคคลที่จะจับ

(ข) ในกรณีออกหมายขัง จำคุกหรือปล่อย ต้องระบุชื่อบุคคลที่จะถูกขังจำคุก หรือปล่อย

(ค) ในกรณีออกหมายค้น ให้ระบุสถานที่ที่จะค้น และชื่อหรือรูปพรรณของบุคคล หรือลักษณะสิ่งของที่ต้องการค้น กำหนดวันเวลาที่จะทำการค้น และชื่อกับตำแหน่งของเจ้าพนักงานและผู้กระทำการค้นนั้น

(๕) (ก) ในกรณีออกหมายจับ หมายขัง หรือหมายค้นให้ระบุความผิด

(ข) ในกรณีออกหมายจำคุก ให้ระบุสถานที่ซึ่งจะให้ขังหรือจำคุก

(ค) ในกรณีออกหมายปล่อยให้ระบุเหตุที่ให้ปล่อย

(๖) ลายมือชื่อและประทับตราของศาล หรือลายมือชื่อและตำแหน่งของเจ้าพนักงานผู้ออกหมาย

มาตรา ๗๒ หมายถึงผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งต้องขังอยู่ตามหมายศาลให้ออกในกรณีต่อไปนี้

- (๑) เมื่อศาลสั่งปล่อยชั่วคราว
- (๒) เมื่อพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนขอให้ศาลปล่อย โดยเห็นว่าไม่จำเป็นต้องขังไว้ระหว่างสอบสวน
- (๓) เมื่อพนักงานอัยการร้องต่อศาลว่าได้ยุติการสอบสวนแล้ว โดยคำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา
- (๔) เมื่อพนักงานอัยการไม่ฟ้องผู้ต้องหาในเวลาที่ศาลกำหนด
- (๕) เมื่อศาลไต่สวนมูลฟ้องแล้วเห็นว่าคดีไม่มีมูล และสั่งให้ยกฟ้อง เว้นแต่เมื่อโจทก์ร้องขอ และศาลเห็นสมควรให้ขังจำเลยไว้ระหว่างอุทธรณ์ฎีกา
- (๖) เมื่อโจทก์ถอนฟ้องหรือมีการยอมความ ในคดีความผิดต่อส่วนตัว หรือเมื่อศาลพิจารณาแล้วพิพากษาหรือมีคำสั่งให้ยกฟ้อง เว้นแต่ศาลเห็นสมควรให้ขังจำเลยไว้ระหว่างอุทธรณ์ฎีกา
- (๗) เมื่อศาลพิพากษาให้ลงโทษจำเลยอย่างอื่นซึ่งไม่ใช่โทษประหารชีวิต จำคุกหรือให้อยู่ภายในเขตที่อันมีกำหนด ถ้าโทษอย่างอื่นนั้นเป็นโทษปรับ เมื่อจำเลยได้เสียค่าปรับแล้วหรือศาลให้ปล่อยชั่วคราวโดยมีกำหนดวัน เพื่อให้จำเลยหาเงินค่าปรับมาชำระต่อศาล

มาตรา ๗๓ คดีใดอยู่ระหว่างอุทธรณ์ฎีกา ถ้าจำเลยต้องควบคุมหรือขังมาแล้วเท่ากับหรือเกินกว่ากำหนดจำคุก หรือกำหนดจำคุกแทนตามคำพิพากษา ให้ศาลออกหมายปล่อยจำเลย เว้นแต่จะเห็นสมควรเป็นอย่างยิ่ง ในกรณีที่โจทก์อุทธรณ์ฎีกาในทำนองขอให้เพิ่มโทษ

มาตรา ๗๕ เมื่อผู้ต้องคำพิพากษาให้จำคุกถูกจำคุกครบกำหนดแล้ว หรือได้รับพระราชทานอภัยโทษให้ปล่อย หรือมีคำวินิจฉัยให้ปล่อยตัวไปโดยมีเงื่อนไข หรือมีกฎหมายยกเว้นโทษ หรือโทษจำคุกนั้นหมดไปโดยเหตุอื่น ให้ศาลออกหมายปล่อยผู้นั้นไป^{๑๕}

อนึ่ง การปล่อยในลักษณะพิเศษนอกเหนือจากนี้ ที่ผ่านมาได้แก่การปล่อยโดยคำสั่งของหัวหน้าคณะปฏิวัติ หรือหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน หรือเป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรี ตามรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร หรือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรได้มีบทบัญญัติให้อำนาจไว้เป็นกรณีพิเศษ^{๑๖}

๓. พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ คำต่าง ๆ ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ มีความหมายโดยเฉพาะและอาจแตกต่างจากความหมายของกฎหมายอื่นหรือมีความเกี่ยวพันอยู่บ้าง

(๑) เรือนจำ หมายความว่า ที่ซึ่งใช้ควบคุมกักขัง ผู้ต้องขังกับทั้งสิ่งที่ใช้ต่อเนื่องกัน และให้หมายความรวมถึงตลอดถึงที่อื่นใดซึ่งรัฐมนตรีได้กำหนดและประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่าอาณาเขตไว้โดยชัดเจน

(๒) ผู้ต้องขัง หมายความว่ารวมถึงนักโทษเด็ดขาด คนต้องขัง และคนฝาก

(๓) นักโทษเด็ดขาด หมายความว่าบุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามหมายจำคุกภายหลังคำพิพากษาถึงที่สุด และหมายความรวมถึงบุคคลซึ่งถูกขังไว้ ตามคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายให้ลงโทษด้วย^{๑๖}

(๔) คนต้องขัง หมายความว่าบุคคลที่ถูกขังไว้ตามหมายขัง

(๕) คนฝาก หมายความว่าบุคคลที่ถูกฝากให้ควบคุมไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือกฎหมายอื่น โดยไม่มีหมายอาญา

(๖) นักโทษพิเศษ หมายความว่า นักโทษเด็ดขาดซึ่งส่งไปอยู่ที่ทัณฑนิคมตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์

(๗) รัฐมนตรี หมายความว่า รัฐมนตรีกระทรวง ซึ่งบังคับบัญชาการราชทัณฑ์ หมายถึงกระทรวงมหาดไทย

(๘) อธิบดี หมายถึงอธิบดี กรมราชทัณฑ์

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ไม่ใช่บังคับต่อเรือนจำทหาร

๔. ความหมายและศัพท์อื่น ๆ

๑. กุ๊ก ไม่มีคำนิยามในกฎหมาย ตามข้อบังคับในการคุมขังนักโทษในกรมนครบาล ร.ศ. ๑๑๐ ข้อ ๑ หมายถึง ที่คุมขังนักโทษพระราชอาญาตั้งแต่มีระยมโทษขึ้นไป จนถึงออกฤกษ์โทษมีกำหนดโทษคุมขังตั้งแต่ ๖ เดือนขึ้นไป นักโทษพวกนี้ให้เรียกว่า กองมหันตโทษ

๒. ตะราง ตามข้อบังคับเดียวกับข้อ ๑ หมายถึงที่คุมขังนักโทษจำพวกต้องรับพระราชอาญาเพียงลหุโทษ คือโจรผู้ร้ายที่มีกำหนดโทษคุมขังตั้งแต่ ๖ เดือนลงมา กับพวกที่ต้องรับพระราชอาญา โดยมีผู้ร้าย นักโทษพวกนี้ให้เรียกว่า กองลหุโทษ

๓. การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง หมายถึง การปรุ้งแต่งแก้ไข (Rehabilitation) และการพัฒนาบุคลิกภาพของผู้ต้องขัง การฟื้นฟูสภาวะ ทางร่างกาย จิตใจ อาชีพ และสถานะภาพทางสังคม ของผู้ต้องขังในเรือนจำ

เชิงอรรถ (บทที่ ๑)

๑. ประเสริฐ เมฆมณี, *หลักทัศนวิทยา* (กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, ๒๕๒๓), น. ๑๖๑
๒. อาภา ภมรบุตร, “การราชทัณฑ์ในอดีต”, *วารสารราชทัณฑ์*, ปีที่ ๑๙ เล่ม ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๑๔) น. ๒๕-๓๗
๓. เรื่องเดียวกัน น. ๒๕
๔. เรื่องเดียวกัน น. ๒๖
๕. โปรตยู อุดุ้ย พิริยวิทย์, “เครื่องทรมาน พันธนาการ ลงทัณฑ์ ในสมัยโบราณ” *วารสารราชทัณฑ์* ปีที่ ๑๙ เล่ม ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๑๔) : ๕๑-๗๕ เครื่องมือลงทัณฑ์สมัยโบราณ แบ่งออก ๓ ชนิด ได้แก่ เครื่องพันธนาการ เครื่องทรมานตามจารีตนครบาล และเครื่องลงทัณฑ์ เช่น การประหารชีวิต
๖. สุชาติ บาปุยะวาทย์ “กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์กับการราชทัณฑ์” *วารสารราชทัณฑ์* ปีที่ ๒๒ เล่มที่ ๔ (กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๑๗) หน้า ๓๑-๓๙
๗. เรื่องเดียวกัน
๘. ประเสริฐ เมฆมณี, *หลักทัศนวิทยา*, น. ๑๖๕
๙. อาภา ภมรบุตร “การราชทัณฑ์ในอดีต”, น. ๒๗-๓๗

๑๐. ประเสริฐ เมฆมณี, *หลักทัณฑ์วิทยา*. น. ๑๗๕-๑๗๖
๑๑. อุตสาหกรรม โกมลปานิก, “วิวัฒนาการของการราชทัณฑ์ และการอบรมผู้ต้องขังในประเทศไทย”, *วารสารราชทัณฑ์*, ปีที่ ๑๕ เล่ม ๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๑๐) : ๑๓-๒๓
๑๒. ประเสริฐ เมฆมณี, *หลักทัณฑ์วิทยา*, น. ๑๖๙
๑๓. เรื่องเดียวกัน
๑๔. Edwin H. Sutherland and Donald R Cressey, *Principles of Criminology 7 th ed.* (New York : U.B. Lippincott, 1966),. PP. 305-333
๑๕. คำนำแห่งข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ
๑๖. อุตสาหกรรม โกมลปานิก, “วิวัฒนาการของการราชทัณฑ์และการอบรมผู้ต้องขังในประเทศไทย”, น. ๑๗
๑๗. หยุต แสงอุทัย, *คำอธิบายเรียงมาตราประมวลกฎหมายอาญา พิมพ์ครั้งที่ ๓* (กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์, ๒๕๑๕) น. ๒๒ บทนิยามคำว่า “คุมขัง” เป็นคำรวมการ จำกัดเสรีภาพในทางร่างกายทุกชนิด
๑๘. ความผิดต่อส่วนตัวในที่นี่หมายถึงความผิดอันยอมความได้ ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๔๙๙
๑๙. ตามาตรา ๒๖๕ วรรคแรก แห่งประมวลกฎหมายอาญา “ในกรณีที่มีการอภัยโทษเด็ดขาด โดยไม่มีเงื่อนไข ห้ามมิให้บังคับโทษนั้น

ถ้าบังคับโทษไปบ้างแล้วให้หยุดทันที ถ้าเป็นโทษปรับที่ชำระแล้วให้
คืนค่าปรับให้ทั้งหมด

๒๐. ประเสริฐ เมฆมณี, หลักสูตรทนายทนาย, น. ๒๑๔

๒๑. ข้อนี้ แก้ไขเพิ่มเติมโดย มาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์
(ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๓ เพราะกฎหมายราชทัณฑ์เดิมยังไม่ได้
กำหนดวิธีปฏิบัติแก่บุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น
คำสั่งคณะปฏิรูปให้จำคุกบุคคล เป็นต้น

บทที่ ๒

สถานะของผู้ต้องขัง

มโนทัศน์เกี่ยวกับสิทธิและความหมาย

“โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกัน และโอนมิได้ (inalienable rights) ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษย์เป็นหลักรวมถึงแห่งอิสระภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพของโลก และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นมาตรฐานร่วมกันแห่งความสำเร็จสำหรับประชากรและประชาชาติทั้งหลาย มี การยอมรับนับถือ และการปฏิบัติโดยสากลและอย่างจริงจัง”^๑

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้กล่าวถึงสิทธิซึ่งโอนมิได้ หรืออย่างน้อยหนึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์มีอยู่ และล่วงละเมิดมิได้นั้น ความหมายของคำนี้ยังมีผู้พิจารณาและตีความแตกต่างกัน หลักปรัชญาสังคมของโรมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ซึ่งสนับสนุนรัฐบาลที่เข้มแข็งในการปกครองและคุ้มครองเอกชน กล่าวว่า ชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินยังมิได้รับการยอมรับว่า เป็นสิทธิที่โอนมิได้ อันปลอดภัยจากการเข้าแทรกแซงของรัฐ แต่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมแทรกแซงด้วยความเมตตาากรุณาของรัฐ อำนาจอธิปไตยตามปรัชญาสังคมของฮอบส์ มิได้ตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของกฎหมายใด ๆ ดังนั้นความคิดในกฎหมายธรรมชาติของฮอบส์ จึงเป็นเพียงการชี้หนทางศีลธรรมให้แก่องค์อธิปัตย์ การพิจารณากฎหมายของฮอบส์มีผู้วิจารณ์ว่า มิได้แตกต่างจากสำนักปฏิฐานนิยม^๒

ลุดวิก กุมโปลวิช (Ludwig Gumplowicz) นักสังคมวิทยาชาวออสเตรีย กล่าวว่า กฎหมายเป็นการใช้อำนาจของรัฐ การแก่งแย่งอำนาจระหว่างกลุ่มบุคคลเพื่อความยิ่งใหญ่ในรัฐ ในอันที่จะใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการบรรลุวัตถุประสงค์ของรัฐ ดังนั้นกฎหมายจึงเกิดจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่บุคคลมีความแตกต่างกัน และมีอำนาจไม่เท่าเทียมกัน กฎหมายเป็นกลไกในการรักษาสถานะทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ที่ไม่เสมอภาคให้ดำรงอยู่ได้ตลอดไปในตัวเอง กฎหมายมิได้แสดงออกทางความไม่เสมอภาค แต่ดำรงอยู่เพื่อควบคุมหรือบังคับ บุคคลที่ไม่มีความเสมอภาคทางเชื้อชาติ และสังคม ให้อยู่ร่วมกันได้ ดังนั้นคำกล่าวเกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) และสิทธิที่ไม่อาจโอนกันได้ จึงเป็นเรื่องแปลกประหลาดซึ่งเกิดจากมโนภาพอย่างแท้จริงเช่นเดียวกับมโนทัศน์ในเรื่อง เจตจำนงที่เป็นอิสระ (Free will) หรือเหตุผล (Reason)^๓ แนวความคิดของกุมโปลวิช เป็นตัวอย่างของผู้ตีความกฎหมายในแนวทางสังคมวิทยาและปฏิฐานนิยม (Sociological-Positivistic Interpretation of Law)

นักนิติศาสตร์ผู้เสนอแนวทางกฎหมายธรรมชาติ และสังคมนิยม ได้แก่ ลีออน ดูกูย (Leon Duguit) ชาวฝรั่งเศส ดูกูย ปฏิเสธแนวความคิดในเรื่องสิทธิที่ไม่อาจโอนได้ ของบุคคลของสำนักกฎหมายธรรมชาติในศตวรรษที่ ๑๘ เขาพยายามจะนำหลักในเรื่องหน้าที่ตามกฎหมาย (Legal duties) มาใช้แทนที่สิทธิตามกฎหมาย (Legal Rights) บุคคลทุกคนจะต้องปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งในสังคม ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย สิทธิที่บุคคลจะพึงมี จึงได้แก่สิทธิในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย อำนาจในการปกครองของรัฐตาม

ความเห็นของคูกุย เป็นหน้าที่มิใช่สิทธิ เช่นเดียวกับพลเมืองมีหน้าที่นั้นเอง^๔

อย่างไรก็ตามนักนิติศาสตร์จำนวนมากเมื่อกล่าวถึงความยุติธรรมและเสรีภาพแล้ว ปรวิญญาทฎหมายจะเน้นอยู่ในเรื่องเสรีภาพ เพราะความปรารภนาเสรีภาพฝังรากลึกอยู่ในตัวมนุษย์ จอห์น ล็อก (John Locke) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของกฎหมายมิได้อยู่ที่การยกเลิกหรือเหนี่ยวรั้งเสรีภาพของบุคคล แต่รักษาและส่งเสริมต่างหาก ส่วนโทมัส เจฟเฟอร์สัน (Thomas Jefferson) เชื่อมันว่าเสรีภาพจะผูกพันกับสิทธิที่โอนมิได้ หรือสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และนักปรัชญาอื่น ๆ เช่น รัสโซ (Rousseau) คานท์ (Kant) และเฮอ์เบอร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) ก็มีความคิดเห็นต่อเสรีภาพของมนุษย์อย่างเดียวกัน^๕

ดังนั้นไม่ว่าเราจะพิจารณาสิทธิ หรือเสรีภาพของบุคคลย่อมเป็นที่เข้าใจกันได้ว่าบุคคลมีสิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights) ซึ่งมีอาจโอนได้ แม้ว่าบุคคลจะถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพเนื่องจากกระทำการฝ่าฝืนกฎหมายของรัฐ หรือตกเป็นผู้ต้องหา สิทธิซึ่งเรียกว่าโอนมิได้นี้จะยังไม่สูญสิ้นไปจำเลยหรือผู้ต้องขังในเรือนจำก็ตาม

หลักประกันสิทธิของผู้ต้องหา จำเลยและผู้ต้องขัง ซึ่งบัญญัติไว้อย่างกว้าง ๆ ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ ๕ มีความว่า บุคคลใด ๆ จะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือทำซ้ำไม่ได้” บทบัญญัติในข้อนี้ได้เป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการมนุษยธรรม (Humanitarian Movement) ในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังให้ได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น

ระบบการลงโทษ

ผู้กระทำความผิดอาญาในประเทศไทยสมัยก่อนการปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดินในรัชสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น จะตกอยู่ภายใต้พระบรมราชโองการพระมหากษัตริย์จะทรงพระเมตตา ขั้นตอนในการกำหนดกระบวนพิจารณาอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. ผู้มีความทุกข์ร้อนประการใดให้ฟ้องร้อง และร้องเรียนไต่ยังกรมรับฟ้อง ซึ่งมีขุนราชวินิจฉัยเห็นหัวหน้าบังคับบัญชา เมื่อกรมรับฟ้องรับเรื่อง และตรวจข้อความถูกต้องแล้วก็จะลงบัญชีสารบบไว้เป็นหลักฐานแล้วนำส่งลูกขุนพิจารณาว่าคดีอยู่ในเขตอำนาจศาลใด แล้วส่งไปยังศาลนั้น ๆ

๒. ศาลที่มีเขตอำนาจจึงได้ชำระคดีจนเสร็จประเด็นข้อโต้เถียงแล้วจึงส่งไปให้ลูกขุนผู้ปรับคดีอีกชั้นหนึ่ง เมื่อลูกขุนปรับคดีว่าจำเลยมีความผิดสถานใดแล้ว ยังไม่มีอำนาจลงโทษทันทีที่ต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระบรมราชวินิจฉัยกำหนดโทษให้ผู้กระทำผิดเป็นรายตัวบุคคลไป

เนื่องจากพระเจ้าอยู่หัวมีภาระกิจมากมาย ดังนั้นจำเลยจึงถูกคุมขังรอพระบรมราชวินิจฉัยโดยไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน กฎหมายก็มีได้บัญญัติว่าโทษจำคุกมีกำหนดระยะเวลาเท่าใด ถ้าวินิจฉัยให้ลงโทษจำคุกแล้วก็ต้องจำคุกตลอดไป เว้นแต่พระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณา เป็นเหตุให้ศาลต่างๆ ต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลให้ทรงพิจารณากำหนดเวลาจำคุกอยู่เสมอดังนั้นจึงหาวิธีแก้ปัญหาให้มีการประกันตัวผู้ต้องขังระหว่างรอการวินิจฉัยโทษเรียกว่าการประกันเชิงลา เมื่อผู้ต้องคุมขังหาคนประกันตัวได้

๓. การพิจารณาคดีในสมัยนั้น ผู้ต้องหาได้รับการข่มขู่ให้รับสารภาพ โดยใช้อาญาจารีตนครบาล และการทรมานด้วยวิธีการต่าง ๆ กรมหลวง

ราชบุรี ฯ อธิบายว่า ผู้ใดต้องการเป็นความอาญาแล้วได้รับความเดือดร้อนอย่างที่สุด เพราะต้องถูกจับขังก่อนเสมอ กว่าจะได้รับการพิจารณาก็เป็นเวลานานและในเวลาพิจารณาคดีนั้นใครต้องการแล้วต้องเป็นผู้ร้าย ซึ่งจะถูกลบคดี เขียน เพื่อแสวงหาหลักฐานให้ได้จากผู้นั้น ถ้านำพยานมาสืบได้ก็พ้นข้อหาไป โดยมีหลักผู้ต้องหาเป็นผู้สืบ วิธีการเช่นนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบการพิจารณาแบบไต่สวน ในยุโรปสมัยกลาง ซึ่งผู้พิพากษาไต่สวนจะใช้ความพยายามทุกวิถีทางให้ผู้ต้องหาได้รับสารภาพ^๖ ส่วนระบบการพิจารณาความผิดในปัจจุบันเป็นระบบกล่าวหา ซึ่งรัฐต้องเป็นผู้นำสืบ และมีหลักกฎหมายให้สันนิษฐานว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์โดยศาลได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด

ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติยกเลิกอาญาจารีตนครบาล ในปี ร.ศ. ๑๑๕ “ห้ามมิให้ข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใดลงอาญาด้วยเครื่องเขียน เครื่องจำ หรือเครื่องทราบอย่างอื่นแก่ร่างกายของผู้ต้องหว่าเป็นผู้ร้ายเมื่อจะฟอกชกเอาค่าให้การด้วยประการหนึ่งประการใด” โดยให้ศาลพิเคราะห์คดีตามพยานหลักฐานและสักชีพยานต่าง ๆ ในคดีนั้น ถ้ามีพยานหลักฐานจึงให้ลงโทษ จารีตนครบาลซึ่งยกเลิกโดยกฎหมายดังกล่าวแล้วได้แก่^๗

- (๑) การเขียนถามโจร และจำคุกเพื่อให้รับตามกฎหมายลักษณะโจร
- (๒) การมัดโยงคู้ความ ตบปากคู้ความ ทวนคนกลาง จำคุกผู้ละเมิดกลางคัน จำข้อค้ำผู้ขาดมัด มัดเข้าน้ำตากแดดเร่งสินไหม ตบปากผู้อุทธรณ์เกินกำหนด ฯลฯ ความผิดอยู่ในลักษณะตระลาการ
- (๓) ตบปากกลกความเพื่อเตียง จำข้อผู้ร้ายที่ยังไม่รับ (กฎ ๓๖ ข้อ)

พศิกหรือผู้บัญชาการเรือนจำต้องออกไปรับให้แก่ผู้ยื่นเรื่องราว แล้วรีบส่งเรื่องให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

นอกจากเรื่องอภัยโทษดังกล่าวแล้ว กฎหมายยังบัญญัติวิธีการว่าด้วยการขอพระราชทานเปลี่ยนโทษหนักเป็นเบา หรือขอลดโทษด้วย โดยใช้วิธีการอย่างเดียวกัน เช่น การประวิงการลงโทษไว้ก่อน เป็นต้น^{๑๑}

ในส่วนที่เกี่ยวกับการลงโทษจำคุก พระราชบัญญัติราชบุรี เล่ม ๑ กล่าวว่า เมื่อจำนำผู้ต้องโทษไปคุมขังคุกต้องเขียนก่อน ๖๐ ที่ ผู้ต้องโทษประหารต้องเขียนก่อน ๙๐ ที่

พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ มีความเห็นว่า ตามกฎหมายเก่านี้พระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดสูงสุดแก่ผู้เดียวทุกประการ รวมทั้งการกำหนดโทษราษฎรผู้ทำผิดมีโทษหลวง ดังที่มีพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าชีวิต สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน

กระบวนการยุติธรรมซึ่งกล่าวมาแล้ว แสดงว่าผู้ต้องคำพิพากษาโทษจำคุก ไม่มีสิทธิใดๆ มีลักษณะเช่นเดียวกับแนวความคิดของศาลในประเทศตะวันตกในอดีตที่เชื่อว่า ในระยะเวลาต้องโทษจำคุกบุคคลไม่มีสิทธิ และอยู่ในฐานะเป็นทาสของรัฐ (Slave of the state)^{๑๒} แนวความคิดดังกล่าวในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เนื่องจากมีผู้คัดค้านและต่อต้าน โดยเฉพาะกลุ่มขบวนการปฏิรูปกฎหมายอาญา และองค์การสิทธิเสรีภาพของพลเมือง ซึ่งเห็นว่าผู้ต้องขังเพียงแต่เสียสิทธิตามคำพิพากษาโทษเท่านั้น แต่ยังคงมีสิทธิอื่น ๆ อยู่ ผู้ต้องขังเพียงแต่ถูกควบคุมหรือจำกัดเสรีภาพในเรือนจำเท่านั้น เขาควรมีสติธิในชีวิตส่วนตัว ดังนั้นจึงมีปัญหาว่าสถานะของผู้ขังนั้นคืออะไร ผู้ต้องขังมีสิทธิเพียงใดและผู้บริหารงานราชทัณฑ์จะ

จำกัดการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้ต้องขังได้มากเพียงพอ ซึ่งเป็นปัญหา
ทั้งทางกฎหมายและการบริหารงาน

การสูญเสียและจำกัดสิทธิของผู้ต้องขัง

ภายใต้ระบบแห่งกฎหมาย การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ไม่อาจ
ล่วงละเมิดได้ ยกเว้นโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และหลักนิติธรรม กฎ
หมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๒๑ หมวด ๓ ว่าด้วยสิทธิ
เสรีภาพของชนชาวไทย ได้รับรองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลภายใต้บทบัญญัติ
แห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ (มาตรา ๒๒) และบุคคลทุกคนย่อมเสมอกันใน
กฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน (มาตรา ๒๓)
หลักประกันสิทธิของบุคคลในคดีอาญาที่สำคัญประการหนึ่งในหมวดนี้ ได้
แก่ การให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อน
จะมีคำพิพากษาถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น
เสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ (มาตรา ๒๗) และในเรื่องที่เกี่ยวกับการคุมขัง
บุคคล จะต้องกระทำตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย (มาตรา ๒๘)

กฎหมายพื้นฐานซึ่งจำกัดหรือจำกัดสิทธิของบุคคล ได้แก่กฎหมายอาญา
และกฎหมายนี้จะต้องใช้โดยเคร่งครัดตามหลักแห่งกฎหมาย ในปัจจุบันการ
ปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด หรือผู้ต้องขังด้วยความโหดร้ายทารุณหรือป่า
เถื่อนนั้นจะกระทำมิได้ การลงโทษผู้กระทำความผิดโดยกฎหมายอาญาได้แก่
(๑) ประหารชีวิต ซึ่งเป็นกรำจำกัดสิทธิในการมีชีวิต (๒) จำคุกซึ่งเป็น
การจำกัดเสรีภาพ (๓) กักขัง ซึ่งเป็นกรำจำกัดเสรีภาพ (๔) ปรับ ซึ่ง
เป็นการจำกัดสิทธิในทรัพย์สิน และ (๕) ริบทรัพย์สิน ซึ่งเป็นกรำจำกัด

สิทธิในทรัพย์สินซึ่งมีไว้หรือได้มาจากการกระทำความผิด รวมทั้งมาตรการลงโทษตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบอื่น ๆ ซึ่งสังคมเป็นผู้กำหนดขึ้นและบุคคลส่วนใหญ่ยอมรับ

การสูญเสียสิทธิของบุคคลดังกล่าว หรือการลงโทษโดยปกติเป็นการกระทำโดยผู้พิพากษา ซึ่งมีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดี ให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย แต่การพิพากษาโทษผู้กระทำความผิดดังกล่าว ไม่ว่าจะใช้โทษอย่างไรย่อมทำให้บุคคลสูญเสียสิทธิบางประการ ซึ่งอาจมิได้กำหนดโดยกฎหมาย เช่น ผลร้ายจากการต้องโทษจำคุกที่มีต่อบุคคลนั้นในทางสังคม และครอบครัวแตกแยก เป็นต้น

ความจริงประการหนึ่งในปรัชญาการลงโทษผู้กระทำความผิดก็คือ การก่อให้เกิดผลสำคัญ ๒ ประการ (๑) การแก้ไขบำบัดและ (๒) การคุ้มครองสังคม หลักการแก้ไขบำบัดนั้นจะต้องปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดแต่ละคน และให้เหมาะสมแก่บุคคลผู้กระทำความผิดแต่ละคน การลงโทษจำคุกจะเป็นผลให้ผู้กระทำผิดสูญเสียเสรีภาพโดยอัตโนมัติ ไม่ว่าผู้พิพากษาโทษจะคำนึงถึงสิทธิของผู้กระทำผิดหรือไม่ ดังนั้นการสูญเสียสิทธิโดยนัยจึงต้องมีเหตุผลสนับสนุน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปรับแต่งผู้กระทำผิดให้กลับตนเป็นคนดี และคุ้มครองสังคมเท่านั้น^{๑๓}

ถ้าพิพากษาโทษผู้กระทำผิดและการลงโทษจำคุก จะก่อให้เกิดการสูญเสียสิทธิที่สำคัญ ๓ ประการคือ ทรัพย์สิน สิทธิของพลเมือง และสถานะทางสังคม

สิทธิในทางทรัพย์สินมีความหมายกว้าง โดยปกติทรัพย์สินของผู้ต้องขังจะไม่ได้รับความกระทบกระเทือน ยกเว้นแต่จะมีกฎหมายจำกัด สิทธิซึ่งถูกลดทอนโดยบทบัญญัติของกฎหมายที่สำคัญได้แก่

๑. การต้องโทษจำคุกจะเป็นเหตุฟ้องหย่า ตามกฎหมายลักษณะครอบครัว ฎีกาฎหมายลักษณะครอบครัว ตราเมื่อ ๒๗ พฤษภาคม ๒๔๗๘ มาตรา ๑๕๐๐ (๔) ในการฟ้องหย่า ถ้าสามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก ฯลฯ หรือต้องคำพิพากษาให้จำคุกในความผิดอย่างอื่นเกินกว่า ๓ ปี อีกฝ่ายฟ้องหย่าได้ บทบัญญัติในมาตรานี้ได้ระบุนิติความเป็นเหตุฟ้องหย่าไว้หลายความผิด และความผิดอื่นซึ่งผู้กระทำผิดได้รับโทษจำคุกเกินกว่า ๓ ปี เป็นเหตุให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้บัญญัติเหตุฟ้องหย่าใหม่ดังนี้.— มาตรา ๑๕๑๖ (๒) สามีหรือภรรยาประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะความประพฤติชั่วนั้นจะเป็นความผิดอาญาหรือไม่ ถ้าเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่ง

(ก) ได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง

(ข) ได้รับความดูถูกเกลียดชัง เพราะเหตุที่คงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤติชั่วต่อไป หรือ

(ค) ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึง

มีข้อน่าสังเกตว่าเหตุหย่าในกฎหมายใหม่มีขอบเขตกว้างขวางกว่าเหตุหย่าตาม ตามกฎหมายเก่า และครอบคลุมความประพฤติชั่ว ซึ่งเป็นปัญหาในการนิยามความหมายอีกด้วย

๒. การเข้ารับราชการหรืออยู่ในราชการ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๑๘ มาตรา ๒๔ บัญญัติว่าผู้ที่เข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนต้องมีคุณสมบัติทั่วไปดังต่อไปนี้ (๑๐) ไม่เป็นผู้เคย

ต้องรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ

ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ ผู้ต้องโทษจำคุก ยกเว้นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ ย่อมไม่มีคุณสมบัติที่จะเข้ารับราชการได้

นอกจากนี้ กฎ ก.พ. ฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๑๘ ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๑๘ ว่าด้วยการกระทำความผิดที่ปรากฏโดยชัดแจ้ง

ข้อ ๑. การกระทำอาญาจนได้รับโทษจำคุก หรือโทษจำคุก หรือโทษหนักกว่าจำคุก โดยคำพิพากษาถึงที่สุด หรือได้รับโทษหนักกว่าจำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ กฎ ก.พ. นี้ให้ถือว่าเป็นการกระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง และผู้มีอำนาจบรรจุข้าราชการพลเรือนสามัญ ตามมาตรา ๘๖ หรือผู้บังคับบัญชาตาม มาตรา ๘๒ วรรค ๓ สามารถส่งลงโทษทางวินัยโดยสั่งให้ออก ปลดออกหรือไล่ออกโดยไม่สอบสวนก็ได้

๓. การจ้างแรงงาน ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการคุ้มครองแรงงานลงวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๑๕ ข้อ ๔๗ (๖) ในกรณีที่ถูกจ้างประจำ ต้องโทษตามคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกนายจ้างมีสิทธิเลิกจ้างได้โดยไม่ต้องจ่ายค่าชดเชยให้ มีข้อน่าสังเกตว่าคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกในประกาศนี้ ไม่ยกเว้นกรณีกระทำความผิดโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ เช่น พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน ในข้อ ๒

๔. สิทธิเลือกตั้ง พระราชบัญญัติเลือกตั้งหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๙๙ ลงวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๙ บัญญัติว่า

มาตรา ๑๖ ผู้เลือกตั้งต้องมีชื่อเป็นผู้ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาลในวันเลือกตั้ง ทั้งต้องมีคุณสมบัติตามมาตรา ๑๗ และไม่ขาดคุณสมบัติตามมาตรา ๑๘

ในปัจจุบันสิทธิเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้งของผู้ต้องขังถูกจำกัดโดยบทบัญญัติของกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๙๓ และมาตรา ๙๖ ดังนี้.—

มาตรา ๙๓ บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งคือ

(๔) ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาลหรือโดยคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย

มาตรา ๙๖ บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง คือ

(๔) ต้องคำพิพากษาหรือคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายให้จำคุก และถูกคุมขังอยู่โดยหมายของศาลหรือโดยคำสั่งนั้น

(๕) เคยต้องคำพิพากษาหรือคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายให้จำคุกตั้งแต่สองปีขึ้นไป โดยได้พ้นโทษมายังไม่ถึงห้าปีในวันเลือกตั้ง เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาท

๕. การขอใบอนุญาตจากทางราชการ

(ก) พระราชบัญญัติรายนต์ พ.ศ. ๒๕๒๒ ลงวันที่ ๘ พฤษภาคม

มาตรา ๔๗ ผู้ขอใบอนุญาตขับรถตามมาตรา ๔๓ (๒) (๓) (๔) (๕) หรือ (๖) ต้อง (๓) ไม่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษหรือถูกเจ้าพนักงานเปรียบเทียบปรับตั้งแต่สองครั้งขึ้นไป สำหรับความผิดเกี่ยวกับกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ เว้นแต่จะพ้นโทษครั้งสุดท้ายไม่น้อยกว่าหกเดือนแล้ว

- (ก) ผ่าฝืนสัญญาณจราจรหรือเครื่องหมายจราจร
- (ข) ในขณะเมาสุราหรือของเมาอย่างอื่น
- (ค) ในลักษณะกีดขวางการจราจร
- (ง) ใช้ความเร็วเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด
- (จ) โดยประมาทหรือน่าหวาดเสียวอันอาจเกิดอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สิน
- (ฉ) โดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยหรือความเดือดร้อนของผู้อื่น

มาตรา ๔๘ ผู้ขอใบอนุญาตขับรถตามมาตรา ๔๓ (๒) (๓) หรือ (๖) ตลอดจนชีพ ต้อง

- (๓) ไม่มีลักษณะต้องห้ามตาม มาตรา ๔๗ (๓)

มาตรา ๔๙ ผู้ขอใบอนุญาตขับรถตามมาตรา ๔๓ (๔) หรือ (๕) ต้อง

- (๓) ไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๔๗ (๓)

(๘) ไม่เคยเป็นผู้ได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกในความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ หรือความผิดเกี่ยวกับความสงบสุขของประชาชน ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน ความผิดเกี่ยวกับเงินตรา ความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดต่อชีวิต ความผิดต่อร่างกาย ความผิดต่อเสรีภาพ ความผิดฐานลักทรัพย์และวิ่งราวทรัพย์ ความผิดฐาน

กรรโชก รีตเอาทรัพย์ ชิงทรัพย์และปล้นทรัพย์ ความผิดฐานยักยอก ความผิดฐานรับของโจร และความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญา หรือโดยคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หรือพ้นโทษมาแล้ว ไม่น้อยกว่าสามปี

มาตรา ๕๐ ในกรณีที่มีผู้ขอรับใบอนุญาตขับรถตามมาตรา ๔๓ (๕) หรือ (๕) เป็นผู้ขาดคุณสมบัติตามมาตรา ๔๘ (๘) แต่พ้นโทษจำคุกมาแล้วไม่น้อยกว่า

(๑) หกเดือนสำหรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาไม่เกินสามเดือน

(๒) หนึ่งปีสำหรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาไม่เกินสามเดือน แต่คดีนั้นเกี่ยวกับการใช้รถกระทำความผิด หรือ

(๓) หนึ่งปีหกเดือนสำหรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาเกินสามเดือน แต่ไม่เกินสามปี

และได้ยื่นคำร้องต่อนายทะเบียนโดยชี้แจงถึงเหตุผลที่ตนต้องโทษพร้อมกับแสดงหลักฐานว่าตนเป็นบุคคลที่มีความประพฤติเรียบร้อยควรไว้วางใจให้ให้ขั้บรถยนต์สาธารณะได้ให้นายทะเบียนดำเนินการสอบสวนคำร้องดังกล่าว ฯลฯ

(๘) พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิงและสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ขออนุญาตไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๒๒ ข้อ ๔ ผู้ใช้อาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืนตามกฎหมายนี้ต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ (๖) ไม่มีชื่อเสียงในทางทุจริตหรือเสื่อมเสียศีลธรรม หรือมีพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อสังคม

มีข้อสังเกตว่ากฎกระทรวงฉบับนี้มีได้บัญญัติคุณสมบัติของผู้ต้องโทษจำคุกไว้อย่างชัดเจน แต่ใช้ถ้อยคำที่มีความหมายกว้าง ซึ่งเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวางจนน่าสงสัยในการตีความ

๖. การเข้ารับราชการทหาร พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. ๒๔๙๒ ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๗

มาตรา ๑๔ บุคคลดังต่อไปนี้ ให้ลงบัญชีทหารกองเกินไว้ แต่ไม่เรียกเข้ากองประจำการในยามปกติ คือ

(๙) บุคคลซึ่งเคยต้องคำพิพากษาของศาลครั้งเดียวมีกำหนดโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีขึ้นไปก็ดี หรือต้องคำพิพากษามาหลายครั้งมีกำหนดโทษจำคุกรวมกันตั้งแต่สิบปีขึ้นไปก็ดี หรือบุคคลซึ่งเคยต้องคำพิพากษาของศาลให้ส่งตัวไปอยู่ในเขตที่อื่นมีกำหนดก็ดี

มาตรา ๒๑ บุคคลดังต่อไปนี้ไม่ต้องไปแสดงตนต่อ นายอำเภอ ตามมาตรา ๑๖ มาตรา ๑๘ หรือมาตรา ๑๙ คือ

(๑) สามเณรเปรียญ

(๒) ผู้ที่อยู่ในระหว่างควบคุมหรือคุมขังของเจ้าหน้าที่

มีข้อที่น่าสังเกตว่ากฎหมายไทยมีบทบัญญัติในเรื่องการรับราชการทหารในลักษณะยืดหยุ่นกว่ากฎหมายของบางรัฐในสหรัฐอเมริกา^๔ และมีให้ห้ามผู้เคยต้องขังเข้ารับราชการทหารโดยเด็ดขาด

๗. การห้ามบุคคลซึ่งเคยต้องโทษจำคุกในคดีอาญา เป็นลูกจ้างประจำและชั่วคราว

คณะรัฐมนตรีได้เคยมีมติ เมื่อ ๒๖ มกราคม ๒๕๑๑ มิให้ผ่อนผันให้แก่บุคคลที่เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาในความผิด ซึ่งกฎหมายให้ถือ

เอาการกระทำโดยทุจริต เป็นองค์ประกอบความผิดเข้าเป็นลูกจ้างของส่วนราชการ

ต่อมากระทรวงการคลังได้มีบันทึกเสนอความเห็นในเรื่องนี้โดยเทียบกับพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๑๘ มาตรา ๒๔ (๑๐) แล้วเห็นว่า ก.พ. อาจยกเว้นให้เข้ารับราชการได้ และเสนอหลักเกณฑ์ในการจ้างบุคคลซึ่งเคยต้องโทษในคดีอาญาเข้าเป็นลูกจ้างของส่วนราชการไว้ดังนี้.—

๑. ผู้เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก สำหรับความผิดที่กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หัวหน้าส่วนราชการเจ้าของงบประมาณที่เทียบเท่าอธิบดี อาจพิจารณาจ้างเข้าเป็นลูกจ้างได้

๒. ผู้เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกในคดีอื่น ซึ่งมีใช้ความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ เช่น ความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน เป็นต้น เมื่อพ้นโทษมาเกิน ๒ ปีแล้ว หัวหน้าส่วนราชการเจ้าของงบประมาณที่เทียบเท่าอธิบดีขึ้นไปอาจพิจารณาจ้างเข้าเป็นลูกจ้างได้

๓. ผู้เคยต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกในฐานทุจริตต่อหน้าที่ราชการหรือรัฐวิสาหกิจ กล่าวคือ ถูกต้องโทษจำคุกฐานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นได้ประโยชน์ที่มิควรได้ เช่น ถูกต้องโทษจำคุกในคดีขยอกเงินหลวงหรือคดีเจ้าพนักงานรับสินบน เป็นต้น ห้ามจ้างเป็นลูกจ้างของส่วนราชการ

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติมีลักษณะแตกต่างจากบทบัญญัติของกฎหมายอยู่บ้าง โดยเฉพาะการตรวจสอบประวัติของบุคคลเพื่อเข้าทำงานทั้งในภาค

รัฐบาลและเอกชน ผู้จ้างงานจะตรวจสอบประวัติโดยผ่านกองทะเบียนประวัติอาชญากรรมของกรมตำรวจอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรวจสอบ ประวัติตามระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการพิมพ์ลายนิ้วมือ ผู้ต้องหา จำเลย ผู้ต้องขัง ผู้ต้องกักกัน ผู้ถูกกักกัน ผู้รับการอบรม และศพ ออกตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ที่ ๔/๒๔๙๙ ลงวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๔๙๙

๘. การตรวจสอบประวัติบุคคล

ตามวิธีการปฏิบัติของทางราชการรวมทั้งหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ถ้าจะรับสมัครผู้ใดเข้าทำงานจะต้องส่งแผ่นพิมพ์ลายนิ้วมือของผู้สมัครงานไปทำการตรวจสอบที่กองทะเบียนประวัติอาชญากรรมก่อน^๕

ก. ถ้าปรากฏผลจากการตรวจสอบประวัติได้ความว่า

(๑) ผู้สมัครเคยต้องโทษ หรือต้องคำพิพากษาของศาลให้ลงโทษไม่ว่าจะเป็นคดีความผิดลหุโทษ หรือต้องโทษปรับสถานเดียว หรือให้การลงโทษก็ตาม จะไม่รับการพิจารณาให้บรรจุเข้ารับราชการ

(๒) ผู้สมัครเคยเพียงแต่ต้องหา หรือต้องคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน หรือให้ระงับคดีไม่ฟ้องชั้นพนักงานอัยการ หรือคดียกฟ้องไม่มีความผิดในชั้นพิจารณาพิพากษาของศาลก็จะไม่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกให้บรรจุเข้ารับราชการเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะลายพิมพ์นิ้วมียังปรากฏอยู่ในทะเบียน

ขณะนี้บรรดาโรงงาน โรงแรม บริษัทห้างร้าน ธนาคารต่าง ๆ ก็ถือแบบปฏิบัติเช่นเดียวกับทางราชการโดยเคร่งครัด เป็นเหตุให้ผู้บริสุทธิ์ประสบ

ปัญหาการดำรงชีวิตในสังคมด้วยความไม่เป็นธรรม ซึ่งบางคนบางครั้งต้องพยายามดิ้นรนช่วยตนเองโดยต้องใช้วิธีการเพื่อให้ได้มาและรักษาผลประโยชน์ของตนในแนวทางที่ไม่เหมาะสม

ข. ถ้ากองทะเบียนประวัติอาชญากรตอบผลการตรวจสอบเพียง

(๑) เคยต้องหา ต้องคดีอาญาชั้นพนักงานสอบสวนซึ่งไม่มีหลักฐานยืนยันว่า การต้องหาในคดีอาญานั้น ผู้ต้องหาได้กระทำโดยเจตนา ไม่เจตนา หรือประมาท หรือ

ผู้ต้องหาต้องในอาญา อาจถูกเข้าใจผิด หรือถูกกลั่นแกล้งใส่ร้าย ยักยัดข้อหาความผิดให้ไม่ว่าผลคดี จะยุติลงด้วยความเห็นไม่ฟ้องในชั้นพนักงานสอบสวน หรือชั้นพนักงานอัยการหรือได้มีการพิจารณาพิพากษาไม่ฟ้องในชั้นศาลแล้วก็ตาม

ในทางปฏิบัติส่วนมาก จะไม่แจ้งผลของคดีไปให้กองทะเบียนประวัติอาชญากรทราบ เพื่อบันทึกหมายเหตุเพิ่มเติมลงในประวัติของผู้ต้องหา หรือต้องคดีอาญาของบุคคลนั้น ๆ เมื่อเหตุการณ์ได้ผ่านพ้นเป็นเวลาหลาย ๆ ปีต่อมา เอกสารหลักฐานต่าง ๆ อาจจะตกหล่น ขาดหาย หรือค้นหาด้วยความยากลำบาก ก็จะทำให้เกิดเป็นปัญหาความยุ่งยากแก่เจ้าของประวัติที่จะต้องดิ้นรน ขวนขวายไปวิ่งเต้นค้นหายืนยันกับเจ้าหน้าที่กองทะเบียนประวัติอาชญากร เพื่อให้บันทึกเพิ่มเติมลงในประวัติที่ตนมีอยู่ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ หากเจ้าของประวัติไม่สามารถดิ้นรนค้นหาเอาเอกสารที่ต้องการมาให้เจ้าหน้าที่กองทะเบียนประวัติอาชญากรหมายเหตุเพิ่มเติมลงไปได้ ความเสียหายย่อมตกอยู่กับเจ้าของประวัติผู้นั้นตลอดไป จะไม่มีผู้ใด หรือหน่วยราชการหน่วย

ใด ที่จะต้องรับผิดชอบหรือประสิทธิประสาทความเป็นธรรมให้แก่เจ้าของ
ประวัติผู้เคราะห์ร้ายคนนั้น

ในบางเรื่อง เช่น ผู้ต้องสงสัยถูกพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจับกุม
ว่าชุมนุมมั่วสุมกันเป็นช่องโหว่เพื่อกระทำผิด ซึ่งส่วนมากจะระงับคดีส่งไม่
ฟ้อง เพราะขาดพยานหลักฐาน ก็มีได้รับการพิจารณาชำระสะสางประวัติ
เป็นต้น

(๒) ผู้สมัครเคยต้องโทษปรับชั้นพนักงานสอบสวน หรือชั้นศาล
ในคดีความผิดบางเรื่องเช่นการพนัน หลีกเลี่ยงโสเภณี ยาเสพติดให้โทษ ฯลฯ
ซึ่งข้อเท็จจริงผู้ต้องโทษหรือต้องคำพิพากษาบางคนมิได้กระทำความผิดจริง
หากแต่มีเรื่องบังเอิญทำให้ผู้ต้องโทษได้เข้าไปพัวพันกับเหตุการณ์นั้น เช่น

๒.๑ ผู้ต้องโทษนั้นมีฐานะเข้าไปหาญาติมิตรที่กำลังเล่นการพนัน
อยู่ในวงการพนัน และบังเอิญเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือตำรวจเข้าทำการจับ
กุม ผู้กระทำความผิดก็เลยต้องเอาตัวผู้ต้องโทษฯ ที่บังเอิญอยู่ในที่เกิดเหตุ
ไปดำเนินคดีตามกฎหมาย แม้ผู้ต้องโทษฯ จะอ้างพยานหลักฐานปฏิเสธว่า
ไม่ได้เล่นการพนันก็ตาม แต่เกิดเป็นปัญหาข้อยุ่งยากแก่พนักงานสอบสวนที่
ไม่มีเวลาเพียงพอจะต้องมาทำการสอบสวนแยกตัวบุคคลว่า ผู้กระทำผิดและ
ไม่ได้กระทำความผิด และจะเป็นปัญหายุ่งยากที่พนักงานสอบสวนจะต้องมาเผชิญ
กับข้อครหาหนักหนา สงสัยว่าผู้ต้องหาที่ถูกส่งฟ้อง ส่งไม่ฟ้องในคดีการพนัน
เหล่านี้ ได้มีผลประโยชน์ส่วนใดเสียกับพนักงานสอบสวนด้วย พนักงานสอบสวน
จึงจำเป็นต้องรวบรัดคดีความ ขอร้องให้ผู้ต้องโทษฯ ยอมรับผิดชอบเพียง
เสียเงินแค่ค่าปรับชั้นศาลเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นการตัดความยุ่งยากลำบากใจแก่
พนักงานสอบสวน แต่ก็ยังเป็นผลร้ายแก่ผู้ต้องโทษฯ ที่จะต้องมีประวัติเสียหาย

ตลอดชีวิตทั้ง ๆ ที่ผู้ต้องโทษ ๆ บางคน ไม่มีประวัติพัวพันกับการพนันเลย
เป็นต้น

๒.๒ บุคคลที่มีประวัติต้องโทษปรับในคดีความผิด เป็นหญิง
นครโสเภณีบางคน ตามข้อเท็จจริงเป็นผู้ที่ถูกลักพา หลอกหลวง ให้เข้าไปอยู่
ในช่องหญิงค้าประเวณี โดยเจ้าของหรือผู้ควบคุมช่องค้าประเวณีได้มีความ
สัมพันธ์สนิทกับพนักงานฝ่ายปกครองและตำรวจ เป็นเหตุให้หญิงที่ตกอยู่
ในภาวะอิทธิพลความป่าเถื่อน ดังกล่าวนี้นี้ไม่กล้าไว้วางยี่งอเรียนอะไร เนื่อง
จากเกรงว่าจะเกิดอันตรายกับชีวิตร่างกายของตน เมื่อเจ้าของหรือผู้ควบคุม
ช่องหญิงค้าประเวณีได้มีการตกลงกับเจ้าพนักงานตำรวจท้องที่ ให้ส่งหญิงผู้
ต้องหว่าก้าประเวณีไปเพื่อให้ศาลพิจารณาพิพากษาโทษในคดีความผิดเรื่อง
นี้ตามระเบียบ เจ้าบ้านหรือผู้ควบคุมช่องหญิงค้าประเวณีก็จะร่วมมือทำการ
ส่งตัวหญิงที่ตกอยู่ในอิทธิพลควบคุมของตนทั้ง ๆ หญิงนั้นมิได้มีความตั้งใจจะ
ค้าประเวณีนี้ด้วยปะปนไปกับหญิงที่มีประวัติความประพฤติในทางค้าประเวณี
อยู่แล้ว ไปให้ศาลพิจารณาพิพากษาปรับรวมนั้นเป็นพิธีตามระเบียบ ซึ่ง
หญิงผู้ต้องโทษ ๆ นั้นย่อมจะไม่กล้าปฏิเสธแต่อย่างใดในชั้นศาล เพราะต้อง
การรักษาความปลอดภัยในชีวิตร่างกายของตนไว้พลางก่อน

๒.๓ ผู้ที่มีประวัติต้องคดียาเสพติดให้โทษบางคน ถูกหลอก
หลวงจากผู้อื่น ให้เสพยาเสพติดให้โทษและถูกเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือ
ตำรวจจับกุมตัวส่งไปดำเนินคดี ศาลได้พิจารณาพิพากษาปรับไปทั้ง ๆ ที่ผู้
ต้องโทษ ๆ นั้นยังไม่ได้ติดยาเสพติดให้โทษก็ต้องมีประวัติเสียติดตัวตลอดไป

นอกจากนั้นบางคนมีเรื่องขัดใจกับพนักงานฝ่ายปกครองและตำรวจท้องที่

ได้ถูกยกย่องของกลางให้จนมีประวัติเป็นบุคคลไม่ดีไปชั่วชีวิต เป็นต้น ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เสนอแนะว่า

- ก. ควรจะมีคณะกรรมการรับคำร้องทุกข์จากบุคคลเจ้าของประวัติที่มีปัญหาทั้งหลาย
- ข. ควรจะมีคณะกรรมการสืบสวนสอบสวนพิจารณาข้อเท็จจริง
- ค. ควรมีผู้มีอำนาจสั่งการให้ผู้มีประวัติโดยไม่ชอบธรรมดังกล่าวเป็นผู้เสมือนไม่มีประวัติมาก่อน เพื่อจะได้ดำรงคนและดำเนินชีวิตตลอดไปด้วยความเป็นธรรมตามสมควร

สิทธิของผู้ต้องขัง

สิทธิของผู้ต้องขัง (prisoners' rights) อาจกล่าวได้ว่ามีที่มาจากสิทธิมนุษยชนและการรับรองสิทธิจาก European Convention ซึ่งไม่มีสภาพบังคับแน่นอน และสิทธิมนุษยชนมีที่มาจากสิทธิของมนุษย์ (The Rights of Man) และ Bills of Rights ของอังกฤษและคำประกาศและอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นแนวความคิดทางการเมืองที่มีผู้กล่าวอ้างอยู่เสมอ^๖ ที่ประชุมว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปให้การรับรองสิทธิต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ เช่น เสรีภาพจากความเป็นทาส การทรมาน การบังคับแรงงาน ความคิดจิตสำนึก และศาสนา การแสดงความคิดเห็นและการประชุม ฯลฯ

ส่วนสิทธิของผู้ต้องขัง เป็นการขยายความจากสิทธิต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ทั้งคำพูดและการใช้คำ มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่ามีใช่เป็นสิทธิของผู้กระทำความผิดจะเป็นไต่อย่างมากมายเพียงคำขวัญเท่านั้น ผู้ต้องขังอาจได้รับการปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรมต่าง ๆ ได้มากกว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยในกระบวนการทางอาญา

ในการคุมขังหรือการปฏิบัติต่าง ๆ ระบบการลงโทษในบางประเทศ เช่น ฝรั่งเศส ได้บัญญัติไว้ในกฎหมายอย่างแน่ชัดว่าผู้กระทำผิดในคดีอาญาจะสูญเสียสิทธิต่าง ๆ ส่วนในอังกฤษและสกอตแลนด์ได้กำหนดไว้ชัดเจนว่าสูญเสียสิทธิในการเลือกตั้ง ในระหว่างต้องโทษจำคุก และผู้ต้องโทษในคดีฉ้อโกงอาจถูกศาลตัดสินให้เป็นกรรมการในบริษัท รวมทั้งผู้เคยต้องโทษมาแล้ว จะถูกตัดสิทธิมิให้ได้รับใบอนุญาตต่าง ๆ เช่น มีอาวุธปืน แต่การจำกัดสิทธิโดยกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับของฝ่ายบริหารได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด เพราะอยู่ภายใต้การบังคับและดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ ซึ่งควบคุมได้ยาก เช่น การติดต่อกับทนายความ หรือที่ปรึกษากฎหมาย และการร้องทุกข์ต่าง ๆ โดยเฉพาะการคุ้มครองผู้ต้องขังจากการใช้อำนาจโดยไม่เป็นธรรม การทำร้ายและลงโทษทางวินัยโดยไม่มีเหตุผลสมควร

นอกจากนี้ผู้ต้องขังควรมีสหภาพที่จะได้รับการดูแลตามสมควรมากน้อยเพียงใด และสิทธิของผู้ต้องขังควรมีขอบเขตเพียงใด ขบวนการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในสหรัฐอเมริกาอ้างว่า

นักโทษมีสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับประชาชนซึ่งอยู่นอกเรือนจำทุกประการ ยกเว้นการใช้สิทธินั้นจะขัดกับการปฏิบัติงานของเรือนจำ ดังนั้นเรือนจำจำต้องแสดงเหตุผลว่า เหตุใดจึงมีความจำเป็นจะต้องตัดสิทธิบางประการของนักโทษ มากกว่าที่จะให้นักโทษเป็นผู้กล่าวอ้างว่า เหตุใดตนจึงไม่ควรถูกตัดสิทธิ^{๑๖}

อุทาหรณ์ในเรื่องนี้ เห็นได้จากใต้การจำกัดสิทธิในการเยี่ยมเยียนของทนายความ คู่สมรส และการสื่อสารทางจดหมายกับโลกภายนอก การบังคับให้ทำงานในโรงงาน การรังเกียจเดียดฉันท์ ทางเชื้อชาติ ผิวเผ่าพันธุ์ ความ

เชื่อทางศาสนาและอื่น ๆ หลักอย่างหนึ่งในการพิจารณาปัญหานี้ ได้แก่ ข้อ
กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ
ซึ่งกรมราชทัณฑ์ได้นำมาใช้ปฏิบัติและยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้
ต้องขังในประเทศไทยด้วย กับข้อเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งพระ
ราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๔๗๙^{๑๘} ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ ๓

กล่าวโดยสรุปบุคคลซึ่งต้องโทษตามคำพิพากษาของศาลยุติธรรมไม่ว่า
เป็นผู้ต้องขังหรือนักโทษเด็ดขาด ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ยังคงมีสิทธิ
ในฐานะพลเมือง ยกเว้นสิทธินั้นจะถูกจำกัดและลดทอนโดยกฎหมาย สิทธิ
บางประการและเอกสิทธิของพลเมืองถูกเพิกถอนเนื่องจากบุคคลกระทำความ
ผิดอาญา แต่ไม่เคยมีกฎหมายบัญญัติให้เพิกถอนสิทธิของการเป็นพลเมือง
หรือไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมาย

ในขณะที่เดียวกันผู้บริหารงานราชทัณฑ์ก็มีหน้าที่รักษาความปลอดภัยของ
เจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง ป้องกันการหลบหนีและการทำร้ายระหว่างผู้ต้องขัง
ด้วยกันเอง รวมทั้งการแก้ไขบำบัดผู้ต้องขังก่อนที่เขาจะได้รับการปลดปล่อย

ในด้านการคุ้มครองสิทธิ ศาลมีหน้าที่จะต้องให้หลักประกันสิทธิของ
พลเมืองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายอื่น ๆ และเข้าแทรกแซงใน
กรณีบุคคลถูกละเมิดสิทธิหรือกรณีการถูกควบคุมตัวโดยมิชอบ (ตามประมวล
กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๙๐)

สิทธิของผู้ต้องขังที่พึงมีตามกฎหมาย หรือคาดว่าจะมีตามกฎหมายรัฐ-
ธรรมนูญ มีดังนี้

๑. เสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์และการโฆษณา (มาตรา
๓๔) การจำกัดเสรีภาพในข้อนี้จะกระทำได้อาศัยกฎหมายเฉพาะเพื่อ

รักษาความมั่นคงของรัฐหรือคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ เกียรติยศ หรือชื่อเสียง
 ของบุคคลอื่น หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของ
 ประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพ
 ของประชาชน

๒. เสรีภาพในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทาง
 ศาสนา และการปฏิบัติพิธีกรรม (มาตรา ๒๕)

๓. เสรีภาพในการสื่อสารโดยชอบด้วยกฎหมาย ยกเว้นการจำกัดสิทธิ
 โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมาย เฉพาะเพื่อรักษาความสงบเรีย
 ง่ายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ
 (มาตรา ๓๗)

๔. สิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ (มาตรา ๔๒)

๕. สิทธิที่จะฟ้องหน่วยราชการซึ่งเป็นนิติบุคคล ให้รับผิดชอบจาก
 การกระทำของเจ้าพนักงาน (มาตรา ๔๓)

เชิงอรรถ (บทที่ ๒)

๑. คำปรารภ ปริญญาสาเกล้าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ
๒. Edgar Bodenheimer *urisprudence : The Philosophy and Method of the Law*, Rev. ed. (Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1974), P. 42
๓. *Ibid.* pp. 111-112.
๔. *Ibid.* p. 147.
๕. *Ibid.* pp. 222-223.
๖. พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๔๙๔), น. ๑๒๙-๑๓๕
๗. Jan Stepan, "Possible Lessons From Continental Criminal Procedure", in *The Economics of Crime and Punishment*. ed. Simon Rottenberg. (Washington D.C. : American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1973), pp. 182-190.
๘. พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*, น. ๑๓๖-๑๓๗
๙. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๔๗๗ มาตรา ๒๔๗
๑๐. เรื่องเดียวกัน มาตรา ๒๖๒
๑๑. เรื่องเดียวกัน ภาค ๗

๑๒. Alexander B. Smith and Warriet Pollack, *Crime and Justice in a Mass Society*, (Waltham, Mass : Xerog College Publishing 1972), p. 238
๑๓. Sol Rubin, "Loss and Curtailment of Rights," in *Crime and Justice*, Vol 3. (New York : Basic Books, 1971), pp. 25-35
๑๔. *Ibid*
๑๕. สัมภาษณ์ พ.ต.อ. เทียน สุโกศล เมื่อ ๒๓ มีนาคม ๒๕๒๓ ความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ในที่นี้เป็นความเห็นส่วนตัว ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายการปฏิบัติงานในหน้าที่ของท่าน ในกองทะเบียนประวัติอาชญากร กรมตำรวจ แต่อย่างใด
๑๖. Nigel Walker, *Punishment. Danger and Stigma : The Morality of Criminal Justice*. (Oxford : Basil Blackwell, 1980), p. 165
๑๗. *Ibid*, p. 177
๑๘. คำบรรยายของ นายทวี ชูทรัพย์ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ ในรายงานการสัมมนาทางวิชาการ "เรื่องการสงเคราะห์ผู้กระทำผิด และผู้พ้นโทษ" จัดโดยสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ๒๔-๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๓ ณ ห้องประชุมสภาสังคมสงเคราะห์

บทที่ ๓

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

ความเป็นมา

ในประวัติศาสตร์การลงโทษ การจำคุกระยะยาวแก่ผู้กระทำความผิดเป็นวิธีการซึ่งวิวัฒนาการมาในระยะประมาณ ๒๐๐ ปี แม้ว่าจะได้มีการใช้เรือนจำในสมัยกลางในทวีปยุโรปอยู่บ้าง แต่มีวัตถุประสงค์ในการควบคุมผู้ต้องหาและจำเลยในระหว่างพิจารณาคดี ผู้ไม่ยอมชำระเงินค่าปรับและผู้รอการประหารชีวิต

ในตอนกลางศตวรรษที่ ๑๘ การราชทัณฑ์ในทวีปยุโรปมีรากฐานมาจากการลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทนความผิด และรัฐเป็นผู้แก้แค้นแทนผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิดส่วนมากจะได้รับโทษทางร่างกาย และโทษประหารชีวิต

การลงโทษประหารชีวิต เป็นวิธีการที่ใช้แพร่หลายโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยับยั้งและกระทำเป็นบทเรียนแก่บุคคลอื่นมิให้เอาเยี่ยงอย่าง รวมทั้งการเนรเทศ และควบคุมนักโทษไว้ยังเกาะร้างและดินแดนที่ทุรกันดาร

ในตอนปลายศตวรรษที่ ๑๘ และต้นศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งเป็นยุคที่ Rationalism และ Enlightenment สถานะของผู้กระทำความผิดได้เปลี่ยนแปลงไป การกระทำความผิดมิได้เกิดจากวิญญานชั่วร้าย แต่เป็นผู้มีเจตนาละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคมเพราะการละเมิดกฎเกณฑ์จะได้รับผลดีมากกว่า ดังนั้น

สังคมจึงต้องลงโทษเพื่อให้บุคคลนั้นรู้ว่าการละเมิดกฎเกณฑ์จะได้รับผลร้ายมากกว่าผลดีหรือความพอใจ และในยุคนี้ได้ใช้เรือนจำ (Prison) เป็นที่คุมขังนักโทษ นอกเหนือจากการควบคุมนักโทษการเมือง ผู้ต้องขังระหว่างรอการพิจารณาคดี และลูกหนี้เท่านั้น^๑

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดในยุโรปและสหรัฐอเมริกาได้วิวัฒนาการไปตามสภาพสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ทั้งนี้โดยมีอิทธิพลทางด้านความคิดของนักปราชญ์ และขบวนการทางด้านมนุษยธรรมเข้ามาแทรกแซงการเปลี่ยนแปลงเป็นครั้งคราว ธอร์สเตน เซลลิน (Thorsten Sellin) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงนี้อาจแบ่งออกได้เป็น ๔ ระยะ^๒

๑. หลักการลงโทษเป็นการแก้แค้นทดแทน
๒. การเอาผิดเอาเปรียบและใช้แรงงานผู้ต้องขัง
๓. หลักการลงโทษโดยมีมนุษยธรรม
๔. การแก้ไขบำบัด

มีข้อสังเกตว่าการพิจารณาคดีการเปลี่ยนแปลงนี้จะต้องมองในลักษณะลูกคลื่นซึ่งขึ้นลงตามกระแสการเปลี่ยนแปลงมากกว่าจะแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด การแก้แค้นทดแทนผู้กระทำความผิดแสดงออกด้วยการใช้มาตรการลงโทษประหารชีวิตอย่างมากและใช้วิธีการที่ทารุณโหดร้าย เช่น เผาทั้งเป็น ผ่าทั้งเป็น แยกสังขาร ฯลฯ การเอาผิดเอาเปรียบและใช้แรงงานผู้ต้องขังหมายถึงการใช้แรงงานนักโทษให้เกิดผลในทางเศรษฐกิจ เช่น ใช้แรงงานนักโทษสร้างถนนและงานสาธารณูปโภค

หลักการลงโทษโดยมีมนุษยธรรม มีบทบาทที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงการลงโทษที่ดำเนินมาในอดีต องค์การกุศล ได้เริ่มต้นให้ความช่วยเหลือ

ต่างกัน ๆ เช่น การเย็บเย็บนักโทษให้เครื่องอุปโภคบริโภคแก่นักโทษที่ยากจน และทำพิธีศพให้เมื่อถึงแก่กรรม เป็นต้น ขบวนการมนุษยธรรมมีบทบาทในการรณรงค์เพื่อลดการลงโทษทางกายและโทษประหารชีวิตให้น้อยลง ปรับปรุงสภาพเรือนจำให้ดีขึ้น ฯลฯ และประการสุดท้ายการแก้ไขบำบัด และทัศนคติที่มีต่อผู้ต้องขังในทวีปยุโรปและสหรัฐ ฯ ได้เปลี่ยนแปลงไป ในระยะ ๒๐๐ ปีที่ผ่านมา เหตุผลนี้มีที่มาจากขบวนการที่สำคัญ ๒ ประการ (ในศตวรรษที่ ๑๘) คือ ปรัชญาประชาธิปไตย และบ่อเกิดของวิชาพฤติกรรมศาสตร์ ขบวนการแรกนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม และขบวนการหลังนำไปสู่การปฏิวัติวิธีการปฏิบัติ และความเข้าใจที่มีต่อลักษณะของผู้ต้องโทษ ผู้ที่นิยมในเหตุผล เชื่อว่าการศึกษากฎกรรมของผู้กระทำผิดน่าจะทำได้เช่นเดียวกับการศึกษาวิทยาศาสตร์กายภาพและชีวภาพเป็นผลให้มีการเรียกร้องการลงโทษให้เหมาะสมแก่บุคคลแต่ละคน (Individualization of punishment) แทนการลงโทษตามความผิด

ทฤษฎีสาเหตุแห่งอาชญากรรม และการศึกษาของสำนักความคิดต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีทางกาย จิตวิทยา จิตเวช สังคมวิทยา และมารกซิสต์ ต่างก็มุ่งไปสู่การลงโทษให้เหมาะสมแก่บุคคลทั้งสิ้น โดยอาศัยหลักการว่า ผู้กระทำผิดมิได้มีลักษณะอย่างเดียวกัน ดังนั้นจึงควรได้รับการปฏิบัติแตกต่างกัน

การศึกษาบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีโทษทางอาญาในอดีตที่ผ่านมาจะพบว่าการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดมีความผิดมีลักษณะประนีประนอม แม้ว่าแนวความคิดในการแก้ไขบำบัดผู้ต้องขังจะได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่ปรัชญาการลงโทษดั้งเดิมที่ว่าชีวิตต่อชีวิต หรืออย่างน้อยชีวิตต่ออวัยวะโทษตลอดชีวิต และการพิจารณาสัดส่วนของความผิดกับการลงโทษยังคงมีอิทธิพลอยู่มาก

แนวความคิดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

การแก้ไขบำบัด (Treatment) ผู้ต้องขังเป็นหัวข้อที่ได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน เช่น นักกฎหมายในสหรัฐ ฯ อ้างว่าผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับการแก้ไขบำบัดจากรัฐ โดยเฉพาะผู้ต้องโทษที่วิกลจริตและเด็กหรือเยาวชนในสถานกักกัน นักทัณฑวิทยาได้ค้นพบความล้มเหลวในการแก้ไขบำบัด^๕ นักจริยธรรมค้นพบว่า การแก้ไขบำบัดใช้ได้ผลดี แม้ว่าบางรายจะไม่ไ้ผลดี

แนวความคิดที่แตกต่างกันดังกล่าวนี้ อย่างน้อยก็มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เป็นที่ยอมรับของสังคม และอย่างน้อยมีชีวิตอยู่ร่วมกับสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมได้ บางครั้งจุดมุ่งหมายในการแก้ไขบำบัดอาจมีเพียงทำให้ผู้ต้องขังกลับกลายมาเป็นผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย บางครั้งจุดมุ่งหมายนี้ก็ก้าวไปไกลถึงการทำให้ผู้ต้องขังกลับกลายมาเป็นคนดี เป็นบิดาหรือมารดาที่ดีของบุตร เป็นลูกจ้างที่ดีของนายจ้าง และในบางกรณีสำหรับผู้ต้องขังโรคจิตหรือโรคประสาทอื่น ๆ การแก้ไขบำบัดจะเป็นการเยียวยารักษา และทำให้เขามีชีวิตที่ดีขึ้นหรือมีความสุข การแก้ไขบำบัดนี้ไม่ว่า จะมีวัตถุประสงค์อย่างไรอย่างน้อยจะต้องมีผล ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขัง และมีผลในระยะยาวมิใช่เฉพาะในระหว่างการแก้ไขบำบัดในเรือนจำเท่านั้น

เนื่องด้วยวิธีการแก้ไขบำบัดมีอยู่หลายประการ ผู้เขียนจะขอสรุปแนวความคิดในการแก้ไขบำบัดเพื่อประกอบความเข้าใจพอสังเขป

การศึกษาการแก้ไขบำบัดที่มีประสิทธิภาพส่วนมากได้รับเสียงสะท้อนกลับจากผู้ต้องขังดังนี้^๕

(๑) ปรชญาในเรื่องเจตจำนงที่เป็นอิสระและการปฏิเสธการแก้ไขบำบัด แนวความคิดนี้มีที่มาจากปรชญาเจตจำนงที่เป็นอิสระ (Free will) กล่าวว่า สิ่งที่จะช่วยในการแก้ไขบำบัดอยู่ที่เจตจำนงของผู้ต้องขังในการแก้ไขปัญหาของตนเอง ถ้าผู้ต้องขังไม่ประสงค์หรือไม่ร่วมมือการแก้ไขบำบัดย่อมไม่ประสบผลสำเร็จ ตัวอย่างเช่น ผู้ต้องขังไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงไม่ยอมรับว่าตนมีปัญหาทางจิต ฯลฯ เป็นต้น

(๒) ปรชญาการกระทำเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเน้นการใช้ยาแก้ไขบำบัด

เนื่องด้วยผู้ต้องขังซึ่งกระทำความผิดซ้ำมีจำนวนมาก ดังนั้นจึงเกิดปัญหาว่าผู้ต้องขังเหล่านี้มีโอกาสจะแก้ไขบำบัดได้น้อยมาก เพราะผู้ต้องขังช่วยตัวเองไม่ได้ หรือมิฉะนั้นปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองโดยปราศจากความช่วยเหลือจากผู้อื่นไม่ได้ เช่น ผู้ต้องขังติดยาเสพติดต้องการให้แพทย์ช่วยบำบัดรักษาด้วยยาเกินและยานี้ด เพื่อช่วยให้ตนพ้นจากการเป็นผู้ติดยาเสพติดผู้ต้องขังจำนวนมากเชื่อว่าการบำบัดรักษาด้วยยาจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนได้

(๓) ปรชญาการกระทำเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเน้นการบำบัดทางจิตเวช

แม้ว่าผู้ขังจำนวนมากประสงค์ให้มี การบำบัดจากนายแพทย์ แต่ก็มีผู้ประสงค์จะได้รับการบำบัดทางจิตเวช เพราะผู้ต้องขังจำนวนมากเชื่อว่าไม่สามารถและเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยตนเองได้ จึงหันไปพึ่งผู้เชี่ยวชาญเพื่อขอรับการแก้ไขบำบัดทางจิตเวช หรือจิตวิทยา

อย่างไรก็ตามโครงการแก้ไขบำบัดผู้ต้องขังอย่างใด ๆ จะต้องประสบปัญหาการร่วมมือกับผู้ต้องขัง และปฏิกิริยาของผู้ต้องขังต่อการแก้ไขบำบัด

การดำเนินงานราชทัณฑ์

งานราชทัณฑ์มีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการตามคำพิพากษาของศาลว่าด้วยการประหารชีวิต จำคุก กักขัง กักกัน ผู้กระทำผิด รวมทั้งการควบคุมบุคคลตามคำสั่งและกฎหมาย เช่น ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นต้น กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับงานราชทัณฑ์ ได้แก่พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๔๗๙ กฎกระทรวง ข้อบังคับ และระเบียบต่าง ๆ ว่าด้วยเรื่องทั่ว ๆ ไป ประเภทของเรือนจำ การใช้อาวุธ ประเภทต่าง ๆ การจ่ายรางวัลผู้ต้องขัง และเจ้าพนักงาน การพักการลงโทษ นอกจากการควบคุมผู้ต้องขังแล้ว กรมราชทัณฑ์ยังมีหน้าที่ฝึกวิชาชีพและใช้แรงงานผู้ต้องขัง การอบรมและให้การศึกษาแก่ผู้ต้องขังและการแก้ไขบำบัดต่าง ๆ^๕

จำนวนเรือนจำและทัณฑสถาน

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ กรมราชทัณฑ์มีเรือนจำและทัณฑสถานรวม ๓๘๘ แห่ง แบ่งออกได้ดังนี้

ก. เรือนจำ มี ๑๐๙ แห่ง

เรือนจำกลาง ๒๑ แห่ง

เรือนจำพิเศษ ๒๑ แห่ง

เรือนจำจังหวัด ๕๑ แห่ง

เรือนจำอำเภอ ๑๒ แห่ง

เรือนจำชั่วคราว ๔ แห่ง

ข. ทัณฑสถาน มี ๑๕ แห่ง

ทัณฑสถานต่าง ๆ ๙ แห่ง

ทัณฑสถานบำบัดพิเศษ ๖ แห่ง (ธัญบุรี บางเขน ขอนแก่น
ลำปาง อุดรฯ และทัณฑสถานบำบัดพิเศษหญิง)

ค. สถานกักขัง มี ๒๖๔ แห่ง

สถานกักขังกลาง ๑ แห่ง (ตำบลรังสิต อ. ธัญบุรี จ. ปทุมธานี)

สถานกักขังต่างจังหวัด ๑๓๗ แห่ง

เขตกักกันนครปฐมและต่างจังหวัด ๑๒๕ แห่ง

ศูนย์อบรมพิเศษลาดบัวขาว ๑ แห่ง

จำนวนผู้ต้องราชทัณฑ์

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ มีผู้ต้องราชทัณฑ์อยู่ภายใต้การดูแลของกรมราชทัณฑ์
ทั้งสิ้น ๗๑,๓๘๗ คน และมีเจ้าหน้าที่ประจำเรือนจำและทัณฑสถานจำนวน
๙,๔๔๒ คน คิดเป็นอัตราส่วนระหว่างเจ้าหน้าที่เรือนจำ ๑ คน ต่อผู้ต้องขัง
๘ คน ในจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด เป็นผู้ต้องขังประเภทเด็ดขาด ๕๒,๒๒๕
คน ในจำนวนนี้เป็นผู้กระทำผิดประทุษร้ายต่อทรัพย์สินสูงสุด คือร้อยละ
๓๗.๔๓ รองลงมาได้แก่ประทุษร้ายต่อชีวิตร้อยละ ๑๐.๒๕ ประทุษร้ายต่อ
ร่างกายร้อยละ ๒.๒๓ ความผิดเกี่ยวกับเพศร้อยละ ๒.๓๗ ความผิดตาม
พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษร้อยละ ๑๙.๑๒ และความผิดอื่น ๆ ร้อยละ
๒๘.๕๘

จากการเปรียบเทียบต้องลงจำนวนผู้ต้องราชทัณฑ์ในปี ๒๕๑๖ และ ๒๕๒๕ มีผู้ต้องราชทัณฑ์เพิ่มขึ้นในรอบ ๑๐ ปี ๒๑,๑๗๒ คน หรือคิดเป็น ร้อยละ ๒๙.๖๕

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังภายใต้กฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อ บังคับ

การศึกษาเปรียบเทียบพระราชบัญญัติ และกฎหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับผู้ต้องขัง ก็เพื่อที่จะทราบหลักการของกฎหมายและข้อกำหนดดังกล่าวแล้ว

มีข้อสังเกตว่าข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติมิได้ มีรากฐานมาจากมโนทัศน์ในเรื่องสิทธิซึ่งกล่าวไว้ในบทที่ ๒ โดยตรง จะ เห็นได้ข้อกำหนดในข้อที่ ๕๗ (โปรดดูผนวก ๓) ยอมรับรองการจำกัด สิทธิ และสิทธิในการกำหนดโชคชะตาของผู้ต้องขัง เนื่องจากการถูกตัด เสรีภาพตามคำพิพากษาของศาล และข้อกำหนดนี้ส่วนมากนำมาจากข้อ บังคับว่าด้วยเรือนจำของอังกฤษ (Rules of Prison) ซึ่งบัญญัติขึ้นใน ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๕๐^๕ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับผู้ต้อง ขัง^๖

โดยทั่วไปนโยบายในการลงทัณฑ์ได้กำหนดขึ้น โดยมีความมุ่งหมายสอง ประการ กล่าวคือการยับยั้ง (Deterrence) และการป้องกันสังคม (Social Defense)

ในปัจจุบันเนื่องจากได้มีการรณรงค์ทางด้านสิทธิมนุษยชนจากองค์การ สหประชาชาติและรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ประกอบกับความรู้ความเข้าใจ

ในสาขาวิชาทัณฑวิทยา (Penology) ได้พัฒนามากขึ้นตามลำดับ ประเทศต่าง ๆ ได้บัญญัติกฎหมายที่ให้หลักประกันสิทธิมนุษยชนแก่ผู้ต้องขังมากขึ้น

ผู้กระทำความผิดในประเทศที่ใช้กฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) จะเห็นได้ว่าการลงโทษด้วยวิธีการจำคุก เพื่อการแก้ไขบำบัดได้ใช้น้อยลง แต่การแก้ไขบำบัดได้กลับกลายเป็นวัตถุประสงค์ของการลงโทษ แทนที่จะเป็นผลพลอยได้จากการจำคุกเพื่อการแก้ไขบำบัด

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดในการลงทัณฑ์ ถือได้ว่าเป็นหลักการแห่งความมีมนุษยธรรม ซึ่งให้หลักประกันขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติ แก่ผู้ต้องขังอันเป็นการนำเจตนารมณ์แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมาสู่ระบบการราชทัณฑ์ และปฏิเสธการลงโทษที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์หรือวิธีการลงโทษที่โหดร้ายและผิดมนุษยธรรมในเรือนจำ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำนี้จะให้แก่อุ้งผู้ต้องขังทุกคนโดยปราศจากการลำเอียงรวมทั้งนักโทษการเมืองด้วย

ข้อกำหนดนี้ได้ยกร่างขึ้นเป็นครั้งแรกโดยคณะกรรมการลงทัณฑ์และเรือนจำระหว่างประเทศ (International Penal and Penitentiary Commission) หรือ IPPC เมื่อปี ๒๔๗๖ และได้รับการรับรองจากสันนิบาตชาติในปี ๒๔๗๗ สำนักงานเลขาธิการองค์การสหประชาชาติได้รับช่วงการดำเนินงาน และแก้ไขเปลี่ยนแปลงร่างเดิมของ IPPC ซึ่งที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดได้รับรองให้ใช้บังคับได้ เมื่อ ๓๐ สิงหาคม ๒๔๙๘ ข้อกำหนดนี้ได้ส่งไปยังสภาเศรษฐกิจและสังคมแห่งองค์การสหประชาชาติ ซึ่งได้รับอนุมัติจากสภาแห่งนี้ในปี ๒๕๐๐ และส่งให้แก่รัฐบาลประเทศต่าง ๆ นำไปพิจารณาใช้บังคับต่อไป

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำได้วางหลักการขั้นต่ำ สำหรับใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังประเทศต่าง ๆ แต่ค่านิยมอันสำคัญของหลักการนี้ได้แก่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ซึ่งรัฐบาลประเทศต่าง ๆ ควรให้ความสำคัญและยอมรับรวมทั้งปฏิบัติตามข้อกำหนดขั้นต่ำ โดยการบัญญัติกฎหมายและมีมาตรการทางก้านการปกครองต่าง ๆ ที่ยอมรับรองสิทธิมนุษยชนภายในประเทศ และการกำหนดบทลงโทษต่อผู้ที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วย

๑. สถานะของผู้ต้องขังประเทศต่าง ๆ

สถานะของผู้ต้องขังประเทศต่าง ๆ จะได้รับการปฏิบัติที่ผิดแผกแตกต่างกัน

ก. ผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างสอบสวนและรอการพิจารณา

เรียกว่าคนต้องขังระหว่างพิจารณา (Untried Prisoner) ไม่ว่าจะถูกคุมขังไว้ยังสถานีตำรวจ หรือเรือนจำจะต้องปฏิบัติ ดังนี้.—

๑. ผู้ต้องขังที่ยังไม่ถูกพิพากษาลงโทษให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และได้รับการปฏิบัติอย่างคนต้องขัง

๒. ได้รับการปฏิบัติเป็นพิเศษที่สำคัญได้แก่

๒.๑ แยกขังจากนักโทษเด็ดขาด

๒.๒ ผู้ที่เยาว์วัยแยกขังจากผู้ใหญ่และถือหลักแยกต่างทัศนสถานกัน

๒.๓ ภายใต้อระเบียบข้อบังคับของเรือนจำคนต้องขัง ประสงค์จะจ่ายเงินส่วนตัวจัดหาอาหารจากภายนอกโดยเจ้าหน้าที่เรือนจำ หรือญาติมิตรจัดการให้ก็ได้ มิฉะนั้นเรือนจำต้องเป็นผู้จัดหาอาหารเลี้ยง

๒.๔ ควรได้รับอนุญาตให้แต่งกายด้วยเสื้อผ้าส่วนตัวที่สะอาดเรียบร้อยได้ หรือถ้าแต่งกายด้วยเสื้อผ้าของเรือนจำ ก็ต้องแตกต่างจากเครื่องแบบของนักโทษเด็ดขาด

๒.๕ ควรได้รับอนุญาตให้ทำงานโดยความสมัครใจ ถ้าทำงานควรได้รับค่าจ้างตอบแทน

๒.๖ ควรได้รับอนุญาตให้ซื้อหาหนังสือพิมพ์ เครื่องเขียน อุปกรณ์การประกอบอาชีพด้วยเงินส่วนตัว หรือของผู้อื่น เท่าที่ไม่ขัดต่อการพิจารณาคดีของศาล ความปลอดภัยและความเป็นระเบียบของเรือนจำ

๒.๗ ควรได้อนุญาตให้ติดต่อกับครอบครัว ญาติมิตรด้วยความสะดวกตามสมควร รวมทั้งการเยี่ยมเยียนจากบุคคลดังกล่าวให้อยู่ในการดูแลตามความจำเป็น เท่าที่ไม่ขัดต่อการพิจารณาคดีของศาล ความปลอดภัยและความเป็นระเบียบของเรือนจำ

๒.๘ ควรได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยไม่เสียค่าตอบแทน และให้ทนายความเข้าพบปะปรึกษารูปคดี การเตรียมและให้คำแนะนำเป็นความลับเท่าที่สามารถจะทำได้ การสนทนาระหว่างผู้ต้องขังและทนายความควรอยู่ในสายตาของเจ้าหน้าที่ แต่ไม่อยู่ในระยะที่จะได้ยินการสนทนา

๒.๙ ควรให้แพทย์หรือทันตแพทย์ประจำตัวคนต้องขังระหว่างพิจารณาเข้าพบและตรวจรักษาได้ ถ้ามีเหตุผลเพียงพอ และเสียค่าใช้จ่ายเอง

ข. ผู้ต้องขังคดีแพ่ง

บุคคลซึ่งถูกลงโทษจำคุกตามคำสั่งศาลในกระบวนการพิจารณาคดีมิใช่คดีอาญา จะไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างกวดขันหรือรุนแรงเกินกว่าความจำเป็นในอันที่จะ

ควบคุมมิให้หนี และรักษาไว้ซึ่งระเบียบวินัย และปฏิบัติต่อบุคคลประเภทนี้ เช่นเดียวกับคนต้องขังระหว่างพิจารณา

ค. ผู้ต้องขังวิกลจริต หรือจิตไม่ปกติ

๑. ไม่ควรคุมขังบุคคลวิกลจริตไว้ในเรือนจำ แต่ให้จัดส่งไปยังโรงพยาบาลโรคจิตโดยเร็ว

๒. ผู้ต้องขังป่วยทางจิตหรือผิดปกติอื่นควรได้รับการบำบัด ในสถานันเฉพาะของแพทย์ และอยู่ในการดูแลของแพทย์เป็นพิเศษ

๓. แพทย์ทางกายและทางจิต ควรให้การบำบัดแก่ผู้ต้องขังที่ต้องการบำบัดรักษาด้วย

๔. เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษควรได้รับการบำบัดจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป รวมทั้งการสงเคราะห์ภายหลังพ้นโทษด้วย

ง. นักโทษเด็ดขาด

ผู้ต้องคำพิพากษาให้จำคุก เป็นผู้ที่ได้รับการตัดขาดจากโลกภายนอก การขาดเสรีภาพย่อมจะทำให้บุคคลเกิดความทุกข์ ขาดสิทธิที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง ระบบเรือนจำจึงไม่ควรทำให้สถานการณ์ของนักโทษเด็ดขาดนี้ได้รับความเลวร้ายลงไปอีก การแยกควบคุมและการลงโทษทางวินัยควรกระทำในกรณีจำเป็น และมีเหตุผลสมควรเท่านั้น

วัตถุประสงค์และเหตุผลในการจำคุก อันเป็นมาตรการลิดรอนเสรีภาพ ซึ่งเป็นมาตรการป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม จะบรรลุผลสำเร็จได้ย่อมขึ้นอยู่กับระยะเวลาการจำคุก และจะต้องกำหนดให้นานพอที่ผู้ที่กระทำผิดจะกลับตนเป็นคนดี สามารถดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพเลี้ยงตนได้ เมื่อกลับคืนสู่สังคม เรือนจำจะต้องแสวงหาวิธีการช่วยเหลือ

นักโทษทุกแบบเท่าที่จะทำได้เพื่อแก้ไขเยียวยา ให้การศึกษาอบรมทางศีลธรรมและจิตใจ ตามความต้องการของนักโทษแต่ละคน

วิธีการต่างๆ ได้แก่การแก้ไขบำบัดการจำคุกชั้นและประเภท ประโยชน์ต่างๆ การทำงาน การศึกษา และการพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งการสงเคราะห์เมื่อพ้นโทษ

การกำหนดโทษให้นานพอสำหรับการแก้ไขบำบัดนั้น หมายถึง รัฐบาลหลีกเลี่ยงการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดในระยะสั้น และใช้มาตรการอื่นแทนการลงโทษจำคุก ซึ่งมีหลักประกันในการป้องกันสังคมได้ผลดีเช่นเดียวกัน

พระราชบัญญัติ กฎ ข้อบังคับ

๑. การรับตัวผู้ต้องขัง^{๑)}

เจ้าพนักงานเรือนจำจะรับตัวบุคคลใดไว้เป็นผู้ต้องขังในเรือนจำต้องมีหมายอาญา หรือเอกสารอันเป็นคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ

ในกรณีที่ผู้ต้องขังมีเด็กอายุต่ำกว่า ๑๖ ปี ซึ่งอยู่ในความดูแลของตนติดมาด้วยและไม่มีผู้เลี้ยงดู พนักงานอาจนุญาตให้เด็กนั้นอยู่ในเรือนจำด้วยตามข้อบังคับของอธิบดีที่กำหนดไว้ หรือจัดส่งเด็กนั้นไปยังสถานที่อื่นอันจัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษ รวมทั้งเด็กที่เกิดในเรือนจำด้วย

เมื่อรับตัวผู้ต้องขังแล้ว เจ้าหน้าที่จะต้องปฏิบัติดังนี้.—

- (ก) ตรวจสอบสิ่งของที่ตัวของผู้ต้องขัง
- (ข) ให้แพทย์ตรวจอนามัยของผู้ต้องขัง
- (ค) จดบันทึกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขัง

๒. การตรวจสิ่งของ^๕

การตรวจค้นสิ่งของผู้ต้องขังมีหลักว่า พนักงานชายเป็นผู้ตรวจผู้ต้องขังชาย และพนักงานหญิงเป็นผู้ตรวจผู้ต้องขังหญิง ถ้าไม่มีพนักงานหญิงให้หญิงผู้ตรวจเป็นผู้แสดงสิ่งของติดตัวให้เจ้าหน้าที่ตรวจ ในกรณีที่พนักงานมีข้อสงสัยให้หาหญิงอื่นมาเป็นผู้ตรวจ

๓. การตรวจอนามัย^๕

ผู้ต้องขังที่เข้ามาใหม่ต้องจัดแยกไว้จากผู้ต้องขังอื่น เพื่อการตรวจทางการแพทย์ เว้นแต่โดยสภาพการณ์ไม่อาจจัดได้ แต่ก็ต้องพยายามปฏิบัติให้ใกล้เคียงกับข้อกำหนดนั้น แพทย์ต้องตรวจผู้ต้องขังในวันแรกรับ ถ้าไม่อาจทำได้ในวันนั้นให้ตรวจในวันอื่นโดยเร็ว ในกรณีที่ผู้ต้องขังเจ็บป่วยต้องจัดให้มีการรักษาพยาบาล หรือผู้ป่วยมีโรคติดต่อ ให้พนักงานเรือนจำปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ในการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังนั้น

หากแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใดเจ็บป่วย และจำเป็นต้องส่งออกไปรักษาพยาบาลนอกเรือนจำ ให้แพทย์ทำรายงานเสนอต่อพัศดี และรายงานต่อผู้บังคับบัญชาเรือนจำแจ้งอาการป่วย และสถานพยาบาลนอกเรือนจำที่ควรส่งผู้นั้นไปรักษาพยาบาล

เมื่อรับตัวผู้ต้องขังแล้วแพทย์ไม่สามารถตรวจอนามัยผู้ต้องขังได้ในวันที่รับตัว และเจ้าพนักงานค้นพบว่าผู้ต้องขังมีอาการเจ็บป่วย จำเป็นต้องรักษาพยาบาลหรือมีโรคติดต่อร้ายแรง ให้แยกผู้ต้องขังนั้นออกจากผู้ต้องขังอื่นหรือจัดส่งสถานพยาบาลของเรือนจำ ถ้าผู้ต้องขังป่วยหนักให้แจ้งให้แพทย์และผู้บัญชาการเรือนจำทราบ และในระหว่างรอคำสั่งหากจำเป็นพนักงาน

เรือนจำจะติดต่อบริการช่วยเหลือจากนายแพทย์ที่อยู่ใกล้เคียงที่สุดได้ หรือจัดการช่วยเหลืออย่างอื่นเท่าที่จะจำเป็น

๔. การจับบันทึก^{๑๑}

พนักงานเรือนจำมีหน้าที่ตรวจและบันทึกลักษณะความผิดที่ผู้ต้องหาได้กระทำ ทำหนิ รูปพรรณ ความแข็งแรงแห่งร่างกาย และความสามารถทางสติปัญญา และอื่น ๆ ตามที่กำหนดไว้

เจ้าพนักงานเรือนจำจะต้องขอประวัติผู้ต้องขังจากพนักงานฝ่ายปกครองผู้มีอำนาจทำการสืบสวนและสอบสวนการกระทำความผิดอาญาของผู้ต้องขังได้ด้วย

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

(๑) เรือนจำทุกแห่งต้องมีสมุดทะเบียนบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ต้องขัง เพื่อบ่งตัวผู้ต้องขัง ความผิดและอำนาจที่จับกุมคุมขัง วันและเวลาที่รับตัวและปลดปล่อย

(๒) การรับตัวผู้ต้องขังต้องมีคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมาย รายละเอียดคำสั่ง บันทึกไว้ในทะเบียน

๕. ทรัพย์สินของผู้ต้องขัง^{๑๒}

ผู้ต้องขังอาจนำทรัพย์สินที่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเข้ามาไว้ในเรือนจำได้ เว้นแต่เป็นทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติห้าม ได้แก่

(๑) ฝิ่น กัญชา หรือยาเสพติด หรือของมีนเมาอย่างอื่น

(๒) สุราหรือน้ำเมาซึ่งดื่มได้เมื่อดำรงสุรา

- (๓) เครื่องอุปกรณ์สำหรับเล่นการพนัน
- (๔) เครื่องอุปกรณ์ในการหลบหนี
- (๕) ศาสดาราวุธ
- (๖) ของเนาเสี้ย หรือของมีพิษต่อร่างกาย
- (๗) วัตถุระเบิด หรือน้ำมันเชื้อเพลิง
- (๘) สัตว์มีชีวิต

ทรัพย์สินที่นำเข้ามาไว้ในเรือนจำโดยมิได้รับอนุญาต ซึ่งเป็นสิ่งของต้องห้ามให้รับเป็นของแผ่นดิน ถ้าเป็นสิ่งของที่มีสภาพเป็นของสกเสี้ยได้ หรือเป็นของอันตราย หรือโสโครก ให้เจ้าพนักงานเรือนจำทำลายเสี้ย นอกจากนี้สิ่งของที่เก็บรักษาไว้ในเรือนจำไม่ได้ เนื่องจาก ขนาด น้ำหนัก หรือสภาพ และผู้ต้องขังไม่สามารถฝากแก่บุคคลภายนอกได้ อาจใช้วิธีทำลายหรือขายทอดตลาด เงินที่ขายได้ให้เก็บไว้ให้แก่ผู้ต้องขัง

สิ่งของที่ได้รับอนุญาตให้เก็บไว้ในเรือนจำ จะต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ

สิ่งของที่เรือนจำไม่อนุญาตให้นำเข้ามาไว้ในเรือนจำและมีใช้สิ่งของที่ผิดกฎหมาย ผู้ต้องขังต้องมอบไว้กับญาติมิตรหรือบุคคลอื่นที่อยู่นอกเรือนจำหรือเจ้าหน้าที่เสี้ย ถ้าเป็นเงินให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาไว้ตามระเบียบ

สิ่งของที่มีขนาดน้ำหนัก หรือสภาพอันเก็บรักษาไว้ในเรือนจำไม่ได้ ให้เจ้าพนักงานจัดให้ผู้ต้องขังจัดการจำหน่าย หรือมอบหมายให้ผู้อื่นนอกเรือนจำ หากผู้ต้องขังไม่จัดการหรือจัดการไม่สำเร็จเกินเวลาที่กำหนดให้ถึง ๒ ครั้ง ให้รายงานผู้บัญชาการเรือนจำเพื่อส่งการ

สิ่งของต้องห้ามกฎหมายให้ถือว่ามีสภาพอันจะเก็บรักษาไว้ในเรือนจำไม่ได้

สิ่งของที่เจ้าหน้าที่เข้าใจว่าผู้ต้องขังจะได้มาจากการกระทำผิดกฎหมาย หรือการถือหรือมีไว้เป็นการผิดกฎหมาย ให้รายงานให้ผู้บัญชาการเรือนจำทราบ

ทรัพย์สินของผู้ต้องขังซึ่งตกค้างอยู่ในเรือนจำให้รับเป็นของแผ่นดิน ในกรณี (๑) ผู้ต้องขังหลบหนีพ้นกำหนดหนึ่งปีนับจากวันหลบหนี (๒) ผู้ต้องขังถูกปล่อยตัวแล้ว ให้รับทรัพย์สินหรือรางวัลของตนภายในกำหนดเวลาสามเดือน นับจากวันปล่อย

๖. อนาถาและสุขภาพ^{๑๒}

ผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยหรือเป็นหญิงมีครรภ์ จะได้รับการพยาบาลรักษาตามสมควร ในกรณีที่แพทย์ผู้ควบคุมการอนาถาของผู้ต้องขังแสดงความเห็นว่าผู้ต้องขังรายใดเจ็บป่วย และการรักษาพยาบาลในเรือนจำจะไม่ทุเลาดีขึ้น อธิบดีจะอนุญาตให้ผู้นั้นไปรักษาตัวที่อื่นนอกจากเรือนจำได้ โดยกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ตามสมควร

การออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำไม่ถือว่าผู้ต้องขังพ้นจากการคุมขัง ถ้าผู้ต้องขังออกไปจากสถานพยาบาลที่รักษาแล้ว ถือว่ามีความผิดฐานหลบหนีการควบคุม

การปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวเรือนจำจะจัดให้แพทย์เข้าตรวจอนาถาผู้ต้องขัง และการสุขภาพเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไปทุก ๓ เดือน

อนาถา ผู้ต้องขังทุกคนมีหน้าที่รักษาความสะอาดร่างกาย เครื่องนุ่งห่ม

หลับนอน เครื่องใช้ต่าง ๆ ของตน และทำความสะอาดห้องซังและสถานที่อื่น ๆ ในเรือนจำ

พัสดุจะให้ผู้ต้องขังทุกคนต้องปฏิบัติดังนี้.

- ก. ตัดผมสั้น หรือโกนผมตามระเบียบ
- ข. โกนหนวด เครา
- ค. ตัดเล็บ
- ง. อาบน้ำ และขัดถูร่างกาย

ซึ่งเพื่อไม่ขัดกับลัทธิศาสนาของผู้ต้องขัง และการปฏิบัติดังกล่าวไม่รวมถึงคนต้องขัง และคนฝากขัง

ในด้านการแต่งกายนักโทษเด็ดขาด และคนต้องขังระหว่างอุทธรณ์และฎีกา ต้องแต่งเครื่องแต่งกายของเรือนจำตามที่อธิบดีกำหนดโดยเรือนจำจะจ่ายเครื่องนุ่งห่มหลับนอนให้

ก. ชาย จะได้รับเครื่องแต่งกายและเครื่องหลับนอน

- (๑) เสื้อและกางเกง ๒ สำหรับ
- (๒) ผ้าอาบน้ำ ๑ ผืน
- (๓) ผ้าห่มนอน ๑ ผืน
- (๔) เสื้อปูนอน ๑ ผืน

ข. หญิง จะได้รับเครื่องนุ่งห่มและเครื่องหลับนอน

- (๑) เสื้อและเครื่องนุ่งห่ม ๒ สำหรับ
- (๒) ผ้าห่มนอน ๑ ผืน
- (๓) เสื้อปูนอน ๑ ผืน
- (๔) สิ่งใช้เฉพาะหญิง ตามที่อธิบดีกำหนดตามความจำเป็น

การออกกำลังกาย

คนต้องขังและคนฝากขัง โดยปกติอนุญาตให้ออกเดินนอกห้องขัง หรือ ออกกำลังกายตามกำหนดเวลาที่พัสดิ์ให้สมควรได้ ส่วนผู้ต้องขังอื่นให้มี โอกาสพักผ่อนและออกกำลังกายได้ตามสมควร ยกเว้นที่ต้งโทษฐานผิดวินัย

๑. การรักษาพยาบาล^{๑๓}

ให้เรือนจำทุกแห่งจัดให้มีสถานพยาบาล เพื่อการรักษาพยาบาลผู้ต้องขัง ที่ป่วย และให้ผู้ที่มีความรู้การรักษาพยาบาลตามสมควรประจำอยู่ ณ สถาน พยาบาลนั้น แพทย์หรือเจ้าพนักงานเรือนจำต้องรักษาพยาบาลเพื่อทราบว่ ผู้ต้องขังเจ็บป่วย ถ้าหากไม่อาจรักษาภายในเรือนจำได้ต้องให้ผู้นั้นไปรักษา ยังก่อนหรือนอกเรือนจำตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ สำหรับผู้ต้องขังที่ติดฝิ่น กัญชา สิ่งเสพติดอย่างอื่นมีอาการร้ายแรง หรือเป็นหญิงมีครรภ์ หรือมีลูก อ่อน ให้ถือเป็นผู้เจ็บป่วยโดยอนุโลม

๒. การเลี้ยงอาหาร^{๑๔}

ห้ามผู้ต้องขังประกอบอาหารเป็นส่วนตัว หรือนำอาหารออกไปรับประทาน นอกเขตเรือนจำกำหนดให้สำหรับผู้ต้องขัง โดยมีได้รับอนุญาตจากพัสดิ์ โดยปกติอาหารของผู้ต้องขังให้ปรุงในเรือนจำโดยมีเจ้าพนักงานเรือนจำและผู้ ต้องขังเป็นผู้ปรุงโดยเฉพาะ และผู้ปรุงต้องผ่านการตรวจโรคและความ เห็นชอบของแพทย์แล้ว อาหารของผู้ต้องขังต้องผ่านการตรวจของแพทย์ หรือเจ้าพนักงานเรือนจำ ห้ามมิให้ผู้ต้องขังรับประทานอาหารเน่าเสีย

ผู้ห้องขังจะได้รับประทานอาหารอย่างน้อยวันละ ๒ มื้อ คือ เช้าและเย็น โดยมีข้าวหรือสิ่งอื่นแทนข้าว กับข้าวหรือสิ่งอื่นแทนกับข้าว ผู้ต้องขังที่ทำ งานหนักหรือตรากตรำ หรือนักโทษเด็ดขาดตั้งแต่ชั้นดิขึ้นไป ผู้บัญชาการ

เรือนจำอาจจัดอาหารให้มากขึ้นหรือมากขึ้นได้ และอาจได้รับอนุญาตให้นำอาหารส่วนตัวมารับประทานได้

สำหรับนักโทษเด็ดขาดต้องรับประทานอาหารที่ทางเรือนจำจ่ายให้ รับประทานอาหารส่วนตัวได้ตามที่อธิบดีกำหนดไว้ในข้อบังคับ ส่วนคนต้องขังและคนฝากขัง อาจรับประทานอาหารส่วนตัวได้ตามสมควร

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

(๑) เรือนจำทุกแห่งพึงจัดให้มีแพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย ๑ นาย และควรมีความรู้ทางจิตบ้าง

แพทย์มีหน้าที่ตรวจร่างกายของผู้ต้องขังทุกคนเพื่อรับตัวโดยไม่มีชักช้าและตรวจอีกเป็นครั้งคราวภายหลังรับตัวตามความจำเป็นเพื่อทราบว่ามีผู้ต้องขังคนใดป่วยทางกายหรือจิต

(๒) ตรวจตราและเสนอคำแนะนำแก่ผู้บัญชาการเรือนจำเป็นปกติ

ก. ปริมาณ คุณภาพ การปรุง และจัดเลี้ยงอาหารผู้ต้องขัง

ข. อนามัย ความสะอาดของเรือนจำและผู้ต้องขัง

ค. การสุขภาพ การให้ความอบอุ่น แสงสว่าง และการระบายอากาศของเรือนจำ

ง. ความสะอาดและความเหมาะสมของเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขัง

(๓) ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับอาหารอันมีประโยชน์เพียงพอที่จะเสริมสร้างสุขภาพความแข็งแรงแห่งร่างกาย จัดปรุงอย่างสะอาด เลี้ยงเป็นระเบียบ มีน้ำดื่มไว้อย่างเพียงพอทุกเมื่อ

(๔) ผู้ต้องขังที่ไม่ได้ทำงานออกกำลัง ควรมีเวลาบริหารร่างกายอย่างน้อยวันละ ๑ ชั่วโมง

๘. การทำงาน^{๑๕}

ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ นักโทษเด็ดขาดอยู่ภายใต้บังคับต้องปฏิบัติงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ ส่วนคนต้องขังและคนฝากขัง ต้องทำงานเฉพาะที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาดหรืออนามัย หรือรักษาความสะอาดส่วนใดส่วนหนึ่งของเรือนจำ

คนต้องขังระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกา อาจอยู่ในบังคับให้ต้องทำงานต่างๆ เพื่อการบำรุงรักษาเรือนจำให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังอาจสมัครเข้าทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยขออนุญาตต่อเจ้าหน้าที่ได้ด้วย

โดยหลักแล้วผู้ต้องขังไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้างตอบแทน เว้นแต่กฎกระทรวงอาจกำหนดไว้ให้คำนวณเงินค่าตอบแทน แต่กรณีนี้ต้องเป็นการทำงานที่นอกเหนือจากงานที่ผู้ต้องขังอยู่ใต้บังคับให้ต้องทำงานตามกฎหมายตามที่กฎกระทรวงระบุไว้

ในกรณีผู้ต้องขังได้รับบาดเจ็บสาหัสหรือตายจากการปฏิบัติงานตามหน้าที่ตามที่ระบุไว้ในกฎกระทรวงซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อความปลอดภัยและชีวิตของผู้ต้องขัง ผู้นั้นจะได้รับรางวัลตอบแทนตามที่รัฐมนตรีจะวินิจฉัยไว้ให้ และรางวัลจะได้แก่ทายาทของผู้นั้น

การปฏิบัติหน้าที่ซึ่งถือว่าเป็นงานอันตราย ได้แก่

- (๑) ทำงานป้องกันหรือจับกุมผู้ต้องขังที่ก่อเหตุร้าย
- (๒) ทำงานการดับเพลิง
- (๓) การทำระเบิด
- (๔) ทำการก่อสร้างหรือซ่อมอาคาร และขึ้นไปทำการอยู่บนอาคารนั้นสูงกว่า ๑๒ ฟุต

- (๕) ทำการอยู่หน้าเตาไฟหรือโลหะ
- (๖) ทำการเดินเครื่องจักรกล
- (๗) ทำการในน้ำลึกหรือสายน้ำเชี่ยว
- (๘) ทำการบุกเบิกป่าหรือตัดไม้ใหญ่

การจัดให้ทำงาน

การมอบหมายงานให้นักโทษเด็ดขาดทำจะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

- (๑) กำหนดโทษ
- (๒) ความแข็งแรงแห่งร่างกาย
- (๓) สติปัญญา
- (๔) อุปนิสัยและมีมือหรือความรู้ความชำนาญ
- (๕) ผลในทางเศรษฐกิจ
- (๖) ผลในทางอบรม
- (๗) สภาพการแห่งเรือนจำ

การปฏิบัติงานของนักโทษเด็ดขาดนอกเรือนจำจะกระทำมิได้ เว้นแต่ผู้บัญชาการเรือนจำอนุญาต ถ้านักโทษเด็ดขาดเป็นหญิงหรือมีอัตราโทษจำคุกอีกเกินกว่าสิบปี ต้องได้รับอนุมัติจากอธิบดีกรมราชทัณฑ์ การจัดให้นักโทษเด็ดขาดมีอายุต่ำกว่า ๒๕ ปี ทำงานต้องคำนึงถึงการศึกษาอบรมของผู้ นั้นเป็นพิเศษ

สำหรับคนต้องขังหรือคนฝากขังจะจัดให้ทำงานนอกเรือนจำไม่ได้ ส่วนคนต้องขังระหว่างอุทธรณ์ฎีกา อาจให้ปฏิบัติงานนอกเรือนจำได้ ทั้งนี้โดยได้รับอนุมัติจากผู้บัญชาการเรือนจำหรืออธิบดีกรมราชทัณฑ์แล้วแต่กรณี

เจ้าพนักงานเรือนจำจะใช้ผู้ต้องขังปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมิได้ เว้นแต่จะมีระเบียบข้อบังคับของกรมราชทัณฑ์อนุญาตให้ทำได้

เรือนจำอาจจ้างผู้รู้หรือผู้ชำนาญพิเศษมาทำหน้าที่ฝึกอบรมผู้ต้องขัง เพื่อหาประโยชน์ในการทำงานได้ตามกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับการทำงานของผู้ต้องขังแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทหาผลประโยชน์และไม่หาผลประโยชน์ สำหรับงานหาผลประโยชน์ให้เรือนจำคำนวณราคาของงานเป็น ทุน แรงงาน และกำไร

การประกอบการงานที่มีกำไร เรือนจำจะแบ่งกำไรให้เรียกว่า รางวัลแก่ผู้ต้องขังที่ร่วมทำงาน และเจ้าพนักงานเรือนจำที่ทำหน้าที่ควบคุมหรือฝึกอบรมผู้ต้องขังที่ทำงานตามส่วนโดยผู้ต้องขังได้รับไม่เกินร้อยละ ๔๐ และเจ้าพนักงานเรือนจำได้รับไม่เกินร้อยละสิบห้าของกำไรทั้งหมด การจ่ายรางวัลให้ผู้ต้องขังพิจารณาตามหลักเกณฑ์และข้อบังคับที่อธิบดีกำหนด

สำหรับนักโทษเด็ดขาดที่จะมีสิทธิได้รับรางวัล ต้องเป็นนักโทษเด็ดขาดที่จกอยู่ในระดับชั้นกลางขึ้นไป

การจ่ายรางวัลต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

๑. ผู้ต้องขัง ให้พิจารณาการใช้แรงงาน ความประหยัดโดยการใช้วัสดุ ความประณีตและเรียบร้อย ความรวดเร็ว ความอดุสาหะในการทำงาน การรักษาเครื่องมือเครื่องใช้และคุณค่าของงาน ประกอบกับลำดับชั้นและประเภทของผู้ต้องขัง

๒. เจ้าหน้าที่ ให้พิจารณาความสำคัญของหน้าที่และความรับผิดชอบ เจ้าหน้าที่ซึ่งอาจได้รับรางวัล ให้พิจารณาถึงระดับผู้บัญชาการเรือนจำหรือดำรงตำแหน่งเทียบเท่ากับหัวหน้ากอง

นอกจากนี้ผู้ต้องขังหรือพนักงานคนใดคิดประทุษร้ายสิ่งของหรือเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับใช้เป็นประโยชน์อย่างสำคัญในการผลิตสินค้า หรือฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขัง อาจได้รับรางวัลเพิ่มเติมจากรางวัลที่ได้รับดังกล่าวมาแล้วอีกส่วนหนึ่งด้วย ทั้งนี้ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่อธิบดีกำหนด

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

- (๑) งานที่จัดให้ผู้ต้องขังทำนั้น จะต้องไม่มีลักษณะเป็นการทรมานให้ทลายจำ
- (๒) ผู้ต้องขังมีความสมบูรณ์ทางร่างกายและจิตใจตามที่แพทย์วินิจฉัย
- (๓) ควรทำงานที่เพิ่มพูนสมรรถภาพของเขาในการทำงานหาเลี้ยงชีพโดยสุจริตเมื่อพ้นโทษไปแล้วเท่าที่จะทำได้
- (๔) ผู้ต้องขังควรได้รับการฝึกวิชาชีพในงานที่เป็นประโยชน์และเกิดผลกำไร โดยเฉพาะผู้ต้องขังเยาว์วัย
- (๕) ผู้ต้องขังควรเลือกทำงานที่จะทำได้ภายในกรอบวิชาชีพที่เหมาะสม
- (๖) จำนวนชั่วโมงทำงาน ควรกำหนดอย่างเหมาะสม โดยพิจารณาให้ใกล้เคียงกับงานอิสระภายนอก และมีวันหยุดผ่อนสลับบ้างละ ๑ วัน
- (๗) ได้รับค่าตอบแทนอย่างเป็นธรรม และเรอ็นจำกันไว้เป็นส่วนหนึ่งสะสมไว้ให้ผู้ต้องขังเมื่อพ้นโทษ

๑๐. การศึกษาและอบรม^{๑๖}

กฎหมายบัญญัติให้อธิบดีกรมราชทัณฑ์วางข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาอบรมผู้ต้องขัง โดยรัฐบาลเป็นผู้จัดหาอุปกรณ์การศึกษาอบรม เช่น เครื่อง

ใช้สมุดหนังสือ ผู้ต้องขังอาจนำอุปกรณ์การศึกษาอบรมของตนเองมาใช้ได้
เมื่อเจ้าหน้าที่อนุญาต

การศึกษาของผู้ต้องขังมีวัตถุประสงค์กว้าง ๆ เพื่อให้การศึกษาวิชา
สามัญหรือวิชาชีพ โดยเน้นหนักตามความต้องการของผู้ต้องขังแต่ละคน
วัตถุประสงค์ของแผนการก็เพื่อให้ผู้ต้องขังกลับไปสู่สังคมโดยมีทัศนคติต่อ
การดำรงชีวิตในทางที่ดี ประพฤติตนเป็นพลเมืองดี โดยมีความรู้และความ
ชำนาญเพียงพอที่จะประกอบอาชีพโดยสุจริตเพื่อเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว
ได้ (New York Correction Law, Chap. 864 sec. 136)

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

(๑) เรือนจำทุกแห่งพึงมีห้องสมุดที่เพียงพอรวมทั้งหนังสือบันเทิงเรี
งรมณ์ และสารคดี ตำราเรียน สำหรับผู้ต้องขังทุกประเภท และส่งเสริม
ให้ใช้ห้องสมุดอย่างเต็มที่

(๒) ควรให้ผู้ต้องขังทุกคนมีโอกาสศึกษาต่อ เท่าที่เขาสามารถจะทำ
ได้ รวมทั้งการสอนศาสนา ผู้ต้องขังที่ไม่รู้หนังสือและเข่าวัยควรต้อง
บังคับให้เรียนและเรือนจำต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ

(๓) การศึกษาของผู้ต้องขัง จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักสูตร
การศึกษาของชาติ เพื่อให้ผู้ต้องขังเมื่อพ้นโทษสามารถศึกษาต่อได้

(๔) ควรจัดกิจกรรมทางกายนันทนาการ และวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริม
สุขภาพทางกายและจิตของผู้ต้องขัง

๑๑. การแยกและการย้ายผู้ต้องขัง^{๑๗}

กฎหมายกำหนดให้รัฐมนตรีมีอำนาจแยกประเภทหรือชั้นของผู้ต้องขัง

และกำหนดเงื่อนไขการย้ายประเภทหรือชั้น โดยวิธีการเลื่อนชั้นขึ้นหรือลง และการปฏิบัติแก่ผู้ต้องขังต่าง ๆ คนต้องขังและคนฝากขัง จะต้องแยกขังต่างหากจากนักโทษเด็ดขาดเท่าที่จะทำได้ ส่วนการย้ายผู้ต้องขังจากเรือนจำแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่งให้อธิบดีเป็นผู้สั่ง

การแบ่งผู้ต้องขังให้แบ่งดังนี้ - (ข้อ ๔๐)

- (๑) ผู้ต้องขังหญิง
- (๒) ผู้ต้องขังที่มีอายุต่ำกว่ายี่สิบปี และต้องลงโทษเป็นครั้งแรก
- (๓) ผู้ต้องขังที่ต้องโทษสำหรับความผิดที่กระทำอนาจาร
- (๔) ผู้ต้องขังที่ต้องโทษสำหรับความผิดที่ประทุษร้ายแก่ชีวิตและร่างกาย
- (๕) ผู้ต้องขังที่ต้องโทษสำหรับความผิดที่ประทุษร้ายแก่ทรัพย์สิน
- (๖) ผู้ต้องขังซึ่งศาลพิพากษาว่าเป็นผู้มั่นคงเป็นผู้ร้าย
- (๗) ผู้ต้องขังที่ไม่อยู่ในจำพวกที่ได้ระบุมาแล้ว

ให้จัดแบ่งเรือนจำออกเป็นส่วน ๆ หรือมีขอบเขตการแบ่งอย่างแน่นอน และแยกผู้ต้องขังไว้ในส่วนต่าง ๆ ที่จัดแบ่งนั้น หากเรือนจำใดโดยสภาพไม่อาจทำได้ดังกล่าว ให้พยายามแยกควบคุมผู้ต้องขังให้ใกล้เคียงกับที่กล่าวแล้ว

ผู้ต้องขังซึ่งไม่ควรรวมไว้ในประเภทของตน โดยเกรงว่าจะก่อการร้าย หรือมีเหตุพิเศษควรแยกการควบคุม ให้แยกไว้ในประเภทอื่นหรือสถานที่อื่น ผู้ต้องขังหลายคนในคดีเดียวกัน โดยปกติให้แยกขัง ไม่ให้ปะปนกัน

การแบ่งนักโทษเด็ดขาดให้จัดแบ่งออกเป็นชั้น ๆ ดังนี้ -

- (๑) ชั้นเยี่ยม
- (๒) ชั้นดีมาก

- (๓) ชั้นดี
- (๔) ชั้นกลาง
- (๕) ชั้นเลว
- (๖) ชั้นเลวมาก

นักโทษเด็ดขาดที่เข้ามาใหม่ให้จัดประเภทไว้ชั้นกลาง ก่อนการพิจารณาเลื่อนหรือลดชั้น เว้นแต่เป็นผู้เคยต้องโทษจำคุกมาแล้ว และได้รับโทษจำคุกอีกภายในกำหนด ๕ ปี นับแต่วันพ้นโทษ ซึ่งไม่ใช่ความผิดลหุโทษ หรือความผิดโดยประมาท ให้จัดอยู่ในชั้นเลว

๑๒. การปฏิบัติแก่ผู้ต้องขัง

นักโทษเด็ดขาดจะได้รับการพิจารณาพักการลงโทษตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้.-

(ก) ชั้นเยี่ยม ไม่เกิน ๑ ใน ๓ ของกำหนดโทษที่ระบุไว้ในหมายแจ้งโทษเด็ดขาดในกรณีที่มีการพระราชทานอภัยโทษ ให้ถือกำหนดโทษตามหมายแจ้งโทษฉบับหลังสุด

(ข) ชั้นดีมาก ไม่เกิน ๑ ใน ๔ ของกำหนดโทษที่ระบุไว้ในหมายแจ้งโทษเด็ดขาดในกรณีที่มีการพระราชทานอภัยโทษ ให้ถือกำหนดโทษตามหมายแจ้งโทษฉบับหลังสุด

(ค) ชั้นดี ไม่เกิน ๑ ใน ๕ ของกำหนดโทษที่ระบุไว้ในหมายแจ้งโทษเด็ดขาดในกรณีที่มีพระราชทานอภัยโทษให้ถือกำหนดโทษตามหมายแจ้งโทษเด็ดขาดฉบับหลังสุด

นักโทษเด็ดขาดที่อยู่ในชั้นต่ำ เมื่อเลื่อนไปอยู่ชั้นสูงย่อมได้รับประโยชน์ในชั้นที่เลื่อนขึ้นไป และกลับกันนักโทษเด็ดขาดในชั้นสูงเมื่อถูกลดชั้นย่อม

เสียประโยชน์ ผู้ต้องขังที่มีความชอบแก่ราชการเป็นพิเศษ จะได้รับการผ่อนผันหรือความสะดวก หรืออาจได้เลื่อนขั้นตามหลักเกณฑ์ ส่วนการต้องขังและการฝากจะได้รับความสะดวก ตามที่อธิบดีเป็นผู้กำหนด

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

๑. การย้ายผู้ต้องขังเข้าออกเรือนจำ พึงระมัดระวังให้อยู่ในสายตาประชาชนน้อยที่สุด มิให้ผู้ต้องขังได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามเป็นทั่วไปประหลาด และไม่เปิดเผยต่อผู้พบเห็น
๒. การลำเลียงผู้ต้องขังไม่ให้อับลม มีคทืบ หรือทรมานร่างกายโดยไม่จำเป็น
๓. แจ้งข่าวการป่วย ตาย หรือบาดเจ็บสาหัส หรือย้ายให้แก่คู่สมรสญาติ และบุคคลอื่นให้ทราบทันที
๔. แยกผู้ต้องขังพวกที่มีประวัติอาชญากรรมหรือชั่ว ออกจากผู้ต้องขังอื่น เพื่อความสะดวกในการแก้ไขบำบัด
๕. แบ่งแยกผู้ต้องขังต่างประเทศไว้ในเรือนจำ หรือส่วนของเรือนจำต่างกัน

๓๖. การปล่อยและพักการลงโทษ^{๑๕}

นักโทษเด็ดขาดที่ได้รับการปลดปล่อยให้พ้นโทษมีสิทธิได้รับใบสำคัญในการปล่อยในกรณีผู้ต้องขังที่ถึงกำหนดปล่อย บวญหนัก ไม่สามารถไปจากเรือนจำได้ และขออนุญาตอยู่รักษาตัวต่อไปในเรือนจำ ผู้บัญชาการเรือนจำใช้ดุลพินิจ อนุญาตตามคำขอได้ แต่ต้องรายงานให้อธิบดีทราบ

นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการพักการลงโทษ ตามมาตรา ๓๒ (๕) หรือได้ลดวันต้องโทษจำคุก ตามมาตรา ๓๒ (๖) และได้รับการปล่อยตัวก่อน

ครบกำหนดโทษตามหมายศาล จะต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัดตามเงื่อนไข การคุมประพฤติ ถ้าไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อหนึ่งข้อใด ผู้นั้นอาจถูกจับ อีกโดยไม่ต้องมีหมายจับหรือหมายจำคุก และนำกลับเข้าจำคุกต่อไปตาม กำหนดโทษที่ยังเหลืออยู่ เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจสั่งพักการลงโทษ หรือลด วันต้องโทษจำคุกแล้วแต่กรณี จะสั่งถอนการพักการลงโทษ หรือถอน การลดวันต้องโทษจำคุกที่เหลืออยู่และจะลงโทษทางวินัยด้วยก็ได้

การพักการลงโทษดำเนินการโดยคณะกรรมการพักการลงโทษและอธิบดี กรมราชทัณฑ์ท่อนุมัติ แบ่งออกเป็น

(ก) คณะกรรมการสำหรับเรือนจำภูมิภาค ประกอบด้วยผู้บัญชา การเรือนจำเป็นประธาน และข้าราชการประจำอื่นประจำแผนก ซึ่งผู้ว่า ราชการจังหวัดแต่งตั้งอีก ๒ ท่าน

(ข) คณะกรรมการสำหรับเรือนจำกลาง ประกอบด้วยข้าราชการ ชั้นหัวหน้าแผนกที่อธิบดีตั้งขึ้นไม่น้อยกว่าสามนาย

การพิจารณาการพักการลงโทษ เป็นกรณีพิเศษเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ในข้อ ๔๖ แห่งกฎกระทรวงมหาดไทย ให้มีคณะกรรมการอนุมัติอีกครั้ง หนึ่งประกอบด้วย ปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน และมีกรรมการผู้ แทนจากกรมตำรวจ กรมราชทัณฑ์ กรมมหาดไทย (กรมการปกครอง) กรมอัยการ

การกำหนดเงื่อนไขในระหว่างพักการลงโทษให้กำหนด ดังนี้.-

- (๑) ละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง
- (๒) การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง
- (๓) ละเว้นและกระทำตามข้อ (๑) และ (๒)

การกำหนดเงื่อนไขจะกำหนดข้อเดียวหรือหลายข้อก็ได้ ตามความเหมาะสมแก่ลักษณะของบุคคลและพฤติการณ์

เงื่อนไขการละเว้น คือ

- (ก) ละเว้นไม่กระทำผิดอาญา
- (ข) ละเว้นไม่เข้าไปในเขตท้องที่ที่กำหนด
- (ค) ละเว้นไม่ประพฤติดนในทางเสื่อมเสีย เช่น เสพผิด เล่นการพนัน เป็นต้น

เงื่อนไขการกระทำ คือ

(ก) รายงานตัวต่อพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจท้องที่ซึ่งไปอยู่ หรือเจ้าพนักงานเรือนจำตามกำหนดเดือนละ ๑ ครั้ง

(ข) ให้กระทำการเลี้ยงชีพตามที่เจ้าหน้าที่จัดหาได้

(ค) ให้กระทำการหาเลี้ยงชีพในกิจการงานที่มีอยู่แล้ว หรือมีผู้จัดหาให้

(ง) ให้ปฏิบัติทางศาสนา

ผู้บัญชาการเรือนจำจะต้องออกหนังสือสำคัญการพักการลงโทษให้นักโทษเด็ดขาด และระบุเงื่อนไขคุ้มครองความปลอดภัย ถ้าต้องรายงานตัวต่อตำรวจหรืออำเภอ เรือนจำต้องแจ้งให้ตำรวจหรืออำเภอทราบด้วย

ผู้ได้รับการพักการลงโทษจะต้องแสดงหนังสือสำคัญต่อเจ้าหน้าที่เมื่อมีการขอลุ หากหนังสือสำคัญหายให้ขอรับฉบับแทน การไม่แสดงหนังสือสำคัญอาจเป็นผลให้ผู้นั้นถูกจับส่งเรือนจำได้

การปล่อยตัว

การปล่อยตัวผู้ต้องขังให้ปฏิบัติ ดังนี้.—

- (๑) เรียกพัสดุของหลวงคืน
- (๒) ผู้ต้องขังคนใดไม่มีเครื่องแต่งกายจะแต่งออกไปจากเรือนจำ ให้จ่ายเครื่องแต่งกายให้สำหรับหนึ่งตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนดไว้
- (๓) ทำหลักฐานการปล่อยตัว
- (๔) คืนทรัพย์สินให้ผู้ต้องขังให้แก่ผู้ต้องขังไป
- (๕) ออกใบสุทธิให้

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

๑. ชีวิตในเรือนจำควรทำให้แตกต่างจากชีวิตภายนอกที่เป็นอิสระน้อยที่สุด เพื่อให้ผู้ต้องขังไม่เกิดความรู้สึกขาดความรับผิดชอบ หรือขาดการเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์
๒. ก่อนครบกำหนดโทษ ควรดำเนินการเป็นขั้นตอน ให้ผู้ต้องขังก่อยๆ เคยชินกับชีวิตในสังคมภายนอกด้วยการใช้วิธีการก่อนปล่อยแบบ ก้านกิ่งวิธี การทดลองปล่อยโดยมีเงื่อนไข หรือการพักการลงโทษ และคุมประพฤติ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่อื่นซึ่งมิใช่ตำรวจ หรือนักสังคมสงเคราะห์
๓. ควรส่งเสริมให้มีมาตรการพักการลงโทษให้มากขึ้นเท่าที่จะทำได้

๑๔. วินัยของผู้ต้องขัง

ผู้ต้องขังจะต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยและข้อบังคับของเรือนจำ สำหรับนักโทษเด็ดขาดซึ่งมีความประพฤติดี มีความอดสาหัส ก้าวหน้าในการศึกษา และทำการทำงานได้ผลดีหรือทำความชอบแก่ราชการเป็นพิเศษ อาจได้รับประโยชน์อย่างหนึ่งหรือหลายอย่างก็ได้ ดังนี้.—

(๑) ได้รับความสะดวกในเรื่องจำตามที่อธิบดีกำหนดไว้ในข้อบังคับ

(๒) เลื่อนชั้น

(๓) แต่งตั้งให้มีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานเรือนจำ

(๔) ลาได้ครั้งหนึ่งไม่เกิน ๔ วัน โดยไม่นับรวมเวลาเดินทาง เมื่อมีความจำเป็นทางค้ำประกันสำคัญ หรือกิจการในครอบครัว ห้ามนอกนอกประเทศ และต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่รัฐมนตรีกำหนด ระยะเวลาไม่ให้ตัดออกจากการคำนวณกำหนดโทษ

การเลื่อนชั้น

การเลื่อนชั้นนักโทษเด็ดขาดจะกระทำ ๒ ครั้ง คือเมื่อสิ้นเดือนกันยายน และสิ้นเดือนมีนาคม การเลื่อนชั้นเป็นกรณีพิเศษ นอกจากนี้ต้องได้รับอนุมัติจากอธิบดี

ผู้บัญชาการเรือนจำมีอำนาจเลื่อนชั้นหรือลดชั้นนักโทษเด็ดขาด และให้เลื่อนหรือลดได้ครั้งละหนึ่งชั้นตามลำดับ การข้ามชั้นเป็นกรณีพิเศษต้องขออนุมัติจากอธิบดี

การลา

ผู้บัญชาการเรือนจำเป็นผู้พิจารณาการลาตามความจำเป็นโดยได้รับอนุมัติจากอธิบดีผู้ได้รับอนุญาตให้ลาจะต้องมีหนังสือสำคัญ ซึ่งผู้บัญชาการเรือนจำออกให้เบิกตัวไป และต้องแสดงหนังสือนี้ต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจท้องที่ไปนั้น ภายใน ๒๔ ชั่วโมงนับแต่ไปถึงมิฉะนั้นจะถูกจับส่งกลับเรือนจำ

ผู้ที่มีโทษจำคุกอยู่อีกกว่า ๖ เดือนขึ้นไป จะมีพนักงานควบคุมไปด้วย ถ้าโทษจำคุกน้อยกว่า ๖ เดือน ผู้บัญชาการเรือนจำจะให้มีพนักงานควบคุมหรือไม่ก็ได้ ในกรณีที่มีพนักงานควบคุมไป ถ้าผู้ลามีทรัพย์สินพอสมควร ผู้นั้นต้องเสียค่าเบี้ยเลี้ยง และค่าพาหนะเท่าที่จ่ายจริงแก่พนักงานที่ไปด้วย ผู้ลาคต้องเสียค่าใช้จ่ายของตนเองทั้งหมด

(๕) พักการลงโทษ เมื่อนักโทษเด็ดขาดได้รับโทษมาแล้ว ไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๓ ของกำหนดโทษตามหมายศาล หรือไม่น้อยกว่าสิบปี ในกรณีต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต การปฏิบัติตามเงื่อนไขพักการลงโทษอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๑ ปี และอย่างมากไม่เกินกำหนดโทษที่เหลืออยู่

(๖) ลดวันต้องโทษจำคุกให้เดือนละไม่เกิน ๕ วัน ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายกำหนด การลดวันต้องโทษจะกระทำได้เมื่อนักโทษเด็ดขาดได้รับโทษแล้วไม่น้อยกว่า ๖ เดือน หรือไม่น้อยกว่า ๑๐ ปี ในกรณีที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต แล้วเปลี่ยนมาเป็นโทษจำคุกมีกำหนดระยะเวลา

(๗) การลดวันต้องโทษ จะพิจารณาโดยกรรมการซึ่งเป็นผู้แทนส่วนราชการ กรมราชทัณฑ์ กรมตำรวจ กรมอัยการ กรมประชาสงเคราะห์ และจิตแพทย์จากกรมการแพทย์ การพิจารณาให้ใช้คะแนนเสียงส่วนมาก

นักโทษเด็ดขาดอาจได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกตามชั้นของนักโทษเด็ดขาด ดังนี้.—

- ก. ชั้นเยี่ยม เดือนละห้าวัน
- ข. ชั้นดีมาก เดือนละสี่วัน
- ค. ชั้นดี เดือนละสามวัน

การเสนอลดวันต้องโทษจำคุก ให้อธิบดีกรมราชทัณฑ์เสนอต่อคณะกรรมการเป็นผู้พิจารณา

นักโทษเด็ดขาดที่ได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกอาจถูกตัดวันที่ได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกก็ได้เมื่อกระทำความผิดวินัยในกรณีมีผู้ต้องขังมีวันลดวันต้องโทษไม่พอ จะลงโทษฐานผิดวินัยสถานอื่นอีกก็ได้ ตามความเหมาะสมแก่การกระทำความผิด

โทษทางวินัย

เมื่อผู้ต้องขังกระทำความผิดวินัย พนักงานเรือนจำมีหน้าที่พิจารณาโทษได้ดังนี้.—

- (๑) ภาคทัณฑ์
- (๒) งดการเลื่อนชั้นโดยมีกำหนดเวลา
- (๓) ลดชั้น
- (๔) ตัดการอนุญาตให้ได้รับการเยี่ยมเยียนหรือติดต่อกับผู้อื่นไม่เกินสามเดือน เว้นไว้แต่ในกรณีระบุไว้ในมาตรา ๘ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
- (๕) ลดหรืองดประโยชน์และรางวัลทั้งหมด หรือแต่บางส่วนบางอย่าง
- (๖) ขังเดี่ยวไม่เกินสามเดือน
- (๗) ขังห้องมืดไม่มีเครื่องหลับนอนไม่เกินสองวัน ในสัปดาห์ละหนึ่ง โดยความเห็นชอบของแพทย์

(๘) เขียนคราวหนึ่งไม่เกินสี่สิบที ในความควบคุมของแพทย์ แต่ห้ามเขียนคราวต่อไป เว้นแต่จะล่วงพ้นเวลาสามสิบวันจากวันเขียนคราวที่แล้ว ถ้าผู้ต้องขังเป็นหญิงห้ามเขียน

(๙) คักจำนวนวันที่ได้รับการลดวันต้องโทษจำคุก ตามมาตรา ๓๒ (๖)

ถ้าผู้ต้องขังซึ่งได้รับโทษฐานผิดวินัย เจ็บป่วย หรือมีเหตุอันควรอย่างอื่น ซึ่งต้องยกขึ้นพิจารณา จะงดการลงโทษได้ก่อน หรือเมื่อมีเหตุอันควร พนักงานอาจเพิกถอนการลงโทษอย่างใด ๆ โดยได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการเรือนจำ

การกระทำผิดอาญา

เมื่อนักโทษกระทำความผิดอาญาในเรือนจำ และเป็นเพียงความผิดลหุโทษหรือกระทำความผิด ตามมาตรา ๔๕ แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๔๗๙ ความผิดฐานประทุษร้ายต่อทรัพย์สินของเรือนจำ หรือหลบหนี ผู้บัญชาการเรือนจำมีอำนาจวินิจฉัยลงโทษฐานผิดวินัยได้ แทนการนำเรื่องเสนอต่อเจ้าหน้าที่ดำเนินการสอบสวนฟ้องร้องตามกฎหมาย แต่ไม่ต้งสิทธิของเอกชนที่จะเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาหรือคดีแพ่ง

การลงโทษฐานผิดวินัย

ก่อนจะลงโทษฐานผิดวินัยแก่ผู้ต้องขัง จะต้องให้ผู้ต้องขังมีโอกาสชี้แจงหรือแก้ตัว ผู้บัญชาการเรือนจำมีอำนาจลงโทษได้ทุกสถาน พัสติเรือนจำที่มีผู้บัญชาการเรือนจำโดยตำแหน่งลงโทษได้ดังนี้

(๑) ภาคทัณฑ์

(๒) ตักการอนุญาตให้ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อ ไม่เกิน ๒ เดือน

(๓) งดการเลื่อนชั้นไว้ไม่เกิน ๖ เดือน

(๔) ชังเที่ยวไม่เกิน ๑ เดือน

พัสดุ หรือสารวัตรเรือนจำมีอำนาจลงโทษผู้ต้องขังได้ดังนี้

(๑) ภาคทัณฑ์

(๒) ตักการอนุญาตการเยี่ยมหรือติดต่อ ไม่เกิน ๑ เดือน

(๓) งดการเลื่อนชั้นไว้ไม่เกิน ๓ เดือน

แต่ผู้บัญชาการเรือนจำมีอำนาจสั่งให้ยกเลิก ลด หรือเพิ่มโทษได้ การสั่งนั้น จะต้องสั่งภายใน ๓ วัน นับแต่ได้รับรายงานการลงโทษ เมื่อพ้นกำหนดนั้นแล้วให้ถือว่าไม่แก้ไข และการแก้ไขไม่มีผลต่อการดำเนินการลงโทษไปแล้ว

การลงโทษฐานผิดวินัยมีเงื่อนไขตามกฎหมายกระทรวงมหาดไทย ภาคทัณฑ์ (ข้อ ๑๐๔) ตักการเยี่ยมเยียนหรือติดต่อกับบุคคลภายนอก (ข้อ ๑๐๖)

ลดการเลื่อนชั้น (ข้อ ๑๐๗) ลดชั้น (ข้อ ๑๐๘) ลดรางวัล (ข้อ ๑๐๘) ชังเที่ยว (ข้อ ๑๑๑) ชังห้องมีต (ข้อ ๑๑๒) เข็มย่น (ข้อ ๑๑๓)

การลงโทษเข็มย่นให้กระทำได้เฉพาะนักโทษเด็ดขาดเท่านั้น โดยให้คำนึงถึงลักษณะความผิดที่เกิดขึ้นและลักษณะของบุคคลผู้ได้รับโทษตามสภาพการณ์แห่งเรือนจำ และให้เข็มย่นรวดเที่ยวสำหรับความผิดซึ่งต้องเข็มย่น

ผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้แทน ซึ่งเป็นข้าราชการตั้งแต่ชั้นประจำแผนกหรือเทียบเท่า ต้องมาเป็นประธานการลงโทษ ผู้เข็มย่นจะต้องเป็นเจ้าพนักงานเรือนจำซึ่งไม่เคยมีสาเหตุกับผู้ถูกลงโทษเป็นส่วนตัว และต้องบันทึกข้อความไว้เป็นหลักฐาน วิธีการเข็มย่นต้องคว่ำเข็มย่น บริเวณขาท่อนบนโดยใช้หวายขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ ซม.

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

๑. การลงทัณฑ์ต่อร่างกาย เช่น เขียน ขังห้องมืด และการลงทัณฑ์ที่เหี้ยมโหดทารุณไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้า แก่ผู้ต้องขังที่กระทำผิดวินัย จะกระทำมิได้

๒. การลงทัณฑ์ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพทางกายหรือจิต หรือการขังเดี่ยวในห้องเล็ก หรือลดอาหารไม่พึงปฏิบัติ เว้นแต่แพทย์จะได้ตรวจร่างกาย และรับรองว่าผู้นั้นจะทนรับทัณฑ์นั้นได้ และแพทย์ต้องตรวจเยี่ยมผู้ถูกลงทัณฑ์ทุกวัน เมื่อเห็นเป็นอันตรายให้สั่งยุติและเปลี่ยนไปใช้วิธีการอื่น ๆ

๓. วินัยและคำสั่ง ต้องรักษาและปฏิบัติโดยเคร่งครัด แต่ต้องไม่เข้มงวดเกินความจำเป็นเพื่อความปลอดภัยในการควบคุม และความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการอยู่ร่วมกัน

๔. ห้ามมิให้มอบหมายให้ผู้ต้องขังทำงานในหน้าที่ของพนักงานเรือนจำ และงานเกี่ยวกับการรักษาวินัย

๕. ความประพฤติที่ผิดวินัย วิธีการและระยะเวลาลงทัณฑ์ และผู้มีอำนาจลงทัณฑ์ต้องตราเป็นกฎหมายหรือข้อบังคับ

๑๕. การร้องทุกข์ ยื่นเรื่องราว และถวายฎีกาของผู้ต้องขัง^{๒๑}

ผู้ต้องขังอาจร้องทุกข์ด้วยวาจา หรือทำเป็นหนังสือก็ได้ ในกรณีที่ร้องทุกข์ด้วยวาจา เจ้าพนักงานซึ่งได้รับเรื่องราวร้องทุกข์ต้องทำบันทึกคำร้องทุกข์ไว้ และหนังสือร้องทุกข์ต้องลงลายมือชื่อผู้ร้องทุกข์ และเจ้าพนักงานผู้เขียน

การเขียนคำร้องทุกข์เรื่องราว หรือฎีกา ผู้เขียนต้องเขียนด้วยตนเอง เว้นแต่ไม่สามารถเขียนได้ และเขียนในที่ซึ่งเรือนจำจัดให้ ถ้าผู้ต้องขังไม่สามารถจัดหาเครื่องเขียนส่วนทั่วไไปได้ เจ้าพนักงานจะจัดการให้

ผู้ต้องขังอาจส่งวนข้อความจรร้องทุกข์เรื่องราว หรือฎีกาเป็นความลับก็ได้ห้าม เจ้าพนักงานเรือนจำอยู่ในระยะที่จะทราบข้อความที่เขียน เว้นแต่ผู้ต้องขังจะยินยอม

การยื่นหนังสือร้องทุกข์เรื่องราว หรือฎีกา ให้ผู้ต้องขังยื่นต่อพัศกี หรือที่ซึ่งจักให้ไว้สำหรับการนั้น และเจ้าพนักงานเรือนจำจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังนำคำร้องทุกข์เรื่องราวหรือฎีกาไปยื่นได้

ในกรณีที่ข้อความในหนังสือร้องทุกข์เรื่องราว หรือฎีกาของผู้ต้องขังเป็นเรื่องลับ ห้ามมิให้เจ้าพนักงานเรือนจำอ่าน แต่มีหน้าที่จักส่งไปยังผู้รับ หากเป็นหนังสือถึงรัฐมนตรีหรือทูตเกล้า ๆ ถวาย ให้ส่งไปยังอธิบดีเพื่อดำเนินการ

ถ้าการร้องทุกข์เรื่องราวหรือฎีกาไม่เป็นความลับ ให้พัศกีเปิดของตรวจดูข้อความและปฏิบัติดังนี้.-

- (๑) สอบข้อเท็จจริง
- (๒) แก้ไขหรือช่วยเหลือตามคำร้องขอตามสมควรแก่กรณี
- (๓) เสนอผู้บัญชาการเรือนจำ พร้อมกับรายงานชี้แจงการปฏิบัติดังกล่าวแล้ว

คำสั่งชี้แจงตอบคำร้องทุกข์เรื่องราว หรือฎีกาต้องแจ้งให้ผู้ยื่นคำร้องทราบและลงลายมือชื่อรับทราบเป็นหลักฐาน

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

๑. นับแต่แรกรับตัว ผู้ต้องขังควรได้รับค้ำมือว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้นั้น การรักษาวินัยในเรือนจำ วิธียื่นคำขอ ร้องทุกข์ และเรื่องอื่น ๆ ที่จำเป็นเพื่อได้ศึกษาให้เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของเขา จะได้ปรับตัวให้เข้ากับชีวิตเรือนจำ

๒. ผู้ต้องขังมีโอกาสร้องขอ หรือร้องทุกข์ต่อผู้บัญชาการเรือนจำ หรือผู้แทนสภาคำลະຄຣັງ

๓. ร้องขอ หรือร้องทุกข์แก่ผู้ตรวจเรือนจำ และมีโอกาสพูดคุยกับผู้ตรวจเรือนจำ หรือเจ้าหน้าที่อื่นโดยไม่มีผู้บัญชาการเรือนจำอยู่ด้วย

๔. คำร้อง หรือคำร้องทุกข์ ให้ยื่นต่อเจ้าหน้าที่ตามลำดับชั้นได้ โดยไม่มีการตรวจคำร้อง หรือคำร้องทุกข์

๕. ได้รับอนุญาตให้ติดต่อกับครอบครัวและเพื่อนได้อย่างสม่ำเสมอ ทั้งทางจดหมายและการเยี่ยมเยียน ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ตามความจำเป็น

๖. ผู้ต้องขังต่างสัญชาติ จะได้รับอนุญาตให้ติดต่อกับผู้แทนทางการทูต กงสุล หรือผู้แทนซึ่งคุ้มครองผลประโยชน์

๗. ควรให้ผู้ต้องขังได้ทราบข่าวสำคัญเสมอ เช่นให้อ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ หรืออื่น ๆ โดยอยู่ในการตรวจตราและควบคุมของการเรือนจำ

๑๖. อำนาจและหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำ^{๒๒}

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจตาม พ.ร.บ. ราชทัณฑ์ พ.ศ.

๒๔๗๙ กำหนดอำนาจหน้าที่ของพนักงานเรือนจำในงานที่รับผิดชอบและเงื่อนไขการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่

อธิบดีกรมราชทัณฑ์เป็นผู้ดำเนินการเรือนจำทั่วไป มีอำนาจบังคับบัญชา
กิจการเรือนจำเหนือพนักงานเรือนจำทั้งหมด โดยมีรองอธิบดีเป็นผู้ช่วย
ผู้อำนวยการเรือนจำ

หัวหน้ากองในกรมราชทัณฑ์มีอำนาจตรวจตราเรือนจำ และให้คำปรึกษา
หาหรือแก้พนักงานประจำเรือนจำ

สารวัตรเรือนจำประจำกรมราชทัณฑ์ เป็นเจ้าหน้าที่ตรวจเรือนจำเสนอ
ความเห็นต่อผู้บัญชาการเรือนจำ และให้คำแนะนำปรึกษาแก่เจ้าพนักงาน
ระดับรองผู้บัญชาการเรือนจำลงมา

ในกรณีสารวัตรเรือนจำได้รับมอบหมายให้ไปคุมกิจการเรือนจำใด ให้มี
อำนาจบังคับบัญชาเหนือเจ้าพนักงานรองจากผู้บัญชาการเรือนจำลงมา หรือ
ให้ได้มีพัสดุประจำให้ทำหน้าที่พัสดุด้วย

หัวหน้าแผนกในกรมราชทัณฑ์ที่ได้รับคำสั่งให้ออกตรวจหรือควบคุมกิจ
การเรือนจำให้มีอำนาจอย่างเดียวกับสารวัตรเรือนจำดังกล่าว

ประเภทเรือนจำ

รัฐมนตรีมีอำนาจกำหนดประเภทหรือชั้นของเรือนจำ หรือจัดเรือนจำ
ออกเป็นส่วนตามประเภท ชั้น เพศ ของผู้ต้องขัง หรือวัตถุประสงค์ในกรอบ
ของผู้ต้องขัง

เรือนจำแบ่งออกเป็น เรือนจำกลาง เรือนจำส่วนภูมิภาค และเรือนจำ
ชั่วคราว

เรือนจำกลางมี ๓ ประเภท คือ

(ก) เรือนจำกลางบางขวาง โดยปกติรับผู้ต้องขังที่ศาลพิพากษาลง
โทษจำคุกตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไปและโทษประหารชีวิต

(ข) เรือนจำกลางประจำเขต โดยปกติรับผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษจำคุกตั้งแต่ ๑ ปีถึง ๑๐ ปี

(ค) เรือนจำพิเศษ โดยปกติรับผู้ต้องขังเฉพาะประเภท เช่น หญิง เด็ก คนชรา หรือพิการทุพพลภาพ คนเป็นโรคเรื้อน คนเป็นวัณโรค โรคจิต หรือโรคติดต่อกันอันตรายต่างๆ

เรือนจำส่วนภูมิภาคแบ่งออกเป็น

(ก) เรือนจำจังหวัด

(ข) เรือนจำอำเภอ

เรือนจำส่วนภูมิภาคนี้โดยปกติรับควบคุมผู้ต้องขังที่เป็นคนฝากคนต้องขังและนักโทษเด็ดขาดจำคุกแทนค่าปรับ นักโทษเด็ดขาดจำคุกไม่เกิน ๑ ปี

เจ้าพนักงานเรือนจำ

เรือนจำทุกแห่งที่ผู้บัญชาการเป็นผู้ควบคุม ถ้าหากไม่มีผู้บัญชาการเรือนจำโดยเฉพาะ ถ้าเป็นเรือนจำจังหวัด ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดในท้องที่นั้นเป็นผู้บัญชาการโดยตำแหน่ง ถ้าเป็นเรือนจำอำเภอ ให้นายอำเภอแห่งท้องที่นั้นเป็นผู้บัญชาการโดยตำแหน่ง และผู้บัญชาการเรือนจำ

จังหวัดมีอำนาจบังคับบัญชาเรือนจำอำเภอซึ่งตั้งอยู่ในท้องที่จังหวัดนั้น

ผู้บัญชาการเรือนจำมีหน้าที่รับผิดชอบ บังคับบัญชากิจการเรือนจำ พนักงานและผู้ต้องขังในเรือนจำนั้น นอกจากนี้ผู้บัญชาการเรือนจำต้อง

(๑) ตรวจสอบเรือนจำตามระเบียบที่กำหนดไว้

(๒) เอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขผู้ต้องขัง เปิดโอกาสให้ร้องทุกข์ได้โดยสะดวกและเต็มที่

(๓) ควบคุมเจ้าพนักงานและกิจการของเรือนจำ

เรือนจำที่มีกิจการยุ่งยากหรือสำคัญต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ หรือมีผู้ต้อง
ขังจำนวนตั้งแต่ ๑,๐๐๐ คนขึ้นไป ให้อธิบดีกำเนินการเพื่อมีสารวัตรเรือนจำ
เป็นเจ้าพนักงานประจำเรือนจำ โดยปกติเรือนจำทุกแห่งจะมีพัสดิประจำมาก
หรือน้อยแล้วแต่ปริมาณ พัสดิ เจ้าพนักงานเรือนจำรองจากสารวัตรเรือนจำ
หรือรองผู้บัญชาการเรือนจำในกรณีไม่มีสารวัตรเรือนจำ มีหน้าที่เหนือพนักงาน
และผู้ต้องขังทั้งหมด ยกเว้นสมุหบัญชีของเรือนจำกลาง

พัสดิมีหน้าที่ดังต่อไปนี้.—

- (๑) ปกครองและควบคุมระเบียบวินัยของเจ้าพนักงานในสังกัด
- (๒) แบ่งการงานของเรือนจำออกเป็นส่วน ๆ มอบหมายให้เจ้า
พนักงานในสังกัดไปดำเนินการควบคุมหรือจัดทำ
- (๓) รักษาและดูแลบูรณะสถานที่ และทรัพย์สินของเรือนจำ
- (๔) ควบคุมดูแลการทะเบียนบัญชีของเรือนจำ
- (๕) หากเรือนจำใดทางการมิได้แต่งตั้งสมุหบัญชีไว้ ต้องรับผิดชอบ
ชอบในการเบิกและจ่ายเงินอันเกี่ยวเป็นกิจการของเรือนจำ
- (๖) ปกครองและควบคุมระเบียบวินัยของผู้ต้องขัง
- (๗) ตรวจตราป้องกันการกระทำผิดวินัยของผู้ต้องขังตลอดจนการ
หลบหนีและจับกุมเมื่อมีการกระทำผิดอาญา
- (๘) จัดการและควบคุมการทำงานของผู้ต้องขัง
- (๙) จัดการและควบคุมการศึกษาตลอดจนการอบรมผู้ต้องขัง
- (๑๐) ดูแลการอนามัยของผู้ต้องขัง การสุขภาพของเรือนจำ และ
จัดให้เป็นไปตามคำแนะนำของแพทย์
- (๑๑) เปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังร้องทุกข์ได้โดยสะดวกและเต็มที่

เรือนจำทุกแห่งต้องมีผู้ดูแลตามสมควร และผู้คุมเป็นเจ้าพนักงานเรือนจำ รองจากพัศดีและมีหน้าที่ ดังนี้

- (๑) หน้าที่ตามข้อ ๑-๑๑ เช่นเดียวกับพัศดี
- (๒) ทำตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา
- (๓) ช่วยเหลือพนักงานอื่นควบคุมผู้ต้องขังเมื่อมีผู้ก่อความไม่สงบ

นอกจากบุคคลากรดังกล่าวแล้ว ทุกเรือนจำจะต้องจัดให้มีแพทย์ประจำ ถ้าไม่มีแพทย์ให้แพทย์สังกัดกรมสาธารณสุข (กรมอนามัย) เป็นแพทย์ประจำ ส่วนกิจการอื่น ๆ ซึ่งต้องอาศัยผู้มีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ เช่น สมุหบัญชี อนุศาสนาจารย์ ครูวิชาสามัญ ให้กรมราชทัณฑ์จัดให้มีขึ้น พนักงานเรือนจำเหล่านี้ต้องอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของพัศดี ยกเว้นสมุหบัญชีเรือนจำกลาง

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

๑. การราชทัณฑ์จะต้องเลือกเฟ้นเจ้าพนักงานทุกระดับ โดยพิจารณาความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตา สมรรถภาพการทำงานและคุณลักษณะที่เหมาะสมกับงาน

๒. การบริหารราชทัณฑ์ควรปลูกฝังความรู้สึกทั้งของเจ้าพนักงานและประชาชนให้เกิดความเชื่อมั่นว่า งานราชทัณฑ์เป็นงานสังคมสงเคราะห์

๓. เจ้าพนักงานเรือนจำควรมีฐานะเป็นข้าราชการพลเรือนประจำมิใช่เป็นลูกจ้างชั่วคราว มีประโยชน์และรายได้ตอบแทนตามสภาพการปฏิบัติงาน

๔. เจ้าพนักงานมีพื้นความรู้ในชั้นมาตรฐานที่กำหนด ได้รับการอบรมก่อนเข้าทำงาน รวมทั้งมีการอบรมตามหลักสูตรขณะทำงานแล้ว

๕. เจ้าพนักงานเรือนจำทุกคนต้องประพฤติตนขณะปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นທີ່เคารพนับถือแก่ผู้ต้องขัง

๖. เจ้าพนักงานเรือนจำประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ เป็นต้นว่า จิตแพทย์ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ ครู ผู้สอนวิชาชีพ ให้มีจำนวนเพียงพอที่จะทำได้ สำหรับนักสังคมสงเคราะห์ ครู ผู้สอนวิชาชีพ ควรเป็นข้าราชการที่มีตำแหน่งถาวร

๗. ผู้บัญชาการเรือนจำควรเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเหมาะสมกับหน้าที่ทั้งด้านอุปนิสัย ความสามารถในการบริหารงาน เคยรับการอบรมและมีความชำนาญงานเรือนจำมาแล้วอย่างเพียงพอ

๑๗. เครื่องพันธนาการ^{๒๓}

ห้ามการใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง การใช้เครื่องพันธนาการต้องอยู่ภายในเงื่อนไข

(๑) เป็นบุคคลที่น่าจะทำอันตรายต่อชีวิต หรือร่างกายของตนเอง หรือผู้อื่น

(๒) เป็นบุคคลวิกลจริตหรือจิตไม่สมประกอบ อันอาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น

(๓) เป็นบุคคลที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม

(๔) เมื่อถูกควบคุมตัวไปนอกเรือนจำ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องใช้เครื่องพันธนาการ

(๕) เมื่อรัฐมนตรีสั่งว่า เป็นการจำเป็นจะต้องใช้เครื่องพันธนาการ เนื่องแก่สภาพของเรือนจำ หรือตามสภาพการณ์ของท้องถิ่น

พัสดุอาจใช้ดุลพินิจตามข้อ (๔) และ (๕) ในการใช้หรือไม่ใช้เครื่อง
 พันธนาการก็ได้ เครื่องพันธนาการที่ใช้แก่ผู้ต้องขัง กำหนดไว้ดังนี้.-

(ก) ตรวน

(ข) กุญแจมือ

(ค) โซ่ล่าม

ตรวนมี ๒ ขนาด (๑) เส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๐ มิลลิเมตร และ (๒) เส้น
 ผ่านศูนย์กลาง ๑๒ มิลลิเมตร ลูกโซ่ระหว่างวงแหวนไม่ให้สั้นกว่า ๕๐ ซม.
 และยาวเกินกว่า ๗๕ ซม. มีเส้นผ่าศูนย์กลางไม่เกิน ๑๒ มิลลิเมตร โดย
 ปกติให้ใช้ตรวนขนาดที่ ๑ เว้นแต่กรณีจำเป็นหรือผู้ต้องขังได้รับโทษตาม
 คำพิพากษาจำคุกตั้งแต่ ๓ ปีขึ้นไป หรือเป็นผู้ต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์จะใช้
 ขนาดที่ ๒ ก็ได้

การใช้กุญแจมือให้ใช้ตามแบบและขนาดที่กรมราชทัณฑ์กำหนดไว้ ส่วน
 โซ่ให้ใช้ตามขนาดของที่กำหนดไว้สำหรับตรวน

ถ้าผู้ต้องขังจะทำอันตรายต่อชีวิตร่างกายของตนเองหรือผู้อื่น และไม่มี
 ทางอื่นจะป้องกันได้ดีกว่า อาจใช้กุญแจมือหรือโซ่ล่ามเพิ่มจากตรวนได้

ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการในกฎกระทรวงต่อผู้ต้องขังอายุเกินกว่า ๖๐
 ปี หรือผู้ต้องขังหญิง เว้นแต่เป็นเหตุร้ายหรือเสียจริตซึ่งจำเป็นต้องป้องกัน
 มิให้ก่ออันตราย

สำหรับคนต้องขังหรือคนฝากขัง ถ้านำตัวออกนอกเรือนจำให้ใช้กุญแจ
 มือ การใช้ตรวนจะกระทำต่อผู้ต้องขังคดีอุกฉกรรจ์

การใช้เครื่องพันธนาการแบบอื่น ๆ นอกเหนือกฎนี้ จะกระทำมิได้ เว้น
 แต่กรณีจำเป็นผู้บัญชาการเรือนจำอาจให้ใช้เครื่องพันธนาการแบบอื่นซึ่งเบา
 กว่ากฎนี้ได้

การใช้อาวุธ

เจ้าพนักงานจะใช้อาวุธประจำกายได้ตามที่รัฐมนตรีกำหนด และเงื่อนไขการใช้อาวุธปืน เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธอื่นนอกจากอาวุธปืนได้ ดังนี้.—

(๑) เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องขังหลบหนี หรือพยายามหลบหนี และไม่มีทางจะป้องกันอย่างอื่นนอกจากอาวุธ

(๒) เมื่อผู้ต้องขังหลายคนก่อความวุ่นวาย หรือพยายามเบียดหรือทำลายประตูรั้ว หรือกำแพงเรือนจำ

(๓) เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องขังจะใช้กำลังทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังได้ในกรณีดังต่อไปนี้.—

(๑) ผู้ต้องขังไม่ยอมวางอาวุธเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้วาง

(๒) ผู้ต้องขังที่กำลังหลบหนี ไม่ยอมหยุดเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุดและไม่มีทางอื่นที่จะจับกุมได้

(๓) ผู้ต้องขังตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป ก่อการวุ่นวาย หรือพยายามใช้กำลังเบียดหรือทำลายประตูรั้ว หรือกำแพงเรือนจำ หรือใช้กำลังทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น และไม่ยอมหยุดในเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุด

ถ้ามีเจ้าพนักงานมีอำนาจเหนือผู้ใช้อาวุธปืนอยู่ ณ ที่นั้นด้วย จะใช้อาวุธปืนได้ต้องได้รับคำสั่งจากผู้นั้นแล้วเท่านั้น

ในกรณีเหตุการณ์ฉุกเฉินที่อาจเป็นอันตรายต่อชีวิตและความปลอดภัยของผู้ต้องขัง และไม่สามารถย้ายผู้ต้องขังไปควบคุม ณ ที่อื่นได้ทัน เจ้าพนักงานเรือนจำจะปล่อยผู้ต้องขังไปชั่วคราวก็ได้ ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยจะต้องกลับมายังเรือนจำ หรือรายงานตนยังสถานที่ตำรวจหรือที่ว่าการอำเภอ

ภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ปล่อยมิฉะนั้นจะถือว่ามีความผิดฐานหลบหนีการควบคุม เว้นแต่จะมีข้อแก้ตัวอันควร

การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานเรือนจำโดยสุจริต และภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายผู้นั้นไม่ต้องรับผิดชอบทั้งทางแพ่ง อาญา ในผลแห่งการกระทำของตน

อาวรุบบินทามกฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ ๔ พ.ร.บ. ราชทัณฑ์มาตรา ๕๘ อนุญาตให้เจ้าพนักงานเรือนจำใช้ปฏิบัติหน้าที่ได้ ๓ ชนิด

(๑) ปีนพก

(๒) ปีนยาว

(๓) ไม้กระบองกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒.๕ ซม. ยาว ๕๐

ซ.ม.

การถืออาวรุบบินในข้อ (๑) ให้ใช้เฉพาะเจ้าพนักงานเรือนจำพลัดขึ้นไป หรือผู้รักษาการแทน สำหรับเจ้าพนักงานตำแหน่งต่ำกว่านี้จะถือได้เมื่อได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการเรือนจำเป็นพิเศษ หรือในการที่ฉุกเฉิน ตามเงื่อนไขแห่ง มาตรา ๑๗ พ.ร.บ. ราชทัณฑ์

๑๘. การควบคุมผู้ต้องขัง^{๒๔}

กฎหมายกำหนดนำผู้ต้องขังเข้าห้องขัง เวลา ๑๘.๐๐ น. ออกจากห้องขัง เวลา ๖.๐๐ น. ยกเว้นการกำหนดเวลานี้ไม่เหมาะสมกับสภาพของเรือนจำ ให้ผู้บัญชาการเรือนจำกำหนดเวลาใหม่ โดยขออนุมัติจากอธิบดี

โดยปกติการควบคุมผู้ต้องขังนอกเรือนจำ จะต้องจัดผู้คุม ๑ คน ต่อผู้ต้องขัง ๕ คน การเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนนี้จะต้องได้รับอนุมัติจากผู้บัญชาการเรือนจำ โดยที่เงื่อนไขว่าจำเป็น และน่าจะไม่มีผลหลบหนีหรือก่อการร้ายของผู้ต้องขังขึ้นได้

เรือนจำที่มีผู้ต้องขังหญิงจำนวนตั้งแต่ ๑๕ คนขึ้นไป ต้องจัดให้มีหญิงเป็นเจ้าพนักงาน และห้ามมิให้ผู้ต้องขังชายหรือเจ้าพนักงานชาย เข้าไปในเขตควบคุมต้องขังผู้ต้องขังหญิง เว้นแต่ (๑) มีกรณีฉุกเฉินซึ่งจำเป็นต้องเข้าไประงับเหตุ และ (๒) เจ้าพนักงานระดับปัสตึชั่นไปเข้าไปในเวลากลางวันพร้อมกับบุคคลอื่นอีกอย่างน้อย ๒ คนเข้าไปด้วย และมีหน้าที่ราชการ

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

เครื่องพันธนาการต่าง ไม่พึงใช้เพื่อการลงทัณฑ์และไม่พึงใช้เครื่องพันธนาการใด ๆ ยกเว้นเพื่อป้องกันการหลบหนีในระหว่างย้าย เหตุผลทางการแพทย์หรือตามคำสั่งแพทย์ หรือป้องกันผู้ต้องขังทำร้ายตนเองหรือผู้อื่น หรือทำลายทรัพย์สิน

๔๕. การตรวจเรือนจำ^{๒๕}

รัฐมนตรีมีอำนาจตั้งคณะกรรมการเรือนจำ ให้มีอำนาจหน้าที่ตรวจพิจารณากิจการเรือนจำ และให้คำแนะนำแก่เจ้าพนักงานเรือนจำ มีจำนวนไม่เกิน ๕ นาย โดยแต่งตั้งจาก

- (๑) ข้าราชการตุลาการ
- (๒) ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ
- (๓) ข้าราชการกระทรวงเกษตร
- (๔) ข้าราชการกระทรวงการคลัง
- (๕) ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ

- (๖) เจ้าพนักงานแพทย์
- (๗) เจ้าพนักงานอัยการ
- (๘) ข้าราชการ หรือบุคคลอื่นที่รัฐมนตรีเห็นสมควร

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

การตรวจเรือนจำและวิธีการต่าง ๆ จะต้องกระทำสม่ำเสมอ โดยผู้ตรวจที่มีคุณสมบัติและประสิทธิภาพ แต่งตั้งโดยผู้มีอำนาจหน้าที่ ผู้ตรวจเรือนจำมีหน้าที่ตรวจการบริหารงานสอดคล้องกับกฎหมาย กฎ และข้อบังคับ โดยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษและแก้ไขบำบัด

๒๐. ทักษะนิคม^{๒๖}

การจัดตั้งทัณฑ์นิคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมและดำเนินการฝึกอบรมนักโทษเด็ดขาด อยู่ในอำนาจของรัฐมนตรีที่จะจัดตั้งและยุบเลิก คุณสมบัติของนักโทษเด็ดขาดที่อาจถูกส่งไปอยู่ทัณฑ์สถาน จะต้องเป็นผู้เข้าเงื่อนไขดังนี้.—

- (๑) มีความประพฤติดี
- (๒) มีความซื่อสัตย์
- (๓) มีความสามารถโดยแสดงให้เห็นผลึกในการศึกษาและการทำงาน

นักโทษเด็ดขาดที่มีคุณสมบัติดังกล่าวจะต้องได้รับโทษในเรือนจำมาแล้วไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๔ ของกำหนดโทษ แต่โทษที่เหลือต้องไม่น้อยกว่าสองปี หรือถ้าเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิตต้องรับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่า ๗ ปี นักโทษ

เด็กชายซึ่งมีคุณสมบัติครบตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไข และได้รับการพิจารณาให้ไปอยู่ในทัศนนิคม เรียกว่า “นักโทษพิเศษ”

นักโทษพิเศษอาจได้รับอนุญาตให้นำ สามี ภริยา ญาติสืบสายโลหิต โดยทางตรงลงมาหรือขึ้นไป ไปอยู่ร่วมด้วยได้ การอยู่อาศัยในทัศนนิคม ต้องปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับของทัศนนิคม

การจัดทัศนนิคมมีวัตถุประสงค์ให้นักโทษพิเศษ หรือครอบครัวประกอบอาชีพแสวงหาประโยชน์บนที่ดินซึ่งทางราชการจัดหาให้เป็นการชั่วคราว โดยมีเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งรวมทั้งการจัดเครื่องมือ เครื่องใช้ และอุปกรณ์เท่าที่จำเป็นเพื่อทำการเพาะปลูก

นอกจากนี้อาจได้รับเครื่องนุ่งห่มและเครื่องยังชีพในปริมาณพอสมควร และเมื่อมีผลประโยชน์จากการทำงานของนักโทษพิเศษและครอบครัว ให้หักค่าใช้จ่ายเครื่องมือเครื่องมือเครื่องใช้อุปกรณ์ดังกล่าวได้ นักโทษพิเศษอาจได้รับส่วนแบ่งจากราคาพืชผลที่ตนปลูก หรือประกอบขึ้นโดยหัตถกรรม หรือทำขึ้นอย่างอื่น ๆ หรือผู้ทำหน้าที่พิเศษอาจได้รับเบี้ยเลี้ยงรายเดือนและรางวัล

การบริหารทัศนนิคมให้นำบทบัญญัติว่าด้วยเรือนจำมาใช้โดยอนุโลม แต่ได้รับยกเว้นไม่ต้องถูกลงโทษทางวินัยตามมาตรา ๓๕ (๗) และ (๘) ในกรณีทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง นักโทษพิเศษอาจถูกส่งตัวไปยังเรือนจำได้

ทัศนนิคมดำเนินการถึงขนาดการยกฐานะเป็นนิติบุคคล ให้ตั้งเป็นนิคม เรียกว่า ทัศนนิคม โดยประกาศพระราชกฤษฎีกาและมีสภาพเป็นทบวงการเมือง

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ

การควบคุมผู้ต้องขังไม่จำเป็นจะต้องใช้เรือนจำที่แข็งแรงมั่นคงระกบ
เดียวกันหมด การควบคุมผู้ต้องขังต่างกลุ่มย่อมต้องการความเข้มแข็ง
ในขนาดที่แตกต่างกัน

เรือนจำเปิดหรือทัณฑนิคม จะอาศัยการรักษาระเบียบวินัยของผู้ต้อง
ขัง และมีสภาพความเป็นอยู่ที่จูงใจให้ผู้ต้องขังที่ได้รับการเลือกเฟ้นอย่าง
ดี ประพฤติตนเป็นคนดี

ควรส่งเสริมให้มีเรือนจำเปิดให้มากขึ้น

เชิงอรรถ (บทที่ ๓)

๑. President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, *Task Force Report: Corrections*. (Washington, D.C. : The Government Printing Office, 1967) pp, 1-4
๒. Thorsten Sellin, "Correction in Historical Perspective", in *Correctional Institutions*, eds. Robert M. Carter, Daniel Glaser and Leslie T. Wilkins. (New York : J.B. Lippincott Co., 1972), pp. 8-16.
๓. การศึกษาเรื่องการรับรู้และทัศนคติของนักโทษในสหรัฐอเมริกา ได้มีผู้แบ่งนักโทษออกเป็นสี่ประเภท คือ (๑) นิยมสังคม (๒) ต่อต้านสังคม (๓) สังคมเทียม (๔) ไม่มีสังคม การรับรู้และทัศนคติต่อบรรทัดฐานที่ถูกต้องทำนองคลองธรรมของสังคม เป็นของพวกนิยมสังคม การปฏิบัติและการยอมรับและทัศนคติต่อบรรทัดฐานที่ชอบธรรม เป็นพวกต่อต้านสังคมและสังคมเทียม ส่วนพวกไม่มีสังคมนั้นปฏิบัติและการรับรู้และทัศนคติทั้งสองประการดังกล่าวแล้ว ดังนั้นการแก้ไขบำบัดผู้ต้องขังในพวก ๒, ๓ และ ๔ จึงประสบปัญหาและอุปสรรคอย่างมาก

๔. Thomas Mathieson, "The Inmates Perception of Treatment",
in *Crime Law and Society*, vol. 3, pp. 70-76.
๕. กองระบบอาชญาวิทยา กรมราชทัณฑ์ "นโยบายและการดำเนินงาน
ของกรมราชทัณฑ์," *วารสารราชทัณฑ์* ปีที่ ๑๗ เล่ม ๓
(พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๑๒); หน้า ๓๕-๓๗
๖. ข้อกำหนดชั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ขององค์การสหประชาชาติ
๗. พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ หมวด ๒ และกฎกระทรวงมหาดไทย ออก
ตามความในมาตรา ๕๘ แห่งพระราชบัญญัตินี้ ส่วนที่ ๓
๘. กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ ๓๖
๙. เรื่องเดียวกัน ข้อ ๓๘, ๓๙
๑๐. พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ มาตรา ๑๐
๑๑. เรื่องเดียวกัน มาตรา ๓๘, ๓๙, ๔๐ และกฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ
๑๒๗, ๑๒๘
๑๒. เรื่องเดียวกัน มาตรา ๒๙, ๓๐ และกฎข้อ ๖๖, ๖๗, ๖๘, ๖๙, ๗๐, ๗๑
๑๓. กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ ๗๒, ๗๓, ๗๔
๑๔. เรื่องเดียวกัน ข้อ ๗๕ - ๘๐
๑๕. พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ มาตรา ๒๒ - ๒๖, และกฎกระทรวงข้อ
๕๐ - ๕๘
๑๖. เรื่องเดียวกัน มาตรา ๒๗-๒๘
๑๗. เรื่องเดียวกัน มาตรา ๑๑-๑๒ และข้อ ๔๐-๔๔
๑๘. กฎกระทรวง ข้อ ๔๖

๑๙. พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ มาตรา ๔๑-๔๓, กฎกระทรวงข้อ ๘๑-๘๕
และ ๑๓๒
๒๐. เรื่องเดียวกัน มาตรา ๓๑-๓๗, กฎข้อ ๙๙-๑๑๙
๒๑. กฎกระทรวง ข้อ ๑๒๐-๑๒๖
๒๒. พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ มาตรา ๑๓-๒๑, กฎกระทรวงข้อ ๔-๒๔
๒๓. กฎกระทรวง ข้อ ๒๕-๓๐ กฎกระทรวงฉบับที่ ๔ ข้อ ๑-๓
๒๔. เรื่องเดียวกัน ข้อ ๓๑-๓๔
๒๕. พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ มาตรา ๔๔
๒๖. เรื่องเดียวกัน มาตรา ๔๗-๕๗

บทที่ ๔

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขังและการวิเคราะห์

ที่มาของข้อมูล

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขัง และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมุติฐาน ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

๑. การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้ดำเนินไปภายใต้กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบต่าง ๆ หรือไม่ เพียงใด

๒. การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้ดำเนินไปภายใต้ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ สำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติหรือไม่ เพียงใด

๓. ทักษะคติของเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังที่มีต่อการปฏิบัติดังกล่าว ทั้งนี้ผู้เขียนได้อ้างข้อมูลจากการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลเรียงตาม ลำดับความสำคัญดังต่อไปนี้.—

๑. ผลการหาข้อมูลจากโครงการตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังวัยหนุ่มของ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๕๒๐

๒. รายงานการฝึกวิจัย เรื่องภาวะความเป็นอยู่ของบุตรผู้ต้องขังที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร ส่วนที่ ๑ เรื่องภูมิหลังทางสังคม และภาวะความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง สํารวจโดยนักศึกษาระดับปริญญาโท คณะสังคม-วิเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๕

๓. รายงานเรื่องการให้บริการสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ต้องโทษ เรือนจำ
สุราษฎร์ธานี ของสุรพันธ์ จับใจ นักศึกษาปริญญาโท คณะสังคมสงเคราะห์
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๒

๔. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

๕. ข้อมูลจากเอกสาร อาทิเช่น บันทึกเรื่องการเรือนจำแห่งประเทศไทย การตรวจเยี่ยมเรือนจำ การจำแนกผู้ต้องขัง เป็นต้น

๑. ผลการหาข้อมูลจากโครงการตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังวัยหนุ่ม*

การศึกษาข้อมูลจากการตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังวัยหนุ่ม โดยกองทัณฑ
วิทยา กรมราชทัณฑ์ ในทัณฑสถาน ๔ แห่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ คือ
ทัณฑสถานวัยหนุ่มบางเขน สถานแรกรับเรือนจำกลางนครปฐม ทัณฑสถาน
วัยหนุ่มมีนบุรี ทัณฑสถานเปิดห้วยโป่ง ผู้ต้องขังเหล่านี้มีอายุระหว่าง
๑๘-๒๕ ปี มีลักษณะสำคัญได้แก่ ส่วนใหญ่เป็นผู้กระทำความผิดครั้งแรก
มีการศึกษาระดับประถมปีที่ ๔ เป็นโสด มีฐานะปานกลาง

การศึกษานี้เป็นการหาข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของผู้ต้องขัง ซึ่งมีต่อทัณฑ
สถาน เจ้าพนักงาน และผู้ต้องขังด้วยกันเอง โดยมีวัตถุประสงค์ในการปก
ครองทัณฑสถาน และจัดโครงการแก้ไขบำบัดให้แก่ผู้ต้องขัง วิธีศึกษาใช้
การสัมภาษณ์อย่าง ผู้ต้องขังจำนวนร้อยละ ๓๐ ของทั้งหมดโดยการสัมภาษณ์
โดยแบบสอบถาม (Questionnaire Interview)

การสัมภาษณ์อย่างกระทำในแต่ละแดน จำนวนร้อยละ ๓๐ ของจำนวนผู้ต้อง
ขังทั้งหมด โดยได้ทำการศึกษาผู้ต้องขังในทัณฑสถานทั้ง ๔ แห่งดังนี้.-

๑. ทักษสถานวัยหนุ่มบางเขน	๓๖๐ คน
๒. สถานแรกรับเรือนจำนครปฐม	๑๖๐ คน
๓. ทักษสถานวัยหนุ่มมีนบุรี	๑๐๗ คน
๔. ทักษสถานเบ็ดห้วยโป่ง	๔๑ คน
รวม	๖๗๓ คน

ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ข้อมูลของผู้ต้องขังในทัณฑสถานแต่ละแห่ง โดยแยกออกเป็น (ก) ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขัง ได้แก่ ประวัติส่วนตัว พฤติการณ์ระหว่างต้องขัง และจุดมุ่งหมายเมื่อพ้นโทษ (ข) ข้อมูลเกี่ยวกับทัณฑสถาน ได้แก่ สภาพความเป็นอยู่และอาหาร การปกครอง บังคับบัญชา ความรู้สึกของผู้ต้องขังต่อครอบครัวและการเยี่ยมเยียน การสันหนาคความรู้สึกในระหว่างต้องขัง และความกตัญญูเมื่อพ้นโทษ^๒

สำหรับการศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังโดยอาศัยข้อมูลนี้ ผู้เขียนใช้ข้อมูลเหล่านี้ทำการทดสอบสมมุติฐานที่กำหนดไว้ข้างต้น ดังนั้นจึงนำข้อมูลของทัณฑสถานทั้ง ๔ แห่งมารวมกัน เพื่อศึกษาในระดับมหภาค (Macro-level) โดยจะไม่พิจารณาถึงสภาพของทัณฑสถานแต่ละแห่ง แต่จะใช้วิธีการวิเคราะห์แบบกระจาย (Distribution Analysis) ในทัณฑสถานทั้ง ๔ แห่ง (โปรดดูตารางท้ายบท)

๒. รายงานเรื่องภูมิหลังทางสังคมและภาวะความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง^๓

การสำรวจวิจัยหาต้นกำเนิดผู้ศึกษาได้สำรวจภูมิหลังทางสังคมและภาวะความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง ในเรือนจำกลางคลองเปรม ทัณฑสถานหญิง เรือนจำกลางลาดยาว และเรือนจำกลางบางขวาง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเดือดร้อนของครอบครัวผู้ต้องขัง ความคิดเห็น ปัญหา และความเป็นอยู่

เพื่อเป็นแนวทางในการสงเคราะห์ผู้ต้องขัง โดยทำการศึกษาค้นคว้าผู้ต้องขังซึ่งต้องโทษจำคุกไม่ต่ำกว่า ๑ ปี และเป็นผู้ที่มิบุกรวม ๑๖๒ คน การศึกษานี้ได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ ผู้ต้องขัง สังเกต และตรวจคุชทะเบียนประวัติ

๒.๑ ข้อสังเกตทั่วไปเกี่ยวกับการลงโทษจำคุกระยะยาว

(๑) ความคิดเห็นของนักโทษที่มีความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของเรือนจำ กับการกระทำความคิดในอนาคต นักโทษร้อยละ ๑๑.๑ เห็นว่าการต้องโทษจำคุกจะทำให้บุคคลประกอบอาชีพการม้ง่ายขึ้น และเห็นว่าการประกอบอาชีพการม้ง่ายขึ้นไปได้โดยยาก ร้อยละ ๔๗.๕ นอกนั้นไม่ออกความเห็น

(๒) ผู้กระทำผิดซ้ำจากการศึกษาครั้งนี้มีเพียง ร้อยละ ๑๙

(๓) การควบคุมผู้ต้องโทษระยะสั้น ประเภทเด็ดขาด หรืออุทธรณ์ฎีกามีเป็นจำนวนมาก ทำให้การแก้ไขบำบัดไม่ได้ผล เพราะมีระยะสั้น และนักโทษส่วนใหญ่มีความรู้สึกต่อต้านการลงโทษ เพราะมีความรู้สึกว่าการลงโทษไม่เหมาะสมหรือนัยหนึ่งไม่ได้รับความเป็นธรรมจึงมีทัศนคติต่อต้าน กล่าวคือนักโทษร้อยละ ๕๙.๓ เห็นว่าโทษที่ได้รับไม่เหมาะสม ร้อยละ ๓๘.๙ เห็นว่าเหมาะสมแล้ว นอกนั้นไม่ออกความเห็น

๒.๒ การลงโทษจำคุกระยะยาว ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อนักโทษดังนี้

(๑) ความสัมพันธ์ทางครอบครัว มีสถิติการหย่าร้าง ร้อยละ ๒๓

(๒) ปัญหาความประพฤติของบุตรหรือผู้เยาว์ในความอุปการะ ผู้ศึกษาพบว่าบุตรผู้เยาว์ในความอุปการะของผู้ต้องโทษ จะมีลักษณะ (ก) หนีสังคม เช่นมีปมค้อย มีความว่าเหว ไม่เชื่อมั่นในตนเอง และการเรียนเลว

ลง เป็นต้น (ข) ก้าวร้าว มีพฤติกรรมก้าวร้าว ชอบทะเลาะวิวาท เป็นต้น

(๓) ผู้ต้องขังรู้สึกสิ้นหวังในชีวิต มีความรู้สึกว่าคุณคณอื่นไม่อาจช่วยเหลือคนได้ ผู้ต้องขังร้อยละ ๓๔.๗ ไม่ต้องการความช่วยเหลือ และร้อยละ ๔๔ มีความวิตกกังวลว่าสังคมจะไม่ยอมรับเมื่อพ้นโทษ

(๔) ผู้ต้องขังซ้ำเกินกว่าหนึ่งครั้ง ส่วนใหญ่กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ (ร้อยละ ๔๕) และมีผู้ต้องขังกิดการพนันร้อยละ ๓๕

๒.๓ สถานะของผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังส่วนใหญ่

(๑) มีงานทำเป็นหลักแหล่ง ส่วนมากเป็นงานไร้ฝีมือ มีรายได้เป็นรายวัน ร้อยละ ๔๐.๗๔ รายเดือนร้อยละ ๓๓.๙๕ เป็นครั้งคราวร้อยละ ๘.๖๔ ส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำไม่มีการออมทรัพย์ เป็นเจ้าบ้านร้อยละ ๑๔.๑๙ นอกนั้นเป็นผู้เช่า หรืออาศัยผู้อยู่ มีอาชีพทางกานเกษตรกรรม รongลงมาเป็นงานรับจ้าง

(๒) ผู้ต้องขังมีอายุ ระหว่าง ๓๐-๓๔ ปี ร้อยละ ๒๐.๙๘ อายุระหว่าง ๓๕-๓๙ ปี ร้อยละ ๑๙.๗๕ และอายุระหว่าง ๔๐-๔๔ ร้อยละ ๑๙.๑๓

(๓) ผู้ต้องขังร้อยละ ๗๙.๐๑ สมรส และอยู่กับคู่สมรส หย่าหรือแยกกันอยู่ หรือถูกทอดทิ้งร้อยละ ๑๗.๒๘ หม้ายร้อยละ ๒.๔๗

(๔) ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ ๑-๔ ร้อยละ ๕๘.๖๔ ไม่ได้รับการศึกษา ร้อยละ ๑๐.๔๙ ระดับประถมศึกษาปีที่ ๗ และออกจากโรงเรียน เมื่ออายุ ๑๔-๑๕ ปี ร้อยละ ๔๙.๓๘ อายุกว่า ๑๕ ปี ร้อยละ ๑๙.๒๕ ไม่ตอบหรือไม่ทราบ ร้อยละ ๑๖.๐๕

ผู้ต้องขังอ่านออกเขียนได้ร้อยละ ๙๒.๕๙ และอ่านเขียนไม่ได้ ร้อยละ

๗.๔๑

สาเหตุที่ออกจากการศึกษาเพราะไม่สามารถจ่ายค่าเล่าเรียนร้อยละ ๓๑.๔๘ ไม่ต้องการเรียนต่อ ร้อยละ ๒๕.๙๓ นอกนั้นมีสาเหตุอื่นๆ เช่น ต้องช่วยงานบ้าน ไม่มีที่เรียน ผลการเรียนไม่ดี ถูกไล่ออก ไม่ชอบผู้สอน โรงเรียนอยู่ไกลบ้าน ฯลฯ

(๕) เป็นชายร้อยละ ๘๒.๗๑ (N = ๑๓๔) เป็นหญิงร้อยละ ๑๗.๒๘ (N = ๒๘)

๒.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังกับครอบครัวขณะต้องโทษ ผู้ต้องขังส่วนมากได้รับการติดต่อกับครอบครัว โดยการเยี่ยม จดหมาย และฝากเงินให้ใช้

(๑) กลุ่มสมรสเมียมากที่สุด ร้อยละ ๒๖.๓๘ บิคมารดา ร้อยละ ๑๖.๔๘ บุตร ร้อยละ ๑๔.๘๓ ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตว่าการต้องโทษมิได้ทำลายความสัมพันธ์อันดีสัมภรรยามากนัก

(๒) ผู้ต้องขังได้รับจดหมายจากครอบครัวนาน ๆ ครั้ง ร้อยละ ๓๒.๗๑ ได้รับสม่ำเสมอร้อยละ ๒๒.๘๓ ไม่เคยได้รับจดหมายเลย ร้อยละ ๓๓.๓๓ แต่มีข้อสังเกตว่าผู้ต้องขังประมาณร้อยละ ๘๙.๕๑ ได้รับการเยี่ยมเยียน และมีเพียงร้อยละ ๑๐.๔๙ ไม่มีผู้เยี่ยมเยียน ซึ่งมีสถิติสูงกว่าการติดต่อกับครอบครัว ส่วนผู้ต้องขังเขียนจดหมายติดต่อกับครอบครัวมีร้อยละ ๗๑.๖๐ ไม่เคยเขียนจดหมายเลยมีร้อยละ ๒๘.๓๙

(๓) ผู้ต้องขังได้รับของฝากจากครอบครัว ร้อยละ ๘๖.๔๑ และไม่ได้รับเลย มีร้อยละ ๑๒.๓๔

(๔) ผู้ต้องขังต้องการความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ร้อยละ ๖๕.๖๔ เช่น ความช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่บุตร ที่อยู่อาศัย และการเงิน ไม่ต้องการความช่วยเหลือใดๆ ร้อยละ ๓๔.๓๖

๒.๕ ภาวะของผู้ต้องขังในเรือนจำ

(๑) ประเภทความผิด ผู้ต้องขังกระทำความผิดต่อชีวิตมากที่สุด คือ ร้อยละ ๔๐.๐๖ ปล้นทรัพย์ ร้อยละ ๑๔.๐๕ และอื่น ๆ เป็นผู้กระทำผิดครั้งแรก ร้อยละ ๗๖.๕๔ ต้องโทษครั้งที่ ๒ ร้อยละ ๒๐.๓๗ ยอมรับว่าตนกระทำผิดจริง ร้อยละ ๕๖.๗๙ ไม่ยอมรับว่าตนกระทำผิด ร้อยละ ๔๓.๒๑

(๒) เคยย้ายเรือนจำเพื่อความเหมาะสม ร้อยละ ๔๓.๒๐ ไม่เคยย้ายเรือนจำ ร้อยละ ๕๖.๘๐ ย้ายเรือนจำเพราะเหตุอื่น ๆ ร้อยละ ๑๓.๕๘

(๓) การทำงานในเรือนจำ ทำงานทั่วไป ร้อยละ ๔๓.๘๒ งานฝึกวิชาชีพ หรือสอนหนังสือแก่ผู้ต้องขัง ร้อยละ ๒๒ ไม่ได้รับมอบหมายงาน ร้อยละ ๑๙.๓ ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน ร้อยละ ๘.๐๒ ทำงานสุขาภิบาล ร้อยละ ๓.๐๘ คุมโรงงานหรือหัวหน้างาน ร้อยละ ๒.๔๖ ไม่ตอบ ๐.๖๑

(๔) ต้องการให้จัดบริการในเรือนจำด้านต่าง ๆ ไม่ตอบ ร้อยละ ๔๓.๖๙ ห้องสมุด ๗.๗๔ กีฬา ๖.๖๗ เสื้อผ้า ๖.๖๗ ดนตรี ๔.๖๒ การติดต่อกับภายนอก ๒.๕๖ อื่น ๆ ๒๘.๒๐

(๕) ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าพนักงานผู้คุม (ร้อยละ ๙๐)

(๖) ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ไม่มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับโทษ (ร้อยละ ๙๑)

(๗) ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ไม่เคยทำผิดระเบียบข้อบังคับของเรือนจำ ร้อยละ ๘๖.๔๑ เคยกระทำ ร้อยละ ๑๓.๕๗

(๘) ผู้ต้องขังได้รับการจัดประเภทอยู่ในชั้นกลาง ร้อยละ ๗๐.๒๐ (N = ๗๐) ที่ ๒๕.๙๒ (N = ๔๒) ดีมาก ร้อยละ ๙.๘๗ (N = ๑๖) ที่ เยี่ยม ๑๖.๖๖ (N = ๒๗) เลว ๓.๗๐ (N = ๖) เลวมาก ร้อยละ ๐.๖๑ (N = ๑)

ผู้ต้องขังเคยได้รับการเลื่อนชั้น ร้อยละ ๕๔.๓๒ (N = ๘๘) ไม่เคยได้ รับการเลื่อนชั้นหรือลดชั้น ร้อยละ ๔๕.๖๘ (N = ๗๐)

(๙) ได้รับเงินปันผลจากการทำงาน ร้อยละ ๔๕.๖๔ (N = ๗๔) ไม่ได้รับเงินเลย ร้อยละ ๕๔.๓๖ (N = ๘๘)

(๑๐) ไม่เคยได้รับสิทธิพิเศษเลย ร้อยละ ๘๗.๖๕ (N = ๑๔๒) เคยได้รับความสะดวกสบาย ร้อยละ ๘.๐๒ (N = ๑๓) เคยลาภกิจ และอื่นๆ ๔.๓๑ (N = ๗)

(๑๑) เคยได้รับการฝึกวิชาชีพ ร้อยละ ๖๗.๒๘ (N = ๑๐๙) ไม่ เคย ร้อยละ ๓๑.๔๘ (N = ๕๑) ไม่ตอบ ร้อยละ ๑.๒๓ (N = ๒) ผู้ต้อง ขังมีความคิดเห็นว่า การฝึกวิชาชีพมีประโยชน์ แต่ไม่คิดจะนำไปประกอบ วิชาชีพ ร้อยละ ๗/๒.๗๑ (N = ๕๓) นอกนั้นไม่เคยฝึก หรือเห็นว่าไม่มี ประโยชน์

๓. รายงานเรื่องการให้บริการสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ต้องโทษ เรือนจำ สุราษฎร์ธานี^๔

ผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ๒ ชุด ชุดแรกใช้กับเจ้าหน้าที่ เรือนจำ ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบผู้ต้องขังโดยตรงมี ๓๘ ข้อ ส่งแบบสอบถาม

๓๕ ฉบับ (จากเจ้าหน้าที่ของเรือนจำทั้งหมด ๖๗ คน) ได้รับแบบสอบถามกลับคือ ๒๐ ฉบับ ชุดที่ ๒ ใช้กับผู้ต้องขังมีหนังสือ ๑๓๑ ข้อ แบ่งออกเป็น ๖ ข้อ คือ สอบถามบริการของเรือนจำตำบลบริโศค อุปโภค อาคารสถานที่ สุขาภิบาล การติดต่อกับบุคคลภายนอก การศึกษา สันทนาการ และบริการอื่น ๆ แต่เนื่องจากผู้ต้องขังมีการศึกษาน้อย จึงได้ใช้วิธีสอบถามด้วยตัวผู้ศึกษา ร้อยละ ๘๔ และผู้ต้องขังตามแบบสอบถามเองร้อยละ ๑๖ โดยทำการสุ่มตัวอย่างผู้ต้องขัง ๑๒๐ คน จากจำนวน ๒๐๐ คนเศษ

๓.๑ ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่เรือนจำ

๑. เจ้าหน้าที่พบว่าผู้ต้องขังส่วนใหญ่อยู่รวมกันเป็นเวลานานในที่จำกัด ปัญหาที่เกิดขึ้นได้แก่ การเจ็บป่วย ปัญหาครอบครัว ปัญหาเกี่ยวกับคดี ขาดแคลนเงินทอง เครื่องนุ่งห่ม ไม่ปฏิบัติตามกฎของเรือนจำ การปกครองไม่เป็นธรรม และทะเลาะวิวาทกัน

๒. เมื่อผู้ต้องขังประสบปัญหาจะร้องเรียนแก่เจ้าหน้าที่โดยตรง ร้อยละ ๕๐ ให้ผู้อื่นร้องเรียนแทน ร้อยละ ๑๐ และผู้ต้องขังส่วนใหญ่ได้รับความสะดวกในการร้องเรียน

๓. เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่คุ้นเคยกับผู้ต้องขัง

๔. เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เคยพบปะและสนทนากับญาติของผู้ต้องขัง

๕. เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังในกรณีไม่ขัดกับกฎหรือระเบียบของเรือนจำ และรู้สึกยินดีเมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษ

๖. เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่คิดว่า เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษออกไปแล้ว จะประพฤติตนดีขึ้น เพราะได้รับการอบรมศีลธรรม ฝึกอาชีพ ได้รับโทษตามความผิดแล้ว

๗. เจ้าหน้าที่เห็นว่าสาเหตุที่ผู้ต้องขังประพฤติชั่วเลวลงขณะอยู่ในเรือนจำเพราะสันดานของผู้ต้องขัง (ร้อยละ ๖๐) ไม่ได้พบสิ่งที่ดีงามในเรือนจำ (ร้อยละ ๒๐) ต่อต้านสังคม (ร้อยละ ๒๐)

๘. เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เห็นว่าผู้ต้องขังได้รับโทษเหมาะสมแล้ว ร้อยละ ๗๕ รุนแรงเกินไป ร้อยละ ๑๕ ควรได้รับโทษหนักกว่า ร้อยละ ๑๐

๙. เจ้าหน้าที่ร้อยละ ๙๕ เห็นว่าผู้ต้องขังควรมีสติธิในขอบเขตของกฎหมาย และร้อยละ ๕ มีสติธิตามสิทธิมนุษยชน

๑๐. ในกรณีผู้ต้องขังทะเลาะวิวาท เจ้าหน้าที่จะทำการสอบสวนแล้วจึงลงโทษผู้ผิดหรือแยกออกจากกันและอบรมสั่งสอน หรือทำโทษทั้งสองฝ่าย

๑๑. อาหารที่ผู้ต้องขังได้รับอยู่ในระดับ ปานกลาง ร้อยละ ๕๐ พอใช้ ร้อยละ ๔๐ ต่ำ ร้อยละ ๑๐

๑๒. สถานที่อยู่ พอใช้ หรือเลว

๑๓. เครื่องนอน พอใช้ หรือเลว

๑๔. การรักษาพยาบาล พอใช้ หรือเลว

๑๕. การฝึกอาชีพส่วนใหญ่เห็นว่าดี

๑๖. การศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่าดี

๑๗. ห้องสมุด พอใช้ หรือเลว

๑๘. การอบรมทางศาสนาอยู่ในเกณฑ์ดี

๑๙. เจ้าหน้าที่ได้ลงมือปฏิบัติตามแผนงานเพื่อปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้น ร้อยละ ๔๐ ไม่ได้ปฏิบัติร้อยละ ๖๐

๒๐. เจ้าหน้าที่เห็นว่าควรปรับปรุงสวัสดิการของผู้ต้องขังให้ดีกว่าเดิมทุก ๆ ด้าน เช่น การรักษาพยาบาล อาหาร ที่อยู่หลับนอน การอนามัย

สุขภาพ การกีฬา การศึกษาอบรม เครื่องมือฝึกอาชีพ เงินรางวัล บันผล
การทำงาน ฯลฯ

๒๑. เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เห็นว่ากฎระเบียบของเรือนจำก็แล้ว ส่วน
ผู้ที่ไม่เห็นด้วยเห็นว่าควรปรับปรุงกฎระเบียบทั้งนี้ กฎระเบียบไม่รัดกุม และ
ไม่เสมอภาค ระเบียบการทำงานผู้ต้องขังไม่ดี บุคคลนำกฎไปใช้ไม่ถูกต้อง
ระเบียบการนอนไม่รัดกุม

๒๒. เจ้าหน้าที่ร้อยละ ๕๕ ไม่ชอบงานที่ตนทำ และต้องการเปลี่ยน
ไปประกอบอาชีพอื่น ๆ

๓.๒ ข้อมูลจากผู้ต้องขัง

(๑) อาหาร ผู้ต้องขังส่วนมากเห็นว่าอาหารยังไม่มีคุณภาพ และ
ปริมาณเหมาะสมกับงบประมาณของรัฐ (วันละ ๘ บาท เรือนจำจัดอาหาร
๓ มื้อ) โดยปกติผู้ต้องขังจะได้รับข้าว หรือข้าวต้ม และกับข้าว ๑ อย่าง เช่น
แกง หรือต้ม ผู้ต้องขังส่วนมากเห็นว่าได้รับอาหารไม่เพียงพอกับความต้อง-
การ ไม่มีประโยชน์ต่อร่างกาย อาหารไม่สด

(๒) สถานที่นอน ผู้ต้องขังส่วนมากไม่พอใจเรือนนอน และ
มีความเห็นว่าสถานที่นอนคับแคบ แออัด หลังคารั่ว มียุงและเห็บครบถ้วน
อากาศร้อนอบอ้าว ฯลฯ และต้องการให้ปรับปรุงให้มีสภาพดีขึ้น เช่น ซ่อม
หลังคา ปรับปรุงส้วม ฉีดยากันยุงและเห็บ จัดให้มีน้ำดื่มที่สะอาดและ
เพียงพอ ขยายที่นอนให้กว้างขึ้น ทำมุ้งลวด ฯลฯ

(๓) อาคารสถานที่ และการสุขภาพ โดยทั่วไปผู้ต้องขังเห็นว่า
อาคารสถานที่สะอาดและสวยงามดี แต่คับแคบ และเป็นที่น่ารำลุ่มน้ำขังใน

เวลาฝนตก ผู้ต้องขังเป็นจำนวนมากเป็นแผลที่เท้า กัน เพราะต้องแช่น้ำสกปรก

ก. ส้วมมีไม่เพียงพอ ผู้ต้องขังประมาณ ๗๐๐ คนเศษ มีส้วม ๘ ที่นั่ง ผู้ต้องขังต้องการให้เพิ่มจำนวน และปรับปรุงให้ดีขึ้น

ข. การอาบน้ำ น้ำมีไม่เพียงพอ หรือพอบ้างเป็นบางวันและน้ำมีรสเค็ม อาบแล้วคันเหนียวตัว ไม่สะอาด (น้ำบาดาล) และสถานที่อาบน้ำแคบเกินไป

ก. น้ำดื่ม ใช้น้ำประปา และส่วนมากเห็นว่าสะอาดดี

(๔) การติดต่อกับบุคคลภายนอก

ก. การเยี่ยมผู้ต้องขัง ได้รับความสะดวกที่ร้อยละ ๕๐ ไม่สะดวกร้อยละ ๓๔ ปานกลางร้อยละ ๑๖

ข. เรือนจำกำหนดให้เยี่ยมครั้งละ ๕ นาที ผู้ต้องขังเห็นว่าน้อยไป ต้องการให้เยี่ยมครั้งละ ๑๐-๑๕ นาที

ก. ส่วนใหญ่ไม่พอใจสถานที่เยี่ยม

ง. การติดต่อกับทางจดหมายไม่ได้รับความสะดวก เจ้าหน้าที่ตรวจจดหมายช้า และส่งช้า

จ. การติดต่อกับนายความได้รับความสะดวก

(๕) การฝึกอบรมวิชาชีพ ผู้ต้องขังส่วนมากต้องการฝึกด้านวิชาชีพ (ร้อยละ ๘๗) ได้แก่ช่างไม้ ช่างเครื่องยนต์ ช่างตัดผม เกษตร เรียนวิชาสามัญ ฯลฯ

(๖) การสันทนาการ ผู้ต้องขังต้องการเล่นกีฬาต่างๆ เช่น ฟุตบอล บาสเกตบอล เป็นต้น และมีความต้องการด้านบันเทิงต่างๆ เช่น ดนตรี ภาพยนตร์ ฯลฯ

(๗) การรักษายาบาล ผู้ต้องขังส่วนมากเห็นว่า บริการด้านการรักษายาบาลยังไม่ดี (ร้อยละ ๘๒)

(๘) ผู้ต้องขังต้องการศึกษาความรู้เพิ่มเติม เช่น ฟังการบรรยาย ในวันเสาร์อาทิตย์ ในเรื่อง ความรู้รอบตัว หลักธรรม กฎหมาย การเกษตร การเมือง ฯลฯ

(๙) ทักตนต่อความเป็นอยู่ในเรือนจำ ผู้ต้องขังประสบความคับแค้นใจในเรื่องคดี การบีบบังคับ และระเบียบวินัย ขาดอิสระภาพ การกินอยู่ ฯลฯ และประสงค์จะขอให้มีการปรับปรุงในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้.- ที่นอน การอาบน้ำ อาหาร การปกครอง และการลงโทษของเจ้าหน้าที่ ฯลฯ

(๑๐) ผู้ต้องขังส่วนมากเห็นว่า การปกครองไม่มีความยุติธรรม

ก. ผู้ต้องขังมีความรู้สึกกลัวเจ้าหน้าที่

ข. เห็นว่าเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานไม่ดี

ค. เจ้าหน้าที่ลงโทษโหดเหี้ยมเกินเหตุ ลงโทษรุนแรง ใช้อารมณ์

ง. ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ไม่คิดทำร้ายเจ้าหน้าที่

โดยสรุปผู้ต้องขังต้องการให้เจ้าหน้าที่ปกครองด้วยความเป็นธรรม ไม่ต้องการให้ซ้อม และทรมาน ผู้ต้องขัง การลงโทษแต่ละครั้งให้ทำการสอบสวนข้อเท็จจริงก่อน ไม่แบ่งชั้นวรรณะ ไม่พูดจาหยาบคาย มีเมตตา ไม่ทำร้ายหรือทารุณผู้ต้องขัง เลิกระเบียบทำความเคารพเมื่อเจ้าหน้าที่เดินผ่าน ไม่เข้มงวดในระเบียบจนเกินไป ให้อภัยการกระทำความผิดครั้งแรก ไม่เบียดบังอาหารของผู้ต้องขัง เป็นต้น

๔. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์อธิบดีกรมราชทัณฑ์^๕

การสัมภาษณ์เป็นการขอทราบทัศนคติที่มีต่อสิทธิของผู้ต้องขังโดยทั่ว ๆ

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า คนต้องโทษจำคุกเป็นผู้ถูกตัดสิทธิ แต่มิได้ตัดสิทธิของความเป็นมนุษย์ แต่ขอบเขตของสิทธิมีแค่นั้น ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและค่านิยมของชาตินั้น

ในเรื่องนี้ (สิทธิ) กฎหมายไทยมีพื้นฐานมาจากกฎหมาย พระมนูศาสตร์ของอินเดีย เช่น พระราชบัญญัติ ราชทัณฑ์กำหนดว่า เจ้าพนักงานมีหน้าที่ต้องให้อาหารแก่นักโทษวันละ ๒ เวลา ถ้าเจ้าพนักงานไม่ปฏิบัติ เจ้าพนักงานก็ต้องรับผิดชอบทางอาญา แต่นักโทษไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องเอาอาหารวันละ ๒ เวลา

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์มีรากฐานมาจากกฎหมายอาญา ตัวอย่าง เช่น ทุกคนมีหน้าที่ประชาชนมีหน้าที่ในฐานะพลเมือง อาทิจ การเป็นทหาร เสียภาษี แม้พระเจ้าแผ่นดินก็มีหน้าที่ตามทศพิธราชธรรม พ่อแม่ก็มีหน้าที่ต่อบุตร แต่สิทธิไม่มี

ความเห็นเรื่องสิทธิมนุษยชนกับผู้ต้องโทษ

สิทธิมนุษยชนนั้นมิได้หมายความว่าพิจารณาที่กฎหมายเท่านั้น แต่ต้องดูที่ค่านิยมวัฒนธรรมด้วย เช่นการให้ข่าวสาร วิทยุ หนังสือพิมพ์ ภายในเรือนจำก็เปิดวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ให้ฟัง ส่วนหนังสือพิมพ์นั้นก็ต้องพิจารณาว่าฉบับใดเหมาะสมจะให้นักโทษอ่าน เช่น ข่าวฆ่ากันตาย รูปโป๊เป็นห้ามเด็ดขาด สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เจ้าพนักงานเรือนจำเห็นสมควร (ตามความในกฎหมาย)

สิทธิของผู้ต้องโทษมีหลายระดับ แยกตามระดับชั้นความประพฤติ เช่น ความประพฤติชั้นดีมาก ชั้นกึ่ง ชั้นกลาง ชั้นเลว ชั้นเลวมาก สิทธิในการลดชั้นต้องแตกต่างกันไป

ท่านได้ยกตัวอย่างว่านักโทษชายจำทำร้ายร่างกายนักโทษชายแดง โดยที่นักโทษชายขาวรู้เห็นเหตุการณ์ ทั้งนักโทษชายขาวและนักโทษชายแดงก็ชอบที่จะใช้เจ้าพนักงานทำร้ายร่างกายนักโทษชายดำเป็นการทดแทน ซึ่งเขาชอบมากกว่าที่จะให้เจ้าพนักงานลงโทษนักโทษชายดำในทางวินัยเสียอีก ความคิดของนักโทษในระดับของเขา เขาต้องการอย่างนั้น ส่วนความคิดของเรามันแตกต่างจากเขา ฉะนั้นปล่อยให้เป็นอย่างนั้นก็แล้ว

สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นการกล่าวอ้างทางการเมือง ของกลุ่มการเมืองมากกว่านักมนุษยธรรม ทุกครั้งที่มีการกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนจะต้องมี Political issue ทุกครั้งเสมอไป ในเรื่อง Human Right นั้น เป็นแนวความคิดของพวกเขา Radical พวกฝ่ายซ้ายมากกว่า ตัวอย่างเช่น กรณีที่เกิดขึ้น New South Wales เป็นต้น ในเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองในยุคนั้น เรือนจำกลางบางขวางและเรือนจำคลองเปรมมีเหตุการณ์วุ่นวายเกิดขึ้นจนกระทั่งมีการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่เรือนจำกับนักโทษ การปะทะกันเจ้าหน้าที่ได้รับคำสั่งให้ยิงบริเวณเขาเท่านั้น ห้ามยิงที่อื่น ที่เห็นภาพนักโทษถูกยิงใส่รถเข็นนั้น ได้มีการสอบสวนปรากฏว่าการก่อเหตุนี้ตัวก่อเหตุสารภาพว่าเขาถูกบังคับให้ทำ ตอนที่โดนยิงเขาต้องแก้มองลงไปกินเพื่อให้ถูกจับ เมื่อนำออกมาจากแดนก็ขอร้องว่าอย่านำเขาเข้าไปอีกเลย เพราะเขาถูกบังคับ ท่านอธิบดีว่าเป็นการสร้างเหตุการณ์และกรม ๆ ทราบล่วงหน้ามาก่อนหน้านี้แล้ว เพราะไม่มีปลุกกระดมเหมือนที่นอกเรือนจำทำกัน เช่น การจับกลุ่มคุยกัน เป็นต้น

แต่ปัจจุบันท่านว่านักโทษของท่านมิใช่ชาวตกขอบธรรมดาแต่เป็นชาวตกเหวเอาทีเดียว ฝ่ายซ้ายไม่มีโอกาส Organize ได้อีกเลย เช่น เวลาเพลง

สรรเสริญพระบารมีขึ้น ถ้านักโทษไม่ลุกขึ้นยืนทำความเคารพ นักโทษด้วยกันจะตบตีทันที

ความเห็นเรื่องการร้องเรียนเรื่องราวร้องทุกข์

นักโทษต้องเขียนเองโดยเจ้าหน้าที่เรือนจำจัดหาปากกา กระดาษให้ และเขียนในที่ทางเรือนจำจัดให้โดยส่งให้ผู้บัญชาการเรือนจำและผู้บัญชาการเรือนจำส่งให้อธิบดี ส่วนการขอพระราชทานอภัยโทษ จะต้องส่งผ่านอธิบดีไปยังรัฐมนตรีมหาดไทย ผ่านนายกรัฐมนตรีจนถึงพระเจ้าอยู่หัว จดหมายนี้ผู้บัญชาการเรือนจำไม่มีสิทธิเปิดอ่าน แต่ถ้าหากจดหมายที่ส่งไปนอกเรือนจำต้องได้รับการตรวจสอบเสียก่อนเพื่อความมั่นคงปลอดภัย เนื่องจากนักโทษเป็นคนคุก ต้องมีการตรวจสอบเรื่องที่ร้องเรียนเป็นบัตรสนเท่ห์มีจำนวนมาก เรื่องที่นักโทษร้องเรียนได้แก่พนักงานคดีซึ่งแก่ ครอบครัวยุติธรรม เป็นต้น

แม้ว่าบางเรื่องที่ส่งผ่านอธิบดีกรมราชทัณฑ์แต่ก็ทิ้งลงตะกร้าไปเป็นจำนวนมาก เช่นเป็นเรื่องกล่าวร้ายเจ้าพนักงานตำรวจ เป็นต้น เรื่องนี้ถ้าไม่เป็นความจริง อธิบดีกรมราชทัณฑ์ย่อมรับผิดชอบในฐานะแจ้งความเท็จด้วย จึงต้องทิ้งไป

ความเห็นเรื่องปัญหาและอุปสรรค

ท่านกล่าวว่า กรมราชทัณฑ์เป็นฝ่ายที่ร้องขอให้เพิ่มค่าอาหารแก่นักโทษ จากวันละ ๔ บาทเป็น ๑๐ บาท แต่ก็มีบางฝ่ายโจมตีว่าทำคุกให้น่าอยู่สบาย คนมันไม่เช็ดหลาย เวลาจะตบโทษก็มีคนโวยวาย เป็นต้น ท่านอ้างว่านักโทษและญาติของเขา สำนึกในความดีและบุญคุณของกรมฯ ที่ได้พยายามทำและกันรณเพื่อพวกเขา หรือคนภายนอกไม่รู้ ส่วนทางฝ่ายบริหารบ้านเมือง เขาก็สำนึกแต่ปัญหาว่าเราไม่มีเงิน

ตารางที่ ๑

สถิติผู้ต้องขังทุกประเภทในวันสิ้นปี พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๒๐

ปี	เกิดขาด	อุทธรณ์ ฎีกา	พิจารณา	สอบสวน	อื่น ๆ	รวม	เพิ่มขึ้น หรือลดลง
๒๕๑๑	๒๙,๘๕๗	๕,๑๔๗	๒,๑๔๖	๓,๔๔๑	๑๖๘	๔๐,๗๕๙	- ๑,๐๔๗
๒๕๑๒	๓๐,๐๐๙	๖,๒๒๓	๒,๖๔๔	๔,๐๓๖	๑๖๗	๔๓,๐๗๙	+ ๒,๓๒๐
๒๕๑๓	๓๑,๘๒๐	๗,๐๔๐	๒,๖๗๑	๔,๑๓๑	๑๗๕	๔๕,๘๓๗	+ ๒,๗๕๘
๒๕๑๔	๒๕,๒๖๓	๕,๔๘๘	๔,๕๕๕	๓,๗๒๔	๑๗๓	๓๙,๒๐๓	- ๖,๖๓๔
๒๕๑๕	๓๑,๐๔๙	๓,๘๑๘	๔,๕๕๕	๔,๑๔๗	๑๙๖	๔๓,๗๖๕	+ ๔,๕๖๓
๒๕๑๖	๓๒,๕๖๑	๒,๕๗๕	๖,๔๓๑	๕,๓๒๗	๒๑๙	๔๗,๑๑๓	+ ๓,๓๔๘
๒๕๑๗	๔๐,๖๗๓	๕,๐๕๐	๖,๙๐๘	๕,๘๕๒	๑๕๑	๕๙,๖๓๔	+ ๑๑,๕๒๑
๒๕๑๘	๓๕,๐๐๒	๗,๒๕๒	๘,๑๑๘	๖,๓๓๗	๑๖๑	๕๖,๙๑๙	- ๑,๗๑๕
๒๕๑๙	๓๗,๘๕๕	๘,๖๐๔	๘,๔๙๗	๗,๐๕๙	๒๐๔	๖๒,๒๑๙	+ ๕,๓๐๐
๒๕๒๐	๔๓,๙๘๑	๕,๘๙๔	๗,๒๕๐	๗,๑๖๕	๑๖๓	๖๔,๔๕๓	+ ๒,๒๓๔

ที่มา : รายงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๒๐ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ ๒

สถิติการรับ จำหน่าย คงเหลือ ผู้ต้องขังทุกระเภท

พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๒๒

ปี	การรับ	จำหน่าย	คงเหลือ	หมายเหตุ
๒๕๑๕	๑๑๓,๙๗๔	๗๐,๒๐๙	๔๓,๗๖๕	
๒๕๑๖	๑๓๐,๖๖๓	๘๓,๕๕๐	๔๗,๑๑๓	
๒๕๑๗	๑๔๔,๓๘๙	๘๕,๗๕๕	๕๘,๖๓๔	
๒๕๑๘	๑๗๓,๕๓๗	๑๑๖,๖๘๘	๕๖,๘๔๙	
๒๕๑๙	๑๖๓,๓๓๒	๑๐๑,๑๑๓	๖๒,๒๑๙	
๒๕๒๐	๒๐๕,๐๐๓	๑๓๙,๕๕๐	๖๕,๔๕๓	
๒๕๒๑	๑๗๑,๓๐๔	๑๐๔,๐๖๔	๖๗,๒๔๐	
๒๕๒๒	๑๗๕,๘๕๓	๑๐๘,๐๖๐	๖๗,๗๙๓	

ที่มา : รายงานประจำปี ๒๕๒๒ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ ๓
ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขัง
พ.ศ. ๒๕๒๐

(๑) ความผิด	จำนวน (ราย)	คิดเป็นร้อยละ
ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน	๔๑๙	๖๖.๓๐
ประทุษร้ายต่อชีวิตร่างกาย	๑๕๘	๒๕.๐๐
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	๓๓	๕.๒๒
ยาเสพติด	๒	๐.๓๒
ความผิดอื่น	๒๐	๓.๑๖
(๒) อายุ		
ต่ำกว่า ๑๘	๑๒๐	
๑๘-๒๐ ปี	๓๕๑	๕๒.๑๖
๒๑-๒๕ ปี	๒๐๒	๓๐.๐๑
(๓) สาเหตุการกระทำผิด		
ครอบครัวยากจน	๔๔	๗.๕๑
ความคะนอง	๗๙	๑๓.๕๗
ติดยาเสพติด	๕	๐.๘๖
ถูกกลั่นแกล้ง	๑๑๒	๑๙.๒๔
อารมณ์ชั่ววูบ	๑๑๑	๑๙.๐๘
แก้แค้น	๗๓	๑๒.๕๔
สิ่งแวดล้อมและเพื่อนชักชวน	๑๕๘	๒๓.๑๕

(๔) การศึกษา	จำนวน (ราย)	คิดเป็นร้อยละ
ไม่รู้หนังสือ	๗๕	๑๑.๑๙
อ่านออกเขียนได้	๖๘	๑๐.๑๕
ประถม ๔	๓๗๘	๕๖.๔๑
ประถม ๗	๘๑	๑๒.๑๐
มัธยมศึกษา ๓	๖๑	๙.๑๐
สูงกว่ามัธยมศึกษา ๓	๗	๑.๐๕
(๕) อาชีพ		
ไม่เคยประกอบอาชีพ	๕๗	๘.๔๗
ว่างงาน	๓๓	๔.๙๐
มีอาชีพ	๕๗๙	๘๖.๐๓
กำลังศึกษา	๔	๐.๖๐

ที่มา : ผลการหาข้อมูลจากโครงการตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังวัยหนุ่ม
ตารางที่ ๑ และ ๓

ตารางที่ ๔

ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและจุดมุ่งหมายเมื่อผู้กระทำผิดพ้นโทษ

๑. จุดมุ่งหมายเมื่อพ้นโทษ	จำนวน (ราย)	คิดเป็นร้อยละ
ต้องการกลับบ้าน	๖๐๕	๘๙.๙๐
ไม่กลับบ้านแต่มีที่หมายแล้ว	๔๔	๖.๕๔
ไม่มีจุดหมายปลายทาง	๒๔	๓.๕๖
๒. ปัญหาเมื่อพ้นโทษ		
ไม่ต้องการขอความช่วยเหลือ	๓๕๒	๕๒.๓๐
ต้องการให้หางานให้ทำ	๙๘	๑๔.๕๖
ต้องการพักบ้านสวัสดิ์	๑	๐.๑๕
ต้องการค่าพาหนะกลับ		
ภูมิลำบาก	๒๐๑	๒๙.๘๗
อื่น ๆ (เช่น เสื้อผ้า การศึกษา)	๒๑	๓.๑๒

ที่มา : ผลการหาข้อมูลจากโครงการตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังวัยหนุ่ม
ตารางที่ ๗

ตารางที่ ๕ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของผู้กระทำผิดขณะต้องโทษ

๑. เรื่องอาหาร	จำนวน (ราย)	คิดเป็นร้อยละ
คี	๕๐	๑๓.๓๘
พอกินได้	๑๙๒	๒๘.๕๒
ควรปรับปรุง	๓๔๐	๕๐.๕๒
ไม่คิดเลย	๕๑	๗.๕๘
๒. เรื่องที่อยู่หลับนอน		
สบาย	๘๖	๑๒.๗๘
พอสู้ได้	๓๒๙	๔๘.๘๙
แออัดยัดเยียด	๑๒๔	๑๘.๔๒
สกปรกมียุงและเรือดมาก	๑๓๔	๑๙.๙๑
๓. เรื่องเจ้าหน้าที่		
ส่วนใหญ่ดี	๔๑๐	๖๐.๙๒
แบ่งพรรคแบ่งพวก	๑๒๘	๑๙.๐๒
ไม่ให้ความเป็นธรรม	๙๐	๑๓.๓๗
ทารุณโหดร้าย	๔๕	๖.๖๙
๔. เรื่องการปกครองบังคับบัญชา		
คี	๔๑๗	๖๒.๐๕
เข้มงวดเกินไป	๑๔๙	๒๒.๑๘
ปล่อยปละละเลย	๓๗	๕.๕๑
ไม่มีความยุติธรรม	๕๑	๗.๕๙
แบ่งพรรคแบ่งพวก	๑๔	๒.๐๘
อื่น ๆ	๔	๐.๕๙

ตารางที่ ๕ (ต่อ)

๕. เรื่องต้องการให้ช่วยเหลือ	จำนวน (ความถี่)	คิดเป็นร้อยละ
ไม่มีเรื่องให้ช่วยเหลือ	๔๒๘	๕๙.๕๓
ขาดแคลนน้ำดื่มหน้าใช้	๓๑	๔.๓๑
ต้องการเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องนอน เครื่องใช้	๓๙	๕.๔๒
ต้องการให้ปรับปรุง เรื่องอาหารทั้งปริมาณและคุณภาพ	๗๘	๑๐.๘๕
ต้องการประกอบวิชาชีพที่นำไป ใช้ได้	๘	๑.๑๒
ต้องการให้หยุดวันเสาร์-อาทิตย์	๔๔	๖.๑๒
เครื่องนอนสกปรกมียุงและเรือดชุม	๒๔	๓.๓๓
ต้องการย้ายกลับภูมิลำเนาเดิม	๕	๐.๗๐
๖. เรื่องต้องการให้ช่วยเหลือ	จำนวน (ราย)	คิดเป็นร้อยละ
ต้องการเรียนหนังสือ	๗	๐.๙๗
ขาดแคลนยารักษาโรคและ การรักษาพยาบาล	๑๗	๒.๓๖
ขาดแคลนเครื่องกีฬา เครื่องใช้ ส่วนตัว	๑๐	๑.๓๙
ต้องการให้ช่วยติดต่อบ้าน	๓	๐.๔๒
ต้องการให้มีการพักโทษและ อภัยโทษบ่อย ๆ	๒	๐.๒๘
ต้องการย้ายกองงาน	๒๓	๓.๒๐

ที่มา : ผลการหาข้อมูลจากโครงการตรวจสอบประวัติของผู้ต้องขังวัยหนุ่ม ตารางที่ ๕

ตารางที่ ๖

ข้อมูลเกี่ยวกับการติดต่อยิ้มเยียนและความรู้สึกที่มีต่อครอบครัว

๑. การติดต่อยิ้มเยียนจากครอบครัว	จำนวน (ราย)	คิดเป็นร้อยละ
ติดต่อยิ้มเยียนเสมอ	๑๒๔	๑๘.๔๒
ติดต่อยิ้มเยียนเป็นครั้งคราว	๔๒๒	๖๒.๗๑
ขาดการติดต่อ	๑๒๗	๑๘.๘๗
๒. ความรู้สึกต่อพ่อแม่พี่น้อง		
ไม่สนใจครอบครัว	๔๒	๖.๒๖
เมื่อต้องโทษครอบครัวลำบาก	๒๖๘	๓๙.๙๔
คิดถึงบ้าน	๒๘๔	๔๒.๓๒
ต้องการให้ญาติมาเยี่ยมบ่อย ๆ	๗๖	๑๑.๓๓
ไม่ระบุ	๑	๐.๖๕
๓. ความรู้สึกต่อภรรยาและบุตร		
ไม่สนใจต่างคนต่างอยู่	๑๘	๒.๖๗
เมื่อต้องโทษภรรยาและบุตรลำบาก	๙๗	๑๔.๔๑
คิดถึงภรรยาและบุตร	๘๗	๑๒.๙๓
ไม่คิดถึงเมื่อพ้นโทษแล้วจะหาใหม่	๑๗	๒.๕๓
ต้องการให้มาเยี่ยม	๕๑	๗.๕๘
ยังไม่มีครอบครัว	๔๐๓	๕๙.๘๘

ตารางที่ ๖ (ต่อ)

๔. ความรู้สึกระหว่างอยู่ในเรือนจำ	จำนวน (ราย)	คิดเป็นร้อยละ
ว่าแห้ว	๑๐๕	๑๕.๖๐
ตกอยู่ใต้อิทธิพลผู้อื่น	๔๐	๕.๙๔
ไม่ได้รับความเป็นธรรม	๓๙	๕.๗๙
เป็นห่วงอนาคต	๔๑๔	๖๑.๕๒
เฉย ๆ	๖๖	๙.๘๑
ไม่ระบุ	๙	๑.๓๔

ที่มา : ผลการหาข้อมูลจากโครงการตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังวัยหนุ่ม
ตารางที่ ๖

ตารางที่ ๗

ข้อมูลเกี่ยวกับการฝึกวิชาชีพของทัศนสถาน

๑. งานที่ทำในทัศนสถาน	จำนวน (ราย)	คิดเป็นร้อยละ
สุทกรรม	๓	๐.๔๖
กองงานพับตุ๊ก	๑๒๘	๑๕.๕๔
กองปูน	๒	๐.๓๑
กองจักสาน	๒๒๖	๓๔.๕๐
กองงานทอผ้า ทอพรม	๒	๐.๓๑
กองงานทำไม้หนึบและไม้ แขวนเสื่อ	๘	๑.๒๒
กองงานตัดผม	๓	๐.๔๖
กองงานแกะสลัก	๗	๑.๐๘
กองงานเย็บจักร	๒๕	๔.๔๒
กองงานช่างยนต์และแก้ไขเครื่องยนต์	๒๖	๓.๙๗
กองงานช่างโลหะ	๕๒	๗.๙๔
กองงานสวนดอกไม้และสวนมัน	๒๔	๓.๖๖
กองกลาง	๔๒	๖.๔๑
กองงานเย็บแหและเย็บอวน	๒๖	๓.๙๗
เรียนหนังสือระดับ ๑-๓	๓๐	๔.๕๘
กองงานช่างไม้	๔๗	๗.๑๗

ตารางที่ ๗ (ต่อ)

๒. ผลของงานที่ทำ	จำนวน (ราย)	คิดเป็นร้อยละ
ยังทำไม่ได้	๓๐	๔.๔๖
ทำได้พอใช้	๔๑๐	๖๐.๙๒
ทำได้ดี	๒๓๑	๓๔.๓๒
ไม่ระบุ	๒	๐.๓๐
๓. ลักษณะงานที่ทำ		
ไม่ได้ทำงานอะไร	๒๘	๔.๖๓
ไม่มีงานเป็นชิ้นเป็นอัน	๙๑	๑๕.๐๔
งานหนักเกินไป	๗๙	๑๓.๐๖
พอใจงานที่ทำอยู่	๔๐๗	๖๗.๒๗

ที่มา : ผลการหาข้อมูลจากโครงการตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังวัยหนุ่ม
ตารางที่ ๘

ตารางที่ ๘ แสดงจำนวนเจ้าหน้าที่ถูกลงโทษทางวินัย พ.ศ. ๒๕๒๒

ความผิด	จำนวน	ร้อยละ	ระดับโทษ	จำนวน	ร้อยละ
ทำให้ผู้ต้องขังหลบหนี	๗๕	๓๒.๐๕	ไล่ออก	๒๑	๘.๙๘
ขาดราชการ	๒๕	๑๐.๖๘			
ละทิ้งหน้าที่	๒๐	๘.๕๕			
ขาดเวรยาม	๓๔	๑๔.๕๓	ปลดออก	๗	๒.๙๙
ขัดคำสั่งผู้บังคับบัญชา	๕	๒.๑๔	ให้ออก	๑๖	๖.๘๕
เสพสุรามึนเมาในขณะที่ หน้าที่	๑๒	๕.๑๓	ลดขั้นเงินเดือน	๖	๒.๕๖
ค้ายาเสพติดให้โทษ	๗	๒.๙๙	ตัดเงินเดือน	๔๕	๑๙.๒๓
ยักยอกเงินผู้ต้องขัง	๑	๐.๔๓	ภาคทัณฑ์	๔๔	๑๘.๘๐
อื่น ๆ	๕๕	๒๓.๕๐	ขัง กักบริเวณ เพิ่มเวรยาม	๙๕	๔๐.๖๐
รวม	๒๓๔	๑๐๐	รวม	๒๓๔	๑๐๐

ที่มา : รายงานประจำปี ๒๕๒๒ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย

การกระทำความผิด ในตารางนี้ ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับโทษที่ได้รับความผิด มิได้จัดระดับความร้ายแรง ส่วนระดับการลงโทษทางวินัยเรียงตามลำดับความหนักเบาของโทษ

เชิงอรรถ (บทที่ ๔)

๑. กาญจนา และอังคินี, “ผลการหาข้อมูลจากโครงการตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังวัยหนุ่ม” วารสารราชทัณฑ์, ปีที่ ๒๗ เล่ม ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๒๒), น. ๑-๑๕ และตารางที่ ๑-๘
๒. เรื่องเดียวกัน
๓. คณะนักศึกษาศรีวิภาวดี, รายงานการวิจัยเรื่องภาวะความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังที่มีภูมิฐานะในกรุงเทพมหานคร, ส่วนที่ ๑ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕
๔. สุรพันธ์ จับใจ, “การให้บริการสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ต้องโทษ เรือนจำสุราษฎร์ธานี”, รายงานนักศึกษาศรีวิภาวดี คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒
๕. อาคม ตุลาติก และ ดิเรก เต็งจรรย์, “การสัมภาษณ์อธิบดีกรมราชทัณฑ์,” อนุกรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

บทที่ ๕ บทวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลในบทนี้ผู้เขียนจะอ้างถึงบทที่ ๓ และบทที่ ๔ ซึ่งได้
จำแนกข้อมูลอย่างละเอียดแล้ว รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์
เพิ่มเติม และอ้างจากเอกสารในเรื่องที่เกี่ยวข้อง

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพเรือนจำและผู้ต้องขัง

จำนวนผู้ต้องขังในประเทศไทยนับได้ว่ามีอัตราส่วนสูง เมื่อเทียบกับจำนวน
ประชากรในอัตรา ๑๐๐,๐๐๐ คนต่อผู้ต้องขังประมาณ ๑๕๐ คน ในปี พ.ศ.
๒๕๒๒ มีผู้ต้องขังเมื่อวันสิ้นปีทั้งสิ้น ๖๗,๗๙๓ คน และเมื่อเปรียบเทียบ
จำนวนผู้ต้องขังกับความจุของเรือนจำและทัณฑสถานแล้ว ผู้ต้องขังมีปริมาณ
มากกว่าความสามารถของเรือนจำที่จะรับผู้ต้องขังได้ประมาณครึ่งหนึ่ง นอก
จากอัตราส่วนระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้ต้องขังเท่ากับ ๑ ต่อ ๙ ก็ยังต่ำกว่า
มาตรฐานระหว่างประเทศซึ่งกำหนดไว้อย่างสูง ๑ ต่อ ๕^๑

สำหรับจำนวนผู้ต้องขังที่มีระดับความมั่นคงแข็งแรงสูง จะมีผู้ต้องขัง
ระหว่าง ๑,๐๐๐-๒,๐๐๐ คน ในกรณีเรือนจำแบบปีถรรรมคา ข้อกำหนด
มาตรฐานขั้นต่ำเสนอแนะให้ควบคุมผู้ต้องขังไม่เกิน ๕๐๐ คน ข้อ ๖๓ (๓)
(โปรดดูผนวก ๓) ผู้ต้องขังในทัณฑสถานและในเรือนจำจังหวัด เช่น
สุราษฎร์ธานี มีจำนวนผู้ต้องขังมากกว่าข้อเสนอแนะดังกล่าว

เมื่อ ๑๙ ก.ย. ๒๑ กรมราชทัณฑ์ได้แถลงข่าวต่อสื่อสารมวลชนว่า ผู้ต้องขังกำลังล้นเรือนจำ และสถานที่ไม่สมมูลกับจำนวนผู้ต้องขังอย่างมากโดยทั่วไป โดยเฉพาะที่เรือนจำกลางคลองเปรม มีผู้ต้องขังระหว่างสอบสวนและพิจารณาคดี จำนวน ๕,๘๐๐ คน ในบริเวณพื้นที่สำหรับผู้ต้องขัง ๒,๐๐๐ คนเท่านั้น เรือนจำจึงมีสภาพแออัดอย่างมาก ผู้ต้องขังต้องแย่งกันกิน แย่งกันนอน ขาดงบประมาณเกี่ยวกับอาหาร และเครื่องนุ่งห่ม ข้อมูลซึ่งได้มาจากหนังสือพิมพ์ โดยการรวบรวมของกลุ่มศาสนาเพื่อสังคมและสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน อ้างว่า เรือนจำคลองเปรมมีสภาพต่าง ๆ ดังนี้ (๑) ในเวลาปล่อยตอนเช้าผู้ต้องขังมายืนรอแน่นขนัดจนแทบจะไม่มีที่ยืน เวลานอนซัดกันมากถึงขนาดต้องตะแคงนอน (๒) ความสะอาดและอนามัย ขาดยารักษาโรค มีแพทย์มาตรวจผู้ต้องขังสัปดาห์ละ ๑ ครั้งแต่ก็ไม่ทั่วถึง มีการถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงในท่อระบายน้ำ เรือนขังสกปรก มีเรือด ไร ยุง และหนูชุกชุม นักโทษเป็นโรคผิวหนังมากเพราะไม่มีน้ำอาบเพียงพอ และสกปรก (๓) อาหารมีคุณภาพต่ำ

การที่มีผู้ต้องขังจำนวนมาก ไม่สมมูลกับอาคารสถานที่ และจำนวนผู้คุมดังกล่าวแล้ว เป็นปัญหาสำคัญในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างใหญ่หลวง และเป็นอุปสรรคในการแก้ไขบำบัดผู้ต้องโทษให้กลับตนเป็นพลเมืองดี การฝึกอบรมความรู้ อาชีพ และโครงการต่าง ๆ ที่ประสงค์จะปรับปรุงบุคลิกภาพของผู้ต้องขัง เป็นผลกระทบต่อการปกครองและการกระทำผิดวินัยของผู้ต้องขัง การใช้อำนาจโดยไม่ชอบธรรมของเจ้าหน้าที่รวมทั้งการปฏิบัติที่ทารุณโหดร้าย อันละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ต่าง ๆ

การเสนอแนะให้แก่ปัญหาดังกล่าวโดยการสร้างเรือนจำและทัณฑสถานเพิ่มขึ้น มิใช่เป็นการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง เพราะในที่สุดสังคมไทยก็จะมีเรือนจำที่มีผู้ต้องขังล้นต่อไปอีก จึงน่าจะได้มีการพิจารณาทบทวนระบบการลงโทษ และนโยบายทางอาญาของรัฐเสียใหม่มากกว่าแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ^{๒-๓} ด้วยการสร้างเรือนจำหรือทัณฑสถาน

๒. สถานะของผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ

ตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำที่ใช้แก่ผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ นั้น จะมีลักษณะแตกต่างกันในแต่ละประเภท ได้แก่ ผู้ต้องขังระหว่างสอบสวนหรือพิจารณา จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และได้รับการปฏิบัติในฐานะ “คนต้องขัง” เช่น แยกขังจากนักโทษเด็ดขาด ได้รับอนุญาตให้แต่งกายด้วยเสื้อผ้าของตน หรือแตกต่างจากนักโทษเด็ดขาด ฯลฯ (โปรดดูสถานะของผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ในบทที่ ๓) แม้จะมีหลักการของกฎหมาย กฎ ข้อบังคับและระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนั้นในทางปฏิบัติก็มิได้เป็นเช่นนั้น ผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังมีได้รับการแยกควบคุม ยกเว้นการแยกเพศและอายุของผู้ต้องขัง เป็นต้น การไม่สามารถปฏิบัติได้มีเหตุผลสำคัญเนื่องมาจากข้อ ๑ ที่ได้กล่าวมาแล้ว สภาพของผู้ต้องขังระหว่างสอบสวน ซึ่งถูกขังอยู่ในสถานจำราชแห่งหนึ่งในภาคเหนือ เนื่องจากเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ และต่อมาได้รับการปลดปล่อยโดยไม่มีการพิจารณาคดี จะสะท้อนให้เห็นความจริงหลายประการ ดังข้อเขียนจากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังคนหนึ่ง ดังนี้

“สภาพที่คุมขังในที่นี้ ผมจะกล่าวถึงเฉพาะ (สภ.อ. เมืองแห่งหนึ่งในภาคเหนือ) เคยประสพมาเท่านั้น สภาพห้องขังแห่งนี้แบ่งออกเป็น ๒ ห้อง

ห้องหนึ่ง เป็นพื้นปูนผนังปูน อากาศอับชื้นมาก ไม่มีแสงแดดส่องถึง ผมอยู่ในห้องนี้ ๔ เดือน ผิวพรรณเหลืองช้ำซีด สภาพเช่นนี้เป็นอันตรายต่อผู้คุมขัง “จำถ้าย” มาก คำว่า “จำถ้าย” หมายความว่าผู้ถูกศาลตัดสินปรับ แต่ไม่มีเงินเสียจึงชดใช้ด้วยการถูกจำคุก การจำก็มีให้เลือกอยู่สองทาง คือ ถูกคุมขังยังเรือนจำ ซึ่งมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ทารุณโหดร้ายมาก ดังนั้นพวกจำถ้ายจึงมักเลือกมาถูกคุมขังตามโรงพัก

ห้องที่ขังห้องนี้ ภายในมีห้องน้ำและห้องส้วม พุดถึงส้วมเป็นส้วมที่เต็มเร็ว ทุก ๆ เช้าและเย็น ผู้ถูกควบคุมตัวจะต้องตักสิ่งปฏิกูลทิ้งยังท่อระบายน้ำ เวลาตักทิ้งกลิ่นส้วมจะเหม็นไปทั่วห้องซึ่งอับทึบ ถึงแม้ว่าจะเคยมีผลตำรวจต้องโทษเพราะผิดวินัย เคยเรียกร้องให้ปรับปรุงในเรื่องนี้ ก็มักถูกโต้กลับว่า ที่นี้เป็นคุก คุกคือที่ขังคน ตัดนิสัยคนไม่ใช่โรงแรม

อีกห้องหนึ่งเป็นพื้นไม้ผนังเป็นลูกกรงเหล็กขนาดเท่าข้อมือเด็ก ห้องนี้ไม่มีห้องน้ำ ห้องส้วม มีเพียงตุ่มเล็กๆ ไว้สำหรับให้ผู้ต้องขังใช้ปลดเปลื้องเป็นที่อุจาดมาก เพราะสามารถมองเห็นได้โดยผ่านลูกกรงเหล็ก ผู้ต้องขังในห้องนี้จะได้เข้าห้องน้ำวันละ ๒ ครั้งคือ เช้ากับเย็น แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของจำสับเวร วันไหนถ้าจำสับเวรอารมณ์เสียมาปฏิบัติหน้าที่เขาก็จะไม่มาไขกุญแจให้ออกไปห้องน้ำ

สภาพเช่นนี้ วันไหนถ้าเราไม่ได้รับการปฏิบัติไปในทางที่ถูกต้อง พวกเราจะรู้สึกอึดอัดทรมานมาก เพราะผู้ต้องขังต้องอยู่ในสภาพที่แออัดยัดเยียดอยู่แล้ว บางวันมีผู้ต้องขามากจนห้อง ๒ ห้องแน่นจนไม่มีที่นอน ผู้ต้องหาต้องใช้ผ้าขาวม้าผูกเปลนอน สภาพเช่นนี้ไม่เคยได้รับการแก้ไข มีแต่คำเย้ยอย่างสะใจจากเจ้าหน้าที่

นอกจากนี้ยาเสพติดเป็นสิ่งที่มีอยู่กับห้องซัง เช่น มีตำรวจจำคนหนึ่ง (ผมรู้จักชื่อของเขาแต่ไม่ขอเอ่ยชื่อ) เป็นผู้คอยซื้อมาขายเอากำไรจากผู้ต้องหาคดียาเสพติดอีกต่อหนึ่ง ยาเสพติดที่ผมเห็นผู้ต้องหานำมาเสพในห้องซังมีตั้งแต่ ฝิ่น, เฮโรอีน, ซินติเกตส์สีม่วง, ชมพู^๕ (ผงขาวไม่มี อาจเป็นเพราะว่าตอนนั้นผงขาวยังระบาคไม่ถึง)

อย่างไรก็ตามสภาพของผู้คุมซังในสถานตำรวจก็ดี หรือเรือนจำแต่ละแห่งก็ดีย่อมแตกต่างกันออกไปตามทางปฏิบัติของผู้รับผิดชอบในการปกครองและควบคุมผู้ต้องซัง แม้ว่าจะมีกฎเกณฑ์ และระเบียบกฎหมายอย่างเดียวกัน ข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งได้รับจากผู้ต้องซัง และได้ปรากฏต่อสื่อมวลชนจะแตกต่างกันออกไป^๕ แต่มีข้อสังเกตว่าผู้ต้องซังระหว่างสอบสวนพิจารณาคดี ผู้ต้องซังคดีแพ่ง ผู้ต้องซังวิกลจริต และจิตไม่ปกติ รวมทั้งเยาวชน โดยทั่วไปมีสภาพไม่แตกต่างจากนักโทษเด็ดขาดมากนัก

๓. การใช้มาตรการลงโทษจำคุกมากเกินไป

สถิติการกำหนดโทษผู้ต้องซังประเภทเด็ดขาดและระหว่างอุทธรณ์ - ฎีกา ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ (รายงานประจำปี ๒๕๒๒ ของกรมราชทัณฑ์) แสดงว่าผู้ต้องซังได้รับโทษต่ำกว่า ๒ ปี มีร้อยละ ๕๑.๙๙ สองถึงห้าปี ร้อยละ ๑๔.๕๑ ห้าถึงสิบปี ร้อยละ ๑๔.๘๒ สิบถึงสิบห้าปี ร้อยละ ๘.๗๙ สิบห้าถึงยี่สิบปี ร้อยละ ๔.๑๗ ยี่สิบปีถึงห้าสิบปี ร้อยละ ๕.๑๘ ตลอดชีวิต ร้อยละ ๐.๔๔ และประหารชีวิตร้อยละ ๔.๑๐ ถ้าจัดกำหนดโทษเป็น ๓ กลุ่ม จะได้ดังนี้

๑. ต่ำกว่า ๒ ปี ร้อยละ ๕๑.๙๙
๒. ไม่เกิน ๑๐ ปี ร้อยละ ๒๙.๓๓ และ
๓. สิบปีขึ้นไป ร้อยละ ๑๘.๕๘

จากสถิตินี้จะเห็นได้ว่า ผู้ต้องโทษระยะสั้นมีมากที่สุด และผู้ต้องโทษระยะยาวสิบปีขึ้นไปมีน้อยที่สุด อย่างไรก็ตามการลงโทษจำคุกระยะสั้นเป็นผลเสียต่อสังคมมากกว่าผลดี ส่วนการลงโทษระยะยาวนั้นมิทั้งผลดีและผลเสีย ซึ่งเป็นปัญหาโต้เถียงกันในทางอาชญาวิทยา^๖ อาทิ เช่น ได้มีผลการวิจัยที่แสดงว่า การลงโทษจำคุกเกินกว่า ๑๐ ปีขึ้นไปจะไม่ก่อให้เกิดผลดีในการยับยั้ง (Deterrence) เพิ่มมากขึ้นแต่อย่างใด หรือนัยหนึ่งการลงโทษจำคุก ๑๐, ๑๕, ๒๐ ไม่มีผลแตกต่างกัน เพียงแต่ระยะเวลาการควบคุมแตกต่างกันเท่านั้น แต่สถิติอาชญากรรมแสดงว่าแนวโน้มในการประกอบอาชญากรรมของบุคคลจะลดลงเมื่อมีอายุมากขึ้น

ดิงคัน แพร่ น อธิบดีกรมราชทัณฑ์อังกฤษ ได้แสดงความคิดเห็นในปัญหาที่ว่า “ข้าพเจ้าหดหู่ต่อการพิพากษาจำคุกระยะยาวในประเทศไทย”^๗ ช่วงเวลาของชีวิตผู้ต้องขังหนุ่มสาวได้สูญเสียไปเป็นจำนวนมากโดยไม่จำเป็น การใช้มาตรการลงโทษจำคุกดังกล่าวนี้ มีวัตถุประสงค์อย่างไร เพื่อป้องกันสังคมยับยั้ง และป้องกันอาชญากรรม หรือแก้ไขผู้กระทำความผิด ในทางปฏิบัติผู้ต้องขังระยะสั้น ไม่ได้รับการแก้ไขบำบัด รวมทั้งการศึกษาและอบรมอย่างได้ผล สภาพเรือนจำและจำนวนผู้ต้องขังทำให้ไม่อาจแก้ไขบำบัดได้ นอกจากควบคุมเท่านั้น ดังนั้นมาตรการควบคุมสังคมอย่างอื่นจึงต้องนำมาพิจารณาและดำเนินการอย่างจริงจังเพื่อแก้ปัญหานี้

๔. อนามัยสุขภาพจิต และการพยาบาล

กฎหมาย กฎข้อบังคับ ระเบียบ ในเรื่องนี้สอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง แต่การปฏิบัติยังไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ดังกล่าว หรือนัยหนึ่งเป็นปัญหาในทางปฏิบัติ

ข้อมูลบางส่วนแสดงว่าอานามัย และสุขภาพยังคงยังเป็นปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนและทุกข์ทรมานแก่ผู้ต้องขัง เช่น ขาดแคลนน้ำอาบ น้ำดื่ม ที่นอน และห้องส้วมยังไม่ถูกสุขลักษณะ และเป็นปัญหาที่มีความสัมพันธ์กับข้อ ๑.

การรักษาพยาบาลนั้นยังขาดแคลนแพทย์ พยาบาล และเครื่องเวชภัณฑ์ ส่วนการควบคุมโรคระบาดในเรือนจำอยู่ในเกณฑ์ที่^๕

๕. อาหาร

โดยหลักผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับอาหารอันมีประโยชน์อย่างเพียงพอ เพื่อเสริมสร้างสุขภาพ ความแข็งแรง และปรุงอย่างสะอาด ตามกฎกระทรวง ผู้ต้องขังจะได้รับอาหารอย่างน้อยวันละ ๒ มื้อ เช้าและเย็น ในทางปฏิบัติ เรือนจำโดยทั่วไปเลี้ยงอาหารผู้ต้องขัง ๓ มื้อ โดยมีงบประมาณ ๑๐ บาทต่อคน

ข้อมูลที่ได้จากผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ แสดงว่าผู้ต้องขังส่วนใหญ่ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องอาหาร และเห็นว่าอาหารมีคุณภาพพอใช้-หรือเลว และร้องขอให้มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น

๖. การทำงาน

การทำงานโดยหลักการแล้ว ควรเป็นการเพิ่มพูนสมรรถภาพในการหาเลี้ยงชีพและเป็นการฝึกวิชาชีพ และ ฯลฯ ข้อมูลที่ปรากฏแสดงว่ายังมีผู้ต้องขังที่มีได้รับการมอบหมายให้ทำงานหรือเรียนหนังสือระดับสามัญ ผู้ต้องขังจำนวนมากประสงค์จะฝึกวิชาชีพที่อาจนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ แต่เมื่อถามว่าจะนำวิชาชีพที่ฝึกไปประกอบอาชีพหรือไม่ ส่วนใหญ่ตอบว่าไม่

เพราะการทำงานหลายอย่างมิใช่การฝึกอาชีพ เช่น การพับดุงกระดาษ และงานที่ไม่ต้องใช้ฝีมืออื่น ๆ ย่อมนำไปประกอบอาชีพไม่ได้

๗. การแยกผู้ต้องขัง

โดยหลักการทัณฑวิทยา กฎหมายราชทัณฑ์และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ ได้กำหนดให้แบ่งแยกประเภทผู้ต้องขัง โดยมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขบำบัดผู้ต้องขัง ในทางปฏิบัติไม่อาจทำได้ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวแล้วในข้อ ๑.

ส่วนการปฏิบัติอื่น ๆ เช่น การแบ่งนักโทษเด็ดขาดเป็นชั้น ได้กระทำตามกฎหมาย และไม่มีปัญหามากนัก ยกเว้นในการเลื่อนชั้นและลดชั้น ซึ่งอยู่ในดุลพินิจของกรรมการ (การใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่)

๘. วินัยของผู้ต้องขัง

การลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขังในกฎหมาย ยังไม่สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ม.๓๕ (๗) เรื่องการขังห้องมืด ไม่มีเครื่องหลับนอนไม่เกิน ๒ วันในสัปดาห์หนึ่ง ฯลฯ และ (๘) เขียนคราวหนึ่งไม่เกิน ๒๐ ที่ ยกเว้นผู้ต้องขังหญิง ฯลฯ ยังมีได้ยกเลิก

อย่างไรก็ตามกรมราชทัณฑ์ได้สั่งยกเลิกการลงโทษทั้งสองประการดังกล่าวโดยพฤตินัย แต่โดยกฎหมาย โทษทั้งสองยังคงมีอยู่

นอกจากมาตรการลงโทษทางวินัยดังกล่าวแล้ว การลงโทษทางวินัยแก่ผู้ต้องขังอย่างอื่น ๆ อยู่ภายใต้เงื่อนไขข้อปฏิบัติขั้นต่ำ

ปัญหาเกี่ยวกับการลงโทษทางวินัยส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาในทางปฏิบัติการใช้ดุลพินิจในการลงโทษ และการบังคับให้เป็นไปตามระเบียบวินัยของ

เรือนจำและทัณฑสถาน ข้อมูลในบทที่ ๔ และการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังแสดงว่าผู้ต้องขังมีความเกรงกลัวต่อเจ้าหน้าที่ และกลัวการลงโทษทางวินัยโดยลำเอียงหรือไม่ชอบธรรม ข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ฉบับที่ ๒ เรื่องการคัตนักโทษเด็ดขาดออกปฏิบัติงานนอกเรือนจำหรือทัณฑสถาน มีหลักเกณฑ์การพิจารณาหลายประการ อาทิเช่น “ข้อ ๔ ต้องเป็นผู้รักษาวินัยโดยเคร่งครัด อาทิเช่น ได้แสดงความเคารพเจ้าพนักงานเรือนจำ หรือทัณฑสถานทุกคน ตลอดจนมาโดยเคร่งครัดเป็นต้น

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจแสดงว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีความวิตกกังวลต่อการลงโทษทางวินัย มีความคับแค้นใจต่อการบังคับ และปฏิบัติตามระเบียบวินัย ความเกรงกลัวเจ้าหน้าที่และมีผู้แสดงความคิดเห็นว่า เจ้าหน้าที่ลงโทษทารุณโหดเหี้ยม หรือลงโทษรุนแรงเกินกว่าเหตุ รวมทั้งต้องการให้ยกเลิกระเบียบการทำความเคารพเวลาเจ้าหน้าที่เดินผ่าน มีข้อนำส่งเกตุว่าการบังคับให้ผู้ต้องขังทำความเคารพและนอนน้อมต่อเจ้าหน้าที่นับเป็นการบังคับขืนใจ และทำลายศักดิ์ศรีของบุคคลในกรณีถูกบังคับให้แสดงความเคารพบุคคลซึ่งตนไม่เคารพ

การได้รับโทษทางวินัยในระดับต่าง ๆ ตามมาตรา ๓๕ แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ และกฎกระทรวงซึ่งออกโดยอาศัยพระราชบัญญัติฉบับนี้จะมีผลกระทบต่อชีวิต และความเป็นอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานของผู้ต้องขังอย่างมาก การลงโทษทางวินัยจะมีผลต่อการแก้ไขบำบัดการเลื่อนชั้น การลดวันต้องโทษ การเยี่ยม สำหรับผู้ต้องขังซึ่งจัดอยู่ในชั้นเยี่ยม ชั้นดีมาก และชั้นดี ก็จะได้รับประโยชน์ต่าง ๆ อีกมาก เช่น ลดวันต้องโทษ พักการลงโทษ หรืออภัยโทษ โดยนำไปคำนวณกับระยะเวลาลดวันต้องโทษ พัก

การลงโทษ หรืออภัยโทษ แล้วแต่กรณี และยังได้รับประโยชน์อื่น ๆ อีก เช่นการลา การได้รับอนุญาตให้ออกไปทำงานสาธารณะนอกเรือนจำ ได้รับรางวัลจากการฝึกวิชาชีพ และอื่น ๆ

กล่าวโดยสรุป ปัญหาเรื่องวินัยของผู้ต้องโทษเป็นปัญหาสำคัญ เพราะเจ้าหน้าที่มีอำนาจใช้ดุลพินิจในการลงโทษทางวินัยได้กว้างขวาง

๕. การเยี่ยมและการติดต่อกับภายนอก

โดยหลักผู้ต้องขังสามารถติดต่อกับครอบครัวและญาติมิตรได้ กรมราชทัณฑ์ได้วางระเบียบเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในข้อบังคับของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ ๑ และ ๒ อนุญาตให้บุคคลภายนอกเยี่ยมผู้ต้องขังได้ภายใต้เงื่อนไขที่เรือนจำกำหนดไว้ในวันและเวลาราชการ ระเบียบกลางของกรมราชทัณฑ์ อนุญาตให้เยี่ยมผู้ต้องขังได้เดือนละครั้ง ส่วนทนายความซึ่งมาด้วยเรื่องคดีของผู้ต้องขังจะเยี่ยมหรือติดต่อกับตนเองกับผู้ต้องขังได้ตลอดเวลา ระหว่าง ๘.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น. เว้นวันหยุดราชการ ในกรณีมีเหตุพิเศษอาจขอ อนุญาตผู้บัญชาการเรือนจำพบผู้ต้องขังได้ แต่ต้องมีใช้เวลาให้ผู้ต้องขังเข้าห้องขังแล้ว

การเยี่ยมผู้ต้องขังต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่และต้องพูดภาษาไทย และออกเสียงให้เจ้าหน้าที่ได้ยิน สำหรับทนายความอาจขอพบกับผู้ถูกคุมขังเป็นการลับได้ ในเรื่องการเยี่ยมผู้ต้องขังนี้ ได้มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า "การจัดให้ผู้ต้องขังรับการเยี่ยมโดยมีลูกกรง ๒ ชั้น และมีเจ้าพนักงานอยู่ตรงกลาง มีสภาพเหมือนสวนสัตว์....และขัดกับเจตนารมณ์ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ^{๑๐} ในระบบงานที่ก้าวหน้า ได้มีข้อบังคับให้เยี่ยมกันได้ในที่เปิดเผย ผู้ต้องขังกับผู้มาเยี่ยมนั่งร่วมโต๊ะโดยมีผู้คุมอยู่ ณ ที่นั้นด้วย

๑๐. เครื่องพันธนาการ

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ มิให้ใช้เครื่องพันธนาการเพื่อการลงทัณฑ์ และไม่ควรรใช้เครื่องพันธนาการใด ๆ ยกเว้น

- (๑) เพื่อป้องกันการหลบหนีในระหว่างย้าย
- (๒) เหตุผลทางการแพทย์หรือคำสั่งแพทย์
- (๓) ป้องกันผู้ต้องขังมิให้ทำร้ายตนเอง ผู้อื่น หรือทำลายทรัพย์สิน

จากการสังเกตและข้อมูลต่าง ๆ แสดงว่า ได้มีการใช้โซ่ตรวน และโซ่ล่ามผู้ต้องขังอย่างมากเกินความจำเป็นกว่าที่ได้กล่าวมาแล้ว

การพักการลงโทษ

การพักการลงโทษเป็นมาตรการทางทัณฑวิทยา ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การปฏิบัติในเรื่องการพักการลงโทษได้มีกฎหมายบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ มาตรา ๓๒ (๕) เมื่อนักโทษเด็ดขาดมีคุณสมบัติตามกฎหมาย กล่าวคือมีความประพฤติที่มีความมอดุสสาหะก้าวหน้าในการศึกษา ทำารงาน ช่วยราชการ และได้รับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๓ ของกำหนดตามหมายศาลในขณะนั้น หรือไม่น้อยกว่าสิบปี โดยต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขพักการลงโทษที่กำหนดไว้ ไม่น้อยกว่า ๑ ปี แต่ไม่เกินกำหนดโทษที่เหลืออยู่

คณะกรรมการพักการลงโทษ ซึ่งกำหนดโดยกฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ ๔๖, ๔๑ และ ๔๒ เป็นผู้พิจารณาตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยเรื่องการพักการลงโทษ ซึ่งได้กำหนดหลักการและเงื่อนไขในการพิจารณาการพักการลงโทษอย่างละเอียด

การพักการลงโทษเป็นหลักการที่ยอมรับกันว่ามีประโยชน์และเป็นผลดีแก่ระบอบราชทัณฑ์ และมีวิธีการปฏิบัติที่รอบคอบรัดกุม แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า การพักการลงโทษได้ใช้น้อยมากจนไม่มีผลในการลดจำนวนผู้ต้องขัง

เหตุผลสำคัญที่ทำให้ไม่มีโอกาสใช้มาตรการพักการลงโทษประการหนึ่งได้แก่ รัฐมีนโยบายพระราชทานอภัยโทษในโอกาสต่างๆ มาก จนทำให้การอภัยโทษได้ใช้เป็นหลักในการปล่อยผู้ต้องขังออกจากเรือนจำก่อนกำหนดแทนมาตรการพักการลงโทษ หรือลดวันต้องโทษ และพักการลงโทษตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย กฎ และระเบียบต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับวิชาทัณฑวิทยา และการบริหารราชทัณฑ์ และเป็นที่ยอมรับว่าเป็นมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการควบคุมสังคม

มีข้อสังเกตว่าในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ เรือนจำและทัณฑสถานต่างๆ ได้ขอให้กรมราชทัณฑ์พิจารณาพักการลงโทษแก่ผู้ต้องขัง จำนวน ๕๕๕ คน ได้รับอนุมัติ ๔๓๗ คน ไม่ได้รับอนุมัติ ๔๒ คน รอไว้ก่อน ๖๑ คน^๑ และในปีเดียวกันกรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินการปล่อยผู้ต้องขังราชทัณฑ์ ด้วยการพระราชทานอภัยโทษทั้งสิ้น ๑๒,๐๓๗ คน ได้รับการลดโทษ ๓๒,๑๕๘ คน^๒

การพระราชทานอภัยโทษได้ปฏิบัติมาในสมัยโบราณกาล เป็นอำนาจของฝ่ายบริหารที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงกำหนดโทษ โดยการยกโทษ ปล่อยเป็นอิสระ หรือลดโทษเพียงบางส่วน การพระราชทานอภัยโทษ ถ้าพิจารณาในกรณีเคร่งครัดแล้วจะเป็นมาตรการเยียวยาหรือแก้ไขการพิจารณาคดีที่ผิดพลาดหรือไม่เป็นธรรม ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานอภัยโทษรวม ๗ ครั้ง และตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๘ เป็นต้นมา การพระราชทานอภัยโทษได้กระทำบ่อยครั้งแทบทุกปี ทั้ง

แต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ถึง ๒๕๐๔ รวม ๑๖ ครั้ง^{๑๓-๑๔} แนวโน้มการพระราชทานอภัยโทษในปัจจุบันยังกระทำบ่อยครั้ง และเป็นวิธีปลดปล่อยผู้ต้องขังจำนวนมาก ซึ่งเป็นผลดีในการแก้ปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ แต่เป็นปัญหาซึ่งไม่อาจตอบได้คือ ผู้ต้องขังเหล่านี้ได้ไปกระทำผิดอีกและกลับเข้ามาในเรือนจำคิดเป็นอัตราส่วนเท่าใด ทั้งนี้เพราะการอภัยโทษเป็นการปลดปล่อยโดยไม่มีเงื่อนไขในการควบคุม

สรุปการวิเคราะห์การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและสิทธิต่างๆ แสดงว่ากฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบต่างๆ ส่วนใหญ่สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และมีกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบที่ไม่สอดคล้องหรือต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำเป็นส่วนน้อย และบางเรื่องได้ยกเลิกการปฏิบัติไปโดยพฤตินัยแล้ว

อย่างไรก็ตาม สภาพของเรือนจำและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่ผู้ปกครองทัณฑสถานยังมีปัญหา รวมทั้งการใช้ดุลพินิจในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ไม่เคารพสิทธิขั้นพื้นฐาน มีทัศนคติเป็นปฏิบัติต่อสิทธิมนุษยชนและไม่รับรู้สิทธิของผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ด้วยการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบแต่เพียงอย่างเดียว การอบรมให้ความรู้ การปลูกฝังทัศนคติที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ และส่งเสริมหรือวางมาตรการต่าง ๆ ในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งกว่าและจะมีผลในระยะยาว

เชิงอรรถ (บทที่ ๕)

๑. ประเสริฐ เมฆมณี, *หลักทัณฑ์วิทยา* น. ๓๔๙
๒. See also Daniel Glaser, *Adult Crime and Social Policy* (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, 1972), on guiding Policy, :. 109-111
๓. President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, *The Challenge of Crime in a Free Society*, (Washington, D.C. : The Government Printing Office, 1967), pp. 165-184.
๔. สัมภาษณ์อดีตผู้ต้องขังที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เมื่อกรกฎาคม ๒๕๒๓ โดยทางจดหมายส่งผ่านผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นนักศึกษาในที่ปรึกษาของผู้เขียน โดยไม่ทราบชื่อของผู้ให้สัมภาษณ์และที่อยู่
๕. หนังสือพิมพ์ *มติชน*, สิริพร บทความ “คุกแหล่งฟื้นความดีหรือเพาะความเลวๆ” ๑๐ พ.ค. ๒๕๒๓, น. ๕
๖. Walter C. Reckless, *The Crime Problem*, 4 th ed. (New York: Meredith, 1967), pp 555-556.
๗. ดิงแกน แฟร์น, “บันทึกเรื่องการเรือนจำแห่งประเทศไทย”, *วารสารราชทัณฑ์* ปีที่ ๑๖ เล่ม ๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๑๑) : ๔๓-๕๓

๘. วิสัย พุทธะวัน, แนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขังป่วยตามพระราชบัญญัติ
ราชทัณฑ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราชทัณฑ์, ๒๕๒๑) น. ๒๐
๙. เรื่องเดียวกัน น. ๔๖-๔๗
๑๐. ดังแคน แฟร์น. บันทึกเรื่องการเรือนจำแห่งประเทศไทย”, น. ๔๘
๑๑. รายงานประจำปี ๒๕๒๒, น. ๒๙
๑๒. เรื่องเดียวกัน, น. ๒๘
๑๓. โปรดดูรายละเอียดปัญหาของการพระราชทานอภัยโทษ ใน ณรงค์
บัณฑิต, “การป้องกันสังคมทางด้านผู้มีสันดานเป็นผู้ร้าย”, วารสาร
ราชทัณฑ์, ปีที่ ๙ เล่ม ๓, ๒๕๐๔, น. ๗๒-๘๐
๑๔. “การพระราชทานอภัยโทษ”, วารสารราชทัณฑ์, ปีที่ ๒๑ เล่ม ๒
(มีนาคม-เมษายน ๒๕๑๖) : น. ๖๗-๗๒

บทที่ ๖

การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง

ชีวิตในเรือนจำ

หลักการสำคัญในการบริหารเรือนจำและทัณฑสถานได้แก่การรักษาความปลอดภัยของเรือนจำ เจ้าหน้าที่ และคุ้มครองสังคม ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญ มาตรการรักษาความปลอดภัยที่เห็นได้เด่นชัดทางกายภาพสำหรับเรือนจำแบบปิด ได้แก่ มีกำแพงสูงและรั้วรอบบริเวณ มีหอคอยรักษาการณ์ การตรวจค้นผู้ต้องขังขณะผ่านเข้าหรือออกเรือนขัง หรือแดนต่าง ๆ การควบคุมความเคลื่อนไหวของผู้ต้องขังและตรวจนับเป็นระยะ ๆ การควบคุมโดยทั่วไปมีประสิทธิภาพ และผู้ต้องขังหลบหนีมีน้อยมาก

มาตรการต่าง ๆ ดังกล่าวมีที่มาจากแนวความคิดในการข่มขู่ หรือข่มขู่ซึ่งต้องอาศัยการจำกัดสิทธิและการกระทำต่าง ๆ อย่างมาก มีระเบียบวินัยเข้มงวด และวิธีการลงโทษทำให้เรือนจำมีสภาพน่าเกรงขาม การตรวจจดหมายและสิ่งพิมพ์อย่างเข้มงวด การเยี่ยมกระทำได้อย่างจำกัด และอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวด เสรีภาพส่วนตัวไม่มีสิทธิในการอ่านหนังสือสิ่งพิมพ์และการเขียนถูกจำกัดอย่างมาก

กฎข้อบังคับสำหรับควบคุมทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังอยู่ในระหว่างเจ้าหน้าที่ใช้คำพูดกับผู้ต้องขังในลักษณะข่มขู่ ไม่สุภาพและบางครั้งหยาบคาย ส่วนผู้ต้องขังเรียนผู้คุมด้วยความเคารพยำเกรง การปกครองมีลักษณะเป็นการใช้อำนาจและปกาศิต ผู้ต้องขังอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม

ทั้งการกินการนอน การทำงาน เล่น ทำให้การปฏิบัติเฉพาะบุคคลเป็นไปได้ยาก ในบางครั้งผู้ต้องขังตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ต้องขังด้วยกัน และได้รับการปฏิบัติโดยมีขอความช่วยเหลือประการต่างๆ เช่นการเล่นเพื่อน และการทำทารุณกรรมต่างๆ ระหว่างผู้ต้องขังที่มีอิทธิพล หรือเข้มแข็งต่อผู้อ่อนแอ โดยทั่วไประบบเรือนจำจะตกอยู่ในสภาพที่ฝืดกระด้าง เมื่อเปรียบกับการดำรงชีวิตของสังคมภายนอก

ผู้ต้องขังในเรือนจำมักจะปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและสร้างกฎเกณฑ์ความประพฤติของกลุ่ม เพื่อการดำรงชีวิต หรือเป็นปฏิปักษ์ต่อเจ้าหน้าที่ หรือโครงการแก้ไขบำบัด แต่ส่วนใหญ่ผู้ต้องขังจะมีลักษณะยอมรับอำนาจบังคับบัญชา และยอมรับชะตากรรม ดังกรณีตัวอย่างต่อไปนี้ (โปรดดูตารางท้ายบทที่ ๓ ประกอบด้วย)

คดีที่ ๑ นาย ข. อายุ ๒๑ ปี ถูกควบคุมกักขังในเรือนจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒ ปี ๔ เดือน ๑๑ วัน ในฐานะฆ่าคนตายโดยเจตนา อยู่ในระหว่างพิจารณาพิพากษาคดี ได้รับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ยังไม่สมรส ภูมิลำเนา อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผู้ต้องโทษได้รับความคับแค้นใจ จากความเป็นอยู่ภายในเรือนจำ และจากการปกครองของเจ้าหน้าที่เรือนจำมาก ได้แสดงความโกรธเคืองอาฆาตพยาบาทเจ้าหน้าที่เรือนจำตลอดเวลาที่พบกับผู้ศึกษา เช่น การพูดซ้ำๆ ด้วยท่าทางอันโกรธเคืองว่า “มีเวลาออกไปข้างนอกเมื่อไหร่ก็เมื่อนั้น จะขอแก้แค้นให้ได้ ผมไม่ได้อยู่ในคุกตลอดชีวิตหรอก” และแสดงความไม่เกรงกลัวกฎหมายและอาญาแผ่นดินเลย^๑

กรณีนี้ผู้ต้องขัง ได้พัฒนาความรู้สึกที่เป็น ปฏิบัติต่อเจ้าหน้าที่และสังคม เป็นลักษณะที่เรียกว่า Prisonization การมีความเชื่อที่ต่อต้านเจ้าหน้าที่ ซึ่ง โดยทั่วไปจะมีสูงมากขึ้นในระยะเวลาที่อยู่ในเรือนจำนาน ๆ และลดลงเมื่อ ใกล้เคียงเวลาปลดปล่อย

คดีที่ ๒ นาง ก. อายุ ๔๖ ปี ถูกควบคุมกักขังอยู่ในเรือนจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒ ปี ๖ เดือน ๒๒ วัน ในฐานะฆ่าคนตายโดยเจตนา คดีอยู่ในระหว่างการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลฎีกา ได้รับการศึกษาชั้นประถมศึกษา ๔ ภูมิลาเนา อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีบุตร ๓ คนเป็นหญิงทั้งหมด บุตรคนโตอายุ ๒๖ ปี มีสภาพจิตไม่ปกติ ยังไม่สมรส อาศัยอยู่กับบุตรหญิงคนที่สองซึ่งมีอายุ ๒๐ ปี และมีครอบครัวแล้ว บุตรคนที่สามอายุ ๑๒ ปี กำลังเรียนหนังสือชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ อาศัยและอยู่ในความอุปการะของสามี นาง ก. ซึ่งเป็นบิดาของบุตรทั้งสาม ขณะนี้มีอายุ ๖๔ ปี เป็นข้าราชการบำนาญ ร่างกายไม่แข็งแรง

บิดา มารดาของนาง ก. ยังมีชีวิตอยู่ และมีภูมิลาเนา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่ได้มีการติดต่อกันมานานแล้วแม่ผู้ต้องโทษ อยู่ในระหว่างการควบคุมกักขังในเรือนจำนี้ก็มีได้มาเยี่ยมเยียนเลย

อาชีพของนาง ก. ก่อนถูกควบคุมตัวในเรือนจำ ได้แก่การรับจ้างตัดเสื้อ และเสริมสวย ภายหลังเลิกกิจการ ได้ค้าขายผลไม้ในตลาด อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผู้ต้องโทษ นาง ก. มีอาการเจ็บป่วยเสมอ ๆ ด้วยอาการแน่นท้อง แน่นหน้าอก หายใจไม่ไคร่ ออก วิงเวียนศีรษะ ปวดเสียดบริเวณหน้าอก อาหารรับประทานได้น้อย นอนไม่หลับ มีอาเจียนบ่อยครั้งเป็นบางวัน ครั้งสุดท้าย

มีอาการบวมมากถึงกับเจ้าหน้าที่เรือนจำต้องนำส่งโรงพยาบาลประจำจังหวัด แพทย์รับตัวไว้รักษาชั่วคราว แต่ตรวจไม่พบสาเหตุความผิดปกติของร่างกาย เมื่อนาง ก. ทูลเอาอาการบวม แพทย์จึงอนุญาตให้กลับมาพักรักษาตัวในเรือนจำต่อไป ระหว่างนั้นนาง ก. ได้ปรากฏกับเจ้าหน้าที่เรือนจำเสมอ ๆ ถึงคำพิพากษาศาลฎีกาต้องการให้ศาลฎีกาพิพากษาคัดสินให้ผู้ต้องโทษทราบในเร็ววัน นาง ก. ได้แสดงความกลัดกลุ้มกระวนกระวายใจมาก ทั้งนี้เพราะมีความวิตกกังวลเป็นอย่างมากเกี่ยวกับสามีซึ่งเจ็บป่วยกระเสาะกระแสะในปัจจุบัน และเป็นห่วงบุตรสาวคนเล็กเกรงว่าจะขาดผู้อุปการะ อีกทั้งมีความทุกข์ใจเนื่องจากเกรงว่าทางเรือนจำจังหวัดสุราษฎร์ธานีจะส่งตัวผู้ต้องโทษไปกักขังที่เรือนจำกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจะทำให้ต้องพراقจากบุตรไปไกล (เป็นระเบียบของเรือนจำที่จะต้องส่งผู้ต้องโทษที่มีโทษจำคุกเกินสิบปี ไปไว้ที่เรือนจำกลางจังหวัดนครศรีธรรมราช) จึงเป็นสาเหตุให้เกิดอาการเจ็บป่วยทางร่างกาย

กรณีที่ ๒ มีสาเหตุกุดคั้นจากสภาพชีวิตในเรือนจำเช่นกรณีแรก ผู้ต้องขังมีปัญหาในการปรับตัว เนื่องจากเผชิญกับปัญหาในการต้องโทษจำคุก มีความกลัดกลุ้ม ผิดหวัง หงุดหงิด และสูญเสียสถานะเดิม ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงเป็นการปรับตัวภายใต้สถานการณ์กุดคั้นของผู้ต้องขัง และมีอาการทางจิต^๓

การกล่าวถึงชีวิตในเรือนจำโดยย่อดังกล่าว เพื่อให้ผู้อ่านระลึกถึงสภาพแวดล้อมที่ผิดปกติ และผิดธรรมชาติในด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังและผู้ต้องขังกับผู้ปกครองทัณฑ์สถาน ซึ่งมีความตึงเครียด และมีความกดดันสูง ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดอย่างไรอย่างหนึ่ง

ดังนั้นภายใต้สภาพแวดล้อมดังกล่าวนี้ มาตรการคุ้มครองผู้ต้องขังซึ่งอยู่ในสภาพช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ และอ่อนแอทั้งทางร่างกายและจิตใจ จึงควรจะได้รับพิจารณา ผู้ต้องขังมักจะประสบปัญหา และได้รับการละเมิดสิทธิต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(๑) การตรวจจดหมายโดยมิชอบ หรือล่าช้า หมายถึงไม่ปฏิบัติตามกฎหรือระเบียบที่วางไว้

(๒) การลงโทษทางกายแบบต่าง ๆ

(๓) การลงโทษทางวินัยที่รุนแรงเกินกว่าเหตุ และไม่มีเหตุผลสมควร จนถึงขั้นทารุณโหดร้าย

(๔) การรักษาพยาบาล และจำนวนบุคลากรทางการแพทย์ในระดับต่าง ๆ มีไม่เพียงพอ

(๕) มีมาตรการคุ้มครองผู้ต้องขังจากการทำร้ายของผู้ต้องขังด้วยกัน

(๖) การปรับปรุงอุปกรณ์ อาคาร สถานที่ ซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ให้มีสภาพดีขึ้น

มาตรการคุ้มครองผู้ต้องขัง

ก. การคุ้มครองสิทธิโดยกฎหมาย

การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในที่นี้จะกล่าวเฉพาะนักโทษเด็ดขาด โดยหลักแห่งกฎหมายแล้วนักโทษเด็ดขาดยังคงมีสิทธิทุกประการเช่นเดียวกับพลเมือง ยกเว้นสิทธิต่าง ๆ ซึ่งถูกจำกัดด้วยความจำเป็น เพื่อความเป็นระเบียบในการจำคุก หรือด้วยเหตุผลในการคุ้มครองสิทธิและความปลอดภัยทางร่างกายของนักโทษอื่น ๆ

ผู้ต้องขังควรมีสติธิยื่นคำร้องต่อศาล ใช้สิทธิทางศาลร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบตามลำดับชั้นในการบริหารและบังคับบัญชา คณะกรรมการรับเรื่องราวร้องทุกข์ หรือหน่วยงานใด ๆ ซึ่งมีหน้าที่ดังกล่าว เพื่อระงับการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย การละเมิดกฎหมาย หรือสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือ กฎหมายอื่น อาทิเช่น

(๑) เมื่อถูกควบคุม หรือขังโดยผิดกฎหมาย หรือถูกจำคุกผิดจากคำพิพากษาของศาล ผู้ต้องขังมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ปล่อย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๘๐ และผู้ต้องขังจะต้องได้รับสิทธิในการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อพิจารณาการคุมขังโดยมิชอบ หรือเยียวยาแก้ไข (Remedy)

(๒) ดำเนินคดีแพ่งเพื่อขอให้ได้รับการชดใช้ความเสียหาย หรือต่อสู้อคติ

(๓) ร้องเรียนต่อหน่วยงานของรัฐซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือรับเรื่องราวร้องทุกข์

(๔) ได้รับความสะดวกในการยื่นเรื่องราวขอพระราชทานอภัยโทษ

(๕) การเตรียมคำร้องเพื่อยื่นเรื่องราวดังกล่าวของผู้ต้องขัง จะต้องได้รับอนุญาตให้กระทำได้ พร้อมทั้งให้สถานที่เตรียมเอกสารภายใต้การควบคุมตามสมควร

(๖) เอกสารต่าง ๆ ในเรื่องนี้จะต้องไม่ผ่านการตรวจ อ่าน หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงโดยเจ้าหน้าที่

ข. สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย

ผู้ต้องขังควรมีหลักประกันในการได้รับคำแนะนำและการช่วยเหลือทาง

กฎหมาย เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิต่าง ๆ ในข้อ ก. และมีสิทธิพบกับนายความ และได้รับความคุ้มครอง ในฐานะลูกความกับนายความ

บทบัญญัติแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๓๐ “บุคคลใดต้องรับโทษทางอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่หรือพ้นคดีชั้นพิจารณาใหม่ในภายหลังว่า บุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิด ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการทดแทนและได้รับบรรดาสีทธิที่เสียไป เพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นเกิน ๕ ปี ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

บทบัญญัติกฎหมายรัฐธรรมนูญในเรื่องนี้จะมีผลในทางปฏิบัติ ผู้ต้องขังจะคงได้รับการช่วยเหลือทางกฎหมาย เช่นเดียวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ยากไร้ไม่มีทุนทรัพย์จะจัดหานายความได้ด้วย สิทธิดังกล่าวแล้วจึงจะได้รับการรับรองและคุ้มครอง เพราะผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีฐานะยากจนและมีการศึกษาน้อย (โปรดดูตาราง ๓ ท้ายบทที่ ๓)

ก. การตรวจเรือนจำ

คงได้กล่าวมาแล้วว่าการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามบทบัญญัติของกฎหมาย มิได้แตกต่างจากข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ในสาระสำคัญ แต่การปฏิบัติทำให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกอบกับการใช้ดุลพินิจของคณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่ที่มีความสำคัญมาก และกระทบกระเทือนต่อฐานะ และความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังทุกคน การตรวจเรือนจำอย่างสม่ำเสมอของผู้มีอำนาจรับผิดชอบ เพื่อดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และระเบียบ

ต่าง ๆ จะมีความสำคัญ และเป็นหลักประกันในการคุ้มครองผู้ต้องขัง ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ กระทรวงมหาดไทยในสมัยนั้นได้ออกกฎหมาย (โปรดคูปบทที่ ๑) กำหนดให้ผู้พิพากษาตรวจการคุมขังนักโทษทุกประเภท ทั้งผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา และนักโทษเด็ดขาดในเขตอำนาจศาลนั้น อย่างน้อยเดือนละ ๒ ครั้ง เมื่อตรวจพบการคุมขังนักโทษไม่ชอบด้วยกฎหมาย ข้อบังคับผู้พิพากษามีอำนาจสั่งให้แก้ไขให้ถูกต้อง พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ฉบับปัจจุบันซึ่งบัญญัติในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ มาตรา ๔๔ กำหนดให้รัฐมนตรีมีอำนาจตั้งคณะกรรมการตรวจพิจารณากิจการเรือนจำ และให้คำแนะนำแก่เจ้าหน้าที่จำนวนไม่เกิน ๕ นาย จากข้าราชการสังกัดกระทรวงต่าง ๆ (โปรดคูปบทที่ ๓) บทบัญญัติของกฎหมายในมาตรา^{นี้}ให้รัฐมนตรีตั้งบุคคลต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง และกำหนดไว้ไม่เกิน ๕ นาย จากข้าราชการ กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้รวมทั้ง แพทย์ อัยการ ข้าราชการหรือบุคคลอื่นตามที่รัฐมนตรีเห็นสมควร

ในอดีตผู้ตรวจเรือนจำได้รับอำนาจให้แก้ไขการปฏิบัติโดยมิชอบด้วยกฎหมายได้ด้วย แต่ในปัจจุบันผู้ตรวจเรือนจำมักจะถูกกล่าวอ้างว่ากระทำเป็นพิธี และไม่มีความหมายแต่อย่างใด การตรวจเรือนจำจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพถ้าคณะกรรมการตรวจเรือนจำจะประกอบไปด้วยข้าราชการ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ องค์กรสาธารณประโยชน์ และเอกชน ซึ่งสนใจและเข้าใจการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และมีความเป็นอิสระไม่ลำเอียง รวมทั้งมีอำนาจรับเรื่องราวร้องทุกข์จากผู้ต้องขังได้ ก็จะเป็นหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างมีมนุษยธรรม

(๑) การจำแนกประเภทผู้ต้องขัง มาตรการของทัณฑสถานในเรื่องการจำแนกประเภทผู้ต้องขังมีความสำคัญมาก (โปรดดู ผนวก ๔) ตามกฎหมายผู้บัญชาการเรือนจำ คณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่จะได้รับอำนาจตามกฎหมายในการพิจารณาส่งนักโทษไปควบคุมยังเรือนจำใด และย้ายผู้ต้องขังไปยังที่ใดได้ภายในขอบเขตที่กฎหมายให้อำนาจ

ในทางทฤษฎี วิธีการจำแนกประเภทผู้ต้องขังมี ๔ วิธี ได้แก่^๔

ก. ในการจำแนกประเภทภายในเรือนจำ โดยมีศูนย์แรกรับและบุคคลากรผู้ประกอบวิชาชีพทางการแพทย์ จิตวิทยา ฯลฯ ทำหน้าที่วินิจฉัยและแนะนำโครงการแก้ไขบำบัดให้แก่ผู้บริหารเรือนจำ

ข. คณะกรรมการจำแนกประเภท วิธีที่สองคล้ายกับวิธีแรกแต่คณะกรรมการมีอำนาจสั่งให้ผู้บริหารเรือนจำดำเนินการตามที่คณะกรรมการได้ตรวจวินิจฉัยผู้ต้องขัง และเสนอแนะโครงการแก้ไขบำบัดไว้แล้ว

ค. ศูนย์ตรวจวินิจฉัยแรกรับ วิธีนี้ผู้ต้องขังทุกคนจะถูกส่งมาที่ศูนย์เพื่อการตรวจจำแนกประเภท และดำเนินการต่าง ๆ เพื่อส่งไปยังเรือนจำที่เหมาะสม

ง. การจำแนกผู้ต้องขังในชุมชน วิธีนี้ใช้อย่างจำกัดในงานเกี่ยวข้องกับ การรอกการลงโทษและพักการลงโทษ การรวบรวมประวัติทางสังคมของผู้ต้องขัง และอื่น ๆ สำหรับการแก้ไขบำบัดโดยชุมชน

การจำแนกประเภทอย่างมีประสิทธิภาพจะทำให้การแก้ไขบำบัดผู้ต้องขังได้ผลดี ในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์มีการจำแนกประเภทผู้ต้องขังอย่างจำกัดตามความสามารถและงบประมาณที่มีอยู่ โดยยังไม่มีระบบงานที่สอดคล้องกับหลักการจำแนกประเภท

ผู้ต้องขังทุกคนจะได้รับการจำแนกประเภทเพื่อการควบคุม หรือการรักษาความปลอดภัย เช่นผู้กระทำผิดที่เป็นอันตรายจะถูกส่งไปอยู่เรือนจำที่มีความมั่นคงแข็งแรงสูง เป็นต้น การจำแนกประเภทจะมีผลกระทบต่อผู้ต้องขัง ทั้งประโยชน์ และโอกาสที่จะได้รับในขณะที่ถูกจำคุก

(๒) กระบวนการลงโทษทางวินัยมีผลกระทบต่อสิทธิและประโยชน์ที่ผู้ต้องขังจะได้รับอย่างมาก เช่น การลดวันต้องโทษ พักการลงโทษ และจัดชั้นของผู้ต้องขัง ฯลฯ ผู้ต้องขังที่ประพฤติดีอาจได้รับการลดโทษ และระยะเวลาการจำคุกน้อยลง ดังนั้นการพิจารณาวินัยของผู้ต้องขังจึงต้องมีกฎเกณฑ์ การพิจารณากำหนดไว้ และกระทำโดยคณะกรรมการ ยกเว้นในกรณีตก-เตือน หรือภาคทัณฑ์

การคุ้มครองสิทธิในข้อนี้มีได้หมายความถึงการพิจารณาคดีแบบที่ใช้ในศาล แต่การกระทำผิดวินัยซึ่งจะเป็นผลให้ผู้ต้องขัง ถูกลดชั้น ไม่ได้รับการลดวันต้องโทษและประโยชน์อื่น ๆ เช่น การเยี่ยม การลา ฯลฯ จะต้องพิจารณาโดยรับฟังพยานหลักฐาน เก็บรวบรวม และบันทึกหลักฐานไว้สำหรับผู้ตรวจเรือนจำดูได้

ในกรณีที่ผู้ต้องขังมีอาการบกพร่องทางจิตหรือประสาท เขาไม่ควรถูกตัดสิทธิและประโยชน์ที่ควรจะได้รับ เช่น ลดวันต้องโทษ

สรุป สิทธิของผู้ต้องขังกำลังได้รับความสนใจ และพัฒนาในระบบกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาความคิด ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ กระบวนการยุติธรรมในส่วนการควบคุมและแก้ไขบำบัดผู้ต้องขังมีแนวโน้มไปสู่การจำกัดการใช้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ผู้บริวารเรือนจำ ภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนดให้ รวมทั้งรับรองสิทธิในการฟ้องคดี การร้องเรียน ร้องทุกข์แบบต่าง ๆ ของผู้ต้องขังดังได้กล่าวมาแล้ว

เชิงอรรถ (บทที่ ๖)

๑. อ้างจาก สุรรัตน์ จับใจ “แนวทางการให้บริการสงเคราะห์บุคคลผู้ต้องโทษ : ศึกษาและวิเคราะห์จากกรณีผู้ศึกษาผู้ต้องโทษ เรือนจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี,” วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓, น. ๗-๘
๒. เรื่องเดียวกัน น. ๖-๗
๓. Seymour L. Halleck, M.D. *Psychiatry and the Dilemmas of Crime* (Berkeley : University of California Press, 1971), pp. 294-298 see also mental illness and crime, pp. 39-45
๔. Howard Abadinsky, *Social Service in Criminal Justice*. (Dnglewood cliffs, N.J. : Prentice Hall, 1979), pp. 112-113

ผนวก ๑

แบบสอบถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ต้องขัง
โครงการวิจัยสิทธิของผู้ต้องขังในประเทศไทย

หมวด ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ถูกสัมภาษณ์

๑. เพศ ชาย หญิง
๒. อายุ.....ปี
๓. การศึกษาสูงสุด.....
๔. อาชีพก่อนต้องโทษ.....
๕. คดีที่ต้องโทษ.....
ได้รับโทษทั้งหมดเป็นระยะเวลา.....ปี
๖. เป็นนักโทษประเภท นักโทษเด็ดขาด คนต้องขัง (ตาม
หมายขัง)
 คนฝากขัง (ฝากควบคุมไว้ตาม ก.ม. วิธี
พิจารณาคriminalอาญาและอื่น ๆ
๗. ปัจจุบันเป็นนักโทษชั้น
 ชั้นเยี่ยม ชั้นดีมาก ชั้นดี
 ชั้นปานกลาง ชั้นเลว ชั้นเลวมาก

หมวด ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานฝักอปรมนอื่น ๆ ตาม พ.ร.บ. ราชทัณฑ์

๒๔๗๕

ท่านได้รับมอบหมายให้ทำงานประเภทใดบ้าง

- งานที่เกี่ยวกับความสะอาดหรืออนามัยของตนหรือการสุขาภิบาล
ในเรือนจำ
- งานอาชีพ โปรดระบุ.....
- งานอื่น ๆ โปรดระบุ.....

ถ้าท่านทำงานอาชีพ ท่านได้รับค่าตอบแทนเป็นรายได้หรือเปล่า จำนวน
เท่าไร

- ไม่ได้รับ ถ้าไม่ได้รับเป็นรายได้ท่านได้รับเป็นการตอบแทน
ในรูปอื่นหรือเปล่า
  - ได้
  - ไม่ได้
- ได้รับ จำนวน.....บาท

๙. ท่านทราบหรือไม่ว่ามีกฎเกณฑ์ในการเลือกตัวบุคคลทำงานประเภท
ต่าง ๆ อย่างไร

- ไม่ทราบ
- ทราบ มีกฎเกณฑ์อะไรบ้าง.....

๑๐. ระหว่างการทำงานท่านเคยได้รับอันตราย/บาดเจ็บหรือไม่

- ไม่เคย
- เคย (โปรดระบุ).....

ถ้าเคยได้รับอันตราย/บาดเจ็บ ท่านได้รับค่าชดเชยประการใดบ้าง

- เงิน ระบุจำนวน.....บาท
- สิ่งของ ระบุประเภท.....ประมาณค่า.....บาท
- อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

๑๑. มีวันหยุดการทำงานหรือไม่

- ไม่มีวันหยุดทำงาน
- มีวันหยุด (โปรดระบุวันใดบ้าง)
- เสาร์
- อาทิตย์
- ๓๑ มี.ค. และ ๑ เม.ย.
- วันรัฐธรรมนูญ
- วันเฉลิมพระชนมพรรษา
- อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....

๑๒. เจ้านักงาน พัสดี หรือผู้คุม เคยให้ท่านทำงานที่เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวของเขาเหล่านั้นหรือไม่

- ไม่เคย
- เคย (โปรดระบุประเภทของงาน) .....
- .....

หมวด ๓ สุขภาพ อนามัย และสุขภาพจิต

๑๓. ท่านเคยเจ็บป่วยขณะที่ถูกขังในเรือนจำนี้หรือเปล่า

- เคย ไม่เคย

ถ้าเคยกรุณาตอบคำถามต่อไปนี้

๑๓.๑ ได้รับการรักษาพยาบาลหรือเปล่า

- ทุกครั้งที่เจ็บป่วย
- บางครั้งที่เจ็บป่วย (โปรดพรรณาประเภทของการเจ็บ

ป่วยที่ได้รับการรักษาพยาบาล และที่ไม่ได้รับการรักษา
 พยาบาล).....

- ไม่ได้รับการรักษาพยาบาลเลย เพราะเหตุใด.....
 .....

๑๓.๒ ส่วนใหญ่ได้รับการรักษาพยาบาลจากใคร

- แพทย์
 บุรุษพยาบาล/นางพยาบาล
 เจ้าพนักงานที่พอมีความรู้เรื่องนี้
 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

๑๓.๓ ได้รับการรักษาพยาบาลที่ไหน (อาจตอบได้มากกว่าหนึ่ง)

- โรงพยาบาลในเรือนจำ สถานพยาบาลในเรือนจำ
 โรงพยาบาล/สถานที้นอกเรือนจำ
 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

๑๓.๔ ท่านเคยป่วยหนักหรือเปล่า

- เคย ไม่เคย

ถ้าเคย ท่านได้รับการรักษาพยาบาลจากที่ไหน

- โรงพยาบาลเรือนจำ สถานพยาบาลในเรือนจำ
 โรงพยาบาล/สถานที้นอกเรือนจำ

๑๓.๕ ท่านเคยอนุญาตไปรักษาพยาบาลนอกเรือนจำหรือเปล่า

เพราะเหตุใด

- ได้รับอนุญาต เพราะ.....
 ไม่ได้รับอนุญาต เพราะ.....

๑๔. ท่านเคยได้รับการตรวจร่างกายจากแพทย์หรือไม่ เมื่อไร

- ไม่เคย
- เคย เมื่อใด เมื่อถูกรับเข้ามาในเรือนจำใหม่ ๆ
- ทุก ๆ ๓ เดือน
- ทุก ๆ ๖ เดือน
- ทุก ๆ ๑ ปี
- อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๑๕. ที่นี่มีแพทย์ประจำหรือไม่

- มี ไม่มี
- ถ้าไม่มี มีบุคคลอื่น ๆ เช่น บุรุษพยาบาลหรือนางพยาบาลหรือไม่
- ไม่มี มีโปรดระบุ.....

๑๖. สำหรับผู้ต้องขังชาย

ท่านได้รับเครื่องแต่งกายและเครื่องหลับนอนอะไรบ้าง

- เสื้อกางเกง ๒ สำหรับ ผ้าห่มนอน ๑ ผืน
- ผ้าอาบน้ำ ๑ ผืน เสื่อปูนอน ๑ ผืน
- อื่น ๆ โปรดระบุ.....

สำหรับผู้ต้องขังหญิง

ท่านได้รับเครื่องแต่งกายและเครื่องหลับนอนอะไรบ้าง

- เสื้อและเครื่องนุ่งห่ม ๒ สำหรับ
- ผ้าห่มนอน ๑ ผืน
- เสื่อปูนอน ๑ ผืน

สิ่งใช้เฉพาะหญิง (ตามที่อธิบัตินกำหนดเพื่อความจำเป็น)

อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๑๗. ท่านได้รับประทานอาหารที่เรือนจำจัดให้วันละกี่มื้อ

๒ มื้อ ๓ มื้อ อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๑๘. อาหารที่ทางเรือนจำให้เคยมีอาหารบูดเสียหรือไม่

ไม่เคยมี เคยมี บ่อยไหม?

บ่อย บางครั้ง (ไม่ค่อย)

๑๙. ท่านมีโอกาสพักผ่อนหรือไม่

ไม่มี

มี (โปรดพรรณนา) .....

เป็นเวลานาน.....ช.ม./วัน

๒๐. ท่านมีโอกาสออกกำลังกายหรือไม่

ไม่มี

มี (โปรดพรรณนา) .....

เป็นเวลานาน.....ช.ม./วัน

หมวด ๔ ความประพฤติ วินัย และการลงโทษ

๒๑. ในปัจจุบันท่านได้ถูกจัดแบ่งเป็นนักโทษในชั้นใด

ชั้นเยี่ยม ชั้นดีมาก ชั้นดี

ชั้นกลาง ชั้นเลว ชั้นเลวมาก

ถ้าท่านได้รับการเลื่อนชั้นหรือลดชั้นลง ท่านได้ประพฤติหรือทำ

อะไร (โปรดพรรณนา).....

และท่านมีความพอใจอย่างไรในการเลื่อนหรือลดชั้น

ไม่พอใจ   พอใจ   เฉย ๆ

๒๒. ท่านเคยได้รับสิทธิพิเศษและประโยชน์อะไรบ้าง ในระหว่างอยู่ในเรือนจำ

- เลื่อนชั้น
 ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่ช่วยเหลือพนักงานเรือนจำ
 ได้รับสิทธิการลา
 อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๒๓. ท่านเคยได้รับการลดวันต้องโทษหรือไม่

- ไม่ได้
 ได้ โปรดระบุจำนวนวัน.....วัน

๒๔. ตั้งแต่เข้ามาอยู่ในเรือนจำ ท่านเคยได้รับโทษและถูกใช้เครื่องพันธนาการหรือไม่ เหตุใด

- ไม่เคย
 เคย เพราะเหตุใด.....

๒๕. ท่านเคยถูกเจ้าหน้าที่เรือนจำลงโทษเนื่องจากกระทำความผิดทางอาญาหรือไม่

- เคย   ไม่เคย

ถ้าเคยถูกลงโทษตอบคำถามดังต่อไปนี้.-

๒๕.๑ ลักษณะของการลงโทษ

- ถูกทำร้ายร่างกาย (โปรดพรรณนา).....

.....

- ถูกขังห้องมืด ถูกขังเดี่ยว
- อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๒๕.๒ ขณะถูกลงโทษ เจ้าหน้าที่ใช้อาวุธหรือไม่

- ไม่ใช้อาวุธ
- ใช้อาวุธ โปรดระบุขนาด ไม่ เป็น
- ไม้กระบอง มีด
- อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๒๖. ท่านเคยถูกลงโทษเนื่องจากกระทำผิดวินัยหรือไม่

- เคย ไม่เคย

ถ้าเคยถูกลงโทษ กรุณาตอบคำถามดังต่อไปนี้ (อาจเลือกคำตอบได้มากกว่าหนึ่ง)

๒๖.๑ ลักษณะของการลงโทษ

- ภาคทัณฑ์ ลดชั้น
- งดการเลื่อนชั้นโดยมีกำหนดเวลา
- ขังห้องมืด
- ลดหรืองดประโยชน์และรางวัล
- ขังเดี่ยวไม่เกินสามเดือน
- ตัดการอนุญาตให้ได้รับการเยี่ยมเยียนหรือติดต่อกับ
- เซียน (คราวหนึ่งไม่เกินยี่สิบที)
- ตัดจำนวนวันที่ได้รับการลดวันต้องโทษจำคุก

๒๖.๒ ในกรณีที่ถูกลงโทษ ไม่ว่าเนื่องจากกระทำผิดทางอาญาหรือวินัย ท่านเคยมีโอกาסק้าวหรือชี้แจงหรือไม่ อย่างไร

- ไม่มีโอกาส เพราะ.....
- มีโอกาส
- ๒๖.๓ ขณะที่จะถูกลงโทษท่านรู้สึกเจ็บป่วยไม่สบายหรือไม่
- ขณะที่จะได้รับโทษรู้สึกเจ็บป่วยไม่สบาย ระบุว่าป่วย
อาการอย่างไร.....
- .....
- ร่างกายแข็งแรงสบายดี
- อื่น ๆ ระบุ.....
- ๒๖.๔ ขณะถูกลงโทษท่านแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบหรือไม่ว่าท่านไม่
สบายเจ็บป่วย
- ไม่ได้บอก
- บอก กรณีที่บอกระบุว่าเจ้าหน้าที่ปฏิบัติต่อท่านอย่างไร
.....
๒๗. ท่านมีญาติพี่น้องเพื่อนฝูงมาเยี่ยมบ้างหรือไม่
- มี
- ไม่มี ระบุ.....
๒๘. ท่านมีโอกาสพบกับนายหรือได้พบกับนายที่ท่านต้องการหรือไม่
- ได้
- ไม่ได้ (เพราะเหตุใด) ระบุ.....
๒๙. ท่านเคยเขียนจดหมายติดต่อกับญาติพี่น้องเพื่อนนอกเรือนจำหรือไม่
- เคย ไม่เคย

๒๙.๑ กรณีที่เคยท่านทำอย่างไร

- เจ้าหน้าที่หากกระต่ายปากกามาให้และเขียนในที่ซึ่งกำหนดและ
- เจ้าหน้าที่ตรวจสอบจดหมายก่อนเพื่อออกไปนอกเรือนจำ
- เขียนเอง กระต่าย ปากกา เป็นของตนเอง เจ้าหน้าที่ไม่ตรวจสอบจดหมาย
- อื่น ๆ ระบุ.....

๓๐. ท่านเคยใช้สิทธิยื่นคำร้องทุกข์หรือเรื่องราวใด ๆ ต่อเจ้าหน้าที่อธิบดี รัฐมนตรี หรือตุลเกล้า หรือไม่

- เคย ไม่เคย

๓๐.๑ ถ้าเคย กรุณาตอบคำถามต่อไปนี้

จงอธิบายถึงขั้นตอนและวิธีการยื่นคำร้องทุกข์

- กระทำด้วยวาจา แล้วเจ้าพนักงานบันทึกคำร้องทุกข์ไว้พร้อมทั้งลงลายมือชื่อ
- เขียนเองแล้วใส่ลงกล่องหรือยื่นให้พัสดุ
- อื่น ๆ ระบุ.....

๓๐.๒ เจ้าพนักงานเคยตรวจสอบเบ็ดออกอ่านดูหรือไม่ แม้ว่าท่านบอกไว้ขอสงวนเป็นความลับ

- ถูก ไม่ถูก

๓๐.๓ ท่านร้องเรียนเรื่องอะไร

- เรื่อง.....

.....

ผลของการร้องเรียน ระบุ.....

.....

หมวด ๕ อื่น ๆ

๓๑. เว็บบอร์ดมีห้องสมุดหรือสถานที่ที่สามารถยืมหนังสืออ่านหรือเปล่า

มี

ไม่มี

๓๒. เว็บบอร์ดเคยมีการอบรมหรือสอนหนังสือหรือเปล่า

เคย

ไม่เคย

๓๒.๑ ท่านมีความต้องการได้รับการอบรมหรือเรียนหนังสือในเรื่อง
อะไรบ้าง

ก. ....

ข. ....

ค. ....

๓๓. ก่อนที่ท่านต้องโทษ ท่านมีผู้เยาว์อายุต่ำกว่า ๑๖ ปี อยู่ในความ
ดูแลของท่านหรือเปล่า

มี

ไม่มี

ถ้ามีท่านจัดการอย่างไร.....

.....

๓๔. ท่านเคยได้รับ / มีปัญหาความเดือดร้อนอะไรบ้าง ระหว่างอยู่ใน
เรือนจำแห่งนี้

ปัญหาสุขภาพความเจ็บป่วย โปรดพรรณา.....

.....

ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเจ้านักงาน โปรดพรรณนา

.....

บัญหาส่วนตัว โปรดพรรณนา.....

.....

อื่นๆ โปรดพรรณนา.....

๓๕. ตลอดเวลาที่ท่านถูกจับกุมและจนถูกจำขังในเรือนจำ มีอะไร
บ้างที่ท่านรู้สึกว่าคุณได้รับความไม่เป็นธรรม ที่เกี่ยวกับสิทธิ
ความเป็นมนุษย์ของท่าน โปรดพรรณนา.....

.....

ผนวก ๒

แบบสอบถามใช้ในการสัมภาษณ์พัสดุ เจ้าหน้าที่งานควบคุมเรือนจำ

ตอนที่ ๑

๑. เพศ ชาย หญิง
๒. อายุ.....ปี
๓. ทำงานมานานเท่าไร.....ปี
๔. ตำแหน่งและหน้าที่ความรับผิดชอบ.....

ตอนที่ ๒

๑. ทางเรือนจำมีกรรมวิธี ในการให้การศึกษาอบรมทางศีลธรรม และจิตใจอะไรบ้าง

จำนวนครั้ง

	ต่อเดือน	ต่อปี
๑.....		
๒.....		
๓.....		

๒. มีการจัดบันทึกประวัติ ทำหนิ รูปพรรณ ความแข็งแรง และความสามารถทางสติปัญญาของผู้ต้องขังก่อนรับเข้าเรือนจำหรือไม่

มี ไม่มี

ในกรณีนี้อาจขอสมุดบันทึกเป็นตัวอย่าง เวลาเปิดดูอาจดูว่าบันทึกอะไรบ้าง เช่น

- ประวัติ สุขภาพ ความแข็งแรง
 คำห็นิ รูปพรรณ หรือ เจ็บป่วย
 ความสามารถทางสติปัญญา โทษความผิด (ประเภท)
 วัน เวลา ที่รับตัวและปลดปล่อย

๓. กรณีที่ผู้ต้องหามีของติดตัวมา ทางเรือนจำทำอย่างไร (ตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ)

- เก็บรักษาไว้
 ในกรณีที่มีของใหญ่ ลำบากในการเก็บรักษา ให้ขายทอดตลาด
 อื่น ๆ.....

๔. เรือนจำมีแพทย์ประจำหรือไม่

- มี ไม่มี

ถ้าไม่มี แพทย์จะเข้ามาตรวจร่างกาย อนามัย และสุขภาพของเรือนจำทุก ๆ

- วัน ๓ วัน อาทิตย์
 ๒ อาทิตย์ ๑ เดือน ๒ เดือน
 ๓ เดือน
 อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๕. เรือนจำนี้มีห้องสมุดหรือไม่

- ไม่มี

- มี (ผู้สัมภาษณ์ควรเข้าไปดูขนาด เวลาที่ให้นักโทษใช้ ประเภทของนักโทษที่มีสิทธิใช้ ประมาณจำนวนหนังสือ และประเภทหนังสือ)

๖. เรือนจำมีการอบรม หรือ สอนหนังสืออะไรบ้าง.....

.....

ใครมีสิทธิที่จะเข้ารับการอบรมหรือเรียน

- ทุกคน บางคน เช่น

ระบุผู้ที่มีสิทธิเรียน.....

๗. เรือนจำมีการจัดแบ่งผู้ต้องขัง ประเภทดังต่อไปนี้

๑. ผู้ต้องขังหญิง

๒. ผู้ต้องขังที่มีอายุต่ำกว่า ๒๕ และต้องลงโทษเป็นครั้งแรก

๓. ผู้ต้องขังสำหรับความผิดทางเพศ (อนาจาร)

๔. ผู้ต้องขังสำหรับความผิดประทุษร้ายต่อชีวิตร่างกาย

๕. ผู้ต้องขังสำหรับความผิดประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน

๖. ผู้ต้องขังซึ่งศาลพิพากษาว่าเป็นผู้มั่นคงเป็นผู้ร้าย

๗. ผู้ต้องขังอื่น ๆ

๘. เรือนจำได้จัดแบ่งเรือนจำออกเป็นส่วน ๆ ตามประเภทผู้ต้องขังเหล่านี้หรือเปล่า อย่างไรบ้าง โปรดอธิบาย.....

.....

.....

๙. ท่านคิดว่านักโทษที่อยู่ในเรือนจำนั้น มีการเป็นอยู่ดีหรือไม่ ตามความรู้สึกของท่าน โปรดพรรณนา.....
.....
.....
๑๐. ท่านไม่เห็นด้วยกับกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับที่กำลังใช้กับนักโทษหรือไม่ โปรดพรรณนา.....
.....
.....
๑๑. ท่านคิดว่านักโทษได้รับการปฏิบัติจากทางราชการอย่างไร
☐ ดีมาก	☐ ดี
☐ ปานกลาง	☐ ไม่ดี
☐ เลว	

ตอนที่ ๓

๑. เรือนจำนี้มีเจ้าพนักงานเพียงพอหรือไม่
☐ พอ	☐ ไม่พอ
- ถ้าไม่พอ เพราะ.....
๒. เรือนจำนี้มีเจ้าหน้าที่
☐ แพทย์	☐ จิตแพทย์
☐ นักจิตวิทยา	☐ ครู
☐ ผู้สอนวิชาชีพ	☐ นักสังคมสงเคราะห์
☐ อนุศาสนาจารย์	

๓. เรือนจำมีผู้คุมจำนวน.....คน ต่อนักโทษ.....คน
(ปกติ ๑ ต่อ ๕)
๔. เรือนจำมีผู้ต้องขัง.....คน (ชาย.....คน
หญิง.....คน)
๕. ท่านเคยได้รับการฝึกอบรมหรือไม่
- เคย ก่อนเข้าทำงาน
- ระหว่างทำงาน
- ไม่เคย เพราะ.....
๖. ท่านพอใจสภาพการทำงานที่นี่ หรือไม่
- พอใจ
- ไม่พอใจ เพราะ.....

ผนวก ๓

ข้อกำหนด

มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง
กับ

ข้อเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวข้อง

- ก. ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง
ข้อกำหนดนี้ สหประชาชาติได้มีมติรับรองให้ใช้
ตั้งแต่วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๔๘๘

ข้อสังเกตเบื้องต้น

๑. ข้อกำหนดที่จะกล่าวต่อไปนี้ ไม่ประสงค์ที่จะบรรยายอย่างละเอียดถึงระบบการราชทัณฑ์ที่จะใช้เป็นแบบฉบับ แต่พยายามที่จะกำหนดขึ้นโดยถือเอาหลักการและทางปฏิบัติที่ยอมรับกันทั่วไปว่าดีสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และสะดวกแก่การบริหารงานเรือนจำ โดยอาศัยแนวความคิดที่เห็นสอดคล้องกันในที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ และอาศัยหลักสำคัญของระบบการราชทัณฑ์ที่นิยมใช้ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นเกณฑ์

๒. เนื่องจากความแตกต่างกันในด้านกฎหมาย สังคม เศรษฐกิจ และสภาพแห่งภูมิศาสตร์ ฉะนั้น ข้อกำหนดนี้ ย่อมจะใช้ปฏิบัติไม่ได้ทุกข้อทุกแห่ง ทุกเวลา แต่ควรพยายามช่วยกันนำมาใช้เพื่อขจัดปัญหาที่ยากทั้ง

มวล เพราะข้อกำหนดนี้สหประชาชาติได้ยอมรับรองว่าเป็นข้อปฏิบัติขั้นต่ำที่เหมาะสมแล้ว

๓. อีกนัยหนึ่ง ข้อกำหนดนี้ไว้กว้างไว้ให้ครอบคลุมถึงความคิดซึ่งกำลังก้าวหน้าอยู่เสมอ จึงไม่ต้องการตัดทอน การทดลอง และการปฏิบัติต่าง ๆ ที่กลมกลืนกับหลักการที่ดี และค้นคว้าหาทางขยายความมุ่งหมายที่มีอยู่แล้ว ในข้อกำหนดเหล่านี้ให้กว้างขวางออกไปอีก จึงเป็นเหตุผลสมควรที่ฝ่ายบริหารงานราชทัณฑ์ ส่วนกลาง จะใช้อำนาจสั่งการปฏิบัติแตกต่างจากข้อกำหนดนี้ โดยอาศัยเจตนารมณ์ดังกล่าวได้

๔. (๑) ส่วนที่ ๑ ของข้อกำหนดว่าด้วยการบริหารงานทั่วไปในทัณฑสถาน และเป็นข้อกำหนดที่ใช้แก่ผู้ต้องขังทุกประเภท กล่าวคือ ผู้ต้องขังในคดีอาญาหรือในคดีแพ่ง คนระหว่างพิจารณาผู้ต้องขังคดีเสร็จเด็ดขาดรวมทั้งผู้กระทำผิดซึ่งอยู่ภายใต้บังคับแห่งวิธีการเพื่อความปลอดภัย หรือวิธีการแก้ไขอบรมอันเป็นคำสั่งของผู้พิพากษา

(๒) ส่วนที่ ๒ เป็นข้อกำหนดที่ใช้เฉพาะกับผู้ต้องขังประเภทพิเศษ เพื่อมิให้ข้อกำหนดในข้อ ก. ซึ่งใช้กับผู้ต้องคำพิพากษาให้จำคุกไปใช้เหมือนกับข้อ ข. (นักโทษวิกลจริตและจิตไม่ปกติ) ข้อ ค. (คนต้องขังระหว่างสอบสวนและรอการพิจารณา) และข้อ ง. (ผู้ต้องขังคดีแพ่ง) ทั้งนี้เพื่อมิให้สับสนที่จะใช้ข้อกำหนดเหล่านี้แก่ผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ และก็เพื่อประโยชน์แก่ผู้ต้องขังเองด้วย

๕. (๑) ข้อกำหนดดังกล่าวนี้ ไม่มุ่งจะวางระเบียบในการบริหารงานสำหรับผู้เยาว์วัย เช่น สถานบอร์สตัล หรือโรงเรียนฝึกอบรม แต่ข้อ

กำหนดในส่วนที่ ๑ นี้ ก็อาจนำไปใช้ปฏิบัติในสถานฝึกอบรมเหล่านี้ได้โดย
อนุโลม

(๒) ผู้ต้องขังประเภทเยาวชน อย่างน้อยที่สุด ก็ควรจะรวมบุคคล
ทั้งหมดที่ศาลคดีเด็กพิพากษาส่งมา ทั้งนี้ ผู้ต้องขังเยาว์วัยที่จะให้ปฏิบัติ
ตามข้อกำหนดนี้ ควรจะเป็นบุคคลที่ไม่ถูกลงโทษจำคุก

ส่วนที่ ๑ ข้อกำหนดทั่วไป หลักมูลฐาน

๖. (๑) ข้อกำหนดต่อไปนี้ พึงใช้ได้ทั่วไปโดยมิต้องคำนึงถึงข้อแตกต่าง
ต่างกันในเรื่องเชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง
หรือความคิดเห็นอื่น ๆ สัญชาติ หรือฐานะทางสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด
หรือสถานะอื่นใดของผู้ต้องขัง

(๒) หากแต่จะต้องการระต่อความเชื่อในศาสนา และหลักธรรมที่
ผู้ต้องขังนับถืออยู่

การทะเบียน

๗. (๑) สถานที่ใช้เป็นเรือนจำทุกแห่ง ต้องมีสมุดทะเบียนระบุเลข
กำกับหน้า สำหรับบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ต้องขังที่รับไว้คุมขัง มีราย
การดังนี้

- ก. ข้อความแบ่งตัวผู้ต้องขัง
- ข. ความผิดและอำนาจที่จับกุมคุมขัง
- ค. วัน และ เวลา ที่รับตัวและปลดปล่อย

(๒) การรับตัวผู้ต้องขังพึงมีคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมาย รายละเอียดของคำสั่งให้บันทึกไว้ในทะเบียน

การแยกประเภท

๘. ผู้ต้องขังต่างประเภทกัน พึงแยกคุมขังไว้คนละแห่ง หรือคนละส่วนของทัณฑสถาน โดยคำนึงถึง เพศ อายุ ประวัติในทางอาชญากรรม เหตุผลในทางคดี และความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเหล่านั้น ดังนี้

ก. ผู้ต้องขังชายและหญิง พึงแยกไว้คนละทัณฑสถาน ทัณฑสถานแห่งใดใช้ควบคุมทั้งสองเพศแล้วไซ้ สถานที่ที่คุมขังหญิงพึงแยกเป็นเอกเทศโดยเด็ดขาด

ข. คนต้องขังระหว่างพิจารณา พึงแยกจากนักโทษเด็ดขาด

ค. ผู้ต้องโทษกักขังเกี่ยวกับหนี้สินและคดีแพ่งอื่น ๆ พึงแยกจากผู้กระทำความผิดอาญา

ง. ผู้ต้องขังเยาว์วัยพึงแยกจากผู้ต้องขังผู้ใหญ่

ที่อยู่อาศัย

๙. (๑) เรือนจำใดใช้ระบบแยกขังเดี่ยวพึงให้ผู้ต้องขังแต่ละคนนอนในห้องขัง หรือห้องนอนเดี่ยวเฉพาะเวลากลางคืน ในกรณีจำเป็นจะต้องนอนรวมกัน ไม่อาจปฏิบัติตามหลักนี้ได้ เป็นต้นว่า ผู้ต้องขังเพิ่มมากขึ้นชั่วคราวก็ไม่พึงจัดห้องหนึ่งให้นอน ๒ คน (ควรเป็น ๓ คนต่อห้อง)

(๒) เรือนจำที่ใช้ระบบห้องขังรวม ผู้ต้องขังที่ให้นอนรวมห้องเดียวกัน พึงได้รับการคัดเลือกด้วยควมระมัดระวังและเหมาะที่จะอยู่ร่วมกันด้วยดี จะต้องมีการเจ้าหน้าที่คอยดูแลสังเกตการณ์ในเวลากลางคืนเป็นประจำด้วย

๑๐. อาคารที่คุมขังทุกแห่ง โดยเฉพาะห้องนอน จะต้องจัดให้ถูกหลักอนามัย ตามสภาพของดินฟ้าอากาศ ข้อสำคัญ จะต้องมียาอากาศหายใจเพียงพอ พื้นห้องกว้างพอควร มีแสงสว่าง ความอบอุ่น และการระบายอากาศ

๑๑. ทุกแห่งที่ใช้เป็นที่อยู่และที่ทำงานของผู้ต้องขัง ควรมีลักษณะดังนี้
ก. หน้าต่างให้แสงแดดส่องสว่างพอที่จะอ่านหนังสือ หรือทำงานได้ และให้อากาศบริสุทธิ์ผ่านเข้ามา ทั้งนี้ ไม่ว่าจะมียุวิธีระบายอากาศอย่างไรอื่นใดหรือไม่ก็ตาม

ข. แสงไฟสว่างพอที่จะอ่านหนังสือ หรือทำงานโดยไม่เป็นอันตรายแก่สายตา

๑๒. ส้วมจำนวนเพียงพอแก่ความจำเป็น ทั้งอยู่ในลักษณะที่สะอาดและไม่ประเจิดประเจ้อ

๑๓. ที่อาบน้ำเพียงพอ และอุณหภูมิของน้ำเหมาะกับดินฟ้าอากาศ เมื่อผู้ต้องขังจะใช้ได้ตามความจำเป็นแห่งสุขภาพทั่วไป ตามกาลเทศะ แต่อย่างน้อยควรให้ผู้ต้องขังอาบน้ำสัปดาห์ละครั้งเมื่ออากาศร้อน (คงหมายถึงประเทศหนาว)

๑๔. ทุกส่วนของเรือนจำซึ่งปกติเป็นที่ผู้ต้องขังอยู่ พึงพิถีพิถันรักษาให้สะอาดเรียบร้อยตลอดเวลา

อนามัยของผู้ต้องขัง

๑๕. ผู้ต้องขังจะต้องรักษาร่างกายให้สะอาด ฉะนั้นทางการราชทัณฑ์ พึงจัดหาผ้าและของใช้ที่จำเป็น เพื่อสุขภาพและความสะอาดของผู้ต้องขังให้ ด้วย

๑๖. เพื่อให้ร่างกายของผู้ต้องขังมีลักษณะไม่เป็นที่น่ารังเกียจ และสร้างนิสัยให้รู้จักเคารพตนเอง พึงอำนวยความสะดวกให้ผู้ต้องขังได้ตัดผม หรือ แต่งผม ถ้าเป็นชายก็ให้ได้โกนหนวดเคราตามกำหนดอย่างสม่ำเสมอ

เครื่องนุ่งห่มหลับนอน

๑๗. (๑) ถ้าไม่ยอมให้ผู้ต้องขังใช้เสื้อผ้าของตนเอง ทางเรือนจำควร จัดหาเครื่องแต่งกายที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ และเพียงพอที่จะให้ผู้ต้องขังมี สุขภาพดี เสื้อผ้าที่ใส่สวมใส่ต้องไม่มีลักษณะน่าอับอายหรือต่ำต้อย

(๒) เสื้อผ้าทุกชิ้น จะต้องสะอาดเรียบร้อยเสมอ เสื้อผ้าชิ้นใดจะ ต้องเปลี่ยนและซักฟอกตามความจำเป็น เพื่อรักษาไว้ซึ่งอนามัย

(๓) ในกรณีพิเศษ เวลาผู้ต้องขังออกนอกเรือนจำตามคำสั่งของ ทางราชการ ควรอนุญาตให้สวมเครื่องแต่งกายของตนเอง หรือเครื่องแต่ง กายอื่น ซึ่งไม่เป็นเบ้าสายตาประชาชน

๑๘. ถ้าผู้ต้องขังคนใดได้รับอนุญาตให้ใช้เสื้อผ้าของตนเอง ในเมื่อรับ ทัณฑ์ไว้ในเรือนจำ ควรจัดเตรียมให้เป็นที่แน่นอนว่า เสื้อผ้าอันนี้มีความสะอาด และเหมาะสมแก่สภาพ

๑๙. ผู้ต้องขังแต่ละคน ควรมีเตียงนอนแยกเป็นเอกเทศ และมีเครื่อง หลับนอนที่สะอาดและเพียงพอ จัดไว้เป็นระเบียบ และเปลี่ยนให้เป็นประจำ ตามสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่นหรือประเทศ

อาหาร

๒๐. (๑) ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับอาหารอันมีประโยชน์เพียงพอที่จะเสริมสร้างสุขภาพและความแข็งแรงแห่งร่างกาย จัดปรุงอย่างสะอาด และจัดเลี้ยงอย่างเป็นระเบียบ

(๒) จัดหาน้ำไว้ให้พอดื่มได้ทุกเมื่อ

การบริหารร่างกายและการเล่นกีฬา

๒๑. (๑) ผู้ต้องขังที่ไม่ได้ทำงานออกกำลัง ควรให้บริหารร่างกายกลางแจ้งอย่างน้อยวันละ ๑ ชั่วโมง เมื่ออากาศอำนวย

(๒) ผู้ต้องขังเยาว์วัยหรือประเภทอื่น ที่วัยและสังขารอำนวย ควรได้รับการฝึกทางพลศึกษา และการบันเทิงรื่นเริงในชั่วโมงบริหารร่างกาย โดยทางเรือนจำกักหาสถานที่และอุปกรณ์การเล่นไว้ให้พร้อม

การแพทย์

๒๒. (๑) เรือนจำทุกแห่งพึงจัดให้มีแพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิ สำหรับตรวจรักษาอย่างน้อย ๑ นาย ซึ่งควรมีความรู้ทางโรคจิตบ้าง การบำบัดรักษาในเรือนจำควรให้สอดคล้องกับโครงการบริหารงานสาธารณสุขแห่งชาติ ทั้งนี้ ควรจะรวมการวิเคราะห์ทางจิต และให้การรักษาแก่บุคคลที่จิตพิการด้วย

(๒) ผู้ต้องขังมีอาการป่วยที่ต้องใช้แพทย์ผู้ชำนาญเฉพาะโรครักษา ควรจะไต่ย้ายไปรักษาตัวยังโรงพยาบาลเรือนจำเฉพาะโรคนั้น หรือส่งไปโรงพยาบาลอื่น ๆ เรือนจำที่มีโรงพยาบาลไว้ ควรจัดให้มีเวชภัณฑ์และอุปกรณ์การบำบัดรักษาอย่างครบครัน พร้อมทั้งคณะนายแพทย์และเจ้าหน้าที่ที่ฝึกฝนมาดีแล้ว

(๓) จัดให้มีทันตแพทย์เป็นผู้บำบัดรักษาโรคฟันแก่ผู้ต้องขัง

๒๓. (๑) ในเรือนจำหญิง ควรจัดที่เฉพาะสำหรับหญิงมีครรภ์ก่อนคลอด และคลอดแล้ว ตลอดจนให้การรักษาพยาบาล ถ้าสามารถจัดให้ไปคลอดที่โรงพยาบาลนอกเรือนจำได้ก็ยิ่งดี ถ้าหากเด็กคลอดในเรือนจำไม่ควรบันทึกลงในสูติบัตรว่าเด็กเกิดในเรือนจำ

(๒) ถ้าอนุญาตให้ทารกอยู่กับมารดาในเรือนจำได้ ก็ต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญการเลี้ยงเด็กเป็นผู้บริบาล มีที่ให้เด็กอยู่ เมื่อไม่ได้อยู่กับแม่

๒๔. แพทย์จะต้องตรวจร่างกายผู้ต้องขังทุกคนโดยมิชักช้า นับแต่แรกจับตัวไว้ในเรือนจำ และตรวจอีกเป็นครั้งคราวภายหลังที่ได้รับตัวแล้วตามความจำเป็น เพื่อจะได้ทราบว่า ผู้ต้องขังคนใดป่วยเป็นโรคทางกายหรือทางจิตอย่างไรบ้าง แล้วจะได้ให้การบำบัดรักษา ถ้าป่วยหรือสงสัยว่าป่วยเป็นโรคติดต่อก็จะได้แยกไว้ กับถ้าตรวจพบข้อบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจอันจะเป็นอุปสรรคต่อการปรุแต่งแก้ไขผู้ต้องขังนั้น ก็จะต้องบันทึกแจ้งไว้ตลอดจนทำการวินิจฉัยความสามารถทางร่างกายในการทำงานของผู้ต้องขังแต่ละคนไว้ด้วย

๒๕. (๑) แพทย์จะต้องตรวจสุขภาพทางกายและจิตของผู้ต้องขัง และควรตรวจผู้ต้องขังที่ป่วย และที่ร้องทุกข์ว่าป่วยเป็นประจำวัน ตลอดจนถึงผู้ต้องขังที่ควรจะได้รับความสะดวกใจใส่จากแพทย์เป็นพิเศษ

(๒) เมื่อสุขภาพทางกายหรือจิตของผู้ต้องขังคนใดเป็นหรือจะเป็นอันตรายอย่างร้ายแรง อันเนื่องมาจากการที่จะต้องถูกคุมขังต่อไปหรือจากภาระต่าง ๆ ของการคุมขังนั้น ให้แพทย์รายงานผู้บัญชาการเรือนจำทราบ

๒๖. (๑) แพทย์จะต้องตรวจตราและเสนอคำแนะนำไปยังผู้บัญชาการ เรือรบเป็นประจำทุกปีในกรณี

- ก. ปริมาณ คุณภาพ การปรุงและจัดเลี้ยงอาหารผู้ต้องขัง
- ข. อนามัย ความสะอาด ของเรือรบและผู้ต้องขัง
- ค. การสุขภาพ การให้ความอบอุ่น แสงสว่างและการระบาย อากาศของเรือรบ
- ง. ความเหมาะสมและความสะอาด เครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ ต้องขัง
- จ. การจะต้องปฏิบัติตามข้อบังคับเกี่ยวกับพลศึกษา และกีฬาใน กรณีไม่มีเจ้าหน้าที่ผู้ฝึกควบคุมโดยเฉพาะ

(๒) ผู้บัญชาการเรือรบจะต้องพิจารณารายงานและคำแนะนำของ แพทย์ซึ่งเสนอตามข้อ ๒๕ และข้อ ๒๖ หากเห็นพ้องด้วยก็ให้ดำเนินการทันที เพื่อให้ข้อเสนอนำของแพทย์บังเกิดผล หากไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ที่ ผู้บัญชาการเรือรบจะดำเนินการได้ หรือผู้บัญชาการเรือรบไม่เห็นด้วย ก็ ให้รีบเสนอความเห็นของตนรวมทั้งคำแนะนำของแพทย์ ไปให้ผู้บังคับบัญชา เหนือตนพิจารณาต่อไป

วินัยและการลงทัณฑ์

๒๗. วินัยและคำสั่ง ต้องรักษาไว้และปฏิบัติโดยเคร่งครัด แต่ต้องไม่ เข้มงวดกวดขันเกินความจำเป็น เพื่อความปลอดภัยในการควบคุมและความ เป็นระเบียบเรียบร้อยในการอยู่ร่วมกัน

๒๘. (๑) อย่าให้ผู้ต้องขังทำงานในหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือรบ และ งานเกี่ยวกับการรักษาวินัย

(๒) อย่างไรก็ตามก็ ข้อกำหนดนี้ (อนุ ๑) ย่อมไม่ขัดต่อการมอบหมายหน้าที่ให้ผู้ต้องขังปกครองตนเอง คือการจัดผู้ต้องขังเป็นกลุ่ม แล้วมอบความเชื่อถือว่าวางใจให้ผู้ต้องขังปฏิบัติกันเอง ในกิจกรรมหรือความรับผิดชอบ ทางสังคม ทางการศึกษา หรือทางกีฬา เพียงให้เจ้าพนักงานเรือนจำคอยแนะนำดูแลเท่านั้น

๒๙. หัวข้อต่อไปนี้ต้องตราเป็นกฎหมาย หรือข้อบังคับโดยอาศัยอำนาจบริหาร

ก. ความประพฤติกี่ถือว่าเป็นการผิดวินัย

ข. วิธีการและระยะเวลาที่ลงทัณฑ์แก่ผู้ต้องขัง

ค. ผู้มีอำนาจลงทัณฑ์

๓๐. (๑) ผู้ต้องขังไม่พึงรับทัณฑ์ เว้นแต่จะได้มีกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับกำหนดไว้ว่าเป็นความผิด และจะลงทัณฑ์ซ้ำในความผิดเดียวกันไม่ได้

(๒) จะลงทัณฑ์ผู้ต้องขังได้ต่อเมื่อแจ้งความผิดของเขาให้ทราบ และให้โอกาสต่อสู้ข้อกล่าวหาเหล่านั้นแล้ว ก่อนลงทัณฑ์ก็ต้องมีการสอบสวน

(๓) ในกรณีจำเป็นและปฏิบัติได้ พึงยอมให้ผู้ต้องขังยื่นคำแก้ข้อกล่าวหาของเขาโดยผ่านทางล่าม

๓๑. การลงทัณฑ์ต่อร่างกาย ขังห้องมืด และการลงทัณฑ์ที่เหยียดโทษทารุณ ไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้า แก่ผู้ต้องขังที่ฝ่าฝืนวินัย เป็นอันห้ามขาด

๓๒. (๑) การลงทัณฑ์ ชังเดี่ยวไว้ในห้องเล็ก ๆ หรืออคอาหาร ไม่พึงปฏิบัติ เว้นแต่แพทย์จะได้ตรวจร่างกาย และเขียนรับรองว่าผู้นั้นจะทนรับทัณฑ์นั้นได้

(๒) การลงทัณฑ์ที่เป็นอันตรายแก่สุขภาพทางกายหรือจิตของผู้ต้องขัง ก้อนุโลมปฏิบัติเช่นเดียวกัน ไม่ว่ากรณีใด การลงทัณฑ์จะต้องไม่ขัดแย้งหรือแตกต่างกับข้อกำหนด ข้อ ๓๑

(๓) แพทย์ต้องตรวจเยี่ยมผู้ต้องขังที่ถูกลงทัณฑ์ทุกวัน และแนะนำผู้บัญชาการเรือนจำให้ยุติหรือเปลี่ยนการลงทัณฑ์นั้น ถ้าเห็นว่า จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพทางกายหรือจิตของผู้ต้องขังนั้น

เครื่องพันธนาการ

๓๓. เครื่องพันธนาการต่าง ๆ เช่น กุญแจมือ โซ่ ตรวน และเสื้อทรมาน เป็นต้น ไม่พึงใช้เพื่อลงทัณฑ์ ทั้งโซ่ตรวนก็ไม่พึงใช้เพื่อพันธนาการเช่นกัน เครื่องพันธนาการใด ๆ ไม่พึงใช้ เว้นแต่กรณีต่อไปนี้

ก. บังคับการหลบหนีในระหว่างย้ายผู้ต้องขัง และจะต้องถอดออกเมื่ออยู่ต่อหน้าศาล หรือส่งตัวให้เจ้าหน้าที่เรือนจำแล้ว

ข. เพื่อเหตุผลทางการแพทย์ ตามคำสั่งแพทย์

ค. โดยคำสั่งของผู้บัญชาการเรือนจำ เมื่อไม่อาจใช้วิธีอื่นในอันที่จะบังคับมิให้ผู้ต้องขังทำร้ายตัวเองหรือผู้อื่น หรือทำลายทรัพย์สิน ในกรณีนี้ผู้บัญชาการเรือนจำจะต้องปรึกษาแพทย์ทันที และรายงานเสนอผู้บังคับบัญชา

๓๔. แบบและวิธีการใช้เครื่องพันธนาการ พึ่งได้รับความเห็นชอบจากผู้มีอำนาจบริหารงานราชทัณฑ์ส่วนกลาง การใช้เครื่องพันธนาการนี้ จะต้องไม่นานเกินความจำเป็น

การแจ้งระเบียบของเรือนจำและการร้องทุกข์

๓๕. (๑) นับแต่แรกรับตัวเข้ามา พึ่งให้ผู้ต้องขังได้รับหนังสือคู่มือว่าด้วยระเบียบข้อบังคับที่ตราไว้ใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามชั้นของเขา การรักษาวินัยของเรือนจำ วิธียื่นคำขอและร้องทุกข์และเรื่องอื่น ๆ ที่จำเป็น เพื่อให้ได้ศึกษาให้เข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ของเขา จะได้ปรับตัวให้เข้ากับชีวิตเรือนจำต่อไป

(๒) ถ้าผู้ต้องขังไม่รู้หนังสือ ต้องชี้แจงเรื่องดังกล่าวใน (อนุ ๑) ด้วยวาจา

๓๖. (๑) พึ่งให้โอกาสผู้ต้องขังทุกคน ร้องขอหรือร้องทุกข์ต่อผู้บัญชาการเรือนจำ หรือผู้แทนสัปดาห์ละครั้ง

(๒) พึ่งให้ผู้ต้องขังร้องขอหรือร้องทุกข์ต่อผู้ตรวจราชการเรือนจำ ขณะที่มาตรวจเรือนจำได้ ควรให้โอกาสได้พบกับผู้ตรวจราชการเรือนจำ หรือเจ้าหน้าที่อื่นที่มาตรวจเรือนจำ โดยไม่มีผู้บัญชาการเรือนจำหรือเจ้าหน้าที่เรือนจำร่วมอยู่ด้วย

(๓) ผู้ต้องขังทุกคนควรได้รับอนุญาตให้ยื่นคำร้องหรือคำร้องทุกข์ตามลำดับชั้นตามแบบที่ถูกต้อง เสนอถึงผู้บริหารงานราชทัณฑ์ส่วนกลางหรือตุลาการ หรือเจ้าหน้าที่อื่นผู้มีอำนาจโดยตรง โดยไม่ต้องมีการตรวจคำร้องหรือคำร้องทุกข์นั้น ๆ ก่อน

(๔) คำร้องหรือคำร้องทุกข์ของผู้ต้องขังทุกฉบับ เว้นแต่จะไม่มีหลักฐานเพียงพอ หรือไม่มีมูลความจริงนั้น จะต้องได้ดำเนินการทันทีและได้รับคำตอบโดยไม่ชักช้า

การติดต่อกับภายนอกเรือนจำ

๓๗. พึงอนุญาตให้ผู้ต้องขังติดต่อกับครอบครัว และเพื่อนที่เชื่อถือได้ของเขาตามกำหนดอย่างสม่ำเสมอ ทั้งทางจดหมายและโดยการเยี่ยมเยียนในความควบคุมของเจ้าหน้าที่เท่าที่จำเป็น

๓๘. (๑) พึงอนุญาตให้ผู้ต้องขังต่างสัญชาติ ติดต่อกับผู้แทนทางการทูต และกงสุลแห่งประเทศของเขา

(๒) ผู้ต้องขังต่างสัญชาติที่ไม่มีสัมพันธไมตรีทางทูตหรือกงสุลและผู้ลี้ภัยหรือพลัดถิ่น ควรอนุโลมให้ติดต่อกับผู้แทนทางการทูต ซึ่งรับดูแลผลประโยชน์ของเขา หรือติดต่อกับเจ้าหน้าที่ในประเทศนั้น หรือระหว่างประเทศซึ่งทำหน้าที่คุ้มครองเขา

๓๙. ควรให้ผู้ต้องขังได้ทราบข่าวสำคัญเสมอ เช่น ให้อ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสาร หรือสิ่งพิมพ์ของเรือนจำเอง ให้ฟังวิทยุ ปรากฏตา หรือโดยวิธีอื่นใด ซึ่งอยู่ในการตรวจตราและความคุมของทางการเรือนจำ

ห้องสมุด

๔๐. เรือนจำทุกแห่งพึงมีห้องสมุดที่เพียงพอ ทั้งหนังสือบันเทิงเริงรมย์ และสารคดีตำราเรียน สำหรับผู้ต้องขังทุกประเภท และส่งเสริมให้เขาได้ใช้ห้องสมุดเต็มที่

ศาสนา

๔๑. (๑) ถ้าเรือนจำมีผู้ต้องขังนับถือศาสนาเดียวกันมาก ควรแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาหรือศาสนาจารย์นั้น ๆ ให้ทำหน้าที่อนุศาสนาจารย์ ถ้าปริมาณผู้ต้องขังและโอกาสอำนวย ควรให้อนุศาสนาจารย์ปฏิบัติหน้าที่อย่างข้าราชการประจำการ

(๒) ควรให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาที่ได้รับแต่งตั้งตามอนุ(๑) ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามกำหนดโดยสม่ำเสมอ และเยี่ยมเยียนปลอบใจผู้ต้องขังในทางศาสนาในเวลาอันสมควรตามลำพัง ไม่ต้องมีเจ้าหน้าที่คอยติดตาม

(๓) ถ้าผู้ต้องขังปรารถนาจะพบปะวิสาสะกับศาสนาจารย์ใดก็ไม่พึงห้าม ตรงข้าม ถ้าผู้ต้องขังไม่ประสงค์จะพบศาสนาจารย์ก็ควรคล้อยตาม

๔๒. ควรให้ผู้ต้องขังทุกคน ประกอบพิธีกรรมตามลัทธิศาสนาที่เรือนจำจัดขึ้นจนพอใจของเขาเท่าที่สามารถจะทำได้ และยอมให้มีหนังสือที่เป็นคำสอนและคำอธิบายพิธีกรรมทางศาสนาไว้ในครอบครองไว้

การรักษาทรัพย์สินของผู้ต้องขัง

๔๓. (๑) เงิน ของมีค่า เสื้อผ้า และสิ่งของอื่นของผู้ต้องขัง ซึ่งตามข้อบังคับของเรือนจำ ไม่ยอมให้เก็บรักษาเอง เมื่อนำเข้ามาในเรือนจำขณะรับตัวนั้น ให้ทางเรือนจำรักษาไว้ให้ปลอดภัยในสภาพที่เรียบร้อย และจัดทำบัญชีทรัพย์สิน โดยเจ้าของลงชื่อกำกับไว้

(๒) บรรดาสิ่งของและเงินจะต้องมอบคืนให้ผู้ต้องขัง เมื่อปล่อยตัววันแต่จะอนุญาตให้ใช้เงินในเรือนจำได้ หรือได้ส่งของนั้นออกไปจาก

เรือนจำก่อนแล้ว หรือจำเป็นต้องทำลายเสื้อผ้ามิให้แพร่โรคร้าย การมอบ
คืนให้เจ้าของลงชื่อกำกับด้วย

(๓) เงินหรือทรัพย์สินที่ผู้ต้องขังรับมาจากภายนอกเรือนจำให้อนุ
โลมปฏิบัติเหมือนกัน

(๔) ถ้าผู้ต้องขังนำยารักษาโรคใด ๆ เข้ามา ให้แพทย์วินิจฉัย
และสั่งว่าควรจะใช้อย่างไร

การแจ้งข่าวตาย บ่วย ย้าย ฯลฯ

๔๔. (๑) เมื่อผู้ต้องขังตายหรือบ่วยหนัก หรือบาดเจ็บสาหัส หรือ
ย้ายไปรักษาโรคจิตที่อื่น ผู้บัญชาการเรือนจำควรแจ้งผู้ครองเขาหากมี หรือ
ญาติสนิทและบุคคลที่ผู้ต้องขังระบุไว้ ให้ทราบทันที

(๒) ควรแจ้งข่าวตายหรือบ่วยหนักของญาติสนิท ให้ผู้ต้องขัง
ทราบทันที กรณีที่มีเหตุผลอันสมควร อาจอนุญาตให้ผู้ต้องขังไปเยี่ยมญาติ
สนิทที่บ่วยมีอาการไม่รอด โดยลำพังหรือควบคุมไปได้

(๓) ผู้ต้องขัง มีสิทธิแจ้งให้ครอบครัวของเขาได้ทราบโทษจำคุก
หรือการเคลื่อนย้ายไปยังเรือนจำอื่นทันที

การย้ายผู้ต้องขัง

๔๕. (๑) เมื่อมีการเคลื่อนย้ายผู้ต้องขังเข้าหรือออกเรือนจำ พึงระมัด
ระวังให้อยู่ในสายตาประชาชนน้อยที่สุด การควบคุมจะต้องจัดทำไปในทางที่
มิให้ผู้ต้องขังได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยาม มิให้เห็นเป็นสิ่งประหลาด และมี
ให้เปิดเผยต่อผู้พบเห็น

(๒) ยานพาหนะที่ใช้ลำเลียงผู้ต้องขัง อย่าให้อับลม มีคืบ หรือ
ทรمانร่างกายโดยไม่จำเป็นเลย

(๓) การลำเลียงผู้ต้องขังนี้ ทางราชการจะต้องเป็นผู้เสียค่าใช้จ่าย
และควรให้การปฏิบัติด้วยความเสมอภาค

เจ้าพนักงานเรือนจำ

๔๖. (๑) ทางกรมราชทัณฑ์ พึงระมัดระวังเลือกเฟ้นเจ้าพนักงานทุกระดับ
เพราะการบริหารเรือนจำที่ถูกต้อง ขึ้นอยู่กับความซื่อสัตย์สุจริต
ความเมตตา กรุณา สมรรถภาพทางการงานและคุณลักษณะที่เหมาะสมกับงาน

(๒) ผู้บริหารงานราชทัณฑ์ควรพยายามปลุกใจ และปลุกฝังความรู้สึก
ทั้งของเจ้าหน้าที่เรือนจำและประชาชน ให้เกิดความเชื่อมั่นอยู่เสมอว่า
งานราชทัณฑ์เป็นงานบริการสังคมที่สำคัญยิ่งและเพื่อให้บรรลุผลดังกล่าว จะต้อง
มีวิธีการประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมทุกประการ

(๓) เพื่อธำรงไว้ซึ่งจุดหมายดังกล่าวแล้ว เจ้าพนักงานเรือนจำ
ควรเป็นข้าราชการประจำ ยึดถือเป็นอาชีพได้อย่างหนึ่ง (มิใช่ลูกจ้างชั่วคราว)
และมีฐานะแห่งข้าราชการพลเรือน คือตราบโศกที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ
และสุขภาพดี ก็มีความมั่นคงถาวรในตำแหน่งหน้าที่การงาน
อยู่ตราบนั่น ส่วนเงินเดือนก็ต้องสูงพอที่จะล่อใจคนที่มีคุณวุฒิให้มาสมัคร
ทำงาน และไม่ละทิ้งไปง่าย ๆ ประโยชน์อย่างอื่นในการทำงาน (เช่น ให้
เครื่องแบบ ให้บ้านอยู่ ให้ค่าทำงานล่วงเวลา เป็นต้น) และเงื่อนไขของ
การทำงาน (เช่น วันหนึ่งทำงานก็ชั่วโมง สัปดาห์หนึ่งมีวันหยุดก็วัน) ก็มี
หลักเกณฑ์เป็นที่พอใจตามสภาพของงานชนิดนั้น

๔๗. (๑) ^๕พื้นความรู้และสติปัญญาของเจ้าพนักงานเรือนจำ ต้องอยู่ใน ^๕ชั้นมาตรฐานที่กำหนด

(๒) ก่อนรับเข้าทำงาน เจ้าพนักงานเรือนจำจะต้องได้รับการอบรมงานทั่ว ๆ ไป และงานเฉพาะหน้าที่ตามหลักสูตรและผ่านการทดสอบ ทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ

(๓) ขณะรับราชการอยู่ เจ้าพนักงานเรือนจำพึงชวนช่วยเพิ่มพูนความรู้และสมรรถภาพการทำงานของตน โดยเข้ารับการอบรมตามหลักสูตร ^๕ที่จัดขึ้นเป็นครั้งคราว

๔๘. เจ้าพนักงานเรือนจำทุกคนจะต้องประพฤติตนและปฏิบัติหน้าที่ทุกขณะให้เป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นที่เคารพนับถือแก่ผู้ต้องขัง

๔๙. (๑) เจ้าพนักงานเรือนจำ ให้หมายความรวมถึงผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ เป็นต้นว่า จิตแพทย์ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ ครูและผู้ฝึกวิชาชีพ ^๕ ซึ่งควรจะรับสมัครแต่งตั้งให้มีปริมาณเพียงพอเท่าที่สามารถจะทำได้

(๒) นักสังคมสงเคราะห์ ครู และผู้ฝึกวิชาชีพ ^๕ ควรถือหลักการเป็นข้าราชการตำแหน่งถาวร (ข้าราชการพลเรือนสามัญ) โดยวิธีนี้มิใช่จะมีให้ลูกจ้างรายวัน รายชั่วโมง หรือพวกอาสาสมัครทำงานให้เปล่าเสียเลย

๕๐. (๑) ผู้บัญชาการเรือนจำควรเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเหมาะสมกับหน้าที่ ทั้งในด้านอุปนิสัยใจคอ ความสามารถในการบริหารงาน เคยรับการอบรม และมีความชำนาญงานเรือนจำมาแล้วอย่างเพียงพอ

(๒) ผู้บัญชาการเรือนจำจะต้องอยู่ที่บ้านพักของเรือนจำ หรือในบริเวณใกล้เคียงเรือนจำจริง ๆ

(๓) ผู้บัญชาการเรือนจำจะต้องอุทิศเวลาทั้งหมดให้แก่งานในหน้าที่ของตน และจะต้องไม่แต่งตั้งโดยถือหลักการจ้างทำงานเป็นบางเวลา

(๔) ผู้บัญชาการเรือนจำคนใดมีหน้าที่รับผิดชอบตั้งแต่ ๒ เรือนจำขึ้นไป จะต้องหมั่นไปตรวจแต่ละแห่งให้ดี ๆ และต้องมีเจ้าหน้าที่อาวุโสอยู่ประจำทุกแห่งด้วย

๕๑. (๑) ผู้บัญชาการเรือนจำ รองผู้บัญชาการเรือนจำ และเจ้าพนักงานเรือนจำส่วนใหญ่จะต้องพูดภาษาที่ผู้ต้องขังจำนวนมากพูดหรือเข้าใจ

(๒) เมื่อจำเป็นก็ใช้ล่ามแปล

๕๒. (๑) เรือนจำขนาดใหญ่ที่จะต้องมีแพทย์คนหนึ่งหรือหลายคนประจำนั้น อย่างน้อยแพทย์คนหนึ่งจะต้องอยู่ที่บ้านพักของเรือนจำหรือบริเวณใกล้เคียงเรือนจำจริง ๆ

(๒) เรือนจำเล็ก ๆ นั้น แพทย์จะต้องเข้าตรวจทุกวัน และพักอยู่ใกล้เรือนจำพอที่จะเข้าปฏิบัติหน้าที่ได้โดยมิชักช้าในกรณีฉุกเฉิน

๕๓. (๑) เรือนจำใดมีทั้งผู้ต้องขังชายและหญิง ส่วนที่ใช้คุมขังหญิงจะต้องอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของเจ้าพนักงานหญิง ผู้ซึ่งจะต้องรักษากฎเกณฑ์ของสถานคุมขังหญิงทั้งหมด

(๒) ห้ามเจ้าพนักงานชายเข้าในสถานที่คุมขังหญิง เว้นแต่จะมีเจ้าพนักงานหญิงร่วมไปด้วย

(๓) ผู้ต้องขังหญิงพึงได้รับการเอาใจใส่แนะนำดูแลจากเจ้าพนักงานหญิงเท่านั้น แต่ทั้งนี้ ไม่หมายความว่าเจ้าพนักงานชาย โดยเฉพาะ

แพทย์ ครู ผู้มีหน้าที่ปฏิบัติงานในเรือนจำ หรือส่วนของเรือนจำซึ่งใช้เป็นที่คุมขังหญิงจะเข้าไปไม่ได้

๕๔. (๑) เจ้าพนักงานเรือนจำไม่พึงใช้พลละอำนาจแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่ในกรณีป้องกันตัว หรือในกรณีผู้ต้องขังพยายามหลบหนี หรือใช้กำลังกายขัดขวางโดยทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ เจ้าพนักงานเรือนจำซึ่งใช้พลละอำนาจแก่ผู้ต้องขัง ต้องไม่ใช่เกินความจำเป็นจริง ๆ และต้องรายงานเหตุการณ์ให้ผู้บัญชาการเรือนจำทราบโดยพลัน

(๒) เจ้าพนักงานเรือนจำได้รับการฝึกวิชาพลศึกษา เพื่อให้สามารถเผชิญและยับยั้งการรุกรานก้าวร้าวของผู้ต้องขังได้

(๓) เจ้าพนักงานเรือนจำ ที่ปฏิบัติหน้าที่ใกล้ชิดผู้ต้องขังโดยตรง ไม่พึงถืออาวุธ เว้นแต่ในกรณีพิเศษ นอกจากนั้นไม่ว่าในกรณีใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าใช้อาวุธไม่เป็น (ไม่เคยฝึก) แล้ว ห้ามจ่ายอาวุธให้เป็นอันตราย

การตรวจเรือนจำ

๕๕. ควรให้ผู้ตรวจราชการที่ทรงคุณวุฒิ และชำนาญงานไปตรวจเรือนจำอย่างสม่ำเสมอ และผู้มีอำนาจบริหารตามกฎหมาย เป็นผู้แต่งตั้งผู้ตรวจราชการเรือนจำ หน้าที่ โดยเฉพาะในการตรวจก็เพื่อให้เรือนจำบริหารงานไปตามกฎหมาย และข้อบังคับที่ตราไว้ และตรงตามความมุ่งหมายของการลงโทษและวิธีอบรมแก้ไข

ส่วนที่ ๒ ข้อกำหนดที่ใช้แก่ผู้ต้องขังประเภทพิเศษ

(Rules Applicable to Special Categories)

หลักการแนะแนวทาง (Guiding Principles)

(ก) ผู้ต้องคำพิพากษาให้จำคุก (Prisoner undersentence)

๕๖. หลักการแนะแนวทางที่จะกล่าวต่อไปนี้ ต้องการแสดงเจตนารมณ์ซึ่งทัณฑสถานควรยึดถือเป็นทางปฏิบัติ และวัตถุประสงค์ที่มุ่งหมายให้บรรลุผลตามที่ได้กำหนดไว้ใน “ข้อสังเกตเบื้องต้น” ในหนังสือเล่มนี้แล้ว

๕๗. การลงโทษจำคุกหรือมาตรการอื่น (Other measures) ซึ่งมีผลให้ผู้กระทำความผิดถูกตัดขาดจากโลกภายนอก ย่อมก่อให้เกิดความกลุ้มใจเพราะถูกตัดเสรีภาพ ขาดสิทธิที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง เพราะฉะนั้นระบบเรือนจำไม่เพียงทำให้สถานการณ์ที่ต้องทนรับกรรมดังกล่าวนี้เลวร้ายลงอีกเว้นแต่ในกรณีที่มีเหตุผลสมควรแยกควบคุมไว้ต่างหาก หรือต้องธำรงรักษาวินัยไว้

๕๘. วัตถุประสงค์และเหตุผลสมควรแห่งการลงโทษจำคุก หรือมาตรการที่ริครอบเสรีภาพ (Measure deprivative of liberty) ในทำนองเดียวกัน ในที่สุดก็เพื่อป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม แต่ความประสงค์นี้จะบรรลุผลได้ก็อยู่ที่ระยะเวลาแห่งการจำคุก จะต้องกำหนดให้เป็นที่ยืนยันว่าจะนานพอให้ผู้กระทำความผิดถูกหมายมีความปรารถนาในทางดี และให้สามารถดำเนินชีวิตตามครรลองกฎหมายและประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ ในเมื่อกลับคืนเข้าสู่สังคม เท่าที่สามารถจะทำได้

๕๙. เพื่อบรรลุนิติบุคคลที่กล่าว ทักษสถานควรจะได้ดำเนินการให้ปรับเป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องขังด้วยการช่วยเหลือทุกแบบทุกวิธีที่สมควรและหามาให้เพื่อการแก้ไขเยียวยาให้การศึกษาทั้งทางศีลธรรมจิตใจ และอื่นๆ และควรใช้วิธีปฏิบัติเป็นรายบุคคลให้ตรงกับความเป็น จะต้องใช้แก่ผู้ต้องขังแต่ละคน

๖๐. (๑) การปกครองของทัณฑสถานควรทำให้ชีวิตในเรือนจำและชีวิตอิสระมีความแตกต่างกันน้อยที่สุด เพื่อจะมีให้ผู้ต้องขังเกิดความรู้สึกว่าตนขาดความรับผิดชอบ หรือขาดความเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

(๒) ก่อนครบกำหนดโทษ ก็ใครจะดำเนินการเป็นชั้น ๆ ตามจำนวนเพื่อให้เป็นที่มั่นใจว่า ผู้ต้องขังได้ค่อย ๆ เคยชินชีวิตที่จะคืนไปสู่สังคมตามลำดับ ความมุ่งหมายนี้จะบรรลุผลก็อยู่ที่วิธีการก่อนปล่อย ซึ่งจัดทำ ณ ทัณฑสถานนั้น หรือแห่งอื่นที่เลือกก็แล้ว หรือทดลองปล่อยโดยให้มีการสอดส่องความประพฤติ (under supervision) อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมิใช่เป็นการมอบหมายให้เป็นภาระของตำรวจ แต่จะต้องรวมถึงการส่งคนส่งเคราะห์ที่ได้ผล

๖๑. การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังนั้น ควรเน้นให้เห็นว่าเขาไม่ถูกกักกันไว้ นอกสังคม แต่ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเรื่อยไป ฉะนั้นองค์การทางสังคมต่าง ๆ ควรพร้อมที่จะสนับสนุนช่วยเหลือเจ้าพนักงานเรือนจำในการฟื้นฟูให้ผู้ต้องขังได้กลับเข้าสู่สังคมตามปกติ (Social rehabilitation) ทั้งนี้ควรจะได้มีการติดต่อกับนักสังคมสงเคราะห์แห่งสถาบันทุกแห่ง ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในการช่วยธำรงรักษาหรือส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ต้องขังและครอบครัวของเขา และกับองค์การสังคมต่าง ๆ ซึ่งอาจอำนวยความสะดวกให้ได้ ควร

จะได้ดำเนินการเป็นขั้น ๆ อย่างเต็มขนาดโดยสอดคล้องต้องกับกฎหมายและคำพิพากษาเพื่อป้องกันรักษาไว้ซึ่งสิทธิส่วนได้เสียทางแพ่ง (Rights relating to civil interest) สิทธิแห่งความมั่นคงในทางสังคม (Social Security rights) และประโยชน์ในทางสังคมอย่างอื่นของผู้ต้องขัง

๖๒. แพทย์เรือนจำจะต้องคอยตรวจและบำบัดรักษาโรคทางกาย หรือจิต หรือความบกพร่องทางกาย ร่างกาย หรือจิต ซึ่งขัดขวางการฟื้นฟูผู้ต้องขังให้กลับเข้าสู่สังคม (Social rehabilitation) เพื่อบรรลุนิติภาวะที่พึงปรารถนา จะต้องจัดให้มีอายุรแพทย์ ศัลยแพทย์ และจิตแพทย์เท่าที่จำเป็นทุกประการ

๖๓. (๑) หลักการต่างๆ เหล่านี้จะสำเร็จผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้ ก็โดยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล และเพื่อที่จะให้ตรงต่อความประสงค์นี้ จะต้องจัดระบบแห่งการแบ่งแยกผู้ต้องขังออกเป็นกลุ่ม ๆ โดยให้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ และผู้ต้องขังแต่ละกลุ่มก็ต้องแยกอยู่ต่างสถานที่ ซึ่งให้การปฏิบัติตามความเหมาะสมของกลุ่ม

(๒) เรือนจำเหล่านี้ ไม่จำเป็นต้องแข็งแรงมั่นคงระดับเดียวกันทั้งหมด การควบคุมผู้ต้องขังต่างกลุ่มก็ย่อมต้องการความเข้มแข็งในขนาดที่ผิดแผกกันไป อย่างเช่นเรือนจำเปิด (Open prison) ซึ่งไม่มีความมั่นคงในการป้องกันการหลบหนี อาศัยการรักษาระเบียบวินัยด้วยตนเองของผู้ต้องขังเป็นหลักประกัน ย่อมมีสภาพความเป็นอยู่ที่จึงใจให้ประพฤติก็น่าสำหรับผู้ต้องขังที่ได้เลือกเฟ้นอย่างรอบคอบแล้ว

(๓) ผู้ต้องขังในเรือนจำธรรมดา (มีกำแพง) (Closed institution) ไม่ควรมีจำนวนมากจนเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติเป็นรายบุคคล (Individual-

lization of treatment) บางประเทศลงความเห็นว่า แต่ละเรือนจำไม่ควร
มีผู้ต้องขังเกิน ๕๐๐ คน ถ้าเป็นเรือนจำเปิดจำนวนผู้ต้องขังควรลดน้อยลง
ไปอีก

(๔) ตรงกันข้าม ไม่พึงประสงค์ให้มีเรือนจำขนาดเล็กจนไม่สามารถ
จัดสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกอย่างแท้จริง

๖๔. ภาระของสังคมมิได้ยุติลงไปที่ผู้ที่ต้องขังโทษ ฉะนั้นการมี
องค์การ รัฐบาลหรือเอกชนที่สามารถหาทางช่วยเหลือปลดปล่อยอย่างมีประสิทธิภาพ
ในทางที่จะลดความรังเกียจของผู้ต้องขังและในทางฟื้นฟูให้เขา
กลับเข้าสังคมได้โดยปกติ

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Treatment)

๖๕. การปฏิบัติต่อบุคคลซึ่งต้องคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก หรือมาตรการ-
การ (measure) อื่นที่คล้ายคลึงกัน ย่อมมีวัตถุประสงค์เท่าที่ระยะกำหนด
โทษอำนาจเพื่อปลุกฝังบุคคลดังกล่าวให้มีความตั้งใจที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย
และประกอบอาชีพเลี้ยงตัวได้เมื่อปล่อยตัว และเตรียมเขาให้พร้อมที่จะกระ
ทำได้ตั้งว่านี้ การปฏิบัติจึงควรดำเนินไปในแนวทางส่งเสริมให้เขาเกิดความ
รู้สึกเคารพตนเอง และเพิ่มพูนความสำนึกในความรับผิดชอบให้มากขึ้น

๖๖. (๑) เพื่อบรรลุจุดประสงค์นี้ ควรจะใช้วิธีการที่เหมาะสมทุกอย่าง
ซึ่งทั้งการเอาใจใส่ทางศาสนาเท่าที่จะทำได้ในประเทศนั้น ๆ การศึกษาวิชา
สามัญ การฝึกและแนะนำวิชาชีพ การสอนประวัติทางสังคม (Social case-
work) ให้คำปรึกษาในเรื่องอาชีพ ทุนบำรุงร่างกายให้แข็งแรงและอบรม
นิสัยให้ยึดมั่นในศีลธรรมจรรยา สิ่งดังกล่าวนี้จะต้องปฏิบัติให้ตรงตามความ

ต้องการของผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล โดยรวบรวมประวัติในทางสังคมและทาง ประกอบอาชญากรรมความสามารถและท่าทีทางกายและจิต (Mental capacity aptitude) อารมณ์ประจำตัว (Personal temperament) กำหนดโทษ ตลอดจนความคาดหวังจะดำเนินชีวิตภายหลังปลดปล่อย มาประกอบการ พิจารณาวินิจฉัย

(๒) ผู้ต้องขังทุกคนที่มีกำหนดโทษนานพอสมควร เมื่อรับตัวไว้ แล้ว ผู้บัญชาการเรือนจำควรได้รับรายงานเกี่ยวกับตัวผู้ต้องขังตามข้อความ ในอนุ (๑) อย่างพร้อมมูลโดยเร็ว รวมทั้งรายงานของแพทย์ และถ้าตรวจ ทางจิตได้ก็ยิ่งดี ว่าผู้ต้องขังมีสภาพทางกายและจิตอย่างไร

(๓) รายงานและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้องนี้ควรจะเก็บไว้ในแฟ้มเฉพาะ ตัวผู้ต้องขังเป็นคน ๆ ไป ทั้งจะต้องเก็บถึงเวลาปัจจุบัน และจัดแยกไว้ให้ตี พงที่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจะหยิบยกมาพิจารณาได้ทันทีเมื่อต้องการ

การจัดแยกชั้นผู้ต้องขัง และการปฏิบัติเป็นรายบุคคล

(Classification and Individualization)

๖๗. วัตถุประสงค์การจักแยกชั้นมีดังต่อไปนี้

(๑) เพื่อแยกต่างหากจากผู้ต้องขังจำพวกที่มีประวัติการประกอบ อาชญากรรม หรือนิสัยคนชั่วช้าเลวทรามซึ่งจะโน้มน้าวผู้อยู่ใกล้ให้ชั่วตาม

(๒) เพื่อแบ่งผู้ต้องขังออกเป็นชั้น ๆ ให้สะดวกในการปฏิบัติเพื่อ ฟื้นฟูให้เขากลับเข้าสู่สังคมได้โดยปกติ

๖๘. ควรแยกผู้ต้องขังชั้นต่าง ๆ ออกไปปฏิบัติ ณ เรือนจำต่างแห่งกัน หรือ ณ ส่วนต่าง ๆ ของเรือนจำเดียวกัน ถ้าแยกเป็นส่วนๆ ได้ ทั้งนี้เท่าที่สามารถจะปฏิบัติได้

๖๙. เมื่อได้รับผู้ต้องขังเข้าเรือนจำ และได้ศึกษาถึงบุคคลลักษณะของแต่ละคนโดยละเอียด สำหรับผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษนานพอควร ให้เตรียมวางแผนปฏิบัติเป็นรายตัวมิชักช้า โดยพิจารณาตามความรู้ที่ได้ในแง่ความต้องการเฉพาะตัวของเขา ความสามารถและอารมณ์ของเขา

ประโยชน์ต่าง ๆ (Privileges)

๗๐. ระบบแห่งการให้ประโยชน์ต่าง ๆ ตามชั้นผู้ต้องขัง และวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ควรกำหนดขึ้นในทุกเรือนจำ เพื่อส่งเสริมให้ผู้ต้องขังประพฤติดี เพิ่มพูนความสำนึกในความรับผิดชอบและรักษาไว้ซึ่งส่วนได้เสีย และการร่วมมือของผู้ต้องขังที่เรือนจำให้การปฏิบัติ

การทำงาน (Work)

๗๑. (๑) งานที่ให้ผู้ต้องขังทำนั้น จะต้องไม่มีลักษณะเป็นการทรมานให้ทรมาน (Afflictive nature)

(๒) ผู้ต้องขังคำพิพากษาให้ลงโทษแล้ว ต้องทำงานภายในบังคับแห่งความสมบูรณ์ทางกายและจิตใจ ตามที่แพทย์ได้วินิจฉัย

(๓) ให้ผู้ต้องขังทำงานที่เกิดประโยชน์ในปริมาณพอที่จะไม่ให้เกินกำลังผู้ต้องขังตามจำนวนชั่วโมงทำงานปกติประจำวัน

(๔) งานที่จัดให้ผู้ต้องขังทำ ควรเป็นงานที่คงไว้หรือเพิ่มพูนสมรรถภาพของเขาคือจะทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เมื่อพ้นโทษไปแล้วเท่าที่สามารถทำได้

(๕) ควรจัดให้ผู้ต้องขัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เข่าว้วยได้รับการฝึกวิชาชีพในงานที่เป็นประโยชน์และบังเกิดผลกำไร

(๖) ผู้ต้องขังควรเลือกงานที่ตนประสงค์จะทำได้ภายในกรอบวิชาชีพที่เหมาะสมและความต้องการของทางการเรือนจำและการรักษาระเบียบวินัย

๗๒. (๑) การจ้างงานและวิธีทำงานจะต้องคล้ายคลึงงานอิสระนอกเรือนจำมากที่สุดที่จะทำได้ เพื่อเตรียมผู้ต้องขังให้ชินต่อชีวิตทำงานตามปกติทั่วไป

(๒) ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนได้เสียของผู้ต้องขังและการฝึกงานวิชาชีพของเขาดีกว่าผลกำไรที่เรือนจำจะได้จากงานที่ผู้ต้องขังทำ

๗๓. (๑) งานอุตสาหกรรม และงานกสิกรรมที่เรือนจำจัดให้ผู้ต้องขังทำนั้น ควรที่เรือนจำจะทำเนิกรเองโดยตรง ไม่ใช่ทำสัญญาจ้างเอกชน

(๒) ถ้าให้ผู้ต้องขังทำงานซึ่งไม่ใช่งานของเรือนจำ จะต้องให้อยู่ในความกำกับดูแลของเจ้าพนักงานเรือนจำ และผู้จ้างแรงงานผู้ต้องขังนั้น ๆ จะต้องจ่ายค่าจ้างในอัตราปกติให้แก่เรือนจำตามผลผลิตที่ผู้ต้องขังทำได้ ทั้งนี้ เว้นเสียแต่งานนั้นจะเป็นของหน่วยราชการด้วยกัน

๗๔. (๑) ภายในเรือนจำควรจะให้มีการระมัดระวัง เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพและอนามัยของผู้ต้องขังตามกฎหมายเกณฑ์ เช่นเดียวกับคนงานที่เป็นอิสระภายนอก

(๒) ให้มีข้อกำหนดชัดเจนซึ่งทำด้วยผู้ต้องขังที่ได้รับบาดเจ็บ จากการทำงานรวมทั้งการเจ็บป่วยเนื่องจากงานนั้น ทั้งนี้จะต้องไม่น้อยกว่าคนงานที่เป็นอิสระภายนอกได้รับตามกฎหมาย

๗๕. (๑) จำนวนชั่วโมงทำงานของผู้ต้องขังสูงสุดในวันหนึ่งและสัปดาห์ พึงกำหนดไว้ในกฎหมายหรือกฎกระทรวง โดยพิจารณาตามข้อบังคับหรือ ประเพณีที่ใช้กับคนงานที่เป็นอิสระภายนอก

(๒) ชั่วโมงทำงานที่กำหนด จะต้องมิวันหยุดพักผ่อนสัปดาห์ละ ๑ วัน และมีเวลาเพียงพอสำหรับการศึกษาและกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติของผู้ต้องขัง และการฟื้นฟูเพื่อให้กลับเข้าสู่สังคม

๗๖. (๑) ควรมีระบบจ่ายค่าตอบแทนการทำงานผู้ต้องขังอย่างยุติธรรม

(๒) ตามระบบดังกล่าวควรมิยอมให้ผู้ต้องขังใช้เงินที่เขาได้รับนี้ อย่างน้อยก็บางส่วนเพื่อซื้อของใช้สอยตามที่ได้รับอนุมัติ และส่งไปให้ครอบครัวของเขาได้ด้วย

(๓) ระบบ^๓ทางราชการควรกันเงินส่วนหนึ่งให้ผู้ต้องขังได้รับสะสมไว้มอบให้ผู้ต้องขังเมื่อพ้นโทษ

การศึกษาและการพักผ่อนหย่อนใจ

(Education and Recreation)

๗๗. (๑) ควรมีข้อกำหนดให้ผู้ต้องขังทุกคนได้ศึกษาต่อ เท่าที่เขาสามารถจะรับการศึกษาได้ รวมทั้งการสอนศาสนาในประเทศที่พอจะดำเนินการได้ ผู้ที่อ่านหนังสือไม่ออกและผู้เยาว์วัยต้องบังคับให้เรียน และทางการราชทัณฑ์ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ

(๒) การศึกษาของผู้ต้องขังพึงปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาของชาติ เพื่อว่าเมื่อพ้นโทษแล้วจะศึกษาต่อได้สะดวก

๗๘. ทุกเรือนจำควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในการบันเทิง และทางวัฒนธรรมเพื่อเสริมสุขภาพทางกายและจิตของผู้ต้องขัง

ความสัมพันธ์ทางสังคมและการสงเคราะห์เมื่อพ้นโทษ

(Social Relations and After-Care)

๗๙. ควรเอาใจใส่เป็นพิเศษในอันที่จะธำรงรักษาและปรับปรุงให้ดีขึ้น ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังและครอบครัวของเขาให้เกิดประโยชน์มากที่สุดแก่ทั้ง ๒ ฝ่าย

๘๐. นับแต่แรกต้องคำพิพากษา ควรจะได้พิจารณาล่วงหน้าไปถึงอนาคตของผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ และควรส่งเสริมช่วยเหลือให้เขาได้ธำรงรักษาหรือสถาปนาความสัมพันธ์กับบุคคลหรือองค์การภายนอกเรือนจำ เพื่อช่วยขยายให้เกิดผลประโยชน์มากที่สุดแก่ครอบครัวของเขากับการฟื้นฟูให้เขากลับเข้าสู่สังคม

๘๑. (๑) หน่วยราชการหรือองค์การอื่น ๆ ซึ่งทำหน้าที่สงเคราะห์ผู้พ้นโทษให้กลับคืนสู่สังคมนั้น ควรจะได้ดำเนินการตามความจำเป็นที่จะทำได้ ให้เป็นที่มั่นใจว่าผู้พ้นโทษจะได้รับเอกสารและหนังสือแจ้งรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวเขา จะมีที่พักอาศัยควรแก่อัตภาพ จะมีงานอาชีพทำ จะมีเครื่องนุ่งห่มตามจำนวนอันเหมาะสมกับถิ่นพำอากาศและฤดูกาล จะมีค่าพาหนะไปถึงที่หมายปลายทาง และค่าอาหารในระยะแรกปล่อยตัว

(๒) เรือนจำพึงอำนวยความสะดวกให้ผู้แทน ซึ่งเป็นที่เชื่อถือรับรองขององค์การดังกล่าวเข้าไปในเรือนจำและพบปะผู้ต้องขังนั้น ๆ

(๓) เพื่อให้การบำเพ็ญกรณีกิจขององค์การดังกล่าวนี้ ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดควรมีสุนัขกลางอำนาจการหรือประสานงานเท่าที่สามารถจะจัดได้

(ข) ผู้ต้องขังวิกลจริตและมีจิตไม่ปกติ (Insane and mentally abnormal prisoners)

๘๒. (๑) ไม่พึงคุมขังบุคคลวิกลจริตไว้ในเรือนจำ แต่ให้จัดส่งไปในโรงพยาบาลโรคจิตเสียโดยเร็วที่สุด

(๒) ผู้ต้องขังป่วยทางจิตหรือผิดปกติอื่น ๆ ควรได้รับการตรวจบำบัดในสถานโดยเฉพาะ ซึ่งดำเนินการโดยแพทย์

(๓) ในระหว่างควบคุมไว้ในเรือนจำ ผู้ต้องขังดังกล่าวควรอยู่ในความดูแลเป็นพิเศษของแพทย์

(๔) แพทย์ทางกายหรือจิตแพทย์ของเรือนจำ ควรให้จิตบำบัดแก่ผู้ต้องขังอื่นที่พึงรับการบำบัดเช่นนั้นด้วย

๘๓. สมควรติดต่่องค์การที่มีหน้าที่ให้รับเป็นธุระในวันที่จะให้จิตบำบัดต่อเนื่องไม่หยุดชะงักเมื่อพ้นโทษแล้ว และเตรียมการในถิ่นสงคมสงเคราะห์ภายหลังปล่อยให้ด้วย ทั้งนี้เท่าที่จำเป็น

(ค) ผู้ต้องขังระหว่างสอบสวนและรอการพิจารณา (Prisoners under arrest of awaiting trial)

๘๔. (๑) บุคคลซึ่งถูกจับกุมหรือคุมขังในข้อหาคดีอาญาไว้ที่สถานี

ตำรวจหรือเรือนจำก็ดี หากยังมีได้มีการพิจารณาพิพากษาคัดสินแล้ว ต่อไปในข้อบังคับนี้จะเรียกว่า คนต้องขังระหว่างพิจารณา (untried prisoners)

(๒) ผู้ต้องขังที่ยังไม่ถูกพิพากษาลงโทษ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และควรได้รับการปฏิบัติทำนองเดียวกันกับอนู (๑)

(๓) ใช้กฎหมายข้อบังคับที่พิทักษ์เสรีภาพส่วนบุคคล หรือกระบวนการพิจารณาที่บัญญัติไว้ต่อคนต้องขังระหว่างพิจารณาโดยปราศจากอคติ เขาควรได้รับประโยชน์แห่งการควบคุมเป็นพิเศษ ซึ่งจะได้อีกต่อไปเฉพาะที่สำคัญเท่านั้น

๘๕. (๑) คนต้องขังระหว่างพิจารณาพึงแยกขังจากนักโทษเด็ดขาด

(๒) คนต้องขังระหว่างพิจารณาที่เยาว์วัย พึงแยกขังจากผู้ใหญ่ และถือเป็นหลักที่จะต้องแยกต่างที่นตสถานกัน

๘๖. คนต้องขังระหว่างพิจารณาพึงให้อนอนแยกกันคนละห้องตามประเพณีนิยมที่แตกต่างกันคนละถิ่นและดินฟ้าอากาศที่ไม่เหมือนกัน

๘๗. เท่าที่จำกัดไว้ตามระเบียบข้อบังคับของเรือนจำ ถ้าคนต้องขังระหว่างพิจารณาประสงค์จะจ่ายเงินส่วนตัวจัดหาอาหารจากภายนอก โดยเจ้าหน้าที่เรือนจำหรือญาติมิตรจัดการให้ก็ทำได้ มิฉะนั้นเรือนจำต้องเป็นผู้จัดหาอาหารเลี้ยง

๘๘. (๑) ควรอนุญาตให้คนต้องขังระหว่างพิจารณาแต่งกายด้วยเสื้อผ้าส่วนตัวที่สะอาดเรียบร้อยแล้วได้

(๒) ถ้าให้แต่งกายเครื่องแบบของเรือนจำ ก็ต้องต่างกับเครื่องแบบของนักโทษเด็ดขาด

๘๙. ควรให้คนต้องขังระหว่างพิจารณาได้ทำงานโดยสมัครใจ ถ้าทำงานก็ควรได้รับค่าจ้างตอบแทน

๕๐. ควรอนุญาตให้คนต้องขังระหว่างพิจารณาข้อหาหนังสือ หนังสือพิมพ์ เครื่องเขียน อุปกรณ์การประกอบอาชีพกัวยเงินส่วนตัวหรือของผู้อื่น เท่าที่ไม่ขัดต่อการดำเนินงานของศาล ความมั่นคงปลอดภัย และความเป็นระเบียบของเรือนจำ

๕๑. ควรให้แพทย์ หรือทันตแพทย์ประจำตัวคนต้องขังระหว่างพิจารณาเข้าพบ และตรวจรักษาได้ ถ้ามีเหตุผลเพียงพอและเสียค่าใช้จ่ายเอง

๕๒. ทันทีกที่คนต้องขังระหว่างพิจารณาถูกคุมขัง ควรอนุญาตให้เขาแจ้งครอบครัวว่าทราบการสื่อสารกับญาติมิตรก็ควรอำนวยความสะดวกตามสมควร ตลอดจนการเยี่ยมเยียนของบุคคลเหล่านี้ ควรจะให้อยู่ในข้อจำกัดและกำกับดูแลตามจำเป็น เท่าที่ไม่ขัดต่อการดำเนินการของศาล ความมั่นคงปลอดภัย และความเป็นระเบียบของเรือนจำ

๕๓. ในการต่อสู้คดีของคนต้องขังระหว่างพิจารณา ควรได้รับการช่วยเหลือในทางกฎหมาย โดยมีคิดค่าตอบแทนและควรให้ที่ปรึกษากฎหมายของเขา (Legal adviser) ได้เข้าพบปะปรึกษารูปคดี ตรีเตรียมและให้คำแนะนำเป็นความลับเท่าที่สามารถจะทำได้ ทั้งควรจะให้เขามีอุปกรณ์การเขียนตามที่เขาประสงค์ การสนทนาระหว่างผู้ต้องขังและที่ปรึกษากฎหมาย (ทนายความ) ควรอยู่ในสายตาของเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพัสดิเรือนจำ แต่ไม่จำเป็นต้องได้ยินการสนทนาด้วย

(ง) ผู้ต้องขังคดีแพ่ง (Civil Prisoners)

๕๔. ในประเทศที่กฎหมายบัญญัติให้จำคุกลงโทษผู้เป็นหนี้ หรือโดยคำสั่งศาล กระบวนการที่มีโทษคืออาญา (Imprisonment of debt or by order of a court under any other non-criminal process) บุคคลซึ่งถูก

ลงโทษจำคุกเช่นว่านี้จะไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างกวดขันหรือรุนแรงเกินกว่า
ความจำเป็น ในอันที่จะควบคุมมิให้หนีและรักษาไว้ซึ่งระเบียบวินัย ควร
ให้การปฏิบัติด้วยความปรานี ไม่หย่อนกว่าคนต้องขังระหว่างพิจารณา แม้
ว่าบุคคลประเภทนี้จะต้องให้ทำงานตามต้องการก็ดี

ผนวก ๔

การจำแนกประเภทผู้ต้องขัง (Classification)

สมาคมการราชทัณฑ์สหรัฐอเมริกา
(American Correctional Association)*

ประธาน วัฒนวานิชย์ เปลและเรียบเรียง

ปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนก่อให้เกิดมีผู้กระทำความผิด และอาชญากรรมมีอยู่มากมายและสลับซับซ้อน โดยทั่วไปปัจจัยดังกล่าวเกี่ยวข้องกับความต้องการทำลายในระหะความสัมพันธ์แรก ๆ ของมนุษย์โดยเฉพาะภายในบ้าน เทคนิคและการให้บริการและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดมีหลายประการและกว้างขวาง การแก้ไขบำบัดในส่วนที่เกี่ยวข้อง หมายถึงการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างภายในเรือนจำซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาของบุคคล โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของบุคคล ระหว่างเจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องโทษ ซึ่งอาจประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมที่สร้างสรรค์ภายในเรือนจำ ทั้งนี้เพราะการเยียวยาแก้ไขสำหรับการก่ออาชญากรรมแบบต่าง ๆ มีลักษณะแตกต่างกันและยังไม่มีผู้ใดทราบวิธี จึงไม่มีเทคนิคหรือบริการใดที่สามารถกล่าวได้ว่ามีประสิทธิภาพมากในการเยียวยา

---

* แปลจาก The Manual of correctional Standards, (Washington, D.C. : American Correctional Association, 1966) page 351-365.

ยาแก้ไขในตัวของมันเอง บรรยายภาคในการบำบัดแก้ไขภายในเรือนจำ จะเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องโทษประเภทต่าง ๆ

วิธีการปฏิบัติบางอย่างที่รวบรวมไว้ มีความจำเป็นอย่างเด่นชัด อันเป็นหลักประกันในการผสมผสาน ประสานงานและการวินิจฉัยอย่างต่อเนื่องในการวางแผนงานการเยียวยาแก้ไข และการปฏิบัติในเรือนจำและต่อมาในชุมชน การจำแนกประเภทเป็นถ้อยคำซึ่งใช้สำหรับวิธีการปฏิบัติเหล่านี้

“การจำแนกประเภท ช่วยให้แผนงานแก้ไขเป็นไปได้โดยราบเรียบและมีประสิทธิภาพด้วยการรวมข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผู้กระทำผิด ด้วยวิธีจัดวางแผนสำหรับบุคคลโดยมีรากฐานจากข้อมูลข่าวสารและควบคุมดูแลแผนงานให้สอดคล้องกับความเป็นจริงตามความประสงค์ของบุคคล จัดให้มีระเบียบในการบริหารเรือนจำ ซึ่งผู้ต้องโทษมีความต้องการแตกต่างกัน นับตั้งแต่การคุมขังจนกระทั่งการปลดปล่อย โดยใช้วิธีการวินิจฉัยและประสานงาน การจำแนกประเภทไม่เพียงแต่ช่วยให้การแก้ไขบรรลุเป้าหมายเท่านั้น แต่ยังช่วยในเรื่องการควบคุมเรื่องวินัย การมอบหมายงาน ขวัญและกำลังใจของเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง และการฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพ การเก็บข้อมูลนี้จะช่วยในการวางแผนระยะยาว และการพัฒนาระบบเรือนจำทั้งหมดและเรือนจำเฉพาะแห่ง”

ทางเลือกอื่นนอกจากการจำแนกประเภทก็คือ “ระบบการคาดคะเนโดยบังเอิญ” ซึ่งแพร่หลายอยู่ในการบริหารงานเรือนจำในอดีต การแก้ไขฟื้นฟูจิตใจผู้กระทำผิดเป็นเรื่องยากและสลบซับซ้อนในปลายยุคต้นหนึ่ง และแนวทางซึ่งยอมรับข้อเท็จจริงนี้เท่านั้นจึงมีความหวังสัมฤทธิ์ผล

ลักษณะสำคัญแห่งการจำแนกประเภท (Essential Features of Classification)

๑. กระบวนการจำแนกประเภท (The Classification Process)

กระบวนการจำแนกประเภทประกอบด้วย ระเบียบวิธีปฏิบัติที่เป็นระบบ ว่าด้วยการวินิจฉัย การวางแผนแก้ไขบำบัด และการดำเนินงานส่วนต่าง ๆ ในแผนงานแก้ไขบำบัดให้ประสานกันและพึงเลี้ยงที่ผู้ต้องขังในเรือนจำและการพักการลงโทษ

๒. แผนการแรกรับ (The Reception Program)

แผนการรับตัวผู้ต้องขังประกอบด้วย การแนะนำ หรือปฐมนิเทศ ผู้เข้ามาใหม่ในส่วนที่เกี่ยวกับการจำคุกและการพักการลงโทษ ในระหว่างที่ผู้ต้องขังอยู่ในระหว่างแรกรับเพื่อการตรวจวินิจฉัยผู้นั้น

๓. รายงานสรุปการรับ (The Admission Summary)

รายงานสรุปการรับประกอบด้วยการรวบรวม ประการแรกหาข้อมูลจากการตรวจวินิจฉัยต่าง ๆ ในระหว่างแรกรับ และประการที่สองรายการข้อเสนอแนะจากการตรวจวินิจฉัย สำหรับการแก้ไขผู้ต้องขังแต่ละคน รายงานสรุปการรับผู้ต้องขังเป็นหลักฐานสำคัญในการรวบรวมประวัติของผู้ต้องขัง ซึ่งถือเป็นข้อมูลของผู้ต้องขัง และจัดรวบรวมอย่างเป็นระบบตลอดระยะเวลาที่ผู้นั้นอยู่ในเรือนจำจนกระทั่งได้รับการพักการลงโทษ

๔. สำนักงานทะเบียนประวัติ (The Records Office)

สำนักงานทะเบียนประวัติ จัดอย่างเป็นระเบียบและมีที่ต้อย่างเหมาะสม เป็นส่วนสำคัญสำหรับวางแผนการจำแนกประเภท การรวบรวมประวัติส่วน

ตัวเป็นที่มาของข่าวสารเบื้องต้น เกี่ยวกับแผนงานสำหรับผู้ต้องขังและ
ลักษณะอื่น ๆ ทั้งหมดในคดีนั้น

๕. คณะกรรมการจำแนกประเภทผู้ต้องขังในเรือนจำ (The Institutional Classification Committee)

คณะกรรมการจำแนกผู้ต้องขังในเรือนจำประกอบด้วยบุคคลากรซึ่งเป็นผู้
แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ในเรือนจำที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขัง ประชุมร่วมกัน
ทั้งสิ้นหรือกลุ่มย่อยเพื่อพิจารณาและชี้แนะโครงการการเยียวยาแก้ไขผู้ต้องขัง
แต่ละคน

๖. การประชุมจำแนกประเภทเบื้องต้น (The Initial Classification Meeting)

การประชุมจำแนกประเภทจะกระทำภายหลังผู้ต้องขังเข้าสู่เรือนจำโดยไม่
ชักช้า บััจฉัยต่าง ๆ ในการวินิจฉัยได้มาจากการศึกษาประวัติ แผนควบคุม
เยียวยา และการจัดการแก้ไขบำบัดในทางสร้างสรรค์

๗. การจำแนกประเภทใหม่ (Reclassification)

การประชุมจำแนกประเภทใหม่กระทำเป็นประจำเป็นปกติทุกระยะ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแผนการสำหรับผู้ต้องขัง การพิจารณาทบทวนผู้ต้องขังจะช่วยประกัน
ความต่อเนื่องในแผนการแก้ไขบำบัด และแก้ไขแผนงานที่จำเป็นตามการ
เปลี่ยนแปลงและความประสงค์ของผู้ต้องขัง

๘. วิธีการจำแนกประเภทก่อนการพักการลงโทษหรือปลดปล่อย (Classification Procedures Immediately Prior to Parole or Release)

ก่อนการพิจารณาพักการลงโทษ คณะกรรมการจำแนกประเภทอาจ
เตรียมรายงานสรุปพิเศษ หรือรายงานก่อนพักการลงโทษ ซึ่งประสานความ

คิดของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการปรับตัวของผู้ต้องขัง และความปรักปรำในการปลดปล่อยซึ่งมีส่วนสำคัญในการพิจารณาของเจ้าหน้าที่พักการลงโทษ และอาจจะรวมข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องในแผนการแก้ไขที่น่าจะเป็นผลดีต่อผู้ต้องขังภายหลังการพักการลงโทษเข้าไว้ด้วย

การปริกษาหารีอลักษณะสำคัญแห่งการจำแนกประเภท (Discussion of the Essential Features of Classification)

๑. กระบวนการจำแนกประเภท ((The Classification Process))

ความมุ่งหมายหลักในการจำแนกประเภทที่เป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบ คือการพัฒนาการและการบริหารแผนงานผสมผสานในการแก้ไขบำบัดบุคคลอย่างแท้จริง รวมทั้งวิธีการเปลี่ยนแปลงแผนงานเมื่อมีสิ่งบอกรเหตุความมุ่งหมายหลักที่จะบรรลุได้โดยแนวทาง ๕ ประการ

ก. การวิเคราะห์ปัญหาส่วนบุคคลโดยการใช้เทคนิคเพื่อวินิจฉัยทุกประการที่แสวงหาได้ รวมทั้งการสืบเสาะทางสังคม การแพทย์ จิตวิทยา การตรวจสอบทางจิต การศึกษา อาชีพ ศาสนา และสันตนาการ การสังเกตการณ์ของพัศดีเรือนจำอาจให้ข้อมูลที่มีคุณค่า

ข. การแก้ไขบำบัดและแผนการฝึกอบรม วิวัฒนาการจากการประชุมเจ้าหน้าที่เรือนจำระหว่างหรือภายหลังการพบปะผู้ต้องขัง โดยมีมูลฐานมาจากการวิเคราะห์และปริกษาหารีอความมุ่งหมายดังกล่าวกับผู้ต้องขัง

ค. การพิจารณาตัดสินจะนำไปสู่การปฏิบัติ

ง. อาจมีการแก้ไขเมื่อมีสิ่งบอกรเหตุ การจำแนกประเภทเป็นกระบวนการพลวัตรอยู่เสมอ และไม่สามารถมีประสิทธิภาพได้ เว้นแต่จะมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขังแต่ละคน

จ. สิ่งที่ได้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำไม่จำเป็นต้องมีสัมพันธ
กับการพักการลงโทษสำหรับผู้นั้น

เพราะฉะนั้นการจำแนกประเภทไม่เพียงแต่เป็นการฝึกอบรมเฉพาะกิจ
หรือเป็นการแก้ไขบำบัดทั่วไป แต่น่าจะเป็นกระบวนการซึ่งนำทรัพยากรของ
เรือนจำไปใช้แก่ผู้ต้องขังแต่ละคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจำแนกประเภท
ยังมีมากกว่าการกำหนดผู้ต้องขังเป็นพวกหรือประเภท หรือการแยกผู้กระทำ
ผิดกลุ่มเดียวกันไว้ในเรือนจำแต่ละแห่งเท่านั้น แต่ว่าการจำแนกประเภท
จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อแบ่งแยกกลุ่มจัดสถานที่เฉพาะสำหรับการแก้
ไขบำบัดผู้กระทำผิดต่างประเภทกัน การจำแนกประเภทอาจถือว่าเป็นกระ
บวนการที่รวมความรู้ทั้งหมดที่ตรงกันเกี่ยวกับผู้ต้องขังเพื่อการวินิจฉัยและจัด
กิจกรรมที่มีผลกระทบต่อผู้ต้องขัง ประสานกันได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยัง
เป็นวิถีทางชี้แนะการแก้ไขบำบัดผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลและกลุ่มตามความ
เหมาะสมแก่ผู้หนึ่ง

การจำแนกประเภทเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานในระบบราชทัณฑ์ทั้งหมด
โดยอาศัยมูลฐานการค้นคว้าจากการจำแนกประเภท การวางแผนในระบบ
ราชทัณฑ์จะได้ความรู้ว่า แผนการหรือเรือนจำแบบใดที่พึงปรารถนา กรม
ราชทัณฑ์ทุกรัฐควรบรรจุแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ระดับสูงให้รับผิดชอบในการดูแล
การจำแนกประเภท ในระบบงานราชทัณฑ์ทั้งหมดและเพื่อการประสานงาน
ในระบบราชทัณฑ์ กับงานวางแผนการพักการลงโทษ และการแก้ไขบำบัด
ทั่วยุทธ ควรกำหนดมาตรฐานสำหรับโครงการจำแนกประเภททั้งระบบงาน
พร้อมทั่วยุทธบังคับและรายละเอียดต่าง ๆ ตามความจำเป็นในเรือนจำแต่ละ
แห่ง

เพื่อให้การปฏิบัติตามแผนการจำแนกประเภท การมีสถานที่พอเพียงตามจำเป็นในการมีบุคลากรเพื่อการตรวจวินิจฉัย การแก้ไขบำบัดความเข้าใจ และการประสานงานกันระหว่างบุคลากรผู้บริหารงานเป็นสิ่งสำคัญ อย่างไรก็ตามหลักการจำแนกประเภท อาจทำได้แม้เมื่อบุคลากรและสถานที่มีอยู่อย่างจำกัด ทั้งนี้เพราะว่าแผนการจำแนกประเภทไม่ต้องอาศัยบุคลากรอาชีพทั้งหมด หรือผู้บริหารที่ได้รับการฝึกอบรมอย่างดีและสถานที่แก้ไขบำบัดอย่างเพียงพอโดยสิ้นเชิงทีเดียว ถึงแม้ว่าแผนการนี้สามารถบรรลุถึงประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ ถ้ามีเงื่อนไขดังกล่าวพร้อมก็ตาม ระบบราชทัณฑ์ซึ่งมีเจ้าหน้าที่อาชีพ หรือสถานที่เพียงเล็กน้อย ถ้าใช้ความพยายามนำหลักการจำแนกประเภทมาปฏิบัติ อาจบรรลุผลสำเร็จโดยการใช้อัศวินกรอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อการแก้ไขบำบัดผู้ต้องขังแต่ละคนได้

๒. แผนการแรกรับ (The Reception Program)

ไม่มีระยะเวลาใดที่สำคัญมากเท่าการวินิจฉัยทัศนคติ และแบบแผนความประพฤติในภายหลังของผู้ต้องขังเท่ากับเวลาที่รับผู้นั้นเข้ามาในเรือนจำ ผู้ต้องขังอาจสำนึกตามคิของบุคคลธรรมดาที่ว่าเรือนจำเป็นสถานที่สำหรับการลงทัณฑ์ และอาจมีอาการกดดันจากความผิด กระวนกระวายใจ โกรธสังเวชตนเอง กลัดกลุ้ม เสียใจ และก้าวร้าว ผู้ต้องขังส่วนน้อยที่เข้าใจแผนการแก้ไข หรือมีความหวังจะได้รับประโยชน์จากประสบการณ์ในเรือนจำน้อยมาก ส่วนมากจะมีความคิดผิด ๆ ที่ทราบจากผู้ต้องขังอื่น ๆ ในขณะที่ถูกควบคุมตัวระหว่างพิจารณาและต้องโทษในเรือนจำ เพราะฉะนั้นระยะเวลาแรกรับในเรือนจำจึงมีความสำคัญมาก ความเป็นกันเองและการให้คำ

แนะนำที่ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวด ในการช่วยเหลือผู้ต้องขัง เพื่อเริ่มต้น
เข้าใจสถานະการณของตนเอง และรับรู้ว่าคุณต้องปฏิบัติอย่างไร

ก. ประโยชน์ที่จะได้จากกระบวนการแยกการแรกรับ

(Advantages of a Separate Reception Process)

การจัดให้แบ่งแยกผู้ต้องขังใหม่ด้วยเหตุผลทางการแพทย์ และการควบคุมตัว ผู้เชี่ยวชาญ บางคนเชื่อมั่นว่าการแยกควบคุม ด้วยเหตุทางการแพทย์
ไม่ควรเกินกว่า ๕ วัน ระยะเวลาการแยกควบคุมผู้ต้องขังเพื่อการปฐมนิเทศน์
และศึกษาประวัติในทางปฏิบัติแตกต่างกัน ระหว่าง ๖ ถึง ๘ สัปดาห์ การ
แรกรับหรือการปฐมนิเทศน์ผู้ต้องขังพึงมีสถานที่สำหรับการสัมภาษณ์ การ
ทดสอบเป็นกลุ่ม ชั้นเรียน กลุ่มถกเถียงปัญหาและสนทนากาาร ระยะเวลา
การแยกผู้ต้องขังจะเป็นหลักประกันว่าผู้ต้องขังใหม่ จะพร้อมสำหรับการ
ตรวจวินิจฉัย แผนงานปฐมนิเทศน์นักโทษอาจก่อประโยชน์อย่างมากได้
การปฐมนิเทศน์ในสถานการณเช่นนี้หมายถึง การให้ข่าวสารแก่ผู้ต้องขังเกี่ยว
กับชีวิตประจำวันในเรือนจำ และความมุ่งหมายโดยทั่วไปในการแก้ไขบำบัด
ในเรือนจำ และการพักการลงโทษในภายหลังด้วย สำหรับผู้ที่ไม่เคยอยู่ใน
เรือนจำ สิ่งที่จะต้องเรียนรู้มีมากไม่เพียงแต่กฎข้อบังคับในเรือนจำ วิธีปฏิบัติ
และองค์การเท่านั้น ยังต้องรู้การแก้ไขบำบัดและโอกาสสำหรับการฝึกอบรม
ด้วย สำหรับผู้เคยต้องขังในเรือนจำ ประสบการณ์ในเรือนจำของผู้นั้น
อาจสร้างทัศนคติที่ไม่ยอมร่วมมือ ซึ่งต้องเปลี่ยนก่อนที่ผู้นั้นจะยอมรับความ
ช่วยเหลือหรือเข้าสู่แผนงานที่สร้างสรรค์

ศาลซึ่งมีเขตอำนาจส่วนใหญ่จะพิพากษาลงโทษผู้ต้องขังในเรือนจำแห่ง
ใดแห่งหนึ่ง อาทิเช่นเรือนจำของรัฐ หรือสถานกักกันของรัฐ เป็นที่พึง

ปรารถนาที่จะให้กำหนดไว้ในบทบัญญัติของกฎหมายว่าศาลส่งผู้กระทำความผิดไปยังระบบทัณฑสถานของรัฐ ภายใต้การควบคุมของผู้อำนวยการหรือผู้บัญชาการราชทัณฑ์ หรือคณะกรรมการของทางราชการที่เทียบเท่า เจ้าหน้าที่ส่วนกลางควรมีอำนาจกำหนดว่าจะส่งผู้นั้นไปยังเรือนจำแห่งใด โดยการศึกษจากการจำแนกประเภท สามารถที่จะตัดสินใจได้ว่าแผนงานและเรือนจำใดเหมาะสมแก่ผู้ต้องขัง เมื่อปฏิบัติดังนี้แล้วอาจกล่าวได้ว่า วิธีการจำแนกประเภทในระบบราชทัณฑ์ของรัฐหรือสหรัฐ เริ่มต้นขึ้นเมื่อผู้กระทำความผิดถูกส่งไปยังเรือนจำ

ข. บทบาทของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการแรกเริ่ม

(Staff Role in Reception Processing)

ในกรณีที่มีทรัพยากรพอ เจ้าหน้าที่ที่ชำนาญการเป็นผู้วินิจฉัยการจำแนกประเภทตามกระบวนการในไม่ช้า เจ้าหน้าที่จะมีความชำนาญในการประชุมพิจารณาคดีและเตรียมข้อสรุป ซึ่งครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ ในคดีนั้นอย่างละเอียด นอกจากนั้นเจ้าหน้าที่เรือนจำและพนักงานอื่น ๆ ยังมีโอกาสสังเกตผู้ต้องขังรับใหม่ในหน่วยแรกเริ่มได้ด้วย เจ้าหน้าที่อาจกำหนดแผนสำหรับผู้ต้องขัง ซึ่งอาจก่อปัญหาเนื่องจากโรคจิตหรือจิตบกพร่อง หรือมีอาการก้าวร้าวต่อเจ้าหน้าที่ได้ล่วงหน้า

ในทำนองเดียวกัน ผู้ต้องขังที่อาจพยายามหลบหนี ซึ่งเจ้าหน้าที่อาจทราบตัวไว้ก่อนได้ หรือต้องปฏิบัติด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษต่อผู้ต้องขังเป็นข่าวโด่งดังในหนังสือพิมพ์หรือเกี่ยวข้องกับการเมือง ผู้ต้องขังที่เป็นปัญหาทั้งกลางวัน เจ้าหน้าที่อาจเตรียมและเสนอแนะวิธีปฏิบัติให้สอดคล้องกับนโยบายและระเบียบปฏิบัติของระบบเรือนจำ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงาน

ต่าง ๆ อาจพบปะกับกลุ่มผู้ต้องขังให้ข่าวสารและปรึกษาหารือกับผู้เข้าใหม่ และตอบปัญหาข้อข้องใจ เพื่อให้บรรลุลักษณะผู้ต้องขังในการปฏิรูปประเทศดังกล่าวข้างต้น หัวหน้านักโทษซึ่งเป็นผู้นำกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ติดสุราซึ่งไม่เปิดเผยตัว อาจช่วยเหลือโครงการได้ การปฏิรูปประเทศจะมีประสิทธิภาพสูงถ้าจัดในระหว่างการจำคุกประเภทผู้ต้องขัง ระบบราชทัณฑ์บางแห่งจัดให้มีการบำบัดทางจิตหรือการให้คำปรึกษาเป็นกลุ่มในระยะเวลาดังกล่าวด้วย

เทคนิคอื่นที่ใช้ปฏิบัติได้แก่การทัศนศึกษาเรือนจำ ฉายภาพยนตร์และภาพนิ่งเกี่ยวกับกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของเรือนจำ เอกสารคู่มือว่าด้วยแผนงานข้อบังคับและระเบียบต่าง ๆ ของเรือนจำ สมุดคู่มือว่าด้วยระเบียบข้อบังคับควรมีเนื้อหาชัดเจนและสั้น ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่ปฏิบัติได้หรือไม่ได้ ควรจะเป็นการอธิบายเรื่องราวอย่างง่าย ๆ มากกว่าการใช้ถ้อยคำแรง ๆ หรือข่มขู่ ใช้การแนะนำมากกว่ากล่าวถึงรายละเอียดเรื่องการละเมิดกฎเกณฑ์ การประชุมกลุ่มเพื่ออภิปรายเกี่ยวกับกฎข้อบังคับ เป็นประโยชน์ในทางเสริมสร้างความเข้าใจ และในขณะเดียวกันก็ล่วงรู้ข้อมูลเกี่ยวกับอุปสรรคในการปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของผู้ต้องขังด้วย

ก. แผนงานกิจกรรมของผู้ต้องขังระหว่างเวลาแรกรับ

(Immature Activity Program During the Reception Period)

มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดในการจัดแผนงานกิจกรรมระหว่างเวลาแรกรับ บุคคลส่วนใหญ่ซึ่งต้องโทษในเรือนจำได้ใช้เวลาไปอย่างไร้ประโยชน์ในห้องขังระหว่างรอการพิจารณาคดี พิพากษา และจำคุก การอยู่เฉยๆ ในระหว่างเวลาแรกรับมักจะเพิ่มความตึงเครียดและอาการไม่เป็นมิตรของผู้ต้องขัง ควรจัดแผนงานในระยะแรกรับด้วยการหาหนังสือให้อ่าน กิจกรรมสนทนา

การ รวมทั้งเวลาออกกำลังกาย ปฏิบัติศาสนกิจ และมอบงานพิเศษให้ปฏิบัติทั้งภายในหน่วยแรกรับและภายนอก ผู้ต้องขังระหว่างแรกรับควรแยกออกต่างหากจากผู้ต้องขังอื่น ๆ ตลอดเวลา

๓. รายงานสรุปการรับ (The Admission Summary)

การรวบรวมผลการศึกษาการตรวจวินิจฉัยผู้ต้องขังเรียกว่า รายงานสรุปการรับเป็นเอกสารเบื้องต้นในการรวบรวมประวัติผู้ต้องขัง รายงานสรุปการรับควรประกอบด้วย

๑. ลักษณะแห่งคดี รวบรวมจากรายงานสรุปของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ศาล และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ อาจรวมทั้งอธิบายผู้ต้องขังด้วยว่าเหตุใดจึงเกิดเหตุร้ายขึ้นได้

๒. สรุปประวัติอาชญากรรมของผู้นั้น ถ้าหากเขาเคยต้องโทษในสถานกักกันเด็กหรือเยาวชน หรือเรือนจำมาก่อน รายงานดังกล่าวเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและทัศนคติและโครงการอบรมที่เคยได้รับรวมได้ด้วย

๓. ประวัติทางสังคม หรือประวัติส่วนตัวของผู้นั้นจากรายงานสืบเสาะข้อเท็จจริงของพนักงานควบคุมประพฤติ การสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ การทดสอบ การสอบ และการสังเกตของเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ทั้งนี้อาจจัดเพิ่มขึ้นหรือขยายความออกไปอีกด้วย การสอบถามหรือสัมภาษณ์จากครอบครัวหรือมิตรสหาย นายจ้าง และบุคคลอื่นซึ่งอาจช่วยได้

๔. สภาพร่างกาย

๕. ความสนใจด้านอาชีพ ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์

๖. สถานะการศึกษา

๗. ภูมิหลังทางศาสนาและความสนใจ

๘. ความสนใจในยามว่าง

๙. ลักษณะทางค่านิยมจิตใจซึ่งประเมินผลโดยจิตแพทย์หรือนักจิตวิทยา

๑๐. รายงานของพัชิตถึงพฤติกรรมในศูนย์แรกรับและ

๑๑. ปฏิกริยาแรกเริ่มที่มีต่อการบำบัดทางจิต การให้คำแนะนำเป็นกลุ่มหรือการบำบัดอย่างอื่น

ข้อมูลต่าง ๆ ได้มาจากความคิดเห็นของผู้ต้องขัง จากการสัมภาษณ์และการให้คำปรึกษาแนะนำ เรื่องราวจากผู้ต้องขังหรือผู้อื่น รายงานสรุปการแรกรับจะเป็นเอกสารที่ใช้งานได้ เมื่อส่วนสุดท้ายให้คำแนะนำต่าง ๆ จากผลการตรวจวินิจฉัยข้างต้น เพื่อนำตัวผู้ต้องขังไปไว้ยังเรือนจำ และในแผนการพักการลงโทษ

ระบบงานราชทัณฑ์ส่วนมากค้นพบว่าการเตรียมเอกสาร รายงานสรุปสำหรับการสำเนาไว้หลายฉบับเป็นการดี สำเนาเหล่านี้ไม่เพียงแต่ใช้ในคณะกรรมการจำแนกประเภทเท่านั้น แต่สำหรับเจ้าหน้าที่ส่วนกลางในระบบเรือนจำ และยังใช้สำหรับหน่วยงานพักการลงโทษในภายหลังด้วย เรือนจำอื่น ๆ หรือหน่วยงานในชุมชนอาจร้องขอสำเนาประวัติผู้ต้องขังได้

ง. หมายกำหนดการในกระบวนการคัดเลือกตอนแรกรับ

(Selective Reception Processing Schedules)

กระบวนการแรกรับอย่างสมบูรณ์ดังกล่าวในข้างต้นอาจไม่จำเป็นสำหรับผู้ต้องขังทุกคนเสมอไป ผู้ซึ่งได้รับการปลดปล่อยจากเรือนจำไม่นาน และมีรายงานสรุปการแรกรับไว้แล้วอาจใช้กระบวนการที่รวดเร็วมากกว่า โดยเฉพาะผู้ละเมิดเงื่อนไขการพักการลงโทษและผู้กระทำผิดซ้ำ ซึ่งเหตุที่ผู้นี้กลับมาสู่เรือนจำเป็นสิ่งที่มิเอกสารพร้อมมูลแล้ว ในกรณีเช่นนี้เจ้าหน้าที่แรก

รับอาจเขียนประวัติการรับตัวเพิ่มเติมโดยย่อถึงกิจกรรมต่าง ๆ ในขณะที่ยู่ในชุมชนและการประเมินเหตุย่อ ๆ ที่ผู้นั้นกลับเข้าเรือนจำอีก อย่างไรก็ตาม ต้องระมัดระวังสังเกตผู้กระทำผิดร้ายแรง หรือวิปริตผิดธรรมดา หรือผู้มีอารมณ์วิกลจริตอย่างรุนแรงในขณะได้รับอิสระภาพ เพื่อการประเมินผล และตรวจสอบเพิ่มเติมอีก

๔. สำนักงานทะเบียนประวัติ

แผนการจำแนกประเภทอย่างมีประสิทธิภาพ อาศัยการประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในเรือนจำอย่างสม่ำเสมอและสนับสนุนโครงการบำบัดรักษาและแก้ไข เพื่อที่บุคคลากรต่าง ๆ ได้ทราบเกี่ยวกับแผนงาน การเก็บรวบรวมชีวประวัติของผู้ต้องขัง ควรรักษาไว้ในสถานที่เหมาะสม ได้แก่ สำนักงานทะเบียนประวัติ การจัดทำสำเนาเอกสารจะลดน้อยลงโดยไม่จำเป็น สำนักงานทะเบียนประวัติจำต้องมีโต๊ะและเก้าอี้ที่นั่งสำหรับผู้ซึ่งประสงค์จะศึกษาประวัติผู้ต้องขังโดยสะดวก เจ้าหน้าที่อาจนำแฟ้มคดีออกจากสำนักงานไปใช้ยังที่อื่นได้ด้วย เช่น ในการสัมภาษณ์หรือในการประชุมคณะกรรมการจำแนกประเภท ไม่ว่าจะดีไต่ก็ตามผู้ต้องขังไม่ควรได้ทราบทะเบียนประวัติหรือทะเบียนพักการลงโทษของตน

นับแต่ผู้ต้องขังเข้ามาอยู่ในเรือนจำจนกระทั่งวันปลดปล่อย บันทึก รายงาน ประวัติอาชญากรรม รายงานสรุปการแรกรับ รายงานความก้าวหน้า และข้อมูลอื่นเกี่ยวกับภูมิหลังผู้ต้องขังความประพฤติ เอกสารการติดต่อเกี่ยวกับผู้นั้น จะอยู่ในแฟ้มประวัติผู้ต้องขังแต่ละคน แฟ้มส่วนกลางของผู้ต้องขังอาจประกอบด้วยรายการซึ่งจัดไว้ในการจัดระเบียบแฟ้มมาตรฐานดังนี้.-

ก. สำเนาสรุปรวมประวัติ

- ข. เอกสารข้อมูลกฎหมายทั้งหมทรวมทั้งหมายอาญาต่าง ๆ สำเนา
คำฟ้องคำพิพากษาลงโทษจำคุก หรือคำสั่งศาล
- ค. รายงานของพนักงานคุมประพฤติ และสรุปการตรวจวินิจฉัย
จากหน่วยงานอื่น
- ง. รายงานความก้าวหน้าในเรื่องการมอบหมายงานให้ทำ การฝึก
อาชีพ การศึกษา การรักษาทางจิตและกาย
- จ. บันทึกการฝ่าฝืนวินัย รวมทั้งมาตรการที่ใช้และเหตุแห่งการฝ่า
ฝืน
- ฉ. การติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขัง
- ช. เอกสารประจำตัวรวมทั้งรูปถ่ายไม่นาน และลายพิมพ์นิ้วมือ
- ซ. บันทึก การจำแนกประเภทและรายการเปลี่ยนแปลง รวมทั้ง
การย้ายเรือนจำ การเปลี่ยนที่คุมขัง ฯลฯ
- ฅ. รวมรายงานสรุปของผู้ร่วมประกอบอาชญากรรม

เพิ่มส่วนกลางของผู้ต้องขังจะต้องทันสมัยอยู่เสมอเท่าที่จะทำได้ รายงานสรุปสามารถกระทำเรียงตามลำดับก่อนหลังเพื่อความสะดวกในการค้นหา รายงานสรุปความก้าวหน้า จะรวมอยู่ในรายงานสรุปเป็นครั้งคราว เมื่อมีการจำแนกประเภทใหม่หรือก่อนการพิจารณาพักการลงโทษ

การรวบรวมชีวประวัติในเพิ่มประวัติของผู้ต้องขัง ณ สำนักงานทะเบียน
ประวัติ จะต้องเก็บไว้เป็นความลับ ผู้ต้องขังไม่อาจกล่าวกับจิตแพทย์
อนุศาสนาจารย์ หรือเจ้าหน้าที่เรือนจำได้อย่างเป็นอิสระเสรี ถ้าผู้นั้นทราบ
รายงานเป็นลายลักษณ์อักษรจากการสัมภาษณ์ ผู้ต้องขังอื่นอาจทราบได้เช่น

กัน นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมายหรือหน่วยงานทางสังคม อาจไม่ยินยอมเสนอรายงานวันแต่รายงานนั้นจะเก็บรักษาไว้เป็นการลับ

ความจำเป็นในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้สามารถอ่านและศึกษาประวัติคดีจะต้องกระทำควบคู่กับการเตรียมการตั้งกล่าวข้างต้นด้วย สิ่งเหล่านี้จะทำให้คดีที่สุดดำเจ้าหน้าที่จัดทำคดีที่มีประสพการณ์จะแสดงให้ผู้ร่วมมื่อดูเป็นตัวอย่าง การสอนตั้งกล่าวแล้วจะต้องเน้นด้านความสำคัญของการรักษาความลับ และควรสอนวิธีการจัดทำรายงานและหลีกเลี่ยงการทำงานซ้ำซ้อนกับสิ่งที่มีอยู่ในทะเบียนประวัติแล้วโดยไม่จำเป็น

การจัดเพิ่มประวัติบุคคลและการเก็บรักษาทะเบียนต่าง ๆ มีความสำคัญในแผนงานจำแนกประเภทผู้ต้องขัง คณะกรรมการจำแนกประเภทไม่ควรประชุมกันโดยไม่มีเพิ่มประวัติของผู้ต้องขัง รายงานปฏิบัติการของคณะกรรมการควรสรุปหลังจากการพิจารณาแต่ละคดีเพื่อนำไปรวมไว้ในประวัติผู้ต้องขัง การใช้เครื่องบันทึกเสียงได้พิสูจน์ให้เห็นว่า เป็นวิธีการช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพในการบันทึกผลการพิจารณาแต่ละคดี

๕. คณะกรรมการจำแนกประเภทผู้ต้องขังในเรือนจำ

(The Institutional Classification Committee)

องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการจำแนกประเภทคือ คณะกรรมการจำแนกประเภทผู้ต้องขัง หรือบางครั้งเรียกว่าที่ประชุมกรรมการจำแนกประเภทผู้ต้องขัง โดยที่คณะกรรมการมีหน้าที่ประสานงานเกี่ยวกับกิจการของผู้ต้องขังในเรือนจำ คณะกรรมการควรประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นผู้แทนจากผู้มีหน้าที่ตรวจวินิจฉัยแก้ไขบำบัดและผู้คุมเรือนจำ โดยปกติบุคคลเหล่านี้เป็นหัวหน้างานในเรือนจำ จำนวนสมาชิกของคณะกรรมการมากน้อยขึ้นอยู่กับ

กับขนาด ขอบข่าย งานเกี่ยวกับการตรวจวินิจฉัย การฝึกอบรม บริการ
แก้ไขบำบัดที่พัฒนาขึ้นในเรือนจำนั้น ในเรือนจำที่มีบุคลากรบริบูรณ์
คณะกรรมการอาจประกอบด้วยพัสตี หรือผู้บัญชาการเรือนจำ เป็นประธาน
กรรมการ (โดยตำแหน่ง) และมีผู้ช่วยเหลือรองพัสตีรับผิดชอบด้านการ
จำแนกประเภทผู้ต้องขังหรือแก้ไขบำบัดทำหน้าที่ประธานด้วย การมีพัสตี
หรือผู้บัญชาการเรือนจำอยู่ในคณะกรรมการจำแนกประเภทจะเป็นหลักประ
กันว่า งานของคณะกรรมการได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ ในเรือนจำ
ใหญ่ พัสตีหรือผู้บัญชาการเรือนจำอาจไม่สามารถร่วมประชุมกรรมการได้ทุก
ครั้ง หรืออุทิศเวลาให้ได้อย่างเพียงพอ ในกรณีเช่นนี้ประธานกรรมการอาจ
เป็นรองพัสตีซึ่งรับผิดชอบด้านการจำแนกประเภทผู้ต้องขังหรือการแก้ไขบ
ำบัดผู้ต้องขัง นอกจากนั้นอาจรวมบุคลากรเหล่านี้เข้าด้วยกันก็ได้เช่น ผู้รับ
ผิดชอบด้านการศึกษา การฝึกอาชีพ ที่ปรึกษาผู้ต้องขัง ผู้รับผิดชอบการ
รับผู้ต้องขัง ผู้รับผิดชอบด้านการศึกษา อุตสาหกรรม อนุศาสนาจารย์ นาย
แพทย์ จิตแพทย์ นักจิตวิทยา คณะกรรมการชุดนี้อาจแยกออกเป็นกลุ่ม
เล็กเพื่อการประหยัดและมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานสำหรับเรือนจำ
ใหญ่ ๆ แนวโน้มในการจัดคณะกรรมการกลุ่มเล็ก ๆ จะมีประโยชน์สำหรับ
งานจำแนกประเภทผู้ต้องขังครั้งต่อไป บางคนเชื่อว่ากระบวนการจำแนก
ประเภทผู้ต้องขังควรกระจายออกไปสู่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบผู้ต้องขังแต่ละคน
ดังนั้นคณะกรรมการจะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสภาสำหรับจำแนกประเภทและแก้
ไขบำบัดในตำแหน่งหลักและนโยบายมากกว่าพิจารณาแต่ละคดี

ผู้ควบคุมการจำแนกประเภทจะรับผิดชอบการวางระเบียบปฏิบัติเพื่อความ
คล่องตัวและประสิทธิภาพของแผนงาน กำหนดควรเข้าสู่การพิจารณาแจ้งที่

ประชุมเรื่องการเตรียมรายงานและให้คำแนะนำเกี่ยวกับรายงานการจำแนกประเภทต่าง ๆ ตรวจสอบเอกสาร ข้อบกพร่อง ความไม่สมบูรณ์และซ้ำซ้อน รวมทั้งการแก้ไขข้อบกพร่องและรักษามาตรฐานการปฏิบัติงาน ประการสุดท้ายทำหน้าที่รับผิดชอบตรวจสอบว่าข้อเสนอแนะได้แจ้งไปยังบุคคลที่รับผิดชอบ และได้มีการปฏิบัติตามข้อเสนอแนะนั้นหรือไม่ ในหน่วยงานพักการลงโทษ กระบวนการจำแนกประเภทมีแบบที่ง่ายกว่าการตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังกระทำโดยเจ้าหน้าที่พักการลงโทษแต่ผู้เดียว หรือมีฉะนั้นก็โดยมีผู้บังคับบัญชา ร่วมพิจารณาด้วย

๖. การประชุมจำแนกประเภทเบื้องต้น

(The Initial Classification Meeting)

ความมุ่งหมายของการประชุมจำแนกประเภทเบื้องต้นจะกระทำหลังจากครบตัวผู้ต้องขัง และกำหนดแผนสำหรับผู้ต้องขังซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขและฟื้นฟูจิตใจผู้นั้นโดยตรง ในวาระแรกของการจำแนกประเภทจำเป็นจะต้องรวบรวมเอกสารซึ่งจัดทำโดยเจ้าหน้าที่ตรวจสอบ เพื่อชี้แจงหน้าที่กับปัจจัยที่มีส่วนในการประพฤติผิด และประเมินความสามารถและข้อจำกัดของผู้นั้นซึ่งกระทำได้ด้วยการประชุมเจ้าหน้าที่

การประชุมพิจารณาจำแนกประเภทเบื้องต้น ในเรือนจำบางแห่งจะให้กรรมการแต่ละคนสรุปส่วนของรายงานที่หน่วยงานของตนรับผิดชอบด้วยวาจา เรือนจำอื่นอาจเสนอรายงานแรกรับโดยผู้รับผิดชอบการจำแนกประเภทผู้ต้องขังอย่างย่อ ๆ หรืออาจเสนอรายงานนี้โดยนักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา หรือเจ้าหน้าที่ซึ่งรู้เรื่องเกี่ยวกับคดีนั้นดีที่สุดในเรือนจำบางแห่งอาจมอบหมายให้กรรมการแต่ละคนรับผิดชอบสรุปรายงานเป็นคดี ๆ ไป ถ้า

หากสามารถกระทำได้ การเสนอรายงานควรเตรียมการล่วงหน้าและเน้นในเรื่องสำคัญ ๆ หลังจากการฟังรายงานแล้ว กรรมการควรจะพิจารณาคดีแต่ละคดีอย่างละเอียดและแผนงานที่กรรมการเห็นสมควรก่อนนำตัวผู้ต้องขังเข้ามาพบกรรมการ

ผู้ต้องขังควรมีส่วนร่วมในการวางแผนของตนเอง เพราะแผนการที่กำหนดให้โดยบุคคลอื่นอาจไม่เหมาะกว่าผู้ซึ่งมีส่วนกำหนดและยอมรับ ระหว่างเวลาปรากฏตัวควรทำให้ผู้หนึ่งรู้สึกเป็นกันเอง การเตรียมปรึกษาหารือเกี่ยวกับอนาคตของผู้ต้องขังระหว่างการสัมภาษณ์ในเวลาแรกบ้าง ให้ผู้หนึ่งแสดงความคิดเห็นโดยอิสระเกี่ยวกับแผนที่กำหนดให้ ในบางกรณี ความซัดแย้งและความไม่เข้าใจอาจบรรเทาลง ถ้าอธิบายให้ทราบความหมายและวัตถุประสงค์ของแผนงานและปรับปรุงแก้ไขตามความประสงค์ของผู้หนึ่ง

ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการควรครอบคลุมสิ่งสำคัญของชีวิตผู้ต้องขังในเรือนจำทั้งหมด ข้อเสนอแนะในการจำแนกประเภทเบื้องต้นอาจเป็นเพียงคร่าว ๆ และต้องอาศัยข้อมูลจากการสังเกตผู้ต้องขังเพิ่มเติม ถ้าศูนย์แรกรับของเรือนจำไม่มี คณะกรรมการจะต้องพิจารณาหาเรือนจำที่มีอยู่ที่เหมาะสมให้แก่ผู้ต้องขัง ข้อเสนอแนะดังกล่าวอาจมีอยู่อย่างจำกัดตามจำนวนเรือนจำที่มีอยู่ และข้อบังคับการย้ายเรือนจำจะอนุญาตให้กระทำได้ การย้ายเรือนจำจะกระทำได้ในกรณีต่อไปนี้

- ก. นำผู้ต้องขังไปไว้ยังเรือนจำที่เหมาะสมแก่การฝึกอบรมและแก้ไขผู้หนึ่ง
- ข. แยกผู้ต้องขังกระทำผิดซ้ำ หรือชั่วร้ายออกจากผู้ต้องขังธรรมดา
- ค. นำผู้ต้องขังซึ่งต้องการบำบัดรักษาทางการแพทย์หรือจิตไปไว้ยังเรือนจำที่มีสถานที่และอุปกรณ์เหมาะสม

- ง. แยกผู้ต้องขังซึ่งให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อผู้ต้องขังอื่นออกจากกัน และ
- จ. แยกผู้ต้องขังซึ่งร่วมกันกระทำผิดด้วยกัน หรือเป็นพวกเดียวกันออกจากกันเพื่อมิให้มีอิทธิพลต่อกัน

นอกจากนี้การย้ายผู้ต้องขังอาจกระทำเนื่องในโอกาสปรับจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำที่มีมากเกินควร ไปไว้ยังเรือนจำแห่งอื่นด้วยเหตุผลทางด้านการบริหารงาน

การพิจารณาประการที่สองได้แก่ ระดับแห่งการควบคุมสำหรับผู้ต้องขังเป็นที่ทราบโดยชัดแจ้งว่าผู้มีจิตบกพร่อง เช่น ลักเพศ ผู้อาจหลบหนีและผู้ก่อปัญหาจะต้องจำแนกประเภทควบคุม เพื่อป้องกันมิให้ผู้นั้นฉวยโอกาสหลบหนีและหลีกเลี่ยงปัญหายุ่งยากของเรือนจำ

การจำแนกประเภทประการที่ ๓ เป็นเรื่องการมอบหมายงาน ข้อเสนอแนะอาศัยเงื่อนไขของสุขภาพร่างกาย จิตใจ และความถนัดทางช่าง ประวัติการงาน ประโยชน์ของอาชีพ ความต้องการโอกาสเมื่อผู้นั้นพ้นโทษ รวมทั้งงานและการฝึกอาชีพที่มีอยู่ในเรือนจำ ถ้าหากกระทำได้ การมอบหมายงานควรใช้วิธีการทดลองก่อน การมอบหมายงานควรแบ่งออกเป็นสองกลุ่มเพื่อมิให้แผนฝึกอาชีพเปลี่ยนแปลงโดยคณะกรรมการไม่ทราบ กลุ่มแรกประกอบด้วยงานซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ เช่น การฝึกอาชีพ การฝึกอาชีพเฉพาะหรืองานอุตสาหกรรม กลุ่มที่สองประกอบด้วยงานซึ่งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการมอบหมายงานอาจเปลี่ยนให้ผู้นั้นได้ โดยปกติการมอบหมายงานในเรือนจำเป็นไปตามความสะดวกของงานที่มีอยู่ การเปลี่ยนแปลงงานไม่จำเป็นต้องขออนุมัติคณะกรรมการ

ข้อเสนอแนะประการที่ ๔ เกี่ยวกับแผนทางวิชาการจะต้องสอดคล้องกับแผนงานอื่น ๆ โดยเฉพาะการทำงานและฝึกอาชีพ การจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับนโยบายและสถานที่ของเรือนจำรวมทั้งความสามารถทางด้านสติปัญญา ประวัติการศึกษาและความสนใจของผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นขั้นตอนของแผนงานในความรับผิดชอบของคณะกรรมการเจ้าหน้าที่คนใดคนหนึ่ง ไม่ควรมีอำนาจกำหนดการศึกษาของผู้ต้องขัง ข้อเสนอแนะอื่น ๆ อาจกำหนดโดยย่อ ๆ ข้อเสนอแนะทางการแพทย์และจิตเวชเกี่ยวกับการมอบหมายเรื่องอื่น ๆ ในโครงการ ข้อเสนอแนะการบริการทางสังคมอาจรวมคำขอข้อมูลเพิ่มเติมหรือการเตรียมการร่วมกับองค์การทางสังคม เพื่อให้บริการทางสังคมแก่ครอบครัวของผู้ต้องขัง การติดต่อของเจ้าหน้าที่กับผู้ต้องขังหรือครอบครัวของเขาอาจกำหนดไว้ร่วมกันกับองค์การเอกชนและหน่วยงานของรัฐ

ข้อเสนอแนะของอนุศาสตราจารย์อาจรวมทั้งการปฏิบัติกิจทางศาสนา การเข้าชั้นเรียนศาสนาและให้คำแนะนำทางศาสนา ข้อกำหนดเรื่องกิจกรรมทางศาสนาและการศึกษาศาสนาช่วยเสริมบรรยากาศในเรือนจำและแผนการแก้ไขบำบัด อนุศาสตราจารย์อาจอุทิศตนเพื่อการแนะนำด้านศาสนาและแก้ไขผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลได้เป็นอย่างดี

แผนการสนับสนุนการที่ีอาจเสริมสร้างขวัญในเรือนจำโดยทั่วไป เช่น ลดเวลาของผู้ต้องขังจะใช้ในการเรียนรู้อาชญากรรม และแนะนำให้ใช้เวลาว่างเพื่อการสังคมในทางที่ถูกต้อง

เรือนจำบางแห่งคณะกรรมการจำแนกประเภทและจะกำหนดที่อยู่ของผู้ต้องขังเป็นที่ตระหนักกันมากขึ้นว่าที่อยู่และการคบเพื่อนในเรือนจำจะมีผลกระทบต่อ การปรับตัวและการร่วมมือของผู้ต้องขังในแผนงานสร้างสรรค์

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ สำหรับผู้ต้องขังบางราย เช่น ผู้มีอาการไม่มั่นคงหรืออกตัญญู อาจต้องเอาใจใส่ทางจิตเป็นพิเศษ ผู้ต้องขังติดสุราอาจได้รับประโยชน์จากแผนการบำบัดผู้ติดสุราโดยไม่เปิดเผยตัว ผู้ติดยาเสพติดอาจเข้าโครงการพิเศษลักษณะคล้ายคลึงกัน ในกรณีที่มีเจ้าหน้าที่คลินิกอาชีพไม่เพียงพอ เจ้าหน้าที่ซึ่งมีความสามารถปฏิบัติกับผู้มีปัญหาเป็นพิเศษควรรับผิดชอบให้คำแนะนำผู้ต้องขัง

เมื่อมีเวลาพอเพียง คณะกรรมการจำแนกประเภทเบื้องต้นอาจสรุปประวัติตอนเปิดการพิจารณา ผู้ต้องขังในส่วนที่เกี่ยวกับการแก้ไขบำบัดต่าง ๆ ๓ ประการ บัจจุบันที่ทำให้ผู้ต้องขังประกอบอาชญากรรม ประการที่สอง แผนการแก้ไขบำบัดที่สำคัญสำหรับผู้ต้องขังโดยอาศัยเหตุผลดังกล่าว ประการที่สาม การทบทวนข้อดีข้อเสียในคดีและประเมินผลของการแก้ไขบำบัดบางครั้งเรียกการปฏิบัตินี้ว่าผู้ต้องขังแก้ไขบำบัดได้หรือไม่ ถ้าหากการสรุปความคิดของกรรมการเกี่ยวกับผู้ต้องขัง ให้เจ้าหน้าที่ซึ่งต้องติดต่อกับผู้ต้องขังเป็นประจำวัน พร้อมกับคำแนะนำและข้อควรระวังในการดูแล และให้คำแนะนำแผนการแก้ไขบำบัดอาจได้รับผลดียิ่งขึ้น

๗. การจำแนกประเภทใหม่ (Reclassification)

การศึกษาและการสังเกตผู้ต้องขังเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ถ้าประสงค์ให้แผนงานแก้ไขบำบัดตรงต่อความเป็นจริงและมีประสิทธิภาพ ประการแรกต้องนำแผนการไปปฏิบัติอย่างจริงจัง และเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ การจำแนกประเภทผู้ต้องขังต้องกระทำเป็นงานประจำตามกำหนดระยะเวลา เพื่อให้แผนการของผู้ต้องขังสอดคล้องกับหน่วยงานของเรือนจำที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพราะบุคคลิกภาพของมนุษย์เป็นพลวัตร และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การ

จำแนกประเภทผู้ต้องขังเป็นระยะ เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะไม่มีผู้ถูกละเลย หรือปล่อยตามยถากรรมในเรื่องจำ คณะกรรมการจำแนกประเภทจะตระหนักถึงความพยายามและความสำเร็จของผู้ต้องขัง จึงสามารถเสนอแนะให้เปลี่ยนแปลงแผนงานของผู้นั้นตามความเหมาะสมได้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแผนงานตามความจำเป็น ควรพิจารณาจำแนกประเภทผู้ต้องขังใหม่ ผู้คุมหรือเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ของเรือนจำควรได้รับการส่งเสริมให้รายงานเรื่องที่ให้สังเกตต่อผู้รับผิดชอบการจำแนกประเภทผู้ต้องขัง คณะกรรมการจำแนกประเภทบางแห่งอาจกำหนดเวลาจำแนกประเภทผู้ต้องขังครั้งต่อไปในการประชุมจำแนกประเภทเบื้องต้น เรือนจำหลายแห่งอาจกำหนดเวลาจำแนกประเภทไว้ อย่างแน่นอน เช่น ไม่น้อยกว่าปีละครั้ง หรือตามห้วงระยะเวลาอื่น ๆ บางกรณีสำหรับผู้ต้องขังวัยเยาว์ ต้องมีรายงานความก้าวหน้าบ่อยครั้ง

ผู้รับผิดชอบการจำแนกประเภทผู้ต้องขังในเรือนจำต้องกำหนดเวลาประชุม และแจ้งให้กรรมการทราบระเบียบวาระการประชุม หัวหน้าหน่วยงานอาจต้องเสนอรายงานและข้อมูลใหม่ที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขัง รายงานความก้าวหน้าในโรงเรียน การทำงาน และความเป็นอยู่ ผู้คุมซึ่งติดต่อกับผู้ต้องขังทุกวันอาจให้ข้อมูลที่มีคุณค่า

ถ้าหากกระทำได้ คณะกรรมการจำแนกประเภทเต็มคณะควรประกอบด้วยกรรมการจำแนกประเภทใหม่ด้วย ในเรือนจำใหญ่ที่มีผู้ต้องขังมาก คณะกรรมการจำแนกประเภทอาจแบ่งออกเป็นอนุกรรมการ ๒ คณะ หรือมากกว่า บางคนเห็นว่าวิธีการนี้ไม่เป็นการดี เพราะกรรมการมักจะพิจารณาเฉพาะการเปลี่ยนแปลงงานโดยไม่พิจารณาความสมคูลย์ของแผนทั้งหมด อย่างไรก็ตามอนุกรรมการจะมีจุดแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีหน้าที่กำหนดโครง

การสำหรับผู้ต้องขัง ผู้รับผิดชอบ การจำแนกประเภทหรือเจ้าหน้าที่ที่เสนอ
สรุปคดีต่าง ๆ เสนอคณะกรรมการสำหรับการประชุมจำแนกประเภทครั้งใหม่
การดำเนินการของคณะกรรมการหรืออนุกรรมการจะบันทึกไว้เป็นรายงาน
ความก้าวหน้า และรวมเข้าไว้ในประวัติคดี

๘. วิธีการจำแนกประเภทก่อนการพักการลงโทษหรือปลดปล่อย

(Classification Procedures Immediately Prior to Parole of Release)

รายงานความก้าวหน้าของผู้ต้องขังควรเตรียมให้เรียบร้อย เพื่อให้ผู้
อำนาจสั่งพักการลงโทษมีประวัติผู้ต้องขังอย่างสมบูรณ์ และทันสมัยเกี่ยวกับ
กิจกรรม ผู้หนีในเรือนจำ และข้อมูลอื่นแสดงว่าผู้หนีพร้อมจะได้รับการปล่อย
ตัวก่อนที่จะนำผู้ต้องขังปรากฏตัวต่อผู้มีอำนาจพักการลงโทษ บางคนเชื่อว่า
คณะกรรมการจำแนกประเภทควรเป็นผู้เสนอแนะเรื่องการพักการลงโทษ ถ้า
การติดต่อระหว่างเรือนจำและผู้มีอำนาจพักการลงโทษเป็นไปด้วยดี ภายหลัง
ผู้ต้องขังพบผู้มีอำนาจพักการลงโทษแล้ว คณะกรรมการจำแนกประเภทควร
ทบทวนคดีนั้นอีกครั้งหนึ่งตามคำสั่งพักการลงโทษ ในกรณีถ้าผู้หนีไม่ได้รับ
การพักการลงโทษ เจ้าหน้าที่หรือกรรมการจำแนกประเภทควรปรึกษารือ
กับผู้ต้องขังถึงความหมายของคำสั่ง

อุปสรรคอย่างร้ายแรงในโครงการแก้ไขผู้ต้องขังทั้งหมดเนื่องจากความ
เข้าใจซึ่งกันและกัน และการประสานงานไม่เพียงพอระหว่างเรือนจำและเจ้า
หน้าที่พักการลงโทษ โดยปกติหน่วยงานในระบอบราชทัณฑ์สองแห่งนี้อยู่ใน
ส่วนราชการต่างกัน ด้วยเหตุนี้การติดต่อประสานงานในบางแห่งยังไม่ดีพอ
แต่บางแห่งเรือนจำได้ส่งประวัติของผู้ต้องขังไปยังผู้ควบคุมดูแลการพักการลง
โทษ ความจำเป็นในการแก้ไขมาบ้ผู้ต้องขังซึ่งเริ่มต้นในเรือนจำ ควรดำ

เนิ่นต่อไปไม่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารเรือนจำและเจ้าหน้าที่พักการลงโทษจะเป็นอย่างไร เจ้าหน้าที่พักการลงโทษควรได้ทราบเอกสารการจำแนกประเภท เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการวางแผนงานคุมประพฤติผู้ต้องขังในชุมชนต่อไป ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คล้ายคลึงกับแผนการแรกรับ ซึ่งปฏิบัติเช่นเดียวกับการปฐมนิเทศผู้ต้องขัง แผนการจำแนกประเภทที่ดีต้องอาศัยแผนการฝึกอบรมผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษของเรือนจำ สิ่งเหล่านี้ควรเป็นความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างเรือนจำและเจ้าหน้าที่พักการลงโทษ การจัดอบรมควรมีเวลาสำหรับเจ้าหน้าที่พักการลงโทษอย่างน้อยครั้งหนึ่งซึ่งเป็นการนำผู้ได้รับการพักการลงโทษที่ประสบความสำเร็จมาแสดงตน มีเอกสารและการสาธิตเสริมการอบรมด้วย ประชาชนที่มีเมตตาจิตอาจช่วยเหลือโครงการอบรมผู้ต้องขังก่อนปล่อยซึ่งจัดอย่างดีได้โดยการสนทนากับผู้ต้องขังในเรื่องต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่นนายจ้างต้องการลูกจ้างอย่างไร ข้อบังคับและกิจกรรมของสหภาพแรงงาน แหล่งงาน หน่วยบริการของชุมชน ฯลฯ

เมื่อผู้ฝึกฝนการพักการลงโทษและถูกส่งตัวกลับสู่เรือนจำ เจ้าหน้าที่เรือนจำควรได้รับข้อมูลของผู้นั้นเกี่ยวกับทัศนคติความประพฤติในชุมชนอย่างเพียงพอ ข้อความหรือเหตุแห่งการถอนการพักการลงโทษและอะไรเป็นปัจจัยที่เป็นเหตุแห่งความล้มเหลวของผู้นั้น รายงานของเจ้าหน้าที่ที่พักการลงโทษ และข้อความเกี่ยวกับการฝึกฝนพักการลงโทษ เป็นบันทึกประวัติของผู้นั้น เมื่อกลับสู่เรือนจำ รายงานสรุปการรับตัวผู้ต้องขังซึ่งเตรียมสำหรับการจำแนกประเภทเบื้องต้นของผู้ฝึกฝนพักการลงโทษหลังจากผู้นั้นกลับสู่เรือนจำ จะอาศัยรายงานดังกล่าวเป็นแนวทางกำหนดแผนการในเรือนจำสำหรับผู้นั้นในระบวรราชทัณฑ์บางแห่ง ผู้ฝึกฝนพักการลงโทษจะผ่านการพิจารณาของหน่วย

แรกรับ นอกจากนี้บางแห่งจะแยกผู้หนึ่งออกจากผู้ต้องขังใหม่ และใช้วิธีแก้ไขบำบัดแตกต่างกัน ไม่ว่ากรณีใดก็ตาม โครงการแก้ไขบำบัดของเรือนจำและชุมชนควรพิจารณาบททวนว่าเหตุใดผู้หนึ่งฝ่าฝืนการพักการลงโทษ แล้วแสวงหาแนวทางสำหรับการปรับปรุงแก้ไขแผนงาน

บทสรุป

โดยทั่วไป การจำแนกประเภทผู้ต้องขังช่วยการปฏิบัติตามแผนงานของเรือนจำตั้งแต่การแรกรับถึงการพ้นจากการพักการลงโทษ วิธีนี้ทำได้โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำผิดอย่างต่อเนื่องและปรับปรุงแผนสำหรับบุคคลโดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่ และจัดทำแผนการให้สอดคล้องกับสวัสดิภาพของผู้หนึ่ง การจำแนกประเภทเป็นวิธีการซึ่งจัดอย่างเป็นระเบียบตามความต้องการของผู้ต้องขังแต่ละคน นับตั้งแต่ถูกคุมขังจนกระทั่งพ้นจากการพักการลงโทษ ถึงแม้ว่าจะเป็นงานตรวจวินิจฉัยและทำหน้าที่ประสานงาน การจำแนกประเภทไม่เพียงแต่นำไปสู่เป้าหมายการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเท่านั้น แต่ยังช่วยกำกับการจัดการเรือนจำให้มีประสิทธิภาพ ขวัญ และการคุมประพฤติผู้ได้รับการพักการลงโทษให้ได้ผลดีด้วย

การอธิบายอย่างไม่เป็นทางการระหว่างการจำแนกประเภทหรือภายหลังเกี่ยวกับปัญหา นโยบาย วิธีปฏิบัติ โดยเจ้าหน้าที่ผู้ร่วมงานมีความสำคัญต่อความก้าวหน้าของแผนงานเรือนจำ ข้อเสนอแนะจากการอธิบายดังกล่าวอาจช่วยการวางแผนระยะยาวสำหรับความจำเป็นด้านสถานที่ อุปกรณ์เฉพาะแห่งหรือระบบเรือนจำและวางนโยบายและวิธีปฏิบัติในเรือนจำแห่งใดหรือระบบราชทัณฑ์ทั้งหมด

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมราชทัณฑ์, กระทรวงมหาดไทย รายงานประจำปี ๒๕๒๐ กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ราชทัณฑ์, ๒๕๒๑

กรมราชทัณฑ์, กระทรวงมหาดไทย รายงานประจำปี ๒๕๒๒ กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ราชทัณฑ์, ๒๕๒๔

กองระบบอาชญาวิทยา, กรมราชทัณฑ์ “นโยบายและการดำเนินงานของ
กรมราชทัณฑ์”, วารสารราชทัณฑ์, ปีที่ ๑๗ เล่ม ๓ (พฤษภาคม
- มิถุนายน ๒๕๒๑) : น. ๓๕-๕๐

กาญจนา เกษกาญจน์ และ อังคิณี อ่วมทับ “ผลการหาข้อมูลจากโครงการ
การตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังวัยหนุ่ม”, วารสารราชทัณฑ์, ปีที่ ๒๗
เล่ม ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๒๒) : ๑-๑๕

คณะนักศึกษาริปัญญาโท, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์ รายงานการฝึกงาน วิจัยเรื่องภาวะความเป็นอยู่ของบุตรผู้ต้อง
ขังที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร : ส่วนที่ ๑ เรื่องภูมิหลังทาง
สังคมและภาวะความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง, ๒๕๑๕

ผ้น สีดา รวมกฎหมาย, รวบรวม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : บพิธ
การพิมพ์, ๒๕๒๑

พระยานิติศาสตร์ไพศาล ประวัติศาสตร์กฎหมาย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๔๙๕

๕๑๔

ตั้งกัน แพร่น “บันทึกเรื่องการเรือนจำแห่งประเทศไทย,” *วารสารราชทัณฑ์*
ปีที่ ๑๖ เล่ม ๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๑๑) : ๔๓-๕๓

ประเสริฐ เมฆมณี *หลักทันตวิทยา* กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, ๒๕๒๓

นายแพทย์ วิสัย พฤกษ์วัน, รวบรวม *แนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขังป่วยตาม*
พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราชทัณฑ์, ๒๕๒๑

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ *รายงานการสัมมนา*
ทางวิชาการ เรื่องการสงเคราะห์ต่อผู้กระทำผิดและผู้พ้นโทษ จัดโดย
สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ระหว่างวันที่ ๒๔-๒๕
กรกฎาคม ณ สภาสังคมสงเคราะห์

สุชาติ บาปุยะวาทย์ “กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์กับการราชทัณฑ์,” *วาร*
สารราชทัณฑ์, ปีที่ ๒๒ เล่ม ๔ (กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๑๗) :
๓๑-๓๙

สุรัตน์ จับใจ “การให้บริการสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ต้องโทษ เรือนจำสุราษฎร์

ธานี รายงานนักศึกษาปริญญาโท คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหา

วิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒

สุรัตน์ จับใจ “แนวทางสงเคราะห์ผู้ต้องโทษ” วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒

หยุด แสงอุทัย *คำอธิบายเรียงมาตราประมวลกฎหมายอาญา*, พิมพ์ครั้งที่ ๓
กรุงเทพฯ, มงคลการพิมพ์, ๒๕๑๕

อดุลย์ พิริยวิทย์ “เครื่องทรมาน พันธนาการ ลงทัณฑ์ ในสมัยโบราณ

“วารสารราชทัณฑ์”, ปีที่ ๑๙ เล่ม ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๑๔)
: ๕๑-๗๕

อุสาคี โคมลปานิก “วิวัฒนาการของการราชทัณฑ์และการอบรมผู้ต้องขังในประเทศไทย”, *วารสารราชทัณฑ์*, ปีที่ ๑๕ เล่ม ๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๑๐) : ๑๓-๒๓

อภา ภมรบุตร “การราชทัณฑ์ในอดีต”, *วารสารราชทัณฑ์*, ปีที่ ๑๙ เล่ม ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๑๔) : ๒๕-๓๗

บันทึกการสัมภาษณ์ นายทวี ชูทรัพย์ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย โดยนายอากม ตูลาจิติก และนายภิเรก เต็งจำรูญ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

สัมภาษณ์ นายประเสริฐ เมฆมณี หัวหน้าฝ่ายวิจัย กองทัณฑ์วิทยา กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย ๑๔ มกราคม ๒๕๒๔

สัมภาษณ์ นายวิวิทย์ จาคูปาวีสุทธิ์ หัวหน้าฝ่ายทัณฑ์ปฏิบัติ กรมทัณฑ์วิทยา กรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย, ๑๔ มกราคม ๒๕๒๔

หนังสือพิมพ์มติชน สิริพร “บทความคุกแหล่งฟื้นความดีหรือเพาะความชั่วเลว”, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๓, หน้า ๕

ภาษาอังกฤษ

Abadinsky, Howard. *Social Service in Criminal Justice* Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, 1979

American Bar Association “Legal Status of Prisoners,” *American Criminal Law Review* 14 : 1977

American Bar Association, *Standard Relating to the Administration of Criminal Justice*. New York : A B A, 1974

46b

American Bar Association, *Standard Relating to Post Conviction Remide* New York : A B A, 1967

Bodenheimer, Edgar. *Jurisprudence : The Philosophy and Method of the Law*, Rev. ed. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1974

Carter, Robert M., Daniel Glaser and Leslie T. Wilkins. *Correctional Institutions*, eds. New York : J.B. Lippincott, 1972

Clinard, Marshall B. *Sociology of Deviant Behavior*, 3 rd ed. New York : Holt Rinehart and Winston, 1968

Fairn Duncan. "A note on the Prisons of Thailand," *Thai Journal of Correction*, Vol 16, No 3 (May-June, 1968) : 43-53

Fox, Vernon *Introduction to Correction*. Englewood Cliff, N.J. : Prentice Hall, 1972

Friedrich, Carl Joachim. *The Philosophy of Law in Historical Perspective*, 2 nd ed. Chicago : The University of Chicago Press, 1963

Glaser, Daniel *Adult Crime and Social Policy*. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, 1972

Goldstein, Abraham S. and Joseph Goldstein, eds. *Crime, Law and Society*. New York : The Free Press, 1971

Halleck, Semore L.M.D. *Psychiatry and the Dilemmas of Crime*. Berkeley : University of California Press, 1971

- Hartjen, Clayton A. *Crime and Criminalization*, 2nd ed. New York : Holt, Rinehart and Winston/Praeger, 1978.
- Kaplan, John. *Criminal Justice : An Introductory Cases and Materials*. Mineola, New York : The Foundation Press, 1978.
- Krantz, Sheldon. *The Law of Corrections and Prisoners Rights*. St. Paul, Minn. : West Publishing Co., 1973
- More, Harry W, Coordinator. *Principles and Procedures in the Administration of Justice*. New York : John Wiley and Sons, 1975
- Morris, Norval. *The Future of Imprisonment*. Chicago : The University of Chicago Press, 1974.
- Orland, Leonard, *Justice, Punishment, Treatment*. New York : The Free Press, 1973.
- President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice. *The Challenge of Crime in a Free Society*. Washington, D.C. : The Government Printing Office. 1967.
- President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, *Task Force Report : Corrections*. Washington, D.C. : The Government Printing Office, 1967.
- Radzinowicz, Leon and Marvin E. Wolfgang, eds. *Crime and Justice*, Vol. 3. New York : Basic Books, 1971.

doc

Reckless, Walter C. *The Crime Problem*, 4 th ed. New York :
Meredith, 1963.

Reid, Sue Titus. *Crime and Criminology*, 2 nd ed. New York :
Holt Rinehart and Winston, 1979.

Rottenberg, Simon. *The Economice of Crime and punishment*.
Washington D.C. : American Enterprise Institute for public
policy Research, 1973.

Smith, Alexander B. and Harriet Pollack. *Crime and Justice in
Mass Society*. Waltham, Mass. : XEROX College Publishing,
1672.

Turner, William Bennett, "When Prisoner Sue : A Study of
Prisoner Section 1983 Suits in the Federal Courts," *Harvard
Law Review*, Vol 92 : 610, 1979 pp 610-663.

Sutherland, Edwin H. and Donald R. Cressey, *Principles of
Criminology*, 7 th ed. New York : J.B. Lippincott, 1966.

UNESCO, "The International Congress on the Teaching of Human
Rights," *Human Rights Teaching*, Vol 1, No 1. (December
1980) : 2-3

Walker, Nigel. *Crime and Punishment in Britain* Edinburgh :
Edinburgh University Press, 1969.

Walker, Nigel. *Punishment, Danger and Stigma : The Morality
of Criminal Justice*. Oxford : Basil Black well, 1980.

Wolfgang, Marvin E. and Leonard Johanston *The Sociology of Punishment and Correction* New York : John Wiley, 1970.

Wolfgang, Marvin E., Leonard Savitz and Norman Johnston. *The Sociology of Crime and Delinquency*, 2 nd eds. New York : John Wiley, 1970

พิมพ์ที่ เจริญวิทย์การพิมพ์ ๓๒๒/๑-๒ ตลาดบ้านพานถม บางลำพู
กรุงเทพฯ โทร. ๒๘๒๑๙๙๔ นายสุรวิทย์ ไชยพงศาวิลี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา